

+

ISSN 0192-500 X

საქართველოს
ენციკლოპედია

საქართველო

5

1987

გნათობა

თბილისი
1987 წლის
აპრილი

ქოველთვიური ლიტერატურულ-მხატვრული და
საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ჟურნალი

წელიწადი 63-0

№ 5

მაისი, 1987 წ.

საქართველოს საზოგადოებრივი მხატვრობის კავშირის ორგანო

შ ი ნ ა ა რ ს ი

პროზა, პოეზია

მიხი გავაქორი — ლექსები	3
ფრიდონ ხალვაში — ჩივი და ზენი. რომანი.	8
ხუტა გავა — ლექსები	43
პიროკვი წერეთელი — ლექსები	48
გურამ სხირტლაძე — ორმო. მოთხრობა	51
გოგი მიხუტაძე — ლექსები	66
ვახა ზორნაული — ლექსები	68
მიხი სულაპური — ხიტიანი. ლექსი	70
ირაკლი ზარკვიანი — ლექსები	73
ჯემალ ძირია — სამი მოთხრობა ერთი მკვლევარის შესახებ	75
პიპიტო ფონ დოდაკიანი — წამება ნატის ძინებში. გერმანულიდან თარგმნა ნანა ვოგოლაშვილი	100

კრიტიკა, პუბლიცისტიკა

ჯემალ თითქმისი — „მცირე პროზა“ მასშტაბები	108
კახა ჯამბურია — მიგრაცია წარსულსაკენ	114
ზაზა გოგია — როცა სივილი მფხარების თანამგზავრია	125
სერგი ბილაია — ქართული ლექსის ოსტატი	135

150 — ილია ჭავჭავაძე — 150

ფოთა ზაღრიძე — ილია ჭავჭავაძე და ეროვნული ისტორიის საკითხები	141
--	-----

(თ. მეორე გვერდი)

საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის გამომცემლობა

საქ. სსრ კ. მ. მ. მ.
სახ. სახ. ცენტრალური
კომიტეტის გამომცემლობა

მეცნიერება

მარინა ჩხარტიშვილი — „ნიმუს ცხოვრების“ ვრცელი კოლექციის აბრიჯული	149
პაპა კიანაძე — მოწოდება უღლის დასასრული სპარტელოზი	155
თეიმურაზ ვიგნაანი — მინიმიანთა მთვინური ვინაობის საკითხისათვის	161

უცხოეთის ლიტერატურა

ფრანსის ოტო ვატიშენი — როგორ უკავშირდება კობების აზრი მსმენელის წარმოსახვას. ინგლისურიდან თარგმნეს პაატა და როსტომ ჩხეიძეებმა	167
---	-----

წიგნების მიმოხილვა

გრიგოლ გიორგაძე — ქართული დოღახომის შემოქმედების სიმბოლიკის პრობლემა	172
--	-----

მთავარი რედაქტორი არჩილ სულაბაური

სარედაქციო კოლეგია:

გრ. აბაშიძე, ი. აბაშიძე, რ. ამაშუაელი, მ. ბერძენიშვილი, ალ. გო-
 შიაშვილი, ბ. დოჩანაშვილი, კ. კალაძე, მ. ლასური, მ. ლეზანიძე,
 ე. მაღრაძე, ლ. მრეღაშვილი, ბ. ნატროშვილი, რ. პატარიაძე, ჯ. ჩა-
 რკვიანი, ნ. წულუიშვილი, თ. ვილაძე, ბ. ხარანაული (პ/მგ. მდივანი),
 რ. ჯაფარიძე, ბ. ჯიბლაძე.

საუბარი რობერტ გარნსთან

იმისმა გუთანმა მინდვრის თავეს სორო რომ დაუნგრია,
იმის თაობაზე

ო, რა კარგი დრო იყო,
თავის სორო როდესაც
დაგენანა, რობერტ,
და თვალი რომ შეასწარ
იქვე ხნულში გაქცეულ
სოროს ბედზე მფლობელს.

უკან არ მოგიხედა
და დამფრთხალი გაგექცა,
როგორც სულთამხუთავს,
და შენ ისევ დაფიქრდი
კაცის უგნურებაზე
და გაპყევი გუთანს...

ხოცავს კაცი, მასავით
ვინც ბუნების შვილია
და არავის ინდობს,
კაცი აუწმინდურებს
წყალს და აუდაბურებს
ჭალასა და მინდორს.

კაცი ისე ბრყევია,
ახლა ანგრევეს საკუთარ
თავშესაფარს, რობერტ,
უნდა ბოლო მოუღოს
თავის მასაზრდოებელს,
პატრონსა და მშობელს.

ის დრო სანატრელია,
როცა კაცი იბრძოდა
მახვილით და შუბით,

როცა მტერი წინ იყო
და მტერს ეჯახებოდა
მკერდითა და შუბით.

აღარც სალამინია,
აღარც აქციუმია,
აღარც ვატერლოო,
ველზე დროშის ფრიალი,
სანატრელი სიკვდილი,
სანატრელი დროო!...

ის დრო დადგეს იქნება,
რომ ჩვენს შემდეგ ვერასდროს
ვერ მოვიდნენ სხვანი.
არა! წყალში მეორედ
აღარ ატივტივდება
ნოეს კიდობანი!...

თაგვმა სახლდაქცეულმა
თავს უშველა, გაიქცა,
ჩვენ ვერ წავალთ ვერსად,
ერთი დასასრული აქვს
კაცს და ბედშავ წრუწუნას,
სოროსა და ვერსალს.

ნუთუ შეელევიან,
ბოლოს ნუთუ სიცოცხლეს
მაინც ჩააქრობენ?..
სამოთხიდან ნამდვილი
ჩვენი გამოძევების
დღე დადგება, რობერტი!..

ხვალ-ზეგ როგორ იქნება,
ნეტავ რა გველოდება
ან წელს ანდა მერმის?

ჩემზე უფრო ათასჯერ
ბედნიერი ყოფილა
თაგვი შენი ფერმის...

არა, სხვა არაფერი!
მხოლოდ ბნელში შრიალი
მოგონების მდინარის

და საწოლის კიდეზე
ჯდომა დაფიქრებული
სულის მარტოობაში,

მხოლოდ ფრთხილი კაკუნი -
და სულშეგუბებული
მოლოდინით: „ვინ არის?“

გეორა ოთახში

ახლა გარეშემოს სწვდება
მათი ძრიაშელის ეჭო,
სულ პატარა უნდათ, უცებ
რომ სიცილი აიტეხონ.

თაობაა უზრუნველი
და სიცილით სვამენ მანგოს,
სიცილია გადამდები,
უდარდელი და უმანკო.

დააბიჯებს ბიჭი შიშველ
ფეხზე წამოცმული კედლით,
ილიმება, როგორც ზევსით
მოხიბლული ვანიმედი.

გოგო სარკის წინ ტრიალებს
და მონახავს იმის საბაბს,
აკისკისდეს, გაიკეთებს
ხან საყურეს, ხან ყელსაბამს.

ალბათ ზოგჯერ, ყურს რომ უგდებ
იმათ სიცილს, იმათ ხარხარს,
საკუთარი ჩრდილის გვერდით
დაყუდებულ საყდარს გავხარ.

შენ იმათთვის ვინ ხარ? მხოლოდ
ხავსიანი კლერიკალი,

გაცვეთილი შეგონებით
და ანდაზით შეიკალი.

ჩამოეხსენ, ეტყობა, რომ
ბევრჯერ უთხარ: „კაცი ყრუა,
გაჭირვება თუ არ იცის,
მუდამ უზრუნველი თუა!..“

არა, იმათ არ იციან,
რომ ფიქრობდი ბნელში წუხელ:
„ნუთუ დილა აღარ მოვა,
ნუთუ გზიდან გადაუხვევს?..“

მაგიდასთან ზიხარ, გვერდზე
გადადებულ რვეულებით
და გამხნევებს ის სიცილი
გაწამებულს სნეულებით.

გადაივლი წიგნის ბორცვებს,
ბოლოს გაგისკდება გული,
რადგან მოვალეობაა
მხოლოდ შენი სათავური.

შენი სიტყვის სუსტი კვალი,
შენი სულის ანარეკლი
თუ დარჩება იმათ სულში,
ეგ იქნება შენი ძეგლი...

არა, სხვა არაფერი!

არა, სხვა არაფერი!
მხოლოდ იმის შეგნება,
რომ სიცოცხლე ილევა,
ქალის მკერდის სიზმარით
მხოლოდ გაღვიძებული
უცოდველი ცთუნება,
არა, სხვა არაფერი!
მხოლოდ დამარცხებული
სასოწარკვეთილება,
მხოლოდ აუმღვრეველი,
მხოლოდ შეუბღალავი
სულის შენარჩუნება!...

გამოდებულ კარებში
 მთვარით გაშუქებული
 თვალის ორი ტოპაზი.

არა! მხოლოდ სუნთქვადე,
 მღეროდე და ტიროდე
 და ბრმასავით საკუთარ
 სულში იმზირებოდე,
 ეგ არც ისე ცოტაა და არც ისე იოლი.
 არა, სხვა არაფერი,
 მხოლოდ სხივი დახრილი
 სიტყვის მორჩილ მსახურთან,
 მხოლოდ თრობა საუბრით,
 აყვავებულ სხეულით
 და კრისტიან დიორით...

არა, სხვა არაფერი!
 მხოლოდ მოვალეობის
 შეჩვეული ცალული,
 მხოლოდ მხართან მფშვინავი
 ბავშვის მონატრება და
 გარდასულის ნაღველი,
 ვნებით გადარეული
 აღარ გეპოტინება
 სურვილები წყალუხვი,
 არც სახელის ძიება...
 დაე, თუნდაც სახელის
 ნაცვლად ნაცვალსახელი!...

არა, სხვა არაფერი!
 შესვლა სადარბაზოში,
 სადაც შევიცარებად
 იდგებიან ლანდები
 და სად შესვლას წმინდანად
 ალბათ სულ სხვა ფასი აქვს,
 სადაც ჩვენი სიკვდილი
 არის ჩვენი სიცოცხლის
 მხოლოდ ფერისცვალება

და იქ გადასახლება
 ალბათ ჩვენი სიცოცხლის
 მხოლოდ იპოსტასია...

არა, სხვა არაფერი
 მხოლოდ იმის შეგნება,
 რომ სიცოცხლე იღევა,
 ქალის შვერდის სიზმართ

მხოლოდ გაღვიძებული
 უცოდველი ცთუნება,

არა, სხვა არაფერი
 მხოლოდ დამარცხებული
 სასოწარკვეთილება,

მხოლოდ აუმღვრეველი,
 მხოლოდ შეუბღალავი
 სულის შენარჩუნება!..

ქოლგა

დღეს აივანზე აყვავდა ქოლგა
 ფერად-ფერადი, იაპონური,
 მე გაზაფხულის ვიგრძენი ბორგვა
 და შორჩილება გაქრა მონური.

დღეს აივანზე გაშლილი ქოლგით
 მოტყუებული, უცებ გამთბარი
 სული წელწელა იშორებს ბორკილს,
 ნამარხულევი და ნაზამთრალი.

ვერ გაამტყუნებ, ბოლომდე ბორგვა
 და განახლება თუკი სწყურია,
 და აივანზე გაშლილი ქოლგა
 თუკი პატარა გაზაფხულია!..

ჩემი და უნეი

რომანი

„ზღვა ახმურდა ყრუ ხმურობით,
ანმა გრიგალის მეთაურობით მოგზაურობდა“...
ვალენტინო

კაცი ნელა მიდის ზღვისკენ.
გუშინდელი წვიმის წვეთები ისე
მსუბუქად და ფრთხილად ეცემა ფოთ-
ლიდან ფოთოლს, გეგონება, ეკრძალებ-
ბა, ახალ გამოდარებული, განაბული
დილის მყუდროება არ დავაფრთხოო.

შემოდგომის აბეზარა წვიმებით და-
ღლილ ქალაქს ესიამოვნა ეს მზიანი
ამინდი, თბილი ღიმილით რომ ეფერება
ყველაფერს.

რამდენი ასეთი დღე ყოფილა ეამ-
თადინებაში, — ფიქრობს კაცი, — ეს
დღე კი მაინც სხვაა, ერთადერთია. სხვა
დროს არ ყოფილა ზუსტად ასეთი დღე,
სწორედ დღევანდელი დღე, ამ წუთე-
ბში მის გარშემო რომ ფართქალებს და
ლურჯად იშმუშნება.

რამდენი წლისაა ახლა თვითონ?

ხუთი ათეული წელი გიაჩრა?

რაღა დარჩა წინ? ვინ იცის, იქნებ —
ერთი, ორი... ან იქნებ სამი ათეულიც კი
იქნებ...

იგი იცნობს საუკუნეზე მეტი ხნის
თანასოფლელებს, რომელთაც ხმელი,
დაღარული, გამოქარული სახეები
აქვთ, მზით დარუჭული, დაძარღვეული
კისრები, ძვალზე დასული, ღონიერი
მაჯა-იდაყვები, დანაკერებ-დახუნებულ

ზუბუნებში ამოზვინული, შეთხელებუ-
ლი, მაგრამ ოდესღაც ბრგე ბეჭეები,
ჭერ სათვალემიუქარებელი, წყაროსა-
ვით ანკარა თვალები, მიწისფერი, მი-
წასავით ლამაზი და ნაჯაფი ხელები.

კაცი ზღვისკენ მიდის.

შორს, წყლისა და ცის უსაზღვრო-
ბათა შერწყმაში, მოხუცის ჭალარა წა-
რბივით გამოკრთა კავკასიონის თოვ-
ლიანი გრეხილი. შორი, მაგრამ რა ნა-
ცნობი და ახლობელია მათათა ის თეთ-
რი სიმღერა...

აქეთ კი, ღარდა-ღარდა, კლდე-კლდე,
ხევ-ხევ, ჩაკარგული ჭოროხი, ამღვრე-
ული და დაღლილი, კახაბრის ველზე
ლაღად გაწოლილი, მდორედ, აუჩქა-
რებლად მიედინება, თითქოს არც უნ-
და უცებდად გაუჩინარდეს ზღვაში,
თითქოს კოლხთა, ივერთა, მშობელ მი-
წას ეხუტება, ეჩურჩულება. ალერსით
ისუნთქავს მსუყე და სივსე მიწას და
ჟინდაოკებულს, ერთგვარად თითქოს
კმაყოფილი და რაღაც უფრო დაადი-
სათვის თავგანწირულ : ამებტებით ეშ-
ვება ზღვაში.

ის ერთი, არც საე შორა წელიწადი,
ჭერ ისევ მოგონებაში ბრუნავს.

კაცი მიდის ზღვისკენ. უცნაურია, რა-

ტომ უხარია, რომ დღეს ნაცნობი არავინ შეხვდა.

ქუჩის გაღმა ძველებურად შეღობილმა ეზომ შეაჩერა. სახლი ისევ ისეთია, ორმოცი წლის წინ რომ იყო.

რკინის კიბეზე დღეში რამდენჯერ ჩამოირბენდა მოკლეკაბიანი გოგონა, ცისფერთვალა, თმაგაჩეჩილი, ახტაჯანა. ეზოში, მაგნოლიასთან, ონკანს მოუშვებდა, ჩქერს შეუშვერდა ბაგეს და თან ეშმაკურად გამოხედავდა ქუჩის მეორე მხარეს, გაზონის ბალახებში საწყლად მდგომ ბიჭს. იმ ბიჭს ვაშლილი წიგნი ეჭირა ხელში და ვითომ კითხულობდა.

პირველი გულის თრთოლვა, პირველი სევდა, ტკივილი. გოგო უღიმოდა, თითქოს შორიდან რაღაცას კიდევ ეუბნებოდა, მაგრამ მოხიბლული, სუნთქვაშეკრული ყმაწვილი ახლოს მისვლას ვერ ბედავდა.

იგი ხედავდა, რა უბრალოდ, გაბედულად ახერხებდნენ ამას ქალაქელი ბიჭები. ჭავრით გულზე სკდებოდა, მაგრამ თავად ვერა და ვერ გაებედა მისულიყო იმ ცისფერთვალა, თმადაუვარცხნელ გოგოსთან. ისიც განგებ მიეყუდებოდა მაგნოლიის ხეს, ხანდახან ცალ ფეხსაც მიაბჯენდა და თეთრ მუხლისთავს გამოაჩენდა. ცალი ხელით თმას ზურგზე გადაიყრიდა. მაშინ გამოანათებდა მისი მალალი ყელი. მერე, თითქოს გაჯავრებული, ძშერას შეავლებდა გაღმა მდგარ ბიჭს და კიბეს აირბენდა.

ეს იყო ბედნიერებისა და უბედურების დღეები, თვეებიც...

ახლა კი...

კიბეზე ისევ ჩამორბის მოკლეკაბიანი, ყელმალალი, ცისფერთვალა, თმაგაჩეჩილი გოგონა. ზუსტად ისევე, როგორც მაშინ, ორმოცი წლის წინათ, მაგნოლიასთან უახლოვდება ონკანს, ონკანიდან პეშვით წყალს დაღვეს, მერე ხეს მიეყრდნობა... ცერებზე დგება, რომ ტოტი ჩამოიწიოს და თეთრი მუხლისთავეები გამოუჩინდება.

გული ამოფრენაზეა. ქუჩის მოპირ-

დაპირე მხარეს ვახედა... იქ ბიჭმა წიგნი დახურა, ადგილს მოწყდეს გულთან თვალწინ ჩაიჭროლა, შემავარცხნისთან გაბედულად მიირბინა, გოგოს მხარებზე ხელი მოჰხვია... გული ეტყინა გულოს. ორმოცი წლის წინანდელი თავისი გაუბედაობა შეარცხვინა.

არა, ეს დღე ერთადერთია. იგი არასოდეს ყოფილა, არც იქნება, არც განმეორდება...

2

გულო ხევაძეს ზღვისპირა პარკიდან თავის ქუჩაზე დაბრუნებულს წინ ვილაც შემოეფეთა.

— აბა, შეჩერდი, ყმაწვილო! სად იმალები ამდენხანს, სადა? ხომ დაგვპირდი, ზღვაში ნახულ-განცდილს წიგზად დაეწერო? ხომ ამბობდი, ბიჭებო, თქვენს ამბებს მთელ ქვეყანას მოვდებო. აბა, სადაა? რა ხანი გავიდა შენი ხმაკი ვერ გავიგონეთ. არა, ძიავე, მეზღვაურებთან ტყუილი არ გავივა.

ეს ხალით გიაძე იყო, მართლაც მეზღვაურულად რომ შეუტია გულოს. მხარზე ხელი მოარტყა, ლოყაზე ძმაბიჭურად აკოცა.

ხელგადახვეულნი მიდიოდნენ, თან იგონებდნენ ათასჯერ შეძლებულ და ათასჯერ კვლავ შეეყარებულ ზღვას, გემს, მრავალ გაჭირვებაში გამოვლილ ძმაცაცებს. ხალითი მაინც უფრო აქტიურობდა.

— ბოცმანი მართალია, როგორც ყოველთვის — ასკვნიდა თავისთვის გულო და მორჩილად მიყვებოდა მეგობარს. პო, იქ, ზღვაში, რა თქმა უნდა, უფრო ახლობელნი, უფრო გულმინდობილნი, უფრო გულახდილნი იყვნენ.

გულო პირველი თანაშემწე იყო კაპიტნისა, ახალბედა, ნაოსნობაში გამოუცდელი. ამიტომ ნამდვილ მეზღვაურებთან, ამ მართლაც „ზღვის მგლებთან“ შედარებით ერთგვარი უნებური მოკრძალება ბორკავდა. ახლა კი ისევ გვერდით მიმავალ ხალითზე ფიქრობს. მის მსუბუქ ნაბიჯს, ზვირთისებრ რხე-

ვას, მის ნაღვლიან სახეს აკვირდება ჩუმჩუმად.

გემზე ბოცმანი იყო იმ წელიწადს, მაგარი მეზღვაური და ნაღვი გულის კაცი. უყვარდა, ენდობოდა, უსმენდა, სჯეროდა ხალთისა.

ოცდაათი წელიწადი გემზე გაატარა. ნაპირზე, ეტყობა, მცირე ხნით ჩამოსულა, სული კი ისევ ზღვისკენ მიუწევს. რაღაცნაირი ახლობლური, შინაურული, მშობლიური სუნიც იგრძნო თითქოს. ეს იმ შორეული ქარაშოტებისა და ოკეანეთა სუნია.

ის რვეულებიც გაახსენდა, ხალთით რომ თავის მონათხრობს წერდა და გულოს აძლევდა თითო-თითოდ.

ულვაშები უფრო ბარაქიანად მოუშვია, უფრო დაუხოშრებია. შოღლილ, სევდიან თვალეში ტროპიკების თაღი ჩადგომია თითქოს, დანაოკებულ პირისახეზე ყოველი განედის ქარაშოტს თავისი კვალი დაუტოვებია, მაგრამ ხალთით ისევ ცქვიტი, მშფოთვარე, მოუსვენარია.

— წამოი, ჩემთან შევიაროთ. ისეც ხომ კვირაა დღეს. წამოი, ჰო, წამოი. შინ მიინც არავინ მყავს... — უცხაური ოხვრა ამოაყოლა ნათქვამს ხალთმა.

— როგორ?! — გაიოცა გულმ.

— ამ სიბერეში ქალმა მიმატოვა. ასეა, ძამია, მეზღვაურობა. ქალს მობეზრდა მარტო ყოფნა და წავიდა...

ერთხანს თავი ჩაჰკიდა, მერე უცებ ხელი ულვაშზე გადაისვა, ძალად გახალისიანდა, ალბათ, მეგობრის ხათრით.

— კაი ახლა, ამაზე მერე. — სიტყვა სხვაზე გადაიტანა, — დაფიცული ვიყავ, აღარნა წაესულიყავ ზღვაში, მარა ახლა გადავიფიქრე, თხუთმეტ დღეში ჩემი გემი აქ იქნება და...

— ჰოდა, მერე? ისევ საცურაოდ?

— რას იზამ, არაა საშველი! იქ წავალ, მომბეზრდება, ხმელეთზე ამოვალ, აქ კიდევ უარესად ვფორიაქობ. რამდენი უკუღმართობაა აქა, იცი? ძმა-კაცობა აღარ გადის, თუ ყოვლისშემძლე ხარ, გიმამაკებენ, რათა რაღაცას გამოგჩენ. გამოჩენანხუა ყველა. არ

ვარ ამას მიჩვეული. კაცს ან უნდა აშინებდე შენი მდგომარეობით, ან დიდ ხეირს უნდა ელოდეს შენგან. რომ ერთა-ცა გაეკეთოს, სხვანაირად — ააფერი!

— კი, მარა, ეს ნეგატიური მოვლენების წინააღმდეგ ბრძოლის კომისიები?

— მაგისი დიდი იმედი მაქვს... მარა, რა გითხრა, იცი? წესრიგს ქონება ამყარებსო, გამიგონია. ჩვენი მთავარი მტერი უქნარობა და უქონლობაა. ხომ ხედავ, ზოგჯერ გლებიც აღარ მუშაობს, მიწა შეიძულა. ადვილი ცხოვრება უხდა ყველას. აბა, ბელელში ვიღახ დაყრის ჭირნახულს?... ანდა, ჭირნახული რაღაფრად იქნება.

— მერე?

— ზოგი გპირდება, მაგრამ არ გისრულებს. ეურნალი მინდოდა გამომეწერა, აღარააო, ბაშბის მაისურები გათავდაო, ბორჯომის წყალიც თვალის ჩაყვრით შეიძლება? ჰოდა, ხმელეთზე რა ვაკეთო. ღურგლობა რომ დავიწყო, სამუშაო იქნებ არც მოინახოს. ღურგალმა, როგორ, ფარა ვაძლიო სამუშაოზე მოწყობაში? აბა რა ვაკეთო აქა? მითხრეს, კაი კაცია ახლა სათავეშიო, თავად ყვიამდე მართალი და სიძრათლიზა თავგადადებულაო. კი, ძიავ, ამისთანა კაცის სულის ჭირიმე, მარა ერთი მერცხალი გაზაფხულს მეიყვანს ვითომ, ა?

...ერთი ამ ჩემს ბუნავში დაბრუნება თუ მომინდებოდა ხანდახან, ეს იყო. ახლა ესეც შექცევა. რაღას ვუყურო აქა? ერთი სიტყვით, ისევ იქ მირჩევნია. ზღვა, როგორც მითქვამს, ჩემი საკარმიდამო, ჩემი ბაღჩა-ყახა და ხაფუძარია. რა გითხრა იცი, ძიყვარს მათ ოხერი! ბიჭო, — ულვაშებში ჩაეცინა ბოცმანს, — ისე მიყვარს მათ ოხერი ზღვა, მგონია ქალიც ექვიანობს. ოთახი პატარა ჩანდა, მთლიანად უცხოური ხალიჩა-გობელენებით მოფენილი. ბინაში მარტოობის და რაღაცნაირი უპატრონობის დამაღონებელი სუნი დაბუდებულყო. ნაღველმა შეიპყრო გულს. შეებრალა თავისი კეთილი ხა-

ლითი, მაგრამ გამხელა ვერ გაბედა. ხალით ამის კაცი არ იყო. თანავრძნობა, შესაძლოა, კიდევ სწყენოდა. ცხოვრება მუდმივი თორმეტბალიანი შტორშიაო, უყვარდა თქმა ხალითს. რაღა კაცი ხარ, თუ შენი ბედისწერის გემი, თუნდაც ფერდებდაცხვებული, ანძებმოგლეჯილი, ამ გრივალეში ვერ გაატარე და მშობლიური ნაპირების ერთ მყუდრო ღიბანში ვერ შეიყვანე? კი, გავიქცევი ზღვაში, როგორც ოჯახში, წავალ, ვივლი, დედას გულს გადავყოლებ, შრომითა და ხეტიალით დავიღლები, ყოველი ჩვენებურის მონატრებით შეწუხებული ისევ აქ დავბრუნდები. რას ვიზამ აბა. არა, ჩვენს შორის იყოს, დასტურ ეს ჩვენებური, კაცურკაცობა და ურთიერთ გულთა თბობა მაინც სხვაა. ისე სხვამან სხვისი უკეთ იცისო, ამასაც ამბობენ, არა?

კედელთა გასწვრივ წიგნის შუშაჩადგმული კარადები იყო მიჯრილი. კარადებში ლამაზად ეწყო წიგნები. ქვემოთ, ძირის ორ რივ კარადებში, ბოთლები, უცხოური იარაღებით.

ხალითმა ძველი კარადის ძირიდან ერთი, სიმიწის ქუნჩლით თავდაცობილი ბოთლი გამოიღო. კაი ჰქააო, თქვა და ჩაის ჰქააში ნახევრამდე ჩაუხსა გულოს. მერე თავდაც დაისხა. რა თქმა უნდა, სმა, ისიც ასე დილიდანვე, ვის უნდოდა. გულომ უარი თქვა. დაილოცა, მოსვა და დადგა ჰქაა, ხალითმა სულ დალია, მერე ადგა, მოპირდაპირე კუთხეში ტაბტზე დაგებულ ლოგინს მიადგა, დაიხარა და ბალიშზე ჩაემხო. შენ არ იციო, ეუბნებოდა გულოს, რა ქალი იყოო. ოცი წელიწადი ერთად, წარმოგიდგენია? ოცი წელიწადი! მაგრამ, რას იზამ, ძიავ, სიმართლე თუ ვინდა, გეტყვი: შვილი ვერ ვყოფე მაგ ოხერს. უშვილო-უძირო რაფრათ ვიყო-მეთქი, ვიფიქრე და ცოტა გულგრილი გავხდი მასთან. თვეში ერთხელ გადმოვდიოდი ნაპირზე და მაშინაც მისი ველარ ვიყავი. საცხა-საცხა ვიკარგებოდი, გესმის? ვიკარგებოდი!..

ბოლოს ქალმა კარი მიხურა, იმ ტახ-

ტზე დამსვა და სულის კანკალით ჩამჩურჩულა: ხალით ჩემო, ეხევი ვინ ვიყავი გებს, მოდი, ერთი ბავშვი გაგიყვანოთ, გავზრდი. შენი და ჩემი იქნება.

სიფათი მომღრიცა, მოვიწყინე, წავხდი. კაცი ვარ და ჯანი მერჩის, — ვიფიქრე, სხვისი ბლუშტი როგორ ვზარდო? მთელი სიცოცხლე სხვისას ჩემი რაფერ ვუძახო-მეთქი. არ დაგიძლავ, რაც მართალი მართალია, კურცხალი გადმომვარდა.

თერთმეტი შვილი ვყავდით მამაჩემს. ზია რომ ომში დაიკარგა, ათნი დავრჩით. ზოგმა მთაში, ზოგმა ზღვასთან თავის კუნჩე-კარი მორთო-მოაკაბიწა. მე კი ერთი, უზეირო დავრჩი თავიდან. არ დავუჭერე ბაბას და თავი მაინცდამაინც ზღვაში ვკარი.

ჰქაა აავსო, სტუმრის სასმურს გადახედა, ჩაფიქრდა.

— იცი, გულო, — ჯავრიანად დაიწყო, — ძმა მყავდა უფროსი, წიდან რომ ვახსენე, ის — ზია. ძმებში ყველაზე უკეთესი იყო, აღარ მყავს. ომში წავიდა... აღარ დაბრუნებულა. იმის ხსოვნისა ვთქვათ, ა?

ხალითს თვალეში შეუსველდა, ქვედა ტუჩი ჩამოეშვა. უფროსი, დაჯრგული ძმის გახსენებამ გული აუჩვილა და ისეთი სიჩუმე ჩამოდგა, გეგონებოდა ზღვის ფსკერზე იყვნენ.

მერე, უცებ გამოფხიზლებულმა ხალითმა ნაღვლიანად გაუღიმა მეგობარს. არა, არ იყო ახლა დარდის გამხელის დრო, მზიარული წუთის ჩამწარებისა. სკამზე გადაწვა, ხელისგული უღვაშებზე გადააკურა.

— ერთი სოფელია, ჯომი, ზეგანში. ზეგნის კაცი, ზომ იცი, შუა გულიდახ ამოგლეჯილს გეტყვის. ჰოდა, კოლექტივის კრებაზე უთქვამს იქაურს: სიმაართლე ზომ გინდანან? მაშინ მითხარით, თავმჯდომარემ რომ შუამთობაზე ფერმის დეკუელი დაკლა და შექამა, ეს აქნა ითქვას თუ არა?

ჰოდა, მეც ვთქვა უნდა: გული მტკივა, დაკარგულ ზიას ბიჭი დარჩა, ძმის-შვილი ჩემი... ცოლშვილიანი კაცია. ამ

კაცს მამაჩემის სამყოფელში სახლის ჩასადგმელი, ერთი სიტყვით, საცხოვრებელი ალაგი არ მისცეს. ავკრძალეთო, ზღვისპირეთში სოფელ ადგილას ვერაფერ ახალ სახლს ვეღარ დადგამსო. მიწა აღარააო. რა ვქნათ, ერთი მითხარით, ამ დალოცვილ აჭარაში, ძიავ, კაცი ცხრაზე ნაკლებ ბაღანას არ აკეთებს და სად დაასახლოს მერე? — ბოცმანი ჩაფიქრდა, კვლავ რაღაც გაიხსენა.

ხალითს ისე აეშალა ლაპარაკის საღერღელი, ვერაფერი აჩერებდა. ძალიან გაახარა გულოს მოსვლამ. გულდაკოდილი კაცი იყო... თავს უიღბლოდ თვლიდა. გული გაიხსნა მეგობართან, თანაც, არ გამეჭვცესო, შიშით შესტყეროდა სტუმარს. გულოც გრძნობდა ამას, მაგრამ რაღა ექნა, ალერსით, მაღლობით, ახალი შეხვედრის სურვილებით დაემშვიდობა.

დაკარგა დღე, თუმცა როგორც იტყვიან, ზოგი ჭირი მარგებელია. გულო მთელი არსებით ისევ იმ ერთწლიან საზღვაო ცხოვრებას დაუბრუნდა.

შინ რომ მივიდა, ამოფუშა უჯრები. ხომალდზე გაკეთებული ჩანაწერები მონახა. მოდი, გადავხედავ, იქნება რამე სახეიროს მივაგნოო.

იქ, გემზე წაკითხულმა იქნებ ვერ დაამახსოვრა თავი. იქნებ მშინ საყუთარ სტრიქონში თუ ხალითის რვეულში ვერ პოულობდა ისეთ რამეს, რაც ახლაც საინტერესო იქნებოდა.

მოდი, ახლად, თავიდან გავსინჯავ, — მსჯელობდა თავისთვის.

ნაჩქარევ ნაწერებში, ერთხანს საყურადღებო ბევრი ვერაფერი იპოვა, მაგრამ ფურცლებს მაინც დაბეჯითებით ათვალიერებდა. თავს იქცევდა.

მალე ხალითის რვეულებს შიადგა. გაშალა და ძველი, ნახშირი, დაზეთილი ბაგირივით გაჭიმულ სტრიქონებს, ამდენი ხნის მერე, კვლავ სიამოვნებით გააყოლა თვალი. აქ ზღვა და მიწა თითქოს ერთმანეთში ვადაზულილიყო.

იფიქრა, ახლის წერას აზრი აღარა

აქვსო, წიგნი თითქმის დაწერილიაო. ერთ-ორ დღეში თავის დღიურებიდან ამოხაზა შედარებით უკეთესი მონაცემები, ასევე ხალითის რვეულებიც თანმიმდევრულად დაალაგა და კითხვას შეუდგა.

დღიურიდან: 198... დეკემბერი.

გემის სარკმელიდან, როგორც რენდგენში, ვხედავ ბათუმს, ცის ფონზე — მთების ჩონჩხებს. ამალამ ჭორეულ რეისში გავდივართ. ველავ.

კაპიტანი რუპორით მოკლე განკარგულებებს იძლევა. ბრამშპილისკენ მიზნის ხალითი ორიოდ მეზღვეართან ერთად, რათა ღუზები ამოსწიოს და გემი პორტიდან ღია ზღვაში გასასვლელად გაამწესოს. თითო ტონიანი ღუზები დასვენებულ და დატვირთულ ხომალდს მაღალ მკერდზე აახორზიალა და დაჰკიდა. გემი წელა, მძიმედ, დინჯად მიბრუნდა დასავლეთისაკენ.

ლივლივა ზვირთების ჭეჯილი თანდათან დაღმართდება და ბათუმი, დაღმართის ძირას, მთების უბეში, თანდათან პატარავდება. როცა გულს დიდი ხნით განშორების წინასწარი სიმწვავე იღუმალად კუმშავს, მხიარული და ბედხიერი ბოცმანი ჩემს მიულაგებულ კაიუტაში, ჩემი აწეწილი სულის დასალაგებლად შემოხვიხვიანდება ხოლმე.

დღიურიდან: 198... დეკემბერი.

განთიადის ცაზე — გაცრეცილი ნახევარმთვარე. წინ ვიშხირები, მგონია საცაა ბოსფორს დავინახავ, მაგრამ ჯერ მხოლოდ ზღვის რუხი სივრცე და დაბლა ჩამობლანდელი შემოდგომის ცივი ნისლეები მოჩანს.

ალიონის ნათება რალაცნაირ გამოუთქმელ ფერებით ასველიანებს ყველაფერს.

იქით, მარცხნივ, ახლადდათოვლილი მთებია. მათა ძირებში, ზედ ზღვასთან, ორ-სამ ალაგას, პატარა ქალაქუნები მიყუყულან და ისევ წუხანდელი ღამის ლამპიონებს აციმციმებენ.

ეს უკვე ანატოლიის ნაპირებია.

ხალხითი პირველი კავშირი.
საბატონო პავლეშვილი

ესპანეთში მოვხვდი ერთხელ. შინ მომავალ გემზე ავად შევიქენი და გიბრალტარში დამტოვეს. არსებობს ასეთი წესი. მერე მადრიდის ჰოსპიტალში გადამიყვანეს. ბოლოს — ბარსელონაში, ზღვასთან მისაახლოებლად. იქ, მადრიდში, კათოლიკე მოწყალეების დები თავს დამტრიალებდნენ გამუდმებით და წამლებზე უკეთესად თავიანთი ლოცვითა და აღერსით მკურნავდნენ. ერთი გოგო ბასკი აღმოჩნდა. იცით როგორ იტირა, როცა გაიგო, რომ საქართველოდან, კოლხეთიდან ვიყავი? მითხრა, ჩვენ ნათესავეები ვართო.

სალამობით ხშირად მეჭდა თავთან. თეთრი, მაღალი, ქათქათა თავსაბურთი შუბლზე, გრძელღერძიანი ჭვარი რომ ჰქონდა გამოსახული. თვალს მილულავდა, ხელებს აღაპყრობდა და რალაც ლოცვებს მიკითხავდა.

ბოლოს იმ ნაზი, გრძელი თითებით პირჭვარს ვადამწერდა, „ამინ“ ჩაიჩურჩულებდა. არა, მართლა ანგელოსს ვავდა. მორჩებოდა ლოცვას და, მერე, სიმღერას წაილიღინებდა. ბასკურიათ, მიმხვედრებდა. ამ სიმღერაში სიტყვა „ნანაც“ გავიგონე მრავალჯერ.

წასვლას რომ მოიწადინებდა, კვლავ ვადამწერდა პირჭვარს. მეგონა, შიგნიდან ვნათღებოდი ვითომ, იმნაირი იყო ის გულმადლიანი ბასკის გოგო. ტკივილი სულ დამავიწყა.

ისეთი სუფთა, ღრმა, უებარი იყო მისი ციური აღერსი, მეგონა ოდესღაც წართმეულ ქრისტეს რწმენაში აღმადგინა, ჩემს უძველეს ტაო-კლარჯეთში დანგრეული ტაძრები კვლავ აღმოშენა, ყველა დაქარგული ერისშვილი დამიბრუნა და, არა მარტო ჩემი თავი, მორჩენილ-გამთვლებული, ერთიანი შაბუ-ლიც სამარადისო მოსავლელად ჩამბარა-მეთქი.

ცოტა ხანში, დილით, ცხრაზე, მატარებლით ბარსელონაში გამამგზავრეს.

გზაში იმ ბასკ ქალზე ვიოცნებე. იქნებ ბასკები და ჩვენ მართლაც ერთი ფესვიდან ვიყოთ ამოზრდილნი? მართლაც, იქნებ ატლანტიდის ლეგენდიდან მოვდივართ, ა?

დიდი წარღვნის მერე, შესაძლოა, ნაწილი პირინეის ზეგნებს შევეფარეთ, ნაწილიც ხმელთაშუა ზღვით პონტოს მოვასკდით, და, ვიდრე არ გათავდა ზღვა და ვიდრე არ მივადექით უკიდურესი აღმოსავლეთის კიდეს, არ შევდექით არსად. ეს აღმოსავლეთი კი ჩვენი ახალი და სამარადისო სამყოფი — კოლხეთი იყო. ამნაირი რალაცეებიც მიფიქრია ხანდახან. რა ვქნა, ძიავ, ოცდაათი წელიწადია ბოკმანი ვარ და ჩემი თავისა ჭერ მე თუ არ ვირწმუნე, სხვა რალას დაიჭერებს.

ერთხელ, მარსელის რეიდზე ყოფნისას, ილუმინატორში გავიხედე და იქვე მდგომი შავ-თეთრად შეღებილი ძველი ნაცნობი ჩვენი ტანკერი დავინახე.

— შეხედე, შეხედე! — ვუთხარი ჩემს თავს, — იმისი კაპიტანი, შორეული ნაოსნობის კაპიტანი, ნიაზი, ჩემს გემზე დამლაგებლად იყო. მაშინ რვა ათას ტონიან მომცრო ტანკერზე ვმუშაობდი. მოკლე რეისები გვქონდა.

კაი ბიჭი იყო, მარა კარგადაც მაწვალებდა, არც მე ვხატობდი. გავხდები კაპიტანი და ნახავო, მემუქრებოდა. პო, ეგ მინდა მეცა-მეთქი.

სულ ხელის გულებით ვახეხინებდი შიდა ტრაპებს, გემბანებს, კარებს, ილუმინატორებს.

მართლაც გახდა კაპიტანი. შემხვდა ერთხელ, გვერდზე გამიყვანა და შემეხეწა, წამოდ; ხალით, ჩემს გემზე იმუშავეო.

თავიდან ერთ ბეხრეკ, ბრტყელფსკერა ბარჯაზე ვცურავდი ცეცხლფარეშად, მერე ისევ ბრტყელფსკერა მომცრო ტანკერზე გადაამადეს. ეს ტანკერი კასპიიდან ვოლგა-დონით ჩამოვართიეთ აზოვში. იმაზე კი მატროსად ვიყავი.

ვახტზე დგომისას დაჭმუჭნილ, ჭუჭყიან ალამს თუ გავკიდებდი ხანდახან მალლა, გამურული საკვამლე მილის

თავზე. გაცვეთილი კანაფის ძაფი, ზეთში დამბალი და გაშავებული, ჩემი ხელისგულების ოფლით უფრო ისანთლებოდა. იმ ძაფს ენაგთან ფალზე მივაკოტბდი და ვახტიორ შტურმანს ამაყად მოვახსენებდი, განკარგულება შესრულებულია-მეთქი.

ამით ვამაყობდი. ზეთში გათხუპნული ალამი, — მაუდის გაჭეკილი ხაჭერი, ზოგჯერ ბაწარს და ფალს შუა შექუქული აღარ ვაიშლებოდა. აი, მაშინ, რაც მართალია, ჩემს მეტრ ვერავინ ახოხდებოდა ქარაშოტში სველ, ტიტველ ანძაზე. ხეზე გასვლას ხომ შეჩვეული ვიყავი ბაღნობიდან, სოფლიდან...

მაგას დასწყევლის ღმერთი, რაც მე მაგ ვაი-ტანკერზე ვიწვალე და ყოფნის დღე მოვიწამლე. დიზელის საწვავს ვეზიდებოდით ბათუმიდან ოდესაში. ოთხსაწოლიან ციკქან კაიუტაში მალა გამოკიდული, სიმყრალეში, სიციხეში, სიბნელეში ვკონწიალობდი დილა-საღამო.

თავბედს ვიწყევლიდი, მარა შინ დასაბრუნებელი პირიც აღარ მქონდა — რაც ოჯახისაგან მეკუთვნოდა, ჩემი წილი ნელინელ გავზიდე და სულ შევყვალავე.

ჩემი მარო...

ქობულეთში გადავეყარე მაგ უბედურს. შინ მიმიყვანა, გამბანა, გამრეცხა, გამათბო, დამაპურა.

მივეჩვიე, მივენდე.

შემიყვარდა.

ოდესიდან ან ნოვოროსიისკიდან ჩამოსვლისას, თუ ღუზას ჩავუშვებდით, შევივლიდი მათსას. იქ მყუდრო და თბილი იყო ოდა. მისი მშობლები ხომ გადაყოლილნი იყვნენ ჩემზე! მოვკიდე ხელი და წამოვიყვანე ეგ ჩემი მარიამი.

ჰოდა, არ მოვითქვი სული? ერთი ოთახი ვიქირავე ბარცხანაში, მერე იგი თლათ შევისყიდეთ.

ოთახი ბერძნის ნაქონი იყო. ბერძენი რატომღაც ომის მიწურულს შუა აზიაში წაიყვანეს.

მარო უშვილოა. ვფიქრობ: ოჯახს

ნუთუ სინილა არ ეყოლება? დარდი დამაწვა, დავსაწყალდი, დავიშვებდი.

მარო მშრომელი და ხათრიანი ქალია. ჩემზე მეტად განიცდის ჩვენს უბედურებას. უფრო ჩემი წუწუნი ტანჯავს, რაც მართალია, მე ვებრალები.

ვიცი, კარგად ვიცი, რომ მე შევიღო მეყოლება, მაროს კი გამჩენმა რატომღაც წაართვა დედობის მადლი. „რატომ, რატომ მაინცდამაინც ჩემი მარო ამოირჩიე, ღმერთო?!“ — დამ-ლამობით ჩავიფლიკვინებდი მწარედ ჩემთვის.

იქვე, გვერდით მაროც ქვითინებდა.

ვითომ ისიც მიმაღავედა ცრემლს, მაგრამ ორივე კარგად ვგრძნობდით ერთმანეთის ტყვივლს.

დღიურიდან: 198... დეკემბერი.

დილით, ვიწრო ტრაპზე რომ ჩამოვრბივარ, ვხედავ, ლოყებლაქდაჟა იური მაქსიმოვი, მეოთხე თანაშემწე, რალაც ფურცლებს მოაფრიალებს. ერთ ფურცელს ხელში მაჩვენებს. ეს გემის „როლიაო“ მეუბნება. კი, უკვე ვიცი, რომ ეს ეკიპაჟის შემადგენლობის სიაა.

ოდნავ ვკავრდები. თუ ერთ უფროსად მეც მთვლის, კაიუტაში შემოვტანა, მაგრამ ასეთ წვრილმანებს მაინც არაფრად ვაგდებ. ქალაქს ოთხად ვკეცავ და გულის ჭიბეში ვიდებ, თან გემის ყოფას უკვე ოდნავ შეჩვეულს და ერთგვარად გაშინაურებულს, დაწვრილებით, თანმიყოლებით მაგონდება ნავსადგურიდან გამოსვლის თუ რეიდზე დგომის საათები. გასაცილებლად მეშვიდედ რომ მოვიდნენ, შინიდან პალტოც მომიტანეს. დეკემბერი უკვე ზამთარია, დაგვირდებაო. თუმცა ვარწმუნებდი, აქ ზამთარია, იქ ზაფხული იქნება-მეთქი, მაგრამ ვერაფრით ვერ იჭერებდა აქოშინებული, შეშინებული, დანადვლიანებული და გულ-აჩვილებული ნაილე, ჩემი ცოლი, რომ გემი რამდენიმე დღეში უფრო თბილს სარტყელში შევიდოდა, ხოლო უფრო გვიან, საახალწლოდ, კაი შუა ზაფხულის პაპანაქებაში მოვხვდებოდი.

ნაილე კინალამ თვეზე მეტხანს გაბუტული მყავდა. ჩემზე იყო გაკავრე-

ბული. მიზეზი? ღმერთმა იცის. არა, ვიცი, მაგრამ ახლა თავსაც ვერ გავუმხელ იმდენად სულელური რამაა. ვთქვით, მე რაღაცის გამო ცოტათი გაეჭაფარდი, იგი მთელი თვის გაჭაფურებით მიხდის სამაგიეროს? მგონია საწყობში არ წვიაყვანე. იმპორტულ საქონელზე შეჩიჩინა, მახსოვს. არა-მეთქი. ახლა კი, დღეს მორჩულდა. რადგან შორს მივდივარ, შემირიგდა.

შემდეგ ბუნებრივ გვერდიდან მიადგა გემს და მთელი დღე დაცარიელებულ ტანკერებში, რეზინის გრძელი შლახგებით საწვავი ისხმებოდა.

ამასობაში მეზღვაურები კამბუზისაკენ კარტოფილიან ტომრებს ეზიდებოდნენ. ზოგიერთს ზურგზე ძროხის გაყინული ბარკალი თუ ნახევარი ფერდი მოედო და მიათრევდა. პატარა ყუთებში სახაშე მასალაც ჩაეწყოთ და ალაგ-ალაგ ყანგისფრად ამოშვერილიყო გატრუსული ჩლიქები. ვიცი, ჩემი ხათრით იყო, რომ ხორცის კომბინატიდან სახაშე გამოიწერეს. ვინ არ ჩაერია ამ საქმეში. კომბინატის დირექტორს უთქვამს, მარტო ფეხებს თუ ყაბულს გაზდებთან, მიცემთ. ფაშვი, თურმე, გადარჩეული, გახეხილი, მსუქანი ფაშვი, ცალკე ჰქონიათ ვადანახული სხვებისათვის. მერე პორტის კაპიტანი ჩარეულა საქმეში. განუმარტავს იმ დირექტორისათვის, გემი მთელი წლით მიდის, გრძელი, მომქანცველი მგზავრობა ექნებათ, ბიჭები ცოდვანი არიან, მოუხერხეთ როგორმე სახაშეო.

ერთი კვირის დაგროვილი მთელი სახაშე მასალა კომბინატმა სანაოსნოს მიჰყიდა ჩვენი გემისათვის. მერე, ოდნავ ჩემზე გულმოსულ კომბინატის დირექტორს უთქვამს, მათხოვრები არიან ეს ქურნალისტები, აიტეხავენ რაღაცას და... რა ჭანდაბად სჭიროდა მავას ზღვაში წასვლა და თუ მიდიოდა, რაღა ხაშისათვის აწუხებს ხალხსო. ხაში და ფხალ-ლობით თუ უნდოდა, შინ დატეულიყო.

ჰო, ყელაფერი მოზიდეს.

ნიორი სანაოსნოს საკუჭნაოშიც შოი-

ნახა. ჰაჰა ცოტ-ცოტა ყველას მოჰქონდა ალბათ.

ბოლოს ცოცხალი ნადვალს ჩვენი მთხოვრები, თავისი მიწიანი ყუთით. ესეც ჩემი ხათრით, საახალწლოდ ხმელეთისაგან შორს რომ არ მეგზავნო თავი. ნადვის ტოტები დრასენის ფოთლებით შეეკონათ. ნაძვი ბიჭებმა კობტად, ფრთხილად და პატივით აიტანეს გემბანზე.

გემბანი დიდი იყო, პროსპექტივით ფართო, ამიტომ ბევრი რამე ჭერჭერობით იქ რჩებოდა.

ბედაური ამინდი იდგა.

მე ბოცმანს დავეძებდი. საწყალი კაცია, - ჩემთვის გულში ვიძეორობდი - ალბათ იმის გამო, რომ ყველაფერს ველახდილად ამბობდა და ალალი კაცი ჩანდა. ადამიანმა თუ თავისი ცხოვრების ამბები წრფელად თქვა, თუ არაფერი დამალა, უსათუოდ საწყალი გონიათ იგი. ასეთნი ვართ ყველანი. ცუდს, ესე იგი, ჩვეულებრივს, ვმალავთ ხშირად, რათა კარგები გამოვჩნდეთ.

**ხალთის მეთაი ჩვენი
გაქცევა**

მინდა იმაზე დავწერო, პატარაობაში ბაბას როგორ გავეჭეცი შინიდან. ეს არ იყო უბრალოდ, სოფელ ბიჭებთან სათამაშოდ გაპარვა. ეს დიდი გაქცევა იყო, მთელი სიცოცხლისხელა, მარა, იცით რას გავეჭეცი? გგონიათ ყანა-ბაღას? არა — საცოლეს. ჰო, ჰო, იმას, ავენიდან ვისზეც დამნიშნეს. ის გოგო, როცა გაიზარდა, მართლაც შეუყვარდა ერთს. ჰო, შეუყვარდა. მეგობარი ბიჭი შემეცოდა. ავდექი და მოვუსვი. მაშინ სხვანაირი დრო იყო, ხომ იცი, ეს ჩვენი აჭარა...

საცა მოვხვდებოდი, გემზე, ხშირად მეკითხებოდნენ, რა ჭეყანაა მაინც ეს აჭარა. ვინა ხართ თქვენ, იჭაურებიო.

ზოგმა, შორეთში, არც კი იცოდა, რომ ჩვენი ენა და ჭილაგი ქართულია. მე კი მუდამ მჭერა, კაცის სამშობლო

თვით ენა სწორედ. ეს მთავარია — ენა! კაცისათვის ენა რელიგიაა. ჰო, რაც მართალია, მართალია.

სამი ასეული წელიწადი ოსმალეთისა და ისლამის ხელში „გურჯ მუსლიმანდ“ ვიქექით. რამდენი ჩვენისთანა კიდეე იქ, ვადალმა? მილიონი? მილიონ-ნახევარი? შეიძლება მეტიც...

აბა, ასეთი ამბავია, ძიავ!

კი გვათამაშა ისტორიამ. მარტო ჩვენი მხარე კი არა, საქართველოს მთელი სამხრეთი ისტორიამ ბურთივით ათამაშა. ხან ერთ კარში შეაგდო, ხან — მეორეში და ვის რამდენიც შეეძლო გვირტყა ფეხები. ბოლოს დაფხრეწილი, დაჩუტული, საღდაც კუთხეში მიგვაგდო.

გამოგვიცვალეს რწმენაც, სახელიც და თვით წართმეული ჩვენი სახელითვე დაგვაშინეს: ქართველი ვიარს, ურწმუნოს ნიშნავს, თქვენ ქართველები კი არა, ამიერიდან მუსლიმანები ხართო.

ბოლოს ახალმა დრომ ხელი წაგვატანა და ფეხზე წამოგვაფორჩინა, თორემ ისევ იქ, ძველი ნანგრევების ძირას, ტალახში ვეგდებოდით დღესაც. ეს უნდა ითქვას, ეს ხმამაღლა უნდა ითქვას.

თვალზე ცრემლმომდგარი მოძმე ლუკმას იკლებდა, რომ იგი ჩვენთვის დაეთმო. საქართველოს თავად უჭირდა, მარა ჩვენისთანა, მისი ახალშემოერთებული ძმებისთანა საცოდავი და ფუხარა მაინც არ იყო... ასეა, რაც მართალია, მართალია.

დღიურიდან: 198... დეკემბერი.

საშტურმანო ჩხიურის კარი შევალე. კაპიტანი შალვა დიდიძე იატაკზე გაშლილ რუკას დამხოზია და ფახკრით რალაცას ხაზავს. თავი არ აუღია, არც რამე უთქვამს. მე კვლავ სამართავ პულტთან ვაგლივარ. იქ შტურმანები არიან. ფოსფორული ციმციმით შოკაქაქაშე სკალები გაუგებარ ენაზე გესაუბრებიან.

ვიღაცა კარს შემოაღებს. გამქოლი ქარი ფარდებსა და ფურცლებს აშარი-

შურებს. კარი ისევ სწრაფად იხრება და მე ვხედავ, ბნელი საპფლტე ზედფერიდან განათებულ საშტურმანო მანქანაში როგორ შედის ყვითელი, სუსტი, ჰორფლიანი რადისტი ვალერი სნეგოვი.

ხელში ბლანკზე გადაბეჭდილი დეპეშა უჭირავს. მოკრძალებით იხრება და ძირს, იატაკზე ჩამხოზილი კაპიტანის წინ, რუკაზე ფურცელს დებს. კაპიტანი სტრიქონებზე თვალს ირიზად ჩაატარებს და წკიპარტის კვრით ფურცელს გვერდზე გააცურებს.

ეს პირველი რადიოგრამაა, რომელიც ჩვენმა გემმა მიიღო ახალი რეისის დაწყებიდან. მე კი ყველაფერი მაინტერესებს.

ჯერ კარგად არც კი ვიცი, რომ კაპიტანთან ერთად მეც ვალდებული ვარ ვიცოდე და პასუხი გავეცე ყოველ მოულოდნელ კითხვას, ზღვა რომ ჩვენს წინაშე დასვამს.

ლოკატორში მთებისა და ხეობების მთვარისფერი გამოსახულება ნელნელა პატარავდება. იღვება. ცვლაში მყოფი შტურმანი, სტანისლავ ლოტოვი, ცდილობს ჩემთან საუბარი გააბას, თავშეუყავებლად ხარხარებს. ჩემი ჭავრი და მოწყენილობა რომ გაფანტოს, რალაცეებს მიხსნის და ლოკატორში ზომავს იმ მანძილს, ნაპირთან რომ გვაშორებს.

სტანისლავ ლოტოვი საქართველოში ომმა ჩამოაგდო, როგორც უპატრონო ბავშვი. ჩაქველი გორგაძის დედაბერი საკუთარ შვილებშიც არ არჩევდა, სტანისლავიც იმ ქალს დედად თვლიდა, ნენეს ეძახდა, ნამდვილი ჩვენებური გლეხური ქართულით ლაპარაკობდა.

კაპიტანისა ძალიან ერიდება სტანისლავს. ახალგაზრდაა, მაგრამ ბევრისმცოდნეო, — ამბობს შალვაზე. ჰოდა, სწორედ იმ ცოდნას უწევს ანგარიშს. მეც უფროსად მთვლის. მაფასებს, მისმენს, მეკითხება. ვერ ვიტყვი, ეს არ მსიამოვნებს-მეთქი.

ჰო, მისი ქართული მომწონს, ისე მარცვლავს სიტყვებს, ისე უცნაურად უსვამს მახვილებს, მშობლიური ენა სხვა ფერისა და მელოდისა მეჩვენება.

სადილობა რომ მოახლოვდება, საუბარს საკმელებზე გადაიტანს. თვალმანთებული და ნერწყვიმომდგარი ჩამოთვლის ხოლმე ქართულ კერძებს.

— ახლა კი ხარჩო, ან საცივი, კი ბატონო, თუნდა ჰადი და ლობიო იყოს, ა? — ჩამიკრავს თვალს. კაპიტანი ზირად თავის ჯიხურში რომ შეიმალება, საჭესა და მართვის ავტომატს ვახტიორს შეატოვებს. აი, მაშინ სტანისლავი ახალმოკრეფილ ანეგდოტებს მოყვება. ჩემს ზღვაოსნურ ახალბედობას უსუსურობად როდი თვლის.

სინათლის ყვითელი ხაზი წრიულად ევლება ეკრანს. სტანისლავი პატარა ჩარხს მოატრიალებს, წრეხაზი გაფართოვდება. როცა მისი ცალი გვერდი სასურველი საგნის თუ მიწის მთვარისფერ წერტილებს ეხება, სკალაზე ცისფერად ისახება ციფრი, რაც გემსა და ობიექტს შორის მანძილის აღმნიშვნელია.

სამტურმანო ჯიხურში შეედევარ, კაპიტანი მალალ მაგიდაზე იდაყვებდაბჯენილი წინ იმზირება. რადიოდებეშას მიჩოჩებს. დავცქერის: „ხმელთაშუა ზღვაში, ჩრდილოეთის განედის 38°-სა და დასავლეთის გრძედის 10°-თან დაკურავს ხის შოდრეიფე შორი, ათი მეტრი სიგრძისა და ნოლ რვა მეათედი დიამეტრისა. გემებისათვის საშიშია“.

გაორცების ღიმილით შევყურებ კაპიტანს. რამდენი ქვეყანა, რამდენი სანაოსნო თავის რამდენ გემს აფრთხილებს ალბათ ასეთი რადიოდებეშით, ამა და ამ განედის ამდენ გრადუსზე ხის შორი დაკურავს, არ დაეჭახოთო. ვინ შენიშნა პირველად, ვინ გაავრცელა, ანდა ნუთუ მართლაც ასე საშიშია ეს ხის შორი ამოდენა ხომალდებისათვის? ანდა, ამისთანა წვრილმანებისათვის სცალიათ გემებს, ეკოპაეებს, სახელმწიფოებს?! ისე, კი მსიაშოვნებს, რალაცხაირ შინაგან კმაცყოფილებას ვერ ვმაღავ, მსიაშოვნებს, — ძვევ ვიჭერებ, რომ ქვეყნიერებას და თვით სამყაროსაც ფხიზელ პატრონად ადამიანი ჰყოლია.

გემბანზე რომ გავედითო, გემს, მთაბიურს მიყრდნობილი გოგო-ბიჭები მუსიკაზე და მეუცხოვა უცებ ეს სურათი.

ბოცმანი მეუბნება: — ეს საზღვაო სასწავლებლის ახალკურსდამთავრებულთა, თენგო ხაბაზი, გოგო კი ჩვენი ოფიციალტი, ერთადერთი ქალი მთელ გემზე. ზინა ჰქვია სახელად. მართლა თვალს ვერ მოსწყვეტ, ისეთი ქალიშვილია. წამით გავიფიქრე: როგორ გაიმეტა გემისთვის შშობელმა-მეთქი. კიდევ დავძინე:

— კი, მარა როგორ გამოუშვეს? — და ხალითს გადაეხედე. იგი ცდილობს კარგად გამარკვოს:

— მამა მეთევზე ჰყავს. მახსოვს, სულ აზოვზე დადიოდა სეინერით. დღელამე ზღვაზე იყო. მაინც შინ, ლოგინში მოკვდა საწყალი.

მე პირდაპირ მივედი, ორივეს ხელი ჩამოვართვი და რაზე მუსაიფობთ ახალგაზრდებო-მეთქი, ზერელედ ვკითხე. თენგოს ფერი ეცვალა, ეტყობა, შერცხვა, ეუხერხულა ჩემს წინაშე უცხოეთში მიმავალ გემზე, ქალთან ღლაბუცი. ახალგაზრდა მეზღვურმა, ალბათ, ისიც კარგად იცის, რომ საფრთხილოდ მიჩნეულია შორეული ნაოსნობის საბჭოთა ხომალდებზე მომუშავე ქალებთან ნამეტანი სახალოვის ძიება. გემზე ხომ ყველანი ახალგაზრდა მამაკაცები არიან, ზოგჯერ თვეობით და შეიძლება წლითაც, შინდაუბრუნებელნი, წარმოიდგინე, რა დღეში იქნებიან. ახლა, ამ თითო-ოროლა ქალთან თითო-ოროლამ თუ დაიკავა საქმე, დანარჩენი რას იტყვის? შეიძლება ამის გამო გემზე, უსიაშოვნების გარდა, გამოუსწორებელი რამეც მოხდეს.

მაგრამ, აჰ, ამ წუთას, თენგო და ზინა, ერთად რომ ვხედავთ, ორივეს, მეცა და ბოცმანსაც, მოგვწონს. ერთმანეთს შევნიან. ტანმალალი, ოდნავ მოზოშრო, პირგრძელი, ღონიანი თენგო და წელწერილი, ყელმალალი, შავთმიანი და მოცისფრო თვალებიანი ზინა.

— შეყვარებულნი ხართო დღელამე

Handwritten notes and stamps at the bottom right of the page, including the name 'ს. ს. მარტოვი' and other illegible text.

ერთად არიან. ბიჭი ბიჭია, რას იზამ...

— კისკისებს ხალითი.

ვგრძნობ, თვალეში წამიერმა სევდამ დაიღო ბინა. მგონი ოღნავ ვიბნევი, მაგრამ უმაღლვე მახსენდება, რომ გვერდით ხალითი დგას.

— კაი გოგოა, სხვათა შორის, — ვამბობ დამბულობის გასაფანტავად და ვატყობ, ხალითი მიხვდა, ზინას რომ თვალი გაეფაოლე.

— გეშე მძიღებუღია, — იცინის ხალითი, — რომ კაი ქალი თუა, კაპიტნის ან პამპოლიტისა!

— კარგი ახლა, ხალით, მაგისი ხამი ვარ მე?! — გვეჭავრდი თითქმის.

— გეხუმრები...

— კარგი ბიჭი ჩანს. ხაბაზებს ბევრს ვიცნობ... ვისი ბიჭია, ნეტა? — დავინტერესდი რატომღაც.

— სხვათაშორის, მაგ ბიჭს არ უშვებდნენ საზღვარგარეთის რეისში. რატომ არ ვიცი, მაგრამ არ უშვებდნენ. — ამბობს ბოცმანი.

— მერე?

— მერე, ხომ იცი, რალაცნაირად ისე ჩაეწყო. ამბობენ, მამამისი კაი შშოვნელიაო.

— „შშოვნელი?“ რისი, კაცო? — გავიკვირვე.

— ფარის. ჰო, ჰო, ფულის.

— სად მუშაობს, იცი?

— ამბობენ, არსად არ მუშაობსო. ჩვენში ახლა, სამწუხაროდ, ბევრია ასეთი, არსად არ მუშაობს და ფული კი აქვს, — თანდათან გულახდილობს ხალითი.

თენგოს მოვეკარი თვალი ისევ და ხელით ვანიშნე, აქ მოდი-მეთქი. ახლა უკვე მარტოა, მაგრამ ჩემს წინაშე რომ ჩერდება, სახე მაინც ოღნავ უწითლდება.

— ვისი ხარ, ბიჭო, შენ? — უმაღლვე ვეკითხები.

— ბაგრატიისა... მე თქვენ გიცნობთ, გულო ბიძია, ჩვენთან ბრძანდებოდით ერთხელ და გიცნობთ.

ჩაეფიქრდი, რალაც მახსენდება. კი კი, მართლაც გამახსენდა ყველაფერი.

თენგო რომ წავიდა, ბოცმანს მივუბრუნდი:

— არაა ცუდი კაცო შენო! გაბეთის რედაქციიდან გამგზავნეს ერთხელ ხაბაზთან, ბარცხანაში. კარგი, ლამაზი და მოზრდილი საბლი აქვთ. უჩივლეს, საიდან ააშენა ასეთი საბლიო და გამგზავნეს დავალებით, რათა მამხილებელი სტატია დამეწერა. ვნახე, შევისწავლე და აღარ დავწერე... ჰო, აღარ დავწერე. იმის მერე რედაქტორი გადამეკიდა. ზმა დამიყარეს, ქრთამი აიღო და ამიტომ აღარ დავწერა ის დაგეგმილი წერილი გაბეთისათვისო. კაი ხანია გასული და გულახდილად გეტყვი: უბრალოდ, შევიბრალებ და არ დავწერე. დიახ, არ დავწერე. შენ არ იცნობ, ხალით, ბაგრატი უბრალო „შორი ნაოსნობის“ შოფერია, მეტი არაფერი. ზის ორვაგონიან „კოლხიდაზე“ და დადის რუსეთში. ცხოვრება გზაში გაუტარებია კაცს. მთელი სიკაბუჯე კი — ფრონტზე. რაც მე მაგისგან მოვისმინე იმ დღეს.. ბუდაპეშტში ერთი პირველთაგანი შეიკრა თურმე. მაშინ ქალაქი ჯერ ისევ ფაშისტებს ეკავათ. მხარში დაჭრეს, მალე მორჩა და ისევ წინა ხაზზე წავიდა. ბალატონის ტბის მიდამოებში, სადღაც, სოფელში მეორედ დაიჭრა. მეორე მხარში. ისევ მორჩა, მაგრამ ორივე მხარი ახლაც, დღესაც სტკივა ხნიერობაში, ხომ იცი, ნაჭრილობევიც გაგახსენებს თურმე თავს. შოფრობა კი მერე ისწავლა, შინდაბრუნებულმა.

ჰოდა, დაერჩი იმ ღამეს მასთან, ქედური ჩხავერი ჰქონდა, ისეთი, რომ მისი გემო ახლაც პირში მაქვს. ერთი სიტყვით, კაცური კაცია, მომეწონა და დასაწერი აღარ დავწერე. ვუთხარი, შეგარგოს ღმერთმა, იცხოვრე, გაიხარე-მეთქი. არ გიმაღავ, ხალით ჩემო, ასე იყო. აი, იმის ბიჭია ეს შენი თენგო ხაბაზი. ამიტომ ჩაეფიქრდი ცოტა. კაი კაცის შვილია, არავის გადაეკიდოს ისეთს, რომ...

სალამოვდება, ქარი უფრო ცივდება. შინ შესვლა ჯობს.

დღურა: 198... დეკემბერი.

გემის ფერდებზე შეხილი ტალღების გაბმული თქრიალი ილუმინატორებიდან ისმის. მარცხნივ, მწუხრის ბინდუნდში, თვალებს აფახურებს შორეული ლაზისტანის ფაცებიდან გამოშვებული კერის შუქი. გემის ჭიმზე რომ ზვირთები ეთქაშუნება, ის ხმა ძრავების გაბმულ ზუზუნს უერთდება, რაც ხომალდის მცირე რხევა-კორწილს ერწყმის და თავისი ხიბლით თანდათან გაიყრობს ეს მელოდია. იღვმალად მიხარია, რომ ზღვის ცხოვრებას ასე თუ ისე უკვე ვეთვისები. ვუშინაურდები.

მაგრამ იმ ღამეს ხალითის ნაამბობმა, მგონი, გუნება ცოტათი წამიხდინა. ეკიპაჟის ცხოვრებაში, იქიდან, ხმელეთის ცხოვრებიდან შემოპარულ და ფესვმოკიდებულ სიკვებზე მითხრა რაღაც.

რაც მართალია, მართალია, ადამიანი ყველგან ადამიანიაო. თავისი ცოდვამადლი ყველგან ახლავს. მაგრამ, გემი და ზღვა მგონი მაინც უფრო მეტად ვერ იტანს სიყალბეს, პირფერობას, ქიშპობასა და ბოროტებას, ვიდრე ხმელეთიო.

მერე მიყვება:

— გლეხის გაპირვებული ოჯახიდან წამომყვა ეს ოხერი მომჭირნეობა და სიძუნწე. ბევრმა ამის გამო შემოიძულა კიდეც. ყველამ როდი იცის, ომის დროს პირდაპირ იმ ჩვენს აყვავებულ მთაგორიან თუ მანდარინებიან მიწაზე რომ გადიოდა ფრონტის ხაზი. ჰადი გათავდა, ლავაში აღარ ცხვებოდა, დედაჩემი მოხარულ ხაყერაში გამოფხეკილ ფაფას დაფქულ წიფლის ქერქს შეურედა და ამნაირად გამოგვიცხოვდა კერს. ერთ ტომარა კარტოფილში მამაჩემმა ბაბუსა მთერ ოდესღაც არტაანიდან მოტანილი ნოხი მისცა.

ზღვაში თევზი და ხამსაც გამოილია და ადამიანები საწყალ დელფინებს შეესივნენ. ბათუმის სასადილოებში, მახსოვს, დელფინის ხარჩოს შეხვდებოდი იმ დროს. რაფერი კაცი ვიქნებოდი დღეს მე, ხალითაი? ბოცმანი კი ვარ,

მარა გემის ქონება ჩემია, ჩემი დასაცველია, თუ არ მოვერეფე ვეფხურტახე, შეიძლება შუა ზღვაში დაგვრჩეთ. ქურდს ვერ შეიწყალებ. ბაგირის ნაწყვეტია თუ ტროსის ნაგლეჯი, ხისა და რკინის ხელსაწყოები, ფანრები, ლამპები, შუბები, სათადარიგო ფიცრები, საღებავები, ყველაფერი ჩაეკტილში მაქვს. ზოგ სათავსოს შინიდან წამოღებული ბოქლომი დავადე.

ბოცმანი ველარ ჩერდება, სულმოუთქმელად აგრძელებს:

— გემის სპორტდარბაზისათვის გადამალული ორი წყვილი ჩინური კეტები დააძრო ვილაცამ ფოთის პორტში დგომისას და ლიტრა ჰაჭაზე გაყიდა.

— მატროსმა ოლიფიანი მთელი კასრი ჩააგორა ტრაპზე, დღისით, მზისით. კარგი ლინოლეუმის ფიანდაბთა ნაჭრები, რაც კაიუტებში და შუა ტრაპებზე დასაგებადაა შენახული, უფროსმა თანაშემწემ სტუმრად მოსულ ახლომახლო კოლმეურნეობათა თავმჯდომარეებში გაასაჩქრა. კაიუტის კარებში რომ ჩატანებულია მონიკელებული საკეტები, ერთი ცალი შენც მომთხოვე, ხომ გახსოვს? კაპიტანმაც დამიძახა და მითხრა, მიეცი კაცო, ერთი საკეტი, რა მოხდაო, მაგრამ ვერ მოგვეცი. რაც გინდა მიყავი და თქვი ჩემზე.

აქ რალაც სხვა რამე ახსენდება, თავს ჩაღუნავს და ახლა უკვე გამოდარებულსი სახით, მაგრამ მაინც უქმყოფილოდ აგრძელებს: — ფოთში ისე თხელია წყალი, რომ გემს კარგად ვერც დავტვირთავ, მეჩეჩზე დაქდება.

ასეც მოხდა, ამის დატვირთვის რომ შევედემქით, მაშინ, — გულო, თქვენ ჩერ არც იყავით მოსული!

ნავსაყუდელს როგორც კი მივყავნეთ ეს ჩვენი დალოცვილი გემი და თვრამეტმეტრიან ტრიუმფში მარჯანეცი დავძარიოთ, ესკავატორები დღე და ღამ არ გაჩერებულან. მესამე ღამეს კაპიტანი, ჩვენი საწყალი შალვა, გააღვიძეს და მოახსენეს, გემი რიყეზე დაქდა და გვერდზე გადაიხარაო. კაცი გადარეული წამოვარდა, დატვირთვა შეაჩერე-

ბინა, გემბანზე გაიჭრა, თვალთ შეატყო, — საქმე წამხდარიყო.

გამოითხოვა პორტის უფროსი, დაუქვავიშრდა სანაოსნოს და ნახევარი მადანი უქანვე გადმოაყრევინა. გემი წამოიწია, გასწორდა წელში, სული მოითქვა თითქოს და ჩვენც დავმშვიდდით.

რეიდზე გაგვიყვანეს. იქ მთელი ათი დღე ბარტებით ეზიდებოდნენ და ისე გეტვირთოდნენ. არა, ძიავ, არა, არ გვივარგა ნავსადგურები. ოცდაათ წელზე მეტია დავეხეტები ამ შავ ზღვაზე, გემისადგომები როგორიც იყო, ისეთივე დარჩა.

ერთხანს იყუჩებს ხალითი და სარკმლიდან შორს იქცირება, იქ ნისლებია, ცა, უსასრულობა. უფრო ქვემოთ — დედამიწის ნაპირები. ყოველი ნაპირი კი ქვეყანას, ადამიანს, შენიანს, განვლილსა და გასავლელს გაგახსენებს.

ფიჭრებიდან გამორკვეული ბოცმანი აგრძელებს:

— უცნაური სევდა შემოპყრობს ხოლმე, ბოსფორსა და დარდანელს რომ გავდივარ. მე ერთი დაყანგული ბოცმანი ვარ, მაინც ბევრი რამ გამეგება.

ასე მგონია, ორი კონტინენტი ბაგეებით ერთმანეთს მიახლოვებია და ისე გაშეშებულია. მათი ამბორი მუდამ ყოველის გადამბუგველი და დამანგრეველი იყო.

ბოსფორი, ვიწროდ რომ გაჩრილა ევროპასა და აზიას შუა, ჩვენი ძველი ნაცნობია. მას, ალბათ, ჩვენც, საქართველოდან მოსულნი, კარგად ვახსოვართ. ე, მაშინ, ამ სრუტეში პირველად რომ შევდიოდით, მეგონა, ცისკრის ჩამოღვრილი წითელი შუქი ჩვენი წინაპრის სისხლია-მეთქი.

ისევ და ისევ გამახსენდებოდა ასევერად გადატანილი ჩვენი უბედურება და გული სხვანაირად ამიძივძივდებოდა.

კი, — წარსული საშინელი გვაქვს, საცოდავები ვიყავით ჩვენ, სამხრეთ-დასავლეთის ქართველნი. უცხო რელიგიაც მიგვალეზინეს, დედა-საქართველოსაც მოგვეწყვიტეს, დამპყრობიე კერაზე დაგვიჭდა.

კოროხიდან რიონზე მისვლამდე და იქითაც, ყველაფერი გარკვეულმან და გაჩანაგდა. კაი შესახედევ გოგო-ბიჭებს, ერთიმეორეზე თოკით გადამბულებს, ტყე-ტყე, ბილიკ-ბილიკ, ზღვის ბოლახთა ღიმანებში მოლოდინე ოსმალოვაჭართა ფელუკებისაკენ მიერეკებოდნენ.

იმ ტყეს და იმ გზაბაწრებს გადამთიელი ვერც გაიგნებდა. ალბათ, ჩვენებურებივე მიერეკებოდნენ ჩვენებურ გოგო-ბიჭებს გასაყიდად. ჩვენი უბედურებაც სწორედ ამაშია.

შემდეგ ამ სრუტეში გაატარებდნენ ტყვეებს.

ოცხალ საქონელს სტამბულის ბაზარზე გაასალებდნენ, მერე ეგვიპტელი ვაჭრები ქაიროში გაყიდდნენ.

გადამთიელებთან ნათრევ-ნამსახურნი, უკვე დავაყვაცებულნი, სულგამწვარებული მეომარ-მამელუკები, მერე ხმლებით მიაპობდნენ სივრცეებს, დაბერებულ, დაშინებულ, დაპყრობილ ეგვიპტეს ახალ პატრონად ევლინებოდნენ და მეზობლებს შიშის ზარსა სცემდნენ.

ახლანდელი ეგვიპტელები? სულ სხვანი არიან, ველარ იცნობ.

ალექსანდრიის პორტში ვიდევით ერთხელ და ღამით გემის მისაბმელი ასი მეტრის სიგრძის ბაგირი მოგვაჭრეს. კაპრონისა იყო თოკი და, ალბათ, საქსოვ ძაფად უნდოდათ. ქარი რომ ამოჭრილიყო, გემს წაიღებდა. შორიახლო მდგარ ბერძნის ტანკერს მიაჭყლეტდა. ასი მეტრი მკლავის სიშხო თოკი მოჭრეს ჭიბის დანით, დაახვიეს და ნავით გაათრიეს.

ღილით განგაში ავტრებთ.

მოვიდა პოლიციელი, ხელები ვაშალა, რა ექნათო. მოიბოდიშა. სამი ქილა ქლიავის მურაბაც მოგვთხოვა, აგვეცანცლა და წავიდა. იმას პორტის აგენტი ახლდა, მაღალი, შავცხვირიანი, თავმოპარსული. სახელად მგონი მუჰამედი ერქვა.

იმანაც მოურიდებლად მოგვთხოვა მურაბა. მივუგდეთ.

მერე რომ ვინივლეთ თოკის გამო, იცით, რა გვითხრა?

— მამელუქმა რუსტამმა, იგი წარმოშობით გურჯისტანელი იყო, ეგვიპტეს უღალატა და დამპყრობელ ნაპოლეონს გაჰყვა. სიკვდილამდე უერთგულა იმას, ვინაც ეგვიპტე წააქცია. რუსტამი ხომ ქართველი იყო? — ისე მსჯელობდა, ვითომდა ბაგირი ბონაპარტესთან მამელუქ რუსტამის გადახვეწის გამო მოგვეპარეს.

— მაგრამ, მე, — თვალერემლიანი ყვება ხალითი, — მუჰაჯირთა ჯაგრი და სევედა უფრო მიიჯგინდა გულს. ეს უფრო მწვავე და ახლობელი იყო ჩემთვის. ეს ფიზიკურად უფრო ახლო შეხებია ჩემს სიცოცხლეს.

ასე შუაზე როგორ გაგლიჯა და დაფანტა ჩვენი ხალხი მტრობამ, პურობამ, ლალატმა, თვით მაჰმადმა?!

დღევანდელი კაცი ძნელად წარმოიდგენს ამას.

მაგრამ ყველაფერი ეს ჩემი და შენი სიცოცხლეა, იმათი, ჩვენთა წინაპართა სიცოცხლეა ეს ყველაფერი. ჰო, ჩვენი სიკვდილიც სიცოცხლე იყო.

ჩემი და შენი...

დღიურიდან. 198... დეკემბერი.

ლაბადანწამოსხმული თურქი ლოცმანი, ახალგაზრდა, ოდნავ ქერა ბიჭი, ფიცხლად ამოიჭრება გემბანზე და პირდაპირ კაპიტნის ხიდურისაკენ მიემართება. გვესალმება, საჭესთან დგება, რუსულად მოკლე განკარგულებებს იძლევა. ცდილობს ცოდნა და საქმისკაცობა გვაჩვენოს, სისწრაფე, სერიოზულობა, ქვევის სიზუსტე... მგონი, ოდნავ ამერიკულ მანერებსაა აყოლილი.

ბოსფორზე ახალგადადებულ ხიდქვეშ გავდივართ. ვალმა-გამოლმა სტამბოლის ყვითელ-წითელი ლამპიონები ნელა მიცურავენ უკან.

ბოცმანი გემის ცხვირზე, ბრამშპილთან დგას. ქარი ლაბადის კალთებს უფრიალებს.

ამ ქალაქში ყოფნა მახსენდება. მაშინ, პირველად...

პოტელის ჰოლში კედელზე ჩამოკი-

დებულ ტელეფონს ვუახლოვდები, ერთი იქაური ჩვენებურისააფერის უნდა დამერეკა.

გინგლინიშენს

ფოთოლაძე იყო იგი, აბდი ფოთოლაძე, შარშან ეწვია „დედო“-საქართველოს. მოიარა ნათესავთა სოფლები, მოინახულა პაპისპაათა ძველი ალაგები. ყოველი დღე-ღურდანის სახელი ზეპირად იცოდა აკვნიდანვე. თუმცა არასოდეს არ ენახა.

მეც ვნახე ბათუმში და მისამართი გადმომცა, — ვინ იცისო, მთა მთას ვერ შეხვდება, თვარა კაცი კაცს მუდამ შეიძლება შეხვდესო.

ტელეფონის ნომერი ერთგვარი შიშით და ყოყმანით ავკრიფე. როგორ მივმართო, რა ვკითხო? ჩვენებურად ველაპარაკო თუ? მაგრამ ამასობაში იქ, მეორე ბოლოში, უკვე აიღეს ყურმილი.

— პალოო?! — იფეთქა ხმამ.

— გამარჯობათ, გამარჯობათ! — ვჩქარობდი.

— გაგიმარჯოს! ვინ ხარ?... — ალერსიანი უცხო ხმა გაისმა. როცა გაიგო ვინ ელაპარაკებოდა, დაინტერესდა, სად გაჩერდით, შეიძლება თუ არა გნახოთო.

კი-მეთქი, ვუთხარი მეც.

გაზშირებული სუნთქვა მემსოდა; სუნთქვა მათბობდა, ნაცნობი სუნთქვა. ყურმილი დადუმდა.

მერე კი აბდი ჩვენთან მოვიდა სასტუმროში.

მაღალი, მოღიმარი, მოუსვენარი თვალებით, ეტყობოდა საქმიანი კაცი იყო. წუთის ტყუილა დაკარგვაც კი დაუშვებლად მიაჩნდა. შფოთავდა, ჩქარობდა, ერთ ალაგას ვერ ჩერდებოდა, იღიმებოდა წარა-მარა, უფრო ჩვენს გამო დელავდა ალბათ.

რამდენიმე ბოთლი „კოკა-კოლა“ ჩამოდგა. იოხუნჯა, ლენის სამშობლოდან მოსულებს ამ „ამერიკული ღრეწყლით“ გიმასპინძლებიო. მერე უცებ რაღაც გაიხსენა, ადგილიდან წამოიჭრა და კატეგორიულად განაცხადა: უნდა წამობრძანდეთ, ვახშამზე გაატყებო. უარის თქმა შეუფერებელი იქნებო-

და. თავი შინაურად ჩავთვალე, ჯგუფი გავიყოლიე.

გზად, სანაპიროზე, ათათურქის პროსპექტი რომ გავლიეთ, აბდიმ მომადლო ბორცვზე შემდგარი სასახლე დაგვანახა.

— ეს რუსის იმპერატორი ქალი რომ იყო, ეკატერინა, იმის აშენებულა.

ჯერ სულთანი რუსეთს არ ამღვედა თურმე საელჩოს შენობის დასადგმელ მიწას. მაგათ ოსმალეთის მიწაზე სახლს არ დავადგმევინებო. მაშინ იმპერატრიცას უბრძანებია, დატვირთეთ ხომალდები რუსული მიწით, ჩაიტანეთ კონსტანტინოპოლში, სანაპიროზე დაყარეთ და ამ მიწაზე დადგით საელჩოს შენობა.

ასეც მოქცეულან...

ახლა ამ სახლში საბჭოთა საკონსულა, — დაასრულა ამბავი აბდიმ.

ბოსფორთან, თევზის რესტორნის წინ შეეჩერდით, მხარბეჭიანი შეპატრონე, ხელგაშლილი შეეგება აბდის და შიგ შეგვიპატიყა.

— იაშარ ბეი, საქართველოდან მყავს სტუმრები და აბა თქვენ იცით, — მიმართა აბდიმ.

ვიდრე აბდი დანარჩენებთან საუბრობდა, რესტორნის პატრონი სამზარეულოდან მანიშნებდა, აქ შემოდით. შემიყვანა და იქ, მაცივარში მჩაგენა სხვადასხვა ჯიშის თევზი, რომელი უფრო მოეწონებოდა თქვენებსო. მე ბარაბული და კამბალა ავირჩიე. კარგით, თქვა იაშარმა.

მსხვილბეჭიანი, კისერდაძარღველი, მელოტი კაცი იყო იაშარი. თევზს რომ ვარჩევდი, თვალი გამექცა მაცივრის ზემოთ, კედელზე დაკიდებულ ფოტოსურათისაკენ და გავშტერდი. ფოტოზე პიტლერი იყო.

ფიურერი, ტრიბუნიდან ნახევრად გაღმწვდილი, ეტყობოდა, რომელიღაც სპორტსმენს მკერდზე მედალს უმაგრებდა.

— ეს მე ვარ... — მორიდებით თქვა იაშარმა. — ათას ცხრაას ოცდაათექვსმეტი წლის მსოფლიო ოლიმპიადის ჩემპიონი

ვარ კლასიკურ ჭიდაობაში ასე, იყო მაშინ, ის იყო მაშინ, — რეჟისორები რომ იყვნენ და მრავალხანა მსახურები იყვნენ.

რა უნდა მეპასუხა: გამოვედი და მაგიდას მივუჭექე. აბდი მიხვდა, შეწუხდა, ყველაფერი ადრე მოათავა და სტუმრები თავის სახლში მიიწვია, ყავა დავლიოთო.

ქუჩას ქუჩა შეენაცვლა... მერე, ცის მუქ ფონზე შევნიშნეთ ლურჯი ნეონის წარწერა „ქორობი“. ეს პაწა კინოთეატრიო, ახსნა აბდიმ, — ჩემი შშობლიური მდინარის სახელი დავარქვე. პირველი ფირი ქართული ფილმისა აქ დავატრიალეთ. „სალდათის ბაბაი“ იყო. რა ბარაქიანად აბიჯებდა ის დალოცვილი მახარაშვილი. ვუყურებდით ჩვენ, ბაბაი, ნენეი, თლათ შინავრები და სულ ვუტაშუნებდით და ვუტაშუნებდით. გვიან წამოვედით.

ეზოში უცებ ქალის შეკვივება და ტირილის ხმა ჩამესმა. აბდის შევატყვე, მუხლები მოეკვეთა, მანქანებამდე ველარ მიგვაცილა. გოგონამ მოიბრინა ამასობაში. ბაბაი ძალიან გონჯად შეიქნაო, მიახალა და უკანვე გაბრუნდა. მოხუცი მუჰაჯირი მემღეკეთიდან მოსულთა ნახვამ და უცაბედმა სიხარულმა გაათავა.

* * *

მეორე დღეს ბურსაში ჩავიყვანეს. ბურსა, ბურსა...

სასტუმროსთან იქაური ქართველები შეკრებილიყვნენ და თავისიანებით დასახლებულ ერთ სოფელში გვეპატიყებოდნენ. უცნობ მაშინდას ჯერ კიდევ სტამბოლიდან მივწერე, მაგრამ როგორ ვიფიქრებდი თუ ყველაფერი ამისდებოდა. თურმე ბარათი ადრესატს მისვლია. რალაცნაირ შიშს ავტანე. თითქმის ვკანკალებდი, ნუთუ ჩვენებურთა სოფლის ნახვა მალეუვებს? მანქანაში, მძღოლის გვერდით რომ ვიჯექი, წინ, მოშორებით, ქუჩაზე გადამსვლელებს ვაკვირდებოდი. უცებ, იმდენ ხალხში გამოვარჩიე ლეჩაქიანი, მაღალი, წელ-

ში მოხრილი ქალი, დიდი ყავარჯნით ხელში. რატომღაც შხერა მასზე შემოჩერდა, ქალის მიხრა-მოხრა, ნაბიჯი, მთელი მოძრაობა მეცნაურა და ცხელმა ერთნატივლამ დაშიარა. მანქანის კარი გავალე. ძირს ჩავედი, გაბრუებული და ენაჩავარდნილი, იმ ქალის შესახვედრად გავემართე.

— მგონი მამიდაა, — ძლივს ვთქვი ვილაყის გასაგონად.

წელში მოხრილი, ფართხუნა კებით, მხრებზე ლეჩაქგადადებული, დაღლილი დედაბერი, ყავარჯნის რაკუნით მომიახლოვდა.

გამოხედვა, სევდიანი, ბინდებში ჩაძირული, შორეული, დაკარგული და თან ასე ნაცნობი, სხივიანი, ახლობელი, მშობლიური! ეს მოძრაობა, ნაბიჯის გადადგმა, ყველაფერი მეცნო, ყველაფერი გვარს, სისხლს, გენს თავის ძაფეში არ დაწყვეტია. პაპისეული, მამისეული, ბიძისეული ხმა, ღიმილი მეცნო, კი, მეცნო!

მოხუცი ქალი მძიმედ სუნთქავდა. ლელავდა, ყავარჯნზე ხელი მალა ჩაველო. წელში გაჭირვებით გამართულიყო. ახლოდან შემომცქეროდა გაოგნებული.

— შენ ხარ, ჭოვ? — კანკალით მკითხა.

— ჰო, მე ვარ... — ჩავეხვიეთ ერთმანეთს და ავქვიითინდით.

ეს არ იყო მონატრებული ადამიანების შეხვედრა. ეს ორი დროის შეხვედრა იყო. წარსულისა და დღევანდელის, დაკარგულის და ნახულის, იმედისა და უიმედობის, მორჩენილი და მოურჩენელი ტკივილების შეხვედრა!

მალაღფარდოვნებაა?!

ეს არაა სიტყვის ბრჭყვიალი.

ეს ცრემლის ცქრიალია!

იმ წუთს წარმოუდგენლად შეზიზღებოდა ყოველგვარი მალაღფარდოვნება.

„დრო“ და „ადამიანი“ ჩემთვის ორი დამწუხრებული გულის თუ ორი გახარებული გულის ერთად ძვერად ისახებოდა.

ხომ ჩემიანების სიარულის მანერას

მივამსგავსე იმწუთშივე მამიდას სიარული? ჩახტებებისას სუნეცე...
 შინაგონი

კისრიდან, თმებიდან, რალაც ბავშვობისდროინდელი სითბოსა და ალერსის მომტანი მხურვალე ჰაერი ვიყნოსე.

ეს მამის, ყანიდან მოსული დაღლილი მამის, ალერსის სუნი იყო.

აი ეს ქალი — ასე, ჩემი მამიდა!

— ჭოვ, — მითხრა ხმის კანკალით ასე მამიდამ, — რაცხაფერ წემიყვიით და იქ, მემლექეთში, ნენე-ბაბაის გვერდით ჩამფალით მიწაში.

ჩვენს მიწაში ჩამფალით, აღარ შემიძლია. ხედავ? აღარ შემიძლია გამიშრა სისხლი.

ამომძვრეს უნდა სული.

მიშველეთ! გეხვეწები!

იგი ტიროდა, მაგრამ თვალთავანცრემლი არ ჩამოდიოდა. ცრემლი გაშრობოდა. თავადაც გამშრალი, ხმელი, უფერული, უსიცოცხლო იყო თითქოს.

იგი ქვითინებდა. თან თუთუნს ახვევდა ქალაღღში. ცეცხლს უკიდებდა ლაფერფლს პირდაპირ ხელისგულზე იბერტყავდა. ხელისგული ცეცხლს არ გრძნობდა. დანაოკებული, გაუხეშებული, გაშავებული იყო.

იგი ქვითინებდა, მხრები უთრთოდა, ძირს, საღაც, დედამიწის თუ ბედისწერის სიღრმეებში იცქირებოდა.

არაფერს აღარ ამბობდა. ისე, უხოდ ქვითინებდა.

მერე მე მომიბრუნდა:

— მინდა მარტოს გითხრა... — თქული მოავლო ირგვლივ მყოფთ და, როცა დარწმუნდა არავინ მისმენსო, თითქმის ჩურჩულით განაგრძო.

— სიმართლის თქმა შეგიძლია, ჭოვ? აქ ამბობენ, იქ სიმართლის თქმა არავის შეუძლიაო. რა დაგემართენ, რა გკირან, ერთი მითხარი. რაფრათ ხდება. გაჭირვებული ხარ და კარგათ ვარო ამბობთ: რა ვიცი, აქ ასე მითხრეს თქვენზე.

— არაა ასე! — დავამშვიდე მე.

— ვიცი, ვიცი! არც აქ შეგიძლია მ-

რთალი თქვა. მარა ჩემთვის ყველაზე დიდი ზარალი ისაა, რუმ შენ დაგინაზე, ჰოვ. აქ, ჩვენ, თქვენებურები, ძალვან ბევრი კარქათ ვართ, იცი? თურქი შორიდებით და პატივით უყურებს ჩვენებურს, თლათ გულგონჯი არ არის, თურქი გულლია, გულსეფდინა, გულნაკლულია. მარა... ჩემი და მისი გულნაკლულობა ერთნაირია? ჩვენ ცოტაი ვიყავით და თლათ დაეცოტავდით. ამ ცალცალკეობით თლათ გავგარეულდით და დავეკარქეთ ერთმანეთს. ერთიმეორის ველარ ვხედავთ, ველარ ვგრძნობთ. ბაშ-მემლექეთის მიღეთი მაინც თქვენ ხართ.

თქვენ ხართ ბაში-ქართველები, თქვეხს ვიხეტალე, ვეთრიე, ვეძებე და აქ მუჰაჯარ ქმიშვილებს მივაკვლიე. ჰო, მთელი სიცოცხლე იმათ ვეძებდი, ხეობებით დახერგილ უჩრუმებში გაუჟაფავთ ტყე და გაუშენებიათ სოფელი... სულ ზეგნის აჭარა გეგონება.

წაბლის, მუხის, იფნის, რცხილის, ცაცხვის, თელის, წიფლის, ფიჭვის ხეები. ტყეში მარქვალი სოკოები, მარწყვი, ზღმარტლი, დათვასხალა, მოცვი. სწორედ ის, რაც თქვენთანაა. ხის ყავრიანი სახლები. ტურაბელელა, წისქვილები ღურნეებით, ღარებით, სიმინდით, ჭადით.

ბოსტანში — ლობიო, კეჭერა, ხაბი, ქინძი, მაკილო, რეჰანი, პიტნა.

— ბუხარზე — აბოხტები, კერჩხი, ქვაბები, კარდლები, კაპუნები, კეცები, საცრები, ტაფები, ტაბლები, გობები, ჯამები, ციხეები, კოდები, ნაოთხალები, კაბიწები, ცხრილები, ქოთნები, დოკები, რძის სარეკელები, ჩილა, კეჭრი, უღელი და...

იცი სოფელს რა ჰქვია? დიდაჭარა! გამახსენდა რატომღაც: „ქართლის ცხოვრებიდან“... და აღაშენეს ეკლესია ქუეყანასა დიდაჭარასა“... პირველი ეკლესია, პირველმა ქრისტიანებმა სწორედ აჭარაში ააგეს, მეოთხე საუკუნე იყო ეს. ათას ორასი წლის მანძილზე იყვნენ პირველი ქრისტიანები, მერე — ისლამი.

ახლა კი, აი, ნახეთ. ისლამმა დედულ-მამული გამოუცვალა ხალხს, წამოშალა ციხეები, კი?

მაშილას ბაგეები ლოცვასავით რაღაცას ჩურჩულებდნენ.

და ერთხელ კიდევ დადგა ჩვენი განშორების ქამი. ის გვიცქეროდა, ის შემყურებდა მე. მე ვიყავი მისთვის სამშობლო. ის დარჩა, დაშორავდა, დაპატარავდა, დაილია.

მისთვის რა უნდა მეთქვა იმედად, ხელსა ვუწველი მარტოღ დარჩენილს... ბურსას გადაღმა, ველზე ხე იღმა, მოხრილი, როგორც მამიდაჩემი.

უძველესი ზეთისხილის ტყეები, ბორცვები, ხეები, გზები, სადაც გადაუვლია მაკედონელს, რომის იმპერატორებს, ბიზანტიას. ზეთუნის ხეები კი ისევ ისხამენ, ისევ დგანან, ისევ არხევენ მრეშ რტოებს ნიავის შეხებისას.

არ მიტაცებს ეს სივრცეები, ეს სიძველენი. მე ჩემიანების დარდი ძკლავს, იმათი სისხლი, ამ მიწაში რომ ჩაიქცა ჩაითესა.

არც იმ ხეებს ვითვლი, არც იმათი ნაყოფი მინდა.

მაგრამ მოგონებაში ისევ ცოცხლდებიან სახეები მკედრეთით აღმდგარი ნათესავეებისა.

ისინი დამდევენ, არ მასვენებენ, სულ მგკითხებიან ერთსა და იმავეს. მეკითხებიან თვალში ცრემლმოწოლილი:

— ერთი მითხარი, როგორაა ახლა ჩემი მემლექეთი?

მითხარ, როგორაა მემლექეთი,

ჩემი სანატრელი საქართველო,

რამე იმნაირი გამოგონე —

გული დაკოდილი გავამრთელო.

ვჩურჩულებდი მეც ამ სიტყვებს ლოცვასავით და იმ შორეულ, დაკარგულ თვალებს ვხედავდი.

შენ კი, მემლექეთო, შეიძლება კარგად არცკი იცი, რამდენი ტკივილიანი და ფიქრიანი მამულიშვილი გნატრობს შენ.

ვინ ხარ ასეთი, საქართველოვ?

რა ენა გაქვს ასეთი, რომ ხუთასი წლის მანძილზე შენს ჭეჭეს მოწყვე-

ტილიც ვერ იფიწყებს და დარდისა და სიხარულის ეამს ისევ შენი სიტყვის მზით გაისინათლებს სულს, გულს, თვალებს, სახეს.

იქნებ მაშიდა, შინ თუ მეჩეთში, იმიტომ ემუდარება ალაპს, დამიფარეო, რომ სხვა პატრონი ქვეყნად არ ეგულდება. ისევ ალაპს ეხვეწება, მამყოფე, გამჩენო, ჩემ ხალხთან ერთადო. მაღირსე შემღვქეთის მიწაში განსვენებაო.

ახლა ერთმანეთს დავეძებთ და ვითვლით რამდენი ვართ და შენს პატრონობაში ერთმანეთს ვეცილებით.

ამინ! ოღონდ შენ იყავი და ჩვენ, შენი მიმოფანტული შვილნი, როგორმე ისევ ერთად შევიყრებით და შოგივლით, დედა-სამშობლოვ!

ქვეყნებიც აღამიანებს გვანან. ზოგჯერ დიდი წყენა-ტკივილი, მეზობელმა რომ მოგაყენა, არ გავიწყდება.

თაობიდან თაობაში გადადის.

დღიურიდან: 198... დეკემბერი.

ცოფიანი ხმელთაშუა ზღვა ბორგავს. თავეთურა ზვირთებით ეხეთქება გემის კედლებს. გემბანზე ვარ. მარჯვნივ, ბნელ სივრცეში, სინათლეები ჰინჭკალობენ.

იქ კუნძული სიცილიაა. მარცხნივ, უფრო შორს, უფრო მეჩხერი სინათლეებით რომ კიაფობს, აფრიკის ნაპირია.

ვფიქრობ: იქ, სადაც, ოდესღაც კართაგენი იყო, აქეთ კი — რომი! რატომღაც სხვანაირად მიყვარს კართაგენი. მგონი მებრალემა კიდევ. დაღუპული, განადგურებული, პირისაგან მიწისა აღკვილი, მაგრამ ადამის მოდგმათა მესხიერებაში ისევ ისე მბუტბავი. ჩემი დედა-სამშობლოს ბედიც მისას არა ჰგავს? მაგრამ, როგორ გადარჩი შენ, ჩემო მშობელო მიწავ და ხალხო? ბედს ვუშალოდე თუ შენს უკვდავ ძალას? შენ ჩემი იმედის ძლივსგადარჩენილი კართაგენი ხარ. აი, მინდა დაგიჩოქო და გემთხვიო მწვანე ბალახიან კალთაზე და შენი ხის დიდი, დამარღული ფოთოლი შეუბლზე დავიფინო.

დღიურიდან: 198... დეკემბერი.
გემი ჰიბრალტარს უახლოვდება. არის რალაც უცნაურად ამაშავლებელი და იშვიათი იმ განწყობილებაში, რომელსაც დედამიწის ყველაზე ცნობილი ადგილის ნახვა იწვევს.

ბოცმანის კაიუტაში შეედივარ და კედელში ჩატანებული კამოდის ქვეშა უჯრიდან, სადაც გამოცილებიას მართოს მიერ ფაქიზად ჩალაგებული თეთრეული ეწყო, ხალითი რამდენიმე რვეულს იღებს. და გაუბედავად მაწვდის.

ტელევიზორს ვრთავ. ჩვენი აპარატები უცხოურად გადაცემების გამოსახულებებს იჭერს, ხმას კი ვერა.

ესპანური ტელევიზია ფეხბურთის რეპორტაჟს გადასცემს. ხასხასა ბალახს ეხედავ და ვგრძნობ, მინდა, ძალიან მინდა ხელი შევახო, ფოთოლი ბალახისა თითებში გავსრისო და დავყნოსო. ხმელეთის ჰაერიც მომეფინა ვითომ.

ხალითი გვერდით მომიჯდა. მეუბნება: ოთხი წლის წინათ აქ დავიჭირე ტელეგადაცემა. მადრიდის ერთი დიდი კათოლიკური ტაძარი. ესპანეთის მოკლული პრემიერ-მინისტრის ნეშტი ასვენია. სამგლოვიარო ცერემონიას გადასცემენ, ცხედრის წინაშე დგას ფრანკო. თავდახრილი დგას, შავ კოსტიუმში გამოწყობილი. თვალებს აფახურებს. რას ფიქრობს ბებერი კაუდილიო ამ წუთში? ვინ იცის.

მკვლევობა თურმე ბასკებს დააბრალებს.

ბასკებზე დიდი ხანია ვაჯავრებულია „ცისფერი გენერალი“. აჰ, ბოდიში, — გენერალისიშუსი!

საკუთარ ხალხს მოუფო ომი და ამისათვის უმაღლესი სამხედრო წოდება მიიღო. საკუთარ ხალხთან ომების მოგებით ბევრმა „უკვდავყო“ სახელი ჩვენს მაღალგანათლებულ დროში. ამის მაგალითები, იცოცხლეთ, ბლომად გვაქვს, — ასკენის ხალითი.

* * *

კაპიტანი შალვა შემოდის, უმაღვე სავარძელში ეშვება.

უკმაყოფილოა და დაღლილი.

არ მომწონს მის სახეზე ნაღველი. თავადაც შემატუო, რომ არ მომწონს. კაპიტნის დანახვაზე ვერცეი შევნიშნე ისე წავიდა ხალითი.

— კაი ამბებია. — მაშვიდებეს კაპიტანი, — ლას-პალმასში შევალთ. აი, სანაოსნოდან რადიოდებეშა მოვიდა. როგორც იქნა, გაიმეტეს ჩვენთვის ლას-პალმასი. საწვავი და სურსათი სინგაპურამდე არ გვეყოფა, ამიტომ ორი დღეა პირდაპირ დებეშებით დავბომბე სანაოსნო, ნება დავკრთეთ, ლას-პალმასში მივიღოთ საჭირო პროდუქტები და საწვავი-მეთქი, თანაც ლას-პალმასი, ხომ იცი. რაა? ბიჭები ცოტა რამეებს შეიძენენ. ჯინსებით შეიმოსებიაან. იაპონური მაგნიტოფონებიც ბლომდაა, თანაც შედარებით იაფი.

თავიდანვე, სუეცის გადაკეტვის გამო, ეგვიპტე-ისრაელის ომმა რომ გამოიწვია, იძულებული ვიყავით ჰობრალტარით აფრიკის მთელი კოხტიხეხტი შემოგვევლო. ეს ამბავი, ნაწილობრივ, ახლაც ვრძელდება. იქ, კეიპტაუნში, ეტრ შევალთ, არა გვაქვს არავითარი ურთიერთობა სამხრეთ აფრიკის კავშირთან. ამიტომ კანარის კუნძულებზე ენდა ჩავუშვათ ლუზა. აქ ერთი ესპანური სავაჭრო ფირმა წლის ყოველ დროში ახალი მწვანელით ვაჭრობს. ბოსტნეული და ხილიც ბლომდაა, მაგრამ შენ გგონია ეს ყველაფერი აქ, ამ სამხრეთულ კუნძულებზე მოდის? არა.

ახალი ბოსტნეული ისლანდიიდან ჩამოაქვთ. დიახ-დიახ, ისლანდიაში, ცხელი გეიზერების ქვეყანაში, მთელი წლის მანძილზე მოყავთ კიტრი, პამიდორი, სხვა ბოსტნეული, რაც ძალიან იაფი ჯდება. ამიტომ ესპანელი ვაჭარი თვითმფრინავებით გადმოზიდულ ბოსტნეულს აქ, კანარებზე, ორმაგად ყიდის. თუმცა ეს ფასი, საშუალო ევროპულ ფასებთან შედარებით, მაინც ხელსაყრელია ჩვენი სანაოსნოსათვის.

შალვამ, ჰობრალტარიდან რომ გავიდა, რადიოდებეშით ლას-პალმასელ ვაჭრებს ძალიან ბევრი მწვანელი შეუქ-

ვეთა. სინგაპურამდე მიწაზე ვერ გავალთ, სიმწვანე მოგვენატრება.

დღიურიდან: 198... დეკემბერი.

ლას-პალმასის რეიდზე პროდუქტებით დატვირთული კატერი გვიახლოვდება. ბიჭებმა ტრაპი ჩაუშვეს. ბანზე ახალგაზრდა შიშანდლერი ამორობს. ნეტავი რად იყინის? თანმზღებთ ეძახის, ამოზიდეთო ყუთები. პირველი, რასაც კითხულობს, სადაურები ხართო. ქართველებიო, ჩასძახებს შალვა. ამაზე შიშანდლერი, რატომღაც უფრო ხმა-მალა ხარხარებს.

მიკერს, რა ხდება. რას დაგვეცინის, რას ხეივინებს, ხომ არავინ იცნო? მერე, წამით, სადღაც მესხიერებაში გაივლევებს ხალითის რვეულში წაკითხული ამბავი ბასკებზე. ესეც ბასკი ხომ არაა?

უცნაური რალაციები ხდება. რა იცი, იქნება თავისიანებად ან, უბრალოდ შეჩვეულებათ გვთვლის, ან აქ მუშაობისას, სხვა გემებზე, გაიცნო ჩვენებური კაცის ხასიათი და გაგვიშინაურდა. არა, კაი ბიჭია ეს ოხერი. ისე იქცევა, გეგონება ბავშვობიდან ერთად ვიზრდებოდით.

— მივხვდი, ქართველები იქნებოდით. აბა ამდენ მწვანელს სხვა ვინ ჰამს. ჩვენც გვიყვარს მწვანელი. დავყრით ხოლმე სუფრაზე და ვბალახობთ, მე ბასკი ვარ... — და კვლავ კისკისებს. დიდრონი თეთრი კბილები შერცხლის ფრთასავით გადაქნეული შავი უღვაშის ქვეშიდან გამოანათებს ხოლმე, ხო-შორი შავი წარბები გიზგიზა თვალებს გადავლებია. ბიჭი ღონიერი და ხალი-სიანი. ყუთებს გემბანზე თავად აწყობს. კაპიტანს მალულად რალაცის ეკითხება.

კითხულობს, რანაირი საჩუქრები მოგართვით, რა უფრო გირჩევნიათო, საქონელი თუ ფული.

შალვა გვერდზე მიხმობს.

— ჰო, ფირმა კარგ მუშტარს, პროდუქტი თუ ბლომად შეისყიდა, დამატებით ასაჩუქრებს სუვენიერებით და რალაციებით, ხანდახან ფულითაც. ჩვენ წესით, ეს საჩუქრად მიღებული რამე-

ები სანაოსნოს უნდა ჩაებაროთ, — ასკენის კაპიტანი.

— რატომ? — ვკითხე მე. — ეს ხომ შეძენილი საქონლის ღირებულებაში არ შედის? ეს ხომ ეკიბაფის კუთვნილებაა? მე, როგორც პირველი თანაშემწე, მოვითხოვ საჩუქრები მებღავურებს გაუენაწილოთ. ხანგრძლივ რეისში მივიღივართ, გვეკუთვნის.

მალე საღეჭი რეზინები, ფანქრები, რალაც კრელ-კრულები, სიგარეტები და მომავალი წლის მშვენიერი კალენდრები, ლამაზი, ნახევრადშიშველი ქალების სურათები, დალაგდა კაიუტებში. მერე, მთის ძირას გასროლილ ქათქათა ქუჩებს ავედევნეთ. მყუდრო, სუფთა, ეშხიანი ქალაქია.

პატარ-პატარა სავაჭრო დუქნებში სამხრეთ აფრიკიდან გამოქცეული ინდოელიები ჩალიჩობენ.

აგერ ერთი მალაზია რატომღაც შავი შუშებითაა გაწყობილი. გარეთ სიცხე, შიგნით სიგრილე. პატრონი დახლზე ზის. ჩიჩვირჩაშავებული სამხრეთაფრიკელი ინდოელი. ჩვენს ქართულს მოკრა ყური, უცებ წამოხტა, მოგვიბრუნდა.

— რა კინდა? მოკიტან. ფული არა; ნისია, ნისია.

— ნისია სხვისია, — ვუთხარი მე.

— ა? ა? — ველარ გაიგო.

— სუეცი თუ გაიხსნა, ესენი წითელი ზღვის სანაპიროზე გადაბარგდებიან, — მეუბნება შალვა კაპიტანი, გემზე რომ ავდივართ.

აქედან ისევ გავცქერი თეთრი ქალაქის ირგვლივ შემომსხდარ ტიტველ მთა-გორებს. ერთ გორაკზე „სანტა-მარია“ ამოვიკითხე. სახლისოდენა ასოები დაუყენებიათ კლდის წვეროებზე. ქვემოთ, ფერდობებზე სხვა სარეკლამო წარწერები ელვარებენ, საღაჯ გვიწვევენ, რალაცებს გვთავაზობენ, გვიკეკლუცებიათ, გვაცდუნებენ, მაგრამ ჩვენი გემი სუნთქვას უმატებს.

ლიმანს ადუღებს ვებერთელა ხრაბნინი.

შე გადახრილა დასავლეთისკენ. გე-

მი ზანზარებს, ბორგავს, — ოკეანეში გასვლა ეჩქარება თითქოს. ასეთ წუთებში ბოცმანი ყველაზე მეტად დაკავებული. ხალითი ყველაფერს თავის დროზე, მშვიდად, ლაღად ახერხებს. თავისას მოითავებს, ჩემთან შემოივლის.

— ახალ წელს ალბათ ევატორზე შევხვდებით. გინახავს ნებტუნის ზემი? ერთად მოვაწყობთ, ერთად. შენ, როგორც ახალბედს, მეტი წვალბა მოგიწევს, — უღვაშებიდან ზღვის წვეთებს ხელით იბერტყავს, — აღარ ჯდება, რადგან ხედავს, საწერ მაგიდას ვუზივარ. ხალითი რომ მიდის, საბოშოდო ჟურნალს ვიღებ და კაიუტკამპანისაკენ მივდივარ. საქაროა გავსინჯო, ხომ ყველა დაბარუნდა ქალაქიდან?

კაპიტანი ხილურზეა, ძივძივებს სამანქანო განყოფილება. მირიან გლასი, უფროსი მექანიკოსი, ჩვეული გულგრილობით და რალაცნაირი, დუნე, ვამალიზიანებელი სიდინჯით შედის სამანქანოში. სამანქანოს კარი ღიაა, ამიტომ ხმაური უფრო მძაფრად მოისმის.

გლასი ოდესელია, გამოცდილი მექანიკოსია. თითქოს უწყინარი კაცია მაგრამ კაპიტანს ხშირად ეკამათება, ედავება, თავისას იჩემებს ყველაფერში. მანქანაზე პასუხს მე ვაგებო, მაკალეთ ვიმუშაო ჩემებურადო... კაპიტანს უნდა გემის სიჩქარე ოდნავ გაზარდოს, უფროსი მექანიკოსი კი წინააღმდეგია. „მხატვარი“ ახალია, მანქანების გადატვირთვა ამსიგრძე გზაზე საშიშია. მერე, შუა ოკეანეში, საღაჯ რომ გავგიფუჭდეს? უნდა გავაჩეროთ. თავიდანვე სიფრთხილე ჯობიაო. ვერ გამტყუნებ, თუმცა პოლონელი გარანტიის ინჟინერი სხვანაირად მსჯელობს. იგი ფიქრობს, გემი ყველა ვითარებაში უნდა გამოიყადოს, რომ მისი მანევრირების შესაძლებლობანი დავადგინოთო.

გარე ტრაპი ჭერ არ ამოუწყევიათ, დაგვიანებული ბიჭებიც, აი, ბრუნდებიან. ზოგს რალაც შეხვეული ილღიაში ამოუჩრია, ზოგს კრელი ცელოფ-

ნის ჩანთები უჭირავთ ხელში და ამორბიან, ამორბიან.

დღეს ჩემი პირველი გამოცდა იყო, საზღვარგარეთის სანავსადგურო ქალაქში ჩვენი მეზღვაურების გაშვებისა. ამ პროცედურის სწორად ჩატარება მე მაკისრია.

ქალაქში გასვლის წინ მესამე თანაშემწე, რომელსაც ფინანსური საქმეც აქვს მინდობილი, ხელფასებს ურიგებს ბიჭებს.

და, აი, ბიჭები პატარ-პატარა ნავაჭრი რამე-რუმეებით ბრუნდებიან.

თითქმის ყველა პასპორტი ხელთა მაქვს. აი, გემმაც ხარვეით დაიზმუვლა. გემბანზე გავდივარ, ვხედავ, დიდი ტრაპიკ თავისით, ნელა მალდა ამოდის. ესპანელთა კატერი, რომელმაც ჩვენი ბიჭები მოიყვანა, ჭერ კიდევ არ წასულა, დაბლა ტორტმანობს.

ნავსადგურის მომსახურენი კეთილი ღიმილით, ხელისქნევით გვემშვიდობებიან. კატერმა ააფუხფუხა თავისი პატარა ძრავა, წელი მოიქნია და ნაპირისაკენ გასრიალდა ზვირთებში.

„მხატვარიც“ დაიძრა, პირი სამხრეთისაკენ იბრუნა და, შებინდებულზე, კანარის კუნძულები რომ თავის სანათურებს უკვე შორს ყვითლად აკაშკაშებენ, ჩვენი კურსით, მთელი ძალით ატლანტიკას მივარღვევთ.

არ ვიცი, ვთქვი თუ არა, გემზე კაპიტნის დუბლიორი გვყავს, ესაა არკადი ფერაძე. იგი წინათ ტანკერზე კაპიტნობდა. დაცურავდა აფრიკისა და ხმელთაშუა ზღვის აუზის ნავსადგურებში. ბათუმიდან ნავთობპროდუქტებს ეზიდებოდა.

ამ გასულ ზაფხულს, შვებულებაში მყოფი რატომღაც გადააყენეს და, სანაოსნოში რომ დაბრუნდა, დამოუკიდებელი სამუშაო აღარ მისცეს. აქ, „მხატვარზე“ გამეწიეს. რობროხა, ხმაურიანი და მოუსვენარი კაცია. დუბლიორი უსაქმურობამ სულ გააღალა და მასხარად აქცია. არკადი ოდნავ ჩავვისუქდა. უცნაური რამაა, — პირველად რომ ვნახე, ქოჩრიანი დავიხსოვე, ახლა თი-

თქმის გამელოტებულია. წვერს აღარ იპარსავს, — ვისთვის, რისთვის... ეს ერთი საქმეც მოიშორა. კაპიტნის საქმეში როყო ჩარევა იცის, შალვა ჭავრობს, ნერვიულობს.

საბუთებს თავთავის ალაგას ვაწყობ და. ჩემდა საუბედუროდ, ვამჩნევ, — ერთი პასპორტი არ ჩანს.

შევწუხდი, და შევშინდი, მაგრამ გულს ვიმშვიდებ: ყოვლად წარმოუდგენელია გაუგებრობა მოხდეს, ალბათ ვილაცას უბრალოდ დაავიწყდა პასპორტის დაბრუნება. ახლავე მოიტანს, ახლავე. მოიცა, ჭერ ვნახოთ, ვინაა ასეთი ბიჭი. ჩაცემკერი კურნალში და ვეძებ, ვამოწმებ ხელმოწერებს. აჰა, აგერ, მართლაც ხელმოწერელია ერთი ადგილი მარჯვნივ, კუთხეში. საჩქაროდ ხაზს თვალი მარცხნით ვავაყოლე, ვკითხულობ გვარს: ხაბაზი თენგიზ ბაგრატიძე:

ელდანაცემი ვეძებ, ვინ იყო ამ ჭგუფის ხელმძღვანელი. არკადი ფერაძე?! მწარე წინათგრძნობა ცეცხლივით მედბა. გავრბივარ არკადის კაიუტისაკენ. არა, არა! ყოვლად შეუძლებელია, ბაგრატიის ბიჭი... აჰ, ღმერთმა ნუ ქნას! არა მგონია ასეთი სისულელე ჩაიდინოს თენგიზ ხაბაზმა.

არკადის კაიუტის კარს ისე ვაღებ, არც ვაკაუნებ. ოკეანის საღამურ შტილში გემი ისე ირყევა, თავს ველარ ვიკავებ, კედელში ჩატანებულ თაროს მსუბუქად ვეჭახები. არკადი ჭერ შინ არც კი შესულა. სწრაფად ისევ უკან გამოვკრბივარ და ლიფტით ბოლო საოთელისკენ მივისწრაფი. აქ კაპიტნის ხილურია. ორივე კაპიტანი და მორიგე შტურმანი, აგრეთვე, მევახტე მეზღვაური, აქ არიან.

ჩემი მოსვლა არავის გაუგია. უკან არც კი მოუხედავთ. მევახტე ბიჭი საქესთან დგას. უფრო ფორმალურად დგას, რადგანაც მართვა მგონი ავტომატურზეა გადაყვანილი.

კაპიტანი ჩემსკენ არც შემობრუნებულა, ისე, თავისთვის კითხულობს:

— ეს გულოა? აბა, პირველო თანა-

შემწევ, მოგვახსენეთ, პირველი საზღვარგარეთული ნავსადგურიდან რა განწყობილებით გავდივართ.

— ვაი და უი ასეთ განწყობილებას! — ვამბობ გულში.

თანაც ცუდად მენიშნა კაპიტნის ასეთი შეკითხვა. ალბათ იცის ყველაფერი.

— რავე გაჩუმებულხართ, რა დაგეშართათ კაცო? — მობრუნებულს კეთილი, უწყინარი ღიმილი შევნიშნე. გულზე მომეშვა. კაპიტანი კაი ხასიათზეა!

— რა მოხდა მართლა, ა? — მაინც ჩამეძია.

— არა, არაფერი... — წამომცდა პირველი ტყუილი „მხატვარზე“.

არკადი ამ დროს მევახტესთან შიღის და რალაც მითითებებს აძლევს, ამას ქვეშ-ქვეშ უპერეტს შალვა და, ვგრძნობ, არ მოსწონს. აქ კაპიტანი თავდაა, ვერაინ ჩაერევა. ვახტიორიც გრძნობს შალვას მრისხანე მზერას და ხელის აქნევით იცილებს დუბლიორს.

ბოლოს, არკადი რომ აქეთ შემოტრიალდა, თვალთ ვანიშნე ქვემოთ ჩავიდეთ-მეთქი. ვიცი, იფიქრებს ჭადრაკის სათამაშოდ მეძახისო. ეს რამდენიმე დღეა ასეა, გემს კურსზე დააყენებენ, მევახტეებს გააშწესებენ, მართვას ავტომატზე ჩართავენ და ყველაზე ერთგვარად მოეშვებიან. იწყება სეირნობა, კაიუტებში ურთიერთსტუმრობა, კაიუტკამპანიაში თავმოყრა.

შიგა ტრაპზე ვეშვები. ამასობაში არკადი დამეწია.

— კაცო, არკადი, სადაა ხაბაზის პასპორტი? იგი შენს ჭგუფში იყო... მგონი თავდაც არ ჩანს, თუ კაცი ხარ, გავარკვიოთ რაშია საქმე. რალაცა არ მომწონს მე ეს ამბავი. ძალიან არ მომწონს.

არკადისკენ არ ვიყურები, ისე კი ვგრძნობ დუბლიორის შანთივით მზურვალე სახე როგორ მომეცხუნა და ეს მუდამ გაუყურარი, ენად გაკრეფილი „ზღვის მგელი“ ერთობ როგორ დამაბულ-ხმაგაგმედილი მისმენს.

არკადისთანა კაცისაგან რაიმე კითხვაზე პასუხის დაყოვნება ყოვლად წა-

რმოუდგენელია. ახლა კი პასუხი გვიანდება. არეული დაბლა ჩავრბივართ. ჩემი და მისი კაიუტები ერთსადაცნადაა შეა. პატარა დერეფანში ვჩერდები.

— როგორ თუ არ მოსულა, არ დაამრიო, კაცო. — შემომშტერებია არკადი, თანაც მამშვილებს: — არა, კაცო, სად წაეა, აქაა ალბათ, გემზეა. აი, ვნახოთ.

თენგო ხაბაზი არც თავის კაიუტაშია. ბოცმანი? აი, ვის ეცოდინება. ვიძახებ ხალითს და ვეკითხები. არც იმან იცის არაფერი. სამანქანოში თენგო არ არის. გემბანზეც არ უნახავთ.

— რა გვჭირს, არკადი?! კაცო, ნუთუ გაიპარა ეს ოხერი, ა? — შეწუხებული და დაბნეული ვეკითხები ფერაძეს. ვხედავ, რომ არკადიმ არც თავად არაფერი იცის იმისა, სინამდვილეში რა მოხდა. კი, წუხს, მაგრამ მისი წუხილი რას მიზამს?!

მახსენდება ზინა. იქნებ თენგო ზინასთანაა, ა? გავრბივარ სასადილოსკენ, ვიცი საეაზშმო სამზადისია და ყველანი ალბათ იქ არიან. ზინა ჭურჭელს ამშრალავს, — გრძელი სახოცი მხარზე გადაუგდია და ისე ტრიალებს, კობტად, მსუბუქად, ეშხიანად ტრიალებს. მუშაობა ისე უხდება, ვერ ავიწყრ. ამ მუშაობაში იგი უფრო ლამაზია და სხვაინარი, თვალს იტაცებს, მოსვენებას გიკარგავს.

— მაკდურია, ძიავე, ქალი, მაკდური, ასე ჩაიხვიხვინებდა არკადი, კაი ხასიათზე რომ იყოს. ახლა კი...

ცერემონიების თავი აღარაა. პირდაპირ, მგონი, საკმაოდ უხეშადაც, ვეკითხები ზინას:

— სადაა შენი ხაბაზი, თუ იცი? ნაპირიდან დაბრუნებული თუ ნახე?

— არა, არ მინახავს... — და უცებ ხმა ეყინება, თავს ჰკიდებს. ვხედავ, შიშით, მხრები უთრთის. — ვაი! — ამოიკვნესებს და სკამზე ეშვება უღონოდ.

არკადი იქვე, მეზღვაურთა კაიუტების გასწვრივ, წინ-უკან ნერვიულად დააბიჯებს.

უცებ ჩერდება ერთ ალაგას, ძირს

აშტერდება, ფიქრობს. სწრაფად ჩემ-
კენ მობრუნებული მეძახის:

— იცი რა გითხრა, ამხანაგო გულო?
— რას ვიხეიქავთ გულებს, კაცო, ვი-
ნაა ეგ შმიტიანი ბლუშტი. ჯანდაბაში
წათრეულა. აბა, ბიჭო, მაგ ვილაცა თე-
ნგოს ვამო სამშობლო დაინგრევა, თუ
რაი? წავიდეს მერე? მე რა, წელზე გა-
მოვიბამდი ძალღვივით თუ რაი.

მეც გულს მეშვება, წელში ვიმარ-
თები.

— ავიდეთ და მდგომარეობა კაპი-
ტანს მოვახსენოთ. — მხნედ ვაცხადებ.

— რად გინდა, ჭერ მოიცა. ბიჭი აქ
იქნება სადღაც! სად უნდა დარჩენილი-
ყო ეგ ბითური ბაღანა, ნუთუ არ იცის,
რომ... — შეწუხებული მსჯელობს არ-
კადი და კეფას იჩიჩქნის.

— მერე, კაპიტანმა არ უნდა იცო-
დეს?! —

— ატებს ახლა მაგი განგაშს სანაოს-
ნოში. თუ მართალია, რა გამოვა მერე
ამ ხმაურით?

— არა, ძმაო, უთქმელობა ხომ და-
ნაშაულია. — ვამბობ და შიდა ტრაპით
კაპიტანს ჯიხურს ვუახლოვდები. შალვა
იქ აღარაა, ალბათ თავის კაიუტაში ის-
ვენებს და მეც იქით მივიმართები. აღა-
რაფერს ვუშალავ. ვატყობ, შალვა ერ-
თობ როგორ იცვლება და იძახება. მა-
გრამ მალე თითქოს ძალას იკრებს და
ტელეფონით ვილაცას იძახებს.

წამოვდექი, უნდა წავიდე. თითქოს
ამით შალვას ვუშველი რამეს.

— მოიცათ, — მუდარაშერეული
ხმით მიბრძანებს კაპიტანი. ლას-პალ-
მასში საზღვაო ნავსადგურის ადმინის-
ტრაციას, აგრეთვე ჩვენს სანაოსნოს
სათანადო რადიოდებეშები გაუგზავნეთ.

უსიტყვოდ ვშორდებით ერთმანეთს.

— დასწყევლოს გამჩენმა, — ვიძახი
გულში, რას ვშფოთავ ნეტა. მართალია
არკადი, — ჯანდაბაშიც წასულა ეგ
ბრძივი. ტკივილი მოვიჩინე თითქოს.
წუთისოფლის უფორიაქო სისადა-
ვის დაეუბრუნდი წუთით და სული და-
მიშვიდდა. კაიუტაში ფართო საყოლზე
გულაღმა ვავდივარ და მოზუზუნე ვენ-

ტილატორს შევეცქერი ჭერში. რყევა
თანდათან მატულობს, მაგრამ იმითი
თქოს მეტი სიმყუდროვე მგვიდრდება.
მომწონს.

გემი კი, ასე იგუდგულებს და ივლის
მთელი ორი თვე, ვიდრე კეთილი იმე-
დის კონცხს შემოუვლის, ინდოეთის
ოკეანეს გადაჭრის და სინგაპურს ში-
აღებება.

დღიურიდან: 198... დეკემბერი.

ილუმინატორში აფრიკის გავარვარე-
ბული ზეცა წითლად ღვივის, მეჩვენე-
ბა, თითქოს ერთი ვეება ნაკვერცხალი
გვეცხუნება იქიდან.

ახლა რომ მოჩანს, სპარის ცაა,
ღვივის, იღვრება, სიკრევეს ადნობს,
ო, დედამიწა, ვიქნები საცა,
სიციცხლისათვის, მზისათვის —
გამადლობ!

სადღაც, ოკეანეში, ერთი ნამცეცა კუ-
ნძული გამოიკვეთა და მალე ჩაგვეზა-
რდა თვალში. ქოჩორა ტყით დაფარუ-
ლი, უცნობი, უსახელო კუნძული! სევ-
დისმომგვრელია ასეთი მიწის ხილვა
ოკეანეში. ერთხანს გგონია წყლის უსა-
ზღვრო უდაბნოში მარტო ვარო. გემი,
ეს ზომ მთელი პლანეტაა თავისი მზით,
თავისი დღე-ღამით, მოძრაობით, თავი-
სი შინაგანი და გარეგანი ამინდებით.
თითქოს ეს უზარმაზარი სხეული თავი-
სით მიდის, ადამიანები, უბრალოდ,
ცხოვრობენ მასზე, როგორც დედამი-
წაზე. შესეცქერი და არ გჟერა, რომ ეს
შენი ქალაქელი, შენი სოფლელი ბიჭე-
ბი, ზოგი მართვის პულტთან, ზოგი სა-
მანქანოში სხვადასხვა ავტომატებს რომ
უდგანან თუ უსხედან, სულმთლად, ყო-
ველ წერტილამდე ფლობენ ამ ვეება
ხომალდს, მის გულისძვერას და მართ-
ლაც უზუსტესი გაანგარიშებით მართა-
ვენ მას.

და მაინც, გეგონება მარტო ვარო
ოკეანეში. ასე მაშინ გეგონება, როცა
კაიუტიდან ილუმინატორში სადღაც,
შორს, ეულ კუნძულს ზედავ, ხოლო
ირგვლივ ზვირთაქიჩირილი მძვინვარე
ოკეანეა.

ხალხის მასაჰ რაჟული.

ზ ი ა

ზღვა იმიტომაცა კარგი, რომ ძველ, მივიწყებულ ამბებს, ბავშვობის მოგონებებს, შერმინდელ ტყუილ-მართალს, სიყვარულსა და სიძულვილს, ცრემლსა თუ სიხარულს, ერთი სიტყვით, მთელ შინაურობას, ხმელეთზე არსებობის ყოველ კუთხე-კუნძულს ერთად მოგიტანს და აგერ, ცხვირწინ დაგიხვავებს.

პატარა ფაცხა გვედგა სოფლის განაპირას. ფიჭვის ტყესთან. ერთ საღამოს ზეგანში წასულმა უფროსმა ძმამ დაიგვიანა. არ იქნა, აღარ ჩამოვიდა.

მამაჩემიც არ ჩანდა, მაგრამ იგი, ვიცოდით, წისკვილში იყო და ხეივანის მთლიანად ჩამოფეკვამდე არ წამოვიდოდა.

დედაჩემი, ხმელი, ჩია ქალი, შავი სატინის დაკერებული კაბით და თეთრი ლეჩაქით თავპირახვეული, ეზოში აჩქარებულად დააბიჯებდა. ნერვიულობდა, შვილი სად დამეკარგაო.

ზია კი არა და არ ჩანდა.

პატარა ვიყავი ძალიან. გული ჩამწყდა ავტირდი. დედის საცოდაობამ ამტირა. თან ზიაც მეცოდებოდა, ვიფიქრე, მგელმა შეჭამა, ან დათვმა, ან გადავარდა კლდეზე, ან ვინმემ მოკლამეთქი.

ცხადად წარმომიდგა თვალწინ გასისხლიანებული, დაფლეთილი ჩემი უფროსი ძმა.

წარმოვიდგინე, ჩემი ზია გღია სადღაც ტყეში, ნადირი თავს ადგას და ხორცს აგლეჯს. შემაზრუნენი იყო ჩემთვის ამის გაფიქრებაც კი.

„შვილო, შვილო“. გაიძახოდა დატანული დედაჩემი და ხელიდან ერთი წამითაც აღარ მიშვებდა, თითქოს ჩემი დაკარგვისაც ეშინოდა. მე თავი შევრგე დედის ილიისქვეშ და ავფლიკვინდი. ერთხანს ვმალავდი, მერე კი ტირილი ვედარ შევიკავე, ხმა უფრო და უფრო ავიმალღე. დედამ ითმინა, ითმინა და თავადაც შემომიერთდა. ახლა ორივე ხმამალღა ვტიროდით.

საწყალმა ქალმა შიშველი ფეხებზე დაძველებულ ჩლარტებში ^{ქაჩუტუნდა} [წალღი] [მძაქა] ლის ბოძზე მიყუდებულბ [წალღი] [მძაქა] ლო, მკლავში ხელი ჩამავლო და ჩაკუბრებულ გზას ქვეითინით ვავეუდეკით. არც არაფერი ვიცოდი საით მივდიოდით.

ღამე ბნელი იყო.

გზა ხევი-ხევი და ბექობ-ბექობ პირდაპირ სოფლის ზემოთ, მთისაკენ მიძვრებოდა. დედა ტირილით მიიკვლევდა ბნელში სავალს და შვილს ეძახდა. მეც ვეძახდი, მაგრამ ჩემ ძახილს ას ნაბიჯზეც ვერ გაიგონებდა კაცი.

ღროდაღრო დედა შემაჩერებდა და მთებს ყურს მიუგდებდა, იქნებ ზიამ პასუხი გაგვეცესო, მაგრამ ჩამიჩუმი არსაიდან ვაგვიგონია.

— ნენი, კაი ახლა, ნუ ტირი. ზიას აუცილებლად მოვნახავ. მე აგერ ვარ, შენი ბიჭი, ნუ გეშინია, ნუე! — ახლა უკვე მომაგრებული ვეხვეწებოდი და ვამშვიდებდი მშობელს.

სოფლის სინათლეები თანდათან დაშორიშორდნენ. ქვემოთ, სადღაც, ღამის სიმავეში ჩაიძირნენ. შიში შემეპარა, შიში მომერია, ძალიან გამიჭირდა. ჰოდა, ახლა შიშით უხმოღ ვტიროდი. შიშით და არა ზიას დაკარგვის სიმწარით. მაგრამ ჩემ საყვარელ ნენეს არ ვუხმელდი. ცრემლს ბნელში ვერ ხედავდა. ვფიქრობდი — მე ხომ მამაკაცი ვარ, როგორ შეიძლება შემეშინდეს ტყეში, მით უმეტეს, როცა გვერდით ქალი მახლავს, ისიც — დედა.

დედებს კი, ვიცი, არაფრის ეშინიათ. ამას პოეტები კარგად ამბობენ ლექსებში. მე კი მიჭირს, ძალიან მიჭირს, რომ ის ღამე, ჩემი შიში და გამწარებული დედაჩემის თავგანწირულობა აგიწეროთ.

სოფელი რომ სულ ღამის ბინდში ჩაეფლო, ბუნების ჩქამი ვითომ უფრო გარკვეული და მეტყველი გახდა. ცისა და ნისლეების ფონზე მახლობელი გორაკი წამოიშართა, ჭირკვები, ბუჩქები, და საყარი ჭუჭა-ხეებიც ცალ-ცალკე გავარჩიე.

თანაც ათასი ფიჭვი წამესია. ვთქვი, რა უბედურება იქნებოდა, სულ რომ ასე ღამე ყოფილიყო, ან სულ რომ დღე ყოფილიყო-მეთქი. გინდა ზაფხული აიღე, მაგალითად, სულ ზაფხული რომ იყოს, მოსაწყენი არ იქნება? ზამთარი მითუმეტეს. ერთი სიტყვით, ზაფხული ზაფხულად დავტოვე, ზამთარი — ზამთრად, დღე — დღედ, და ღამე — ღამედ.

ქარმა იმატა. მგონი სიბნელემაც იმატა. უცებ საშინელი სურათი ვიხილე: ვორაკზე, ბუჩქებში ჩამდგარი ვიღაც ბერიკაცი წაიხრებოდა, წამოდგებოდა, მგონი ლოცულობდა, ზურგზე გოდორი ეკიდა, თავზე ყაბალაბი წაეკრა, ხელე-ბი მკერდზე დაეწყო და ნამახს ლოცულობდა.

კი, აშკარად ვხედავდი, ზურგზე გოდორი ეკიდა.

წაიხრებოდა, ადგებოდა, ხელებს მალა აღმართავდა, ისევ წაიხრებოდა. უბედური რალაც იყო. ალბათ გაოცებული და რეტლასხმული ერთ ალაგას გაეშეშდი.

ნენეი მეგულეობდა, თორემ...

კარგად მახსოვს, დედამ ერთი-ორჯერ მაგრად მომქაჩა, იარეო. მე კი, მგონი, ენა სულ ჩამივარდა.

უბედურება ის იყო, რომ ველარც ეტიროდი. ყელში სული დაგუბდა. ჩემი სხეული მე აღარ შეკუთვნოდა.

დედამ შემატყო, რალაცა რომ ძოძგივინა. სუსტად შეკივლა და მომქაჩა. იგრძნო, ალბათ, ბალანა შეშინდა და არ გადამერიოსო. ბუჩქებისაკენ არ იუჯრებოდა, ეტყობა, თვითონაც დაღანდა იქ გოდრიანი ბებერი, მაგრამ ჩემი ხათრით ძალა მოიკრიბა, გაბედა:

— ნუ იუჯრები იქით, წამოდი! ვერ გვიგონე? — ზია გვეძახის.

ვიუჯრე და საიდანღაც თითქოს მართლაც მომესმა ხმა.

მალე, არ ვიცი რანაირად, უკვე ბუჩქებიან ბუჩქებზე ავსულიყავით, აქედან ბილიკი ირიბად განზე მიდიოდა. ტყიან ბუჩქობს გადავუარეთ და დღეში წითლად მოკამკამე წერტილი შევნიშნეთ.

ეს ქობის სარკმლიდან გამოდგარი ცეცხლის შუქი იყო. მომეჩვენებოდა ვითომ კურბუქუნეთშის (წიწკტქქ) სხეულ-ვით ჩვენსკენ გამოწვდილიყო და თავისკენ გვეწოდა.

ჩემი საწყალი დედილო ბარბაცით, გულის ბაგა-ბუგით შეჩერდა, ისევ ღამის მიუგლო ყური. მართლაც შორი, გაურკვეველი ხმები მოდიოდა ჩვენამდე. ვინ უნდა იყოს ამ შუალამეს ამ ზეგნის ყიშლაში?

დედამ იცოდა, იქ, საზაფხულო საძოვრებზე, დურგალ აბდულას ქობია, მაგრამ მას ახლა, ამ გვიან შემოდგომაზე, ვინ გააღებდა, ვინ დაანთებდა ცეცხლს?

დედას მხარში ხელჩავლებული მიეყავდი, ვგრძნობდი, ქალი ერთიანად კანკალეობდა, უხმოდ ქვითინებდა. მისი შფოთიანი სულისთქმა მესმოდა. მესმოდა, რალაც გაურკვეველ სიტყვებსაც რომ ჩურჩულებდა:

— დიდო გამჩენო ღმერთო, შენი სახელის ჭირიმე, შენი ჭუჭული ვარ, გეხვეწები, გადამირჩინე ჩემი ზიაი. შენი მაღლის ჭირიმე, მომეხმარე, ღმერთო ერთო, დამიბრუნე შვილი ცოცხალი...

წითლად გამოწვდილ სხივს მიჰყავთ თითქოს. ბნელში, მიწაზე ვერაფერს ვარჩევდით. რამდენჯერ ბილიკს აეცდით და ხრამში გადავიჭერით. დედამ ზეპირად იცოდა ეს ალაგები და ამიტომ ხელის ცეცებით მაინც ჭიუტად და გაბედულად მიიკვლევდა გზას.

უკუნში თანდათან გამოიკვეთა ქობის სარკმელი, საიდანაც გვიკამკამებდა ცეცხლის წითელი ანარეკლი. სიტყვებს ვერ ვარჩევდით, მაგრამ გულს გვიხალისებდა ის, რომ შიგადაშიგ სიცილიც ისმოდა.

ქობი, რასაც ჩვენი მწყემსები ყიშლას ეძახიან, ორ სართულად აეგოთ. ქვეშ ახორი, ე. ი. ბოსელი, იყო. ზემოზე შესასვლელად კიბის მაგიერ დიდი, გათლილი შორი გაედოთ, ზედ დაშვებული ფეხის დასადგმელი მოკლე ლარტყვებით.

შევატყვე, დედამ ესეც ზეპირად

იყოდა. მონახა მიწაზე კიბის ძირი, მოიქნია წალდი და პირდაპირ შეუტეკომლად მოკაუჭებული ღინკით ჩაასო. დაინოქა, ამიკუჩა, მეც კისერზე მოვხვიე ხელები და აღმა ავუყუვეით კიბეს.

— ნენი, — ვებეწვებოდი, — ნუ მიხვალ. რა იცი, ვინ არის იქა.

— ნუ გეშინია, ჭო. შენ ვაჟაკი ხარ. ნუ გეშინია, ვინ იქნება? კაცის ხმა ხომაა? ჰოდა, კაცები იქნებიან, — დამამშვიდა.

კიბეზე რომ ავდიოდით, მთელი ყიშლა ოდნავ ირხეოდა, შიგ მსხდომნი მიხედნენ, ვილაც ამოდისო, და ფეხზე წამოცვივდნენ.

სიცილი და ღიღინი შეწყდა. სარკმელში ვილაცის თავი და სახეც შევნიშნე, მაგრამ ვერაფრით ზიას ვერ მივამგვანე.

კიბე რომ აათავა, დედამ ზურგიდან ძირს ჩამომსვია. ამ დროს ფარღალაღებანი კარიც გაიღო და ფიჩხის კვალი პირდაპირ ცხვირ-პირში მომხვდა.

— შეილი, შეილი სადაა, მითხარით მალე! — ზღუქუნებდა ჩემი ნენეი და ლეჩაქს პირისახეზე დაბლა იწევდა. უცხო მამაკაცებთან, მაშინ, ჯერ კიდევ, ჩვენებურ ქალს არ შეეძლო ღია სახით გამოჩენილიყო.

წარმოდგენენია, იმ ყოიამთში ქალს ასეთი წვრილმანი გაახსენდეს? რა დროს სახეზე ჩამოფარება იყო მთაში, ყიშლაში, დაკარგული შეილის მამებარ დედისათვის?

ნენეს ხმა რომ გაიგონა, თვითონ ზია გამოვარდა გარეთ. შეილის დანახვაზე დედაჩემი ჩაჭდა, ატირდა. შეილი რომ ნახა, უფრო გულამოძდარი ატირდა, ვიდრე ქვემოთ, სოფელში, როცა არც კი იყოდა, შეხედებოდა თუ არა ცოცხალ ზიას.

— ადექი, ნევ, რა გატირებს, ნენი, მე აგერ ვარ, რა ვქნა, ცოტა დამავიანდა შინ ჩამოსვლა. შემოი შინ, ვინ განახვო, — მოეფერა ცრემლიანი ზია და კვამლით გამოტენილ ოთახისაკენ წაგვიძღვა.

ოთახში ისეთი მწარე ფული ოდგა, თვალები ამეწვა.

— ნენი, არ გეწვიხარ, — ებრაელებმა მაქვს აქა, ნენი, — ეუბნებოდა ზია დედას.

გადაირია ნენეი, რისი ქორწილი, რა ქორწილი, ვერაფერს მიხვდა.

შუაღმრთისთან სამი ღინკი გავარჩიე. ერთი ქალი და ორი კაცი. წინ დაედოთ, როგორც მახსოვს, ყავრით მოჭედული ჭიშკარი, რაც ტაბლის მაგივრობას ეწეოდა, ზედ ღადარში შემწვარი კარტოფილი და ხაზერას ნატეხები დაეწყოთ. იქვე, გვერდით მოდგმული დოქიცი დავინახე. მაგრამ, ვინ იყოდა, შიგ წყალი ესხა თუ დვინო.

ვილაცამ ჩანაცრებულ ჯირკვს სული შეუბერა და კვამლიანი, გამოშვარტლული ოთახი წითლად აღაპლაპდა. მაშინ კარგად გავარჩიე, პირზე ხელებფარებული გოგო, შუაღმრთისზე ჩამოშვებული დიდი, შავი ჯაჭვის პირდაპირ რომ იდგა, ხელი სახეზე აფარებინა და, მომეჩვენა, მხრების თრთოლვით, თითებშორის უჭვრეტდა დედაჩემს.

ნენეი ოდნავ დაიხარა და ახლა ქვემოდან შეავლო თვალი, ჩემი რძალი ვინაო აინტერესებდა. მე კი ამასობაში უკვე ვიცანი. ჩვენი სოფლის მასწავლებელი იყო. პირველი კლასის მასწავლებლად მოიყვანეს საიდანღაც ზაფხულში: რამიზ ბიძიასთან მიუჩინეს ბინა. ისე კი, ვატყობდი, შერე ზიამ რამიზ ბიძიასთან სიარულს რომ მოუხშირა, მაგრამ რა ვიცოდი მაშინ, ამფერი საქმე თუ დატრიალდებოდა, თორემ ბაბას ვეტყოდი დროზე.

თუმცა ჩემი თქმა რალს უშველიდა, თვითონ რამიზ ბიძია, რომელიც ქალთა მოდგმაზე მეტი გულგამეტებით და გულახდილობით ლაპარაკობდა ხოლმე, იტყოდა, სიყვარული იმნაირი რამეა, კაცი თუ შიგ გაბნული აღმოჩნდა, შვილი უღელი ხარისას ვაიტიანსო.

კაი, ვთქვათ, შვიდი უღელი ნამეტანია, ერთი იყოს, მაინც მაგარია, არა?

ჰოდა, რალა მოაბრუნებდა უკან ზიას,

თუ დასტურ უყვარდა ეს ნაწნავებდა-
კორწილებული ფაცია?!

ზია ნენეს შეეშველა. ჩვენი ნენეი კი
რატომლაც კენსოდა. როგორც იქნა,
დედაჩემი თბის ტყავგადაფარებულ
ძელზე ჩამოაჯინეს, მოასულიერეს, წყა-
ლი დააღვეინეს.

— სუ, ნენი, რა მოხდა, ნენი, — ეზ-
ვეწებოდა ზია.

ის ორი ბიჭიც ვიცანი. ზემოუბნელე-
ბი იყვნენ, შეშის მოსაჭრელად ხშირად
ზიასთან ერთად ამოდინდნენ აქა, ზეგ-
ნის ტყეში.

— შვილო, ზია, — ამოთქვა ნენემ,
— ეს რა დამართე ჩემ თავს. ასე რათ
მინდოდა, შვილო. ეს გიაური რათ მინ-
დოდა, შვილო. ახლა მამაშენი შინ შე-
გიშვებს? ეს რა არი დოქში, ღვინოა
ხომ? ჰო, კაი, შვილო, თლათ ამოგვაგ-
დე ქოქით ხომ? სულ წახოცე ჯენთი-
სამოთხე ხომ? ვაი, რა ექნა ახლა?!
ღმერთო ერთო, შენი მადლის ჰირიმი,
შენი სახელისა, მოგვხედე. ამ ბიჭს
პაწაი ჰქვა ჩაპეჟე თავში და ჩვენკენ
გამოახედე. ამას გიხვეწები, გამჩენო!
— ხელაპყრობილი ემუდარებოდა ზე-
ცას დედაჩემი.

— კაი ახლა, ნენი... უძახე გიაური,
ჩვენი კია და, უძახე გიაური. მე ის
მიყვარს, ნენი, მე რომ მიყვარს, იმასაც
რომ ვუყვარვარ, ორივეს რომ გვეყ-
ვარს, ამაზე კაი რაღა იქნება, ნენი?
ჰო, ჰო, ჩვენებური ყოლიფერი გვეყვა-
რება, ამაზე კაი რაა, ნენი, ა?

ამოთქვა და ამოთქვა ზიამ. მერე
იყუჩა, ჩაფიქრდა, ალბათ, ნენეს საყ-
ვედურებში ჩაიძირა და იმათი ახსნა
დაიწყო.

მასწავლებელი გოგო, ნინიკო, იმე-
რეთიდან ჩამოსულიყო. გასულ ზამ-
თარს ზიამ გარეული ტახი მოკლა, ხო-
რცი სოფელში, რაღა თქმა უნდა, არა-
ვინ მიიყარა პირზე. ტახი სკოლასთან
მიათრია ზიამ და გაატყავა, ხორცი ნი-
ნიკოს აჩუქა. მე ვიცოდი, ხანდახან ზიაც
მიიპარებოდა რამის ბიძიასთან და ნი-
ნიკოს მიერ შემწვარ ტახის მწვადს მი-

ირთმევდა. ვიცოდი, მარა არავის ვეუბ-
ნებოდი. ნინიკო, ნინიკო, ^{მეცნული}

სწორედ ამიტომ ალბათ ვერ ვახეზვდა
ზიას ქალის შინ მოყვანა, ამიტომ გა-
მოუნახავს აქა ცარიელი ქოხი. წამო-
უყვანია საცოლე და ორი კაციც მაყ-
რად. დოქი ღვინო კი არ ვიცი, სად
იპოვნეს.

შინ ღვინოს ვინ შეატანინებდა.

ჭერ კიდევ ხოჯის კანონები მართავდა
სოფელს. იმ ოცდაათიან წლებში ჭერ
ისევე მდღერესებში დავდიოდით ბავშ-
ვები. ღვინოს სადაც დაღვედნენ, იმ
ოჯახს ხოჯა ჭილაგიანად ამოწყველიდა,
ხოლო ღვინისმსმელ კაცს მთელი სო-
ფელი გაეციხავდა და თვალიდან ამო-
იგდებდა. გიაურს დაუძახებდა.

დღეს?

გადაირევი კაცი, თუ დაუკვირდი.

ცოცხალი შვილის ნახვით სახეახთე-
ბული დედაჩემი, ნამტირალევი და მო-
ქანცული, უცებ ზე წამოიჭრა, ნინიკოს
მივარდა და შუბლზე აკოცა.

— შვილი ხარ შენაც, შვილი! ჰაით,
შინ წვევდი! ზია, შვილო, გამაგდოს
თუნდა მამაშენმა. ეგ დოქიც წამეი-
ლეთ... არა, ალაპ, არ მეშინია! აჰა, უნ-
დებთან ამათ ერთმეორე, გავგლიჯოთ
შუაში? ხომ ცოდვა იქნება? აბა, მაკა-
ლე ახლა, დედა ვარ მე ხომ? ჰოდა,
მაკალე! ზოგი რაცხა მეც დამიჭერე,
შენ ღმერთი ხარ თუ ალაპ! — დედა
ვარ, ჰო, მე დედა ვარ, მე ადამიანი
დავბადე, გავზარდე, მეც ღმერთი ვარ,
ჰაით!

ამ წირეხივით წვრილმა ქალმა მოხ-
ვია ზიას და ნინიკოს ხელი და წინ მი-
ბიძგა.

იმ გორას რომ მივეუახლოვდით, სა-
დაც ლოცვად მდგარი გოდრიანი ბე-
რიკაცი მომეჩვენა, დედამ ის ჩემი ში-
შიც გაამხილა. ერთი ზემოუბნელი
ბიჭი ბუჩქებს გადაეგლო და იმ, ვითომ
გოდრიან მოხუცს, თავზე წაადგა. სი-
ცილით შემოგვიძახა, ქაცვის ბუჩქია,
მეტე არაფერიო. ხელით ერთი მაგარად

შეაჯანჯლარა კუზიანი ხე და უკანვე გადმოხტა.

პირველ ეზოში რომ ჩავედით, რატქაუნდა, სინათლე არსად კიაფობდა. თვალთან თითსაც ვერ მიიტანდი, ისე ბნელოდა, მაგრამ რალაცა ისე გამიხარდა, ისე ამენთო თვალები უცნაური, მოულოდნელი მნათობებით, რომ ირგვლივ სუყველაფერი ცხადად გავარჩიე. აქ ნენეი შედგა, ირგვლივ თვალი მოავლო და თქვა:

— აღდი მაინც საჭიროა, შვილო, უაღდო რძალი არ შეიყვანება შინ. (ქორწილის წინ ხოჯას ან მოლას, დანიშნული გოგო-ბიჭის ორივე მხარის წარმომადგენელთა და მოწმეთა თანდასწრებით, უნდა ჩაეტარებინა ისლამური ლოცვა-კურთხევა მომავალი ცოლ-ქმრისა. ამ ორში თუ რომელიმე ოდესმე აქ შეკრულ ფიცსა და ერთობას დაარღვევდა, ალაჰი იქნებოდა მისი მსაჯული და განმკიცხველი. ასეთი იყო აღდი).

ხოჯას სახლი სწორედ სოფლისთავს იდგა.

მთელი ჩვენი მაყრით შევედით ეზოში.

— ეფენდი, ეფენდი! — შეუძახა დედაჩემმა. უცოლო და უშვილო შაბან-ხოჯა კარის ღრქილაში გამობნეულა აივანზე. ხელში ჭრაქი ეჭირა და დაბლა იყურებოდა.

ნენემ ხელი მკლავში ჩაავლო ნინიკოს და კიბეზე ამაღლდა, პირზე ლეჩაჭაფარებული.

— აღდია საჭირო, ეფენდი. რაც გერგება მიიღებ... აღდი უნდა ქნა ახლავე, რძალი შინ მიმყავს. ამგრაათაა საქმე... — დინჯად და საქმის ცოდნით აუხსნა დედაჩემმა.

ხოჯა წამოიწია, ჭრაქი მიანათა მოსულთ, მეორე ხელი აბურძგვილ წვერებზე ჩამოისვა და უსიტყვოდ პირი იბრუნა.

მერე გავიგონე — გიაურის აღდებს მე არ ვირჯებო, რომ თქვა, და შიხ შევიდა.

ცოტა კი დაიბნა დედაჩემი. ვერ მიმ-

ხედარიყო, რალა ექნა, რალა ელონა, მაგრამ იმ ღამეს რალაც იმნაირი ცეცხლი დატრიალდა მის ძარღვებში, რომ არაფრის წინაშე თავს აღარ იხრიდა.

რამიზ ბიძიას სახლთან მიგვიყვანა და შუა ეზოში ჯოხი ჩაასო, საიდანაც ქალი მიყავთ, იქ უნდა ეწყობოდეს აღდიო, თქვა და კიბეზე აღმა აგვიძღვა.

შეშინებული რამიზ ბიძია სიხარულით ადგილზევე აცეკვდა, როცა სალსალამათი ზია და ნინიკო შინ მოსულები დაინახა.

— რამიზ, ბატონო, — უთხრა ნენემ, — ეს ფაციოი ჩემი რძალია. აღდი შენ უნდა ქნა, აბა, ახლავე!

შეყვანების დრო აღარ იყო.

რამიზ ბიძია კაიხანს ტრიალებდა ფერწასული და დაბნეული. ვატყობდი, ამ კაი საქმეს აღარ დაანგრევიანებდა არავის.

ბიცოლაჩემი გააღვიძა, ბუხარში ცეცხლი გააჩალა, ჯორკოებზე დაგვსვა. მოგვეფერა, მოგვეალერსა და, მგონი, კაი სიტყვით დედაჩემს ცრემლი შეუმშრალა.

მერე, რამიზ ბიძიამ ძველი ყამა-ხანჯალი შემოიტანა, ამოაძრო ვერცხლის ქარქაშიდან და ხანჯალი პირდაპირ იატაკის შუაგულზე დაასო წვერით. კაი, მატყლიანი თხის ტყავები ძირს ჩაავო. გარდა ქალებისა ყველახი დასვა ძირს, მერე ცას შეხედა, ტუჩები აასავსავა, რომელიღაც ლოცვითავე მიჩაიჩურჩულა, ზიასა და ნინიკოს გადახედა და სული გადაუბერა. მოწმეებად ის ორი ზემოუბნელი ბიჭი დაუსახელა ალაჰს. დალოცა. კვლავ სული გადაუბერა.

ძელში წვერჩასობილ ხანჯალს ტარზე ზიას მიერ მიწოდებული ხელმანდილი გადააფარა, რალაც წაიზუზუნა არაბულად და ყველასთან ერთად წამოძახებულმა „ამინშა“ თითქოს ჭერი შეარხია. მერე რამიზ ბიძიამ ყამა ამოგლიჯა ძელიდან, მანდილი ნენეს ხელით ნინიკოს გადასცა და თავისუფალი, ვალმობილი ხანჯალი ხალიჩაზე დადებულ ქარქაშის გვერდით, ფაქიზად დააწვინა.

წაკითხული წიგნების მიბაძვით არ ვამბობ ამას.

რალაქ წარმტაცი და გოროზი იღუ-მალემა მეცხენებოდა იმ ჰაიპარად გა-მართულ საკულტო თუ საწესო აქტი-დან. თუმცა უცხოოდ ნათქვამი ლოცე-ბი არავის გაეგებოდა, მაინც ლოცვად რჩებოდა, რადგან ბიძაჩემი ჩვენებუ-რად უმატებდა: „ახარე, ღმერთო ერ-თო, ეს ბაღნები, ახარე, აყოლე ბევრი ზვილები, უმაგრე ოჯახი, უმართე ხე-ლი...“ „ამინ“ — აღმოხდებოდა ყველას.

შართალი ვითხრა, ბავშვებისა და ქა-ლების თანყოლა ასეთ ღროს არაა მი-ღებულნი, მაგრამ იმ ფაციფუცში და აღდის მხოლოდ ფორმალურად მოწყო-ბის ცდაში, ამეებზე აღარავინ დაფიქ-რებულა.

მაგრამ მთავარი ამბავი შინ გველო-და.

მამა წესქევილიდან რომ მოსულიყო, მაშინვე გაეგო ზიას დაკარგვისა და ტყეში ჩვენი წასვლის ამბავი. თავადაც თურმე ყაბალახმოგლეჯილი ჩვენ სა-ძებრად გაჭრილიყო, ბავშვები კი მარტო მიეტოვებინა კერიასთან.

მამაჩემი გამთენიას ძლივს ჩამოსუ-ლა ტყიდან. ძიგვას ჩაქურა სულ დაფ-ხრეწოდა. მშობლის ყვირილმა მეც გა-მომავლიდა.

უცნობი ქალი რომ დაინახა, მერე ზია და ნენეიც რომ შეამჩნია, ერთი ხანი იყუჩა. მაგრამ მალე გაიგო, რაც მოხდა და ბინძურად მიაგინა ზიას. გაც-ვეთილიყავი სადმე, მერჩიო, თქვა და კერიასთან მუგუზაღს დაუწყო მამით ჩიჯგა.

ეს იყო და ეს. ზია და ნინეიკო იმ წე-ლიწადს წავიდნენ სოფლიდან, რო-გორც მამინ ეძახოდნენ, ხაშშიახ ბარში, და ზღვასთან დასახლდნენ.

მერე, გვიან, ბაბასაც მოუბრუნდა გული. შეურიგდა უფროს შვილს. გა-დაწყვიტა, ახლო მომავალში თავადაც ზღვისპირის სოფელში ეპოვნა სამუდამო საცხოვრებელი ალაგი. მაგრამ სა-მუდამოდ უფროს შვილთან მაინც ვე-ლარ იცხოვრა. ზია ომში დაიკარგა.

დღიურიდან: 198... დეკემბერი

ეს რა ხდება, მზე მარჯვნიდან ამო-დის? როგორ? ჩემი გემი ხომ სამხრე-თისაკენ მიდიოდა გუშინ? ჰოდა, მზე მარცხნიდან, ესე იგი, აღმოსავლეთი-დან ხომ უნდა გამოჩენილიყო?

არადა, მოჯადოებულებით გაცქერიო სარკმელს. ცაზე ღრუბლის ორ დიდ ტოტს, როგორც ვებერთელა მაშას, მზე ნაკვერცხალივით მალდა ააქვს. ახლა, გემბანზე რომ გავდივარ და შევცქერი, მზე ლითონის გავარვარებულ ნაჭერს ემგვანება და მგონია, საცაა მჭედელი ქურაზე დაადებს, რათა ვეება ურო დას-ცხოს და მისგან ცული ან თოხი გამოყ-ვეროს.

მაინც რა ხდება? მხარი ხომ არ მეც-ვალა, შიგა კიბეზე მესამე თანაშემწე, ლოტოვი, ჩამორბის.

— რაშია საქმე, საით მივდივართ? — ვეკითხები. იგი მეუბნება, პოლონელი საგარანტიო მექანიკოსი, ანტონ ხორო-მანსკი ავადაა, სასწრაფოდ შეელა ჭირ-დებაო. უახლოესი პორტი კი დაკარია, სენეგალის დედაქალაქი. კურსი ვიცვა-ლეთ, მალე დაკარის რეიდზე ჩაეუშ-ვებთ ლუხასო. წელან რადიოთი ვეძე-ბეთ ჩვენებური გემები, იქნებ ოკეანის ამ რაიონში ვინმე არის ახლომახლო, ექიმი ეყოლებათ და...

კი, აღმოჩნდა ერთი მეთევზე ტრაუ-ლერი, მაგრამ ზედ მხოლოდ გინეკო-ლოგი ჰყავდათ, რადგან იმ მცურავ ქარ-ხანაში მომუშავეთა უმრავლესობა თურ-მე ქალები არიან.

სათანადო კოლოფებში მატროსები გაფაციცებით ეძებენ სენეგალის ალაშს, რათა, წესის თანახმად, გემზე აღმარ-თონ. მაგრამ ასეთი არ აღმოჩნდა. არ ვაპირებდით სენეგალის ნავსადგურში შესვლასო, იმართლებდნენ თავს „მტრო-მანები, კაპიტანი კი ბრძანებს, მონახონ „სასწრაფო დახმარების“ აღძვების განჯინაში. ალაში აღმოჩენილი და აღ-მართულია. წესითა და რიგით დავდ-გებით დაკარის რეიდზე.

აფრიკა, აფრიკა, ოდნავი შენელება სვლისა და გემის ლითონი საშინლად

ხერდება. ხელს ვერაფერზე ვკიდებთ, ვეწვავს.

მოცლილი ვინცაა, ანკესებით კიჩოსაკენ მირბის. რამდენიმე წუთში ბანზე ლაწა-ლუწი გააქვს უცნაურად ლივლივა მსუქან თევზებს.

ნავსადგურის სანიტარულ-სამსახურს ჩვენი გემიდან რადიო-ტელეფონით ადრევე აცნობეს, ავადმყოფი მოგვეყავსო. სთხოვეს დახმარება და მალე კიდევ მივიღეთ დაპირება. როგორც კი ლუზები ჩავუშვივით, სანიტარული კატერი მოგვადგა. ტრაპი ხრიალით ეშვებოდა. ორი ახალგაზრდა ზანგი სწრაფად ამოარბის გემბანზე, იქიდან ლიფტით პირდაპირ კაპიტნის ხიდურზე ამოჰყავთ.

მხარბეჭიანი, ტანადი, დაკვართული სხეულები, საოცრად მაღალი ბიჭები! აქაურნი რალაც გამორჩეულად მოხდენილნი არიან.

ზანგთა მოდგმაში ამნაირი თვალის-მომჭრელი, უნაკლო სრულყოფა სხეულისა, დიდრონი, კოცონივით მოგონებზე თვალეები, გრძელი წამწამები, მაღალი კისერი, არა, არ ვიცი!

ანტონ ხორომანსკი, ეტყობა, შეშიხებულია. მისი ბარგი ჩვენს ბიჭებს ადრევე შეუტონავთ, ჩაულაგებიან.

ავადმყოფი წამოაყენეს. ფეხი უკანკალბეს, მუცელი ხელით უჭირავს, საცოდავად კენესის, რალაც საეჭვო, ღრმა, გაუნღლებელი ტკივილები აწუხებს კუჭისა და ნაწლავების არეში. ეჩურჩულებთ, რალაცეებს ვუძედავებთ ერთმანეთს. ალბათ რალაც ავი სიმსივნეა... ანტონიც ატყობს, რომ საქმე კარგად ვერაა. გული ეწვის, რომ ამ შეჩვეულ ოჯახს ტოვებს და სადღაც, დაკარში რჩება. უცებ უშწურო თვალეებით კაპიტანს მონახავს და სუსტად გადასძახებს, კეიბტაუნში დაგეწევით, ალბათ, თვითმფრინავითო.

მალე კატერი, კაპიტნისა და ჩემი თანხლებით, ნაპირს მიაღვება. ავადმყოფს სასწრაფო დახმარების მანქანაში ჩააწვენენ და მხურვალე, ქათქათა კედლებშუა გატყორცნილი ქუჩით ჩემთვის უცნობი ხეების მწვანე სამყაროში ვიჭრებით. მაგრამ მოსახვევში, ერთ-

გან, საბურავი სკდება. ირგვლივ სიმწვანე კია, მაგრამ მზე პირდაპირ კეფაზე გვაწვეთებს გამდნარ ლავას.

სამწველი არ ჩანს. ბოლოს, საიდანბლაც გამოვარდნილი წითელი სახანძრო მანქანა ჩერდება გვერდით. ლითონის ლაპლაპა ჩაჩქნებიათ და რეზინისჩექმებიათი მეხანძრეები ჩამოდიან. ავადმყოფი თავის მანქანაზე გადაჰყავთ, ჩვენ კი „სასწრაფოს“ შოფერს ფეხით მივყავართ ჰოსპიტლისაკენ. მანქანას ადგილზე ტოვებს. ისეთი მბუგავი სიციხეა, მაინც ვერაფერს გააყეთებთ დღამებამდე, გვიხსნის.

ჰოსპიტლის ეზოში უამრავი მუსლიმანი შუადღის ნამაზს ლოცულობს. მაღალ-მაღალი კაცები და ქალები, თეთრი გრძელი კაბებით! კაცებს თავზე კანთვის ქსოვილის თეთრი ჩაბალახები მოუფერავთ.

ძირს, მწვანე ბალახზე, ჭრელი, სალოცავი ფარდაგები დაუვიათ. იმუხლებიან, შუბლს მიწაზე დებენ, სწრაფად დგებიან, ხელებს ალაყრობენ და ხმამაღლა წარმოთქვამენ ლოცვებს.

ლოცულობენ პირით აღმოსავლეთისაკენ. მექა ხომ აღმოსავლეთისაკენაა. მე რაც სიცოცხლეში ნამაზის მლოცველნი მინახავს, მხოლოდ სამხრეთისაკენ დგებოდნენ პირით. ესენი კი?...

ზრდილი, ელეგანტური, სანდომიანი, თავაზიანი ახალგაზრდა ექიმი გეწვევს პალატაში, სადაც ჩვენი პოლონელი მოათავსეს. ფერწასული ანტონი წყლიანი, უმწურო თვალეებით გვიცქერის საწოლიდან. ვანუგეშებთ, ვპირდებით, რომ მუდმივი რადიო-კავშირი გვექნება დაკარის ნავსადგურთან, მის სანიტარულ სამსახურთან. ახლა კი საბჭოთა და პოლონეთის საელჩოებს ვინახულებთ. გადავცემთ ყოველივეს, რათა განკურნებისთანავე გამოგამგზავრონო — ვეუბნებით. თავს მორჩილად გვიქნევს, გვემადლიერება, მაგრამ ეტყობა, ჩვენი ნახვის და, საერთოდ, მგონი, არავის ნახვის იმედი აღარა აქვს.

„საწყალი ანტონი, საწყალი ანტონი“ — იმეორებს უნებურად ჩემი გუ-

ლი, როცა რკინის მალალ კარიბჭეში გამოვდივართ.

კვირა დღეა, საელჩოში მორიგე ბიჭები ვეებერთელა, ვრილ ვესტიბიულში ბილიარდს თამაშობენ. ზოგნი კილევ კალათებით ბოთლებს ეზიდებიან. ალბათ, ახალწლის შესახვედრად ემზადებიან.

ერთი მათგანი საბჭოთა საკონსულოსაკენ წაგვყვება, მეორე კი პოლონეთის საელჩოს ურეკავს.

ორიოდე ფრაზის გაცვლის შემდეგ, მგზურს უკვე შევეჩვიე — მოსკოველი ბიჭია.

ჭურჩის გადაღმა სახლზე ამერიკის ალამს ვხედავ. გამყოლს სხვათაშორის ვეკითხები:

— სენეგალელები ჩვენთან უკეთესად არიან თუ იმათთან? — და ვუთითებ ამერიკის საელჩოს შენობაზე.

— იმათთან, — მეუბნება.

— რატომ?

— ისინი ამათ ატყუებენ, ესენი — იმათ, — მპასუხობს მოკლედ.

კონსულს დიდფრთებიანი ვენტილატორი ჩაურთავს, ტრუსითა და მაისურით გაშხლართულა დივანზე. წამომგდარი, ისე, ჩაუცმელი, ქალღღებზე ხელს გვიწერს და ისევ წვება.

საელჩოს „ვოლგას“ ნავსადგურში მივყავართ. მანქანაში მოსკოვის გაზეთებია, ამ სიცხეში, ფოტოებზე რუსეთის თოვლიანი ნაძვების დანახვამ ოდნავ თითქოს სიგრილე მოგვინიავა.

გემზე სულშემხუთველად ცხელა. იგი ნელა იწყებს მობრუნებას. ოდნავ შერხეული შედედებული ჰაერი ღია სარკმლებს ეფინება და სუნთქვა ადვილდება. თეთრი დაკარი ბოლნაში მოტივტივე ნაგებიდან მეთევზეთა გაშავებულ ხელებს ვეჩქნევს.

მაგრამ დაკარი თითქოს თან მოგვეყვება. ღამით კაპიტანი შალვა ჭინისის შარვალს იზომებს. მოეწონა, უხარია. მაგონდება, წამოსვლისას, დაკარში, როგორი თვალებით უცქერდა მალალკანშეუბიან სენეგალელ გოგონებს.

გემზე დგები და, როგორც მაგრო, აფრიათ იწვი და ილიმები, როგორც მიგვება ჩვეთულებით სენეგალელი ქალიშვილების.

უფრო ბევრი სხვა ჯავრიც აწუხებს კაპიტანს, მაგრამ გემზე ერთპირად შევწყვიტეთ ცუდ რამეებზე ლაპარაკი. სტიქიას მინდობილი მეზღვაური, გინდა თუ არა, ოდნავ მაინც ცრუმორწმუნედ იქცევი. ცუდი რამის თქმა ისევე, როგორც ზღვის ფრინველის დაჭერა ან მოკვლა; ცუდ რამედ ავიხილება გემზეო, ამბობენ ზღვასშერდილები.

ყველაზე მეტად მაინც ეტყობა, კაპიტანს შეეცვალა ხასიათი. ერთიანად მოილუშა, მოიწყინა, რატომღაც უღიმილო და სიტყვაძუნწი გახდა. ეს, მერე, ნელ-ნელა ყველას გადაგვედო. თვით არკადიც კი, რომელიც იმდენ ანგედოტს ყვებოდა, იმდენს ხმაურობდა და იციროდა, გემი აღებული ჰქონდა, ახლა ნირწამხდარი, გაჩუმებული დააბიჯებს.

ხვალ კი წლის უკანასკნელი დღეა. ხვალ ახალწლის საღამო იქნება. ხვალ ახალწლის შეხვედრაა საჭირო. ერთადერთი ხალითია მთელ გემზე, ვინაც გეგმავს რაღაცეებს და ზრუნავს, რომ საახალწლოდ პატარა თავშეყრა მაინც მოხერხდეს.

„მხატვარი“ კურსს ისევ სამხრეთისაკენ იღებს. გემბანიდან ვხედავ, ზღვის ზედაპირზე ბელურების გუნდი წამოფრინდა ფრთების შხუილით, ცოტა ხანში გუნდი თითქოს ზღვამ შთანთქა, თვალთაგან გაიქრა.

თურმე მფრინავი თევზები არიან. ამოფრინდნენ ზღვიდან, გადაიქროლეს ერთი გაყოლა მანძილი და კვლავ წყალში ჩაეშვნენ.

ცხელი, დახუთული ახალწლის დამეა, მაგრამ დიდხანს ვრჩებით სუფრასთან, ჩვენებური, აჭარული ხაჭაპურები, საცივი, ლობიო შეემზადებინა მახინჯაურელ მზარეულს როსტომ ბერიძეს.

ვალერი სნეგოვს, ჩვენს რადისტს, ყოველ ათ წუთში შემოაქვს ახალმიღ-

ბული რადიოდებეშები, შინაურთა სა-
ახალწლო მილოცვებით.

ამიტომ ვალერის ყოველ გამოჩენას
ოვაციით ვხვდებით და წარმოვთქვამთ
იმ ოჯახის სადღეგრძელოს, ვინც ტრო-
პიკების მდღლარებაში მოქცეულეები ახ-
ლა გაგვიხსენა.

თამადაობს კაპიტანი. სუფრა ჩვენე-
ბური, გემრიელი, ლალი, უშუალო გა-
მოდის. თამადას გვერდით მე ვუზივარ,
იქიდან — მაქსიმოვი, მეორე თანაშემ-
წე.

სნეგოვის ორი-სამი ბოლო შემოსე-
ლა აღარ მომწონს. რადისტი რაღაც
დაღონებული მეჩვენება, მგონი ყვე-
ლამ მიიღო თითო მისალაცი დებეშა.
მაქსიმოვს არ მიუღია. გადავაპარე მის-
კენ თვალი, ვერც მაქსიმოვია კაი ხა-
სიათზე.

ამასობაში საათი თორმეტს რეკავს.
ადგილობრივი, ესე იგი გემის დროით,
თორმეტი, თორემ ჩვენს დედაქალაქში
უკვე დიდი ხანია დადგა ახალი წელი.

ახლა კი მალა ვწვეთ ნამდვილ სა-
ახალწლო სადღეგრძელოს.

სათქმელი ითქვა, დასაცლელიც დაი-
ცალა, სამღერი ნამღერია.

ცოტა ხანში სიჩუმე დგება, სნეგოვი
აცხადებს: ძმებო, ახლა დებეშას გა-
დავცემ მაქსიმოვს. მეტი გაჩერების
უფლება აღარა მაქვს. იური ალექსე-
ვიჩ, მონაწილე ვარ თქვენი მწუხარე-
ბისა, — თქვენი ძმა გარდაიცვალა.

რადისტმა თურმე მთელი ორი დღე
მალა ეს დებეშა, რომ ადამიანს, მეგო-
ბარს ახალ წელთან შეხვედრა შერგე-
ბოდა.

გეგონება შექცამორთული კაიუტა
მარტოდმარტოა მთელ ამ უსაზღვრო
წყალთა სამყაროში. წევხარ ფართო სა-
წოლზე, სანახევროდ ღია სარკმელ-
ილუმინატორში იხედება აჩურჩხლილ-
ვარსკვლავიანი ტროპიკული ცა. უცნო-
ბი ვარსკვლავები გესაუბრებიან, თითო
ღერი კამკამა სხივით ქსოვენ ოქროს
ბადეებს, გესმის წყლის შხუილი, ზვირ-
თა ჩურჩული. იქ, ალბათ, მილიარ-

დობით მოციმციმე ფოსფორული შიკ-
რობები აღმასის ნაცარივით ეფინება
აქეთ-იქით და იღვმალევი ცივი ნათე-
ბით აესებს შუალამის მარილიან სიყ-
რცეს.

ღია ილუმინატორის სამზეროდან ვხედავ,
ცის იისფერ კამარზე ვარსკვლავები
სხედან,
სხედან, როგორც ბედურები,
ნეკერხალის რტოზე,
გვიტყვიან და ფიქრობენ მანძილზე და
ღროზე,
ზოგიერთი ჩაქრა, ალბათ,
მილიონ წლის წინათ,
მაგრამ შექა სიშორეში ისევ ცოცხლად
ბრწყინავს,
ასე უნდა იყო შენაც, კაცის ყოფნის ბედო,
ერთი ღერი სხივით მაინც ჩვენს
შემდგავც ენთო.

დღიურიდან: 198... იანვარი

დღეს ოთხ საათზე ეკვატორს გადავ-
ცვეთ.

ეკვატორის მრავალჯერ გადაშვეთე-
ლი ბოცმანი ხალითი ერთი კვირის წინ
ერთხმად დაინიშნა „ნებტუნის“ მოსამ-
ზადებელი საორგანიზაციო კომისიის
თავმჯდომარედ. ახლა უკვე, რაც კარგი
ჰქონდა, ყველაფერი გამოჩნბრია, გა-
მოფხიცა სათავსოებიდან.

რა არ გამოიგონეს, რა არ მოამზა-
დეს ამ დღისათვის. ვილაყამ სცენარიც
დაწერა, მაგრამ ჩვენთვის როლები
ჯერ არ გაუცვნიათ. მალე გაგვაცნობენ.

ამ ფაციფუცში ხალითი შივა ტრაპ-
ზე მხვდება, წამით ჩერდება, მესალმე-
ბა და მიდის.

ვეუბნები: — ხალით, რვეულს ვე-
ლოლები.

პირზე ბედნიერი ღიმილი გადაედვა-
რა, ვიხიარა. კი, კიო, მომძახის და ბი-
ჭივით ცქვიტად არბის საფეხურებზე.
კაპიტნის კაიუტასთან რადისტი და-
მეწია, წინ აღარ მისწრებს, ეხათრება,
არადა ვატყობ, კაპიტანთან შესვლა ეჩ-
ქარება.

— რაშია, ვალერი, საქმე? — ვეკით-
ხები.

— სასწრაფო დებეშა დაკარიდან.

მგონი სერიოზულია...

კაპიტანთან ვიკეტებით და ვიწყებთ დეპეშა-შიფრის ამოხსნას. „პოლონელ ხორომანსკის ხუთი დღის ყაბზობა აწყუხებდა... წრტ. დეკარის პოსპიტალმა ოყნით უშველა... წრტ, ხვალ ვარშავაში გაფრინდება... წრტ, დაგზდებათ ვლადივოსტოკში“...

შალვა გამტერდა. ეხარხარებთ.

დღის ოთხს ხუთი წუთი აკლია, გეში წყვილ სიგნალს იძლევა. ესე იგი, ზედ ეკვატორზე ვართ.

ოკეანე დღეს მაწონივით სქელია თითქოს და ამსოლუტურად წყნარი. გეში მიდის და უკან, წყლის ზედაპირზე პორიზონტამდე დიდხანს რჩება ქაფ-მორეული თეთრი გრძელი ზოლი.

ნეპტუნელთა მთელი რაზმი გემის ცხვირზეა.

აქ არის ზღვის ღმერთი და მისი ამალა: კუდიანი ეშმაკები, ვარსკვლავ-მრიცხველი, მელვინეთუხუცესი, მკურნალი, მეწვერულვაშე, ალქაჯი და ყაჩაღთა ბანდა, ხუთი-ექვსი მუშტოსნით.

ნახევრად შიშველი ზღვის ბინადარი, პრელპტრულებითა და ათასნაირი ტყავეულის ნაგლეჯებით შემოსილი, ქვივილითა და დოლისკვრით ზომალდის გრძელ ბანზე ჩამწყრივებულნი, კაპიტნის ხილურისაყენ დაიძრნენ.

სრულ ფორმაში გამოწყობილი კაპიტანი ზღვათა პატრონს პატივით ეგებება და გემზე იწვევს.

ცერემონია საბანაო აუზთან ეწყობა. საღებავ-სათხუბნავეებით სავსე კასრი, ჩვარდახვეული ჭოხები, მუსიკალური საჭრავეები, პურ-მარილი, ღვინოც იქვეა.

ნეპტუნს გადაეცა ეკვატორზე პირველად მოსულთა, ესე იგი, ნეპტუნის მიერ მოუნათლავეთა სია. ასეთებს ზღვის მეფის წინაშე გვაჩქებენ. გამოდის მათი მკურნალი და თვითეულს გულდასმით გვსინჯავს, ხმელეთის რამე სენი ხომ არ მოუტანიაო. იქვე ჭოხის ფუნჯით სხეულზე საღებავებს გვისვამენ. თავად ნეპტუნი შიშველ საჭდომებზე თავის ვეებერთელა ბეჭედს გვარტყამს, მერე ფსკერგავარდ-

ნილ კასრში, რომელსაც მუცელზე „ნეპტუნის განსაწმენდელი“ ვწერო, გვაძვრენენ და, ბოლოს მკვდარეული ზღვის ყაჩაღი მორევეში გვისვრის.

დასვრილ-დასველებულს, ჩამოხეულსა და გამოსაეთებულს, მეორე ნაპირზე მელვინეთუხუცესი გვხვდება. სავსე ყანწს გვაჩრის ხელში, როგორც ცოდვისაგან განბანილთ და ნეპტუნის მონათლულთ.

გამოცდა ჩაბარებულია, ნათლობა — მიღებული, მაგრამ საამისო დიპლომებს ვერ ვიძლევი, რადგან შესაფერისი ბლანკები არ აღმოგვაჩნდა. ასეთი ბლანკები სპეციალურად იხატება და მზადდება. გადაწყდა, ინდოეთის ოკეანეში დავთქვით შეხვედრის კოორდინატი, გადავსვით ვინმე აქეთ მომავალ ტანკერში „კრემენჩუგზე“, ბლანკები დავესესხოთ და დიპლომებიც მაშინ დავარიგოთ.

არსად ჩანს ოფიციალტი ზინა. ისიც ხომ პირველადაა ეკვატორზე?! მაგრამ არ გამოდის. რაშია საქმე? ნუთუ ასე წუხს თენგოს გამო? ვაგზავნი ხალითს, ნახე, მოიყვანე-მეთქი. ბრუნდება, მეუბნება — კაიუტაშია, წევს. ნაპტირალევი იყო. თავად წავედი, შევიხედე, ჩამოვჭექი. შემომხედა ზინამ და ახლა უკვე ხმამალა ტირის.

— მე აქ რა მინდოდა, მე აქ მაგისტვის წამოვედი. ახლა რაღა ექნა, რა მეშველება?

— ნუ გეშინია, ზინა, ჩვენ აქა ვართ. — მაგრამ ვერაფრით ვამშვიდებ. გამოვდივარ.

ქალიშვილი წუხს. უნდა შეწუხდეს, აბა რა. ეტყობა, მიენდო ბიჭს და ბევრი რაღაც ნაადრევად ჩაიდინა. ჩემთვის კარგად გასაგებია მისი მდგომარეობა.

ღამით კინოფილმ „ზოკეთილის“ ნახვის შემდეგ, კლუბში. ექვრთავ საუბარს რადიოგაზეთით იძლეხული ცნობების მიხედვით.

შინ ვბრუნდები. ჩემი კაიუტის კა-

რებში გარკობილი რვეული მხედება. ეს ხალითისაა.

ვკლები. შინიდან წამოღებულ ჩემოდანზე ჩერდება თვალი.

ჩემოდნიდან ნახევრად გადმოჩოჩებულ ქაღალდის ყდას ვხედავ. წამოსვლის დღეს მიღებული ფოსტაა შიგ.

ვშლი, გაზეთები და ორიც გავხსნელი კონვერტი გამოვარდა, არც ვუყურებ საიდანაა, ვისგანაა. პირველს ვხსნი, ვკითხულობ, მერე მეორეს ვხსნი და იმასაც ვკითხულობ.

წაკითხვისთანავე მართლაც ავღშფოთდი, გონჯად შევიქენი.

მაგენს ჰგონიათ ადგილზევე ვარ, არსად წავსულვარ. ჰგონიათ შემოთავაზებულ თანამდებობაზე დავთანხმდი და, ეტყობა, ამის გამო, ერთი მაინც განსაკუთრებით, ახლავე მლიქვნელობას იწყებს ჩემთან. ერთგულებას, ძმობას მეფიცება. ჯანაბაშიც დაიკარგე, შეუსინდისო! როცა დახმარება მჭირდებოდა, როცა შეგეძლო დამხმარებოდი, დაიმალე, დამცინე, დამივიწყე, არაფრად ჩამაგდე. უბადრუკს, ქალამნიან ზეგნელს შეძახოდი. ცოტა რომ ფეხზე დავდექი და ორი-სამი ნაცნობ-მეგობარი მეც გამიჩინდა, როცა გამოქვეყნებული პირველი ნარკვევის გამო შემეპქეს, ქურაში წუთით შეჩერება და ხელის ჩამორთმევა იკადრე, ხოლო როცა დედაქალაქის — ქურნალმა ადგილი დამითმო, ხოლო ერთმა სახელგანთქმულმა, მაგრამ უნიჭო კრიტიკოსმა ის ნაწერი ცაში აიყვანა, მას შენ გვერდით აეტუხე და უმტყიცებდი, რომ პირველი რჩევა-დარიგება შენგან მივიღე, პირველმა შენ შეამჩნიე ჩემი „ტალანტი“ და დროზეც „დააფასე“.

ახლა მწერ: „პირველ მდივანს მე ვუთხარი იმ დღეს, აღმასკომის თავმჯდომარედ შენ გამოდგებოდი მხოლოდ. შენ ცხოვრების გამოცდილებაც გაქვს, უნარიც, თავმდაბლობაც... მერე შენ ამხეობელი ხარ. გერგება, გერგება.“

მე ყველაზე მეტად გავიხარებ. ვიცი ზოგიერთები... არ მინდა ახლა ამეებზე. იქ რომ დაჯდები, მაშინ გნახავ და გე-

ტყვი. მე შენ ბევრ რამეს გეტყვი. ამ ამბების ცოდნის გარეშე ვაგვიტყუებდე მე დამიძახე, დამიძახე რვეულიც მზეზე. მე შენ მდივანად კაცს შეგიჩრევ (მერე დაგისახელებ) ერთს, განათლებულს, სანდოს, შენი ნიჭისა და უნარის ღირ თაყვანისმცემელს“.

დამიძახე? კი, ბატონო, დაგიძახებ. აქ, ოკეანეში...

ჯანაბას იქით შენი თავი!

მაგას ეგონა მისი ხელსახოცი ვიქნებოდი, მის თოკზე გასული ჯამბაზი.

რა დროს გავუსხლტი ხელიდან სუყველას?

შემიძებრებოდა, შემომიჩოჩებდა თხოვნებს. ვილატას საღლაც მომაწყობინებდა და თავად ფულებს ჩაიხხრიალებდა ჯიბეში.

ფული!

ამბობენ, ხელმძღვანელ ორგანიზაციაშიც ფულით შეიძლება შესვლაო. არა, ნუ გააქნევ თავს. ხდება. ხდება. მერე? კარგი ადგილი გექნება და ისევ ფულს მოხვეტავ. არსად არაფრის ცოდნა არაა საჭირო. მთავარია იყო უფროსი და იცოდე ვისგან რამდენი აიღო, ვის რამდენი ახვედრო. საქმისმცოდნეს ხელი არ შეუშალო. თუ სწორად გაანაწილე, არავინ გაანაწყენე — წინ წახვალ, არა და, ვერ გაამართლო, იტყვიას და წუთში მოგინახვენ ცოდნის, რათა იქით, გვერდზე გადაგაჩოჩონ.

მთლად არ ვაგაბითურებენ, რადგან რალაცეები იცოდნი. გახრულ ძვალს მაინც ვადმოგიფლებენ.

მეორე წერილი ქალის ხელითაა ნაწერი. ვიცანი, პო, ვინაა? აა, — გაიანე!

„შენ სიმართლედ გიყვარდა მუდამ (ზომ გახსოვარ?)“. რაა ახლა ეს, რად გამახსენა თავი? ვიცი. ჰგონია აღმასკომში მუშაობაზე დავთანხმდი.

„ისევ იქა ვცხოვრობ, იმ ოთახში... ჩემი გული ყოველთვის ქრუანტელითაა სავსე, როგორც კი მომავონდები. ჩემთან აღარავინ დადის. ოთახი, კი იცი, რავარია. თუ იქნება ახალი, შენი

იქნება. ყველაფერი დაფასდება, იცოდე. სანდო ვარ. კი იცი შენ“.

აჰა, ბინას მთხოვს. ჭვეყნის კუროები დაძვრებიან მასთან. გაფართოება სჭირდება, შუამავლობას მპირდება, „სანდო ვარ“, ფულებს მოგიტანო. ვინ გაანებიერა? იმან — ატეკას მმართველმა გიგიმ, თითო თვითმცლელის მძლოსაგან ას მანეთს რომ იღებს თვეში, სამუშაოზე მოწყობაში კი — სამასს.

გაიანე მომწონდა ოდესდაც. მინდოდა ოჯახი შემეჭმნა.

ხოლო როცა ყველაფერი კარგად გავიგე, განვდექი მისგან, შორს, შორს. კი, კი, დროზე ვუშველდ დაფხიჩხულა კერალაც გაუგია და ხელად წერილი, ხელად — გულის მოჭადოება. ვერა, ვერ მოგართვი, ლამაზო!

ცოდვიან ბარათებს, როგორც ნაგავს, ოკეანეში ვყრი.

ამას მირჩევნია, ხალითის რვეულები ვიკითხო, იქ უფრო იქნება ალბათ რალაც ხალასი სინამდვილის ზიბლი.

□ ბაბრამღმა იმნება □

ერთი გორისანი

ფანჯრიდან ვხედავ — ო, სისხლო
ჩემო! —
კაცი რომ მოდის, მე ვარ, ერიპა!
მზით გათანგული და რომელიღაც
ფრინველის დარად მზირალი ზემოთ.

მე ვარ — ქედანი და არა ქორი,
ფანჯრით მზირალი — ვხედავ ქუჩიდან...
მტლად დავედები, თუ გაუპირდა,
მტლად დამედება — ჩემივე გორის.

მიხსლოვა ორიათას წელთან

აღუვსებელო კათხავ,
დასტკბი! შამრი და მდედრი
მივექანებით სადღაც
ატრუვებული ეტლით.

თითქოს ესაა, რასაც
ბედის ჭაყყაყა ეტლით
უნდა ელტვოდეს რასა
შავი, ყვითელი, თეთრი.

მადლი არ გვწყალობს უფლის
და ვეხეთქებით მკაცრი
დროის მაღალი ტაძრის
კედლებს მხურვალე შუბლით.

არადა — ღმერთმა იცის,
მჭექარე ჰაი-ჰაით,
მძვეალნი ცის და მიწის
მივექანებით საით.

მერე, გადავრჩით თუკი,
ვწერთ სიავეზე სოფლის
თვალში ჩამქრალი შუქით,
პირზე მომდგარი დორბლით.

არადა — ისევ დილის
ცას უნუგეშოდ ერწყმის,
სული — მუსიკა ლერწმის,
ოდენა ღრუბლის ფთილის.

ვწერთ შეგონებით, ჰკუთით,
შხამგარეული ზიზლით —
შუბლზე მიმხმარი სისხლის
ფასად — მართალს და ტყუილს.

არადა — სადღაც თეთრი
და იისფერი კვამლით
გონწართმეული მამრის
სუნთქვას შენატრის მდედრი.

მანც გვიზიდავს მისნის
ხელით ნაგები ტაძრის
გუმბათი, ანუ აზრი
საკაცობრიო მიზნის.

არადა — ღმერთი, რაჯული —
სხვაა, გაჩენის დღიდან
რასაც ესწრაფვის სული
შეუმცდარ გზად და ხიდად...

რა დაშავდება, ნეტა,
ყველგან, თენდება სადაც,
ლურჯად ჰყვარდეს ცა და
ემღერებოდეს დედას;

ხვალის იმედით სავსე
მზის მოციმციმე ზოდი

გვირგვინად ადგეს თავზე,
ამ დედამიწას ცოდვილს
გვირგვინად ადგეს თავზე,
ამ დედამიწას ცოდვილს

მზეო, არც ისე შორი
შენ გაგვიტენე — ველით! —
მშვიდობიანი ორი-
ათსმეერთე წელი.

სალალოზო

საშუქაშუკო დარია და
ყვავს არ შერჩა ნატამალი რიდი —
გაიტყუა დარიალთან
ჩემი გვრიტი, გულუბრყვილო გვრიტი.

ღმერთო, მომკალ, მადლი არი!
ნაჩუქარი ეგვიპტელი ელჩის,
აგერ, თორმეტ ადლიანი
შემრჩა ატლას-ფარჩეული ხელში.

სადაც ლოდი გდია ცივი —
სჯობდა გული გამპობოდა ცხელი —
ავჭვითინდი დიაცივით,
ავჭვითინდი... ჩავიჭნიე ხელი.

ერთი სამად, სამი ათად
მელანდება ორობზე თუ შუკა.
სალალოზო უამია და
მივიმღერი, რალა დამრჩა უკან.

აქ იმდენი კოკობია —
სანეტარო ბალი ისე ჰყვავის,
გაიხედავ — ხოხობია!
კაკაბია! არ ჭაჭანებს ყვავი.

ხოხობია, კაკაბია.
აპა-მეთქი — ნაკლები ხართ რითი! —
ჩინებული საკაბეა...
გვეედრებით, არ მიხსენოთ გვრიტი.

საკაბეა არჩეული,
მოგინდებათ, ნუ მაკადრებთ უარს.
მსგავსი ატლას-ფარჩეული
კაიროში ფარშავანგებს თუ აჭვით...

ხოხობიო? კაკაბიო?! —
გოგნი-გოგნი მოგოგმანდა გვრიტი.
დღეც დასრულდა საკაფიო —
მწყერმა სადაც ჭვითჭვითიო, ჭვითი.

მოგონება: ტანგო

სიზმარია, ზღაპარია,
იქნებ გაწყრა განმგებელი ყოვლის! —
მზე სამყაროს გაბარვია,
უსაშველოდ ცვივა, ცვივა თოვლი.

ცვივა თოვლი. სიზმარია, ზღაპარია.
ჩემი სულიც, შენი სულიც იქნებ
უნუგეშოდ აბარია
პეპლებივით მოფარფატე ფიფქებს.

ხმა ღვთიური ბაღს ედება
და მე ისევ, უხილველო ჰანგო,
ხელთან ხელის დაწყვილება
მახსენდება,
გულთან გულის დაწყვილება — ტანგო.

მშვენიერო მოჩვენება,
რა ვიცოდი, თუკი სამუდამოდ
დავკარგავდი მოსვენებას
გაფრენილი გაზაფხულის გამო.

ხეებს ხელი ცამ დარია,
საცოდავად იგრძელებენ კისერს.
ზამთარია, ზამთარია,
გაზაფხული მენატრება ისევ...

ბოლო გზაზეც — ისე ძლიერ
მენატრება —
დამეწევა, კატარინა ჩემო,
ხმა, რომლითაც სმენა თვრება
და მეწევა ზემოთ, ზემოთ, ზემოთ.

ტუია პატარაია

გამოელვება ანაზღად
სკამზე ჩათვლემილს ბუხართან,
კარში გავარდა — განაზღა:
დედას იეზი უყვარდა...

ღმერთის წინაშე შერცხვენისს,
ამიხსენითო, ტუიამ,
ჩემი მცირედი ეს ძღვენი
ენძელააო, თუ ია.

ეამ, იაა აღბათო,
განცვიფრებული მიხაჯი

იას უმტკიცებს, ქალბატონს,
ზამზახაო — მიხაჯი!

რისი ზამზახი, რა ია,
კვდება სიცილით სოფელი,
ტუია პატარაიავ,
ვარდია დუჰკნობელი.

გულში ნაღველი ჩაფლა და —
მადლობელიო, ტუიამ.
მხოლოდ იქ, დედის საფლავთან
ამოიგმინა: სტყუიან!..

გასართობი ბალადა

ღმერთს მადლობა, ზენას,
უხილველად მიაღალს!
ბავშვობიდან სმენა-
დაკარგულო მახავ,
მოველ-მეთქი, წლების
ფეთიანი სვლებით...
დღეს, ყელამდე მდიდარს,
მე, შენს ეზო-კართან,
არაფერი მინდა,
ამ ჭონების გარდა:

მხრებზე მაზის შვიდი
მაფშალია ჩიტი —
ოქროდ მიღირს, ზოდად
იშვიათი გორის
ხუთი კარუზო და
ორი გეგეჰკორი.
სად გაგირბის თვალი,
მახარია, მახა,
დიდუ, ჩემი ბრალი,
ყრუ მეგონე, ბრმა ხარ!

გესმის? ზეცას ერთვის
უმალღესი დონის,
შვიდი — როგორც ერთი —
ტენორ-ბარიტონი.
ყველა ისე გალობს —
ნეტარ-სანუკველი —
სწორედ სალასკალო
მზე ამოსდით ყელით.

ახავაი, მახა,
კვლავაც ყრუ ხარ? ბრმა ხარ?

არ დაკარგო რწმენა,
ამოიღე ზმა და
დაგიბრუნებს სმენას
„სი სოულუ, ბატა“.
გაეკოტრდები სულაც —
მე ისედაც მძულან,
ვინც ცომივით ფუის,
ვინც ყალბია, ყბელი...
მუნჯიცა ხარ?! ფუი,
მე და ჩემი ბედი.

და — ანაზღად, უცეზი! —
ფეხთ მეცლება ფუძე;
რა გზით, ზენამ იცის —
მახარია, მუნჯი,
ძლივს იკავებს სიცილს,
დახატული ფუნჯით.
აივნიდან ავად
აბრიალებს თვალებს —
გვარად სოტკილავა
და სახელად ალე...

აქიციანე კუდი —
მიდი — ზარის რეკვით,
ბატონ ალეს ხუთი
ახვევია ლეკვი!
შეგხედე და — მახამ

გულზე დამაჯახა
 ცრემლი, რიგორც ღვავა:
 დაკარგული ბიჭო...
 ერთი სოტკილავა
 ხუთ კარტოს მიჯობს.

და ატირდა შვიდი
 მაფშალია ჩიტი:
 „— ზი, რა ლამაზი
 მეურჩები, მერჩი,
 სიყვარულო, მასი
 ვარდი თიშენ მერჩი?
 სცოდავ, ცაო, სცოდავ!“
 ყეფს უკვდავი გორის
 ხუთი კარუზო და
 ორი გეგეშკორი.

ქარა, ჩქარა, ჩქარა —
 ბილიკს მივუყვებით,
 გზას ვიმოკლებთ, შარას
 ნაღვლიანი ყეფით.
 შუკა-შუკა-შუკა
 ცეკვა-სიარულით.
 ხალხი მოგვდევს უკან,
 მსუბუქ-მხიარული.
 — ვიხოცებით, ვკვდებით, —
 ხარხარებენ მთები.

ცვარი, ცვარი, ცვარი,
 მოცხარი და ბაღბა...
 მზეო, სადაც არი,
 დაგბრმავდებით, ალბათ.
 გზისპირ — გაჭყლეთილი
 ვარდი, ბედდამწვარი,
 ვერ მიმხვდარა: ტირის,
 თუ იცინის ცვარი.
 ასე ხდება, როცა
 ცაა — უღრუბლო ცა.

გვახსენდება კერის
 სითბო — ზამთრის დილით,
 ესე იგი, ვმღერით,
 ესე იგი, ვტირით,
 ესე იგი, ღამის
 ახლოვდება ქამი.
 ხმები დავიბოხოთ —
 ჯანსულო და ჰერი —
 ქუდის თუ ბოხო-
 ხია ქს ოხერი!..

ვშიშობ: სადაც კარი
 იღებ-იხურება,
 მახას ნახევარი —
 ალე იყურება.
 ვახ, სოფელო, რა ხარ,
 მოგვასვენებ აღარ!
 მხედველი თუ ბრმა ხარ,
 ღირსი შეჩვენების,
 საცოდავო, მახად
 რატომ მეჩვენები...

წინ — ქალაქის ბუენი,
 უკან ფერღობია...
 იქაც, აქაც ჩვენი
 ყეფით ერთობიან;
 ცაც ერთობა, ღმერთიც,
 შორი ვარსკვლავებიც —
 მოკვდავთაგან ერთი
 ბეწო განსხვავებით.
 ნანაია, ნანა,
 ღროა იმისთანა.

ცაიშ-ტალერ-ბანძით,
 გზას ვიმოკლებთ, მანძილს.
 იქით — ვატიკანი,
 მკვიდრი ფუძე-ძირით,
 აქეთ — რვა თიკანი,
 ყველა შესაწირი.
 სევდის ყინულს აღხობს,
 დარდის ბუნავს სერავს,
 ღვითით ნაკურთხო ხალხი,
 შორი „ბუნასერა“:

აქ რომ ხარხარია,
 აქ რომ სიცილია,
 გასცდა რაბანია
 მზიურ სიცილიას.
 მხნე და ჭიგრიანი,
 ხან უკან და ხან წინ,
 მიდის, მიგრიალებს
 ღიმოჟ-ღიმოჟ ნანსით, —
 მოკვდებიან ჭავრით,
 რომ არ დავენახო:
 ჭვარზენიდან თავრიზს,
 ლაკადიდან ლახორს.

ეიფელის თაღთან
 ხტუნავს ეან პიერი:
 — კოლხურია ნაღდად,

მრავალფემიერი.
 მაგრამ — „ორვეუარ!“
 კაი მაგისტანა
 ჩამოდნება, თუ არ
 გაიპაყისტანა...
 და, ღღემუდამ ჩუმი —
 ღმერთმა ნუ ქნას, იკლოს! —
 დარიალობს ჭუმი,
 ეჭიბრება ტიგროსს.

...თქვენ კი გაიხარეთ
 ე მაგ სიცილებით,

ხომ არ დაიღალეთ,
 საით იცქირებით?
 იქით მწიფობს წყავი,
 მუშმულა და ბია;
 ფარშევანგობს ყვაფი,
 ქორიც კაკაბია. —
 ნანა, ჩქიმი ცოდა,
 ხომ არ ავცდით სენაკს?!
 დავიბენი ცოტა.

ღმერთს მადლობა, ზენას.

გიორგი ნარბთაღი

ცნობილ საბავშვო მწერალს გიორგი წერეთელს დაბადების 60 წელი შეუსრულდა. ეფრნალ „მნათობის“ კოლექტივი და რედკოლეგია ელოცავს ამ ღირსშესანიშნავ თაჩალს და უსურვებს ღიდ შემოქმედებით წარმატებებს.

• • •

მგოსნის
გადასახადი
წვა,
წვაა და
წვალება,
სანთლად გარდასახვა და
ნათლად გარდაცვალება.

ზვის თვალის გამსწორება

კიანჭველები მიასვენებენ
მზესუმზირას კუბოს,
შიგ ასვენია ცოცხალი გული,
არ აიხადო, ხუფო!
არ დაგველუპოს.
კუბო შეიტანეს ლაბირინთში,
გასახსნელად დაესია ცხრა ჭოფაკი,
ვერ გახსნეს, —

გაზაფხულზე თითონ გაიხსნა
სარკოფაგი
და ამოვიდა მზესუმზირა
დაღგა და ჭიუტად მზეს უმზირა.
მტრის ჭიბრზე ერთი ათასად იქცა
აქ მიწა დაფარა,
იქ — ცა!...

საე ამბობენ

ასე ამბობენ:
რა ღროს შენი სიბერეაო,
ჭაბუკად ითქმი,
შენი სული იმფერიაო,
გაფერე გული,
აღრე თუ არ გიფერიაო,
რომ გეფერება,
არ დაკარგო ის ფერიაო.

ჩაბერე კერას,
აღრე თუ არ გიბერიაო,
გამრავლდი, კაცო,
უკვდავება სიბერეაო.
ჰო,
ასე,
ასე
არსებობდა იბერიაო.

ჩიქოვანის სათვალე

ფრაგმენტი

აგერ სათვალე,
ფუტლიარში
ჩასვენებული,
ხელდაკრეფილი
განისვენებს
ვით სერაფიტა,

როგორ გვაკლია
ის სათვალე
აქ ხსენებული,
მოირგე თვალზე,
შემოგვხედე!
ის მზერა გვინდა!..

მჭადელი

საბერველის ფილტვებით
აღს ქურაში აჩენდა,
მისი ოფლით ნაწრთობი
მთელ ქვეყანას არჩენდა, —
მისი ნაჭედი რკინა
გვასმევდა და გვაჰმევდა...

ფორმა მისცა ცხელ რკინას
დედამიწის საჭედა, —
მარტო ურო კი არა
ქვეყნის ბედიც გაჭედა,
მისი ნაჭედი ნალით
საუკუნე გაჭენდა.

დავითიანი

გურამიშვილი
გაიტაცეს
მთაში ლეკებმა,
თქვეს:
საქართველო
ასე უფრო წაილეკება!..
დავითს ეხვია
ტანზე მტერი
როგორც კალია,
ჩასვეს ბულბული,
მოუჩინეს ორმო გალიად.
ბულბულს არ შვენის
მიწის ბუდე,
ქვეწარმავლობა,
ამოძვრა მაშინ,
როს ვარსკვლავი
ზეცად მრავლობდა,
ტყე-ღრე გალია,

შედგა წუთით,
რა მზე დალანდა,
გზაჯვარედინთან
ჩრდილოეთის გზაზე დაადგა,
უკან ლეკები,
შინ თურქეთი და ირანია,
ახლა დავითი
თავდახსნილი ამირანია,
რუსეთს დაეცა,
როგორც ძირზე ხე მოკვეთილი,
გავდა დავითი
საქართველოს
შემოფლეთილი.
ხმალი იქნია
და ფრთით სიტყვა დაგვიფრთიახა...
დავითის სული
დაგვიბრუნა
„დავითიანმა...“

სად ნავიდა გუინევი?

ვით ირემი
 წევს ბეინევი,
 წოვენ ღრუბლის ბეინეები,
 ისედაც წვრილს ავიწროვებს
 გზას ბალახი მიეინებით,
 ყრია ხავსის ბალნიანი
 ქვები წოლა-მისჯილები,
 ხმელი მსხლის ხეს ჩამოშლია
 მხრებზე ფითრის ჯინჯილები,
 ჩამოშლილან წყლისპირები
 ნაჟურით ნაბიევენები,
 ვინ გაკაფა ტირიფები
 ერთმანეთზე მიჯრილები? —
 ფეხვის ბრჭყალით რომ ეჭირათ,
 სად წავიდა ის ბეინევი?..

როგორც ყრმობის დროს რიყე დავლემწე
 ხვითოს ვეძებდი შიგნი,
 ყველა სიტყვაში მადანს დავეძებ,
 რომ გაემდიდრო წიგნი.
 რაც მიძებნია,
 რაც მიმიგნია
 მგონის წესით და რიგით,
 მისი სალარო ჩემი წიგნია,
 შენ რომ გიძღვენი, იგი.

ორმო

1

დათვმა კოჭლი ძუნძულით ჩაირბინა ფერდობი და ლელესთან ჩუმი ბოყინით შეჩერდა. აქ, ვეება, პიტალო ლოდთან ლელე გუბდებოდა, მკვეთრად უხვევდა და ისევ სუსტი ჩხრიალით გარბოდა დაღმართში. ლოდთან ხევი ტყიდან ჩამოჩეხის ჰგავდა, ისე, რომ მიწიდან გამოჩრჩილი ხის ფესვები ერთმანეთში იხლართებოდა და იწნებოდა. ცოტა დაბლა კი, საიდანაც დათვი გამოძუნძულდა, ფერდი დამრეცი, ღორღიანი იყო და სველ მიწას გაზაფხულის მწველ მზეზე ოხშივარი ასდიოდა. ფერდზე ყვითელი, გაქუცული ძალი იდგა და დამბული მოუთმენლობით შესცქეროდა დათვს. ჩუმი ღრენა წკმუტუნში იკარგებოდა. ძალი მიახლოებას ვერ ბედავდა.

გუბესთან დათვი წამით გაილურსა, მძიმე თავი გაასწორა და ქვეშიდან ამოხედა მიდამოს, ათრთოლებული ნესტოებით დაძებნა ხიფათი. სწრაფად შეხვრიბა წყალი, შეჩერდა, მიმოიხედა, ძალი ცქმუტავდა, გააფთრებით უმწეოდ ყვფდა შორიდან. დათვმა ისევ სწრაფად, თქაფუნით შეხვრიბა ტყის გრილი წყალი და კვლავ კოჭლი ძუნძულით მიიძალა. ძალმა ნერვიული წკმუტუნით მიირბინა გუბესთან, მანაც სწრაფად, ხმაურით დალია წყალი და დათვის კვალში ჩამდგარი, ისიც გაუჩინარდა ხშირ ტყეში.

დაუძლურებული დათვი უგზო-უკვლოდ დაბორიალებდა გაზაფხულის მშვიერ ტყეში, იქ, სადაც საკმელი ეგულებოდა, ხიფათის სუნიც იდგა და დამფრთხალი, გამძაფრებული ინსტინქტი მიაჩნებინებდა შორს, ისევ უღრან ტყეში, მაგრამ ხის მერქანი, რომელსაც დროდადრო ღრღნიდა, ოდნავადაც არ უოკებდა უკვე აუტანელ, ტკივილად ქცეულ შიმშილს. ერთხელ ძალს გაეკიდა, ძალი უფრო სწრაფი აღმოჩნდა და, რაკილა მიხვდა, რომ მისთვის ეს ლუკმა მიუწვდომელი იყო, ინტერესი დაკარგა. იმ წუთიდან კი ძალის გამაღიზიანებელი სუნი აღარ მოშორებია. უაზრო ბორიალში ტყე გამეჩხერდა და შორიდან, ოდნავ, ოდნავ — ასე მშვიერი და მგრძობიარე ნესტოები თუ იპოვნიდნენ — საკმლის სუნი შეიგრძნო. ტყისპირას გაშემებული დათვი ხარბად იყნოსავდა იმ სუნს. ნიაგი მოვიდა და ხიფათის მძაფრი სუნი მოიტანა, მიშმა და ბოლმამ ერთად გაუარა სხეულში, ერთიანად დაიძაგრა, ქედი აებურძგლა, ნელა, ქშენით დაიჭხია მძიმე თავი და ისევ ტყეში მიიძალა უძლური, სხეულში ჩაკარგული ზრიალით.

საკუთარი სხეული დალატობდა დათვს. უხმო, ფრთხილი მოძრაობა უჭირდა, ნატყენ თათს ტვირთივით მიათრევდა და ხმელი ფიჩხი და შრიალა

ნეშო კვალად მისდევდა მის გზას. ტყეში გამოყოლილმა საჭმელის სუნმა შორს არ გაუშვა და ისევ ტყისპირთან მიიყვანა, აქ უფრო ძლიერი იყო ეს მომნუსხველი სუნი; ერთბაშად მოვარდა ნერწყვი, ხახამ არ დაიტია და დრუნჩხვით ჩამოეკიდა სქელ წებოვან წვეთებად, იქვე, ტყისპირთანვე, ხშირ ბუჩქნარში ჩაიმალა დათვი. მწუხრის ბინდში განაბული მშვიდი სოფელი ჩანდა. შორი ხმებიც კი ისმოდა, სუნი კი, მძაფრი, დაუოკებელი სუნი ახლოს, სულ ახლოს ტრიალებდა. დაიმორჩილა სუნმა, გაჰყვა მიწაზე გართხმული თითქმის. ფრთხილად გამოჰყო ბრტყელი, სამკუთხა თავი ბუჩქნარიდან — ტყისპირა ველზე თეთრ ლაქად ჩანდა ძროხა. თეთრი ძროხა ეულად იდგა საღამოს ბინდში, მერე ნელა აწია თავი, დრუნჩი აიშვირა, მშვიდად, ნაღვლიანად დაიბმუვლა, გრძლად, სევდით სავსე ძახილით. აუტანელი, წამლეკი ძალა ეზიდებოდა დათვს, დაძაბულ მოლოდინში შეკუმშულმა სხეულმა ახლო ხიფათი შეიგრძნო. სმენას გააფთრებული ღრენა მოსწყდა, დათვსა და ძროხას შუა ერთიანად ძაგძაგებდა ყვითელი, გაქუცული ძაღლი; ბოროტი ბრაზით მოელვარე თვალები და ყვითელი ეშვები საოცარი ძალით ანათებდნენ. ასე იდგნენ ერთხანს დათვი და ძაღლი, ერთმანეთის შიშით, ბრაზით, ზიზღით გაქვევებულნი. ისევ დაიბმუვლა ძროხამ, დათვმა წამით მოავლო თვალი. მანძილი მოზომა ძროხასა და ძაღლს შორის, ჭიუტად დაიქნია თავი და ნელა, თითქოს ზარმაცად, შეიმალა ბუჩქნარში. ძაღლმა უკანა თათებით რამდენჯერმე ღონივრად მოკაწრა მიწა, კიდევ უტრიალებდა ცოფიანი ღრენა ხახაში, ფრთხილად დაიძრა, ფრთხილი ყნოსვით მიუახლოვდა იმ ადგილს, სადაც დათვი იყო, ისევ ბრაზიანი ღრენით გახედა ტყეს. ნელა, გაზომილად შეარხია ლაქებში ამოჩრილი კუდის წვერი, სოფელს გამოხედა, ყნოსვით დატრიალდა, ხესთან მოშარდა, ისევ დატრიალდა ყნოსვით და ისიც შევიდა ტყეში.

უკვე რამდენი ხანია კვალში ედგა

დათვს. ქარს მოფარებული მისდევდა და ასე უფლიდნენ გარსკრფელს ღრმის დაცვაე უყოყმანად დაიბნედა უპატრონო ძაღლმა. დათვი ბოროტება იყო, სოფლის ზიანი, იმ სოფლისა, სადაც ერთი ალერსიც არ ღირსებია ყვითელ, გაქუცულ ძაღლს, უანგარიშო ერთგულებამ მრავალი ხრიკი და ეშმაკობა ასწავლა, მუდამ მშვიერი, საჭმლის ძიებაში გაიწვრთნა და დახელოვნდა და ახლა, ავი წინაგრძნობით ატანილი, ჭიუტად მისდევდა მტრის კვალს. ერთხელ დაეკარგა კვალი, თითქმის ბრმად, ალაღბედზე გარბოდა და ტყეში დარჩენილ ხრიკზე პირდაპირ შეეფეთა მტერს. ორივესთვის მოულოდნელი იყო ეს შეხვედრა, ქურდობაში გაწაფული ძაღლი უფრო სწრაფი და აზრიანი აღმოჩნდა, დათვი კი შიმშილისგან დაუძლურებული იყო, მოულოდნელობისგან უკანა თათებზე ჩაჭდა, ტორები აიქნია და მუცლისხმა ამოუშვა. ძაღლი ანჩხლი ღრენით გაბტა გვერდზე, ქეციანი ბეწვი აებურძგნა, გაქუცული კუდი ლაქებში ღრმად ამოიღო და ასე გაშეშებული, შემართული, ბოროტი შერით უღრენდა. მაშინაც იბრუნა პირი დათვმა, შებრუნდა და კოჭლი ძუნძულით, ბრაზიანი ბოყინით გაიქცა ტყეში. გათამამებულმა ძაღლმა ერთხანს ახლო სდია იმავე ბოროტე ღრენით, მაგრამ ეს იკმარა, მტერი მასზე გაცილებით დიდი და ღონიერი იყო.

გაბერწყებული ძროხა მის პატრონს თავისუფლად ჰყავდა მიშვებული, ვინაიდან სოფელი მშვიდი, უთავგადასავლო იყო. ჩვეულებისამებრ მიადგებოდა ხოლმე შინმოსვლის ძახილით ნაცნობ ეზო-ჭიშკარს, მერე ამასაც გადაეჩვია და სადაც დაულამდებოდა იქ ათენდებოდა თეთრ, ლამაზ ძროხას, ის საღამოც სხვა საღამოთაგანი იყო, წყნარი, უამბო, ლამეც ნელა, მშვიდად მოვიდა, ჩვეული ხმები დაცურავდნენ ბნელში, სიჩუმე, მშვიდობა იდგა; კიდევ ერთხელ გრძლად, ნაღვლიანად დაიბმუვლა ძროხამ, მერე ჭერ წინა მუხლები ჩაკეცა და მიიმედა, ზემი ქმე-

ნით დაეშვა ნოტიო, თბილ მიწაზე. ერთიანი სიჩუმე არანაირ ხიფათს არ კარნახობდა ქვეყანაზე მარტო დარჩენილ თეთრ, ლამაზ ძროხას. ასე იწვა და იცოხნებოდა დინჯად, მშვიდად.

იმ ღამეს, იმ მყუდრო, მშვიდობიანი, კეთილი სოფლის განაპირა სახლში, ფართო აივანზე ვიჯექი. ასე ბედნიერი მარტოობა არასოდეს შემეგრძენია, სამყარო გარინდულიყო საოცარ, უსასრულო ჰარმონიაში, ჩემი ღამე ნახად მეფერებოდა, შორს უღრუბლო ბინდისფერი მთები ჩანდა, იმის იქით კავკასიონის თოვლიანი ქედი და ის თოვლიც კრიალა ლურჯი იყო, მუქლურჯ ცასთან, კაშკაშა ვარსკვლავებთან შერწყმული. ტაბათი მიცურავდა ღამე, და ამ დროს გაგლიჯა სმენა საშინელმა ბლავილმა, კვილად ქცეულმა ყმულმა და ელდამ გადასერა გონება, ელდამ გამომავდო გარეთ. ყმული წყავწყავში გადავიდა. ისევ გაბმულად მოისმა უნუგუშო ბლავილი. განწირული ხმა იყო, შველას ითხოვდა, საშველად მიხმობდა მე, მხოლოდ მე და უგონოდ მიმარბენინებდა თავისკენ, ბოლო ორლობეც გავლიე და იქვე ზემოდან გამოქანებული თეთრი ძროხა შემომეფეთა, საშინელი ბლავილით, რხევით გაჩერდა. თავდალუნულმა რქები წაიწვეტა, ბლავილი შიგვე, სხეულში უტრიალებდა, ისე გულგამგმირავი, ისე გამაყრუებელი აღარ იყო ეს უმწეობისა და ტყილის ძახილი. ეი-მეთქი შევძახე იმას თუ ჩემს თავს, — ეი-მეთქი და სისხლიანი, გამოგლეჯილი ფერდი დაფუნახე, ხორცი ნაფლეთებად ეკიდა ფერდზე, მსხვილი, უწყვეტი ცრემლი სდიოდა ტანჯვითა და სევდით საგსე თვლებიდან. ბრახმა და სიბრალულმა სუნთქვა შემიკრა, მსხვილი ცრემლი სდიოდა თავი რომ მომადო, მომენდო, უკვე ჩემად, ჩივილით დაიზმულვა. — ეი-მეთქი. — ახლა მე დავიზმუვლე. არა აზრი არ იყო ჩემში შურისძიების გარდა, საღდაც ორჯერ იქუხა თოფმა და ძალა და აზრი მომცა, მეც იქით, იქითყენ...

იქიდან თოფიანი კაცი გარბოდა ტყისკენ. ო, როგორ გამებარდა, როგორი იმედით განთავისუფლდებოდა, კაცი ყვიროდა: — დათვია, დათვია, — დავეწიე, უკან მივსდევდი და მივძახოდი: „აბა, სადაა, სად ხედავ... — დანახვა მინდოდა, დაჭერა და ჩემი ხელით, შიშველი ხელით დახრჩობა. — გამეჭკა, შობელძალი, კიდევ გამეჭკა. — ტყისპირთან გაჩერდა, მიიმედქმინავდა, მაგრამ მშვიდად იყო და მეც დამაწყნარა, მოვარტყამდი, უაქველად მოვარტყამდი, მიზანი მაქვს, მაგრამ ტყეში შესვლა არ შეიძლება, ჩასაფრება იცის. ეშმაკია, შარშან რო დავჭერი, ისაა...

ტყისპირზე ძალი ევდო. მკვდარი იყო უცვე ხორცის, სისხლის გუნდად ქცეული მკვდარი ძალი. ზიზლით დაცქეროდი ამ დაგლეჯილ, დაფლეთილ ხორცს, აღარასოდეს დამეიწყებია, მთვარის შუქით განათებული, უცნაურად დაგრებილი, ნაწლავებგადმოყრილი ძალი. — დათვს შებმია, ეს უპატრონო, — ჩაიციხა კაცმა. — აქამდე უთრევი. — ძალის დაკრეჭილ, ყვითელ კბილებში ბლუჯად გარჩენილიყო მუქი ბალანი. ახლა მაგის დევნას აზრი არა აქვს, — თქვა კაცმა. — თუ დაჭრილია, აქვე იქნება სადმე, დილით კვალზე დავადგები. თუ არა და, შიშით შორს გადაიხვეწება აქედან. — ფართო ნაბიჯით გაყვა ბილიკს. ერთხანს უხმოდ ვიარეთ, ერთ ადგილას გაჩერდა და ორჯერ დაცალა ტყისკენ თოფი, მოულოდნელობისგან გვერდზე გავბტი, ფეხი დამისხლტა და ჩაჩოქილს ხელი რომ არ შემეშველებია, წაიქცეოდი. კაცმა მოკლედ, ხმაშლლა გაიციხა. — რამ შეგაშინა, კაცო, — ხელი მომაწოდა და მის უხეშ მუჭში ძალა ვიგრძენი. — ფერმამდე ასე სროლით უნდა ვიაროთ, თორემ ისეა მაგი, არაფერს დაინდობს. თოფის ხმაზე გადაიხვეწება.

გათენებულზე დაებრუნდით სოფელში. საშა ერქვა. ერთად გატარებულმა ღამემ დაგვაახლოვა. ღამე ფერმაში გავატარეთ, მწყემსებთან, მწვადით და

არყოთ გავგიმასპინძლდნენ. ცეცხლთან, ჩვენთან ერთად, ფერმის ბრაზიანი, ღირსებით სავსე ბომბორა ძაღლებიც ისხდნენ და ყურადღებით შემოგვეცქეროდნენ უცხო კაცებს. საშა დინჯად, შეფარული იუმორით საუბრობდა და მწყემსები გულიანად უსმენდნენ, საჭირო დროს თავშეკავებულად ილიმებოდნენ და თითქოს არაფერი მომხდარიყოს, ისევ ტაატი მიცურავდა ლამე, ისევ უსასრულო სიჩუმე იდგა ქვეყანაზე და მეც, არყოთა და სიჩუმით გაბრუნებული, ნეტარად ვიჭექე მხიარულად მოგიზგიზე კოცონთან. უკანა გზაზე ბუზმისეულ ძაღლის ლეშთან ისევ ვაჩვენებდი. წუხანდელი ბრძოლის კვალი აჩნდა მიწას, ათიოდე ნაბიჯზე უთრევია დათვს ძაღლი, ან, ალბათ, ძაღლი ჩააფრინდა კანქში, მთელი ძალით ჩაასო ბასრი კბილები უხეშ ჭაგარში. ალბათ, ჩუმი ღმუილით მიათრევედა დათვი ამ თავგანწირულ ძაღლს, პირმომეწეული ვააფთრებით რომ იღრინებოდა, ამ დაუძინებელ შტერს, მერე მოუბრუნდა, ალბათ, აღარც თათის ტკივილს დაერიდა, აღარც მოახლოებულ საფრთხეს, ალბათ დასცხო ტორი, აი, მაშინ აყმუვლდა და მერე აქვეყავდა ძაღლი, მაშინდა მოიხმო მშველელი, ალბათ, მთელი გული, მთელი ბოლმა ჩააყოლა დათვმა ტორის მოქნევას, დასცხო და დასცხო, გოხდაკარგული მიაგდო, ალბათ, სისხლის სუხმა გააგია, ალბათ, ჩაავლო კიდეც კბილები მუცელში, აღარაფერს დაერიდა და ამ დროს ვავარდა, ალბათ, თოფი. მოხვდა კიდეც ტყვია, ახლა უკვე ძლივს და გაათრია წელი, შეათრია წელი ტყეში, ამ ერთადერთ იმედში, ხსნაში, ეს ყველაფერი ჩანდა მიწაზე, ყველაფერი ეწერა მიწაზე. სისხლის მსხვილი წვეთები შედიოდა ხშირ ბუჩქნარში, უხეშად გადაჭევილ, აშკარად კვალდატოვებულ ნეშოს სისხლი თითქმის უწყვეტ ზოლად მიუყვებოდა. მზის ირიბი სხივებით დაისერა ტყე, დრო და ადგილი დაშეკარგა უჩვეულო, ისტერიული აზარტით შეპყრობილს. ყველა

ბუჩქის იქით, ყველა ხის იქით ველოდი ჩასაფრებულ, სისხლგამსქმულ მხეცს, საშას ერთხელაც არ შემგლომისკვლი, კვალსაც და გარემოსაც ერთდროულად ხედავდა, მერყეობაც არ დატყობია სიარულში, მსუბუქი, სწრაფი ნაბიჯით მიდიოდა, დროადრო შეჩერდებოდა, სუო, მეტყობდა და კვლავ სწრაფად, უხმოდ მისდევდა კვალს. უცებ გათავდა ტყე, უფრო სწორად, ქვიანმა ღელემ გაჭრა ტყე, ქვა-ლორლიან მიწაზე გრძლად გამოჩნდა სისხლიანი კვალი და იქ, უზარმაზარი, სიბი ლოდის ძირში დათვი იწვა. არა, აღარ იწვა, ეგდო ხავსიანი ლოდის ძირში. წინ წასულმა საშამ ბრძანებით ასწია მარცხენა. მარჯვენათი თოფი მოიმარჯვა, კოხდაბი ილიით დაიმავრა, მოწყვეტილი ტყაცანით შემართა ჩახმახი, მარცხენა ისევ იდაყვიში მოხრილი, შემართული ჰქონდა, წამის მერე თქვა: — კვდება. — ისევ წამის მერე: — აღარაა საშიში. ახლოს მივედი.

ხროტინით, ჩქარ-ჩქარა სუნთქავდა დათვი, ღია, სევდით სავსე თვალბში ქრებოდა სიცოცხლე, აშკარად ჩანდა, როგორ ტანჯვით ილეოდა მომაკვდავი დათვის სიცოცხლე, ჩვენ აღარც დავეუნახივართ, გაჩერებული თვლით ტყეს გაჰყურებდა ტანჯული, უკან ჩაბრუნებული მზერა, გაღებულ ხახასთან მსხვილი, ყვითელი ბუზები ირეოდნენ. საშამ ილღისთან დაადო ლულა და გაისროლა. ადგილზე მკვეთრად შეხტა დათვი. მიზეზიანი ბუილით გაიფანტნენ ბუზები. მალევე შეგროვდნენ მაინცდამაინც ღია ხახასთან, ღია, კიდეც სიცოცხლიან თვალთან. — მადლი იყო. — ჩუმად თქვა საშამ. წავიდა. მე კი ვიდექი და თვალს ვერ ვაშორებდი დათვის დაღებულ ხახასთან მორიალე საზიზღარ, მსუქან ბუზებს. სოფლამდე უხმოდ ვიარეთ, ის წინ მიდიოდა, მოულოდნელი და უცხო, მხნედ, ლალად მიაბიჯებდა. თავგამოდებით უსტვენდა რალაც გაუგებარს და უსიამოს, სტვენას აყოლილი მიაქანებდა ბექებს, ღონიერი, დაგრეხილი ფეხ-

ბით ხტოდა ქვიდან ქვაზე. სქელი, ღონიერი კისერი ჰქონდა და ბოროტი ნატვრით ვნატრობდი იმ ღონიერ, ძარღვიან კისერზე ყვითელი, მსუქანი ბუზი დასჯდომოდა.

სოფელში დიდი ზეიმი იდგა. ავზნებული, აფუსფუსებული ქალ-კაცი ირეოდა ერთმანეთში, ზოგი სახელდახელო სეფას შლიდა, ზოგი ქვაბებთან საქმიანობდა, ზოგს ღვინო და პურ-ყველი მოჰქონდა. ძროხა იმ დამესვე დაეკლათ და სოფელი საქეიფოდ ემზადებოდა. განსაკუთრებით ძროხის პატრონი ფორიაჰობდა, სარფიანი საქმე გამოუვიდა. ნახევარი ძროხის ფული სოფელმა შეუვტოვა, ნახევარიც მისი ხარჯი იყო, დანარჩენი პურმარილი საერთო, და კაი დიდი სუფრა იშლებოდა, ერთობით გაამაყებელი გლეხები იშვიათი სინაზით, რიდიტ ექცეოდნენ ერთმანეთს, დათვის მოკვლის ამბავმა საერთო სიხარული გაადიდა და ახლა რომ ეფიქრობ, მაშ რა უნდა ექნათ სხვა, ვინ იყო ცუდი, კარგი? არავინ, ღმერთმანი, არავინ, და მაშ რა ზიზღი იყო ის, მაშინ რომ დამაკარგვინა გონება. დიდხანს და დაწვრილებით კამათობდნენ და ვერ იხსენებდნენ, რომელი ძალღი შეება დათეს, ერთი საერთო აზრი იყო: — შეზე, ძალღი მაინც ძალღიაო. არ ვიცი, რა ძალამ, არ ვიცი, რატომ ვეძგერე გრძელ სეფას და ნახევრამდე წავაქციე. ლაწა-ლუწით წამომყვა თეფშები, დოქები, ზოგი მიჭერდა, ზოგი სამოსს მახვედა, ზოგი მცემდა. მყივანა, ანჩხლი ხმა მახსოვს — ე რა სიმთვრალე სცოდნია ამ შობელძალს, კაცო, ე რა სიმთვრალე. — ახლოს ყურში ნათქვამი მახსოვს, ქშენით და ჩუმად: — დაგაბარჩობ, შე ნაბიჭვარო, შენა. — მეორე დღეს საერთო ყურადღებით და შეცოდებით მოცული ჰუჭყიანი ავტობუსით მოვჯაყაყებდი ქალაქისკენ.

წინ კი მომაკვდავი დათვის თვალი მედგა — უზომო სევდაში და ტანჯვაში გაყინული და ღიად დარჩენილ, ათრთოლებულ დრუნთან მსუქანი, ყვითელი ბუზების გუნდი იქ,

ვეება ხავსიანი ლოდის ჩრდილიან მხარეს, სადაც დღე ყოვნდებოდა. მკერდ გუბდებოდა და მერე სუსტი ჩხრი ალით გარბოდა დაღმართში.

II

და გავიდა ბევრი, უმეტესად მხიარული დრო.

მერე, არ ვიცი, საიდან მოვიდა ეს უმიზეზო წუხილი, პირველად რომ მხოლოდ მოწყენა მეგონა. ცუდი ხალხი არ იყო სუფრაზე. პირიქით, მშვენიერი კაცები იყვნენ, ჩემები. ქეიფიც მშვენიერი აეწყო, კარგ სიტყვა-პასუხიანი და კარგ სიმღერიათი, მაგრამ შუა სუფრაში მოვიდა უცებ ეს წუხილი, უცებ მოვარდა დიდ გრძნობად, ისე, რომ იქ აღარ ვამაჩერა. საჭიროება მოვიმიზეზე, გამოვედი და წამოვედი. მერე და მერე წუხილი საგანგაშო წინაგრძნობად გადაიქცა, ჩემი ადგილი დავკარგე ამხელა ქალაქში, ამდენ ახლობელსა და მეგობარში, ველარც მიზეზი მოვძებნე ამ წუხილისა, უმიხზოდ დავბორიალობდი კარ-კარ. უკვე სხვათა თანაგრძნობაც მალიზიანებდა, მათი შეკითხვები მაფრთხობდა და უცხო, ზერელე ურთიერთობებში ვეძებდი უმიზეზოდ. დაკარგულ სიმშვიდეს. ასე იყო იმ საღამომდე, უცებ რომ წამიღო ძილმა — თითქოს გარედან ჩამიხნელა ვილაკამ გონება — მაგრამ წუხილი ჩემს ძილშიც ბორგავდა, მატულობდა, გამთენიისას წამომავადო და სახლში აღარ ვამაჩერა. ფეხაკრეფით გამოვედი გარეთ. ფრთხილად ვჩქარობდი. მკრთალ რიყრაჟში ბუნდოვნად ისახებოდნენ ნისლში ვანაბული, უკაცრიელი ქუჩები. საკუთარი ფეხის ხმა შორეული და გასხვისებული იყო. ვზაჯვარედისთახ წამით შევჩერდი, გარინდულ ქუჩებს უნდობლად გავხედე, და ერთიანი, სქელი ნისლი იწვა ქალაქში — ავ, ლამაზ სიზმარს ჰგავდა ეს აღრიანი დილა: ბოლოწაშლილ ქუჩებში ნისლიდან ამოზიდულიყვნენ მოტორტმანე, ბრმა სახლები. ერთ მოხედვაზე რაღაც ლანდს

გვიდგ თვალი, უფრო მო ლანდი იყო, დაბლა ცილი და ჩუმი. გულმა ჩქამი ჰქნა, უცხად შეიკუმშა და გაიყისა, უცხებზე აფრთხილდა გამაღებით, ისე ძლიერად, რომ კედლისკენ მიმავლო. კედელს მიყრდნობილმა კვლავ გავზედე. მოშორებით მომლოდინედ იდგა დაბრეცილი და უხორცო ლანდი და ესეც ავი სიზმარივით იყო — ვერც დავიყვირებდი, არც შემეძლო, თორემ ისე აბორვდა სული, რომ შემზარავად დავკვილებდი, მარტო ხმით გვაჟრობოდა და დედვენებულ ლანდს, მაშინვე ბედისწერად რომ მივიღე, მაგრამ არც შეიძლებოდა და ახლა არც ღონე მქონდა შეძახებისა, პირიქით, თავისი უხორცობითა და არაფრობით, ღონე იმასა ჰქონდა და ისევე სწრაფად გავშორდი, ვითომ მხნე ნაბიჯით, ვითომ საქმეზე აჩქარებული კაცის ნაბიჯით. ჭითავას დუქანთან უბნის ლოთები შეყრილიყვნენ უკვე. ერთმა შემაჩერა კიდეც და კიდევე გავაპარე თვალი უკან, ლანდი წამით გაქრა, მაგრამ დავინახე, როგორ შეიშალა ურიების ბაღში, ხეს მოეფარა და ისევე გამოჩნდა ქუჩის ბოლოში, სახლის კედელთან ატუხული და მომლოდინე. წამოპოტივებულ ლოთს ხელი ვყარი და სწრაფად გავშორდი. იქნებ მეჩვენება-მეთქი, წამით გავიღვივრე, მაგრამ უკან აღარ მიმიხედავს, ისე გავქანდი მოედნის სინათლეებისკენ.

ბრმა აღევნებული ლანდი გაქრა, ვანგაშის ზარი გაბმულ ბეგად მიხელოდა ვონებაში, მაგრამ დაკარგული სიმშვიდე უფრო და უფრო მაჩქარებდა სადღაც, გაუცნობიერებელი მიზნისკენ. სახლსა და სამსახურს დაშორებული უმიზნოდ დავბეტილობდი ქუჩა-ქუჩა, დიდხანს ვიარე, დღე საღამოსკენ მოდგა, შიმშილმა და დაღლილობამ სახლის სიმყუდროვე გამახსენა, მაგრამ გაუცნობიერებელ სიჩქარეში გახსენებამ გადაიარა, გაქრა, უკვე საღამოც ჩაქრა. უკვე ფერი გამოქდა, სიმსუბუქე ვიგრძენი, წიწვისა და მიწის სურნელი ვიყნოსე და სიმშვიდეც მობრძანდა ვონე-

ბაში, გარემოც აღვიჭვივ, მესიამოვნა — ტყეში ვაჭრილ გზასკენ მოვუყვებოდი. მყუდრო, სუფთა ასფალტის მიუყვებოდა ტყიან აღმართს, აქედან ზეიმივით ჩანდა ქალაქის მოციმციმე სინათლეები, თითქოს ირმის ნახტომი გადმოშობილიყოს დედამიწაზე. თითქოს ჩემთვის გაეჭრათ ეს გზა ტყეში, ის იყო გავიფიქრე, აქედან კუჩიაზე. გადავალ-მეთქი და ისევე დავინახე დილანდელი ლანდი. მაშინვე აფეთქდა სულში ვანგაშის ზარი, მაშინვე გადავხტი გზიდან ტყეში, ტყეში, გზიდან შორს, ხშირ თხმელნართან ჩავიმაღე წამით; სიჩუმეში უცხო სუნთქვა მომესმა — სადღაც ზურგს უკან შეკავებულად ქმინავდა ვიღაც. ახლა კი გავიჭვივ, ჭეშარიანცილილი ძალა ჩადგა სხეულში, ძალას ატანილი სხეული თავდაღმართში მიმერეკებოდა. წიწვიანი ტოტები სახეში მცემდა, მწარედ გავორებული ხის ძირს მივეწვინაცხე. მაშინვე წამომაგლო იმ ძალამ და ისევე გამაქანა წარმოუდგენელი სიჩქარით. მერე კი დიდი, მოქნეული ნაბიჯი გადავდგი სიცარიელეში. გავყვივი, გავფრინდი სიცარიელეში და მორჩა.

დიდ ღამეში, უცებ გაწყვეტილ ყოფაში, ნელა, შორიდან დაბრუნდა ცნობიერება. პირველად ვარდნის დროს შეგრძნობილი აღტკინება აღიდგინა ვონებამ. მერე სიჩუმე, ისეთი სიჩუმე, ყურებში რო წიოდა. მერე ტკივილი მოვიდა. თუმცა, ალბათ, ერთდროული იყო ეს ყველაფერი. აუტანლად მტკიოდა ფეხი, ფრთხილად მოვისინჯე ბარძაყი. თითქოს არაფერი. წამოვჭკვიე და განძრევსას ტკივილმა კოჭში მოიყარა თავი. არა, მოტეხილვ არ იყო, არც ტკივილი დარჩა ისე, პირველი აღქმისას რომ მოვარდა, ფეხზე წამოდგომაც კი მოვახერხე, მაგრამ შევებარბაცი და თავს ხელი შევეშველე. ფხეიერი მიწა მომხვდა ხელში. თხრილში ჩავვარდი ალბათ, ამ უკუნ ღამეში ხელის ფათურით გავყვივი თხრილს. დიდხანს ვიარე რბილ, ნესტიან მიწაზე, ნატკენ ფეხს ქუსლით ვადგამდი და ისე მივიდიოდი. ნელა, სვენებ-სვენებით, ალაგ-ალაგ ხე-

თა ფესვები მხედებოდა ხელში. ზემოთ, შველურჯ ცაზე ვარსკვლავები ციმციმებდნენ. ისევ გავეყვი თხრილს, ერთ ადგილას ფიცარს მოხვდა ხელი. სამი ფართე ფიცარი ჩაეტანებიათ თხრილში. ეს კაცის ნახელავი იყო და სიმშვიდე მომიტანა. დაქანცულმა ფიცრებთან ჩავიმუხლე, ჩამოვკექი. კოჭი მტეხდა, ტკივილი გამოზომილად ფეტქავდა კოჭში, მაგრამ ეხლა ესეც უფრო სიმშვიდის მომტანი იყო, ვიდრე ტკივილის. სახეზე მოვისივი ხელი და ყვრიმალთანაც ვიგრძენი ტკივილი. დავიქანცე. გაქრა ძალაც და ფიჭრიც, გონება შველას აღარ ეძებდა. ისე ფიცრებთან მიყუყულს დამეძინა.

ფერდში უხეშმა ჩხვლეტამ გამადვიცა და უცებ დავჭყიტე თვალი. თხრილის თავზე კალის სილუეტი აღმართულიყო და გრძელი ჭოკით მიფხანჯინდა გვერდს. სუფთა, ლაქვარდად განათებულ ცაში თეთრად ანთებულმა ღრუბელმა თვალი მოამჭრა. დასვენებულმა და ძალამოკრეფილმა ხალისით წავატანე ხელი ჭოკს და წამოდგომაში მოვიშველიე. ფეხის ტკივილმა ჩემს ყოფაში დამაბრუნა და დავინახე, რომ ორმოში ჩავარდნილვარ. ღრმა ორმო იყო, გრძელი და ვიწრო. ზემოთ, განათებულ ცის ფონზე, შავად ჩანდა ფეხგაჩაჩხული, ფეხებით დიდი, ტანით მცირე, კაცის სილუეტი. სიხარული და უხერხულობა ერთად მოვიდა გონებაში, მაგრამ არა უშავს, გავიფიქრე, ვის არ მოსვლია. ჭოკი კარგად მოვიმარჯვე და მაშინვე მივხვდი — მტკივანი ფეხით ამ ღრმა ორმოდან ვერ ავძვრებოდი და ეს ჭოკიც ვერ მიშველიდა.

— ამ ჭოკით ვერ მიშველი, ძმობილო, — ავძახე უხერხული ღიმილით, — მყესი მაქვს დაჭიმული მარცხენა კოჭში. ესეც არ იყოს, მთელი ტანი დამებეგა წუხელ. კიბე უნდა იშოვნო, ან თოკი. თოკი ჯობია. ოღონდ მაგარი თოკია საჭირო და გრძელი, წელზე რა

შემოვიკრა. ორი კაცი თავისუფლად ამომიყვანთ.

— ამოსვლა გინდა, — შორიდან თქვა კაცმა. ვიფიქრე ხუმრობს-მეთქი, კაი კაცი. ხმაც მეცნაურა ძალიან, ჩემიანია, ალბათ-მეთქი, ვიფიქრე და გამხიარულებულმა, ვიფიქრე, ერთად გავიცინებთ-მეთქი, შევძახე:

— რომელი ხარ, ბიჭო?

— ამოსვლა გინდა. — გაიმეორა ისე, რომ ხუმრობას აღარ ჰგავდა, მაგრამ მე მაინც ხუმრობად ჩათვალე. სხვა რა გზა მქონდა ჩემს ყოფაში ჩავარდნილს: — არა, ბიჭო, აქ დაესახლდი.

ამის თქმა ვერ მოვასწარი, უცებ მოქაჩა ჭოკი და წამგლიჯა ხელიდან. ხიწვიც კი შემესო ხელისგულში. გახვევებული იდგა ორმოს თავზე და ისე მიეზიდებოდა ჭოკს, ხელის წავლებაც კი დავაპირე, ცოტა შევხტი კიდევაც, რომ მიეწვდომოდი. სისაცილო და უშნო ვიყავი, ალბათ, ვერ შევწვდი, ფეხი კი ვიტკინე ისევ, კედელს მივეყუდე და უხმოდ შევეცქეროდი გაჭიმულ სილუეტს. გონებაში სწრაფი ციმციმი დაიწყო მოუხელთებელმა ფიქრმა — ვინ, ვინ არის, ნეტა, ვისი ხმა არის, ნეტა. სილუეტი გაქრა. წავიდა. კარგახანს ვიყავი გარინდული, სმენად ქცეული. სრული, საყოველთაო სიჩუმე იდგა.

— ეე ი, მიშველეთ! — რაც ძალი გამაჩნდა, დავიძახე. გამაყრუებელი ხმა იყო, მესიამოვნა ხმის სიძლიერე, აქედან, ზემოთ ატყორცნილი მთელ არემარეს მოედებოდა ალბათ. — ეჰა-იი, ეჰეე, ეე-ი, ე-ი! — გავაბი ერთ ძლიერ ხმად. სანამ ყელი არ მომეკაწრა და არ გაიბზარა. ყური მიეუღდე და როცა ბოლო ბგერა მიწყდა, ერთი დიდი, მძიმე სიჩუმე ჩამოვარდა. — ნეტა ვინ იყო. — გავიფიქრე. ახლა ძალიან დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა, თუ ვინ იყო, ან სად ვიყავი. ან უფრო სწორად, მწარე ირონიით შევეუსწრე ჩემს თავს, სად და ვის გაეთხარა ეს ორმო. ახლა ეს იყო მთავარი. ვინ იყო! ვინ იზამდა, ვინ ააწყო და აქედან გამოძლიხარე, რამდენ ხანს ვაგრძელებოდა ეს

ჩლუნგი, უაზრო ანგლობა. იმ პანიკური ყვირილის შემრცხვა, ალბათ, უნდადღათ ქალივით მეკივლა — მიშველეთო. ვერც დრო გავიხსენე, რამდენ ხანს გავბოლოდი გზიდან ტყეში, საით მხარეს გავბოლოდი. ხუდადოვიდან კუვიანზე გადადის ის კაი გზა. მაინც რამდენი უნდა მივბინა, ალბათ, შუაგზაზე ვიყავი, ასფალტიდან რო ტყეში გადავხტი და მერე დავეშვი თავქვე. საით? რამდენი უნდა მივბინა. ხუთი წუთი? ხუთ წუთს ვერ ვირბენდი. წუთი არც კი. რის წუთი, წუთს რას ვირბენდი, რომელი სპორტსმენი მე ვარ. რამდენს გავირბენდი, ასი, ასორმოცდაათი მეტრი, სულ ბევრი, მაგრამ საით, დაღმართში, ნახალოვკისკენ. აქვე ვარ, გზასთან, ორ ნაბიჯში. ვინ იყო ის ნაბიჯვარი, ვისი ხმა იყო. — ეეეი, ეეეი, ეპეი-იი — მოულოდნელად ამოვარდა ხმა. სიჩუმეში თანდათან ყრუ, შორეული, ძალიან შორეული გუგუნე მოისმა. გარეშე, ერთიანი გუგუნე დადგა, და მივხვდი, ეს ქალაქი იყო. — ეეეი, ეპეი-იი — თავისთავად გამიბოლოდა ხმა და უცებ გაწყდა. შემეშინდა. ამ ყოფაში ხმა ჩემი ერთადერთი იარაღი იყო. — მოვლენ, კაცო, მალე მოვლენ. — ჩქარ-ჩქარა დახტოდა ფიქრი, მაგრამ იმედი არ ჰქონდა ფიქრს, სიცარიელეში ფათურობდა, ისევ დაიგრიალა შიშის ზარმა. დაბრეცილი, უხმოდ დადევნებულ ლანდი გამახსენდა. მოვლენ. მოვლენ. ისევ ვებრძოდი ფიქრს. ნუ გეშინია. ჩემები არა, სხვები მოვლენ. გზაა აქ, ხალხი მიდი-მოდის, უფროსო. — ეეეი — ისევ გამეძეა ხმა, მაგრამ გაიბზარა და იქვე ჩარჩა, ჩემს გვერდით. დროც გასულიყო. მზის ცალი სუსტი სხივი ჩამოძვრა ორმოს შუამდე. მუქი-ლურჯი ცა კრიალებდა. სულ მართო ვეგდებნელი და ღრმა ორმოს ფსკერზე, მარტოობამ გული ამიჩუყა და დაჰიმული ფეხის ტკივილი გამახსენა, ნელა ჩავჭექი, კედელს მივეყრდენი და ისევ ავხედე ცას. სუფთა ლურჯი იდგა ზემოთ. არც ისე ღრმაა ორმო, ღრმა რომ იყოს, ვარსკვლავები

უნდა გამოჩნდეს, ხო ასეა, დღისით-მზისით ჭიდან ვარსკვლავებზე დაჯვირვებებიც კი წარმოებდა თვალსაღწერე, ესე იგი, ბოლო-ბოლო, ჩემით ავალდედისმაგენისამ. აქ დავიხრჩობი, ავალ და ხო ყველაფერს გავიგებ. მოვუვლი ყველაფერს. რამ შემამინა. ლანდმა? შიშს დიდი თვალეები აქვს, თორე რა ლანდი იყო, ვინ იყო ამ დილით, ვისი ხმა იყო ღმერთო გამახსენე, რა უნდა აქ ასელას, ვილაცა, ვინც ამოთხარა, ხომ ავიდა ბოლოს და ბოლოს, ისიც ხომ არ დარჩა აქ. ვისი ხმა იყო ასე ნაცნობი. არა, ავად ვარ ნალდად, უკვე რამდენი ხანია, ასე ვარ და არ მივხედე თავს. იმ ვილაცას კიბე ექნებოდა. ვინ უნდა ყოფილიყო. საშინლად მომწყურდა. გამშრალი ენა სასაზე მეწებებოდა. — ეეეი — დავიძახე, მაგრამ ეს ხმა აღარ იყო, ზრიალი იქვე გაიფანტა. ეტყობა ჩამძინებოდა, რადგან ისევ უკუნ ღამეში გავახლოე თვალე. პირველად მეგონა ისევ მძინავს-მეთქი, მერე სინათლე აკიაფდა ზემოთ. წამოდგომა დავაპირე, მაგრამ დაბუყებულ სხეული ერთიანად დამეწიწენა და მარცხენა კოჭში ტკივილმა იფეთქა. სინათლე ორმოში ჩამოეკიდა და ნელა დაეშვა დაბლა, ორმოს თავზე ყვითლად განათდა ვილაცის ვალესილი, ვაღლაბნილი სახე. — აქა ვარ, — მომესმა ისევ ნაცნობი ხმა, სინათლე დაბლა ეშვებოდა, სახე მშორდებოდა, იკარგებოდა და შავი ცის ფონზე ყვითელ, ჭუჭყიან ლაქად რჩებოდა. — ვინ ხარ, კაცო. — ჩემთვის ვთქვი, ვთქვი კი არა, დავიხრიალე, მზერა კი სინათლემ წამართვა და მიაჩაჭვა, ტატიოთ ეშვებოდა, თან მოიყოლებდა სინათლის სიფრთხიან ქოლგას და მკრთალად ანათებდა ორმოს დაქნძილ კედლებში გველის წიწილებივით ჩაწნულ ფესვებს. — რომელი ხარ-მეთქი, ბიჭო, — გავუთქორე. — ამოვალ და რას აპირებ მერე.

ჩემს წინ წვრილ თოკზე ჩამოკიდებული ლამაზა ქანაობდა და ჩემი ხელის ჩრდილი ორმოს კედლებზე დინჯად

ადი-ჩადიოდა. ლამპა მარცხენა ხელის-
გულზე დავისვი, მარჯვენათი ფრთხი-
ლად დავიჭირე, სახეზე სინათლის სით-
ბო მომედო, მკლავზე მსუბუქად ჩამო-
სრიალდა წვრილი თოკი. ნერწყვი გა-
დაველაპე და ვიგრძენი, როგორ ჩიწ-
მინდა ყელი. — ეი-მეთქი. — ხმას ძა-
ლა მიეცა და მუქარად მომესმა, მაგრამ
მაშინვე მივხვდი, რომ აქ აღარავინ
ყო, წასულიყო. — წასულა, — ვთქვი,
უცებ სიცილი წამსკდა, მთელი სხეუ-
ლი მოიკცა სიცილმა და გამაცოფა. —
ეი-მეთქი — კიდევ დავაპირე, მაგრამ
ამის ნაცვლად დანჯღრეული ხითხითი
მომესმა. უცებ დავსუსტდი, ისე მომ-
წყურდა, მუცლის გვრემა დამეწყო.
ჩაუცქეულს ფეხი დამბუტებოდა და
წამოდგომისას უნებურად შტკივასს
დავეყრდენი. ისევ იფეთქა ტკივილმა,
უნებურად დამაკენესა და ამ საწყალმა
ხმამ თითქოს სიცოცხლე დამიბრუნა,
სიბნელეს მიჩვეული თვალი ლამპის
შუქზე კარგად ხედავდა, მწყურდა.
ტკივილმა გაიარა. სიმეტრიული, მრგვა-
ლი ორმო იყო, სუფთა, საგულდაგუ-
ლოდ გათხრილი და გასუფთავებული.
სივანეში, ალბათ, ხუთ-ექვს ნაბიჯს და-
იჭერდა, მაგრამ ეს არაფერი. კედელ-
ში დატანებულმა ფიცრებმა წამართვა
გონება. უხეში, გაურანდავი ფიცრები
მჭიდროდ შეეკრათ ორი ღონიერი, ირი-
ბი ხარხით. ახლა სხვა არაფერი იყო
ქვეყანაზე ამ ფიცრების გარდა, ეს
უაზრობა რალაც იღვამალეხას შპირდე-
ბოდა. კედელ-კედელ მივუახლოვდი
ფრთხილად, კარი აღმოჩნდა, თითქოს
უცხო მახინჯი სამყაროს კარი შევალე,
ისე ზარმაცი ღრჭიალით შეიღო კარი.
შევეყვი და პატარა მღვიმეში შევედი,
სინათლე შემომყვა და სრულიად გაა-
ნათა იჭაურობა, მყუდრო მღვიმე იყო,
მშრალი, თაღიანი. ლამპა მიწაზე დავ-
დე და მრუდე ჭერს ლამპის მრგვალი
სხივი მივბჯინა. ლამპა იქ დავტოვე და
ისევ ორმოში გამოვედი. კარი ღია და-
რჩა, სინათლე გამომყვა და გამელიმა,
ეზო განათდა-მეთქი. გავიფიქრე.

მთვარე არ ჩანდა, მაგრამ ცას ფერი

მისცემოდა. მუჭი ღრუბელი ცალ მხა-
რეს შევერცხლილიყო. ქალაქში შემო-
სული მატარებლის დაგუბებული დუღე-
დუღე და ელმავლის შორი ზღავილი
მოისმა და გულისცემა აიყოლა. ღამე-
ული მთის ძირში რკალად გაწოლილი,
ფანჯრებაბდღვრიალებული მატარებე-
ლი დიდგა თვალწინ და ისევ აციმციმ-
და ფიქრი: — ვინ, ვინ იყო, ნეტა? ვი-
სი ხმა იყო, ნეტა გამახსენე, ვისი ხმა?
ვისი? — არა. ვერავინ გავიხსენე. ასეთ
ყოფაში ვიყავი: არავის სახე არ ამოსულა
გულის სიღრმეიდან. ვერავინ გავიხსენე
გამორჩეულად, ერთიანი გრძნობა მჭო-
ნდა სიმშვიდისა და ბრაზის, დროც ერ-
თი იყო, ღამეც — მთლიანი და უძრავი.
ერთხელ, ერთადერთხელ გადაამი-
რა, მახსოვს, ამ შეგრძნებამ, დიდი ხნის
წინათ. ორმოს კედელს მიყრდნობილი
და ცაში მომზიარალი ნელა ვიხსენებდი
იმ შორეულ დროს: რა გზამ მიგვიყვან-
ნა ფუნქიკულიორის პლანეტარიუმში,
არ ვიცი. მახსოვს ყავარჯნიანი, წვერ-
გაუპარსავი მებილეთე პლანეტარიუმის
წინ სელის სკამზე იჯდა, ჭუჭყიანი, სა-
ილიეში ბამბა-ამოჩრილი ყავარჯხები
ამოედო ბარძაყებშუა და ხელში ბი-
ლეთების რულონი ეჭირა, — მოდი,
მოდი, — ბრაზიანად თქვა რატომღაც,
პატარა კარში შევედი და პატარა, მა-
ლალთაღიან დარბაზში აღმოვჩნდი.
მახსოვს, ცუდად შედებილი, დალაქა-
ვებული და დანახაზილი კედლები და
ცარციით შეთეთრებული ჭერი. სასწაუ-
ლი იყო, როგორ ჩაიტია ამ ციციქნა და-
რბაზმა უცებ ჩამოვარდნილ სიბნელეში
იმხელა სამყარო. უცბადვე ანთო ცა-
სავით ჭერი. უკუნ ღამეს მთელ უსას-
რულო სივრცეში სერავდა ირმის ნახ-
ტომი და თავს ზემოთ ენთო დიდი
დათვის კაშკაშა თანავარსკვლავედი.
უცებ სულ მარტო დავრჩი. აღარავინ
დარჩა იმ უსასრულობაში და მაშინაც,
მახსოვს, ერთიანი, სრული, დაუნახავი
და შეუცნობელი შიში ჩადგა სხეულში
და დიდხანს, მას მერე დიდხანს, ველარ
დავბრუნდი ჩემს ჩვეულ ყოფაში, სანამ
არ გამიარა მთლიანად იმ მარტობამ,

პლანეტარიუმის ციკქნა დარბაზში რომ შევიგრძენი.

დავილაღე. მღვიმეში შევედი და რბილ მიწაზე გავიშორე ლამპის გვერდით. ერთხანს ასე ვიწეკი გარინდული. უცებ, აუნუსხავი ჩქამით მივხვდი, მართო არ ვიყავი. თავგები, თავგები იყვნენ ორმოში. საზიზლარი წრიბინი მომესმა. ბევრი, ბევრნი იყვნენ. უცებ წამოვიჩოქე, ტკივილმა საღდაც, გონგარეშე გამკრა, სუნთქვაშეკრულმა დავინახე — იქვე, შემოსასვლელთან ახლოს ორი პატარა თავგი, ერთი დაყურსული, ჩქარ-ჩქარა ყნოსავდა მიწას, მეორე მოკლე-მოკლეზე გაიკუნცულბდა, გაჩერდებოდა, სწრაფად ატრიალებდა აქეთ-იქით ერთ ბეწო თავს და ისევ გავარდებოდა ცუნცულთ. ტაში შემოგყარი და ორივე მყის გაქრა თავზარდაცემული, მებხის გრგვინვას ჰგავდა, ალბათ, ჩემი ტაში, გამეცინა. მაგრამ შიში ჩარჩა გონებაში.

— რა ზდება, — გავიფიქრე, — რა მჭირს, ვზივარ აქ, თითქოს არაფერი, და ვერთობი გიყვივით. ვინ მოვა და ამოგიყვანს, ან ვინ რად მინდა, ან, იქნებ, დაავიწყდათ კიდევაც, ან იქნებ, ფიქრობენ, ამოსულია და გაბრაზებული არ გვეკარებათ, მე კი ვზივარ და ველოდები. — ამ ფიქრით ისევ გარეთ გაბოვები და ცას ავხედე. თეთრ ღრუბელს ვარდისფრად შეფაცლოდა მადლა ასული ქულა, იისფრად განათებულ ცაზე ვარსკვლავები ბუტბუტდნენ. — თენდება — გავიფიქრე. — მეორეჯერ თენდება და ისევ აქა ვარ. რამსიმალღეა, ნეტა? — სამი თუ არა, ორზე მეტი მაინც ჩემსიმალღე იქნებოდა. — არა, კედლით ასვლა წარმოუდგენელია. — უნუგეშოდ ვთქვი, მაგრამ კარი გამახსენდა, საკმაოდ იოლად მოვგლიჯე კარი, შუა ორმოში თუ საყრდენს ამოვთხრიდი, დამრეცი კარი კაი გვარიან სიმალღეს მომცემდა. საკმაოდ მძიმე აღმოჩნდა ნედლი ფიცრებით შეკრული კარი, მაშინ, კიდეც ცალი ფიცრის აგლეჯაც მოვიფიქრე, მაგრამ საგულდაგულოდ დაეჭიდებოდა და ჯერ იქნებ ეს

მეყოს მეთქი, გავიფიქრე. დიდი დრო არ დასჭირდა საყრდენის მოჩიჩქენას, ფეხი საშინლად მტეხდა. მაგრამ იმედმა არ გამაჩერა. საკმაოდ ძყარად გაიჭედა კარი, სიმალღეც კაი ჰქონდა. ზედა ხარისას დავებლაუქე და იოლად, თითქმის მხნედ ავბობლდი ციცაბოდ დაყულებულ კარზე. ხარისაზე ფეხის წვერით მოჭიდებული წონასწორობას და საყრდენს ვეძებდი, ჯერ ცალი ხელით, მერე უკვე იდაყვით კარს ვეკიდე, მეორეთი ფეხიერ კედელზე ღონიერ ფესვს ვეძებდი ტანის ასაზიდად, ესეც რო მექნა, მტკივან ფეხს კარის ზედა კიდეზე დავდგამდი, გავუძლებდი, საღლით კი ზემოთ, უკვე მიწაში, რბილი იყო, საყრდენს ამოვჩიჩქნიდი, წვერს ჩავასობდი და რალა, ასულიც ვიქნებოდი. თავის აწევა დავაპირე და კარი ოღნავ შექანდა. — მთავარია, არ შემეშინდეს. — გავიფიქრე. — ესაი მთავარი. ხელმა იპოვნა რალაც, მოეჭიდა რალაცას, — ფესვია ალბათ, ღონიერი ფესვია. ალბინისტი ვარ, ნაღლი. — მხიარულად გამოელვა თავში და ამოყირავდა კარი. წამით შევეყონდი, მხოლოდ წამის მუასედით და მეც მოვწყუდი, მაგრამ ამ წამის მუასედში მოვახერხე კარის ძგედეს არ დავნარცხებოდი და მტკივანი ფეხიც მოვარიდე. რბილად დავეცი აყირავებული კარის გვერდზე, თავი კი მაინც მწარედ შივარტყი ქიმს. ნელა, ჩუმი, ოხვრით წამოვდექი, ხელმა თავისით, მაშინვე მიაგნო თხემზე ამოსულ კოპს და ასე თავხელწავლებულმა ავხედე ორმოს. იქ ის კაცი დავინახე, უფრო სწორად, თავი, გავრძელებული კისერი და ვიწრო მხრები. ალბათ იწვა პირდაღმა, იდაყვებს ეყრდნობოდა და ისე მიყურებდა ცნობისმოყვარედ. ასე იცქირებოდა, იცქირებოდა და უხმოდ გაქრა. უყურა ჩემს წვალებას და რო გაძღა სანახაობით, წავიდა. — ეი-ი, — ვიკივლე. — ეი-იი! — რა თქმა უნდა, წავიდა, — რა უნდა უყოს კაცმა იმ ნაბიჭვარს, — უღონო, უმწარესმა ფიქრმა დაწვა ტვინი. არც სიტყვა არსებობდა, არც ფიქრი, არც

არაფერი. უზარმაზარი, დაუძლეველი სიძულვილის დასანთხევად, გულის მოსაოხებლად. კარი უშნოდ ჩახერგილიყო ორმოში, კარს რას ვერჩოდი, მაგრამ ფეხი მოვუქნიე და უცებ აფეთქებული ტყვილისაგან იქვე ჩაეიკეცე. — უუხ, შე ნაბიჭვარო. — ბოღმამ მთლად ამოიღო, ამოფხრიწა ყელი. თან ხელებით ფეხს ვეფერებოდი, ჩქარ-ჩქარა, ნახად ვესვამდი ხელს. ცოტა დაწყნარდა ტყვილი, გამიშვა, ისევ დავეჭიდე კარს, ამოვატრიალე, ოფლად ვაღვრიღმა და ილაჯგაწყვეტილმა, როგორც იქნა, ავაგლოჯე ცალი ფიციარი, ისევ ჩავარტყე კარი ძველ საყრდენში, იმ ფიცარს გრძელი, ბასრი ლურსმნები ამოყვა და იმ ლურსმნებით საგულდაგულოდ დავამაგრე ირიბ ხარხიხაზე, რომ არ აცურებელიყო. კიბესავით გამოვიდა, ზედა კიდეც იმ გრძელი ლურსმნებით ჩავარტყე მიწაში, საშვილიშვილოა, — გავიფიქრე კმაყოფილად; კარზე იოლად ავედი, მხნედ და იოლად; ფიცარმა ერთხანს გამიძლო, მერე კი ზამბარასავით ასხლტა, გვერდზე შეხტა და ბრახუნით გადავარდა, ვარდნისას კარს ჩაბლაუჭებულმა ფიცარის ძვიდე ძლივს ავიციდინე. ლურსმანი მაინც გამეღო ბარძაყზე, შარვალი ვადამიფხრიწა და კანი გადასერა; რო არ ძეგახა, ვერ გადავჩინებოდი, კარზე ცერად მიყუდებული ორმოს ნახევრამდე ვაღწევდი და ველარ გავჩერდი: — ეეიი-ი, ხალხო, ეიი-ი მიშველეთ. — ველარ გავჩერდი მანამ, სანამ სულ არ გაქრა ხმა, სანამ ჩურჩული არ დაგუწყე საკუთარ თავს, ვჭურჩულეზი და ამ უმწეობამ, ამ სრულმა მიუსაფრობამ წუხანდელი ყოფა დამიბრუნა, ქანცი გამწყდა. მხოლოდ ისევ ის, ერთი აბეზარი ფიქრი ხტოდა თავში:—ვინაა ნეტა, ვინ, ვინ უნდა იყოს, ნეტა? — ცრემლი გვიან შევიგრძენი, ტუჩის კუთხეში დაგროვილიყო და ენაზე სიმლაშე მომხვდა. ცრემლი დააღუპით მდიოდა, ცრემლის გზაც აღვიჭვი. — პირის ნაოჭთან ირიბად მილოდავდა, ტუჩის კუთხესთან გროვდებოდა და იქ წყდებოდა. ხელის-

გული შევუშვირე — დიდი წვეთები მძიმედ დამეცა, ორი თითით ღუნევირად მოვიზოცე ცხვირი და ველარ შევამეშვა. ჩამობნელდა. ცას ავხედე. მძიმე, შავი ღრუბელი იდგა. — გაწყვიძდება — მექანიკურად გაიარა ფიქრმა და მაშინვე ვიგრძენი ვახურებული კეფით, კისრით, წვიმის წვეთები. მღვიმეში მიტოვებული ლამბა ეულად ანათებდა, — ეხლა ორნი ვართ — ვთქვი მე, ლამბა გამოვაჩოჩე და გვერდით მოვუწექი. — ეგ არაფერი — ესეც ვთქვი. — ეგ ჭერ არაფერი, ჭერ ენახოთ. სიჩუმეში წვიმის ხმა გამოიკვეთა. — დიდი წვიმა რომ მოვიდეს, წყალი ხო დაგუბდება ამ ორმოში. — არ ვიცი, ვფიქრობდი თუ ვამბობდი კედელთან მივარდნილი ერთიანად, შიგნიდან დაღლილი ვიყავი, ძვლებამდე დაღლილი, — წყალი ამოავსებს ორმოს და რას ვწვალობ, თავისთავად ასული არ ვიქნები? მოცდაა საჭირო და მეტი არაფერი. — ფიქრი ნელა ქრებოდა, ქრებოდა, არ ვიცი რატომ მოვიდა წვიმის თანაბარ წკაპუნში ეს გახსენება. თვითონ ნაღირობა კი არა, იქიდან დაბრუნება გამახსენდა, ბაზრის შესასვლელთან დამაყენა მამაჩემმა, ორი მამალო მიყიდა, გამყიდველს დაუბარა, მიმიხედეთო, თვითონ ბაზარში შევიდა. მხარზე ორლულიანი თოფი ეკიდა, წელზე დამრეცად პატრონტაში ერტყა და მალალი, მუხლებზე გადმოკეცილი ჩექმები ეცვა. სხვა, მამაჩემის გარდა, არავინ ჩანდა ამხელა ბაზარში. მალე გამოვიდა. თეძოსთან, პატრონტაშზე, მწყერების აცმა ჩამოკეიდა, არ შემომხედა, ისე დამადო კისერზე ხელი. დიდი, ცხელი ხელი ჰქონდა და წამოვედით. სახლში ბევრი ხალხი იყო, არ მახსოვს, ზეიმი იყო თუ რა, უამრავი ხალხი ირეოდა, ისე კარგი იყო, ისე კარგი, ახლაც გამებერა გული რაღაც დიდის მოლოდინში. მერე დიდ ოთახში ვისხედით ყველანი გემრიელ სუფრასთან, ყველა რაღაცას ამბობდა, ყველა იცინოდა, კარგი იყო, ძალიან კარგი და მეც ხმამაღლა ვთქვი: — იცი, ჩვენ მწყერი ბაზარში ვიყი-

დეთ. — უცებ გაჩუმდა ყველა. — რაო, რაო, — დამეკითხა ბიძაჩემი და მე გავიმეორე. კარგად მახსოვს ბიძაჩემის გემრიელი ხითხითი. — ო, შენ რა გითხარი, შენა, ო, შენ რა გითხარი, შენა, — იმეორებდა წამდაუწყუმ და კვდებოდა სიცილით. მეც ვიციინოდი, მაგრამ რალაც იყო ისეთი, ახლა არ მახსოვს რალაც მოხდა ისეთი, რომ ჩაქრა დღეთვალის გავახილეთ, უკუნ დამეში მარტო ერთო ლამპა და მღვიმის ჭერს მრგვალად ებჯინებოდა ლამპის სხივი. გარეთ, ზემოთ წვიმდა. სამგზავროდ დიდი ხნით ადრე ვემზადებოდით და ყოველთვის ბოლო მომენტში, რალაც გვაგვიწყდებოდა. დედაჩემი მეუბნებოდა: — აბა, შეილო, შენ ყველაზე ჰკვიანი ხარ და აბა შენ იცი, არ დაგავიწყდეს, — და რალაცს მომბარებდა, მერე იყო უამრავი, ძალიან მნიშვნელოვანი საქმეები — მატარებელზე არ დაგვიანება, გზაში არ დაკარგვა, ვაგონში ასვლა და კიდევ ფორიაქი, ხომ არავინ გვაკლიათ, მერე ბარგის დაბინავება და დამახსოვრება — სად რა იყო, მერე საქმელიანი ჩანთის ძებნა, როგორც წესი, საპოვნელი იყო ყოველთვის, მერე სუფრის გაშლა, მატარებელი კი მირაკუნებდა უკვე გემრიელად, ტკაც-ტკაც-ტკაც, ტკაც-ტკაც-ტკაც, მოკლე დაბალმოაჭირიან ხილს წაშლი ვადაიგრილებდა. ნელა მოახლოებული ბოძები უცებ გარბოდნენ უკან და რა გემრიელი იყო მიხარული კვერცხი, ვახეთის ნაფლეთში გახვეული მარლი, ოთხად გაჭრილი პამიდორი და მოხარული დედლის ბარკალი. ფანჯარასთან ბავშვები ვისხედით, იქით ბედნიერი მშობლები, შორს, ფანჯრის ვადალმა ნელა დატრიალებული ველ-მინდვრები, უფრო შორს გაჩერებული მთები... ერთი კონდუქტორი მახსოვს, დღესაც თვალწინ მიდგას, სქელი, ლურჯკიტელიანი რუსის ქალი, სავსე, გაბერილი ლოყები და უწარბო, წვრილი თვალები ჰქონდა, ჰქვიმოდან რომ შევეცქეროდი, ვეება ძუძუები უფარავდა ნახევარ სხეულს და როცა ჩამომხედა, მზერა ზედ ლოყებზე ჩაშოა-

ცურა, თავი არ დაუღუნავს, ისე, გაჩერებებზე, ბაქანზე, მუდამ დიდო ვაწამაწია იყო და მე ამ დროს ზედათა-როზე ვძვრებოდი და იქიდან შევეცქეროდი ხოლმე. სწორედ მაშინ დავინახე სარკმელში თავგაყოფილმა — სანახაობა ის იყო, მატარებელი რომ დიძრებოდა, როგორ მიესვოდა ხალხი ვაგონებს, როგორი ზედახორა კეთდებოდა ყველა კიბესთან — მაშინ დავინახე, როგორ შემოახტა ჩვენს ვაგონს ვილაც ტელეგრაფიკიანი კაცი, მატარებელი კარგა წასული იყო. სანამ მე ჩამოვხტი ჩემი თაროდან, ფაციფუციით მივირბინე კონდუქტორთან, თან შეშინებული რალაციით, თან ამაყი, — მოვალეობის შესრულებით შორიდან ვყვიროდი, კარგად მახსოვს: Тетенька, Тетенька, там кто-то висит — ბრაზიანი ქალი იყო, სწრაფი, უცებ გავარდა ტამბურში, მე უკან მივსდევდი, უცებ გაალო კარი. Ну-ко, Ну-ко, марш — დაიყვირა და ყვითელაღმიანი ხელი ჭერ მოუღერა, მერე მაჯაში ჩაარტყა ორჯერ და ჩაავდო დაძრული მატარებლიდან, მახსოვს კაცის ბოროტი, დამეჭილი სახე: — Сукаблядь — მახსოვს, დაიყვირა ხრინწიანად, სქლად შეაფურთხა და მოხერხებულად, ირიბად ჩაბტა. — Вот Шалава — ამბობდა ქალი და მკერდზე სახელოთი ფურთხს იწმენდა. მახსოვს — ყოჩაღ! — მეუბნებოდა მამაჩემი და რალაც ცუდი, ძალიან ცუდი იყო ამაში, მახსოვს, როგორ დაიკარგა მგზავრობის ხიბლი, და მახსოვს, კარგად მახსოვს, ძილში რომ ვტიროდი, თუ სიზმარი იყო ეგეთი. გარეთ გამოვედი. ერთიანად, წვიმდა, წვიმა სავსედ ჩამოდოდა ორმოში და მსუბუქი ნისლი ჩამოჰქონდა. ასე ვიდექი, სანამ უცებ არ გადაილო. თქემის შეწყვეტილმა ხმამ გამომარკვია, ნისლი ზედ ორმოს თავზე იდგა, ორმოში ჩამოსულიყო და ყველაფრის საზღვარი წაეშალა. დილით იმ კონდუქტორს ზედაც არ შემოუხედავს ჩემთვის, არც დავუნახივარ. უფიქროდ შევეცქეროდი კიდევწაშლილ ორმოს, ნისლი ნელა ირე-

ოდა, ორმოში ხრჩოლავდა. არა, ამ სისველეში აქედან ასვლაზე ფიჭრიც კი ზედმეტი იყო. უშფოთველი გრძნობა დამეუფლა, ისე შევბრუნდი ჩემს მღვიმეში. აქ წყნარად, უხმოდ იწვოდა ლამა.

• • •

დროის შეგრძნება გაქრა. უფრო სწორად, მივინებდი ლამის შექის უშფოთველობას, ჩემ, ნაცრისფერ დღეს, კანტიკენტ, ალბათ, ხის ტოტებიდან ჩამოვარდნილ წვიმის წვეთების დინჯ წკაპუნს. აღარ მეფიქრებოდა ჩემს ყოფაზე და დროსა და სივრცეში გაშობილი გახსენებათა ბუნდოვან დინებას მივყვებოდი, ხოლო წარსული იმ წვეთებივით ნელა გროვდებოდა და მძიმედ იღვენებებოდა უკან, სადღაც...

საიდან გაჩნდა ეს ორი, ციციკა თავვი. დედალ-მამალი თუა, ვფიქრობდი ზანტად, განმარტობებს თუ ეძებენ ამ ორმოში. დაეწურუპუნე და უცებ გაშეშდნენ ადგილზე, ბიძგივით მოატრიალეს თავები ჩემკენ, პრიალა, შავი ლილებივით თვალებით მომჩერებოდნენ, მერე უცებ მოწყდნენ და გავარდნენ გარეთ. შორეული, მზიანი დღე გამახსენდა და ჭერ რომ არ ვიციოდი, რას მკარანახობდა გონება, დამეში თეთრი, ლამაზი ძროხა დავინახე, დათვს დაეგლიჯა ძროხა, მხეცს გამოკეცოდა და ჩემზე მონდობილი, ტკივილისა და შიშისაგან აკრემლებული საწყლად ზმეოდა. საოცრად გამყვა ეს სურათი მზიან დღეში, თავაწყვეტილ ბრბოს ღრეობაში, როგორც კომპარული, გახმოვანებული ნახატი, ერთი-მეორეზე მიყოლებული ქონიანი, მოხითხითე სახეები, არშიყა, მსუქანი დედაკაცები, შეფარვით, შემთხვევით რომ აჩენდნენ სხეულს. ლემის ყვითელი ბუზებივით მიზუნინი და ჭიუტი დედაკაცები; იქვე, სუფრასთან ახლოს, მიწაზე მიგდებულ ითეთრი ძროხის მოკვეთილი, სისხლში მოთხვრილი, ჭუჭყიანი თავი. უცებ გაქრა ხატება, ჩაქრა სურათი. ისევ გამოვვდი მღვიმედან, ორმოში ისევ ისევ ეკიდა ნაცრისფერი, მუქი ნაცრისფერი,

ნისლი და ჩუმად ტრიალებდა თავის თავში; გაუსამლისი იყო ეს სიჩუმე, ეს შუშისგადაღმა, ეს სინჯარაში მომწყვდილებული სამყარო. — ეი, დავიძახე სიჩუმის ჩინაზე. — ეი, იქნებ ეხლაც ღრეობთ იმ, თქვენთან საშველად გამოკეცულ ძროხაზე. იმ თქვენი სიმართლით და ძალით გალაღებულნი. ალბათ ახლაც გუგუნებს თქვენი სიმღერა. — ასე უგუნურად ავძახოდი ორმოს, საკუთარი უმწეობის დასათრგუნავად გავძახოდი ჩემსავე თავს, რადგან ერთიანად გამინათდა მას მერე ცხოვრება, ბავშვობიდან, ჭაბუკობიდან მოწყვეტილი და იმ ბრბოს ღრეობაში ათქვეფილი. ნისლი ზანტად ხრჩოლავდა და ნაცრისფერი შექდებოდა. — საოცარია, — ვფიქრობდი ორმოს კედელს მიყრდნობილი. შუბლსა და ლოყებზე მძიმე წვეთები მეცემოდა, თვალგაშტერებული შევკეტილი ზანტად მორიალე ნისლს, — ნეტა სად გაილია ის წუხილი, ასე რომ მტანჯავდა. ნეტა სად ვარ. — ვფიქრობდი, — ნეტა ვის დავემალე ამ ყრუ, ნეტარ ორმოში, ნეტა რომელ მხეცს გამოვეკეცი. — გაჩნდა და მაშინვე გაწყდა ეს ფიჭრი და უკვე მღვიმეში მოკალათებულმა, ასე ვუთხარი ჩემს თავს: — მადლობა გამჩენს, მადლისთვის, მადლობა გამჩენს.

და კრილოსანივით დაიწყო ცვენა ნათელმა, მუქმა სურათებმა — მაღალ, მუქ კამოდზე თავდახრილი, წითელი პატეფონი დგას, ქვემოდან შევკეტი, პატეფონის სახურავის შავხავერდიან შიდა ზედაპირზე ოქროსფერი რომბი ხატია. ვდგევარ აღმოჩენით გაოგნებულნი: დღევანდელი დღე გუშინდელის გაგრძელებაა. დღეები ცალ-ცალკე არ არსებობენ, ერთი მეორეს მისდევენ. მზით გაჭედნილ ოთახში ბუმბულივით მსუბუქი მუსიკა დაფარფატებს და ამ მუსიკაში, ერთიანად მზის სხივში გახვეული, უხმოდ გაცინებული ჩემი დედამა ტრიალებს. მახსოვს, ისე ლამაზები იყვნენ, ისე მსუბუქები და ლამაზები, ცრემლი წამომივიდა, გული ახლაც გაიბერა და ყელში მომაწვა, მახსოვს

ვერა მასწავლებლის მუქ არშიანი, სევდიანი თვალები, განწირული, ლამაზი ძროხის შავი, ცრემლით საესე თვალები. უორიკა გუკასოვმა თვალი ჩამოლურჯა და, ამხანაგს ხომ არ გავცემდი, მე ვერა მასწავლებელს დავაბრალე — მე, შვილო? ნამდვილად მე? მეკითხებოდა იმედით, შიშით. ვერა მასწავლებელი გივი გაბლიანის დედა იყო და, ამის გამო, მისი ყოფნა-არყოფნა ბეწვზე ეკიდა. ეხლაც მეკითხება იმედით, შიშით და მახსოვს, ატირებული, თავჩალუნული რომ ვიქნევდი თავს, კიმეთქი. და ჯიბუტი მახსოვს. ტყიბულელი ჯიბუტი, ზორბა შწითური კაცი. ლაქლაქა ლოყები და წითელი, ხორციანი ცხვირი ჰქონდა, ვაღელილ პერანგზე იტალიური ლურჯი პლაში ეცვა და გახსნილი გულისპირიდან ჰაღარა ბანჯგვლები მოუჩანდა. ნასვამი იყო და ლორწოიანი ტუჩებით მკოცნიდა; კარგა ბლომად ფული ამოვაცალე ჯიბიდან, ეპვატანილი მეუბნებოდა: — არაფერი შეგეშალოს, ბიძიკო, ჯიბუტი ვარ მე, ტყიბულიდან, — ახლაც მომესმა მისი ხრინწიანი ხმა.

— ამოსვლა გინდა.

— ვინა ხარ, ნეტა, შე დალოცვილო, რად არ მკარნახობ ამოსასვლელ გზას. — კვენსით, ვედრებით ვამბობდი, სამყაროს სიბნელე ჩამოძვრა ორმოში. თითქოს დაბრუნდა დრო, ან არც წასულა, ლამაზა გამოვიტანე მღვიმედან და ისევ ისე, მარცხენა ხელისგულზე ფრთხილებდა სუსტი, ეული ალი, ნაზი და მსუბუქი, როგორც დედის ალერსი, მკრთალი და მგრანობიარე, როგორც სიყვარული. გამახსენდა, როგორ ეშვებოდა მკრთალი სინათლე ორმოში. თითქოს თოკი ეშვებოდა ხსნის, სამყაროს მისაზღვრავდა ირგვლივ და აქვე ჩნდებოდა მიჯნა ჩემსა და ქვეყანას შორის. ამ გამძაფრებულ, გაშიშვლებულ ყოფაში არაჩვეულებრივი სიცხადით დავინახე სიონის ტაძარში ბავშვი ნათია. იმ აღდგომის კვირას ზაფ-

ხულივით თბილი და ღონიერი დღე იდგა. მძლავრი იყო სიონის ტაძარი, ნათელი იყო ქვეყანაც და ტაძარზეც ერთიანი გალობა იდგა ყველგას და იქ, კუთხეში, ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის ხატთან კელაპტარს ანთებდა ხათია, ერთხანს ვერ დაამაგრა დიდი კელაპტარი შანდალზე, მონღომებისგან შუბლი შეკვროდა ნათიას, თავისთავზე გაჯავრებულს ტუჩები ებრუცებოდა; ცისფერი ჩითის კაბა ეცვა, თეთრკოკრებიანი, ვიწრო, თხელი მხრები უმწეოდ ეწურებოდა და ძალიან ცდილობდა: როგორც იქნა დაამაგრა კელაპტარი შანდალზე, ღონიერ აღს მიაპყრო დიდი გოცეხული თვალები და უხმო ბუტბუტით გაშეშდა, კელაპტარის ალი ზეიმად უგზავნივდა გოცეხულ თვალებში, რა უნდა ენატრა, რაზე უნდა ელოცა პატარა ნათიას — ეე-იი, — უნებურად, ისე, რომ მევე შემაშინა ჩემმა ხმამ. — ეიი! — ვიყვირე უცებ. — სადაა ნათია, სადაა ლოცვით მოსული და ყელგამოღადრული ნათია! — ხმა გაწყდა და ბოლო სიტყვა ყვირილივით გაისმა, მაგრამ ეგ არაფერი, რადღაც ლამაზა გამივარდა ხელიდან, ლამაზა, სინათლის ნაზი, სუსტი სხივი გაქრა და სრულ წყვდიადში გამოვეკიდე. — ეე, — ეეე — ვბლაოდი, ვეხეთქებოდი ფხვიერ, ნოტიო კედელს, — ეიი, ეეიი. — გამეტებით ვურტყამდი მუშტებს კედელზე. წარუმართავ ბრძოლაში ფეხით ლამპის შუშა გავსრისე და ამ ხმამ გამომაფხიზლა წამით. — მორჩა, ვთქვი ჩემად. — გათავდა ყველაფერი.

დაქანცვამდეც და მერეც, ჩლუნგი სიჯიუტით ვებრძოლე კედელს. ისევ გაქრა დროც, სივრცეც, ყველაფერი შემოიფარგლა ჩემს წინ აღმართული ყრუ, ნესტიანი კედლით. გარშემო კი წყვდიადი იდგა. ახლა ამ ერთბეწო ადგილს ვებლაუებოდი ხმადაკარგული, კრიშაშეკრული, ისლა მაკავშირებდა ქვეყანასთან. სხვა აღარაფერი. იქვე ჩავეუწყდი, ჩავყვი კედელს სულის მოსათქმელად, გონებით, კაცური ლო-

გიკით ვიცოდი, რომ ღამეს დღე უნდა მოჰყოლოდა. სიმშვიდეს ვკარნახობდი, მოთმინებასა და სიმშვიდეს ვუკარნახებდი თავს, მაგრამ აღარ მემორჩილებოდა სხეული, აღარ სჭეროდა ჩემი და მაწუხებდა, გულს მიღონებდა უმწეო ფართხალით.

მაშინ გავეყავი ორად, თითქოს განათდა ნაწილი ჩემში და იმ სინათლიდან შევხედე ჩემს თავს: მოკუნტული ვიჭეპი ღრმა, სველი ორმოს ფსკერზე და ამოდ ვაცეცებდი ხელებს რაიმე საყრდენის ძებნაში. საცოდავი, უიმე-

დო სანახაობა იყო, მაგრამ ამ წუთიდან სრულად დავინახე თითქოს სადღაც, სხვაგან, ჩემგან დამოუკიდებლად ხდებოდა ეს, მე არ მეხებოდა სრულებით და ისევ მომესმა ხმა, ასე ნაცნობი და ახლობელი, შორიდან მოსული, ისე შორიდან მოფრენილი, რომ სმენად-ქცეული ფეხაკრეფით გაჰყოლოდი უნდა. უნდა ფრთხილად, ფრთხილად მიპარვოდი და სმენადქცეულს ერთიანად აღგეჰვა.

• • •

იმ წვიმიან დილით უქმე დღეები დამთავრდა.

გოგი მაისურაძე

• • •

მირკანის თვეში, იგრიკას თვეში,
წამიყვან სადმე ყვავილთ საკრეფად,
ჯერ კი წინ გვიძევეს ყინვა და თოში
და ველოდებით გამოზამთრებას.
ყვავილთ დაზაფრვას ვანიცდი
მძაფრად,
მოგენატრება შზისა თაკარა.
შენი მშვენიების ლექსად, საქებრად,
ჩემი ცხოვრების დღენი არ კმარა.
ხარ დედოფალი, მწყემსი პირიმზე!
უვლი, აცოცხლებ ყვავილთ ფერობას.
მალე დათბება, ზაფხულის პირზე,
წავალთ ზედაზენს, რკონის დღეობას.

მაგრამ რას გვარგებს ბუნების დაცვა,
ან ლექსის წერა, ბრწყინვა მთიებთა,
ერი უშვილოდ რომ იძარცვება,
ყველა დარჩება გადამთიელთა.
მირკანის თვეში, თვესა იგრიკას,
წავალთ დღეობად რკონს, ან ზედაზენს;
თუ დღეთა სრბოლა არ გადიდრიკა
და თუ შევეშვი გრძნობას ამაზრზენს.
ამ ლექსს შენ საძღვნოდ, როდესაც
ვწერდი,
ვნახე გაზეთში ხატება შენი,
ვირწმუნე კვლავაც მე ბედისწერა,
შენი არსობა მშვენიერთ მშვენი.

• • •

შინ თბილა ცვილის სანთლის ოდენად,
ვარეთ ყინვაა, ქარი ბოგინობს.
საღღაც ახლოდან ისმის გოდება,
მეზობლის ქალი, თუ მელოგინობს.
წუთი წუთს, როგორც წვეთი წვეთს
მისდევს.
აღარ ივსება ის საწყაული.
იქნებ ამ ქვეყნად სიცოცხლე ღირდეს,
თუ გამეორდა კვლავ სასწაული.
იქნებ ჭვარს ეცვას ჩემ თვალწინ
ქრისტე,

ან ანტიქრისტე გამომეცხადოს.
მე კათაკმეველს, თუკი მომკლავენ,
ვინ იცის, მაშინ, იქნებ ვეცხოვნო.
და დამაკლდება ლოცვები შენი,
ღმრთიული მადლი და მირონცხება,
შენი ღიმილი ესოდენ მშვენი,
ჩემი ნატვრა და ჩემი ოცნება.
წავვისის ხევში თბილა შენ ტიტებს
და ზამთრის ძილში შენ ელანდები,
აქ ცივი ქარი ხეებს ატიტვლებს
ახლა იწყება დიდი ავდრები.

მე ეს დღეები ვარ უთავბოლოდ,
 არ ვიცი რას ვიქმ, ანდა რას ვჩამახავ.
 იქნებ ეს ლექსიც არის უგონო,
 ტყუილი განცდა, ბრყვეული ზრახვა.
 ის ლექსი ყველა შენ შთამაგონე,
 რომელსაც აწიცი ვიტყვი და დავწერ.
 მე რა ხანია ასე მგონია,
 რომ უსათუოდ გავუძლებ ამ წელს.
 ამა წლის სასტიკ ყინვას და ნეფხვას,
 მწარე წუხილით სულის ავსებას.

თუმცა არ ძალმიძს, რომ ვაქცე ვეფხვად,
 მყის სამხეცეში მომათავებენ.

მე ხომ ძნელად ვწერ, მიჯორს გართმევა,
 თითებზე ვითვლი სიტყვების
 მარცვლებს.

ჩემმა სვე-ბედმა შენ ჩხეს გამრიდა
 და გამიჩინა მძიმე განცდები.
 იქნებ ეს თქმულიც არის უგონო,
 ტყუილი განცდა, ბრყვეული ზრახვა.
 მე ეს დღეები ვარ უთავბოლოდ,
 არ ვიცი რას ვიქმ, ანდა რას ვჩამახავ.

გგონია მხოლოდ მიყვარხარ ლექსად
 და არა მხიბლავს შენი არსება?
 მე გაეთავდები შენდა აღერსად,
 აღარ ვინატრებ სხვა აღსრულებას.
 ხარ სიყვარულის ჩემი ასული,
 შენ ველარ დაგთმო, თუნდაც რომ
 მემტრონ,
 თუნდაც დამესხას ასი ავსული
 და ხერხემალი გადამიმტვრიონ.

არ მინატრია ლხინი საამო,
 არც ნაღვინები არ მაქვს ბოდვები.
 ყოველდღე ნატვრით, დილა-საღამოს,
 ისევე ქუჩაში დაგელოდები.
 და აღვინთები შენდა აღერსად,
 აღარ ვინატრებ სხვა აღსრულებას.
 გგონია, მხოლოდ მიყვარხარ ლექსად
 და არა მხიბლავს შენი არსება?

ტიტა ქარვა და ძოწის ფერები,
 შენი ტიტები, შენ ლამარია!
 მე მაგ ყვავილებს მივეფერები...
 ნეტავ ეს ფერნი რალამ არია?
 შენ აცვლევიწე ფერი — სხვა ფერად,
 შენ შთაუნერგე მზე და ლაევარდი,
 ააყვავილე უცხო ზღაპრებად,
 ეგ მებრიოკე ჩირგვარ-ბარლებიც.

ამიტომ გრაცხავ ყვავილი ღვთაებად,
 ჰქმნი შთაგონებით ფერადებს აზლებს.
 ველარ გავუძლებ ასეთ სიყვარულს,
 დაუნდობლად რომ გადომახალე.
 ველარ გავუძლებ, ველარ დავიტევ,
 ბობოქარ გრძნობას რომ გადამრია.
 ...წაგვისის ხევში ხარობს ტიტები,
 შენი ტიტები, შენ ლამარია!

ვაჟა ჰერცული

დაბადება

დღე შემოვიდა სოფელში
ოქროსტუჩება, მზიანი,
ცის სიცილივით გაისმა
ზანზალაკების წკრიალი,

გალობს მაისის ჰაერი
უნისლო, ალერსიანი...
წინაპრის სუნთქვა მგონია
შენი ვენახის შრიალი.

ვინ იცის...

საარაგოზე დიდი თოვლი
მოსულა თურმე —
აივებს სწვდება,
ზვინებს ფარავს,
გზა ჩაკეტილია...
ვინ იცის, ახლა
ჩვენს სახლს როგორ უჭირს,
უჩვენო დარჩენილს...
დგას, აღბათ, იმ მგზავრით,
დიდი ტვირთი რომ მოუგდია,
ველარც წინ მიდის

და ველარც უკან
და, სადაც არის, დაიკვნესებს
და ჩაიმუხლებს...

საარაგოზე თოვლი მოსულა
მაღალი... თურმე აივებს სწვდება.
ვინ იცის, ახლა
ჩვენს სახლს როგორ უჭირს
ობლად, უმეზობლოდ
ტყის პირას დარჩენილს
და თანაც დაბერებულს.

გადარჩენა

ჭაობებს გვერდი ავუარე
და გაღმა გავედო...
მართალია,
ხელები დამეკაწრა,
და ლორლისაგან დამეძევა
ფეხისგულები;
მართალია,

უფსკრულის ქარმა დამიბერა
და სადღაც ეკლიან ტოტებს შერჩათ
ჩემი თმის ღერები,
მაგრამ მე ჭაობებს გვერდი ავუარე
და გაღმა,
მეორე ნაპირზე გავედო!

• • •

მე დღესაც გენდობი,
როგორც დედამიწას ენდობა ოკეანე,
როგორც ოკეანეს ენდობა მდინარე,
როგორც მდინარეს ენდობა ყვავილი
ჩამოვარდნილი ნიავის ტალღიდან...

რკინის აბლაგუდა

განა სადმე შორს,
აქვე, ორ ნაბიჯზე,
ბებერმა ვაშლებმა
წელსაც ისე ჩაიყვავილეს,
რომ ჩვენ ერთხელაც
ვერ დავდექით
მათ სინათლეში...

მონათელი ცა

ბედნიერი ხარ, ღრუბელო,
უფალმა ასე ინება,
სივრცის მხარეებს მოივლი
და მთაზე ჩაგეძინება
ვარსკვლავებს ნახავ სიზმარში,
ბავშვივით გაგელიმება.

— — —

პიზი სულაიაური

ნატიალი

• • •

— ეს ჩემია!..
აი პირველი დალი
ბავშვობის.
ამის მერე მთელი ცხოვრება
საკუთარ თავს ემსახურები.

• • •

რა დარჩა ჩვენში
მამინდელი, ყოველდღიური
სპექტაკლებიდან?
კმაყოფილება, სიმშვიდე
თუ მომავლისთვის მომზადებული
კოშმარები?
იქნებ ლექსები, სიყვარული
ან ნიკოტინი?
(თუმცა შენივე ბინაც ასეა:
ვერ გაიგებ,
ვერ გაიხსენებ შინ რა დატოვე
და მობრუნებულს
ვინ დაგხვდება
შენს ლოგინში შემოწოლილი)...
ყოველდღიური წარმოდგენები:
რომელშიც ისე გამოვიწვი,
გამოვიბრძმედე,
როგორც თიხის ჯამი
ქურაში.

• • •

საბოლოოდ რა რჩება ჩვენში
წინაპრების პროგრამისაგან,
როცა დღეები და საათები,
წელიწადები,
საუკეთესო თვისებების

ფლანგვაში გადის?
ყველაფერი განიავდება,
დაგვრჩება მხოლოდ მორთმეული,
მოტანილი,
საიდანაც წამოღებული ბუჩო,
ნაგავი...

• • •

სევდას უცნაურ სიამოვნებით
გაჰყავს ტვინზე
ახალი და ღრმა არხები...

• • •

ზოგჯერ ისიც მოგეჩვენება,
რომ მზე უაზროდ იხარჩება —
სხვის კი არ გზავნის,
სიმბურვალისგან დამსკდარ კეცივით
ახურავს ქალაქს —
კიპარისიც კი ვერ გახვრიტავს...

• • •

ბოშა ქალმა
თავის მხურვალე,
უზარმაზარი ძუძუებიდან
ჩემი ტვინივით ადუღებულ
ლუდის ქილა ამოაძვრინა...
...შემთხვევით ვნახე ბავშვობაში
როგორი მკერდი ჰქონდა
დედაბერს —
დამჰკნარი და მომჩვარული.
ახლა ხანდახან მესიზმრება —
იმ ძველი ჩვრით
ვიწმენდ ხოლმე სახეს
სიცხეში...

• • •

...ქარისკაცი ბინძურ ოთახში
დარჩენილი დროის პირისპირა:
სადაც კუთხეში მოსროლილი
ჩერის თოჯინა,
მივიწყებულნი...

• • •

როგორ ვკრთებოდი, ვიწამლებოდი
ბავშვობაში,
გზებზე დანთხლეულ და გასწორებულ
ბედშვებ ცხოველებს რომ შევხედავდი.
ახლა სრულიად გულგრილი ვარ.
ისე ვუყურებ,
როგორც მთვრალი კაცი
თავისავე სისხლს...

• • •

ფეთქავს,
ცემს მაჯა,
როგორც საათი
დამალულ ნაღმზე...

• • •

მახსოვს ოდესღაც
ვენდობოდით მგონი
ერთმანეთს.
რა გამოვიდა,
რა გვაპოვნინა
გრძნობების და ემოციების,
სიყვარულის
ტრანსპლანტაციამ?...
სავსეა
ჩვენი ტვინის ამბარი —
ვერ შეაშინებს
ხანგრძლივი და მკაცრი ზამთარი.
მთავარი კი არ ახსენდება:
— არ იჭმევა აღამიანი..

• • •

წვეთი დაეცა მტვრიან
ფოთოლს.
მერე დაგორდა
და ხასხასა კვალი დატოვა...

• • •

კაცი ამბობდა:
პოეზიაზე ვილაპარაკოთ.
დრო შეიცვალა.
ახლა ამბობს:
პოეზიაზე ნუ ვისაუბრებთ!

• • •

როცა წარსულში იქეძები,
იკვებები როცა წარსულით,
აწმყო და მერე,
შენი ძმები აღარ არიან.
ნახევრად სავსე
დარჩა წარსული.
მომავალი
ზებგერითი სიჩქარით მოდის...

• • •

ქარი უეცრად ვიგრძენი,
მერე,
როცა ხეები დავინახე
მოულოდნელად...

• • •

ძმაო,
გავიდეთ სამალავიდან.
შუადღისაგან დადუღებულ ქალაქის
ხვატში
შევეგებოთ ქარსაც, წვიმასაც,
ვიხეტილოთ.
სულ ერთი არის —
ქუჩის დღეები დათვლილია,
თუ მე და შენ არ გავიარეთ
და თან წვიმამ თუ არ
მოგვისწრო...

• • •

დიდი ქალაქი:
ეკლესიის პატარა ეზო.
მკედარი ჩიტი —
წვიმის გუბეში.
ნეონის შუქი.
მძაფრი სიცივე.
ელექტრონის ხმა.
ელექტრო-სევდა.
„გაუზრდელი“
ახალგაზრდები...

* * *

ცივა-
 ვხედავ დაძაბულ ძალს
 შიშველ ხეებთან.
 ვხედავ მის თვალებს —
 სასოწარკვეთის
 ორ ნაპერწკალს
 შიშის ბუდეში...

* * *

მარტი წინ მიღევს,
 მაგრამ თებერვალს
 მინდა შევაჭებ,
 მინდა ვაძაგებ...
 დაგვარგე ისიც,
 რაც დავაძინე,
 და ჩემი აზრით
 უკეთეს დღეებს
 გადავუნერგე...

* * *

მე ამ საღამოს
 სხვისი თვალებით შევხედავ
 თბილისს
 და ეს იქნება
 ჩემი სასჯელი.

—•••—

• • •

ვინ მაჩერებდა ამდენი ხანი,
თავქუდმოგლეჯილ, უგონო მწვევარს;
ვინ ამიტანა ამდენჯერ მთვრალი,
ვინ ამიკრძალა ამდენჯერ წერა.
ტრფობის საბანი გადამახურა,
ახლად წვერაშლილ დაუღლელ მხედარს,
როგორ გავუძლო ჰერს და სახურავს,
როცა ამ ცაში ვარსკვლავებს ვხედავ.
მე რომ მხატვარი ვყოფილიყავი,
ვერ დავხატავდი სულ ერთი ფერით
და დარჩებოდა დროთა სიყალბე,
მოსაფერებლად გამოწვდილ ხელებს.
შენ ჩემი ერთი ფერი იყავი,
მიკრული ნახატს მზისფერი ლაქა
და პალიტრაზე სადღაც დაკარგულს
მე ვერასოდეს შენ ველარ გნახავ.
რა დამრჩენია, ვარსკვლავებს ვეძებ
ათას ფერში თუ ათას სახელში,
ვიღაცის ქურქი ალბათ მოსძებნის,
ადგილს ამ სულის ცივ წასახდელში.

• • •

დღეს მეცხრამეტე თოვლია
და მეცხრამეტე ლექსი,
ისევ წარსულის ტოლი ვარ.
გავდგი ცხრამეტი ფესვი.
სტუმრები ჩემი, ძველი წლებია,
დღესასწაული ცხრამეტი ლანდის
და ავსებს გვერდებს ჩუმს და სევდიანს
ეს უსასრულო ცხრამეტი დარდი.

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

• • •

ვუსმენდი შოპენს,
მერე ათოვდა ქაშვეთს,
ალბათ ზამთარმა შემაყვარა მარტო დარჩენა,
ცოცხით დასდევდა შეეზოვე თოვლიან ბავშვებს,
ცოცხით, რომელიც ჰგავდა ფარშევანგს.

• • •

ქარვისფერ ყანათა ლელვა დარჩება,
მეწამული მზის წვა, მღუმარება,
ფრთამოტეხილი მერცხლის საშველად, მე მარტო წავალ!
გაკურთხოთ ღმერთმა და დამივიწყეთ,
დაე სხვა გემები მორეკოს წყალმა,
გემუდარებით იცინე, იცინეთ,
როცა მე წავალ....

• • •

თოვლიან ქართა დევნით დაღლილი,
გადაუქროლებს ჩემს ქანდაკებას მერცხალთა გუნდი,
მე ისევ მოვალ, მხოლოდ არავის არ გაუმხილო,
რომ მე ღაებრუნდი.

— — —

სამი მოთხრობა ერთი მკვლელის შესახებ

1. მთელი დღე წვიმდა...

ისე გულდაჭერებით წვიმდა სოფელ ჭუბუ-
ჩიშში, თითქოს არც არასოდეს აპირებდა გა-
დადგებას. დაბლა ჩამოწოლილი ღრუბლები ევ-
კალიტებისა და ალფათა კენწეროვებზე გაერ-
ხიანდნენ და ადგილიდან ვერ აძროდნენ. სხვა
საწველი არ ჩანდა, ალბათ აქვე უნდა დაცლი-
ლიყვნენ ბოლომდე. უბნის რწმუნებული ჭო-
ტო გვიღავა ცხრაქერ მაინც გავიდა აივანზე,
იქნებ გადაისარკოსო, მაგრამ წვიმის სვეტს
შავად ჩაბოვებურად დღენათელი და ქუჩის იქით
ჩამწკრივებული ეწო-სახლები ისე მკრთალად
ჩანდა, თითქოს არანამდვილი ვეგები არანამდ-
ვილ ზღვაში აუჩქარებლად შიტორტმანებდნენ
და უოველივე წმინტის უფრო ჰგავდა, ვიდრე
სანამდვილეს. უცოლოდ რაღაც უნდა მომხდა-
რიყო და ცუდი წინათგარძნობით გულგახიებუ-
ლი ჭოტო გვიღავა გემრიელად შეფუტრთსავდა
ხოლმე მადლა ცას, დაბლა თავის ბედი-იღბალს
და კვლავ კაბინეტში ბრუნდებოდა, სადაც მა-
გიღაზე უაშრავი გადასაზულ-გადმოხაზული და
დაჭმუჭნილი ქაღალდი ეყარა. დილას აქით წი-
რდა კვარტლის ანგარიშს და უკვე ყელში ამო-
სვლოდა. მაინცდამაინც შარქვედ ვერ ხმარობდა
კალამს, წინადადებთ მჭიმედ, კრატუნით ლაგ-
დებოდა თერთ ქაღალდზე და ეს მოსაწვენი
ზოზინი გუნებას უფრო უმყავებდა. მისდაში
რწმუნებულ უბანში ამ ხნის მანძილზე მნიშვ-
ნელოვანი არაფერი მომხდარა, თუ არ ჩავთვ-
ლით კვრივი ფუნთოლას ბიჭის, ქვათიას და-
ნაშაულს. ეს ქვათია დიდი უბედური ვანში
ჰუავედა გაშჩენს. მაგისი გამოსწორება არ იქნე-
ბოდა. ღაშით, ასეთ წვიმასა და მერტბში, თუ-
რამე ხიდან ჩამოვხსნა. ტოტებზე მოუტუტუტებ
დედლები და ტომარაში ჩაიჭრათა. მაგ ტუ-
ტუსს ფრანველი გზაზევე გაგუდვია და იძუ-

ლებული გამხდარა, ტომარაან სანწალეში გა-
დაეგდო. სანწალე ანა რისი სანწალე იქნებოდა
(ჭოტო გვიღავამ სმენა დაძაბა, თავსხმას ავად
აეგუგუნებინა სოფლის მდინარე), ტომარა
ბრანით მოუგდია უკან. აქ წაასწრეს თურმე
ფუნთოლას ბიჭს. ეს იყო და ეს! ჭოტო გვი-
ღავა კი აქდა ახლა თავის ცივ კაბინეტში და
ცდილობდა სხარტად და ლიტერატურულად გა-
დმოეცა ეს ბითურული ამბავი.

უბნის რწმუნებულმა ხმადაბლა შეიგინა. ფა-
ნჯარიდან გაიხედა. მაგნოლიის ჩამუჭებულ ფო-
თლებზე დედრონი წვეთები ეცადა და სათი-
თიოდ წყააწყუბით სხლტებოდა. ტოტებს მი-
ღმა სოფლის შარა გამოიკვთა. იქ, იმ წვიმაში
ამაჟად გაიარა თინიყო კელაპტრიშვილმა, მთა-
ვარი აგრონომის გოგომ. უკვე შედგრებული
და ტანაურილი იყო სველი სასკოლო ფორმა
ეტმანებოდა, მაგრამ ისე აუჩქარებლად მიიბ-
ხეოდა, თითქოს წვიმაში კი არა, შვის სხივებში
ბანაობდა.

ჭოტო გვიღავამ ამოიოხრა. დაჭმუჭნილი ქა-
ღალდები მაგიდადან გადაფრთხა, კალამი დაა-
გდო და ბელიგულეზი სახეზე აიფარა, თვალი
დახუტა, წვიმის თანახარ ხმაურს მიუგდო უუ-
რი. შიტი არაფერი ისმიდა. წვიმა შხულოდა ტო-
ტებში, წყარაწყურთი, წკრიალი გაქქონდა წვე-
თებს. შორიდან კი გუგუნებდა მოძალდებული
სანწალე და ამ ხმაში რაღაც საშიშროება იმა-
ლებოდა. წაშით ეშმანა კიდეც, სადაცაა წყალი
გადმოხეთქას და წაგულეკავსო. შეფოთებუ-
ლმა თავი ასწია, თვალი გაახილა. შიშმა გა-
ქეწწლა. წყლის გაუთავებელ ხმაურში სხვა
ხმებიც გარეულიყო. სადაც სოფელში წიო-
კობდნენ. „ალბათ წყალმა წაიღო ვინმე!“ —
პირველად ეს გაიფიქრა და აივანზე გაეარდა.

დაცარილებულ შარაზე თანდი ჩიმაკაქემ გაიარა ფეხჩქარებით.

— რა მოხდა თუ იცო? — მიადევნა ჭოტო გვილაჟამ, მაგრამ თანდომ დახნეულად მოიხედა და ვაა განაგრძო.

ჭოტო გვილაჟა კაბინეტში შებრუნდა. კედლსა და ლამადას ხელი დასტაცა და კვლავ აივანზე გავიდა.

წვიმის ფარდებიდან აწოწილი ბიჭი გამოხსლტა, თავქუდი მოგლეჩილი მორბოდა.

— ზაზა? — კიბზე რომ მოაღწია, მაშინდა იცნო თანდი ჩიმაკაქის ბიჭი.

— ჭოტო ძია! — საფეხურებზე შექანდა ზაზა ჩიმაკაქე, წაიფორბადა. ტალახში იყო ამოგანგლული, სველ საფეხურზე ფეხი უსხლტებოდა.

ჭოტო გვილაჟა ჩაეგება, შარაზე ხელი გამოხსლო, კაბინეტში შეიფურანა და სკამი გამოუწია.

ბიჭი მოწყვეტილ დაქდა, თავით მაგიდას დაეშხო.

ჭოტო გვილაჟამ კარი მიხურა. სავარძელს დაუბრუნდა. „იე, ამის თავს რაღაც უბედურებაა!“ — სევდიანად გაოფიქრა და ქალღმრთლები შეუმჩნევლად განწე გაიროსა, ბიჭის თმებიდან ჩაშოკურებულმა წვეთებმა არ დამისვდესო. ზაზა ჩიმაკაქემ თავი ასწია, შეეცადა პირდაპირ შეხედდა, მაგრამ ახურებულნი სახე უმაღლანზე მიასრუნა.

— შე მოკვალა... შე მოკვალა მამუჯა!

სულ რაღაც ორიოდ წლის წინ დიმიტრი ფარცვანია ძმაცაცებში მიტოვდ იწოდებოდა და იურიდიულ მეცნიერებებს ჩაუთხავდა. რაიონში საკუთარი სურვილით ჩამოვიდა, თუმცა აფრთხილებდნენ, სამსახურის შოვნა იოლი არააო. თვითონ უკეთ იცოდა თავისი საქმე. იქნებ სხვათათვის შეუმჩნეველი მზარეული ანგელოზი მასაც ჰყავდა, იქნებ იღბლიანი უფრო იყო, მაგრამ იტყობა აქეთ არც თუ უსაფუძვლო იმედებით მოემართებოდა. ყოველ შემთხვევაში, გაუმართლა. ახალგაზრდა სპეციალისტს გულთხილად შეხედნენ, რაიონის ცენტრში პატარა ოთახი მოუხერხეს, დროებით უმნიშვნელო სამსახური შესთავაზეს, მაგრამ როგორც კი გამოცდილი იურისტი შერაზადაშვილი პენსიაზე გავიდა, უმაღვე დიმიტრი დინიშნა გათავისუფლებულ ადვოკატს.

თავდაპირველად რამდენიმე იოლი საქმე გამოიძია, როგორც წესი, მცირეწლოვან დამნაშავეთა ერთმა ახალგაზრდამ „უფიჯულიდან“ იპროსურა მავნიტოფონი მოიპარა, მეორე — სხვის ბინაში შევიდნა და ორასი მანეთის ობლიგაცია გამოაყოლა ბელს, მესამე — დანით დაუტვდა გაშვებულს, საფულე წაართვა, შვიკი მხოლოდ სამი მანეთი და ორმოცდახუთი კაპიკი აღმოჩნდა. შერაზადაშვილისათვის ასე-

თი წვრილმანი საქმეებიც სარფიანი იქნებოდა ალბათ, მაგრამ დიმიტრი ფარცვანია ჭრჭერობით თავისი ციციკა ხელდასით, პირბედა არსებობას და ეს უმარჯულები, მათი შრომლების მდებლობის მათხედვად, ერთი მეორის მიყოლებით ავტომატის მცირეწლოვანი დამნაშავეთა კოლონიაში აღმოჩნდნენ, რამაც ახალბედა გამომძიებელს უშეღავათო და შოუსუიდევილი მუშაის სახელი დაუგდო...

სოფელ კრებურიში მომხდარი მკვლელობისთვის პირველი სერიალული საქმე იყო. შარათალია, თავდაპირველად ამ შემთხვევას შერაზადაშვილი იძიებდა, მაგრამ პენსიაზე გასვლამ შოუსწრო. დიმიტრის ენაყუბოდა ახალი როლი, თითქოს რამდენიმე საფეხურით აიწიო უცაბედად. წინასწარ გამოძიების მასალებიდან მარტივი და ნათელი სურათი იყვითებოდა. ჭრებუნის რწმუნებულს, მერე კი შერაზადაშვილს ყოველი წვრილმანი აღწერსათ. ერთადერთი, რაც დამნაშავეს ვერ ათქმევინეს, ეს იყო მიზეზი... ბიჭი უსასრულოდ იმერებდა, მამუჯამე მოკვალაო, მაგრამ რატომ და რისთვის, ამას არ ამბობდა. „თუმცა ახლანდელ ახალგაზრდებს მიზეზი რაღ უნდათ! — ხმაშლია იტყუდა დიმიტრი. — უოჩებოვით დადიან, პატარა წაიყენავენბა და დანას გაგიყრიან მუცილში!“ თვითონ კი გუნებაში არაერთი ვერსია ჰქონდა ჩამოწიყებულნი და, რა თქმა უნდა, პირველმა თითქმის ნაღვ მიზეზად გოგო მაჩნდა.

დამნაშავესთან შეხვედრამ ამის რწმენა განუშტაცა გაღივული, ყვრიმალამორბილი ბიჭი ისეთი უბედურა ჩანდა, ისე უსასოოდ მოშვებული იქდა სკამზე, იყო და არც იყო ცოცხლებს შორის. ხანდებან, თითქოს გამოფხიზლდაო, საკუთარ თავს გარდავდ შეხედდა, მხარებს გაშლიდა, ამ დროს ფარულ სიყრბებს ააშარაკვებდა და დიმიტრიმ წაშიერ გაღვებულნი სიბრალულის ვრძნობა უმაღ განაგდო.

— რა ვქნათ ახლა ჩვენ? — ხეწმით იცითბა. ზაზა ჩიმაკაქემ თავი ასწია. თვალბში მუდარა იდგა და ამ შემოხედვამ დიმიტრის სიფიცხე შეინადა.

— წუალი ხომ არ ვინდა? — თანავრძნობით შეეცობბა.

ზაზამ თავი დაუქნია. დიმიტრი უკან გადაიხარა, სურას მისწვდა, წყალი დაუხსა და მიაწოდა.

ბიჭი ხარხად სვამდა, ნერვულობისაგან ტუჩები დაშარბოდა.

— სიხიანი ხარ?

ბიჭმა უარის ნიშნად თავი გააქნია.

— ერთი ეს მითხარა, თინიყო კელატრიშვილი რა ამხანაგა შენი?

ზაზას თითქოს უბიძგესო, მოიბუზა, იატაკს დააშტურდა.

დიდბანს უყურა დიმიტრიმ, მიხვდა, პასუხს ვერ მიიღებდა...

მერე შიელი ის დღე სხვა ვერაფერს დაუდო გული. ნაშუადღევს ჭოტო გვილავას დაურჯა კუბურშიში, ჭერაც უმანქანო კაცი ვარ, თუ არ წყურხლები, მანქანით გამოიბარე, ადგილზე მიწად საქმის გავეციოლ ვარს გამოიკეტა და შინსაკენ აუჩქარებლად გასწია. წვიმიანობა ახლახან მიილია და შინა ჭერ კიდევ ნესტიით იყო გაჭრებულა ცდილობდა, ტალახან გუბეს შორიდებოდა, თან კი „საქმეზე“ ფიქრობდა. კარიერის დიდ გზაზე პირველ ნახებებს დგამდა და ყველაფერი უნდა გამოეწომა, აეწონ-დაეწონა. სიმართლე აღმასის თვალთვითა, უამრავი წახნაგი აქვს, რამდენაირად შეაბრუნებს, ამდენაირად აბრკვევილიდგება. სასწორი ბელში ებრა და პინას, საითაც სურდა, იქით გადახრიდა. ეს რომ გაიფიქრა, გუბეში მანქანა ჩაქრა ფეხი და შიელი ის ხალაო ერთადერთი ფეხსაქმლისა და ერთადერთი შარვლის წმენდას მოახშარა.

ლოგინში გვიან ჩაწვა. უცხოური დეტექტივების კრებული გახსნა. „ეს შემგებები, ერსკენი პუაროები და შერლოკ ჰოლმისი წდაპირის გმირებია, — ფიქრობდა წანად, — ცხოვრებაში ყველაფერი ბევრად რთულია... ყველაზე მარტივი საქმე უფრო რთულია, ვიდრე ყველაზე დაზარალებული დეტექტივი!“ შინც სიაშოვნებით ერთობოდა დეტექტივებით, თუშეა ახლა დაღლა იგარძო, გული ვერ დაუდო წიგნი გადადო, შუქი ჩაქრო და სიხნელეს შიამტერდა. „დაშენცვან ახლა მაგ ჩიმიკის ახლობლები!“ აზრი არ გაუგრძელებია, ბალახს ჩაეხუტა. სინამ თვალს დახუჭავდა, ანგაღმა ფიქრმა გაუფლავა: „მა, როგორია ეს თინიყო კელაბატაშვილი?“

დაღას კი მადვიძარამ უშტყუნა და, მანქანის პიბინმა რომ გამოადვიდა, შუე საქმიოდ წევით იდგა...

გზა მოულოდნელად ძირს დაქანდა. იმ ადგილიდან მგზავრების თვალწინ უცხად გადაიშალა საწაღლეს ჰალაში ხალათად ვანფინილი კუბურშიში. ხეშილი იტალღებოდა ვერცხლისფერი საწაღლეს ვაგა-გაშომა. სოფლის კიდეიდან იწყებოდა ჩიის პლანტაციები, შავად გადაწვნილი ნახშირბერი, ქარსაკავის სწორი მჭკრებობა... ერთადერთი მოახფადებელი ქუჩა ისარივით კვეთდა კუბურშის და მის გასწვრივ ჩამჭკრებულ მაღალ ოდებზე თუნუქის სახურავები ბრწყინავდა.

ჭოტო მანქანა გააჩერა. მცირე ხანს ჩუმად ასხდენ.

— იტყვიან ახლა წინათგრძნობა არ არისო! — ამოხვინება უბნის რწმუნებულმა. — შიელი ის დღე შუავე გუნებაზე ვიყავი! „ნახვაში იქნებოდა“, — გაიფიქრა დიმიტრიმ. ჭოტო გვილავა ტანხსვილი კაცი იყო, მანქანაში ძლივს იტვიოდა, მომრგვალებული

შუტელი საქმეზე მიედო. მილიციის ფორმისე ცეცა, სავაა შეშოასკლებოდა. იმის გვერდით დიმიტრი პატარა კაცუნად ჩანდა და უბნის რწმუნებულს ეს უპირატესობა არაფრად ეპატანებოდა.

— იქ, მაგალითად, სკოლა! — ხმადახლა, თითქოს თავისთვისო, თქვა ჭოტომ.

ამას უსიტყვოდაც მიხვდებოდა კაცი. ახლად აშენებული ოთხხართულიანი სკოლა თითრად დაქატოთათებდა სოფელს.

— აქ კი სასფლაო! — ჭოტომ ჩუმი ტყვილი ამოუყოლა ამ სიტყვებს.

ჭვითკობის კედელი ვარს ერტვა ბუმბერაზ ჰადრებს; და მათს ჩრდილში სიწყარე და სიგრილე სუფვავდა.

დიმიტრი მანქანიდან გადმოვიდა, თითქოს ფეხის გასამართადო, ფეხებმა კი თავისით წაიყვანეს სასფლაოსკენ. ჭოტოც მიჰყვა ხენეშით. ძველდურ, დახავებულ საყდარს აუარტეს გვერდო. ხმის ამოუდებლად მიდიდნენ საფლავებს შორის და დიმიტრის შერა ვადაურბოდა გვარებსა და თარიღებზე.

სევდა შეშოაწვა. პატარა ბიჭის სკედილი მხოლოდ ამ წუთას გაიცილობიერა. ახლდა იგარძო ბოლომდე არცთუ იოლი საქმე ჰქონდა დაკისრებული და რატომღაც შერაზადვილზე გაბრაზდა, თითქმის ყველაფერი გამოიბოდა და რაღა ბოლო წერტილის დასმა დაეწარა.

განაპირას, ვადასახებზე, ჰადრის ჩრდილში ახლადდურთილ ვორაკს მიადგნენ. უბრალო პალოზე ფიცარი მიეკრათ და წედ ღურჭი სელნით იწერა: „მამუჯა ლევაჯა“.

— იმ, ბებია აქ ვერც ამოხობდება, საწულიო!.. მაგას არაფერი ეშველება აწი — ყრუდ ჩაილაპარაკა ჭოტომ.

არც მამუჯა ლევაჯას ეშველებოდა რამე, არც მის მოხუც ბებიას!.. მაშ, რა რაღა ეცისბრე ბოდა დიმიტრი ფარცვანას ამ ტრაგეკული კვანძის ვახსნაში? პასუხი ერთი იყო, როგორც ამას პროფესია ანწავლიდა: კუმშარბიტებას თავისთავადი ღიერებულება აქვს!.. არაფერიც რომ არ შეიცვალოს, სიმართლე მაინც ფასეულია!

სასფლაოს ამ მდღეობაში დიმიტრის აშკარად ენაშობა საკუთარი გულის ბავახუცი. ჰადრების შრიალი, სოფლიდან მოდწეული შორული ხმები, ჭოტო გვილავას ისტმური ხენეშა ვერ ფარავდა დიმიტრის გულის რიტმულ ცემას და უცებ წარმა დარევა — ძინ-ძინ-ძინ!.. ეს სკოლის წარი რეკავდა. ამ მანუში იწვა მამუჯა ლევაჯა, მისი გული არავითარ ხმას არ გამოსცემდა. იწვა და უფრს უფდებდა ერთადერთ ხმას: ძინ-ძინ-ძინ!..

სოფლის ცენტრი გადაკეთეს. მოსახვევთან თეთრი ხოშაღდვით გამოკურდა ორსართულიანი, ხალვათი სახლი. ჰუმართან შავი „ვოლგა“ იდგა. მანქანის კამოტს ტანსრული კაცი

დაურდნობოდა და ვიღაცას ელოდებოდა. ჭოტო გვიღვავ ხელის აწევით მივიხალა. კაცმა უპასუხა, შერე კი სახლისავე გასძახა:

— აქვარ, ნუ მაგვიანებ! — შთავარი ავრონიძე, კელაპატრიშვილი — ჭოტომ სიჩქარეს მოუმატა.

დამიტრიალ უკან მიიხედა, იქნებ თინათო გამოვიდესო, მაგრამ ჭოტომ, თითქოს ჭახტეო, სხვა გზაზე გადაუვლია და კელაპატრიშვილების სახლი თვალთახედიდან დაიკარგა.

— ა, ეგერაა ჩამაკვების სახლი! — გაახედა უბნის რწმუნებულმა.

ღურჯაღ შედეგილი ჭიშკრის მიღმა ასეთივე თეთრი ხომალდი წამოიშარათა. არცთუ დიდი ხნის გადაბურული ჩანდა, ზედ კუწუზზე თავმოჭოწონედ წამოშართული ვარსკვლავიანი კოშკი ვერცხლისფრად ლაპლაპებდა.

— კარგად ცხოვრობენ! — დაასკვნა დიმიტრი.

— თანდი ჩამაკვებ მშრომელი კაცია! — ფარულ ეჭვს შეეპასუხა ჭოტო — უბრალო ტრაქტორისტი არ გვიგონოს, რაიონის მანჭების კაცია! ქალბატონი ლუბა პედეგოგია და...

დიმიტრიმ ამაზე არაფერი თქვა. „მოსკვიზმა“ მტრთან ირღობეში ბული დააუნა და იმასღა ფიქრობდა, წაღრევის დროს თავი არაფერს მივარტყაო.

ღვერვების სახლი განაპირას იდგა. ეზოს სიღრმეზე ჩვეულებრივი, დაბალ ბოძებზე შემდგარი ფიკრული ჩანდა. მწვანე მდელო სახლის წინ ტრიფოლიატის ღობე, ციკუნა ვენახი, პაწია ბოსტანი, — ათასი ასეთი ეზო-კარი ენახა ადრე დიმიტრის. ახლა ზღბი გაკეთდა, ბატონი, ასეთ ოღაში ვინ იცხოვრებსო, ფიქრობდა თავისთვის.

ეზოში ძებორციელი არაყინ იყო საშაღის ლაფაროში ორი დედალი იქექებოდა ზანტად და ეს გახლდათ იდილიური სურათის ბოლო შტრიხი, სურათს კი უნდა რჩემოდა „მდეშარება“, დიხ, „სრული მდეშარება“.

— ძაღლიც არა მუყავს? — დიმიტრიმ უხერხულობა იგრძნო, მასპინძლის გამოხმობისა მოერიდა. ჭიშკრის საგდული რომ გადასწია, ხელი ოდნავ უთრთოდა და საკუთარ თავს შემოსწერა, რა გაჭვს ნეტა მოსარიდებელიო.

უჭურბად გადაკვეთეს ეზო. ხის სუსტმა კიბემ ჭრატუნე გაიღო.

— არავინა ხართ შენი?

ათიოდე წლის ბურძღლა გოგომ გამოიხედა. სტუმრების დანახაზე დაფრთხა, სადღაც სიღრმეში მიიკარგა.

ჭოტომ დიად დარჩენილ კარში შეეყო თავი.

— ხართ ვინა?

კუთხიდან ბებრული ჩიფჩიფი მოიხმა.

ნაეკლესურჩიან საწოლზე, მაღალ ზღბიშებს ჩიტავით პაწია ქალი მიურდნობოდა.

სტირზე სათვალე ეკეთა და სტუმრებს ბერე თვალბათ შემოსკეროდა.

— მოხმანდით! — წამოწევა მიიხედა, ღრე არ ეყო და ზღბიზე მიეწევა.

— ნუ შეწუხდებით, ქალბატონო ცინტო, ჩვენ წამით შემოვიხინით! — დიმიტრი შეეცადა დაუვავებით ელაპარაკა, სკამები შინაურულად გამოაჩინა, ერთი ჭოტოს დაუთმო, მეორეზე თვითონ დაქდა და აღერსით დაუმატა: — უბნის რწმუნებულს ალბათ იცნობთ, მე კი გამოძიებელი ვახლავარ!

ამას რომ ამხობდა, ცდილობდა შინაგანი თრთოლვა დაეფარა.

— ისევ გამოძიებელი? — დედაბრის ხმაში დამცინაო კილო გაქრათა.

— ჩემს წინ ვინც იყო, პენსიაზე ვავიდა — თავი იმართლა დიმიტრიმ. — დამერწმუნეთ, უველაფერს ობიექტურად გამოვიძიებ და თქვენს სურვილებსაც ვავითვალისწინებ!

— არაფრის სურვილი მე არა მაქვს! — ხელი ჩაიქნია დედაბერმა. — მამუკა რომ მუავდა, მანინ მჭონდა სურვილები. ახალი გამოძიებარას მომიტანს ვითომ, გამოცხადებებს შეილი-შეილს?

დიმიტრიმ ვერაფერი თქვა. ჭოტომ კი ამოიხეწემა და შებრაბებულად ჩაუთო:

— სიმაართე ხომ უნდა დადგინდეს, ქალბატონო ცინტო?

— ახლავარდები ხართ ჭერ, ამიტომ გეჩვენებთ, რომ ეგრე იოლია სიმაართის დადგენა. იმ წუთას აქ რომ უოფილიუაითი, მაინც ვერ დაადგინდით სიმაართეს. ასეთ დროს საკუთარი თვალი და გული გატყუებს. კარდაკარ სიარულით ან რა სიმაართეს მოიძიებთ?

— მამ რაგორ მოვიკეთ?

— წადით სახლებში, მიხედეთ თქვენს ოჯახებს! მე კი მაცალეთ სიკვდილი. მალე წავად ჩემს მამუკასთან და სიმაართეს აქ გავიგებ! დედაბერმა ტურნებ მაგრად მოკუნა და თავალები დახეჭა.

კაცები უხერხულად ისხდნენ, ხმის ამოდება ვერ გაებედათ.

ზოლოს ჭოტომ ამოიხრა და წამოდგა.

აწრაილდა დიმიტრი ფარცვანია. ტანში კიანკველები შევისვენესო თითქოს. ნერვებს უშლიდა ეს უნდობლობა, ეძნელებოდა უთქმელად წასვლა.

— რაშე დახმარება ხომ არ გვირდებთ? დედაბერმა დაკვირვებით შემოხედა.

— თქვენვან?.. არაფერი!

ეწეანა დიმიტრის, ფარ-ხმალი მაინც არ დაყარა.

— რაგორა ძღბეთ აქ... მართო?

— მართო რატომ?... შეწოლები მუყანან, აგერ მეწობლის გოგო იყო ამ წუთას!

ცინტო კვირკველიას აშკარად არ ეწადა საუბარი და დიმიტრი დაფაქურდა, რადაც-რადა-

ცემა კიდევ უკვე, შერე თვითონაც ვერ გაიხსენა, რა სიტუაციით ცდილობდა დედაბრის გულის მოგებას, თვითონაც ვერ მიმხვდარა იყო, რატომ ებოდიშებოდა, რა ჰქონდა საბოდიშო, რაში უნდა დაედანაშაულებოდა საკუთარი თავი. კარში ჩამდგარა ქროთა აღნაღლებლად უსურებდა გამოშვების დავიფუტს.

უკვე წლებზე წამოიწია დიმიტრის დედაბრის სიტუაცია:

— თავი არ მოიკლას მაგ ბიჭმა, ჩემმა არ გამხარებულმა!

აივანზე გამოუსვლებმა შევებით ამოისუნთქეს. მხოლოდ მანქანაში ამოიღო ქროთი ხმა:

— კერძო ქალია ცინტუ კვირკველზე, დიდხანს ვერ გაძლებს საწყალო!

„ან რისთვის უნდა გაძლოს?“ — გაიფიქრა დიმიტრმა.

საკუთარი თავით უკმაყოფილო იყო გრძნობდა, ქროთს თვალში მარცხი რომ განიცადა და ეს აღიზიანებდა...

უბედურება სკოლის ნაკვეთზე მოხდა. წაწა ჩიმაკაძე აი, აქ, კურსიდან ამოხეტილ ატამთან იდგა. ვახსნილი დანა ეტირა ზელში, საშენობი, დედაჩემ რომ შეხვედნებაზე გამოატანა ბოლოვების კაბინეტიდან (ასე ეწერა ოქმში). მამუცა ლევანა აი, იმ კარიდან შემოიპოვა. ნაკვეთი ახალი გადაპარული იყო, მიწა წვაიამ გააფიქრა და მამუცას ზეგ ფეხი ეფლავებოდა. ბიჭები აი, აქ შეუარაყნენ. დანარჩენი კი წაშლი მოხდა...

დიმიტრი ფარცვანამ ფეხსაცმელებზე დაიხედა. ტალახი ქუთლებზე აჯდესოდა. ბევრი ცნობისმოყვარე მოდიდა და ნახარავი ისე აეწილათ, აღზაბო ზალახიც ვერ გაიხარებდა. ახალგაზრდა გამოშვებულმა ამოიხვეწა. ეს ტალახი არ იყო უზრალო ტალახი. მასში მამუცა ლევანას სისხლიც ერია და ამ აზრმა რამდენიმე უსიზღვეო წამი განაცდევინა. ნაკვეთიდან სწრაფად გააღწია და შერე მდელიწვე დედაბრის იწმინდა ფეხსაცმელებს.

სკოლის პარამლისკვე გეგმარბნენ.

დირექტორი კიბეზე იცდიდა. მისაღმებოას ორივე ზელი დახვეულად შეგება სტუმრებს, მობრძანდით, მობრძანდითო, დახვეული ხმით გაიფიქრა რამდენიმეჯერ და კაბინეტისკენ წარუძღვა. დაბალი, ჩაბუჭებული კაცი იყო, თითქოს მივარავდა, თან ხროტიწით სუნთქავდა, აღზაბო პოლიპები აწუხებდა.

კაბინეტის ორი დიდი ფანქრიდან შვე უხვად აფენდა სხივებს და დიმიტრიმ თვლი მოკუტა. საქაღალდე გახსნა. სუთვა ქაღალდის თავზე ღამაში კალიგრაფიით გამოიყვანა: „ახეხალომ ფალავანდოვილი, სოფ. ჭუბურისში სსშ. სკოლის დირექტორი“.

ქროთ მოხერხებულად მოკლათადა. კიტრების ზედა ლილი შეიხსნა. სახეზე ზღიისგულეები ისე მოისხა, თითქოს თავს იფხიშლებსო. იცოდა

უბნის რწმუნებულმა, ეს აუცილებელი, მაგრამ ფორმალური საუბარი კუმარბიტებს იოტბოლოდნადაც ვერ მოხვდნა ნათელი

— ახა, რა ვიცი! — მოკლე პასუხით ახეხალომ ფალავანდოვილი. — ზუთი წელია ამ სკოლის დირექტორი ვარ. მთავას კლასი უკველოვის მოწინავე იყო, ახა, შეცხარეში არიან უკვე, დაიზარდნენ... შერე როგორი პედაგოგები ჰყავთ, პეტრე კუჭუხიძე, უზუტესი მათემატიკოსი, იოსებ დიდმელაშვილი, ჩენი შესანაშნავი ისტორიკოსი... ყველაფერს ვიფიქრებდი, მაგრამ წაწა ჩიმაკაძე ამას თუ ჩაიდენდა... — ცოტა ხანს იყუნა, შერე კვლავ სწრაფად აღაპარავდა: — მივდა პირუთენელი ვიყო ცხადია, ასეთ დროს პირველ დარტყმას სკოლა იღებს. უპირველესი დამანაშავი უკველოვის სკოლაა... კი ბატონო, ამაზე კამათს არ დავიწყებში თუმცა შეგველო ბევრი რამ სხვისთვისაც გადავეცხარალებინა — ოქაბი, ბატონო, ქურჩა, ბატონო, თვითონ ბავშვი, ბატონო... გენებიც ზომ რადაცა ნიშნავს... პირდაპირ უნდა ვითხრაოთ, თავდაცვას არ შევუდგები, შე ვიბრძობებს წაწა ჩიმაკისათვის... მთელი პასუხისმგებლობით ვიფიქრებ, ეს შე შერაზადაშვილსაც ვუთხარა, წაწა ჩიმაკაძე, რაც მას ვცნობ, შესანაშნავი, ზრადელი, გონებრივად ნიშნავი ბავშვი იყო ბრწყინვალედ იცოდა მათემატიკა, ამაზე პეტრე კუჭუხიძის ჰქონებო...

— მიუხედავად ამისა, ის დღეს მკვლელია! — უკმაყოფილოდ გააწყვეტინა დიმიტრი.

ახესალომ ფალავანდოვილი სავარძელს წურავით მიიწია, ზელი ფანქარს აწვალებდა, სახეზე კი სიშფიცი ეხატა.

— ვინ იცის, ჩემო კარგებო, უკველ ჩვენგანში სად მიმალულა მკვლელი!

— მამი! — წაიბურტყუნა ქროთ გვილავამ და დიმიტრიმ ვერ გაიგო, ვის უპერდა მხარს უბნის რწმუნებულნი.

— დაწარალებულზე რას მტყვეო, მამუცა ლევანა როგორი უმწველი იყო?

დირექტორმა უბეში ზელი ჩაიყო, ეტყობა შეკრდი მოისრისა, იქნებ გული აწუხებდა.

— როგორი სიტყვაა, მამი. დაწარალებული... დაწარალებული კი არა, უნებლიე მსხვერპლი, შე ასე ვიტყვოდი. მამუცა ლევანა როდელი მოვლენა გახლდათ ჩვენს პედაგოგურ პრაქტიკაში. ასე გონია, რაც არ უნდა ვთქვა, ვაქო თუ არ ვაქო, არც ერთი ექნება სწორი და არც მეორე. ობოლი აზრდებოდა, მოგებხენებო, უფრო სწორად, ბებია ზრადო, ცინტუ ლევანა — ქალიშვილობაში, მგონი, კვირკველია... კვირკველზე, თუ არ ვცდები... მეტად ღირსებული მანდილოსანი, მაგრამ შე ვიტყვოდი — ჭველის გადმონაშთი... მამუცა მკვარცხლი ბავშვი იყო, არცთუ ურჩავოდ სწავლობდა, თუმცა უკველოვის ერთნაირად ვერა... საქმიოდ გონიერი,

ქუასხარტი... ახლეს რაზე კი გამოვიდოდა მი-
სჯან... აწი რას ვუშველით, ჩემო კარგებო...
მე თუ მკითხავენ, თუმცა უხერხული კია ამაზე
ლაპარაკი, მაგრამ პირდაპირი კაცი ვარ მე, უმ-
ჯობნია ცოცხალს ვუშველით რაზე...

ჭოტომ პირზე მუშტი მიიღო და ხმაურით
ჩაახველა. დიმიტრი უხერხულად შეიშმუშნა.

— არსებობს სამართლიანობა!

— რა თქმა უნდა, რა თქმა უნდა! — ნაჩ-
ქარევად გააწვევინებ დირექტორმა. — უპი-
კვეცლესა სამართლიანობის მხარეს უნდა და-
ვდეთ... თუმცა კი ათჯო კანონიც სამართლი-
ანია მოწარმის მიმართ... ახლა კი, — წამოი-
წია ფალავანდიშვილი, — ბოდვს მოგვხდით,
გაკვეთილი მაქვს. თქვენ კი ალბათ წოვიერთ
პედაგოგთან მოისურვებთ ვასაუბრებნას!

დიმიტრამ თავი დაუქნია. ფალავანდიშვილი
რომ გავიდა, ჭოტოს მიუბრუნდა:

— რა კაცია ეს ახსნალოში?

— ჩვეულებრივი! — ჭოტომ მხრები აჩრ-
ჩა. — ცდელიობს სკოლის პრესტიჟი გადარჩა-
ნის, რა თქმა უნდა, საკუთარი. ამისათვის კი,
მეგალოთად, სიყრდევ აჩაა სპირტი, წოვ
წვრილმანზე თვალის დახუჭვაც კმარას..

„არც არაფერზე ვაპირებ თვალის დახუჭვას!“

— გაიღვიჭა დიმიტრამ.

კარი გაიღო და ფალავანდიშვილი შემოყო
თავი.

— მივბრე კლასის დამრბეველი მოფუვა-
ნე, მეც მალე გამოჩნდები!

თვითონ გაქრა, კაბინეტში კი ახალგაზრდა
ქალი შემოვიდა. საზე ბავშვისას მიუგავდა, თუ
შეა ტანის სისრულიე მის ასაკს ანდვანებდა.
უმბად დაუტრა თავი მამაკაცებს. ბავშვ ცივი,
უნდობლობის ამსახველი დიმიტი დააჩნდა.

დიმიტრი წამოდგა, დაელოდა, სანამ ქალი
დაქდებოდა. ახნევდა მისი უნდობლობა, არ
იციოდა საუბარი როგორ წამოეწყო.

ჭოტომ ისევ ჩაახველა, ხმა ჩააწმინდა და
ოთხი სიტყვა ისე ამოთქვა, თითქოს ლაპარაკი
ენარებო.

— ზაირა მუავია, ლიტერატურის მასწავლე-
ბელი!

— იქნებ თქვენნი აზრი გავიზიაროთ, ქალ-
ბატონო ზაირა! — დიმიტრი ქაღალდზე, დო-
რექტორის სახელის ქვემოთ, პატარა ეშმაკუ-
ნების ბატვას შეუდგა.

— ჩემი აზრი ვის რაში აინტერესებს, — ზა-
ირა მუავიას დახალი, შედლოდური ხმა აღმოჩ-
ნდა, — ალბათ დირექტორისა უკვე გაიკეთ!

— თქვენ რა, არ ეთანხმებით დირექტორს?

— იცით, რა ბავშვი აუო მამოცა ლეცავა? —
კითხვა შეუბრუნა ზაირა მუავიამ. — როგორ
აგობსნათ, სიტყვა ვერ მომიძებნია... ის ისეთი
ბავშვი იყო, თითქოს შიგნიდან ანათებსო. წა-
მსოვიდგენიათ? თითქოს თავის მეგობარს და-
ტარებდა სინათლის და სინათლე ჩაქრა...

— ლიტერატურას როგორ სწავლობდა? —
არყოფდ იკითხა დიმიტრამ და მიხვედ... შეც-
დომა დაუწვა.

ზაირა მუავიამ მხრები წიწვლი შეარჩია, ტან-
ქვის კვალმა ბავშვურ სახეზე ასაკის ღარები
დააჩინდა.

— მამაკითე, იქნებ ასე არ უნდა მკითხა!
— იცით რა, — ხმა შეურბილდა ქალს, — მე

ალბათ მკაცრი, უშედეგოო მასწავლებელი ვარ,
ყოველ შემთხვევაში, ასეთი სახელი დამიგდეს
ზარბაიო ბავშვების შშობლებმა. დერეფანში
რომ გავივლი, ხმადახალი წუწუნის მისნის —
„წწწ!“ ეს ბავშვები აფრთხილებენ ერთმანეთს,
ზაირა მასწ მოდისო!... ჩემი გულს მოგება
იოლი არ არის. კლასში რომ შევდივარ, თავი
ჭარბსაკვი მგონია, რომელმაც შორივი ომი უნ-
და გადამბადოს. არ ციცი, პედაგოგურად რა-
მდენად გამართლებულია ეს, მაგრამ ბავშვებს
ადვილად ვიმორჩილებ. ჩემს გაკვეთილზე ბუწის
გაფრენას გავგონებს კაცო. ერთადერთი, მამოცა
ლეცავა მიწობდა სისხლს. აქაც აუო და არც
იყო, სადღაც ფაქრებს მიღმა შიფრინავდა თი-
თქოს... როგორმე უნდა დამეორჩილებინა, მა-
გრამ ვერაფერს ვავბდი, ვჭიდი, პასუხად კი
ისეთ ნათელ დიმიტს შემომადუნდა, გულს ვას-
კდებოდა. გარეგნულად, ცხადია, არაფერი მე-
ტუბოდა, მაგრამ ხანდახან ისე გამოიხეცვანდა
წონისწორობიდან... თქვენ გავცინებათ მე კი
თავს განიარაღებულად ვტარებოდე... ერთხელ
გაკვეთილი არ მომიშნადა. განა არ შეეძლო?
თავისნება იყო, არ უნდოდა და არ ისწავლა...
წარმოიდგინეთ, დგას და მიუბრუნებს, მე კი არ
ციცი რა ვქნა. მიხვებდი, ვერაფერს ვახდებდი,
სიმწრისხავა ღამის ცრემლი მომადგეს, თქმით
კი არაფერს ვამბობ, ჩემად შეეუბრუნებ... უცებ
ბავშვი ჩემკენ წამოვიდა, გახზარული ხმით, ახ-
ნეულად მითხრა: „ზაირა მასწ... მამაკითე!“ ოდ-
ნავ აიწია, ღოუაზე მკაცოცა და კლასიდან გა-
ვიდა...

ზაირა მუავიამ თვალზე ცხვირსახოცი აიფარა.

— წარმოიდგინეთ, კლასში სამარისებური
სიჩუმიცა, უბრში კი ისევ ჩამესმის — „ზაირა
მასწ... მამაკითე!“ ომ წუთას მე მისთვის,
ობოლი ბიჭისთვის, განაწუნებულად დედა ვიყა-
ვი... და უცებ, ამ სიწყნარეში ხმადახალი, თი-
თქოს უბრალო, მაგრამ დანასავით — „ცირკია
რა!“

— ზაზა ჩიმაკაძის ხმა იყო?

ქალი უცებ წამოხტა, ხელი გაახავსავა, არ
შემიძლია, არ შემიძლიოთ, — ჩაიხურჩულა და
კაბინეტიდან გავიდა.

ჭოტო გვილავამ თითები ერთმანეთს შეკე-
დო და შუბლით წედ ჩამოეყრდნო. დიმიტ-
რამ ეშმაკუნებთან ფურცელი ჭებეში ჩაიყუტა.
გულში უსასველო სიყარბილე იგრძნო. „კანო-
ნი კანონია, გული აქ არაფერ შეუაია!“ —

თავი გაიზნენ, მაგრამ ამ აზრმა შეება ვერ მოჰყვარა.

კარგა ხანს ისხდნენ ჩუმად. დრო წელა მი-
ზოზინებდა. წარი მოულოდნელად დაიკცა, ისე
შეათოდ და გამაურებლად, კაცები შეაერთო,
თითქოს არც მოულოდნელ ოდესმე ვაკცეთოლის
დამოთვრებას. სადაც კარი მიხებოქა და წამში
დერეფნები გაივსო წრიალით, სიცილ-კისკისით,
ფეხების ბრავაბრუგით...

კლასში დამახული სიჩუმეა. ჭოტო გვი-
ლავა მოუსვენრად აქრატუნებს სკამს. დიმიტ-
რი ფარცვანია ფანქარს აწვალებს, მდუმარედ
ათვლიერებს მის წინ მსხდომ გოგო-ბიჭებს,
რომელთა ნაწილი „საკმეში“ მოწმედ გადის.
ვევლანი აქ არიან, შიღლი კლასა, გარდა იმ
ორისა, ვერასოდეს აქ რომ ვერ დაბრუნდუ-
ნიან ამიერიდან. დრამის კიდევ ერთი მონაწი-
ლე, თინკო კელაბრიაშვილი პარალელურ
კლასში სწავლობს, ბოლო დროს თურმე თავის
ტყვილებს უჩივებს და გაყვითლებს აცდინს.

წარს მუგია ფანქარასთან დვას და ეწოს
გაქულებს. იმთავითვე არ მოერონა დიმიტრას
ეს ქული, განზე გამდგარა, გულში ჩუმი პრო-
ტესტი ჩაუღვია და ვინ იცის, მომავალში, სად
რას იტყვის.

დიმიტრის ეურნალი მოიჩინა და სიას ჩამო-
ხვტა. ხმადაბლა კითხულობდა, თვალს შეაღვი-
ვდა შექრთად მოწაფეს, თავს დაუქნევდა, და-
ჭეიო. ზოგიერთი ბავშვის სახელი და გვარი
წინასწარი კვლევის მასალებიდან ახსოვდა.

ამათ უფრო ხანგრძლივად აკვირდებოდა, თუ-
ნა იცოდა, რაც შერასადაშვილს უთბრდა, ამის
ვეტაფერს დამატებდნენ. ხანგრძლივად, ჩაფი-
ქრებთა შეხედავდა მინც, თითქოს ცდილობდა
უხმო კითხვაზე მიეღო პასუხი. ბავშვების შე-
მოხედვასი შათი სული ირცლებოდა.

ისინი მართლაც პასუხობდნენ უხმო. ოღონდ მათ
პასუხებში სულ სხვა რამ ტვიტივებდა: როდის
მომთავრდება უკვლივაც ეს? თავს რატომ არ
დაგვანებებთ? ეს თქვენი საქმიანა ფაციფუსო
აზოფერს ნიწნავს, ვერაფერსა გვწენს, ვერ გვა-
მწოდებებს... თვალისათვის უჩინარა, გამჭვირ-
ვალე ფარად ცვიდა გამომჩივლებსა და კლასს
წორის, ამ მხარეს თვითონ იქდა, დანარჩენები
იმ ფარდის შიღმა ისხდნენ და ვეღა ერთად,
სამამოუდებლად საუბრობდა, თუმცა ერთმანე-
თისა არა ესმოდათ რა. მოეჩვენა კიდევ, კლასი
კი არა, ერთი ვიღაცა იქდა მის წინ, ოღონდ
მრავალსაზოვანი, ეს მრავალი სახე ერთ სახეში
გაერთიანებულყო, კლასის სახეში, წინ რომ
აღუდგა გამომჩივლის მოძალებს და არ ამო-
ჩებდა ჩარაზული კარის გაღებას.

დიმიტრი შეეცადა დაერდნა ეს ჭოუტო
მთლიანობა. ისხნებდა წინასწარი კვლევის მა-
სალებს და ვიხაც რაიმე ეტყვა იმ დღის ტრა-

გედიაზე, იმთ უფრო აკვირდებოდა, რაც
მხარეზე გადაბარებულად თვლიდა...

აგრ, ავთანდელ ბებია, დაქუთუღი, მწი-
ვრავით ბიჭი, სანწალეს გაღმა მთაში მსხდო-
რის, კლასს უკვდილედ იგვიანებს, ტუთ-
ლების გუდაა, თავის გასაპართლებლად ხან ბე-
ზიას ავადმყოფობას მოაგონებს, ხან დედ-მა-
მისას, არ დაუტოვებია აბლობელი, ვინც ერ-
თხელ მინც არ ჩააწენა ავადმყოფის ლოკინ-
ში... უყვლივ ადრე ავთანდელ ბებია მხა იმ
დელით მამუაა დედაა. სანწალეს პირას გადა-
აწვდა, სანაწალესთან რომ მუხაა, იმის ქვეშ
წვიმა საკვარცვლად ახხადა, მამუა წიწილას-
ვით გაწუწული იღვა. სახე ისეთი ჰქონდაო
მსგავსი შიგლოდ კინოში მინახავსო, არ, შეყ-
ვარებულნი დარდს რომ ასკდებინანო. სკოლაში
რატომ იგვიანებო, ჰკითხა თურმე ავთომ. წაწა-
უნდა მოსულიყო და იმას ველოდებო, მამუ-
კას უპასუხებია... „კი შექანებულა, აა!“ —
მეტს, აბა, რას იტიკრებდა ავთანდელ ბებია! —

დავით ქანთარას მწიფური თმები შუბლზე
ჩამოხარებულა, მოკვნიტად ფრჩხილებს ათვა-
ლიერებს. წაწა ჩიშკაქე არ მიუვარსო, პირდა-
პირ განუსხადებია, მაგრამ სულ მავისგან ვი-
წერდი და ცუდს ვერაფერს ვეცდყო. მინც
რატომ არ გუივარსო, შერასადაშვილს უცოთ-
ხავს. საზოგადო რვევა შექნა ჩიშკაქე. და-
ვლივებს კი გადაგწერინებდა, მაგრამ დაგი-
დებოდა ამ დროს ცხვირწინ და თვალმოუშო-
რებლად მოგაშტერდებოდა. შერასადაშვილი
ჩასძიებია, მარტო ამის გამო რომ არ შეიძუ-
ლებდა კაცსო. დათო გამოტყდომია: ხომ იცოთ,
ბიჭები მშირად ვჩხუბობთო. ერთადერთი წაწა
ჩიშკაქე არ გაერეოდა ჩვენს მარაქაში და
გულდებალი შეგონაო. იმ დროს თავი გშირად
მოქმონდა, მუჭტი მექაეებოდა და მამუკას და-
ბრიყვება განფოხანებო. ხან მხარს ვაქანებდი,
ხან რაიმე საშარო სიტყვას ჩაუვრთავდიო...
მოკვლედ, ხელთათმანს ვუწვდიდიო. შემატყო.
არ მოვეშვებოდი და მოიბრა, რახან ეგერა, ხა-
წწალეს პირას დავარტყაო. დაუქვით დრო,
როგორც წესია, დედაფაციფო, ვინც არ მოვი-
დებს, მხდალ იყოო... თავი კი მეტირა მაღლა,
მაგრამ უველაფერი სხვანაირად შებრუნდაო.
ბოლო გაყვითლის შემდეგ, წაწამ მეგობრუ-
ლად გამიწვია განზე, შერთან სალაპარაკო მაქ-
ვსო, გამოყვანა უკანა ეზოში, მშვიდად დადო
ჩანთა და უხაში მღეფო... იქვე ჩაუკოცა და
კარგა ხანს გუნს ვერ მოვდიო... რატომ გაარ-
ტყა?.. მშაკაცები იყვენ წაწა და მამუკა... ახ-
ლაც ის უხა ეწვის დათო ქანთარას, კლასშიც
არ მომაცლონ ეგ ახზავიო და თავი ზევით
იმიტომ ვეღარ აუწვიაო.

ციცილო წარს მასწავლებლის შვილია. ჰგავს
კიდევ, სიმადლით ცოტად აკლია, მადე დე-
დას გაუტოლდება აბბათ. სახე მწყაწარი აქვს,
უხინკო, მის მწერაში ფარული სიჩუტე იმა-

6. „მთაბობი“, № 5.

დებმა, გამოძიებებს თავს არიდებს, დედამისივით ფანჯრისაკენ იყურება. შერაზადაშვილს კი რატომღაც უცხად გაუბნა გული, თინიყო კელაპტარიშვილმა რომ შემოანათა ჩვენს სკოლაში, იმ დღეს პირველი მერხიდან გადავჭყქე უკანა მერხზე, დათოსთან, მთელი ცხოვრებამანამდე ერთხად რომ იქდარ. იმავე დღეს მიუღიან ციციანოს და დათოს წყვილი ორიანი ბოლო გაკვეთილზე კი ღუბა მასწავლებელს შენიშვნაში მოუტია, ბევრს ლაქლაქებო. დედამისი ისე აქცეოდა, ვითომ შევიდის ამბოხისა არაფერი სწავლიდეს. მხოლოდ კვირის თავზე, კვლავაც რომ ორიანი მიაკერეს, ზელი გადახვია, შოდი, დაკსდეთ ქალები და ვიჭუჭუქოთო. ციციანოს თურმე სახეზე შემოვიწყო, მაგრამ რას იზამდა, შორილად დაქდა. დედამ კი გაუღიმა და ჰკითხა: „ხომ ღამაზე გოგონა თინიყო კელაპტარიშვილი?“ ციციანო კინაღამ ტახტკვეშ შეძერა, მაგრამ ძალა ეყო და თავი უხმოვად დაუქნია. „ისე, თუ დააკვირდები, ვანხა-კუთრებული თითქოს არაფერი აქვს, მაგრამ ყველი თვალი ზედა რჩება. რგორ ფეჭობ, რატომბა ასე?“ ციციანომ მხრები აიჩჩა, ან რა უნდა ეთქვა. დედამისი ისეთი გულმობსანი ქალი იყო, მაგის თვალს რა დაემალებოდა: „თინიყო ნათელი გოგონა, ღრმა და შინაარსიანი, შემოგებდავ და თითქოს შემოგანაფებს... უკველ ადამიანს შეუძლია ღამაზე იყოს. ამისათვის საჭიროა, მისი სული მადლა დაფრინავდეს, ბიწვა და ჭუჭუნს არ იყარებდეს!“

დამიტარი ფარცვანამ უხმოვად დაუქნია თავი, ციციანო კი ისევ ისე იდგა და გამოძიებო. ბელს მოერჩენა, გოგონა სადა ატორიანო. „დაბრძანდი, გეთყუა!“ — ხმადალა უთხრა. დათომ კი მკლავზე მოქაჩა და ციციანო მოხსნულით დაეცა სკამზე დაკითხვების ოქშში იყო ერთი ფურცელი, სადაც ციციანო მევთის წვერება ვერცა: „პეტრე მასწავლებლის გაკვეთილი გეჭირება, მამუკას დააგვიანდა. გაუწერული იყო კართან გაჩერდა. დათომ იდგა ვამქრა, ახლა რაღაც მოხდებაო. ზაზა დაფასთან იდგა. მარცხენა ზელი კურტაკის წიბეში ჩავეოცხლა ახლა მაგონდება, ვფეჭობ, რაღაც ნათელი იყო და იმას უჭერდა ხელს. მარჯვენაში ცარციციკი და დაფა უკვე ატორიელთან ფორმულებით. პეტრე მასწავლებელი დაფას მისჩერებოდა და კარგა ხანს ვერ შეამჩნია მამუკასამაგიეროდ ზაზამ შეხედა შემოსულს. სახეზე იშვითად დეტულობოდა რაზე. ახლაც არაფერი დამიჩნია, ოდნავ ეცვალა ფერი, ცარციკიანი ზელი მაერში გაუჩერდა. უკველივეც ეს გვიან გაუხსენდ, თორემ მაშინ რატომ მივატყვედი უსრადღებებს. პეტრე მასწავლებელმა თავი მიახარუნა, უყურა, უყურა და ხელები გაშალა: „ა, ბატონო, ბოლოს და ბოლოს გვიყადრასი მიხრძანდი, ლევათა, შენს ადგილას და ზედა ბებიის მოიყვანე სკოლაში!“ მამუკას ხმა არ ამოუღია.

წამოვიდა. ჩვეულებრივ წინა მერხზე იდგა ზაზასთან ერთად. რაკი ზაზა დაფასთან იდგა, მერხი თავისუფალი იყო, მაგრამ მამუკას ვერცდი აუარა, ჩემგან წამოვიდა. მთელნა კლასმა ვამოადღენა მწერა, ეს ხომ ომის გამოცხადებას ნიშნავდა. თავით მანიშნა, ჩიწიწო. უხმოვად ჩავიწიე და ერთ მერხზე სამი აღმოჩნდით. კლასს თითქოს ჩემმა ოხვრამ გადაურა. ზაზა ისევ ისე იდგა ცარციკი ზელში. პეტრე მასწავლებელმა გაკვირვებით შეხედა ზაზას, მერგ მამუკას, რაღაც უნდოდა ეციოხა, მაგრამ გადაიფეჭა: „აბა, ჩიწიწად, რა შედეგი მივიღეთ?“

დამიტარი ამოიხვეწა, გულზე სამძივე დააწვა: ყველაფერი აღიზანებდა. ზაზა მევთის განდგომაც, კოტო გვიღავას სკამის ჭრატუნი, კლასის მღუშარება. წინასწარ იცოდა, კიბვებზე რა მასწავლებელი მიიღებდა. ისეთი კიბვა კი, საქმეს ახალი კუთხით რომ წარმოაჩენდა, თავში არ მოხდიოდა. ამ კლასში მის უოფნას ფორმლობის სუნი სდოდა და ამიტომაც არ იცოდა რა ეციოხა... ახალს რას ეტყოდა, მაგალითად, ლევა ზარქუა, ჩავადრებული გოგონა, ფართო სახეზე წამდაუწუმ ვარდის ფერა რომ ასკდებოდა. მთელნა კლასმა იცოდა, ზაზაზე რომ ირეოდა და კელაპტარიშვილს დასანახავდაც ვერ იტანდა. „ნეტავი რას გუფდებოან? მაგეთი გოგონა ორასია ჩვენს სკოლაში!“ ანდა დალა სმოტლად, ასე უჭუტად რომ იყურებოდა, მამუკა ცხვირი უფრქვდებოდა, ვიწრო ბაგეებიდან კი ცრიდა: „საზოღარი.. ვერ ვიტან.. თავის ტუჯვის კურტაკში სიღაპს მავგონებში!“ დაუფარავი შურით — „სათითა გაუთხედავთ, თინიყო კელაპტარიშვილს ვაწყდებოდა. მიჭები მთლად ვადიარინენ, თითქოს აქამდე ბრმები იყვნენ და ყველამ ერთხანად გამოიხედაო...“ ანდა ციციანო ფლავანდიშვილი, ახლაც რომ ზის და სახეზე ცხვირსახოცი აუფარებოდა, ცრემლები სულ დამაღუბითა ზდის. მის ტირილი უფრადღებებს არავინ აქცევს, ისე მიერჩვიენ. შერაზადაშვილს კი მისი სიტყვები ჩაუწერია: „იცით, ერთხელ დაკრძალვავ ვიყავით, ჰადრების ჩრდილში ვიღებთ და მამუკამ მოხტრა: ძალიან, ძალიან რომ დავებრდები, სულ თეთრი, თეთრი წვირი შექნება, მოკვდები და აი, აქ დამმარხავენ...—ოი მარტავი აქ დავმარხეთ!“ ანდა ევა ცვიტიანოძე, რომელმაც უკველივეც რომანტიკული ხობლით შეხურა: „ანეთები ვართ გოგოები! თუ ვინმე ზეწენ ღამაში, მტრობის მოწვევაც ვერ ვართ. ვითომ რა? თინიყო რომ ერთი გონჯი გოგო იყოს, ამით რა მომშინებო?.. გონჯი კი არა, სოფლის თვალა. შარავნად რომ გავიღის, თვითონ ხომ გოგო ვარ და, თვალს მაინც ვერა ვწყვეტ. იმ დასამიწებელს სკოლას ფორმა ისე უხდებდა, ფერებებს დედოფალი გეგონებდა. მე თუ მკითხავთ, სკოლის ფორმა ქვეყანაზე არავის უხდება, მაგრამ თინიყო სულ სხვა ქვეყნიდან ჩა-

მოსულსა მკავს. რა ფეხებზე დადის, როგორი თლილი თითები აქვს... თვალ-წარბ-წაწმინა... მისი თმები ხომ ერთ სოფლად ეღობება... მე თუ შეიძლება, თითო სოფელში თითო მინც უნდა დაიარებოდეს იგეთი შერთუნახავი... ზღაპრისა არ იყოს, ბიჭებმა ხმლები შეაქარეს... მამუკას სიხრადული მეს მოკლავს გულს, მაგრამ მეორე მხრზე, სადაც ხომ არის დმერთი, ჩერ კიდევ არსებობს სიყვარული, ლამაზი ქალის გულსათვის ვიღაცა ჩერ კიდევ აკლავს თავს, ვიღაცას კლავენ... მე კი მგონა, ასეთი რამ მხოლოდ წიგნებში ხდებოდა..."

ეს, კიდევ კარგ დროს გავიდა ეს შერაზადა-შვილი პენსაზე, მთლად დახერდა ის საყოფაცოცნის ასეთი ახლანდებობით აუხვია დაკითხვის ოქმები. ახა, ზავშეების ამ ნაჩრებობიდან ტემპორიტების რა წაადგებოდა... დიმიტრიმ ერთხელ კიდევ ჩათვლიდა სიხ... გიგა ჩიკონაია, ეს გამწვანებული აქსელერანტი, როცა დგება, გეგონება ნაწილ-ნაწილ იმართებო. პირველი გიგა იყო, კართან რომ გადაუდგა მამუკას: „რა მოგვიდათ, ბიჭო, აქამდე განუყოფელი ქმება იყავით, სირცხვილია!“ მაშინ იყო ბეშქენ დათვლილიანა რომ თქვა: „რა მოხდა, იჩუბონი ჩვენ შორიდან ვუთვალდვალთ. ზედმეტი არაფერი გახედონი!“ თქმით კი თქვა, მაგრამ წვიმდა და თავდაპირველად გარეთ გადევნება დაიწარეს... ეს ბეშქენი მეთებთან ჩამოგორებულად დათვია. მერბში ვერ იმართება. მავასთან წახუბების ვინ გახედავს, მუშტო თუ გაიქნია, დავიზიას იტრენს. ამიტომ ვერ წარმოუდგენია, ვინმე თუ დანას დაავლებს ზელს ვანო კანანაძეს ვერ ერთვს მხოლოდ, ჩიორას. დიმიტრიმ ვანოს შევალთ თვლი. ბეშქენზე პატარა ჩანდა: ზანტად წამოიწია, თითქმის ფეხზე ადგომას პირად შეურაცხყოფად თვლიდა. ეს სიზანტე მოჩვენებითი იყო, რადგან მოძრაობაში ფარული სისხარტე იგრძნობოდა. მოდუნული კახური კი გაუბედავად ცვიციეთ ჩიუბად დაეძაგრა. „რატომ ჩიორა?“ — გაიფრტა დიმიტრიმ, ეს მეტსახელი ხომ ყველაზე პატარას და მოსაფრებელს უნდა რქმეოდა.

წვიმდა? მო, იმ დღეს წვიმდა... „ბიჭებო, ვინ იცის რა დღეში არიან!“ — ჩიორამ წამოიძახა. გამოეცინენ. ზაზა ჩიმაკაძე სკოლის ნაკეთზე იყო უკვე, აღმათ მოსულზე აპირებდა გადახვლას, თუმცა ატამს აშუნობდო, იძახიან. მამუკა წამოიწია. ბიჭები რომ მიუბარდოდნენ, ზაზას გადასდგომოდა წინ. „გიმორბებ, ფეხი არ გადმოდგა, თორემ!“ — ეს ზაზას ჩახლენიან ხმა იყო. „რას მინახ, მომკლავ?“ „ფეხი არ გადმოდგა!“ „გადმოდგე და ეს არი, დამარტუი თუ ბიჭი ხარ!“ — მაშინ...

„რადაც მზინავს მოკვარი თვლი და მუბლი მომცვეთა, — სხე ეწერა ჩიორას დაკითხვის ოქმში, — მამუკამ ნახიცი უკან გადადგა, შე-

ბარბაცდა და ჩვენ მივირბინეთ, ხელი შევაშველეთ. უცხად დამხიზდა, ისღა მოვახერხეთ, კვალში ჩავვეწვინა, წვიმიანქვეშ. ჩიმაკაძეს მთელი ეს დრო (თურმე წამები გვიძლი, ჩვენც უსახრულობა გვეგონა), მთელი ეს დრო სისხლიანი დანა ეტირა და თავისი ნამოკმედარი, ეტყობა, ჭრაც ვერ გაეპარებინა. „ეს რა ქონი, ბიჭო?“ — სინანულით წაიურჩულა მამუკამ, საუვედური შეხედა, მაგრამ თითქოს ზარზა გაუარა, ხახე მშვიდი მქონდა. ჩიმაკაძემ უცებ პირზე იტაცა ხელი, თთქოს ევირბლს აპირებდა და ხმა ჩაიხრუნაო და სწრაფად გავეშორდა... მამუკას შერა დებინდა, ზავე უთეორდებოდა. თავზარდაცუბუნა ვიდეით და დავეცქეროდათ, როგორ იფლანთებოდა სისხლით მამუკას ტანისათვის, სახეზე კი წერულად იცვიმოდა წვიმის წვეთები. „იჩარეთ, ბიჭებო, იქნება ექიმთან მიხვლა მოვაწეროს!“ — თვითონვე გვიყარანა. მისმა სიტყვებმა გამოგაუფიხლა, ვიფიხივით დატაცეთ ხელი და ციმიც გაეჭანეთ ამბულატორიასკენ... აღმათ სკოლადა, პერანგა შემოგვიხია და იქვე შეგვევითა... იქნებ არც ეს უშველიდა... რა ვიცი, მაშინ ისე აკვებნა თავჯგა... ამბულატორიაზე შორი არ იყო, მაგრამ ზაზა არა და არ გათავდა. კვალზე სისხლის წინწკლები მოგვდევდა. მამუკას სახე უფრო და უფრო უფეროდადებოდა. კვენსოდა, შევადამიჯ აღმათ გრძნობას კარგვად. ერთხელ წაილღღღღა: „რა ეშველება ცინტუ ბეიას!“ ეს, ბეიდა არ ვინდა? ამბულატორია დაკეტილი დავხვდა. ბეშქენი ვაფრანეთ ფერშაღა. მანქანაინც არავინ გამოჩნდა, საავდმუოფო კი სტულის ბოლოსა. ამასობაში ხალხი შემოგვივითა, ყაყანებენ, ტირიან. მირბომორბიან, ბიჭი კი სისხლისაგან იცლებს. ვამოჩნდა ერთი დუთისნაირი ქალი, მანდლი მოთვლიქა და ტრილობაზე დაადო... მაშინ უკანასკნელად მოხიბდა მამუკამ, თვლით მანიშნა, მოიწიო, ტუტები ძლები შერადა: „ზაზას თხარა!“ მეთი ვერ მოახერხა, მაგრამ მიატივბიარ, თითქოს ეს წავიკითხე მის ზავეზე, თუმცა ვინ იცის... სუნთქვა უცებ გაუჩრდა, თვლი გახელილი დარჩა, სახეზე კი აწვიმდა..."

„მინც რატომ მქვია ამის ჩიორა?“ — ერთხელუ ვაითქრა დიმიტრიმ.

რას კითხულობდა? რა ენაღვლებოდა?... კლასში კვლავაც მდუმარება იდგა. მახვდა დიმიტრი ფარცვანია, არც შესაიოთხი მქონდა რამე, ვერც ასე უთქმელად გავიდოდა აქედან უნდა ალაპარაკებულყო! სულ ერთი იყო, რას იტყოდა, მაგრამ რადაც მინც უნდა ითქვა და ამიტომ ალაპარაკდა... თავში მოსდიოდა ზოგადი, ტრაფარეტული ფრაზები დღევანდელ ახალგაზრდებზე, სულ სხვანაირ თაობაზე, დანის ტრალსა და მუშტი-კრავს რომ შეერვია... ლაპარაკობდა და თეთრონაც არ სჭეროდა საკუთარი სიტყვებისა, ცარბილი სიტყვებისა,

ურთ კედელს ცერკვივით რომ ეყრებოდა და რაკარული გაქონდა...

* * *

„მოსკოვსი“ გადაღლაო თითქოს, უხალისოდ მოთუბოთუბებდა ჭუბურნიმიდან. დიმიტრის ლაპარაკი არ ეწადა. „საქმეზე“ ფიქრობდა, წონიდა სიტუციებს, არკვევდა კვირეპსტებს... საქმე, რა თქმა უნდა, მარტოვი იყო, თუ ვარეგრულ ფაქტებს დასწერდებოდა, მაგრამ საკმაოდ რთული, თუ შინაგან, მამოძრავებელ შექანისმს გახსნიდა. თავში სხორტლადის ნათქვამი ამოტყვივდა: „საითაც ვაიხებდავდი, თინიყო კელაპტრიშვილს ვაწუდებოდი!“ ამ წუთიდან ტვიში ჩევივდა ეს ფრაზა, არ ამოუვარდა, არ მოშორდა, მთელი გზა უტრიალა, სანამ თავის ტკივილში გადაერდებოდა. „დედას აქეთ არაფერი გვიქვამია!“ — გაფიქრა და ჭოტო გვიღვამეც მანქანა გაჩერა.

თავის პატარა ბანაში, ჩიის რომ სვაშიდა, კვლავ თინიყო კელაპტრიშვილი გაახსენდა. უფრო სწორად, ზომილივით თერძის სახლი, მადლაი კიშკარი, შავი „კოლგა“ და მთავარი ავრონობი, მანქანის კაბოსი იმ კაცის გამომეტყველებით რომ დაურდობოდა, ვინაც საკუთარი თავის ფასი იყის. შეეცადა წარმოედგინა, როგორ ჩამოიბრებდა თინიყო კელაპტრიშვილი კიხეზე, მაგრამ გოგონა ზომ ჭერაც არ ენახა და წარმოსახვამ რაღაც უსხვეულს და ფარფაცა რამ ტყვივებდა.

იმ დამეს სიზმარშიც გამოცხადდა, ასევე უსხვეულო, ასევე ფარფაცა. ვერაფერს კონკრეტულს ვერ ხედავდა, მაგრამ ხედებოდა, რომ სიზმარში თინიყო კელაპტრიშვილი ეძახდა და ამით გაცხებულს უთინია გამოედგინა.

ლოგინიდან წამოდგომა დაეწარა. იწვა და დებეპტაც კითხულობდა. კითხვამ ისე გაიტაცა, საუზმის დროსაც წიგნი იურებოდა და სანამ კონისარში მიგრემ ბორტომოქმედი კუთხეში არ მიიწყვდა, მანამ ვერ მოეშვა. შემსებაში დახედა საათს, სამსახურში დამგვიანებოდა, „...იმ სისულელის გულსანათების!“ — თვითვე აღიზანებდა ეს გატაცება.

კახინტის კართან თანღი ჩიმაკაძე და ქალბატონი ლუბა დახედნენ, მოთონებით ისხდნენ გრძელ სკამზე.

თანღი ჩიმაკაძე თავჯანბნეული ჩანდა, არ იყოთა ხელები სად დაეშალა, ქალბატონ ლუბას კი თავი უფრო თამაზად ეტირა, თითქოს აქეთ ამირებდა შეტევაზე გადმოსვლას, თუმცა მის ამ სითამამეში შიში ილანდებოდა.

— ახლა სერონია და სულ ვერ ვიცილით, მაგალითად... — წამოიწყო თანღი ჩიმაკაძემ და ენა უშლად ჩაუვარდა. ადგილზე ვერ ისვენებდა, არ იცოდა სად წაეთ მუშაკაცის მსხვილი, დაკოფრული ხელები.

ქალბატონ ლუბას პატარა ტანზე ხალვთად

ეჭა ჩითის თაღი, სამგლოვიარო კაზა. სახე დანაოტებოდა, რაც იყო, იმაზე მიტეხს ახალიად გამოიფურებოდა.

დიმიტრის მიტრუ კვირკველია გაახსენდა, გარეგნობით ზომსგავსა კიდევ, თუმცა კარგად უწყოდა, ამ რა ქალს შორის საერთო არაფერი იყო. რატომღაც იმთავითვე, ინსტიტუტურად, ქვეშეწყნულად ეწინოდა დედაბრისა და ვერ გავიგო რატომ... ეს ქალბატონი კი... აზრი არ დაუბრუნებია, კალაში უხშიოდ დაღო ქალაღღე — და ერთადერთი, ცივი სიტუვა დააგდო: — გისმენთ!

თანღი ჩიმაკაძე შეიშეშენა, ხელები ნერვულად მოიფშენა, მერე წუთის კი მავიდაზე მოწაფსავით დაწყო.

ქალბატონი ლუბა შეერთა, ძლივძლივობით აღაპარაკებდა:

— მამატივთ, მიჭირს დალაგებით ლაპარაკი — ხმა გახზარვოდა — ან რა ვაკვს სათქმელი, დავიღუბეთ და ეგ არის... მოსაკლავები ვართ ორთვენი, შვიც და ჩემი ქმარიც... თავი პედაგოგი ნეგონა, ჩამდენი ბავშვა გამოზრდია. სხვის შვილებს ვასწავლიდი კაცთმრუვარობას, მეგობრობას, ურთიერთდამდობას, ჩემი კი გამოზრდი... დროზე ვერ შევამჩნიე კარგად სწავლობდა და შვიც ვამაუბდი ამით, მეგონა საკმარისი იყო. ახლა კი ვიცი, რომ ეს არ კმარა, მაგრამ რაღა დროს... დავიღუბეთ, ბატონო, დავიღუბეთ!..

— ძლივს ავაწვეთ ცხოვრება! — მოულოდნელად ბოხი ხმით ჩაურთო თანღი ჩიმაკაძემ. — ტყავიდან ვჭრებოდით. ცოტაც და დაქლდოვებს მამირებდნენ...

— ქილდოვ კი არა, სიკოცხლევ აღარ გვინდა! — ნაჭკარვად გააწუვეტინა ქალბატონმა ლუბამ და ოხვრით დაუმატა: — განუტრელი მეგობრები იუნენ და ვინ იფიქრებდა...

დიმიტრის პირზე ხელი აიფარა, რათა არ დაემთქნარებინა. უვლდა ფრაზა ერთმანეთსა მგავდა და მოსწყინდა. ქალაღღე მოიჩჩინა, საქმიანად შეუდგა ხატვას.

— იმ დღით ჩვეულებრივ ისაუშმა. ჩანთაში წიგნებს საღამოობით იწუბოდა, ასეთი მუშაობით იყო. არაფერი შემიჩჩინებია. ან რა უნდა შემიტყო, თვითონაც ზომ ამ ქმონდა წინასწარ განზრახული? — სახე წამოუწიოლდა, ენა შეეებორკა, — თქვენ ზომ არ ფიქრობთ, რომ მკვლელობა წინასწარ ჰქონდა განზრახული?

— შე დანა მინიტრეტებს, საიდან ვაჩნდა დანა? — სწრაფად შეეციობა დიმიტრი და ცოლქმარს დააკვირდა.

თანღი ჩიმაკაძის ჭერ კისერი წამოუჭარხლდა, სიწითელ თანდათან მოედო სახეზე.

ქალბატონი ლუბა უფრო კერკეტო კაკალი აღმოჩნდა, ტურჩები ჭიუტად დაბარკა.

— შე მივეცი!
— რა დროს?

— შევხვებოდა, სულ ერთი საათით ადრე... ნეტავი იმ დანით მომგვლი თავი — ცხვირსა-ხოცი თვალზე აიფარა, თუმცა სიმწრით ცრემლი დაშრობოდა. — ზაზამ მამისაგან ისწავლა მუნაბა. ნაკეთში კი ატმის სანამუენე ჭიშებია. დანა ბოლოვების კამინტში გვექონდა, აქიდან გამოვტანე და მივეცე...

„იმ თავსმანი?“ — უნდოდა ეთიხა, მაგრამ ჭერ კიდევ არ იცოდა, რა საყეთეს მოუტანდა პეშმარტი პასუხი და დროებით თავი შეიკავა. ქაღალდზე გაჩუმდა, მერე შეცვლილი ხმით, თვალს რამ არ მოუშორებია დიმიტრისათვის, ისე განაგრძო:

— სახლ-კარს გავუვიდო, რაც გევიტოზია და შეგვიტენია, წყალსაც წაუღია... უველაფერს, უველაფერს მოვახშარია!

დიმიტრი ფარცვანის უცბად სახე აეწვა. თქმით არაფერი თქვა, ხელი აქნია მხოლოდ და შეწინებულ კალი გაჩუმდა.

კარგა ხანს ისხდნენ მდუმარედ. ახალგაზრდა გამოძიებელი კვლავ გულმოდგინედ ხატავდა. განა აქამდე არ იცოდა დიმიტრი ფარცვანამ, მაგრამ ამ წუთის მთელი სისხლით დაინახა, რა უზარმაზარი ძალა ჰქონდა ხელს, როგორ შეეძლო თავის ნებაზე წარემართა ადამიანთა ბედ-იღბალი. „არა, კრთამს მე არ ავიღებ!“ — საკუთარ ფიქრს გაუღვივა და მოულოდნელად შეანარტული, მიმწვლილი კილოთი ჰკითხა:

— თინყო კელაბტროვილი თქვენი მოწა-ნაა?

2. გემუტა ლეძება

ძინ-ძინ-ძინ... — რიტმულად, თანაბრად რეკავს სკოლის ზარი. მე ვუსმენ. ზარის ხმა შორიდან ძლივს აღწევს, ნახევარი სოფელი მაინც უნდა ვაღდაბოს, მერე აღმართს ამოკვეთება, აქ კიდევ მიწაში მოიგულებია. მე მესმის ზარის მოკლდული ხმა — ძინ-ძინ-ძინ... ეს დილის ზარია, ბავშვებს უხმობს. ისინი სოფლის შარაზე გამოფენილან, შვე თვალბეში უჭეობენ. დილის შვე თბილია, თითქოს ეფერება მანძინარეგ ბავშვებს. მე კი შიშს ვერ ვებდე, ვერც ვერაფერს ვებდე. ჩემთან სრული სიბნელია, ერთნაირი, აუშლავიველი. ეს მე არ მწუხნს. არც მოწუნილობას ვგრძნობ. არც მძინავს და არც მღვიავს. არც არაფერი მტკი-ვა. მიწაღდა ჭრილობა მომესინჯა, ისე, ცნა-ბისმოყვარეობის გამო, მაგრამ ხელის ვანძრვა არ შემიძლება. ისიც, არც ვიცი, მაქვს თუ არა ხელი, ამ ვიცი, ვარსებობ თუ არა საერთოდ. დრო მიედინება მდორედ, აუშლავიველად. იქნებ არც მიედინება. დრო გაჩერებულია და ერთი წუთი არ განსხვავდება მეორისაგან. დრო გაჩერებულია, მაგრამ ჩემში რაღაცა მოძრაობს, ისიც მდორედ, აუშლავიველად. არც ის ვიცი,

რა არის ის, რაც მოძრაობს, ფიქრთა, სიზმართა, ცხადია... ამის გარკვევას არ ვცდილობ ვარ წუნარად და ამ ფოფანა რაღაცაზე ფიქრს ვხატავ ვერ დამიბრძნობია, უშტაყენეულად მგვეცხვებენ...

ჩემი სახლი ვიწროა, თუმცა მე არ შემატარაება. ცივი და ნესტიანია, მე კი არ მცოცა-აქ რომ ადრე ჩამოვსულიყავი, აღზნთ სადღაც დედისა და მამას ვიგრძნობდი, მაგრამ ისინი დიღვე დღი ხანია წაუდნენ და მე მარტო ვარ. თითქოს მემინაა, თუმცა ეს არ არის ნამდვილი შიში. მე არ ვიცი რა არის ნამდვილი შიში. რასაც განვიცდი, ეთომ შიშია, უფრო სიმა-ტოვისა. ვიცი, ესეც წარმავალია. მოთმინებით ველოდები ცინტე ბებისა. ის მალე მოვა, ის ჩემ გვერდით დაიდებს ბინას. მაშინ ჩვენი ფიქრები გადაებლართება ერთმანეთს. ვაქრება მარტოობის წუხილიც. მაგრამ მე არ ვჭკარობ. გაჩერებული დრო უსასარულია. შემძლია ათას-ჭერ და ათათასჭერ დაუებრუნე წარსულს, ათათასჭერ განვიცადო უოველი ცვალებადობა ფამისა, ავწინ-დავწინო, ჩემს ფიქრებში მიუ-წინა უოველიცა ადგილი, მივავო მისაგებელი, თუმცა არავის განსჯის სურვილი აღარ შემრ-ნა, სიყეთისათვის ვერავის დავაქილდობ, ბო-როტისათვის ვერავის დავჯი...
ძი-ინ — ჩამოგყრა ბოლო ზარმა. უველა-ფერი თავისი რიგით მიდის. შეტყობელანსებები ჩემად სხედან. ზაირა მასწავლებელი შეაკრ მზერას მოავლებს კლასს. უურნალს გახსნის, აუჩქარებლად კითხულობს ხიას. მხოლოდ ერ-თბელ შეუოვნდება, ხმა გაებზარება. ჩიორანა და ცოციონის შორის ჩემი გვირგი ეწერა. ახლა ის გამოტოვებულია. შეუოვნდება ზაირა მას-წავლებელი, ხმა გაებზარება, მაგრამ თავს მოე-რევა და კითხვას განაგრძობს. უველასათვის მძივა ეს წამი. თვდაბრილები სხედან. უც-ბად ტირილის ხმა ისმის. „ფლავანდისელო, ვაღ კლასიდან!“ — ხმადაბლა ბრძანებს ზაირა მასწავლებელი. ციცი უფრო აწლუწუნდება, კა-რისაყენ მიდის, „პირზე წყალი შეისხი და ისევე შემობრუნდი!“ — ბოლო წუთს მიადე-ნებს... კლასში ისევ მდუმარებია. ბუნის გაფ-რენას გაიკონებს კაცი. „გაკეთოლი არავინ იყის?“ გაკეთოლს ვერავინ სწავლობს, ვაკე-თილის სწავლა სირცხვილად მიანწათ. „სანამდე უნდა ვაგრძელებს ასე? — მოთმინებით, აღე-რსით ამბობს ზაირა მასწავლებელი, — ხომ გვი-და, ბავშვებო, სიციცხლეთ?“

სიციცხლეთ... ამ სამი წულის წინათ ვაკეთო-ლიდან გავიპარეთ. მოთავს, რა თქმა უნდა, ჩიორა იყო. „ვიცე არ წამოვა, ის იყოს...“ და ჩიორამ შეიგინა. „ურჩადილი!“ — მიახალა ცი-ციონი მუავამ, მაგრამ მთელი კლასი ჩიორას ვაკეთოთ. სულ უკანა უწოებითა და ფარული ბილიკებით ვიარეთ. სახანაო ხომ მუუდრო აღ-გილას გვექონდა შერჩეული, სამ მუხასთან. ჩან-თები ძირს დავყარეთ. ჭერ ბიჭებმა გავიძრეთ

ტანსამოსი. ყოფინით შევდგაფუნდით ცივ წყალში. ზაზამ არ იყარა მხოლოდ, ჩანთაზე დაქდა და შორიდან გვიყურებდა დაპკვიანებული ასპსრული კაცი უყურებს ასე ბალდების ანცობას. „ზაზა, ჩამოდი, იცი, რა თბილი წყალია?!“ წყალი არა... წყალი ფანჯბადი და წყალბადია! „მერე რა — შევცაბე ადურთოფანბუღმა... — ფანჯბადია თუ წყალბადი, წყალი სიკოსბლეა და მე თვევი ვარ!“ ჩავიურთუმელავე და წყალქვეშ თვალის ცაცებით გავცურე. ბიჭები ფეხებს სასაქლოდ ასხმარტალედნენ, ხიდრმეში მრუმე სიღურჯე დასადგურბულყო, ცხვირწინ კი დამფრთხალმა ლიფსიტამ გაიმედვა... ამასობაში გოგონებაც გათამამდნენ, ერთმანეთი წააქვეს, ერთი წივილკვილით ჩაცვიფდნენ წყალში... მერე უკვლანი ტალახში ვგორობდით. მერე ინდიელები გავვხდი და ნაპირზე ყოფინით დავთარტომბდით. მერე ისევე წყალში ჩავცვიფდი და ცივიან შევია ვაურთუმელავე, ლილი და ეკა მომცვიფდნენ და მეც მაულაქეს ერთიორი უღუბი... ებეი, — მინდოდა შევეცრა, — ებეი, რა ბედნიერებაა, როცა ლურჯი ცოდან შვე აცურებს, შენ კი შიშველ სხეულზე გრალი ნავი მოვლამუნება... გაშლი ჰქლავებს და თავდავიწყებით გადაეშვები ლურჯ ზვირთებში... სანწალეს მღვრად ნავუბარში კი არა, ფარკოდ გაშლილ ოკიანეში, და გაცურავ შორს... შორს... გადაეღლები აქორილ ტალღებს... უკან კი მგოგორების გამამზნვებელი უფინა ვგზბის... ებეი, გაშალე მზრბი, გადასურე ლურჯი ტალღების. მაგრამ იქ, მეორე ნაპირზე, სანწალეს გასწვრავ მოხრწვილ გზა გადის და უცხად მოავარა აგრონომის „ვილისი“ ამოგუგუნდა. თვით მოავარი აგრონომი გადმოვიდა მანქანიდან, ღიმილით დადმოგვებდა, თან ჩაღაცას ელასარაკებოდა მანქანაში დარჩენილს. მანაც ცნობისმოყვარედ გადმოყო თავი. თინაყო კელეტრიაშვილი მაღაზიაში ახლადწაყიდ თოქინას მჭავდა და პირველად ჩემს სიკოსვლეში შეგრცხვა, რადგან შიშველ ვიყავი, პატარაც ვიყავი და სულელიც ვიყავი... ვინა მე არ შემძლო ზაზასავით დარბაისლურად ჩამოვმგდაროყავი ჩანთაზე და მოთმინე, მაჰაკუტრი ღიმილით მეცქირნა ბავშვური სისულღღეებისათვის... წუთში დავშოშმინდით. ნაპირზე დამწაშაუბივით ავიტორწინათ. ვერ წარმოვმდგინა, თუ ასე მწიელი იქნებოდა საუთარი ტანსამოსის აღება, შარვლის ტოტში ფეხის გაუოფა. „ეს გოგონები რამ გააფთა მაინც, ტიტლიკანებში ტლიშკობენ!“ — იქედნურად შეინწნა ზაზამ და ციციანო ფუტე ატორდა. ჩიორას სახე მოქცია, შუშვტი მოუღერა ბრაზით: „გამსწარნი, სანამ ჩავიცვამდე!“ ზაზა ზღაზღვით წამოიღდა და ჰქედმაღლორი ღიმილით გავვშორდა. უხმოდ ჩავიცილო, მხოლოდ ციციანო სლუყუნებდა ჩუმიად... თითქოს ბორკილები ჩამოგვირიგვისო, ამ

ბორკილებით დამბიშებულნი ჩვენ-ჩვენს სახლებში დაუფანტნით...
 სახლი?.. სოფელში უკვლავ...
 მქონდა. იმტომ, რომ ჩემს პატარა ფიცრულ ოდაში ცინტუ ბებია ცხოვრობდა, ერთი ციკქნა, გამზდარი, გაღელუა ცინტუ ბებია, მუდამ ლოგინში რომ იწვა. ძლივს ამოხილდებოდა ხანდახან, უჯარჩნებით დაყოლივობდა აქეთ-იქით, მწირ სადღეს მიშადებდა. ნუ აქვავ თავს-მეთქი, ვუბნებოდა, თუმცა გულსხარე, რამე ხომ უნდა გვეკვამა. მკაცრი ბებია მუავდა, გაუციანარი. ქოტი ხარ-მეთქი, ერთმულ გავებურჩე. არ წუნეა, ჩაილიშალა, მიხვდა, საწვეუნად არ მოთქვამს. მე ხომ ისეთი მთვარადა, როგორც იყო. თქმა არ ჰქირდებოდა, თვალებით მანაშნებდა და თავველმოგლქილი გავრბოდი უსიტყვო ბრძანების შესასრულებლად. თუ მებუტებოდა, ხმას არა მცემდა, ამაზე მეთი სასჭელი ჩემთვის არ არსებობდა. გალახულივით მივიძურწებოდი კუთხის ოთახში. ვწვებოდი ცივ ლოგინში და ვინანიებდი ცოდვას. დილით ფრთხილ კაუნს გავიცოვნიდი. ეს ბებია ადგამდა შორიდებით უჯარჩენს, ღამის ქოთინი ხელში მიიპარებოდა საპირფარეოსაკენ. ფეხსადგილი ხომ უკანა ტოროში გვეკონდა, მთელ საათს ანდომებდა აქამდე მოხვლას. ჩიტვით წამოვბტებოდი უშალ, ნაქარჯედ ჩავიცვამდი და გამოვციადებოდი. რამდენჯერ გითხარია, დამბაბე-მეთქი, ბულღუთი წავარომევი ღამის ქოთანს, თვითონ მივარბენინებდი ფეხსადგილისაკენ. ის კი იდგა თავის უჯარჩენებზე, სახეზე სიმორცხვე და დაბნეულობა ეხატა. ბავშვითი უსუსური იყო და გული მენწყოდა... ეს წამებო ჩვენი შერაგების წამებოდ გადაიქცეოდა... საღამოს კი, გვიანობამდე ცხელ ჩაის ვსვამდით. მე სკოლის ქორებით მქონდა თავი გამოტენილი და ამდენს ვქაქანებდი, ბებიასაც ავლასარაკებდი. თავის უმაწვილქალობას იხსენებდა დინჯად. თორმე დაღას ლაქიამ ჩამოიარა ერთმოდ, ცინტუ ბებია იხე მოეწონა, კინაღამ წარათვა ბაბუაჩემს. უოველი სიტყვა მჭეროდა, მაშინაც კი, როცა დაღას ლაქია თვით დაღიად გადაიქცა, მერე უტბოლ პრინცად, მერე კი მილად რუსეთის ხელწიფედ... ვითომ რატომ არ შეიძლებოდა, ხელმწიფის ჩამოველი ჩვენს კიშვართან. მოეწონებოდა უმაწვილქილი ხელმწიფეს, წართმევედა ბაბუაჩემს და წაუყანდა სტატბო ქალქში. მაშინ მე ასე კი არ მომიხდებოდა ჩაის ბერება, ღამაზ-ღამაზი ფრელინიები მომართმევენდნენ ჩინური ფაფურის ფანქნით, რადგან ხელმწიფის შვილიშვილი ვიქნებოდი... ასეთი ჩურჩუტული აზრი ღტინივითაა, თავში მომივიდოდა და ხიზბოს ვიწუნებდი. ბებია მკაცრად მოკუშავდა ტუნებს, მე კი ვციდილობდი როგორმე სიცილი შემეყავებინა. მოუტრბენინებდი მატყლას მშრალ წინდებს, ჩავაცმედი,

ბებიას ხომ ზუღამ ეყინებოდა ფეხები, მოცებ-მარებოდა, რადგან ლაკონზე ფეხის აწევა უჭირდა. მერე თეთონაც ფერხითი ჩავთბუნდებოდა, ბებიას შვიან ფეხებს ჩავიხუტებდი, ჩემი სუნთქვით რომ გამებო. ისევე გამახსენდებოდა, ხელმწიფის შვილიშვილობა რომ გავუშვი ხელდიან და ხითხითს ვიწუებდი. ბებია უწრდებოდა, იყოდა, ბნელ ოთახში სითამაშე რომ წამძლედა და ჩემს ჩურჩუტუნა ფიქრს ამომატებდა. ვერ ვხვდებოდა, თვითონაც იცინოდა თუ არა, პირზე სახანი ეტარა და ჩაუდღული ხმით შემეპასუხებოდა, შენისთანაობერა რომ გამოჩნდებოდა შვილიშვილად, წინასწარ იყოდა ამ კაცსა და იმით ვერ გახედა ჩემი წაუვანაო. ამაზე ხომ მთლად ჩავბერდებოდა.

სხვამ სხვისი ამბისა რა იცის? სოფელს ვებრალდებოდი, ობოლიაო. მე კი არაფერი შვირდა შესახალი. მე შეუვდა ცინტუ ბებია და ეს საკმარისი იყო. მანამდე მაინც, საწამ ზაზა დამიშვებობდებოდა. ისე განვსხვავდებოდი მე და ზაზა, ჩვენი შოულადნული შვიგობრობა მთელ კლასს უკვირდა. რვა წელი ხომ ერთად ვსწავლობდით, მასთან დამეგობრებინა სურვილი არასოდეს დამიხდებია. კლასის ამხანაგი იყო, ესაა და ეს ჩვენი არსებობა ორ პარალელურ ზაზა ზგავდა, რომელიც ალბათ არასოდეს გადაიკვეთებოდა... მაგრამ ერთ დღეს შენ გამომეტყვადა. არც კი მახსოვს რა უნდოდა, მაგრამ ისეთ დროს შემეწიწრო, როცა ხელში ღამის ქოთანს მეჭირა და ფეხისადაგილი-საკენ მივდიოდი... გავწითლდი, გავწითლდი... შგონი, ქოთორიც კი გამოწითლდა. არ ვიცო, როგორ მოიქცეოდნენ მის ადგილას სხვა ბიჭები, მაგრამ ზაზა ჩიმაქნა, ვიიომ არაფერო, გვერდით გამომყვა და უკან რომ ვბრუნდებოდი... ერთბაშად დაატყვა: „ეს ექსტრემენტაა!“ „რა, რა?“ — პირი დაჯად გაოცებისა და პატარისციმბისაგან, რადგან ჭერ არ შენახა კაცი, ვინაც „ამის“ შეცნეირული სახელიც კი იყოდა...
ძინ-ძინი — მოკლედ, სულწრაფად დარეკა ზარმა. ვან იცის, იქნებ გაკეთილი დამთავრდა შგოლოდ, იქნებ შეცადენოპაც, იქნებ მზე ჩავიდა და ამოვიდა, ახლა ისე დღლია. ჩემთვის ერთია ორმოცდაათით წუთიც და ოცდაათიხ საათიც. ზარის მოკლედული, შორეული გამოძახილი მაინც ვერ არღვევს აჩარსებულის მუუდრობას... არარსებულს?... ვარ თუ არა ვარ? ამისი ვანსვა არ შემიძლია, რადგან არ ძალმიძს რამე შევაშოწმო. ვხედავ?... ვგრძნობ?... ვანეიცდი?... არ ვიცო, არ ვიცო..

ვიამაშოთო, მომაგდო მაშინ ზაზა ჩიმაქნა. ბურთი გამოვიტანე და უწოში გავაგორეთ. აბა, რა გემო აქვს ორის ბურთობას?... ბებია გამოხობდა აივანზე, მწეს მიფიფსა, თან ჩვენ გვიუბრებდა. ზაზა აშკარად მჭობნიდა, უფრო

სწრაფად მოძრაობდა, მაამსულბედა. ამას არად ჩავადებდი, მაგრამ ცინტუ ბებია მიწლიდა და: მერწმუნებინა ჩემს საუბარეში და... ნადამ შევაკალ... მაინც არაფერი გამოვიდა... ვარჯიშობდა ზაზა ჩიმაქნა, თანდი ძიას დაჰყავდა უოველ მორავ დღეს საორსტიკოა-ში. სოფლის სხვა ბიჭებს სად გქონდა ამისი საშუალება. იშვიათად თუ მოვიკლიდით საბურთაოდ, საწაღის პიას გავავარებდით ბურთს. ჩვენს მარაქაში ზაზა არ ვაეროდა. ერთხელ დაგვიბტიკა რადაც ვღირდით და მერე არ გავგვარებდა. იმ კარადს რომ წამოიღო, ამ კარში ისე გაგიტანა, ბურთამდე არც მიავიწვა. მაშინ აიღო გაგულსებულმა ჩოორამ და უხეზად მოცელა. ახლა რისი იმედი უნდა მქონოდა? ენადამოგდებულე დავედვი უკან. ბოლოს ორთვეს შეგვეტუო დღლია. ჩრდილს მივაშურეთ ქოშინით. „მანდ არ გაკვიდეთ, ნენიაა!“—გადმოგვძახა ცინტუ ბებია, ხმა ძლივს მოგაწვდინა... ზაზა უდარდელად გაიშობა ზურაზე, თავქვეშ ბურთი ამოიღო და ცნობის-მოყვარედ შემომპყვრდა. მეც პირისპირ ვეჭქი. მომწონდა მისი სისხარტი, ღამაში სახე-ოდნავ ქელმადლური გამოხედვა და ალბათ ამას ვერ ვმაღავდი. ზაზამ ქაყოფილებით გაიღიმა და უცებ — „სუსტი ხარ, სუსტი!“ არ მწყენია, მტრები ავიჩიებ. ისედაც ვიცოდა, რე-ში თამაში ჩიმაქნის ერთ ფინტად არ ღირდა. „ამაზე კი არ ვეუბნები! — შურა მოშაცილა, ცას ახედა. ცა ვადაწმენდილი იყო, მაგრამ მისი ფერების ხამწვიდე ზაზას მწერაში არ ირეკლებოდა. — შენისთანა დამნდობი, ცნობით რბილი კაცი ვაქვაცო ვერ აქნება!“ წამოვიფხოვრე, მაგრამ ხელის მოძრაობით შემეჩერა: „ნუ ფახიფუხობ, ისე ვეუბნები, სიტყვა-ზე... ახლანდელ დროში სუბერვაქვაცი უნდა იყო, შენ კი ღამის ქოთანს დაგაქვს!“ კინადამ ვეცი, მაგრამ სწრაფად ვადაკტრიალდა და ფეხზე მოქნილად წამოხტა. „დასაყინად არ მიიტკვამის! — მშვიდად შემომხედა. — ვგრე ნუ ფაცობს... სუბერვაქვაცს მიზანი უნდა მქონდეს, ხელ-ფეხი არაფრით არ უნდა შეიბორკოს... შენი ბორკილები კი შენი ბებიაა!“ „როგორ ბორკილები! — აღფოთობისაგან უნარწყველში გამეჩხირა. — შენი აზრით, ღერა მოვკლავ!“ — თუშვა, ჩვენ შორის დარჩეს, რად უნდა მას სიცოცხლე?... გამოქანსადღებმა თუ-საიარფარეშომდე ვერ მისულა თავისი ფეხით!.. ნუ ფახიფუხობს!.. ცინტუ ბებია კი არ მევაჯრებდა მე, ისე, სიტყვაზე ვამბო, თორც იცოცხლოს, მე რა...“ კიდევ რადაცები თქვა, მაგრამ დანარჩენი არც გამოვიჩინა. თვჩიქინდრული ვეჭქი და ვფიქრობდი... აბა, რა ვიცო, რას ვფიქრობდი... უკვე არც მახსოვს.. ის კი კარგად დამამახსოვრდა, რომ საწინლად შემეცოდა... არ ვიცო, ცინტუ ბებია უფრო შეე-

ცოდა თუ ზაზა ჩიმაკაძე. ჩემს თვალწინ თითქოს წაბ — ვადაიხსნა ხნელზე ხნელი უფსკრული და იმ უფსკრულში მხოლოდ და მხოლოდ შავი სიყარბიელი იყო... „მეგრამ არა უნავს. თუ ჩვენ დავაწყობდით, გავხდენი“ — სიცილით დაიწყო ზაზამ და გაშროდა.

მიწაში კაცა ბრენია... ახლა ხომ უკვლავდები ვიცი. იდუმალების რიდე ჩამოეხსნა უკვლავდები, მიწაში და მიწანი ვერ დაიფარა უჩინაბანით. მაშინ კი, მაშინ, თუნდაც ერთი წამით ადრე დანის დარტყამდებ, ისე პატარა ვიყავი, ისეთი ბრმა და ურუ, წარმოსახულა ცვლიდა რეალობას, სულის ინსტიტუტური მოძრაობა გონების ანაონი მეგონა... ზაზა ჩიმაკაძესთან იმ ორთაბრძოლაში ბრმად და თვდავიწყობით გადგავივით, თუმცა არც ის ცვილი, რომ ეს „ბრძოლა“ იყო, მხოლოდმდე არც არაფერი მქონდა გაცნობიერებულა.

იმ დღიდან ერთად ვიყავით, სკოლაშიც, ქუჩაშიც, შინაც... ჩვენ-ჩვენს დოკუმენტში გვეძინა და ესდა გვაშორებდა, მაგრამ სიხშირეში არ გვექონია უერთმანეთო. რაც არ უნდა დამხიზმრებოდა, ზაზას სახეც ვაკრთებოდა სადმე. კლასში ერთ მერხზე ვიხედოთ, მასწავლებლებიც შეეჩვენენ ამას და გაკეთილებსაც ერთად გავითებოდნენ. ფარული მეტოქეობა მიფორთაქებდა სულს. მუდამ მზადყოფნაში ვიყავი. ამ ქიდელოში არ უნდა გამოიქნინა სისუსხე. სწორედ იმ გაკვეთილს ვსწავლობდით უკვლავ უკეთ, ზაზას რომ არ უცლოდინებოდა და თუცა დაიზუთხავდა რამეს — ბრწუნივადედაც აზუთხავდა — ამ დღის ორინის იყო ჩემი გამარჯვება, რადგან შეწიზღებოდა ის გაკვეთილი, „რომელსაც იზუთხავდნენ“. ერთს რაც მოსწონდა, მეორეს ეწავრებოდა და ერთი აზრი არაფერზე გვექონია. მისთვის იდეალი პეტრე კუჭუბიძე იყო, ჩემთვის — ზაზა მყავია. ვისაც ის დაჩაგრავდა, მე ვეპომაგებოდა, ვისაც მფარულობდა — ფარულად ვმტრობდი. ბურთი რომ ბურთია, თავი მოვყავად, ჩემსწამად ვიფარებოდა და ერთ მშვენიერ დღეს იმდენი შევქედი, ავართყა... ადრე რომ მამამსულდებდა, სწორედ ისე ვამაშულავდი. პირველად მაშინ ვნახე მისი წყევლა. აქამდე თუ სახლდან დიდილო არ შორდებოდა. აქამდე მფარულობას გიწევო, ბავშვი ხარ და დროს შენს აღზრდაზე ვმარჯვო, ახლა სახე გაუშვავდა, სიჭიჭტე სიყრბედ გადაექცა, მერე ბოროტად გააკვება თვალები, თითქოს მოკვლას მიაბრებდა... გულში სიცივე შემომივიდა, უცხად შეგრძობდი... ბურთი კი წელ-წელა ვაგროდა ბალახში. ზაზა წამში სიხარულად გადაიქცა, ზედ დააცხრა და გაიბაცა. მეორე წამს მიხვდა, ეს რომ გამარჯვება არ იყო და მოდულული გამოირდა...

დიახაც, დედამიწის ზურგზე არავისი დამარცხება მას არ ეწადა, მას ბურდა ჩემი დამარცხება, დამორჩილება, მაგრამ დედამიწის ზუ-

რგზე არც მე ვებრძოდი ვინმეს, ერთადერთი ზაზა ჩიმაკაძე იყო, ვინც უნდა დამემარცხებინა.

და მაშინ გამოჩნდა თინაყოს კელაპტარიშვილი...

სკოლისაყენ მივდიოდი და მთავარი ავრონომის სახლთან გავიარეთ. ახლადამუწებული სახლი იყო. მთავარ ავრონომს ოჯახი კლავში მყავდა, თვითონ კი, რაც თავი მახსოვს, ამ თავის სასახლეს აშენებდა და ეწოდა კირთ მოთხვრილი მუშების და სახლის პატარონის გარდა აქამდე არავინ მენახა. ტიშყარს რომ გავუწმწორდით, მთავარმა ავრონომმა თავი გამოცო, თითქმის მოგვხმო: „ბიჭებო, დაიყავით, ჩემი თინაყო მოდის!“ ერთხელ ხომ გვეყავდა მაქნაინდან თვებამოყოფილი თოქინა ნანახი. მას შემდეგ ბებრმა წულობა ჩაიარა, ახლა ის ამბავი აღარც გვახსოვდა და „თინა თინაყოს“ დოღინიც არაფრად გვებიძნებოდა, მაგრამ სხვა რა გზა გვექონდა. „მა, ჩქარა, ველოდებიან!“ — გაძახა მთავარმა ავრონომმა, მერე შინაურულად მოგვიბრუნდა: „აქ ვადმოვიყვანე და სკოლაში პირველად ვუშვები აბა, თქვენ იცით, არავის დაჩაგვრინო!“

ამ დროს გაიღო ზედა აივნის კარი და კახის თავზე თინაყო გამოცქრიალდა. ვფიქრობ, სიტყვა „გამოცქრიალდა“ ზედმეტად მსუბუქე გამოიხივდა, ციტურა, ბავშვური, რა თქმა უნდა, ლამაზი, მაგრამ დაახლოებით ისეთი, აღერხით რომ ეტყვიან ბავშვს: „შე სულელიო!“ თინაყომ კი თითქოს სხივები აირცვლო, თავის არგვლავ ფერადი ათინათები დააბნია, თანაც სიღრმე შორიშველია და ისე ჩამოხაძანდა, თითქოს პრინცესა უოფილეოს, ჩვენს მონები ვიყავით და პალაქთან ვიდექით, რათა თინაყო კელაპტარიშვილი შოგ ჩაგვეყვა და მოწინებით სკოლისაყენ წავვეყვანა. „გამარჯობო, ბავშვებო!“ — შემოგვიყვანა კი არა, შემოგვიყვანა და უცხად თავისი ჩანთა გადმოშვდა. როგორც მიხვდა, ძირს რომ არ გადავადებდით? ზაზას ხომ ვერ გაუხდებდა ასე გაშინაურებას, თუმცა უმაღლეს ვიფარებო, ამაყად ასვეტილი ზაზა უფრო მოვიდა თვალში. ამ აზრით გამწარებული, ცოტათი დამცირებული და ცოტათი ბედნიერიც, მის მძიმე ჩანთის მივთარევი, ამით მვეყვებოდა ფეხბეფხე, რადგან ტროტუარზე სმინი ვერ ვებოდიო (ჩვენს სოფელში ხომ მარტო იქაა ტროტუარი). ზაზამ დიდი კაცივით გაუბა მუსახი. თინაყომ რადაც ხუმრობაზე ჩაიყვანა, უცხად ჩემზე მოიხიდა და „რა პატარაა!“ — წამდრებობით. თქვამულში ტყვიასავით გამაარა ამ სიტყვებმა (ახაკით ხომ ზაზას ტოლი ვიყავი, სიმაღლით სამითიოდა მაკლდა), ჩანთა ძირს დავაბერტყე და სხეანთებულმა მივუდგე: „შე თითქმის რომის ასაკისა ვარ, გენაცვალე!“ სწორედ ასე ვუთხარი, „თითქმის რომის ასაკისა“ და ზედ

„გენაცვალი“ დაფუძნდა. მერე კი ისინი ერთ-მანეთს შევატოვე და სკოლისკენ მოვეყურებოდით.

პეტრე კუჭუბიძის ძლიერ შევასწარი გავყოთ თვალზე. ტვირსა და მოუთმინლობისაგან ვიწვოდით, გონება მთლად დამეფანტა. პეტრე კუჭუბიძემ რაღაც კითხვა დაამისვა, ვერაფერი გავგებ და კინაღამ ორიანი მტყუპი. ამ დროს წაწა შემოვიდა და აშინ ვაღამარჩინა. პეტრე კუჭუბიძემ სინანულით თავი გააქნია, თითქოს ამბობდა, შენცო, ბრტუტსი იტყობა, ვაყოფილი იყო მაინც, მისმა ჩრქულმა ბოლომდე რომ არ უმტყუნა და გავყოფილი მთლად არ გაუყვინა. გაბუსული ვიქვი და წაწასკენ არც მიმიხედავს. ერთხელდა ჩაიკრტუნა, რა იყო, რა ბნელმა გაცხანაო, თუმცა დარწმუნებული ვარ, კარგად ვიცოდა, რა ბნელმა შეცხინა და ჩემი ეს გახედება უხაროდა კიდევ.

დიდ შევივებებზე თინიკომ ვამომავიკრა. მანამ ირატრატა, გული ვაღამეწურა, მოთმინების ძაფი კინაღამ გაიწვდა. თვალეშე რომ ჩამებნედა, ალბათ ცრემლი მომადგებოდა, ამიტომ სულ ჩემს მოკვებელი ფრჩხილებს ვათვლივებრებოდი. ჩემზე ნაწუენი ნუ ხარო. მე შორს დავიპიკრე, ნაწუენი რად ვიწენები, პირიქით, გული გატიკინე ალბათ, ბოლომდე ვირის მუშად რომ ვერ დავიღებე და ჩანთა სკოლაშივე ვერ მოვიტრივი-მეტიკი. ვითომ ვლზუნდამარობდა, მაგრამ შეივინე სულ თრთოლიდა მივლიდა. მანკვალეზბდა, რომ ურხადებდა მომავლია, მობოდაშება აუცილებლად ჩათვალა. ჩემს სიტყვებზე ვაღლიმა. მანამ შევაფივე წამით შერეა და თვლი უნად დავხარე. ტვირსი მაინც ჩამებნებდა ეს დამილი. ისან კი თვი ვანზე ვაღასწრა, შევიცადა ჩემი შერის დავებრა და აშის ვამოსწორებო იოლიდა, ვირის მუშა კვლავაც მქირებდა, გავეყოფილები რომ დამთავრებდა, კოშკართან დამხებედი და ეს მიმიხეზე მძიმე ჩანთა შინ მიმბატინებო.

„მიმიხეზე მძიმე“ ჩანთა ჩემთვის ბუბულის წონისა იყო, ჭილდოსავით მიმქონდა და თუ რამ მამიმიხებდა, ეს იყო გამეფილთა ტვირანი შემოხედვა. თუმცა ესეც არაფერი მთელი ვწა ვულს მიწიწკნიდა, ჩვენ რომ კვლავ ვერ ვბტრულით გარტოტარებ. შუა საუკუნეებს ჩაინდვით გაფურული წაწა დიდიის ამბით მოიკვინწებოდა თინიკოს გვერდით. მე კი, მისი საჭურველმტკვრთველი, მისი სანჩო, ფეხათრეული უკან მივჩანანლებდი. ბოლოს მთავარი ავტონომის კიშკარიც ვამოჩნდა. მოწყალემა მოიღობრინესამ, ჩანთა ვამომართვა, მადლოდა, რა თქმა უნდა, არ ვახსენებია, რაინდს კი ხელი ვაუწოდო. ისდა დაჯღღა წაწას, მოხდენილად დახბილიყო და ხელზე მოწიწებთ ვამბორა, თორემ დამწვიდობების ეს სცენა სარაინდო ფილისი ეპიზოდად ვამოღებოდა.

ჩემად განავარძეთ ვწა. წაწა, ვითომ არა-

ფერი მომხდარაო, ასე მიდიოდა. ექნებ ვერ რომბდა, თავი კუღდში მკვსო და იმბტომ იყო ასე მწვადად. მე კი თითქოს ვიწვოდით, თითქოს ციციხელი შევატებოდა. მოუთმინლად ვსტყავადი, მიხდოდა ღონე ჩამებზე დამბარება, მერბინა, მებტრუნავა, მერხნება, მეტრია ან შემდერა, მაგრამ თავს ხომ ვერ გავციმბდი და ალბათ გარეგნულად არც მე შეტუტობოდა რაიმე.

შინ რომ მივედი, ცინტუ ბებიას ჩავუყავდე უყვალაფერი. შეგონა წესტად ვუყვებოდი რიგორც იყო, მაგრამ ახლა ხომ ვიცო, ჩამდენი რამე შევასწორე, ჩამდენი რამ შევიცვალე-ვტიკვა, რომ ახალი მოწყაფე მოვიდა ჩვენს სკოლაში, პარალილურ კლასში დასვეს, რომ თავი მოაქვს, მწუთუნახავი ვარო, მაგიერ გოგონები კი მილიონი დაიარება, რომ ჩიმაკაქს ეყვანა შენაა უყვე და ვირის მუშად ვახიხდა, უნდა ჩანთას ათრევივებს, უნდა ლაგაშს ამოსდებს, წედ შეაქვება და ხსოფლის შატაზე გააქენებს... იმ ღამეს შესისწრა: ვითომ მე მქონდა ლაგამი ამოღებულა... არა, ლაგამი კი არა, ხელისგულს მალარება პირზე და ან მეგონა ლაგამი. თვი-თონ კი მხარზე მესვა, ისეთი მსუბუქი, ფოფინა, ფარფატა, ოდნავადაც ვერ ვჭრძობდი მის სიძიმის... ასე მიშეავდა სკოლისკენ, ვწაგწა შემშვედრე თანასოფელიებს კი სახეზე შუარი ებატათ და შემომხატროდნენ. შერე წაწა ვამოვარდა საიდანღაც, ცოტა მეც დამამბერინიო, მხოფვა. ვთარბე, თან უყვე ვიცოდი, თინიკო კი არა, მადწაწა ნაყადი ოცდაბუთმანეთთან თოქინა მესვა მხარზე...

დილაუთენია ვამომდვიცა. მამალი უყოდა და აშინ ვამომადვიცა. ისეთი მელმარება იდგა. შემეშინდა. მეორე წამს ცინტუ ბებიას ჩემი ფშუტუნი მომესმა და დავმწვიდდი, რადგან ცინტუ ბებია ჭერაც ცოცხალი იყო და მარტო არ ვიყავი. მერე ფიქრით სიზმარსა და გუშინდელ ცხადს მივუბრუნდი. ვამახსენდა, თინიკომ რომ თქვა, რა პატარაო. გული კვლავ მეტკინა. ცრმულიც კი მომადვა თვალზე. ვიწვი კი ჩემად, ვფშლუკუნებდი და თანდათან ამ ფშლუკუნში ბედახლა ჩამეჩინა. ცინტუ ბებიამ რომ ვამომადვიცა, საათს დავხედე. მაგვიანდებოდა. საწწრახოვად ჩავიციკი, პირზე წყალი შევიხსი, საუწმეზე ჩი ურამ ვტიკი. ჭერ ჩიმაკაქების სახლთან უნდა ვამოვლო. წაწა ჩვეულებრივ კიშკართან მიცდიდა ხოლმე. დღეს კი ვერ დამელოდა, ფეხს აფრჩქარბე. მთავარი ავტონომის კიშკართან მოვკარი თყალი... ორივენი მელიოდებოდნენ.. მე მელიოდებოდნენ.. ვაბუტუდებოვით იდგამა და მელიოდებოდნენ — „დროზე ადგომა ვერ გასწავლი“ — მწყრალად მითხრა წაწამ. თინიკომ კი ვამილიმა და ვუშინდელივით თავისი ჩანთა მომივდო. თითქოს მისი ხელის სითბო ვადმოხუვაო, ჩანთა ჩავებუტედი და ისე მივედევნი. არ ვიცოდი, რა მხარობდა, მაგრამ ჩემზე ბედნიერი ალბათ არავინ იყო.

ბოლოს და ბოლოს ხომ შეიძლება დედამწიწის ზურგზე არ არსებობდეს შვიტი ბედნიერება, ვიდრე თინაყო კელაპტრიშვილის ჩანთის ტარება. უოველ შემთხვევაში, მე სხვა არაფერი მინდოდა და გული დამწყუდა, სკოლის კარებს რომ მივაღწიეთ. თინაყომ ჩანთა გამომაბრთვა. ამ დროს მისი თითების შეხება ვიგრძენი და ალბათ ვაფთხორდი კიდევ. ისიც შეცხა, ჩანთა ჩვიურ გამოშვლია და კიბეზე ავარდა. მე კი ვიდექი და არ მესმოდა, რას ჩამაბოდა ზაზა. მერე ზარის ხმა გავიგონე და მივხვდი, — გაცუთილზე ვაგვიანდებო...

ძინ-ძინ-ძინ... — რეკავს სკოლის ზარია... მე ველოდები... უმაღლე ვიგრძნობ, თუ მოვიდა... უნდა მოვიდეს, შეუძლებელია, რომ არ მოვიდეს... ბიჭები მაკითხავენ ხოლმე... რა გოგო შეიცვალენ... დინჯან, დარბაისილინი გახდნენ... მოვლენ და დადგებიან... ვიცი, თავს ძლივს აკავებენ, მაღაუბზე უნდათ გადასვლა, მაგრამ ჩემი ერთდებათ... უფლანი აქ არიან... ავთო ბებია, დათო ქანთარია, ვაგა ჩიკონაია, ბეშქენ ცაგათლიანი, ვანო კაპანაძე... კლასში ბიჭები ცოტანი ვიყავო, ახლა მეც დავადედი... ზაზა... გავეთილების შემდეგ მოდიან, დადგებიან ცოტა ხანს... დგანან და ფიქრობენ... ჩემზე კი არა, სხვა უამრავი საფიქრალი აქვთ... ტრილობა უკვე შებორცდა, ამისი გამხვდა არ სულა. სხვაგან ვაურბით ფიქრები. ავთოს ნდელ გოგონები ახსოვს, დათოსაც. გოგას მასწავლებლებსა ეშინია, მშობლებსაც. უოველ ნიშანს დაჰყანკალბებს. ბეშქენი ვარჯიშობს, სულ კუნთებზე ახედება, მოვიდავე დადგება. ჩიორა ბედალია, ავ საქმეს აირჩევს თუ კარგს, უკვე-ლაფტრში პირველი იქნება... ჩემთვის უკვე არა სცლიათ... მე ეს არ მწყენს... თანდათან ხომ უნდა ჩავიბირო დავიწყების მრუმე ფერებში, ხომ უნდა დამეძინოს საშუადამოდ, ხომ უნდა გაქრეს მოლოდინი... მე ველოდები, უმაღლე ვიგრძნობ, თუ ის მოვიდა... აგერ გოგონებიც მოდიან... ის ცალკე მოვა, ის ამათიც არ გეარევა... ციცინო, დელია, ლილი, ევა... ციცოს მარტო მოდის, ბორცვს ეფერება, ასწორებს, უვავილებს დიდებს და იმდენს ტარის, თითქოს თბილი ცრემლებით ვინოვს ვაგლობას ცდილობდეს... მე კი ერთხელ მაინც მინდა ხმა ამოვიყო, მინდა შევუბახო: „ბებო, ბიჭებიც ებეი, გოგონებიც ნუ ტირიბთ! კმარა... წადით და იცოცხლეთ... წადით და იცოცხლეთ.“ ძინ-ძინ-ძინ... — ეს ჩვენი სკოლის ზარია... მე ველოდები, ერთხელ მაინც ხომ უნდა მოვიდეს, მე ველოდები...

იმედი... უცნაურია, რისი იმედი უნდა მქონოდა. ხომ უნდა დამეტანა ტვინისთვის ძალა, ხომ უნდა მეფიქრა. მე კი არაფერზე ფიქრობდა. სტიქიურად, უანგარისოდ, მხოლოდ გულის მოწოდებით ვიბრძობდი, გულს კი ერთხელ დას არ უტარანია ან... ანათვის, მიდი, სარკე-

ში ჩაიხედე, კარგად შეათვალიერე შენი გაბურქანული თავი, გაუშვავილი უტარბი... კორფლის წინწკლები... შეათვალიერე და პასუხი გაცვი: რისი იმედი გაქვს?..

უთენია ვდგებოდი უოველ ცისმარე. ჭრ კიდევ ბანდი იდგა გარეთ, ჭრ კიდევ მშვიდად ფშუტუნებდა მიმინარე ცინტუ ბებია. ასეთ დროს ქათმბარია ქვათია თუ გამოვიდოდა ქუჩაში. ჩემად ვცოდევილობდი ნავთქურასთან, არ უნდა მესმაურა, ცინტუ ბებიას არ უნდა ვაგეგო ჩემი ფაფფუტო. ფრთხილად ვუთოვბდი ერთადერთ შარვალს, ჭრ კიდევ ნესტიან პერანგს, წუხელ, სიბნელეში ცივი წყლათა და ხელის დასახანი საწინთ რომ ვაგრცხებ, გულმოდგინედ ვივარცხნიდი მოყლუ და ბურჭია თმას, სავარცხელს რომ არაფრით ემორჩილებოდა და უოველგვარ წესრიგს უარუფდა... რიფრუტე გავლოდი შინიდან, უქარობდი, მემშინოდა არ დაესწრო, თან არც ის მინდოდა, ვინმეს ვაგეგო ჩემი სულწარფობა. ჩამაქებების სახლთინ ჩავიბზობდი ქოშინს, დავივებდი სუნთქვას, დავდგებოდი მაღალ მესტრთან, ველოდებოდი ზაზას. მიტყვენებოდა, რომ ზაზამ გამასწრო, რომ უკვე უჩემოდ მისეირნობენ სკოლისაკენ, მე კი უარყოფილი, დაწუნებული, „პატარა“, საცოდავად ავტრუხებოდი მოწყალების მოლოდინში, თუმცა არც ის ვიცი, რას ვითხოვდი...

კარგად რომ გათრდებოდა, მაშინდა ცოტობდებოდა ჩამაქებების სახლი. ზედა სართულზე ჩაირთვებოდა რადიოკონცერტი. ლუბა მასწავლებელი გამოჩნდებოდა აივანზე და მე ელდამყარავივით მივიზალებოდა. საქმიანი იერით ჩამოვდებოდა პირველ სართულზე, ააქარუნებდა ჩამ-ტურტურები. მერე თანდი ძია ჩამოირბენდა მოქნარბე-მოქნარბით, ძველებს გაატყავუნებდა. დიდხანს იბანდა პირს ოქანთან, ფრუტუნებდა, ვიფიუნებდა თავისთვის. სულ ბოლოს ზაზა გამოჩნდებოდა. ეტყვიანი თვალით გადმოხედავდა ეწო-გარემოს. საინიელოდ ვიყავი დამალული და ვეღარა მმოულობბდა. უნოსვას მოსწვდებოდა სასამოვონ სურნელი ტავამწვარისა. გამახსენდებოდა, რომ უსაუზმოდ წამოვდი, ნერწყვი მომადგებოდა პირზე და ვცდილობდი, მეფიქრა რაიმე უფრო ამაღლებულზე, ვიდრე საუშვია, თუმცა კი უოველთვის ვერ ვაბერებებდი ამას.

სკოლის ზარამდე ზუსტად ნახევარი საათით ადრე გამოჩნდებოდა გაკობტავებული, დინჯო, დეარცხნილი ზაზა ჩამაქაძე. ჩემყენ მოიხებდა. ალბათ გუმანიო ხედებოდა, სადაც ვიყავი. აჩქარებით გამოვვარდებოდი, ვითომ ამ წუთას მომერბინოს, საქმიანად ვიკითხავდი, ხომ არ ვვაგვიანდება-შეთქი და თვითონაც მრცხვენოდა ამ უყოლოდელი ტუთლისა. მერე ჩემად მივდიოდი გვერდივერდ, ის უფრო დარბაისლურად, მე კი, შინიდან თრთოლვას ძლივს რომ ვმაღავდი, ისე...

თინკო კელაბრიშვილი ერთ წუთს გვალო-
დინებდა. ბოლოს და ბოლოს მძიმე ჩანთის
ტარების ღირსი ვხდებოდი, რის გამოც ჩუმად
ვაკლიებდები საკუთარ თავს, თუმცადა მთე-
ლი არსებით ამისკენ მოვისწრაფოდი. ზაზა და
თინკო გაბამდნენ მასლათს. მე მხოლოდ ნა-
წყვეტიბი შესმოდა. ისედაც გონებააბნეული,
ნათქვამის პირს ვერაპ ვწყვედებოდი. ახლა კი
ვიცი, ის საუბარი ქრესტომათიით, საშინაო და-
ვლებითა და „ტყუაობელ“ თანაკლასელებთან გა-
კლივით იფარგლებოდა.

ანე მეორედებოდა ზუღამ დღე. შეხსიერები-
დან იშლებოდა უკველივე დანარჩენი და მე-
ჩვენებოდა, რომ ჭეშმარიტად არსებობა მხო-
ლოდ და მხოლოდ ამ მოკლე გზისაგან შედგე-
ბოდა, ამ ბედნიერ წუთებში ებრეოდა, მაგრამ
მართლაცდა სულ ანე ხომ არ გაგრძელებდებო-
და, რადაც მაინც უნდა მომხდარიყო.

ერთ დღეს მოხდა ეს რადაც. ზაზა ჩიმაკაძე
ხელის ქნევით ვუბრუნდა იმაზე, თუ როგორ ნა-
დირობენ ეკიმოსებმა ზღვის ღომებზე და
უცებ, ვითომ შემთხვევით, ვითომ ურადლების
მისაპარობად, შელავეტ ხელი წაატანა. თინკო
ნაძალადევი ინტერესით უხმინდა ამ უბედობას.
კოგონებს ხომ საერთოდ არ აინტერესებთ ეს-
კოსებში და მით უფრო ზღვის ღომებში. ზაზას
თათები როგორც კი შეეხო, მოხერხებულად
გამოაცადა შელავე, ვითომ შუბლზე ჩამოფე-
ნილი თმის გასწორება დასჭირდა.

ისეთი რა მოხდა, მაგრამ წონასწორობა დაე-
კარგა. კლასში ვერ ვსივებდები. არავის ნა-
თქვამი არ შესმოდა, არც ამხანაგთა და არც
მასწავლებლებთა. საუბედუროდ, ყველამ ჩემ-
თვის მოაცილა იმ დღეს. პეტრე კუჭუშიძემ ხე-
ლისდადგმა ორბანი ჩამიხიდა ურნარში, თან
ცხვირწინ თითი მიქნია, მის ხმას ზღურჭლ გა-
ქნდა და ერთი სიტყვაც ვერ გავიგე. ისიდორე
დიდებლაშვილმა სინანულით გაქნია თავი და
გამშორდა. კლასის დამრიგებელმა ხუთჯერ მა-
ინც შეითხა, ავიდა ხომ არა ხარო. გვიან მივხ-
ვედი, რას მკითხებოდა ზაზა მასწავლებლები
და თავი გაუქნიე. სკოლის ორგანიზატორმა
(იმ დღეს დირექტორის მაგიერ ვიცხარებდა
გაკვეთილს) კლასი დატოვეო, მიბრძანა, თუმცა
ვერ ვიხსენებ, რა დაუაშავე. ბოლო გაკვეთილი
ლუბა მასწავლებლისა იყო, დავადრ თავი და
წყვედი მონისკენ. რადაცნაირად ბურანში ვი-
ყავი, თითქოს ფეხებს თავისით მიყვავდი.
თვალწინ მიტევატევაბოდა ღობეები, ხეები, ეწო-
ნები, სახლები, ჩველილი მანქანები, — ყველა-
ფერი კრელი ფარდავით არეულიყო და
ვერაფერს ვარჩევდი... სხვადასხვა ხმები მომ-
დევდა ფეხდაფეხ, ისინაც ვერ გამერჩია ერთმა-
ნეთისაგან, — ვიდაცის გადანაღაპარაკეობ, მან-
ქანის ჩაუგუნება, მოკლე სიგანა, კარუბის
კრახი, გოჭის ქუვარილი... ახლათ მართლაც
კუდად ვარ-მეოქი, გავიფიქრე და ფეხს ავუჩ-

ქარე... მერე გავიქეცი... შეწინააღმდეგე მო-
მწვა... ეწოში შევვარდი, თან ვიქეხდი... „ბე-
ნია, ბებია!“ შემწინებულ კინტუ ბებია ლო-
გინზე წამოქედაო და მიხვდა. „სახე შეშლიაო,
პირი უხმოდ დაელო, პასუხი კი ვერ გავიკა,
აქნაქლებულ ხელებს ჩემგან იწყებდნენა. მივ-
ვარდი, სახე შეშლიაო კინტო ჩაგრე და ვადმო-
ხეთქო... ვტიროდი, ვტიროდი... არ ვიცი, წყე-
ნისაგან, არ ვიცი, ბედნიერებისაგან, ან აქნებ
იმეტომ, რომ ობოლი ვიყავი, კინტუ ბებიას
გარდა არავინ გამაჩნდა და ჩემი არავის ეს-
მოდა, შეგობარასაც კი. დიდახან ვიწლებულე
ანე თავჩამოხილმა. კინტუ ბებია თავისი აქა-
ნალებული, გაჩხინკული თითებით თავზე მე-
ფერებოდა და არაფერს მკითხებოდა. უცხად
შეწვევატი ტირილი, გავუფრდი, საშინლად შემ-
სრცხვა, არ ვიციოდი რა შეთქვა... კინტუ ბებიამ
კი, ვითომ არაფერი, წადი, ნენაია, პირზე წყა-
ლა შეისხიო...

ცივმა წყალმა გამომაყოსხლა. კინტუ ბები-
ას თვალს ვერ ვუსწორებდი. შევედი კუთხის
ოთახში, ლოგინზე დავვიცი და სახე კედლისა-
კენ მივბრუნე. თვალი დავსუბე. შესმოდა,
როგორ კრულუნით დავბოდა კინტუ ბებია, ხა-
ლათს ძლივძლივობით იცვამდა. მერე უპარ-
ქნები მოსწია, ერთი გაუვარდა და წვალებით
აიღო. სხვა დროს რა გამაჩერებდა, ხომ წამო-
ვხტებოდა და მივაწვდიდი, ახლა კი მოკუ-
რადე მერე იატაკი აჭრაქუნდა, უპარქნეი ნელა
აქაყუნდა. კარი ფრთხილად შემოაღო, მე კი
ვითომ დავძინე... ვითომ კი არა, წამში უფს-
კრულში გადავვარდი. არ შემწინებია, რადგან
ეს ვარდნა ფრენასა მავად... ზაზას ხმამ გა-
მომადგინა, მერეც ოთახში ეღაპარაკებოდა ბე-
ბიას. ჩემი ჩანთა მოტანა სკოლიდან. წამო-
დგომა დაშეზარა, მაგრამ შემოიხიდა, ჩანთა მა-
გიდაზე დაღო და მომაჩერდა: „ადე რა, სულ-
თა მაერზე გამოდი!“

ზღაზენით წამოვდებე, წელი ძლივს ავწაღე-
ღაან მივუვდი.

კინტუ ბებიას სკამი გაეროჩინა იავანზე,
ეჭ იქდა. უპარქნები რიკულებისათვის მიეყ-
დნენ.

— აი! — ზაზა ჩიმაკაძეს ხელში ორი წყვი-
ლი ხელთათმანი ეჭირა, მოკრივესი. პირი და-
ვაღე. ამასწინათ ტრახახობდა, მაგრამ მისი ნა-
თქვამი მაშინ არაფრად ჩავადებ. „ადიდასია,
მამამ მომიტანა!“ რა თქმა უნდა, მოუტანდა.
თავისი ერთადერთი შევლისათვის არაფერი
ენახებოდა მია თანდის. გულში დამწიქნა, მა-
გრამ შური უმაღლესე უაუვაგდომ მთელი ქვეყ-
ნიერება რომ ერქუქებინა, სხვისი მამა მაინც
ვერ დაიჭერდა მამაჩემის ადგილს.

ეწოში ჩავდივით, თან ხელთათმანებს თვალს
ვერ ვაშრობდები.

— ახა, გაისინჯე! — წყვილი ხელთათმანი
მომიგდო. სიხარულისაგან ენა დამუხა, არ ვი-

ცოდა რა შეთქვა. ხელნაწი წამოვიცვია. კარგად მომერგო თითქოს. კრივის ანხანი შე არ ვიცოდი, მაგრამ როგორც ტელევიზორში შენახა, ისე დავდექი. ზაზამაც აუჩქარებლად წამოვიცვია და მოულოდნელად, მართლაცაა მოკრივესავით ბტუნვა-ბტუნვით შემომატია. ისე სწრაფად მოძრაობდა, გონს მოსვლა ვერ მოვასწარა. ნიკაპე რაღაც მომხვდა და ძირს გავიშლართე. მიმსვდაშინც არაფერი მტკენია, მაგრამ დაცემისას ცინტუ ბეზის წამოყვლივება ჩამეხმა და შეტოვებს გაცეცხლებული ვეკვეთე. მეორეჯერ გადავაწვდი გამოკანებულ ხელთათმანს და კვლავ გავიშლართე. ცინტუ ბეზმა გადართია, უვარტენს ურტარამდე აინის რკულზე და გაუბეზარ სიტყვებს კიოდა. აღარ წამოვმდგარვარ, ისე შევებზინა: „ნუ გეშინია, ცინტუ ბეზია, სპორტია ეს!“ ზაზა კვლავ ისე შემზადებული მადგა თავზე, ხანდახან ჰაერში გაიქნედა მუშტს, არარსებულ მოწინააღმდეგებს უღერებდა. ეს, რა თქმა უნდა, თამაში იყო, მაგრამ მისმა სახემ შემეპართო. იქ სიუვარულისა და ძმობის ნატამალი ვერ დავლანდებ. „აღმე, ღვლიაო, უნდა გაეარჩიოს, თორემ ასე ყველა დაგჩაგრავს!“ „ნუ გაგვიყვებო ბეზია, ხვალ, გაკვეთილების შემდეგ სახანაოზე ველოდები!“ — ხელთათმანები წაიჭებე და მიუტანე.

ცინტუ ბეზის ჩემი ტარლისათვის უურადღება არ მოუქცევია, ისე წავიდა. შევეცადე უორადად წამოვმხტარეყვი, მზიარულად დავიღმეტი, თუმცა მთელი ტანი დაბეჭვილივით მქონდა.

იმ დამეს სულ ვწრიაღებდი. ხშირ-ხშირად მეღვიძებოდა. არ უნდა დავმარცხებულეყვი, არაფრით არ შეიძლებოდა ჩემი დამარცხება, ისე აღმოჩემე, თითქოს ჩვენს ორთახროდაზე იყო დამოკიდებული სამყაროს ბედნიერება. ნანერვიოლები, უძინარი წამოვხტი დილაუთენდა. ჩვეულება მაინც არ დამირღვევია. ზაზას გავუარე. მერე ორივენი თინიკოს ველოდებოდით. როგორც ყოველთვის, შე ჩანთის დავავლე ხელი. ჩემად მივდიოდი. თინიკო ჩაფიქრებული იყო, ღამარაკის ხალისი არ ეტყობოდა. ზაზამ ერთი-ორჯერ წამოიწყო, მაგრამ მხარა არ აუბეს და ისიც გაჩუმდა. გაკვეთილების შემდეგ კი ცალ-ცალკე დავბრუნდით შინ. ცინტუ ბეზის კარტოფილი შეეწვია და ისე შევკაბე, გემო ვერ ჩავტანე. მერე ჰილან წყალი მოუწოდე, თევშების რეცხვაში დავებზარე და ნახაღივით, თვალის მოსატუბულად არამე წამოწვია, უკანა ეზოდან გავიპარე.

ზაზა უკვე მელოდებოდა. სპორტული რეიტუნი ჩავსვია. ერთ ადგილზე ბუქნავდა, წარმოსახულ მოწინააღმდეგებს უტყვობდა, ხელთათმანებს ჰაერში იქნევდა. შე ისევ სკოლის ფორმა შეცვალა. კურტკი გავიხადე, პერანგის სახელოები დავიკაპე. უმზოდ წამოვიცვი ხელთათმანები. ზაზა გუშინდელივით გაუფრთხილვდა გადმოვიდა შეტევაზე. ახლა უფრო მძიმე ზადებული დავხვდე. განზე გავეხადე. მთელი ავიცილენე. თუმცა დიღხანს შინც ვერ გავუძედი. სისხლის მოტეპო გემო რომ ვიგრძენი, მაშინდა მივხვდი, ტური გამხმეტოდა და გახელებული ვეცა. იოლად მივერებოდა. მსუბუქად მოძრაობდა. რაც უფრო ვხელდებოდი, მით უფრო ცოლად ვიკავდი თავს და ბოლოს ძირს გართხმულმა, წამოწვია ვერ შევძელი. მაშინ თავი დამანება, გამხმარ ფეხზე ჩამოვარდი, ოფლი სახელთო ჩამოწმინდა. ამ დროს წაგვასწრო ფუნთოლამ, ქაშიშარისა და დამ. მუდამ ასე დამყრებოდა ჩაგებში, მხალღულს ეტებდა. უთქო, შეიცხადა, ჩონს დავალო ხელი და ზაზას მოუღერა. „სპორტია ეს, დეიდა!“ — შეუღრინა ზაზამ, ზღაწვით წამოღდა და მისივე წავიდა. ისიც საქაოლ დაქანსულყოფი ფუნთოლას მოთქმა-წუწუნა არაფრად შეიტანა. თავს ძალი დავატანე, ძლივ ავბოხალდი და ბარბაცით წავდედი. ტურო, ჭასთან პირი დავიხანე. ტური მისივდებოდა. წყალი რომ შევისობ, ამწევა, მაგრამ მოვითმინე. არ მინდოდა ცინტუ ბეზმა შემეშინებინა და ნახაღივით მზიარულებით შევეტახე: „ცინტუ ბეზია, აგერა ვარ მე!“ „სპორტი გქონდა, ხომ?“ — ხანამ დამინახავდა, მანამდე მართო ბუზღუნი. შე მომხედა და ენაჩავარდნილმა უმწეოდ გამწა ხელები. „რა მოხდა, ბებია, რას შეიცხადე და ვეცი შე მოვბრბოდი, ფეხი წამოვყარა რადაცას და ისე დავასკედა...“ „რა თქმა უნდა, ძმაცის მუშტს!“ — ცინტუ ბეზის იუმორის გრძნობა არ აკლდა.

მეორე დღეს თინიკომ ცნობისმოყვარედ შემაკლო თვალს. „ეს რა დავმართინა?“ „დავიცი!“ — მოკლედ და უხეშად მოუტყვი. „შეცადე, ხვალც არ დაეცე!“ — ისე მიახუნება, მის ჩანთის ქოუტად არ მოკვიდე ხელი. გადიშმა და თეთონ წამოიღო. მის სუსტ ხელს არ უხდებოდა მძიმე ჩანთა, მაგრამ უკანდატევა არ მოვსურე. ზაზას, ბებია, რას ეკადრებოდა სხვისი ჩანთის თრევა, თუნდაც ის თინიკოსი უოფილეყო. ერთ-ორჯერ აღმაცურად გადმოხმედა, ქოუტად ვიღუშებოდი და არაფერი უთქვამს. გაკვეთილზე ხელს მოხერხებულად ვიფარებდი ტურზე, ვითომ კბილი მტკიოდა. ვილოლდ ზაზა მგავიას ვერ გამოვანარე. მიწისქვეშაც ვერაფერს დავმალავდი. „რა დავმარტო?“ — ეკვეცი, პატმასწი! ეტყით გაქნია თავი, თქმით კი არაფერი უთქვამს. გაკვეთილების შემდეგ კვლავ შევეყარინე სახანაოზე. კვლავაც გახელებით ვუტყვდი. უკე ამომიბუშტა, თუმცა არც თეთონ ადგა კიდევ — საბოლოოდ მაინც შე აღმოვინდი ძირს. შინ ძლივ მივბოდი და ყველაფერს შეგუბულმა ცინტუ ბეზიამ მოუღ ხაზურ მალამო დამადო, თანაც დარბაისლურად აჩქელა ზო-

გერთ ახარებულ ახალგაზრდაზე, თავის ნებთ მოუტებს რომ ასკდება. „საპრტია ეს, ცინტუ ბებია, რა გესმის შენ მაგისი!“ — ვცაზიანობდით. ურწმუნოდ იქვედა თავს და დიმილით შეიხმა, მერაჟ სპორტმენის თუ მისწვდა შენი მუშტიო. მისწვდა კი არა, საკაცით წაიღეს-მეთქი. ცინტუ ბებიაჲ პარი დაალო, მერე მიხვდა, ვხუმრობდით, ნატყვარ თავზე წყობურტი დამიმატა: „მოთლად ნუ გაიმეტებ, კაცს, დაანებე, თავისი ფეხით წაივდის შინ!“ ამაზე ბეჭრი ვიციანეთ და გუნება გამომოცედა. დიმილით კი თინიკომ ტაში შემოკრა: „კიდევ წაიქვი?“ — ვაბრაზება არ მაკალა, სწრაფად დაუმატა: „ნუ მეტუტები რა!“ თან ჩანთაც შემომაჩრა. რა მიქნა, გამოვართვი. თვითონვე გაიხადე მოვალეობად ეს საქმე და უკან დასახევი გზა მოკრილია მქონდა. ზაირა მასწავლებელმა წამით დაკარგა ჩვეული თავდაპერილობა და გაკვირვებით დამაკვიტრდა. თავი დაუხარე, კინაღამ მერხში ჩავეჭერი. „ცხადზე ცხადია, დღესაც დეცი!“ ზაირა მასწავლებლის მოტუება ნაღდად არ მინდოდა, როცა ვატყუებდი საკუთარი თავი შეწოდებოდა, მაგრამ ამა რა მიქნა. „მაგას ვესტობულარული ახარტი მოეშალა!“ — წამოიძახა ჩიორამ. ზაირა მასწავლებელმა ვითომ ვერ გაიგონა. თავი ამაწვეინა, თავაღმში ჩამხედა და ასე მოიხრა: „უმნიშვნელი წვრილიმანისათვის ჩხუბი რა საკადრისა, მაგრამ არც ერთი ჰუმარტად მნიშვნელივანი საკითხი ჩხუბით ვერ გადაწყდება!“ თქმა ოღლია, ცხოვრებაა ძნელი ვითომ ბოლომდე მქონდა ვაპრებული, თუ რისთვის ვეკლავდი თავს? თინიკო კელაბერიშვილისათვის? იქნებ საკუთარი თავმოყვარეობის შეღებვას ვერ ვურიგდებოდი? იქნებ მინდოდა მესხნა ზაზას სული? ოღონდ რისგან? რა საშიშროება მოედლოდა ზაზას? ახლა კი ვიცი, ვეუღლაზე დიდი შტორი საკუთარი თავია, მთავარი და ძირითადი საკუთარ თავთან ოშია.

სალამოს ისევ შევხვდით ერთმანეთს. უბოვდ ვიბრძოდით. მე მივხვდი, ჩემი ვახელებმა ჩემი სისუსტიე იყო. ჰუმარტადი შებრძოლი წუთიერ გულანთქმას არ უნდა ახვევი, თორემ მთავარი ამაწინედ დეკარგება. ამიტომაც შევეცადე არ ავედლებულეყავი, თავგზა არ დამეარგა. ბეჭრს ეცადა ზაზა ჩიმაკად, მაგრამ ვერას ვახდა. სხარტად ვიკდენდი მოქნეულ ხელთათმანს, ერთიორქერ თვითონაც კარგად ვუთავაზე. ვერ ვიტყვა, უპირატესობა ჩემს მხარეზე იყო-მეთქი, მაგრამ გულანწადილი ვერ შეიბრულა, დამოკილი ვერ მნახა, და არაჭათგამოდული უხიტყვოდ გამშორდა. მეც ასევე უთქმელად ვაბრუნდი. ცინტუ ბებია მშვიდად დამხვდა. მალამოები მწად მქონდა, მაგრამ ამწერად არ დამშორებია. გამჭრიახი თვალეხი მომაპერო, უყარტყნი იატაკზე დააკლუნა: „ბოლომდე რანდი იყავი, წურც იფიქრებ სამაგიეროს გადა-

ხდაზე!“ დახეტილი ტუჩი და ჩაღურტებულ თვალი მქონდა მხედველობაში. და უფრო მეტიც. გულით კანკალით მელოდებოდა ცინტუ ბებია, ერთი რამისა ეწინაოდა ვერბაზე მტკბარ — არ ვაგებორტებულეყავი.

მე კი ვაგებორტდი. სულ ერთი წუთით, მაგრამ ეს იყო საშინელი წუთი. გული თითქოს შხამიანი ბაღდაშით ამევისო, კინაღამ საკუთარმა გულდრძობამ დამაბრჩო... ჩვეული გზით მივდიოდით სამივენი, — წინ თინიკო და ზაზა, უკან მე... ცა იყო ღურჭი, მზე თბილი და სულშიც ნათელი მეფინა... თითქოს საბოლოოდ გამოიღარა, ამიერიდან უველაფერი კარგად იქნებოდა. ამ დროს მოიხედა ზაზამ, ბაგეზე დაწყინავი დიმილი გაუკრთა და უცებ ისე ბუნებრივად, თითქოს ამას ჩვეული იყო, თინიკოს ხელი მხარზე მოხვია. ასე ხელგადახვეული შეუყარებულეხი მინახავს კინოში, ჭუბურისში კი ეს პირველი შემთხვევა იყო. რას დაგვიდევდით, პირველი შემთხვევა იყო თუ რომელი, მან ზომ თინიკოს მოხვია ხელი, თანაც ისე ბუნებრივად, ისე ჩვეულებრივად, ვითომ უცვლელად აკეთებდა ასე, ვითომ უფლებაც მქონდა ასე ეკეთებინა... თვალბეზე რაღაც ჩამომეფარა და მხოლოდ იმიტომ ვაგჩერდი, იქვე რომ არ მომკვლია.

მავე წამს თინიკომ, გაოცებით აზიდა წარბები, სწრაფად შემოტრიალდა, ზაზას მკლავს დაუსხლტა და წინ გადამიდგა. მაშინ ვერაფერს მიხვდით, ახლა კი ვუიქრობ, ივრძნო ჩემს სულში დაბრალიდებული ბნელი ქარიშხალი და მე კი არა, იმ ქარიშხალს ვაღაუღევა. შემომლიმა, თითქოს ამ დიმილით სატიეხას მოხვოდა. თითები ტუჩზე შემეხო და შეიხმა: „მოვიჩრა?“ გული გადამეწმინდა, თითქოს მიწამლისო, სწეულეხისაგან უცხად განვიკურნე: „არ მტკიცია!“ „ჩინდა, შენი ჩანთა წამოდლო?“ — არ ვანებებე, მაგრამ ზაზას საზე დაემანქა („ციკია რა!“) და ჩემი ჩანთა ვაგეწოდე. ახლა მე იმის ჩანთა მიმქონდა, იმას ჩემი. აქეთ-იქიდან გვერდი ავუარეთ შუა ტროტუარზე ვახირულ ზაზას და თინიკომ თავისუფალი ხელი გამოიწოლა. ასე ხელიხელდაკიდებული წვედით უველას თვალწინ, მთელი სოფლის თვალწინ. არც ასეთი რამ ენახა ალბათ ჭუბურისს, მაგრამ ამაზე მაშინ არ ვკვიტყობა, მივდიოდით და თავს ზღაბრეთის მცხოვრებლად ვტრძნობდი. თინიკოს ხელი ისეთი პაწია და გამჭვივარე იყო, ჩემი ხელი მტვირთავის უხემ, ჭაფით დეკორტებულ ხელად მტრევებოდა და თითქოს ამ ხელებით ერთმანეთში გადადიოდა მაგაური რამ სათბო, რომლის არსებობისა აქამდე არაფერი ვიცოდა.

ზაზა ჩიმაკემ ქარივით ჩავკვიტოლი. ტყავის ლახადა ეცვა და იმისმა კალთებმა შავი ფრთხივით ჩაიფრიალდეს. „სალამოს გელოდები! — ზიწლით დამივდო. — ციკია რა!“ თინიკო

გაჩერდა, მუდარით შემომხედა: „არ წახვიდე, გებეჭებია!“ მე კი სერიოზულად ვუპასუხე: „თინეო, რაც გინდა მოხვე, ვუვალურს შე- გისრულები წასვლით კი უნდა წავიდეთ!“

უნდა წავსულიყავი, ორთაბრძოლა უნდა მო- მივსო. მე კი არ მჭირდებოდა ეს გამარჯვება, ზაზა ჩიმაკაძე უნდა დამარცხებულიყო საბო- ლოოდ.

ვიცოდა, გავიშარქვებდი და მართლაც ასე მოხდა. გულდაქერებით ვებრძოდი, ფხიზლად- სახე აუფორჩადა, ნერვიულობდა, გულგრილო- ბის ნიღაბი ჩამოსცილდა. საბოლოოდ გამწირა და ძაღს არ იშურებდა, მაგრამ მის ყოველ მოქნივს ვიცილებოდა, თვითონ კი თავდაპირ- ვივლად ვინდობდი. თანდათან შევხურდი. „ხომ გასწავლე, დღვამო!“ — გაშოსტრა წუთ- შესვენების დროს. „მაღლობდა ვარ, მართ- ლაც ბევრი რამ ვისწავლე!“ — აუღელვებლად მივუგე. კვლავ შემომიბთა, არაფერი გამოუვი- და და თინეო მისხნა. მთელი ამ ხნის მან- ძილზე პირველად წარმოთქვა მისი სახელი. „შეტკობიანს მიწე?“ შენი მაინც ვერ გახდებ- ბა!“ თითქოს გულში მიჩხვლიტებოდა აქამდე არც მიფიქრია, არც ვიციოდი, შეიძლებოდა თუ არა, ჩემი გამხდარიყო. იგი მოთავსო აგრორო- მის შვილი იყო, სასახლეში ცხოვრობდა და ვინ გამოგვატანდა მე და ცინტუ ბებიას ჩვენს ფი- ვარულ კლასში. აზრს თავი ვერ მოვახი, მაგრამ ამ სიტყვებმა თავისი მაინც ქნეს, თავდაცვის ზღუდებმა შემჩრუეს. ნებისყოფამ წამით მი- მუხთოლა და ერთადერთი, თუშვია არც თუ მძი- მე დარტყმა მივიღე. ამან თითქოს ამოფრთქა და პასუხით ეღვას უსწრაფები იყო. ზუსტად ვერც აღმივდგინა, ისეთი რა მოვიმოქმედე, ზა- ზა კი ძირს დაგდებული ვიხილე. აღზათ მოკ- რივეთა ენაზე ამ დარტყმას თავისი სახელი დაძებნებოდა. მალურებელ-შემფასებელი ჩვენ არავინ გვეყოლია, არც არავინ ითვლიდა წა- მებს, მაგრამ მოულოდნელობისაგან თავბრუ- დახვეული ზაზა კარგა ხანს ვერ მოდიოდა გონს, უფრო შერყარცხუოფისა და დამცირები- საგან, ვიდრე ტკივილისაგან. მერე წამოვარდა, უხმო მძულვარებით მივა, მაგრამ რაც უფრო ხელდებოდა, მით უფრო დაუცველი ხდებოდა და კიდევ ერთხელ და კიდევ ერთხელ დავაგდე ძირს.

აღარ წამომშვარა. თავდაბრძოლი იქდა, ხელ- თათმანიანი ხელები მუხლებზე დაეწყო. ერთ- ბაზად დაკარგა მთელი თავისი პეწი და შარა- ვაწვედი. უცებ ამებოლა თვალი. ისიც ჩვეუ- ლებრივი, სუსტი ბაჭუნა იყო. ჩვენ ორივენი ბიჭუნები ვიყავით, დაკაცებამდე ბევრი გვაკლ- და რასაც მე „ბრძოლის“, „დარტყმას“, „და- გდებას“ ვეძახდი, შორიდან აღზათ ძილზე სა- ხაცილოდ გამოიყურებოდა. შერბტყვა და გუ- ლი თანაგრძნობით ამევსო, რადგან ჩვენ შო- რის არ იყო გამარჯვებული და დამარცხებუ-

ლი. წინ ჩავუდუკედი. „ბტვივა?“ ჩურჩუ- ლით ვკითხე. მან კი თავი არ აწვია, უფრო მოიბუზა. გაცუბებისაგან პირს დაავლდა... თუშვია რა იყო აქ გასაღატარი ზაზა ტარიძე, ცრემ- ლები დაძალდით ჩამოსდებოდა. „აი, მამას ვე- ტყუე, გიჩვენებს სიერის!“ — წიბურტყუნა და წამში კიდევ უფრო პატარა და უსუსური გახ- და. პასუხი არ გავეცე. ხელთათმანები გავიშარ და დავუგდე. საზუღამოდ შემძულდა კრივი.

წამოვდებოდი ზაზამაც ძლივს აწიდა წელი, უფრო საკუთარი უღონობისაგან გამწარებუ- ლმა ვიდექი და მშვიდად ველოდებოდი, პირ- ველი როდის გამეცლებოდა. მაშინ მოთხრა სა- ხედისწერო სიტყვები: „აი, საშაიერო თუ არ გადაგინადე!... თინეოს ჩავუკაკლე, რაც შენ აქ მოხარა!“ ვერ მოვისაზრე, რას მეთხარე- ბოდა. თინეოს სახელს, მისი გაცნობის დღე- დან თითქოს ტახუ დავედო, ერთმანეთში არც ვახსენებდით. პირველად თვითონ ახსენა ამ ჩხუბის დროს... ან რა უნდა გველაპარაკა თი- ნეოს შესახებ? ვერლაზე დიდ სათქმელს სა- ვითარ თავსაც ვერ ვანდობდი და ზაზასთან როგორ შემეძლო მისი ხსენება? შევეცდუნდი. მერე ენის ბორძიკით შევეკითხე: „ზაზა, ცუ- ლად ხომ არა ხარ? რაღაც არ მესმის, რას მე- უბნებია!“ „თინეოს ჩავუკაკლე, რაც შენ იმაზე სიბნებურ ილბასარაკე!“ გულ-ღვიძლი თითქოს უნიღლით შემეჭვინდა, თითქოს სუნთქვა გაჩერდა და სისხლის მოძრაობაც შემოწყდა. გაშტერებული შევეურებდი. ნუთუ ასეთი რამ შესაძლებელი იყო? ნუთუ ზაზას შეეძლო ასე გავეჩირე?.. მერედა როგორ შემეხიდა თი- ნეოსათვის, რაით შემემაღლებინა თავი? „არ დაეჭვებებს!“ — უკლამანი ვთქვი. „ვხაზოთ, თუ არ დამიჭერებს!“ „ცოლდე, არ გახედო, თორემ მოგკლავ!“ — მუქარით მივაღვივე. უცნაურად შემომხედა და გამშორდა. მერეც მახსენდებოდა ეს შემთხვევა. რას ნიშნავდა, რა აზრი აქაიფდა მის მწერაში? მე თვითონ ხომ არ ჩავაწყვეთი ის, რისგანაც მის გადარჩე- ნას ვცდილობდი?

გულდამამიშვებელი წამოვედი შინსაკენ. თავს ცუდად ვგრძნობდა. მუხლები შემისუსტდა თი- თქოს. უცნაურმა სიბნემემ მოშპარა. ძლივს ვა- დგამდი ნახვებს. უანის მხრიდან მივაღვეი ტუოს და ღობეზე გადასვლა გამიჭირდა. ცინტუ ბე- ბია უზამლევი მიხედა, რაღაც რომ შეიძვალა. კო- ბის თავზე იდგა ყავარჩენებს ჩამოურდნობილი და გაუღმარა. „ვატყობ, დამთავრდა დიდი ომი, კაცო კაცსა შემოვტყუარცნეთ და შინ მშვი- დობით მოგბრუნდით...“ მაგრამ მეორე წამს აუღელვებელი ქილიკო შეწყვიტა, შემთხე- ბულმა ვაწწე გააწია, ვა ღამითმო. „ნენაია, რას დამხვავებსხიხარ? მოგვიყვებს ბებია, ცუ- ლად ხომ არა ხარ, შვილო?“ ცუდად ვიყავი, მაგრამ თვითონ არ ვიციოდი, რა მქლავდა. სა- რკესთან რომ გავიარე, გულმა რბნის მიყო.

მართლაც კატათა, თერთი ქალღმერთი ფერა მდღო, მიცვალებულის ფერი-მეთქო, მიწოდო მეთქვა, მაგრამ ცინტო ბებია შემებრალა და არაფერი ვთქვა. ლოგინი ვაგზაღე და ჩავექი. უნდლისას მგავდა, სიცივისაგან ამამაგაგა. ჩემი სახრალა ცინტო ბებია აფორაქდა, ძლიერ ძლივობით მოათრევდა სახნებს, მაყარებდა, ვერადებში მიკუჭავდა. უვარჯნების კაცუნით წაყოლიდა საშარულღოში, ნავთურაზე რძეს მადლდებდა ალბათ, ან წყალს, რათა სათურცხით ჩაეთხუნეთ. უბრალო საქმიანობა, მაგრამ თავს ბალიშიდან ვერ ვწვევდი და ვერაფერს ვშვებოდი.

მაშინ ვიფიქრე პირველად, საკვდილისათვის ასაკი არ არსებობს-მეთქი. ცინტო ბებიას ნათქვამი გამახსენდა, დმერთი ხანდახან თავისთან ანგელოზებს ახშობსო... თავი მისკდებოდა, ფიქრში ჩაღრმავებოდა ამ შემეძლო და ბურანში ჩავიძირე. მთელი დღე ვებრძოდე შვე ურჩხულებს. სიცივისაგან ვიხუთებოდი, ოფლი ღვარად დამდიდდა. „ბებია, არ შემიძლია.“ — წიხლებით ძირს ვყრიდი სახნებს. მერე წუთს უნდა და თოში შემოამეძვებოდა, ამამაგაგებდა, მოვეტრუნებოდი... „ბებია, ბებია, მცოვა, მცოვა!“ „ოჯგერ კი უცხად გონება გადახეწინებოდა, თვალს გავახედე. ოთახში ნათურა ბრღვლივდა. თავგზაბნეული ცინტო ბებია უვარჯნებზე ძლივს დაეკლანაობდა ჩურჩულით ვიხევექოდი: „ბებია, წადი, დამძინე!“ ხმას ალბათ ვერ ვაწვდიდი. კვლავ ვიძირებოდი სადღაც ურჩხულეთში, სადაც ღორწოვანი და ცვი სხეულები იგრაგნებოდნენ, სადაც რაღაცა დუღდა და ბუბუბუბოდა, ეველაფერს შვეი ორთქლი ეფინებოდა და მე, ამ ქოჭოხეთურ ჩაბალიში სადაც უსასრულე თოში შევქანებოდი. მერე, ახ ვიცი რა დრო იყო, უცხად სიწყნარე ჩამოვარდა, ირველივ უკველავე დამშვიდდა, დაწყნარდა, სულში ნათელი ჩამოვიწინა. სადაც შორს დაიწკრიანდა წარმა: ძინ-ძინ-ძინი... მერე უფრო სწრაფად: ძინლინ-ძინ, ძინლინ-ძინი...

თვალი გავახედე. ოთახი სინათლით იყო სავსე. უვარჯნები იატაკზე ევარა. ჭერ ისინი დავინახე, ბებია კი მერე შევინახე. ფერხით მოკალათებულყო, გაუბედულს ჩასძინებოდა. უნებლიედ გავიძებრი, გამოვღვიძი.

- ძინლინ-ძინი — რედა წარა.
 - ბებია, ეს რა არის?
 - სკოლის წარია, ნენაია!
 - უნდა წავიდე?
 - დღეს ვერ წახვალ, ნენაია, უნდა იწვი!
- წამოწვივა მოვიდომებ, ბალიშზე უღონოდ მივხვედი. ცინტო ბებია საწოლის კიდელ-კიდე წამოჩნდა, თავზე ბედი დამადო, ცვი და გაჩხინებული, ჩემთვის კი უველაზე თბილი და ადრისით სავსე...

— მოითმინე, ნენაია, ნუ აქარდები, ცხად რება წინაა! წარმა უკანასკნელად ჩამოკრა კბილები და დადუნდა...

ჩემში კი დიდხანს, დიდხანს ორთის ამ ბგერის გამოძიბილი... იქნებ თვით მე ვარ ეს ბგერა, სივრცეში თავისუფლად მოღვივდები, თანდათან რომ სუსტდებო, სუსტდებო, შინავლდება, ქრება... ეს ჩემი ფიქრები სუსტი გამოძიბილია იმ წარისა... კიდევ ცოტა, კიდევ ცოტა და მსუბუქი თროვლეთი შევარწყმები ეთრის. მანამდე კი უბორგველად ვიციდი ჩემს პატარა სამეოფელში, ეველაფერს შეგუბული, უკვლის შემწუნარებელი, უკვე წიარებული დიად ქეშმარტებას, რომ ნაწილი ვართ საშაროთისა... ვიცი, სულ მალე ცინტო ბებიაც დაწვივა ჩემს გვერდით და ჩვენი ორი სული, ორი შემოკრა წარისა, ერთად მიწუდება უსასრულო სივრცეში... მანამ კიდევია დრო, ჭერ კიდევ შეიძლება მოვიდეს „ახ“, აქამდეც უნდა მოსულიყო, უშალდე ვიგრძნობ მის მსუბუქ ნახივებს, წამერ გავივლებ მის მისიერებაში, თოქოს ოქროს თევზი ვყოფ და ნათელი სხივი ამერჯობს... მის სულს დავანდები არა როგორც ჭრილობა, არა როგორც ტყავილი, როგორც თბილი მოგონება, წამერი, მსუბუქი, სინანულნარევი, ოდნავ სვედიანი, მაგრამ წმინდა და აშაღებული...

მაშინ, მოულოდნელი ავადმყოფობის დროს, წარის რეკვა რომ შეწვდა, უნებლიედ წამოცხდა: „დამთავრდა!“ „რა დამთავრდა, ნენაია!“ — შევინდა ცინტო ბებია. „გაკვეთილი დამწყო, ბებია!“ — დავამშვიდე და კვლავ თვალი დავხუბე. თანდათან ჩავიძირე აულვარეველ სიწყნარეთში და თერთი სიზმარი მიწვიდა. უხედავდი მხოლოდ თერთ ეთერს, თანაბრად განფენილ თერთ სინათლეს, სადაც მარტოღმარტო შეცუტრავდა, მაგრამ სიმარტოვის შევარჯნება აღარა მქონდა.

ციკო ფალავანდიშვილმა შემომარბინა პირველად. თვალზე ცრემლი უბრწყინავდა. მისი გულჩვილობის ამხავი ქვეყანამ იყოლა. ახლაც აშკარად ვებრალბოდი, ამის დამაღვას ცდილობდა და ვერ ახერხებდა, ზედმეტად ფაციფუცობდა. წამცხვარი გამოეცხო. ცოტათი მომეწვია, ბოდიშობდა, მაგრამ მე ძალიან მიგემრიელა. ჩაი ავაღუღღინებდი. საწოლთან პატარა მაგიდა დავაღმგმევიინე და სამივებ, მე, ბებია და ციკომ ჩაი და წამცხვარი მივართვით, თან ლაპარაკს შევეყვით. სკოლის წვრილიწინები გავიხსენეთ. ბებია დაბნაილურად წრუპავდა ჩაის, ფინჯანი არისტოკრატულად ეცირა, ნიკათით განზე გაეშვირა და ჩვენ ვდებლობდით მიგვებაძა. ცინტო ბებია ცალი ტურთი ჩაიღმებდა და დინად იხსენებდა გამწაისბღრონდელ ამანაგებს, წვრილ-წვრილ „ამურებს“, როგორც თვითონ ამბობდა. მერე გადავიდა დადაის

სტუმრობაზე და კარგა ხანს ვეპოხობითა...

მერც აღეს თაქმის მიუღლი კლასი მონადეა. ჩიორამ კინდამ კარი ჩამოიღო, თავს ნუ აკატუნებ, დათვათი გამოიურებიო, დიდეს ამბით ჩამზუნა. გოგონებმა ვაწვავა ატუნის, ბიჭები ირგვლივ შემოშეჯარნენ და ყველა ერთად ძლივს დადგინა ჩემს პატარა ოთახში. ბებიას მთლად აუნდა თავსა. უყვარნებით დაქაბირობდა და გოგონებს ასაკმებდა. ხილი და კაშხუტები გამოიკანინა. ჭრს უარსობდნენ, მერც კი რაც ტკბილესი გვქონდა, წამში შეხასხლეს, თან ერთმანეთს არ აცლიდნენ რატრატს. უფროსობდი, როგორ ვუყვარდი თანაკლასილებს, მაგრამ გულს მაინც აკლდა რაღაც.

არც მერც და არც მომდევნო დღეებში წაწა არ გამოჩენილა. არც თანაკლასე უხსენებია ვინმეს. თანდათან დამიხლავდა ვრძობა, მივჩვიე აზრს, რომ მიმატოვეს, რომ აღება რაღაც მართლად დაწვავდ. ცოცხალს შევკეთებ კიდევ, წაწა თუ დაღის სკოლაში-მეთქი. „ჩი-მაკამ? როგორც უკველთვის!“ — უდარდელად მიპასუხა. მინდოდა მეკითხა, კელაბრის შეჯიხ თუ ხედავ-მეთქი, მაგრამ მოშერიდა. გადავწყვიტე ჩემი ღლიანი, რადგან ყველას-ს მოღწე კინტუ ბებია იტყოდა ხოლმე, წენაო, მითინინა ადამიანის უპირველესი ღირსებაო! მოღმინების ძაფი კი გაწერილდა, გაწერილდა და კინდამ მთლად გაწედა. სწორედ ამ დროს გამოჩნდა წაწა მასწავლებელი. ენა დაწება, ფერი შეცვალა. არ ვიკლავ, როგორ მოვეცოდებოდი. საბარლო კინტუ ბებიათ უმაღლეს დაეარა არისტოკრატიული პეწი, წაწა შევთავს გვერდით უფრო ჩიო და უსუსური გამოჩნდა. სკამი თვითონ გამოაჩინა პატივცემულმა მასწავლებელმა, ჩვეული მკაცრი მწერის შეურბილად უნებლად დამაღმა, ალბათ არ-თობდა ჩვენი უსუსურო. „მაწ, როგორა ხარ, გმირთა-გმირო?“ — შემეკითხა. დამეცხვლა, ყველაფერი სკოდნა-მეთქი. „ქიმაში მიიხარ, შეცადინობა უკვე შეუძლიაო... მთლად ნუ გავგონებულვდი, სკოლაში რომ მოხვალ, იყო-დი, ჩემს კოლეგებთან უნდა მისახელო...“

მარტო რომ დავჩიო, ბებებქვეშ ამოვადე მაღალი ბალიში, დავიდე მუხლებზე წაგნები, და შევუდებო კიბვას, ოღონდ თავში არაფერი ჩამდიოდა. იქ სრული დომბალი მქონდა. გაურკვევლი არჩინისაგან ტანის ისე დამინა-გვიანდა, თავსა და ბილბს ვერაფერს ვაპაიდი. წამადუწმ მახსენდებოდა წაწას მუქარა. მარცხით შეურაცხყოფილი ბიჭის წუთითერი ბოდმა აწვარისგანაწევი არც იყო, მაგრამ საქმარისი დრო გავიდა უკვე. აქამდე ხომ უნდა დამწვიდებულყო, გაერკვია მტყუნან-მართალი... მერც ფექარი თინიკოს გადავწყვდებოდი. ისიც არ მოვიდა! მოკითხვაც არ შემოიუთვლია და ეს მდღინებდა, მკებებდა. ნოუთ ასე უცებ გამო-

მეტა? მაწ, რატომ გამოჩნდა მაინც თავისი თბილი და ნაწი ხელი? ვისკენმებდნენ? მუდ-ნიერ წუთებს და უფრო უფრო უფრო უფრო უფრო დებოდი, რომ „რადაც მოხდა“.

ასე გავიდა კიდევ ერთი კვირა. მე უკვე შეშეძლო ოწოწი ვახერხებდა. როგორც სისუსტე მთავრდებოდა. ჩიორა რომ მესტუმრებოდა, ბურთსაც კი ვავაგორებდი, თუცა ძალზე სწრაფად ვიღებოდი. მაინც დღე-ღამეზე შეშატებოდა ღონე, მიბრუნდებოდა ხალხის. აქამდე შეშეძლო სკოლაში წასვლა, მაგრამ ცინტუ ბებია მდარაჯობდა ფხიზლად და კიშკარს გაწაო არ მიშვებდა. ორშაბათს კი, ეს უკვე ნამეტანი-მეთქი, ცინტუ ბებიას წუწუნი არა-ფრად ჩავაგდე და სკოლაში წავიდი. თანაკლასელები ისეთი ყოფინით შეშხდნენ, გამაწილეს. ბიჭები მომცვივდნენ, იმდენი მზუნ-ნენ და შექაბილავდნენ, თავი ძლივს დავიძვრი-დი. გოგონები ერთმანეთს არ აცლიდნენ ღა-პარასკე, ცოცხალ, რა თქმა უნდა, უბეწი სისხ-რულის ცრული უბრწყინავდა. წაწა არ ჩანდა მხოლოდ. წაწა დარეკა, ყველაში ჩვენი-ჩვენი ადგილებზე დავსხდით. მე კინტად შევჩიო პირველ მერხს. კარისაგან მოთმოდლად ვი-ყურებოდი. აქედან დერკუნის ნაწილი მოჩან-და. აი, დერკუნაში გამოიჩინა წაწა ჩიმაკამე. სხვები მას ჭერს კიდევ ვერ ხედავენ, მე კი ვხედავ. უცებ ჩვენი მწერა ერთმანეთს შეხვ-და. ვაჩერდა, სახეზე წამიერი კრთობა შევა-ტვნიე და შემბრავებულად გავუღვიე. მას კი ბაგე დაებრკია, ცოვად შებრუნდა და ვაჭრა-მერხიდან წამოვხტი, კარში პეტრე კუტუბაძის შევჩვიე. „საათი, ყმაწვილიო!“ ენა დამებორკა, გვერდი აუქციე და გავიციე. სახსხტი სულ დამავიწყდა, წამში მთელი სკოლა შემოვიარბი-ნე და წაწა ვერსად ვაპოვე.

ღონე უცებ წამებოდა. შემოსასვლელთან ჩამოვჩვიე ვრძელ საქმეზე. სული ძლივს მოვი-ბრუნე და წინასკენ წავლახლახდი. ცინტუ ბებია შეშეძლოდა, ასე ადრე რად დაბრუნდიო. წაწა მასწავლებელმა გამოიშვა-მეთქი, მივ-კაბ-მოკლავს და ძლივს დავამწვიდე. ნაშუადღევს კელავ ვაჟიანე წინიდან ჩიმა-კამების სახლთან ჩავიმაღე, ბუჩქნარში. დიდ-ხანს ვიყავი ჩაუცქვლელი, მაგრამ წაწა ვერაფ-რით მოვხილდი. სადამოს ძია თანდა გამოჩნ-და, სამუშაოდან ბრუნდებოდა. სამადავიდან გამოვდი. სახეზე ჭრს ვაკვარვება გამოვხატა, მერც ვთიბ ვერ მიცნო და კიშკარი შეადო. „ძია თანდი, წაწა შინ არაა?“ ერთხელ კიდევ შემოიხედა, თითი მკაცრად დამიქნია, — „ბუ-ლიგანო!“ და შევიდა. ნაცემით მხრებხაროყ-რული დავბრუნდი წინ. „ალბათ მართლაც ბუ-ლიგანი ვარ, — ვფიქრობდი გულდამამიშებუ-ლი, — გაკეთილს ვაცდენ, სწავლით თავს არ ვიკლავ, აგერ ვჩიზობს კიდევ“.

აქლუთიდა ისევ დავუდარაჯდა. ბუჩქნა-

ჩი ნამისაგან დასველებულიყო, ტანში ხიცი-
ვე გამოქდა და შავკალებდა. იქვე, ბალახში
ია ამოსულიყო და ახლდა გამახუნდა,
რომ გაზაფხული უკვე ძალშია, თანდათან
უფრო დაობება, შუენ მცხუნვარება მოემატე-
ბა და მაშინ არ შეწყვეტდება. ასეთი აზრი ჩას
მიწველიდა, ქართველობით ხომ მყოფა და მო-
თმინება კბილებით შეჭრა. ჩამაკაყების სა-
ხლში კარგა ხანია გამოცოცხლება ფარმობო-
და. ალბათ უკვე საუზმის მიირთმევენ, შე კი,
როგორც უკვეღთვის, ახლაც დამაიწყდა და ღი-
ლის საუზმე გუნება ისევ მომეწამლა, ტირი-
ლი მომინდა. თავი ძლივ შევკაყე. ტიწკრი-
დან ძია თანდი გამოვიდა. მალე ჩემებში და
დაბმული კურტაკი ეცვა. თითქმის მიწის-
პირს განვერთებ. ზედ ცხვირწინ გაშირა და
ვერ შემამჩნია. კიდევ კარგა ხანს ვკადე-
ბარვდი წარი დაირკვა. თუ არ აუჩქარდე-
ბოდე, სკოლაში დამაგვიანდებოდა. ავდექი და
წამოვივდი.

კვლავ კენტად ვიქეტი ჩემს მერხზე. ღუბა
მასწავლებლის გაკეთებულ რვეილს გადავშა-
ლე, დავადრეხ ჩავკეტიკებდი. თავი ერთბე-
დას არ ამოწვივა. მტკიცებოდა, ვითომ ღუბა
მასწავლებელი თვალმოწყურული მთურებს
და წვრილი, დამკნარი ბავებთან ცრის:
„ხულიაგან, ხულიაგან!“ ნელა, ძალიან ნელა
მიზონინებდა გაკეთილი. ღუბა მასწავლებელ-
ის რადაცაა გვიხსნიდა დაბეჭიებით, მაგრამ
შე არაფერი შეხმობდა. გუნებაში თვლა დავი-
წყე. ალბათ ჩქარა ვითვლიდა, რადგან ოთხ-
ნიშნა რიკზე ავიდა და გაკეთილიც დამ-
თავრდა. დიდი შესვენება იყო. ბავშვები დე-
ურფაწი გაცვიდნენ. ზუფეტში მიჩქაროდ-
ნენ რიგის დასაკაებლად. შევ წამოვიწვი, მაგ-
რამ ღუბა მასწავლებელმა სწორედ ახლა მო-
მაკცია უფრადებდა: „ღუბა, დარჩი!“

დარჩი! წუთიც და კლასში შე და ღუბა
მასწავლებელი შეტრიათ ერთმანეთს. ფეხზე
ვდექი, სახელმძღვანელოს ვაწვადებდი, ის
კი მერხს მიყრდნო და თვალმოწყურული მი-
ურებდა. ცხვირი ქათამს მიუგავდა, შეიძლო,
აეღო და ჩაენსკარტა. შეგართალმა და დაბნე-
ულმა სვედიანად გავიფიქრე, დამიწყებს ახლა
ტყუის დაირგებან-მეთქი.

— ღუბა, შენ დედას და მამას ვიციონ-
და, კარგა ხალხი იყო — ფრთხილად, მოფე-
რებით დაიწყო ღუბა მასწავლებელმა, მაგრამ
დედ-მამის ხსენებაზე გული თითქოს გადაე-
კეტა და მისი კარები ღუბა მასწავლებლისა-
თვის საბოლოოდ მიახტრა. — გაფრთხილება
უნდა მოხდეს სახელსა დაფასება უნდა
ქალბატონ ცინტუს ღვაწლს!

„შე არ ვუფრთხილდები? არ ვაფასებ?“ —
ვფიქრობდი მოწყენით. უკვე მის სიტყვას
უჩანებოდა ჩემი სული. ახლა თავზე ზედი
რომ გადავხევა, მაინც ვიციდი, სიმართლას სა-

ხომი დაკარგული მქონდა და ხარე მერხზე,
ლანძლით შევემეე ან თმებით ვეთრავი.
ის კი მოკუმული, თხელი ტუჩებიდან სისხლი
ნებდა იმზე, თუ როგორი ხიტი უნდა ვყოფი-
რომ კარგა კარგია და ცუდი — ცუდი, რომ
მისი ზაზა ღმერთითი ბავშვია, წესიერი,
ზრდილობიანი, ნიჭიერი, რომ ზაზას მეგობ-
რობა ჩემთვის ღვთის წყალობაა. შე კი, უმა-
ღურმა, ვერ დავაფასე, რადგან ავისა და კარ-
გის გარჩევა ადარ ძალინის. ბოლო დროს ალ-
ბათ ხულიაგანი ბავშვების გაკეთილი მთვრელი,
გზას ავდი, გაკეთილს ვაცდენ, ცუდად ვხე-
ვლობ, აი, დღეს რომ ღუბა მასწავლებელი
საუბრობდა, უფრო არ ვუგებდები, ბოლოს და
ბოლოს დავკარგე უფროსების პატივისცემა...
უკველივე კი ცერცვის მარცვალივით მურქ-
ბოდა და არაფერს ვგარძნობდი, გარდა გუბა-
ძლისი ტყვილისა, თითქოს ვიდაცამ გულის
კუნთში წვრილი ნემსი შემასო და ახლა შოგ
აუჩქარებლად ატრიალებდა. დიდი შესვენება
საკმარისი არ აღმოჩნდა ღუბა მასწავლებლის
სურვილითა აღმოსაქმედა და ისევ ზარმა
მიწველა, დროზე დაირკვა. ბავშვები საითათოდ
შეშოლადნენ, ზარმა მასწავლებელმა დროზე
შემოხიხდა. ახლა მისი გაკეთილი გეჭონდა.
ღუბა მასწავლებელი აქ რომ დახვდა, გაკვირ-
ვება დამალა, კარამდე მივივდი. ის კი ისე
კუშტად მივილიდა, აშკარად ეტყობოდა, თავი-
სი მისია ბოლომდე ამოწურულად არ მიჩნდა.
ზარმა მასწავლებელმა კარი ჩაეკეტა და შემომ-
ხედა. სხვათათვის შეუმჩნეველად გავუღივი-
მკაცრ სახეზე საპასუხო დიმილი გააღიანდა და
ზარმა მივკვირე უფრთხილი გადაშალა. ამ ფა-
რულმა მხარდაჭერამ გულისტყვილი მცირედ
შაინც დამაშა.

მთელი ის კვირა ვერ მოვიხილეთ ზაზა ჩი-
მაკამ. ვერც თინიყო ვნახე. ალბათ ისიც აც-
დენდა გაკეთილებს. რამდენჯერმე გავიარე
მის სახლთან, შოგ შეხვლა ვერ ვაუბრებ, გა-
ურკვევლობა მტანჯავდა, მაგრამ ბოლო-ბოლო
უსასრულოდ ხომ არ გავრძელებოდა ასე და
პარაკეტეს თინიყო გადავუვარე.

ამინდი მოულოდნელად შეიკვალა ამ დღეს.
ღრუბელი დახლა ჩამოწვა. ცივმა ქარმა დამ-
ბერა. ხეებს ტრატუნა გაუღიოდა, ქუჩაში კი
ქარს ქალაქის ნაღვეები და მტვერი მოხე-
ვედა და მიფრიალებდა. შემეცინა, ჩემი თხე-
ლი კურტაკი ვერ მათობდა. გული ისე მქონ-
და დამძიმებული, ისეთი სვედა შემომამწვა, სი-
ცოცხლე დარ მინდოდა და სწორედ ამ დროს
თინიყო დაენახე. ტომარათან იღვა თხელი კა-
ბის ამარა. ახ ვიცი, ჩას ელოდებოდა. იქნებ
შემამჩნია და ვაგებ შეუკვნა. ამდენი ხანი
ვეძებდი ამ შეხვედრას, ახლა კი, როგორც და-
ვინახე, შიშისაგან გული მთლად ჩამვიარდა,
კინაღამ შეებტუნდა და გავიქეცი. ისეთი
გრძნობით ვუახლოვდებოდი, თითქოს იქვე ვი-

დაც უჩინარო იდგა ნაქაზით ბელში და მისვლისთანავე თავს წამოკლდა.

ჩერჩიტავით დავეუფლე მის წინ, სახეზე მივახტარდი. პარი მთლად გამოშრა, გამარჯობის თქმავე ვერ მოვახტარდი. იმან კი მიუფრა, მიუფრა, სახეზე ამ დროს კითხვა და მოუთმენლობა ეხატა, მაგრამ ვერაფრით მივხვდი, რა უნდა შეასუსხა ამ უსიტყვეო კითხვაზე. მოულოდნელად ბაგე ოდნავ გახსნა, ენის წვერი ტურხეზე გაატარა და ამან გამოაცხა. მასაც ჩემსავით პარი უშრებოდა, მასაც ვერ მოუვარა სიტყვებისთვის თავი, ისიც აცხადებულაფო, იქნებ სიტყვისაგან, იქნებ სულ სხვა რაჟის ვაშო... მე კი უყოლინარობა შეკლავდა და სულელივით ვიდექი. უბაძე ფეხები დამიბაკუნდა: „მე შენი... მე შენი...“ რა შენი? ალბათ თავი უნდა მივართლებინა, უნდა მივთქვა, არაფერი ვიცი რა გიოხრეს, რა დამბარალეს... ქობდა პატივმა შეთხოვა არასტეული დანაშაულის გამო, ავადგებოდი და ვიტყუდი როგორც წინააღმდეგობა: თინიყო, ჩემთვის ღმერთზე უფრო ღმერთი ხარ! როგორ დამედებოდა თუნდაც მსიერიდი აუჯი შენზე? სხვებთან ხომ შენს ხსენებასაც ვერ ვხედავდი, მე მხოლოდ ჩემი ლოცვა შემეძლო... მაგრამ ეს სიტყვები მე თვითონ უკლები და სახელომ მივჩვენებოდა. ესენი ხომ მაინც ვერ გადმოცემდნენ ქეშმარტებას, რააც შედგებოდა ტანჯვისა და ბედნიერებისაგან, დამცირებისა და ამაღლებისაგან, სიკრულისა და სიმართლისაგან... ველო სატყუა, რაც კი ადამიანთა გრძობების უკლოსაბატავდა შეხსნული, უნდა გამოჩენბატა ერთი სიტყვით, ამ სიტყვის უთქმელად თვალს ვერ ავუხედიდი, მაგრამ ცალკე ასეთი სიტყვა ენაში არ არსებობდა. თინიყოს უპეებში ცრემლი გაუბრწყინდა, შევარდა ეწოში და კიბეზე აირხინა. საშუალოდ შეხსიერებაში ჩამებეჭდა ეს სურათი — „თინიყო ეკლავტრიშვილი კიბეზე“ — კაბის ფრიალი, საფეხურებზე ფეხსაცმელების ბაკიბუკი, თმების ქიუტი რხევა და ბოლო, ცრემლიანი გამოხედვა... ვიდექი გაშეშებული, უყოლისგან გამოთიშული, ვერც შენისაკენ გადახედვა ნაბიჭი, არც უკან შემეძლო გამოდევნება.

ვერ ვავიჯე, როდის მომადგა უკნიდან შავი „კოლგა“, პირდაპირ მომეჭმინა. რკინის შეხებაზე შემეკრთო, თან ამისაც შემტყუვა, უნებლიე შიში რომ ვერ დავშალე. მაქანნიონან მოავარი აგრძელომი გადმოვიდა, კარი არ მიუხურავს, ისე გადმოლაჭა ჩემკენ. ვეკლავტრირი ერთმანეთში ამერია, შავი „კოლგა“, თითქოს კბილებადრენილი რომ მომადგა და მთავარი აგრონომის სახე, აქამდე რომ მუდამ მომდამარს ვხედავდი, ახლა კი უჩარხარ, მრგვალსფეროს დამსვავსებოდა და გადუღავს მუქადდა. ამ ხატის მოაზრებაც ვერ მოვაწარა, ყურში ჩამავლო ბელი და კინაღამ მიწას მომ-

წყვიტა: „შენ კიდევ ხედავ ჩემს კართან ტორლაღს?“

შეუარაცხუფილი, დამყოიებული, უფრავებულიანი მხედლოდი შენისაზე და მსხრამდ ერთიანად ამოქრწევიტა ჩიმაკაქების ოქაბიკა და ზედ მთავარი აგრონომიც მიმეყოლებინა.

ამ დამეს წამოვიდა, მაგრამ რა წამოვიდა! პირველად გადაიჭრიალა გაზაფხულის ქექაქუხილმა და დილაზედ სულ ზრიალი გაუდოდა. შეშინებული ცინტუ ბებია პირჯვარს იწერდა. მე კი მოკრუნჩხული ვიწეკი ჩემს ღოგინში, ერთი ცოცქნა ამ საზარელი სტიქიის წინაშე, მაგრამ ვგრძნობდი, სტიქია ჩემს მხარეზე იყო, ჩემს მაგიერ აიბებდა შურს, მე მისი ნაწილი ვიყავი და ამიტომაც არ მეშინოდა. თითქოს ზედ ურისისძირთან მხოლოდ მოდიდებული ხანწავდი, თვალდახუტულიც ვხედავდი, როგორ ეხლებოდა მღვრიე ტალღები ნაპირებს. მაინც არ მეშინოდა, რადგან ხანწავდიც, ეს წვიმაც, ქექაქუხილიც ჩემიანები იყვნენ, ჩემს მხარეზე იდგნენ, მეც მათი ნაწილი ვიყავი...

დღიით იკლო თქეშმა, თანდათან გამოიღარა, თუშვა ახლახალი ზონზრობი ღრუბლები დაეკიდა ცას, სოფლის მიღმა აღმართულ მთას მიეჭმინა შუბლით.

ვტუტავე ფეხი რეზინის ჩქეშებში და ისევ სადარაფრუდ ვაევიტყო. ამჯერად ბედმა გამოიღმა. იმ დროს მიუესწარა, ზაზა რომ ჩამობოდა კიბეზე.

— ზაზა! — ვაძახე ხმადაბლა.

შემერთალმა მოიხებდა, თვალი ვერ გამისწორა, მაგრამ შინ შევარდნაც ვერ იკადრა.

— სალამაქყო მაქვს შენთან, ჩვენს ადგილას ვამოდი!

შეტის თქმა ვერ მოვაწარა, კარმა გაიჭრიალა და ლუბა მასწავლებელმა გამოყო ექვიანი ცხვირი.

სწრაფად ჩავუცქედი ღობესთან. ორივენი შინ შევიდნენ, შეტი რა დამჩრენოდა, გამოვიტეკი.

თანდათან ვშეადიდებოდი, მართლაცდა ხომ არ მოვლავადე. ძნელი იყო ამ საშინელი დელატის პატივმა, მაგრამ უნდა მოენანიებინა. წარმოვადგინე კიდევ, მოვიდოდა საბანაოსთან, ხანწავდი პირას. ზედმეტი ღამარაკი საქროს არ იყო. მაგრამობინებდა მხოლოდ, რომ ნანობს, თვითონ მივა თინიყოსთან. ვეკლავტრის აუხსნის, მოუბოლოშებს და ამის უშედეგ ჩვენი მეგობრობა ძველებურად ვაგრძელებდამ... ჩვენ სამნი ვივლით ერთად სკოლაში, ჭანდაბას, მე ვათრებ თინიყოს ჩანთას, მე ვიქნები მისი „ურიც მიუშა“...

დღეხანს ეკლოდე ჩემს ერთადერთ მეგობარსა და მტერს. ვიდექი გაუნძრევლად, ტოტებში კი მსხვილი წვეთები ატანდა. რაც დრო გადოდა, უფრო და უფრო მიცხოვდებოდა გრძობა კაცთაგან გარაყულის, მიტოვებუ-

ღის, მიუხედავად, უსამართლოდ მოკვებით-
ლისა...

წვიმამ იმპლატო, თქვამდ წამოვიდა. აქ გა-
ჩერებას აზრი უყვებ არ ჰქონდა. არც რამენაირ
ლაპარაკს ჰქონდა აზრი. შერაცხება უყვებ ვერ
მოხერხდებოდა. ერთადერთი გზაა დარჩენი-
ლიყო, დაშვება დამანავე, დაშვება ისე, რო-
გორც შემიძლო. ერთიანად აღგზნებული, ში-
ნაგან თითოღვას ძლივს ვიციკებდი. ფიქრისა
და განსჯის უნარი მთლად დამეკარგა. მივდი-
ოდი სკოლიაყენ და სხვადასხვანაირ სახელებს
ვუგონებდი. ალბათ დღეღამი უნდა გამომეწე-
ვია. უკვლავ წინაშე, საქაროდ ვაძრულებდი
მოზოდიშებამს ვიცოდო, ვერაფრით მომეტეო-
და. ჩემი ხიზართლით ვიყავი ძლიერი და იმი-
ტომ ვერ მომეტეოდა.

ზარის ხმამ გაარღვია წვიმის ფარდა.
ძინ-ძინ-ძინ...

ახლა, როცა მშვიდად, აუღლებელად ვწვივარ
ჩემთვის, კვლავაც ჩაშვსხის შორეული, მოგუ-
დული ხმა სკოლის ზარისა... სინდისს მაწვეავს,
სულს მაფორთხავებს, თითქოს ხელახლა განმც-
დევინებს ვარდასდენილს... ხომ ვიცი, ვინცაა
დამანავე, ვიცი, რომ იმ გზაზე გამოვტყან
სახოლოო ვანაჩენი, იმ გზაზე გადაწვდა სს-
ტიყი დასწა... უკვე მაშინ ერთი ნაბიჯიდა მიყ-
დაა ზაზას დაღუბამდე... მე ის ვერ გადავარ-
ჩინე და გადავწვებოდი სახოლოოდ დამეღუბა...
თავითი კი შერისძიებით დამტყარო, თვალღებ
დავუტყავდი და მივეცემოდი უსასრულო მდი-
ნარებას, როცა დროს საზომი არ ვაჩინო, რო-
ცა აუჩქარებლად, მდორედ მივდივარ დაუხა-
ბამოში...

ძინ-ძინ-ძინ... — წვიმაში იფრუება ზარის
ხმა, ციდან ჩამოსხმის, მიწიდან ამოდის, მეძი-
ხის, იქტარ, იქტარ, აგერაა შენი მსხვერპლი-
აკანკალებული ელოდება შენს განაჩენს, იცი,
ვერსად დაეშალება ესთვილ სახელებს...

ზარს უკვე არავინ რეკავდა, ჩემს უურპო კი
მინც მთისმარდა მისი ექო, მაშინაც, რო-
ცა თავსმოდან გამოვიდი, კიბეზე ავირიბინე,
დერეფანში დავტოვე წყლიანი ნაკვალევი.

გაკვეთილი დაწვებული იყო, ზღურბლს გა-
დავუბაჩე და შევეყოვნდი. იმ ადგილას, სადაც
უადგიო, გუბე დაგროვდა, თუმცა მე ვერაფრის
ვაჩინებდი, ვარდა ჩემი მტკიცობა, დაფხთან
რომ იდეა ცარკით ზღუმი.

ზაზამ თითქოს გულგრილად შემომხედა, თით-
ქმის არაფერი შეხტყობია, მაგრამ მე ხომ კარ-
გად ვიცნობდი მას, უფრო კარგად, ვიდრე დე-
დამისი და მამამისი. ის ფარული კრიომა შე-
ვაძინე, სხვათათვის დაფარული... ჩემმა გამო-
ჩენამ მის სულში მთელი ქარაშხალი გამოიწვია.
დაველოდე პეტრე მასწავლებლის ნებასუვას

და მერხისაკენ წავიდი. ეს ჩემი შერბი, ზაზან-
თან გაყოფილი, მეზოღებოდა და სულ ბოლოს,
ციციონო მეთავისთან დავექციე. ^{მეზოღებოდა}
არავისთვის მიმიჭტევიო, ციციონი ^{მეზოღებოდა}
ტატებით ჩამოშრჩულებდა, მაგრამ ვერც ვერა-
ფერი ვაძრუებო. შერბა ზაზას მივაპყარი, თითქოს
თვალღებით ტყვიას ვახლიდი პარდაპირ ზურ-
გში. ალბათ გრძნობდა ამას, თუმცა აღიღებდა
მაშინდა შედებო, როცა პეტრე მასწავლებელმა
ორჭერ გაუშეორა — „ახა, ჩიმაკად, რა შე-
დეგი მივიღებო?“ ხასუბი კი, საკუთარი ზღლით
დაწერილი, თვალღინ ჰქონდა და ვეღარ წაი-
კიობა.

დარეცვისთანავე მასწავლებლებსაც დაასწრო,
პირველი გავარდა დერეფანში. მეც უკან მივე-
ვი. ვიცოდა, წინაღულითა გაქრებოდა და ისევ
ვერ მოვახლებოებდი. მართლაც, დერეფანში უკ-
ვე არ იყო. კიბეზე ჩავირიბინე, სადარბაზოსკენ
გავიქციე, მაგრამ ვუმანა თითქოს მიხიძა,
უკანა ეზოს განახლებელს მივაშურე. ჩვენი ბი-
ჭები დამეღვენენ თურმე, გზა ვადაშიღობდა.
ხელი მტაცებს, მიუვავებდენ, მეზღვრებოდენ,
მამშვიდებდენ, მე კი გულს ვატყებოდი, უღო-
ნობა მკლავდა, ჭოტად სულ ერთხა და მხვევს
ვიშეოტებდი: „მომხას ვეფიცებით, გამოშვით,
რალაც უნდა შევეკითხო!“ მაშინ თქვა ზემქენმა:
„გაუშვებო რა, ისწუბებენ, მეტო ხომ არაფე-
რის!“

გარეთ კი წვიმა, ცივი წყალი სახეზე მახხამ-
და.

ეზოში არავინ იყო. შორს, ღობის მიღმა, სას-
კოლო ნაკვეთში დავლანდე. ეტყობა იქითკენ
აპირებდა ბოლიკით ნასვლაბ. დავუძაბე, უნდა
ველაპარაკო-მეთქი.

შეტერდა.
აქოშინებული მივაქვირი, ხუნქვას ძლივს
ვიციკებდი. ამდენმა ნერვიულობამ ღონე გამო-
მაცლა. ისე ვიყავი აღგზნებული, სიტყვათა
აზრი არ მესმოდა.

შხოლოდ მის თვალღებს ვხედავდი, სადაც აქამ-
დე ფარული, უსაზღვრო შიში იდეა. ახლა ვიცი,
ჩემი კი არ ეწინოდა ზაზას, საკუთარი თავსა
ეწინოდა. იცოდა, რომ იღუბებოდა და იმისი
ეწინოდა.

მე კი სულ ვუახლოვებოდი. მიხრბანა, არ
მოხახლოვდებო. მე კი ვუახლოვებოდა, ფეხი
არ გადავადგაო, მე კი მინც ვუახლოვებოდი
და უკვებ რადაცა მოხდა...

ახლა არ ვიცი, დილია თუ საღამო... დროის
მდინარეა უწვევებია, უსასრულოდ მოძრაობს
რალაც ერთფეროვანი, გაშვირვალე, უსაგნო,
რომეღწეც ასმულა ჩემი სიწმრების ზუსტი
ანარკელი... რეკავს სკოლის ზარი. მისი მოგუ-
დული ხმა ძლივს აღწევს ჩემამდე...

პაიმიტო ფონ დოდერარი

პაიმიტო ფონ დოდერარი — (1896-1966), ცნობილი ავსტრიელი პროზაიკოსი. შტეტან ცვაიგთან, პერმან ბროხთან, რობერტ მუზილთან, ფრანც ვერფელთან და რაინერ მარია რაიკენთან ერთად ქმნის ავსტრიულ მწერალთა იმ პლეადას, რომელთა შემოქმედებაშიც წინასწარმეტყველურად გაისმის სამყაროს აღსასრულის მარტოებელი ხმა. დოდერარის მოთხრობებში მასშტაბურადაა გამოკვეთილი მისი თანამედროვე ეპოქის წინააღმდეგობები, მანკიერებანი, სიმღიდრისა და ფულის გაფეტოვება.

ყამება ნატის ქიხვისა

მოთხრობა

საძუნწით ცნობილი ბებერი კოილი მიწის რომ მიაბარეს, რამდენიმე დღის შემდეგ მისი უახლოესი მეგობარი, ბატონი კროტერი მეწვია. ხმები დადიოდა, მარტო ქალაქში კი არა, მთელს ჩვენს მხარეში კოილს სიმღიდრეში მეტოქეობას მხოლოდ მისი მეგობარი თუ გაუწყვედაო; ის კი არა, იმასაც ამბობდნენ, ბატონი კროტერი ისეთი მდიდარია, ბებრის ქონება მაგასთან სახსენებელიც არ არისო.

ბატონმა კროტერმა ჩემი სახლის კარი რომ შემოაღო, საათის ისარი ცხრისკენ იხრებოდა. ის-ის იყო ვისაუბრე, ახლა კი ბუხართან ვიყავ მიმჭდარი და ჩაის შევექცეოდი. გარეთ ზამთრის ბოლნარევი ნისლი ჩამოწოლილიყო.

— ასე აღრიანად რაზე შეწუხებულხარა? — ვკითხე სტუმარს და ფეხზე აღვამით შევეგებე, — ახალი ხომ არაფერია? სწორედ დღეს ეპიზოდები თქვენთან შემოვლას (იმხანად კროტერის რწმუნებული ვახლდით), თქვენ კი ამ დილაადრიანად ასეთი პატივი დამძღო და ჩემს ღარიბულ სადგომში თავად შესტუმრეთ.

სავარძელი ახლოს მივეწვიე და სიგარა შევთავაზე.

— მაშ ასე, — წამოიწყო მან და ზედიზედ რამდენიმე ნაფაზი დაარტყა, — თქვენს სახლს რომ ჩაუვარე, გუნებაში ვთქვი, ვინიერა ყმაცულია და მოდი, მოვინახულე-მეოქი. განსვენებული კოილის თაობაზე მინდა მოველაპარაკოთ.

— ა, ალბათ ანდერქს თუ ეხება საქმე, არა? — ვკითხე მე.

საესებოთ გასაგები მიზეზების გამო ამ ანდერქსმა ქალაქში უჩვეულო მითქმა-მოთქმა გა-

მოიწვია. ბებერ ჰარპაგონს დამბლა რომ დაცა და იქვე გაათავა, ვერსად ნახეს საბუთი, სადაც განსვენებულის უკანასკნელი ნება-სურვილი იქნებოდა გამოთქმული. მაგრამ აი, გუ-შინწინ, ბოლოს და ბოლოს, მაინც აპოვნეს ასეთი ქალაქი; ჰოდა, ახლა ყველანი ცნობის-მოყვარეობას შეეპყრო; ერთი სული ჰქონდათ, შეეტყუათ, რა ეწერა შიგ და რა განკარგულებებს აძლეოდა ბატონი კოილი თავისი აურობა სიმღიდრის თაობაზე. მავანნი შიშობდნენ, ვაი თუ ბებერმა ბოლო წუთებში გადაიფიქრა და აღარ მოინდომა საეკლესიო მრევლისათვის დაეტოვებინა თავისი ქონების ნაწილი მაინცო, მავანთ საქველმოქმედო საზოგადოებების ბედი აღუვლებდა და ვინ მოთვლის კიდევ, რამდენი ასეთი.

— თქვენც ხომ არ ბრძანდებით ანდერქსში მოხსენიებულნი? — ვკითხე სტუმარს, — იქნება ბატონი კოილი თქვენც გიტოვებთ თავისი ქონების ნაწილს?

— აბა გე ჯერ საიდან მეკოლინება? — მომიგო ბატონმა კროტერმა, — ანდერქსს, ალბათ, ეს-ესაა ხსნიან. სწორედ ამ ნახევარი საათის წინ ნოტარიუსი შემხვდა ქუჩაში. ყოველ შემთხვევისათვის ვუთხარი, ჩერჯრობით თქვენთან რომ დაეკონფიდებოდი; სხვათაშორის, ყური მოვკარი, თითქოს განსვენებულს ეოლაც ნათესავეები გამოსჩენია. იმასაც ამბობენ, მეგვიდრეებს შორის მისი უკანონო ქალიშვილიც უნდა იყოსო. ესეც რომ არა, გულახდილად ვიხსრათ, არაფერი ისეთი გაიჭრება მე არ მადგას, მის შემეკიდრეობაზე მეჭიროს თვალის; მაგრამ, თუ კოილმა მაინც დამიტოვა რა-

მე ვეღლაფერს დაუყოვნებლივ ჩვენს მოძღვარს გადავიცემ. ნამდვილად არავითარი სურვილი არა მაქვს, ამ ბებერი ძენის ხელით დაგროვილი სიმდიდრე მგვდეს წილად.

— კი მაგრამ, თქვენ ხომ ერთადერთი ახლობელი აღმანი იყავით მისი, — ვთქვი, კოტე არ იყოთ შეშვებარმა, — შეიძლება ითქვას, თქვენს გარდა კაციშვილი მეგობარი არ უყოლია. ამბობენ, ძეხორციელი არ შეუღებდა კარს და წინ მოსამსახურესაც კი არ აჩერებდა.

— დიახ, მისი პატრონი მართლაც არავინ იყო. თუმცა, არა, დღეგამოშვებით, მგონი, ერთი დღეაბერი დაუდიოდა, საქმედსა და სხვა აუცილებელ საოჯახო საქმეებს უყუთებდა. საკეთარი თვალთ მინახავს, კოლი ქალს ასასივით თავზე რომ დადებებოდა და თვალყურს ადევნებდა, ტაფაზე ზედმეტი ცხობი არ მოუვიდესო. თუკი საერთოდ ნავს ვატეხავდა და გარეთ გამოვიდოდა, ამ ხნის კაცი შერე ქალაქიდან მთელი საათი ფეხით მიჩანჩალებდა იმ პირქვე საღვთმამდე, თავის სახლს რომ ეძახდა. მისი შეშვებდვარე მეტრელები დედის სულს უტრიალებდნენ და ლანძღვა-გინებით იკლებდნენ ხოლმე! დიახ, ჩემო კარგო, მართალი ბრძანდებით, ბატონ კოლის პატრონი არავინ უყავდა და, მე თუ შეითავით, შავაზე ახვი იყო სტუმარი წასვლას რომ დავაპირებდი მასთან, ჩემს ახალ, ლამაზ ეტლში საუკეთესო ცხენებს შევაბმეინებდი, რომ ბებერი შერთი გულზე გამეხუთქა, შერე კი მასხურს უუბრძანებდი, ეალთა საწოლავით გაეცო, და განა თუ მართო საწოლავით? სტუმრად მისულს, ერთი ფანჯანი ჩანს დასალევად თან მიმქონდა ვეღლაფერი: სერვიზი, ჩაი, შაქარი და, ასე განსაყეთ, სპირტ-ქურაში ჩასასხმელი სპირტიც კი. ერთხელ ხელცარიელი მივედი. ჩემი მეგობარი იქდა და არხეინად შევეცქეოდა ხმელაბრჩაყარად რძის წენიანს, ერთთავად ვახშმად რომ ჰქონდა ხოლმე. პოდა, ის უამდა, მე კი პირში შევეცქეროდი. არ მახსოვს, ოდენამე გამასპინძლებოდეს! წარმოგიდგინათ, თუთუნიც კი არ შემოუთავაზებია ჩიბუხის დასატენად.

— რაკი ასეა, შეიძლება დაბეჯითებით ითქვას, რომ განსვენებულისაგან არავითარ გემორჩენას არ ელოდით, — სიცილით ვუთხარი მე, — პოდა, მაშინ... ბატონო ჩემო, მამაკითხე, ეს რა თქმა უნდა, ჩემი საქმე არ არის... მაგრამ, კაცს ძალაუნიებოდა დავებდება ასეთი აზრი... აი, თქვენ სიცოცხლისა და ღრისტარების ტრფიალი ბრძანდებით, მშვენიერად უწყით დარღვიანდული ცხოვრების ფსის; მაშ, რა გრჩიდათ, დამეგობრებოდით იმ ბებერ... ჰმ... პარპაგონს, რითი მოგხიბლათ ამ ადამიანმა? ცოტა უცნაური კია, შავრამ კაცმა შეიძლება იტყოს, ბატონი კროტერი ბებერს მხოლოდ და მხოლოდ იმიტომ არ ეშვებოდა, რომ მი-

სადმი სიძულვილის გრძობას ვერ შეუღდა... თუკი მომყვით ფსიქოლოგიის სფეროში ამ მცირე წიაღელის უფლებამოსილებით... — არამე და არამე! ღმერთმა! ღმერთმა!

— სწრაფად წამოიძახა ჩემმა თანამოსაუბრემ და ისედაც წაგრძლებული სახე კიდევ უფრო გაეწელა, ხოლო ჟერ კიდევ უკიდარაშეუთეველი, წამახელი, შავი წარბები ისე ახლია, რომ თვალაზე თაღივით ვადმოეფარა. — ღმერთმა დამიფაროს! ეგ რა სათქმელია! კოლი ახასილეს მძულდა. როგორ გეკადრებათ! თქვენ წარმოიდგინეთ, ფრიად გონიერი მოხუცი იყო. ყმაწვილკაცობაში დუნია ჰქონდა მოვლილი და თხრობის უბადლო ოსტატი გახლდათ; მეც საათობით შემეძლო მეგობრ მისთვის ყური. ერთი კია, ამ დროს ვედილობდი მოხუცისათვის თვალი ამერიდებინა, რადგან საბრალოს პირისაზე ზარისფაშვა სოცის თუ ბებერ ჩირკვს მიუთავადა, კანი კი გამბეშოსისათვ ჰქონდა დაეჭორჩნილი. ღმერთო დიდებულო, აცხონე მისი სული! ახლა კი ყმაწვილი, ვახოვთ, მთელი გულიყურით მოიხსინოთ, რამეთუ, კაცმა რომ იქვას, სწორედ ამ საქმეზე ვარ თქვენთან მისული. პოდა, უნდა მოვახსენოთ, უკანასკნელ ხანს კოლის სახელის ხსენებაზე სმინილ სსქელელი მისურობდა, მაგრამ მძულდა არა სახელდობრ განსვენებულა, არამედ რადუც არარსებელი საგანი, უფრო სწორად, მთელი რიგი არსებული საგნებისა აი, თქვენთანაც სწორედ იმისათვის მოვედო, რომ, ასე ვთქვათ, სინდისის ქენჯნა შეამცნებუთქებინა და, თუ გნებავთ, ყოველნი კი მომინანიებინა. აღზათ გაიყრია, ეს ბერიკაცი ყმაწვილს რომ შემოგჩივით...

— თქვენი ნდობა დიდი პატივია ჩემთვის, — ესლა მიუთუე, რადგან იმ წუთის საწინადად ბნეული ვიყავი და სხვა ველარაფერი მოვახერხე, — ოღონდაც ნება მიბოძეთ, — გავაგრძელებ სიტყვა იმ იმედით, რომ დროს მოვიგებდი და აზრებს მოვიკრფოდი, — ეტელფონით დაეუბარაყო ჩემს კოლეგას, დღეს დილას ქნაში რომ შემოგვხდათ; შესაძლოა უკვე გეცხობრას, როგორაა ანდერძის საქმე. ბატონო კროტერი! რა თქმა უნდა, უპირველეს ყოვლისა თქვენი ამბავი მაინტერესებს.

ესა ვთქვი და ყურმილს დავწვილი.

— ანდერში ბატონი კროტერის სახელის ხსენებაც კი არ არის, — მოთხრა ნოტარიუსმა, — ჩვენში დარჩეს და ბებერს დიდი ღორობა მოსვლია. უკანასკნელ ხანებში ხომ კროტერი იყო მისი ერთადერთი გულშემატკივარი! სწორი ნათქვამია: ეტლიანს სამარე ვაასწორებსო; დიახ, ძენწები ჩვეულებრივ ძალზე უმაღლრუნიც არიან. ახლა კი, რადა თქმა უნდა, კოლის ქონებას მისი ახლადმოვლინებული ქალიშვილი დეაპატრონება და ძეხორციელი არ მოიძებნება, რომ ამ საქმის თაობაზე სარჩელი აღძრას; თუმცა, მოიძიებინეთ! აი, ეს დალაქმული ბა-

ჩაი ეპოვეთ წარწერით: „დადევს ბატონ კროტერს ჩემი სიყვლის შემდეგ“. მოხუცი ქრისტიანი მანდ არის? კი? ალბათ ძალზე იმედგაცრუებული დარჩა, ხომ? რაო, რა ბრძანებო? არაო? მით უკეთესი. წერილს ხახვარ სათაში გაახლებთ ჩემი შვიკის ხელით. ბატონმა კროტერმა ხელი მოაწეროს, რომ წერილი ჩაი ბარა და ბარემ ამ საქმესაც წერტილი დავუსვათ.

აი, ასე, ყოველგვარი დავიდანების გარეშე ავჯარბენ საქმეებს ბატონა ქალაქში, სადაც ყველა კარგად იცნობს ერთმანეთს. პოდა, ალბათ მიხედებით, რომ მსგავსი ამბების ჩაწყობა კოლეჯებს შორის უფრო იოლად ხერხდება. სტუმარს ჩვენი საუბრის შინაარსი, რა თქმა უნდა, ნატარისის შენიშვნების გარდა, სტყუარსტყუარ მოვახსენებ. ბატონი კროტერი ჩემი ნათქვამით დიდად არ დაინტერესებულა, მაგრამ წერილი ვახსენე თუ არა და ეუთხარო, ნახევარ საათში მოიტანენ-მეთქი, თავი უშალ ასწია. ისეთი შთაბეჭდილება დამრჩა, ვიდრე ტელეფონის ელაპარაკობდი, ბატონი კროტერი ღრმა ფიქრებში იყო წასული და მხოლოდ ახლდა გამორკვა.

— მამ ასე, ყურადღებით მომიხმინეთ, — ისეთი კოლოთი დაიწყო ბოლოს, თითქოს ეს-ესაა გაწვევტილ საუბარს აგრძელებსო, — მე მგონი, სწორად გამოივბთ ნათქვამს. დიახ, ამის მეტი აღარა მინდა რა! მეტსაც ვერცვით, ახლა თქვენი ნუგეში შეიტანება მხოლოდ! მამ ასე, დავიწყით! მოგახსენებთ, აწვანახებულ-ი კოლი მთელი თავისი ხანგრძლივი სიცოცხლის მანძილზე ჭვირფას ნივთებს აგროვებდა. ალბათ ხელბით, ამ შემთხვევაში იმ ნივთებზე არ არის ლაპარაკი, წმინდა კოლექციონერული გატაცებით რომ იძენენ ხოლმე. ერთ მშვენიერ დღეს მოხუცმა თავისი სახლი დამატარა და ბოლოს ერთ მიყრუებულ ოთახში შეიკვანა, შენობის მარჯვენა მხარეს რომ იყო მოთავსებული. ოთახში ჭოჭობებურად ციოდა, დარაბები ჩაგმანული იყო და აშკარად ეტყობოდა, ამ მხარეს არავინ ცხოვრობდა. კოლი რომ თავისი დღე და მოსწრება ერთ ოთახში იყო შეყუთული და ვითბობითაც მხოლოდ იმას ათბობდნენ მოგახსენეთ, ბოლოს ერთ საკმაოდ დიდ, მტკრიან სამუშაო ოთახში შემიყვანა-მეთქი. სინათლე ანთით და ტანსაცმლის კარდა გამოლო, თავდაპირველად მომეჩვენა, კარადაში ძველი ლაბადებისა და პალტოების მეტი არაფერი იყო, მაგრამ აი, ბატონმა კოლიმა მთელი ეს ქანჭლენი მისწი-მისწია და შიგ, როგორც იტყვიან, ადამისა და ვეასდროინდელი, მაგრამ საკმაოდ მაგარი ჩუინის სეიფი დავინახე.

რა თქმა უნდა, ახლა რომ ვფიქრობ, სასეუბით ცხადია, რაოდენ დიდი ნდობა გამომიცხადა მაშინ ბატონმა კოლიმა თავისი საქციე-

ლით: აი, ეს ამბავი კიდევ უფრო ამძივებს ჩემს მდგომარეობას! მოხუცმა სეიფი რომ ვახსენა, უშალ თვალში მომხედნა სიკეტის მისტიკური მოწყობილობა: მერე მოხდნა შეტყუარება-დეო. სეიფში სანიმუშო წესრიგი სუფევდა. ელექტრონათურის კაშკაშა შუტი პირდაპირ ზედ ეცემოდა და კარგად დავინახე ჩამწკრივებული წითელხავერდდაპირული თაროები, რომლებზედაც რიგრიგად ჩამომსხდარიყვენ ნატის პაწია ქისები. ყურადღება მიამცეთ ჩემს სიტყვებს: „ჩამომსხდარიყვენ-მეთქი“, რომ ეთქვი.

— კი მაგრამ, ხომ შეიძლებოდა გეთქვათ „ეწეო“ ან „ელაგაო“.

— არა და არა, ბატონო ჩემო. ძალიან ვთხოვ სწორად გამოვით, ქისები სწორედაც რომ ჩამომსხდარი იყვნენ. დიახ, მთელი ეს სანახაობა იმდენად უჩვეულო და შთაბეჭდილი მეჩვენა, რომ იმ წამსვე მათი პაწია ფეხები დამიღვა თვალწინ. პოდა, ქისებს ფეხები ძირს ჩამოეკიდათ და აქეთ-იქით აქანავებდნენ.

კოლა არ იყო გამოვიკრდა და ვიფიქრე, ერისა, ეს ბერკაცი რა ბავშვური წარმოსახვის პატრონი ყოფილა-მეთქი.

— დაახ, უმაწვილო, სწორედ ამან იყო რომ გამაცოცხა, ხოლო შემდგომ ამისა მთლად ამირია დავებრები.

— მანატრეთ, მაგრამ... ვერ მივხვდი, სახელდობრ რამ გაგაცოცხათ?

— სწორედ ვითხრათ, მათმა ჯ დომამ... — კი მაგრამ, თავადაც ხომ მშვენიერად უწყით, რომ ქისებს არავითარი ფეხები არ ჰქონდათ! — ეუთხარო, კოლა არ იყო, გალოხიანებულმა და თან ვგროძინი, ამ გურჯვეელი სიძულელის გრძობამ ქვეცნობირად თავადაც რომ შემისპირო.

— რა თქმა უნდა, არა, მაგრამ ჯ დომისათვის ის სულაც არ არის აუცილებელი ფეხები. ქისების ასეთი ჯ დომა უფრო იმით იახსნებოდა, რომ...

— მანატრეთ, — გააწვევტირე სიტყვა, — ალბათ გინდოდათ გეთქვათ „ჩემი შთაბეჭდილება იმან გამოიწვიო“... არა?

— კი ბატონო, დავუშვათ, ასე უნდა მეთქვა, — ისეთი კოლოთი მომიგო სტუმარმა, ვიგარქენი, მოთმინების ფილა ნელ-ნელა ეცხებოდა. — მამ ასე, ქისების ასეთი ჯ დომა იმით იყო გამოწვეული, რომ ეს წყუღენი აშკარად წაგაედგნენ ვადმორტირებულ ქამ სოკოებს და ერთობ დაგვარებლები და ჩაუსკნებლები იყვნენ. პო, მერე კიდევ არა შევინიშნე: თითო-ეული მათგანს რუხ მუცელზე ნომერი ეწერა; დიახ, ყველა ქისაზე დიდი, მტკი ნომერი იყო ამოტვიფრული. სულ ოცდაათქვამეტნი იყვნენ; პირველი თორმეტი ქისა ქვედა თაროზე მოკალაებულყო, ცამეტდან ოცდაათამდე — შუაზე, ხოლო ოცდახუთიდან ოცდაათქვამეტამდე.

დე — ზემო თაროზე იყო წამოსკუტებული. ნომრები ერთმანეთს ზედხედ მითუყვებოდა მარჯვნიდან მარცხნივ. მერე კოლმა სეიფის კარის შიდა მხარეზე გაკრული ნუსხა მიწვეს. მასში დაწერილებით იყო ჩამოწერილი თითო-ოცლი ქისის შემადგენლობა. აი, მაგალითად ოცდამესამეში ოცდასამეტი ცალი ზურმუხტის თვალი იდო; მოხუცს იქვე მათი წონა და ყირადგობის ოდენობაც აღენიშნა; ეს ხომ მთელი განძი იყო! ოცდამეორამეტი ქისაში უჩვეულოდ მსხვილი ბრილიანტები ეყუო, რომელთა მსგავსი, და თანაც ამდენი, ჩემს სი-ცოცხლეში არ მენახა! ყველა ძვირფასი თვალი დამატებით კიდევ ორმის ტყავის პაწია ტომსი-კაში იდო; ტომსიკებზე კოლს ანბანის ასოები წაეწერა, ნუსხაში ეს ასოებიც ჰქონდა აღნიშნული; იქვე მოცემული იყო თითოეული თელის ზუსტი დახასიათება. მეათე, მეთერთმეტე და მეთორმეტე ქისაში ბატონი კოილი ზღაპრული სიდიდის მარჯალიტებს ინახავდა, მეთერთმეტედან მოყოლებული ოცდამესამემდე კი — კაღის სიძსთ თვითნაბადი ოქროს ნა-ტუხებს, მკვრამ, ეტყობა, მონხეტი ჭერჭერო-ბით თავისი კოლექციის მხოლოდ მკირე ნაწილს მარჩვენებდა.

— კი მაგრამ, რა საჭიროა ამდენი ხავერდი? — ვკითხე მოხუცს.

— მამ, როგორ, მაშინას! ხომ სითბო უყვარს! — ზემორობით მომივო მან და ხელში მოიფშვინდა.

— მართალი ვითხარათ, ძვირფასი ნივთები არასოდეს მიყვარდა, და, თუ ზებერ კოილს მაშინ ვუთხარო, თქვენი კოლექციით აღფრთო-ვანებული ვარ-მეთქი, უფრო იმიტომ, თავაზი-ანობა გამომიჩინა და მოხუცის გული მომე-გო. მინდა ბოლომდე გულწრფელი ვიყო, რა-მეთუ ცოდვების მოწინაინების სურვილმა მო-მიყვანა თქვენთან! პოდა, არ დაგიშალავთ, კოილის მთელ ქონებას თვალის დაუხამხამებ-ლად შევისყიდდი, მაგრამ მე მაგის კაცი არა ვარ; ამქვეყნად უამრავი სხვა რამ საკეთი არსე-ბობს და ვარჩევდი ფული ისეთ რამეში დამე-ხარჯა, რაც მეტ სიამოვნებას მომანიჭებდა. პო, მართლა, მხედველობაში უნდა მივღოთ ის გარემოებაც, რომ ბატონი კოილი იმ საღამოს თავს შეუძლოდ გრძნობდა. სულ ცოტა ხნის წინ ხომ, მართალია მსუბუქად, მაგრამ სისხლი ჩაეკეცა ტვინში! ასე იტყვიან ხომ? მედიცინაში მუდამ უცაი ვიყავი; ვგონებ ამას აპოპლექსია უნდა ფრქვას, არა? უცნაური აზრები ამეცვია-ტა, საშინელმა განცდებმა შემოიპყრა და სინ-დისის ქენჭნას ვერა და ვერ დავადლოე თვით-სწორედ ამის განდობა მინდოდა თქვენთვის. ისე კი, უნდ მოგახსენოთ, იმ საღამოს ბატონ

კოილისთვის მოვლა-პატრონობა არ მომეკლა. მეეტლე ექიმის მოსაყვანადაც კი გავგზავნიე, მაგრამ ჩემი ზრუნვა ზედმეტად გამოდგა. კო-ილს საჭირო მამლები თურმე შეუძლამ ზელთ! ჰქონდა და მსახურმა ქალმაც, ექიმის მიითი-ბით, იცოდა მათი ხმარების წესი. მალე მოხუ-ცმა უკეთ იგრძნო თავი.

უკვე შეუძლამე იწუნებოდა, მდინარის ვაღმა გარეუბანში რომ გავეშურე და იქ მავანი კაცი მოვიწახლდე. ამ კაცის ვინაობას არ ვაგვიხვდო, ამას ახლა მნიშვნელობა არა აქვს. იმ დღიდან მოყოლებული ერთ თვეზე მეტ ხანს დავიარე-ბოდი მასთან. იქ სიარული კი ყარჯახანს გამოე-ჩაღელდა, მაგრამ სამაგიეროდ იმდენი რამ ვის-წავლე და ისეთ საქმეებში გავიწაფე, მანამდე რომ არც დამისწავრებია და, მართალი ვითხ-არათ, ცხოვრებამაც არასოდეს დამპირებია. ახლა, ქარიან ამინდში ქენის მზრიდან სრე-ლიად უხმაროდ შემეძლო გამელო კოილის ფანჯრები და დარბაზები (ეს კი არც თუ ისე ძნელი აღმოჩნდა, რადგან ყველა საცეტი მონ-ჭერეული იყო); მერე სეიფის ვახსნაც ვისწავ-ლე; და ბოლოს, რაც მოთავრია, სეიფის საე-ტადან თვალს დახამხამებისუნდა ცვილის ანაბეჭდების აღებაც მოვახერხე, რათა ზეინ-კლისთვის ვასაღები შემიკვეთა. შევირდობის ხან საკმაოდ გამოგრძელა-მეთქი, მოვახსენეთ, მაგრამ სამაგიეროდ ამ საქმეში ერთმანე გავი-წაფე ხელი. ჩემი მესტროც არ დამიტოვებია უკმაყოფილო, — კი გვარიათ ვასამრჩელო გადავუხადე; მალე ჩემი მოდლობებისა და მო-ხერხებულობის წყალობით მისი ჭებაც დავი-სახტე; აი, მაშინ კი ეუთხარი ჩემ თავს: უკვე დროა ბატონ კოილის ვანძავ მიხედო-მეთქი.

იმ დღიდან მოყოლებული, დროდადრო თი-თო საათს მოხუცთან ერთად მის საგანძურში ვატარებდი. ცვილის ანაბეჭდები რომ ავიღე და ხელისაბს ვასაღებდი დავუკვეთე, სულ მალე ხელში ჩამივარდა ის პატარა ვასაღები, სახლის მარცხენა მხარეს გამაველ კარს რომ აღებდა-ღიხ, საქმე ისე წარმოართა, რომ ახლა კიდე-ვაე ვანობოდი, რა ტუთიუღბრადოდ მოვიგძინე დარბაზებისა და ფანჯრების უხმაროდ გუღების სალექცია კურსი-მეთქი.

უღსმენდი სტუმარს და აღარ ვიცოდი, რა მელონა. ვიფიქრე, ხომ არ უნდა ეს იურისტი კაცი რამე შარში გამხეიოს-მეთქი? მის ნაამ-ბობს აშკარად სისხლის სამართლის სენი უღი-ოდა. ლაპარაკის დროს ბატონ კროტების სახე საოცრად ეცვლებოდა; ხან გულწრფელად შე-წუხებული ჩანდა, ხან კი ბავშვურად, ანცად იღიმებოდა, და ამ ხანდაზმული კაცის გუნე-ბანწყობის ასეთი მკეთით ცვალებლობა ჩემ-ზე ერთობ უსიამოდ მოქმედებდა.

— სულ ახლოს ვიყავი მიზანთან, — განაგ-რძობდა სტუმარი, — საქმე საათითო აეწყო; ვასაღებები მშვენივრად მოეზო საკეტებს. მე-რე მოვახერხე და ყველა ანჯამა თუ საკეტი

! სიმღიდრე, ფული (არამეულ-ბერძნ.).

პატარა შარკით შევხეთ, ჭიბით რომ თან დავატარებდი. უნდა მოგახსენოთ, მსგავსი ხელსაყრელი შემთხვევები არც თუ იშვიათად მქონია. ერთხელ ბატონმა კოილმა თავის განძთან პარტოც კი დამტოვა; აი, სწორედ მაშინ იფეთქა ჩემში სიძულვილიმა მთელი ძალი.

— როგორ, ნუთუ ამას თქვენ მეგობარზე, ბატონ კოილზე ბრძანებთ? — ჩავეკითხე მე.

— დემეტრმა დამიფაროს! როგორ გვაძარებთ! — წამოიძახა მან, — ყველაფრის თავი და თავის რძე ნატის ქისზეც იყო, ღობიანი და გატარული! უნდა გვხახათ, როგორ შე-მოსკუტებულყვენენ ერთმანეთის გვერდით რბილსა და თბილ წითელ ხავერდზე! ამ ოცდაათექვსმეტ ბოროტსა და შურთან ბებერ ყრონეს შეშარაეი სერობა გავმართა სეიფის საიპედო თავშესაფარში! პა, პა, პა! აი, ახლი კი უმჯაყესი ზომები უნდა მიმეღო და პირუთენელი და მჯაყრი განაწინი გამოიპეტანა მათთვის! სხვათა შორის ჩემი მეგობარი მანამდე არაერთხელ გამიფრთხილებია, განძის შენახვას ერთობ ქარაფუტუტულად ეკიდებო. ჭერ ერთი, ხომ ხედავ, შენი საძინებელი ოთახი რა შორისაა სეიფიდან, სასიგნალო სისტემაც არა გაქვს დაყენებული და თვითონ სეიფიც ძალზე ძველია-მეთქი. იმას კი ვვლარ ვუბნებოდი, ამ ხნის ეაცის მარტოღმარტო ცხოვრება მეტად სასიფათო რომ იყო. მოხუცი ჩემს ნათქვამზე აბუღუნდებოდა და მომიგებდა, ეს სეიფი აი, უკვე ორმოცი წელია ერთ ადგილას დგას; მსახური ქალი იმ ოთახში არ შედის და რა თქმა უნდა, არც არაფერი იცის ამის თაობაზე. ნუთუ ღირს ახლა სეიფში უმარაგი ფული წავაყარო და მთელი ქალაქის დასახანად შინ მოვაყარო, რომ ყველამ იფიქროს, ეტყობა ეს კოილი მართლა დიდი განძის პატრონი ყოფილა და აბი იქნება მაგის ვაჭურდვაო. განა არ იყო, ახალ სეიფებს როგორ ეტანებიან ქურდებიო? ასე მსჭვალბდა ბებერი კოილი და, ეაცმა რომ თქვას, მართალი იყო. ამიერიდან, სულ ვედილობდი, ამ საკითხზე იშვიათად ჩამომეგდო მასთან სიტყვა. და აი, ორი კვირის შემდეგ პირველი ნახიჯი გადავდგი!

სტუმარი დადუმდა და სიგარის ნაწიფის შესაღებდალ ბებრისკენ დაიხარა. ცეცხლის ნების მტკუნფარე სიკაყაშზე მისმა წამახლწარბებანმა, წაგრძელებულმა პირისაბემ სატანისეული იფრი მიიღო.

— ბატონ კოილს პირველად დილის სამ საათზე ვუწვიე. რა თქმა უნდა, თვითონ ამის თაობაზე არაფერი იცოდა. საქმეს მეტად ფრთხილად შევედგე; გადაეწვივრბე, უპირველეს ყოვლისა სეიფში გაუფხებელი წესრიგი დამერტვია. ადგილბდი შეუთცვლავ მეორე თაროზე მენჩიდმეტე, მესამეზე კი — ოცდამეათე ქისებს. ამის შემდეგ ოთახიდან უხეშმარად გამოვიპარე. და, აი, ბოლოს და ბოლოს წა-

დილი ამისრულდა! დივარდზე დაბრუნებლი წესრიგი, დევაფეთე ქისათა დამეფხებულე საკრებულო!

მე უკვე ხმა-კრინტი აღარ დამიძრავს, ბატონი კრატერი კი განაგრძობდა:

— თვითონ მოხუცისკან მჭონდა ვაგონილი, ჩვეულებად მჭონია, ეყრამი ერთხელ თურმე თვალი უნდა შეველო თავისი განძისთვის და ამ საქმეს ერთობ გულმოდგინედაც ეკიდესოდა. ჰოდა, ქისების შემოწმების ედამ რომ ვანვლო, ბატონი კოილი ევლავ მოვინახულე. არ დავიძალავთ, საოცრად ვლელავდი; მოხუცი ხომ აუცილებლად შეამჩნევდა, მენჩიდმეტე ქისა მეორედან მესამე თაროზე რომ იყო გადასკულებული და ოცდამეათის მაჯივრად იქნა?! მიუდიოდი მასთან და გზადგზა სინდისსა ჭეწყნა მოსვენებას არ მძალედა. საშინლად მეცოდებოდა მოხუცი და გუნებაში ამას-ლა ეამზობდი: „დემეტრმა ნუ ქნას, მაგრამ ვი თუ თავში სისხლი ჩაქცევს-მეთქი?“ მთელი გზა ამაზე ეფიქრობდი, შიშისგან ცივი ოფლი მასხამდა, თვალბში ცრამლი მაქვებოდა.

მაგრამ თქვენც აი მომიჯვლეთ! ბებერი საღსალამათად იყო და აღელვებასაც კი ვერ შეატყობდი. დიას, ეს საძაველი პარპავონი ჩემთვის აღლებელ ციხე-სიმაგრედ ქვეულო-ყო! საგონებელში ჩავვარდა, ნუთუ ვერ დაინახა, მენჩიდმეტე ქისა ახლა ოცდამეათის ადგილას რომაა წამოსკულებული, და თუ შეამჩნია, ნეტა რა გუნებაზე დადგა-მეთქი? ბოლოს კი მთლად ავიღე სინდის-ნამუსზე ხელი და მოხუცს ჩაქურ ვკითხე: „რაო, ბატონო კოილი, ამ ბოლო ხანებში თქვენს განძს არ მოინახულებთ-მეთქი?“ წარმოვიგდენიათ, აღულვებლად მომიგო: „კი, როგორ არა, სწორედ გუშინ შევაღვე თვალი. თქვენ მაინც ხომ ყარგად მოგვესვენებათ, სიბერეში სხვა ნუგეში რომ არ დამჩნენიაო!“

ახლა კი დრო იყო გადაჭრით შემოქმედა. ერთხანს შევიცადე, მინდოდა ცოტა დრო გარეულო, მერე კი ევლავ ვეკვეთე საქმეს: ოცდამექვსმედან დაწყებული ოცდამეცხრემდე ყველა ქისა ეიამულე...

— მანატრე, მაგრამ ვერ ვამიგია, რას ნიშნავს „ეიამულეო“ რომ ბრძანებთ? — ვკითხე ცოტა არ იყოს გაღიზიანებულმა.

— ბატონო ჩემო, ამით იმის თქმა მსურს, რომ ეს პაწიები ეიამულე თავისი საბრძანებლიდან აბარებულყვენენ და ქვედა თაროზე პირველი — ხუთი ქისის ადგილი დეკავებინათ. მერე აშკარად დავინახე, დაუდევრად რომ ჩამოსხდნენ და ფხებეს ქნევას მოკყვენენ.

ამოვიობრე.

— ერთხელ, ბატონ კოილსა, სტუმრობა რომ დავპირე (რა თქმა უნდა, ევლავ შეეცადე, რომ დრო გამეყვანა, მაგრამ მართალი ვიბრბათ, მოთმინება დამელია), მსახურს ეებ-

ბუხარს შეეკუროდი. ცეცხლის ენები აღარ როკედნენ; მისი ჩამცხრალი სიმბურავლე სახეზე მელამუნებოდა და გავარჯარებელი ნაკვერჩხლები წითელ ხავერდს მაგონებდა.

— მოგვხსენებთ, მეორე დღეს, საღამო ხანს, ბატონი კოილი გულის დამბლით გარდაიცვალა.

— ბატონო კროტერ, ალბათ მართლა აქოზებდა, მღვდელთან წაბრძანებულიყავით, — ვუთხარი მე.

— თქვენ გგონიათ, ჩვენი პტიცემული მოძღვარი გამოიგებს, ეს ყველაფერი რომ აუთხნას? პირადად მე არა მგონია.

— ბატონო კროტერი! საესებით სწორი ბრძანდებით, რამეთუ, მამატიეთ, ამის ვერც ერთი კუთთამყოფელი ადამიანი ვერ გაიგებს. მაგრამ, იქნება მღვდელს ვნუგეშებინეთ და სინდისის ქვენჯას აღარ...

— აი, როგორც იქნა ბოლოში გავედით, საიდანაც საერთოდ უნდა დაგვეყო ეს ყველაფერი! — ერთობ ცოცხლად და აღელვებული ხმითაც კი წამოიძახა ბატონმა კროტერმა, რამაშ უსიამოდ გამაოცა, — სინდისო; არა? აი, სწორედ ეს გაბლავთ ყველაფრის თავი და თავი! ვერც კი წარმოიდგენთ, როგორ მაწუხებს სინდისი მოხუცის გარდაცვალების შემდეგ. გული საოცრად დამძიმებული მაქვს; ენას ცილის ვაჭვარ, მეშინია, არ წამომცდეს ის საშინელი სიტყვა, ჩემს საქციელს რომ შეიძლება დაარქვას კაცმა. ისე კი, სულ ერთთავად ენის წვერზე მადგას და ყოველ წუთს ამოთქმას ლამობს. როგორც იტყვიან, შავილი წრიდან გამოსული ყმაწვილი ბრძანდებით და სწორედ იმიტომ გვეწვიეთ, რომ თქვენი შეხედულებების ფართო თვალსაწიერა... ეჰ, ჩვენს მოხუც მოძღვარს კი ამა ჩითი შეუძლია ნუგეში მცეს?!

სტუმარი შთაგონებით ლაპარაკობდა. ისეთი შთაბეჭდილება დამრჩა, სინდისის ქვენებით მოგვარილი ტანჯვა ნეტარებით აღავსებდა და ბავშვივით აღაფრთოვანებდა.

— ბატონო კროტერ, წუდან მოგახსენებთ და აღარ მინდა ცვლად გაგიმეოროთ, რადგან ჩემმა ნათქვამმა ერთობ აღელვებთ, — ვუთხარი მე, — მაგრამ თავიდაც მშვენივრად იცით, რას ვთვლი თქვენი ამგვარი საქციელის ქეშმარიტ მიზეზად. დიახ, რაკილა ყოველნაირად ცდილობდით კოილს ელდა სცემოდა, ჩემი აზრით, სწორედ ეს გაბლავთ თქვენი დანაშაული. დიახ, ეს დანაშაულია მაშინაც კი, თუ ვიფიქრებთ, რომ ბატონი კოილი თავიდანვე მოიხედით ოინებს, იცოდა, თქვენ რომ ბრძანდებოდით ამ სცენების რეჟისორი და სწორედ იმიტომ არც უღარდა და არც შესწინებულა, ერთი სიტყვით, ეს გამოხდომა უწყინარ, ბავშვურ ცუტკობად ჩაეთვალოთ. ამ ვარაუდის სასარგებლოდ ზოგიერთი ფაქტაც მებტყველებს: აი,

თუნდაც ის, რომ ყარგა ხანს თქვენს ნებზე შეავდით მიშვებელი და ამის დაჯობაზე მარჯვად არ დაუძრავს ხმა-კრინტი.

— კი მაგრამ, ბოლოს და ბოლოს რომ შეინც დაუცა დამბლა — გაოცდებოდით, რა საზეიმო კოილი წარმოთქვა ბატონმა კოილმა ეს სიტყვები, მაგრამ მყისვე წაუბდა საქციელი და ახლა უკვე საწყალობელი ხმით განავარძო: — ნუთუ შეიძლება კაცმა ეს ამბავი ირწმუნოს? არა და, მხოლოდ და მხოლოდ მაშინ დაემშვიდლები, თუ შეეცდინება, რომ ეს მართლაც ასეა: ესლა თუ გამოჩნდებს ესოდენ მტანჯველ სინდისის ქვენჯას! მაშასადამე, ფიქრობთ, რომ მოხუცს დამბლა ისედაც შეიძლებოდა დასცემოდა, ბოლო ის ამბავი, რომ იგი მეორე დღეს გარდაიცვალა, უბრალოდ დამთბვევია მხოლოდ? ესე იგი, თქვენ ამბობთ, მოხუცის სიყვლილი მეჩვიდმეტეს უსასო მდგომარეობით არ შეიძლებოდა ყოფილიყო გამოწვეულიო, არა? ამ პაწია ტუციანმ ზომ მთელი ღამე გაიტე ყინვაში გაატარა? ისიც ხომ შეიძლება ვიფიქროთ, რომ კოილი მეორე დღეს საერთოდ არ შესულა იმ ოთახში და არც არაფერი შეუძწინევა? არა მგონია, დიახ, ვერ ვხედავ დეაჯერო თავი, რომ მოხუცმა თავიდანვე იცოდა რაში იყო საქმე. მაშინ ხომ ყველაფერ ამას აზრი ვეკარვება! მაგრამ ისიც არაა გამართლებელი, რომ კოილი აღკრევე კი მიხვდა ყველაფერს, მაგრამ ჩემმა უჯანსკნელმა გამოხდომამ თავზარი დასცა. დიახ, შესაძლოა გული სწორედ იმან გაუხეტეა, რომ ასეთი სისასტიკის მიწმე გახდა?! თქვენ როგორ გგონიათ, თითქოს ჩემი საქციელი კოილის წინააღმდეგ გამოჩნული ბოროტმოქმედება იყო? როგორც ეტებთ! ნუთუ მართლა ფიქრობთ, რომ საბრლო მოხუცის ვინი მჭირაბ? ღმერთმა დამითყაროს! მე მხოლოდ იმ უბედურ, რუტყამადას ქისებს მივეც თავისუფლად ცხოვრების უფლება, ასე ვთქვათ, სული შთავებრე შათ უაზრო არსებობას! ეს არააოიბანი კი თურმე უზადრეც ნივთებსა და საქუთოვანს წარმოადგინებ მხოლოდ! დიახ, ასეთი ვახლავთ ჩემი აზრი. პოდა, ხომ ხედავთ, რა მოხდა? მოხდა ის, რომ ერთმანეთში ავურიე სუბიექტისა და ობიექტის ცნებები! ისე, კაცმა რომ თქვას, დანაშაული კი არაფერი მიმიძღვის, მაგრამ მაინც ვერა და ველარ ვიოვე სულის სიმშვედრე. მეც და ჩემი საბრლო მგვობარაც მსხვერპლი გავდებით ფილოსოფიური შეცდომისა, ჩემი შეცდომისა... მაგრამ ესეც დიდი ვერაჯერი ნუგეშია ჩემთვის.

ყარზე დააკეთეს. ჩემმა მსახურმა ოთახში ნოტარიუსის შიკრიკი შემოუშვა. მახ ბატონ კროტერს საშუალო ზომის დაღვებული კონვერტი გადასცა და ამ უჯანსკნელმაც ხელი მო-

უწერა, რომ წერილი ჩაიბარა: მარტონი და-
რჩით თუ არა, ჩემს სტუმარსა სასწრაფოდ
ააბრო კონვერტს ლეშ.

აღბთ წარმოიდგენთ, როგორცა ცნობისმო-
ყვარობამ შემიპყრო, მაგრამ შემდეგ რაც მო-
ხდა, იმის განჭვრეტა უკვე ჩემს ძალ-ღონეს
აღემატებოდა. ისეთი ვარძობა დამეუფლა, თი-
ოქის ცივი წყალი გადაასხესო ჩემს ყველა
მოლოდინსა თუ ვარაუდს.

ბატონმა კროტერმა კონვერტიდან ვამოაგე-
ბით რაღაც ნოთი ამოაძრო. მუსივე ვიცანი: ეს
ცარიელი, დაზტული ნატის ქისა გახლდათ,
„პირიდან“ ენასავით რომ ვაღმყოციდებოდა
გრძელი ბარათი.

ბატონი კროტერი ერთხანს არ განძრულა
და ბარათს ჩამტერებოდა; ცოტა ხნის შემდეგ
კი ზეზე წამოვარდა, ზედ მომავლად ბარათიცა
და ცარიელი ქისაც და სიბზარისაგან სახეაღე-
წილი ოთახში ბოლოს ცემას მოჰყვა. შერე-
უეცრად ამოიხენემა და შედგა.

ჩემს მუხლებზე დაგდებული ცარიელი ქისა
ავიღე და თვალთერება დაეწევე. ზედ „ჩვიდ-
მეტი“ რიცხვი იყო შექად ამოტვიფრული, ბა-
რათში ორიად სიტყვა ეწერა მხოლოდ, მაგრამ
ამ სიტყვებმა შემაძრუნა. უფრო მეტიც,
კითხვა რომ დავიწყე, საშინელმა სიცივემ და
ძრწოლამ ამიტანა. **I am cold. I am getting
very cold...** ბარათი აქ წუდებოდა.

— ბატონო კროტერი! — ჩემად ვთქვი მე,
— ეტყობა მოხუცმა კოლიმა სიცოცხლის უკი-
ნისაგელ წუთებში წერილის მიწერა დააბირა
თქვენთან. ამ სიტყვებს რომ ვწერდით, აღბათ
სიკვდილის სიცივემ თუ შეიპყრო...

და უეცრად ეივრბენი, ჩემს ზურგს უკან
ჭარიშხალი რომ ატყდა...

— რაო, რაო, რა ბძინეთ? სიკვდილის სი-
ცივემ შეიპყრო?! სისულელეა, მტკნარი სისუ-
ლელე! არაფერი არ გავგებათ. ამ სიტყვებს
ხომ ეს რუხთაშვიანი ქისა წარმოთქვამს! დიას,
დიას, ეგ ამ ნაცრისფერი ტყინას სიტყვებითი
პა, შამ მცოცავო, არა? აბა, ამაზრზუნო ვირთხე,
ცოტა მაძროვე, ახლავ გავათბობ!

ბატონი კროტერი ჩემთან მოიჭრა, ქისა ხე-
ლდან გამომგლიჯა და ზუხარში შეუძახა.

— ესეც შენ, საზიზღარო მათხოჯო! — და-
იყვია მან, — აბა პა, მიდი, გათბი ახლა წი-
თელ ხავერდზე! შე საცოდავო რუხთაშვიანი

ნაძირალე. შენა! აი, ახლა კი დაგეწვივა და
დაგებურებია ეგ თუხები!

ქისას ცეცხლი კიდევებთან მოეწი, მოეწი
ნელა დაივრუნნა, შერე ისე გაიშერა, იტი-
რებლდით; ეს-ესაა გასედებოა...

ბატონი კროტერი კი ბოძოქრობდა და ბო-
ბოქრობდა.

— მ, ზედავთ, ბებერს თურმე ყველაფერი
სცოდნია და ჩემი გაამბეულება სდომებია მხო-
ლოდ! ო, ის გაიძვერა ისა! ქოგობეთის ცეცხ-
ლში უნდა დაძრეთოს ყველა ძენწი და წუწუ-
რაქი. წარმოვიდგენიათ, იმ ყინვაში რის ვაი-
კავალაბით გადავბობლდი თანჯარაში, ის კი თუ-
რმე სეირს უყურებდა! აბა, დამაცადე! აი, ესეც
შენ, ესეც შენი — წამოიძახა ჩემმა სტუმარმა
და ჩემის ქესლი ისე ჩაქრა გავარავებულ
ნაღვერდლებს, რომ თვთერ ფერფლად ქცეული
ნატის ქისა მთლიანად შოგ ჩამარბა.

— მ, ყველაფერი სცოდნია იმ გაიძვერას...
— ერთბელ კიდევ ჩაიკაქანა მან და არაქათ-
გამოლეული სავარძელში ჩავსენა.

ოთახში კარგა ხნით სიჩუმე ჩამოვარდა. მე-
რე ბატონმა კროტერმა ჩემი ხმით მკითხა:

— აბა, ყმაწვილო, თქვენ რას იტყობით
ყოველზე ამის თაობაზე?

პატუეცეშული მკითხველის მოთმინება მე-
ტიღმეტად ბორბლად რომ არ გამოვიყენო, გა-
მოგიტყდებით, ამ წუთიდან მთელი ეს ამბავი
საოცრად მოსაწვენი მეჩვენა, ამიტომაც სტუ-
მარს ცივად მივუგე, ბატონო ჩემო, აბა რაღა
შეუთქმის! ვფიქრობ, როგორც თქვენს რწმუნე-
ბულს, ამ საქმესთან საერთო არაფერი მამქს
და ამიტომ ჩემს უფლება-მოვალეობებიც არ
შემოდის-მეთქი.

შევაძინე, ბატონი კროტერი ერთობ გაქა-
რებული წავიდა ჩემგან.

ამ ამბიდან ერთი თვის თავზე კი მისგან უწ-
ყება მივიღე. მატუბონებდა, ამიერიდან უარს
ვაცხადებ, ჩემი რწმუნებული იყოთო. ეტყობა
მეტისმეტად გადავამლაშე, რაჯალა საქციელი
არ მოუეწონე და ნუგეშის ცეშაც არ მოვიწ-
დომე მისთვის. ბატონ კროტერისთანა შეშლე-
ბული კლიენტის დაკარგვამ გარკვეული ბზარი
დამჩნია ჩემს შემოსავალს და აღბათ მარტო
ესეც ვპაროდა მიზუნად, რომ გონებაში ღრმად
ჩამბეჭდოდა ამბავი ნატის ქისების წამებისა.

გვრმანულიდან თარგმანა
ნანა გოგოლაშვილია

1 მცევა, სულ უფრო მეტად მცევა (იხვლ).

ჯუმაარ თითმარია

„მცირე პროზის“ მასშტაბები

„მცირე პროზა“ აღსარება.

ეს იმდენად ცხადი და ნათელია, რომ მისთვის შეგვიძლო გვეწოდებინა „აღსარება ანუ პროფესორი ბუაჩიძე“, ანუ უბრალოდ: „აღსარება ანუ თენგიზ ბუაჩიძე“.

აი, ერთგან რას წერს ავტორი:

„ჩემში ბავშვობიდანვე თანაარსებობს ორი ადამიანი, ერთმანეთს დაპირისპირებული ორი ადამიანური საწყისი:

დღდაჩემის სულიერი არისტოკრატიულობა, ლირიზმი, ხანტიმენტალობა, ზოგჯერ პასიური მჭკრეტელობა, მეოცნებეობა, თავდადება, ალტრუიზმი — არსებობა სხვისათვის, როგორც საკუთარი თავისათვის

და

მაშაჩემის გლეხური სიჭიფტე, შეუპოვრობა, შრომისუნარიანობა, მიწანწრაფულობა, პრაქტიციზმი — არსებობა თავისათვის, როგორც სხვისი არსებობის პირობა.

უმთავრესად პირველის შედეგია: ოცნების წინაგანი სამყარო ბავშვობაში, პოეზია ახალგაზრდობაში, ლირიკული პროზა ცხოვრების მეორე ნახევარში, ერთგვარი ეპიკურიზმი უოფაში, აქქმის ესთეტიზმი, საერთოდ — გრძნობის პრიმატი;

უმთავრესად მეორის შედეგია: ბავშვობიდან თანდაყოლილი უსამართლო შერისხულობის დაძლევის შეცნობილი წყურვილი, დღდაჩემის გასწორება მიზნის მიხედვით, მეცნიერების ღირსის შეუნელებელი ღრღნი, სისტემატურობა შრომაში, თანამდებობები; საერთოდ — გონების პრიმატი.

ეს სქემა, ცხადია, ვაუმბრალეებელია — ორი საწყისი არაა ერთმანეთისგან მკვეთრად გამოიწნული, — მაგრამ არსებითად სწორი უნდა იყოს. აღზნათ, ამით აიხსნება ჩემი ცხოვრებისეული გზის თითქოს შეუთავსებელი კონტრასტები. ძნელია ასეთი კაცის ცხოვრება?

ვისი ცხოვრებაა ადვილი?”

ეს გრძელი ციტატა იმისთვის მოვიტანე, რომ კიდევ ერთხელ გამესვა ზაზი — „მცირე პროზა“ წიგნია იმ კაცისა, რომელსაც არა მარტო იმთავითვე პოეზიით ანთებული გული უფეთქავს და „მეცნიერების ღირსი უღრღნია შეუნელებლად“, არამედ ცხოვრების მკაცრი უნივერსალიტეტების გამოცდები უზარებია, აღმართ-დაღმართ უღლია, საინტერესო, რთული, ძნელი ცხოვრებით უცხოვრია.

სწორედ ასეთი ცხოვრებით ნაცხოვრები კაცის აღსარებას აქვს მნიშვნელობა. ამითაა „მცირე პროზა“ მნიშვნელოვანი. მნიშვნელოვანია იმით, რომ უაღრესად დღევანდელი წიგნია, იმდენად დღევანდელი, რომ მისი (თუ მოლიანად არიან, საგრძნობი ნაწილისა მაინც) დაწერა ამ ათი-თხუთმეტი წლის წინათ შეუძლებლადაც შესახება. ასევე შეუძლებელი იყო ჩვენში ამ ათი-თხუთმეტი წლის წინათ დაწერილიყო ვრცელი მოთხრობა „აღსარება ანუ პროფესორი სორდია“. თუ რატომ, ამის პასუხს თვით ეს წიგნები იძლევა. შევეცდებით, შესაძლებლობის მიხედვით, მეც ვუპასუხო ამ კითხვას.

მაშ ასე: წიგნები დღეს, სადღეისოდ დაწერილი წიგნებია, მაგრამ ისინი ათეული წლების რთული, მძიმე ტყველისმომგვრელი ფიქრების, განცდების, განწყობილებების ლოკაჟური, სუშარული ნაყოფია.

ეს წიგნები იმიტომ დაიწერა, რომ წარსულის ანალიზის შედეგად მიღებული დასკვნებით ჩვენს პირად ცხოვრებაში, ადამიანებთან დამოკიდებულებაში არა მარტო აწმყოში ვიხელებდვანდეთ, არამედ — მომავალშიც.

ჩვენი „უსწორმასწორო წუთისოფელი“ როგორც ილია იტყვია, რასაკვირველია, ჭერ კიდევ ბევრ „საპირობოტო და წველა-არულვინას საკიხხავს“ წამოჭრის და მწერლობის

უპირველესი ამოცანა ამ კითხვებზე პასუხის გაცემაა.

თუნდაც ბუაჩიძის „მცირე პროზა“ კიდევ ერთხელ ნათელყოფს, რომ ნებისმიერი ადამიანი დღენიადაც, უყოველდღე, უყოველ წუთს დგას არჩევანის წინაშე: ან — ან!

„შეუვნიებელი წინებობობა ფიქციაა. წინებობობა სინდისის განსაკუთრებული წვრთნაა.

არჩევანის წინაშე ადამიანი უყოველთვის დგას, დიდი იქნება ეს არჩევანი თუ მცირე.

არჩევანი პასუხობს კითხვაზე:

„წინებობობა ადამიანი თუ...“?

ვამერტბე, მთელი წიგნია ამ კითხვის პასუხი, მაგრამ ერთ ადგილს მაინც გამოვყოფდი:

„...ცხოვრებაში ასარჩევია მხოლოდ ორი გზა, არსებობის ორი ფორმა შეესაბეობდა.

ერთი იმგვარი, რომელიც ვარტყნულად მაინც შეეფერებოდა არცთუ დრამად ჩანერგვით, მაგრამ საესტეტიკო ნათელ და გასაგებ ცხოვრებისეულ იდეალს, მაშინდელ მწვრთნელთა მაშინდელი აზრით იმ ფართო გზაზე რომ გამოქვანდა, რომელზეც, მათი ვარაუდით, თითქმის არ იქნებოდა აუნაზღაურებელი დანაკლებები, უმინოდ დახარჯული დრო და ენერჯია, ურველი პიროვნული ძალისხმევა შესაფერის შედეგსაც გამოიღებდა და ჩემი ზოგრა თავი (ბავშვობის გახსენება — ჟ. თ.) ძირითადად დაუფასდებოდა იმის მიხედვით, თუ რამდენად სინკრონულად და ზუსტად მოერგებოდა მასში გაჩენილი აზრები და მისწრაფებანი სწორედ ამ გზის არჩევით გაპირობებულ მიზანსა და იდეალს...

...უპრისთვის თითქმის სულ ერთი უნდა ურთიფიყო, რომელ გზას დაადგებოდა, პირველმა თუ მეორეს, რომელიც, პირველის დახასიათების შემდეგ, აღარც საქიროებს განსაკუთრებულ დახასიათებას...“

და ეს წიგნი გულწრფელი საუბარია იმაზე, თუ ყველა შემთხვევაში როგორი მჭიდრო ტექნიკებითაა აღბეჭდილი ამ წუთისოფელში საკუთარი გზის, საკუთარი სახის ძიება (გახსოვთ, ოთარ ქვიციანი: „მერე ჩვენ ვძერწავთ საკუთარ სახეს იმ დღისთვის, როცა აღარ ვიქნებით“).

ჩემთვის ნათელია, რომელი გზაც აირჩია კაცმა, ვინც ეს დაწერა:

„მწერლის გაბედულება მისი სურვილით არაა გამოწვეული — მას სხვაანაირად არ შეუძლია:

მწერლური გაბედულება უყოველთვის როდემოხვევა მის გაბედულებას პიროვნულ ცხოვრებაში.

მწერალი უნდა მოკლა, რომ მისი გაბედულება შეწყდეს.

მაგრამ, თუ რამე დარჩა ქალაქდზე მწერლური, მისი მოკვლა შეუძლებელია.

ეს დარჩენილი თავის დროზე აუცილებლად იფეთქებს ნელი მოქმედების ნაღვლით...

სრული უაზრობაა მწერლის ისტორიულად „ამოღება“.

ამოიღებ თუ განდევნი, იგი მსხვერპლად გინახავს მისს...

ნელი მოქმედების ნაღვლით“.

თ. ბუაჩიძე გვიჩვენებს, რომ ბევრი გააბრიყვა შეგონებამ „სჯობს სახელის მოჭეკვა...“

— გააბრიყვა ისინი, ვისაც ამასთვის მხოლოდ სურვილი ეგონათ საკმაისი. მიუხედავად ავტორის ფიქრობდინარებას:

„1918 წელს ახალგაზრდა კონსტანტინე გამსახურდია ერთ ლექსში წერდა:

ჭერ სახელისთვის მათხოვრობა არ დამიწყია,

თავს არ ვიტყუებ არც ოცნებით, არც მოჩვენებით...

ამას ამბობდა დიდი შემოქმედებითი პოეტების ადამიანი.

მართლაც, რა ზუსტადაა ნათქვამი — „სახელისთვის მათხოვრობა“.

ვაი, რომ ბევრს ექცა ეს პროფესიად.

„თავს არ ვიტყუებ“ — რამდენი იტყუებს თავს!

...ამგვარ ადამიანთა სიჭარბე ეროვნულ ტრაგედიადა შეიძლება იქცეს.

...ნუ გამოთხოვრდება სახელისათვის...“

ექვავთ, რამდენი გვიფიქრია თითოეულ ჩვენთავანს ცინიზმის, ეგოიზმის ბუნებაზე. ერთ-ზეც და მეორეზეც ჩვენ, მრავალნი და მრავალნი, დაახლოებით ერთნაირი აზრისა ვართ. თ. ბუაჩიძე არა მარტო აანალიზებს ამ ცნებებს, არა მარტო აწივებს მათ არსს, არამედ, თითქმის ცინიკოსებთან და ეგოისტებთან სამკედრო-სასიცოცხლო დუელში გახული, წარებს არისხებს:

„რა არის ცინიზმი?

მისი საფუძველი უსიარტყვილობა — უტორობაა.

ცინიკოსი თავზედა (თუმცა, ამავე დროს, შინაგანად მხდელია); მას ეწივდება საყოველთაოდ აღიარებულ წესები, სხვის სიყვარულში მხოლოდ სიბილწე სურს დაინახოს, სხვის თავდადებაში — ქუთამოღობა, სხვის სიკეთეში — მხოლოდ გამორჩენის სურვილი, სხვის საზოგადოებრივ საქმიანობაში — მხოლოდ სახელისაღმი მისწრაფება.

...ხომ არ არის დღევანდელი ცინიზმის საფუძველი უტორობა?

თით რას ჰქმნის ცინიკოსი?

არაფერს.

ცინიზმის ბუნება უყოველად უნაყოფოა, ბერწია...

მაგრამ „ნაყოფიერია“ იმ თვალსაზრისით, რომ უნაყოფობას თვხავს...“

* * *

თ. ბუაჩიძის ზოგიერთ ესსეს პირობითად პუბლიცისტურ-პროზულურია ენსე შეიძლება

ვუწოდო. მითით დგას რადიკალურ კონკრეტული პრობლემა, წამოყენებულია რამე სანტიტრესო, საზოგადოებრივად მნიშვნელოვანი წინადადება. ასეთია, ვთქვათ, ესეუ „ბროსენ ძეგლი“. აი, რომ შეგვახსენებს ავტორთ: ამა წლის წინათ ქრისტეფორე მამაცაშვილს მიუწერია „ბროსენის“ რედაქციისთვის:

„...ბროსენ გულითა და სულით ვუვარდით და ამისათვის ჩვენ მოვალენი ვართ, არ დავიწყეთ ის... ჩვენ რომ სხვადა სხვა მიზეზებით გაღარბებული არ ვიყვნეთ, ჩვენი პირდაპირი მოვალეობა იქნებოდა, ავემართა მარი ბროსენათვის ძეგლი, მაგრამ რადგანაც ჩვენი სიღარიბე ამის ნებას არ ვუძლევს, ამისათვის ეს მივანდით ჩვენს შთამომავლობას, რომელიც იქნება, ჩვენზე მდიდარი და ბედნიერი შეიქმნეს...“

ამის შემდეგ ავტორი შეგვახსენებს ილია ჭავჭავაძის მიერ საფრანგეთის საერო განათლების მაშინდელი მინისტრისადმი ბ.ნ. გორდღეგისადმი მარი ბროსენს დაბადების ამა წლის-თებურ (1802 წ.) ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების მიერ სადღესასწაულო წიკვისა და ქართველთა ხალხის ერთგული მეგობრის სულის მოსახსენებლად პანაშვიდის გადახდის თაობაზე გაგზავნილ დეპეშას, აგრეთვე, საფრანგეთის მინისტრის და მარი ბროსენს ვაფიშვილს, ბარსელონაში რუსეთის ელჩის, ლორან ბროსენს საპასუხო დეპეშებს და ასე ამოაერთებს თავის ამ ესსებს:

„სრულდება მარი ბროსენს დაბადების 180 წელი“.

წინაპრების მიერ ჩვენზე მოწოდებია ვალი კვლავ კისრად გვადგეს.

ქიდეგ გადავდით 20 წლით

ქართველებო, ვალს გადახდა უნდა...“

მართლაც, ჩვენზე უნდა შეგახსენოთ ერთმანეთს, რომ ვალს გადახდა უნდა, ვიდრე სხვები შეგვახსენებდნენ... უმადურობა არავის ამ შეენებს...“

გაუწვიადებლად შეიძლება ითქვას, რომ თ. ბუაჩიძის ვრცელი მოთხრობა „აღსარება ანუ პროფესორი სორდია“ ბოლო წლების ქართული პროზის ერთ-ერთი თვალსაჩინო მოვლენაა. რამდენადაც ვიცო, ასე შეიფასა ეს ნაწარმოები მკითხველმა. იღონდა, პროფესორულ კრიტიკას ქვე არ მოუტია ამ მნიშვნელოვანი და საურაღდებო ნაწარმოების საფუძვლიანი ანალიზი, ეს მოთხრობა კი კამათი, დავის სახაბს წამდელიად იძლევა. ამას, უდაოდ, ავტორიც გრძნობდა და უთქველად ამან დააწერინა მას „აღსარება „აღსარების“ გამო (პასუხი მკითხველს ერთ პირად წერილზე)“. ვფიქრობ, ეს „ერთი პირადი წერილი“ აქ მხოლოდ პირობითობაა, მაგრამ აშკრად ამის მნიშვნელობა არა აქვს. მთავარი ისაა, რომ ავტორი აქ თავის

ნაწარმოებს შეხასურობს ტექნიკურ ანალიზებს და მკითხველს მისი შექმნის კრიტიკულ მხარეს უჩვენებს. კერძოდ, მკითხველს ვუწოდებ, რომ ამ ნაწარმოებში „თავისუფლად“ გენეტის საკითხები არაა, რადგან „გენეტის საკითხების კვლევა არ შეიძლება მხატვრული ნაწარმოების ობიექტი იყოს. მხატვრული კვლევის ობიექტი შეიძლება იყოს ადამიანები, გენეტის საკითხებს რომ იყვლიყვნენ. გენეტის მაგივრად შეიძლებაოდ სულ სხვა დარგი აშრინა: ბირთვული ფიზიკა, კიბერნეტიკა, ფილოსოფია და სხვა, რომელთა განვითარება არანაკლები დრამატული იყო აღბეჭდილი. გენეტია თუ ავირჩიე (უფრო სწორად — გენეტისთვის), ალბათ იმიტომ, რომ იგი უშუალოდ უკავშირდება სიცოცხლის აღმოცენების, მიმდინარეობის, განვითარების, პერსპექტივის საკითხებს, ამდენად — ადამიანსა და ადამიანურს.“

...მოთხრობა რამდენადმე დოკუმენტურია. გენეტისთვის კამათი წამდელი ციტატებისაა ჩართული. ამას მკითხველი ადვილად შეამჩნევს. წამდელია აგრეთვე მოსკოვისათვის ბრძოლის ფრაგმენტები, მარშალ კ. როკოსოვსკის ეპიგრაფი“.

ამის შემდეგ ავტორი მკითხველს მოახსენებს, რომ მისი „უღმობელობა“ თავისი გმირების მიმართ მათი ცხოვრებისა და მოღვაწეობის წლების უღმობელობა ატმოსფეროში განაპარობა.

ამ ეხსიერე იმიტომ გავამახვილე ურრადებო, რომ ვარკვეული პარალელი გავავლო ორ ნაწარმოებს შორის: ესენია თენჯინ ბუაჩიძის მოთხრობა „აღსარება ანუ პროფესორი სორდია“ და ვლადიმერ ამლინსკის ვრცელი მოთხრობა „გამართლებდა ყოველი საათი...“ („იურისტა“, № 10, 11, 1988 წ.) აქ არ ამის ვ. ამლინსკის ამ მოთხრობის საფუძვლიანად, საგანგებოდ განაწილებების დრო და ადგილი, მაგრამ ერთნაირი ტრაგული განცდებით, ერთნაირი ეპოქალური ტრედიციით აღბეჭდილი თხზულებებია. მოვლან რამდენიმე ადგილს ვლ. ამლინსკის ამ ნაწარმოებიდან, რათა წარმოვადგინა შეგვემნეთ მის საერთო პათოსზე, იმ კატაკლიზმებზე, რომელია პაროქსულმა, მოკალექობრებმა განცდამ გვიან, მაგრამ მაინც ათქმევინა ამ ავტორს სიმართლედ.

მოვუწინათო:

„ასეც ხდება, რომ მეცნიერებისა და ტექნიკის ახალ გზებს ზოგჯერ კვალევენ არა მეცნიერებაში საყოველთაოდ ცნობილი, არამედ მეცნიერულ სამუაროში სახეებით უცნობი, ჩვეულებრივი ადამიანები, პრაქტიკოსები, საქმის ნოვატორები“, — თქვა სტალინმა 1938 წლის 17 მაის კრებლში უმაღლესი სკოლის მუშაკთა მიღებაზე.

აი, ასეთი „პრაქტიკოსისა და საქმის ნოვატორის“ ტ. ლინსკის ერთ-ერთი თეორიული გა-

ნცხადება: „ჩვენს საბჭოთა კავშირში ადამიანები არ იზადებიან. იზადებიან ორგანიზმები. ჩვენთან კეთდებიან ადამიანები — ტრაქტორისტები, მოტორისტები, მეცნიერები, აკადემიკოსები და ასე შედეგ და ეს ზღბა უკვლევარი ადგილადიური თხრობის — გენტილის, მეცნიერობითობის მიხა რეპკაული თერაიის გარეშე“.

უკვლივე ამან ის გამოიწვია, წერს ვლადიმერ ამლინსკი, რომ „გენი ლინენკოსა და მის მიმდევრებს ეჩვენებოდათ ხელოვნურ, იღუ-ზორულ, ზიანის მომტან, ემპირიულ ცდას დაუკვედმებარებელ დიფინიციად. ეს უზილავო, მლოდვი, მაწაწინებულა გენი ხელს უშლიდა ნებისმიერი საბჭოთა ადამიანისთვის ვასაგებ და ცხად ცდას, რომელსაც კვეთისთვის დაუყოვნებლად მოჰყავდა მმლარე, თითქმის ორმეტრიანი ზორბალი. ამასთან, მეურნეობრიობას და მეცნიერებას ხელს უშლიდნენ და ეღობებოდნენ ზურფუზიული სოციოლოგია, კერძოდ, დემოგრაფია, კიბერნეტიკაც, აკადემიკოს მარის „შედეგებიანი“, პროკოფივისა და შოსტაკოვიჩის მუსიკაც“.

შემდეგ: „ზოგიერთი მეცნიერება ჩანასახივე მოაშთეს“, „დღეს ტ. ლინენკო ან, ვთქვათ, რ. ლევიენსკიანა მათი ბავშვური „ცდებით“ საფრთხობელა ანაქრონიზმები ჩანან, მაგრამ იმ დროს ისინი თვლებოდნენ ჰემარტიკების, ჰემარტიკად მატერიალისტური კლასობრივი მეცნიერების სახელით მოდალადე ერთადერთ ავტორიტეტებად“.

კიდევ: „თავის დროზე სტალინმა თქვა, უფრო ზუსტად, გორკის ზღაპრის, „ქალიშვილი და სიკვდილის“ ხელნაწერს დაადო პირადი ისტორიული რუსოლუცია: „ეს ნაწარმოები გოეთეს „ფაუსტზე“ ძლიერა (სიკაცხლე ამარცხებს სიკვდილს)“. გორკიმ სტალინსა და შეზვედრაზე მიწვეულთ თვითონ წაუთხრა ეს ზღაპარი. ერთი მწერალი შემდგომში ჰყვებოდა, რომ ამ სიტყვებმა გორკი კი არ ვაახარა, არამედ სარცხვილით აღწერა და შეაცუნა. მან ზომ იკლდა, რაც იყო „ფაუსტი“ პირადად მის ცხოვრებაშიც და მსოფლიო კულტურაშიც. ამასთან, ის თავის თავსაც საქაოად დიდ მხატვრად თვლიდა იმისთვის, რომ არ მიეთვისებინა ის, რაც არ ეუფთვნოდა და ესმოდა, რომ ამ ზღაპრის შედარება მსოფლიო ლიტერატურის ერთ-ერთ უღაადეს კმნალებასთან დირექტივულად, მაგრამ ისტორიისა და კულტურის თვალსაზრისით, რბილად რომ ვთქვათ, არადაშვარებლად და ტრაგეკომიკურადაც კი ედერდა“.

ვაკისხნოთ, რას წერს ამავე საკითხებზე თ. ბუაჩიძე: „უფლების მქონე პირთა უშუალო ჩარევას

ამა თუ იმ მეცნიერების განვითარების პროცესში ზოგჯერ სამწუხარო შედეგი მოჰყოლია.“

თუ თითქმის უკველთვის დადებითი ფორულა ამგვარ პირთა ხელშეწყობა მეცნიერების ამ მისა რომელიმე დარგის ორგანიზაციის გაუმჯობესების საქმეში, უშუალოდ კვლევის პროცესში მათ ჩარევას, მიმართულების არჩევას და პერსპექტიულობის შეფასებას, ვიმეორებ, ზნაირად უარყოფითი შედეგი მქონია.

ამის მაგალითები უკვლასათვის ცნობილია: კიბერნეტიკა, გენეტიკა, ბირთვული ფიზიკა...“ როგორც ვხედავთ, საქართველოსა და რუსეთის თავზე გადავლილმა ავადმოსაგონარმა ქარბორამ ბოჭი მისცა აქაც და იქაც ერთნაირი ტრაგეკული მოვლენების ერთნაირი მოქალაქეობრივი პათოსი ასახვას. შეიძლება კმე-უყოფილებას გრძნობით აღინაშნოს, რომ მართალი, გახედული სიტყვა ამჭერად ჰერ ჩვენში ითქვა: თ. ბუაჩიძის „აღსარება ანუ პროფესორი სორდია“ უკვე 1984 წელს გამოქვეყნდა (რაც თურნალ „მნათობის“ რედაქციასა და სარედაქციო კოლეგიას კიდევ ერთ დასახურებად ჩაუთვლა ჩვენმა მკითხველმა საზოგადოებრიობამ), ვლ. ამლინსკის „გამართლდება უკველი საათი...“ კი 1983-88 წლებში დაიწერა.

* * *

თენგიზ ბუაჩიძე ცნობილი სლავისტი ვახლავთ, მოგხსენებათ, ამ სფეროში მის კვლევით შედეგებს რუსული ლიტერატურის ისტორიის შემსწავლელ სამეცნიერო ცენტრებშიც უწევდა ანგარიშს. ჩვენ ჰერ კიდევ არ გავი-მახვილებთ სათანადოდ უტრადლება ძველი რუსული მწერლობის ნიმუშების თენგიზ ბუაჩიძისეულ ჩინებულ თარგმანებზე. აქ ვანსახილველ კრებულში შეუღლია შესანიშნავი ესსეები, რომლებიც ახალი ასპექტებით, ახალი წანაგებობა წარმოვიჩინენ ტოლსტოის, დოსტოევსკის, ტურგენევის, ესენინის შემოქმედებას („წერილი იმპერატორს“, „პროზის დიდება“, „დიდი მწერლობა“, „სერგეი ესენინი“).

ამ ესსეებს მხოლოდ მეცნიერი, თუნდაც მაღალი რანგისა, ვერ დაწერდა. ესენი დახვეწილი ლიტერატორის, ერთ პაროვნებაში შერწყმული მწერლისა და მეცნიერის მიერ შექმნილი ნატიფი მუშალონებია.

* * *

თ. ბუაჩიძე მოითხოვს, რომ პირდაპირ, გულახდილად ითქვას სრული სიმართლე ჩვენი ცხოვრების იმ ნეგატიურ მოვლენებზე, რომლებიც აშკარად ხელს გვიშლიან წინსვლაში. მისი აზრით, საქაროდ, ხმაშაღლა უნდა ვილაპარაკოთ „ჩვენი საზოგადოებრივი წყობის ჰერჩერობით არსებულ ობიექტურ სისუსტეებზე, რომელთა არც მიფურჩინება და არც გა-

წვადება არაა საჭირო. მაგრამ მათი არაღნიშვნა და არგუმენტაცია ისევ ჩვენთვისაა სახიანო, ისევე ჩვენივე სისტემის წინაშე იქნება, უნდა გვახსოვდეს, რომ „ნეგატიური მხარე მშინ გამოდის ანარქიზე აქტორად, მშინ ამოტივტივდება წინააღმდეგ, როცა მისთვის ხელსაყრელი გარემო იქმნება. ამას უნდა დაუქრება“.

გარკვეული წინა წინათ ამგვარ „საბოთრო“ თემებზე, საერთო-საბუნებრივო სატყეა-რე ხმადაც ცოტანია ღამაარაკობდნენ.

ახლა ამაზე მთელი ჩვენი საზოგადოებრიობა ფიქრობს. ეს ჩვენი უფუნა-არყოფის საკითხია. და თ. ბუაჩიძის ამ წინის სხვა გერადებზეც ხშირად ისმის განჯაშის ბიები, რითაც მისი აქტიური მოქალაქობრივი პოზიცია კვლავ დაკვივ იკეთება.

თ. ბუაჩიძის შეუძლია სულგრძელად განაცხადოს, რომ „უველას აქვს თავისი ესთეტიკური იდეალის ძიების უფლება“, ოღონდ, ერთი პირობით — „მეც მაქვს“.

ვთქვათ, უველას აქვს უფლება ჰყავდეს „თავის ილია“, მაგრამ, ამასთანავე, უველას უნდა ახსოვდეს, რომ ილია მთელი ერის სულიერი მამაა და იგი თანაბრად უველას ჩვენს წარსულსაც, აწმყოსაც და მომავალსაც. ამიტომ, დიდი ილიას პოლიტიკურ, სოციალურ, ფილოსოფიურ, ესთეტიკურ და ა. შ. შეზღუდულობებზე არქმენით წერა კი გვმართებს, მაგრამ კეთილი ვინებოთ და წუ ვაქნებოთ კატეგორიული, — წუ მოვაქცევთ მას ერთი რომელიმე მიმართულებას თუ ჭკუფის ფარგლებში, თორემ, ან გამოდის.

ერთნი ილიას რევოლუციონერ-დემოკრატად წითლადენ;

მეორენი ცდილობენ კადეტად წარმოგვისახონ;

მესამენი — სოციალ-დემოკრატობად;

მეოთხენი — ეროვნული ბურჟუაზიის ლიდერად;

მეხუთენი — კლასთა ბრძოლის იდეოლოგად;

მეექვსენი — ლიბერალური მოძრაობის მეთავე;

მეშვიდენი — პროლეტარიატის მოძრაობის თანამგრძობად...

ილია არ იყო არც პირველი, არც მესამე, არც მეექვსე, არც მეთვე...

არ უნდა დაგვაიწყდეს:

პოლიტიკურად ილია იყო საქართველოში ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ბელადი.

მსოფლმხედველობრივად ილია იყო დიდი განმანათლებელი, დიდი მუმანისტი, აღმურვილი განმანათლებლობისათვის დაშახიანებელი მთელი საზოგადოებრივ-პოლიტიკური და კულტურულ-ლიტერატურული კომპლექსით, რო-

მლის სპექტრი არჩევულებრივად მდებარეობდა. ლიტერატურაში ილია იყო ახალი ქართული ტრადიციური მხატვრული აზროვნების ფუძემდებელი, ახალი ქართული კრიტიკის მეთავე, ახალი ქართული პუბლიცისტური სკოლის შემქმნელი, ახალი ქართული პერიოდული პრესის დამაარსებელი...

...ილიას არ სჭირდება არც წინადადება გარე-ვლუციონერება, არც გარეპაციონერება.

ქართულმა საზოგადოებრიობამ, ქართულმა მწერლობამ, რომელიც ილიას უშუალო მემკვიდრეა, ამის უფლება არაფერს არ უნდა მისცეს“.

ამის გათვალისწინება უდაოდ გვმართებს ახლა, როცა კარზე გვადგას დიდი ილიას დაბადების 150 წლისთავის იუბილე. რომელიც არამედარამც არ უნდა იქცეს მორიგი კალენდარული თარიღის აღნიშვნად — ამ იუბილემ ერთხელ და სამუდამოდ უნდა გააჩქაროს, ვინ არის ილია ჭავჭავაძე არა მარტო თავისი დროის, არამედ დღევანდელი და, რაც მთავარია, მომავალი საქართველოსთვის.

ამ წიგნში შესული მასალის დიდი ნაწილი დიალოგური ხასიათისაა, თანაც, ეს, არსებითად, პოლემიკური დიალოგებია. გარკვეულ ხიზლს ჰქმნის ის, რომ ატორი ხშირად საკუთარ თავს, თავის „მეორე მეს“ ეკამთება, ეჭვებს, სწორის არუშენებლად აკონტარგუმენტებს, და ამის შემდეგდა ვგთავაზობს ამათუ ამ რთულ პირობებზე გარკვეულ თვალსაზრისს, მაგრამ ვგთავაზობს არა კატეგორიულად, „ვთქვი და ვგთავაჯ“ პრინციპით, არა. მედ ასე, რომ მკითხველს უტოვებს დიალოგის გაგრძელების უფლებას. გარგნულად, ფორმით ეს კითხვები ზოგი ესსეს დასასრულს ატორი კითხვებს უსვამს მკითხველს, მაგრამ აშკარაა: ამ კითხვების პასუხებს ჭერ თვით ატორიც ეძიებს, მაშასადამე, ამ კონკრეტულ პირობებზეც კემშობებას ძიების პროცესს ატორისთვისაც გრძელდება...

სულ ახლახან გამოსული შეხანაწიწი გამოკვლევის „ქართული ლიტერატურული ესსეს“ ატორი, მანანა ზღლია, წერს:

„ესსეების მიზანი ობიექტობაში მიმართებაში თავისი შინაგანი, სულის მოძრაობის წარმოქმნა“. ეს დებულება წინადადებათი დაგება თ. ბუაჩიძის, როგორც ესსესტის. ის, ხშირ შემთხვევაში, უადრესად სუბიექტური ინდივიდუალურია, რაც პიროვნულობის მკვეთრი ბეჭედი აბეჭდავს მის ზეღწერას.

მოვეყვან ერთ ადგილას მ. ზღლიას დასახელებული ნაშრომად.

„ესსეს დიალოგური ბუნება, აზროვნების ესთეტიკური წესი, არადიატიკური ხასიათი მისი სტილის ინტიმობას განაპირობებს. სწორედ სტილის ინტიმობა განაუფლებს მკითხველს ესსეს არა როგორც „წიგნს, რომელ-

საც კითხულობ, არამედ როგორც საუბარს, რომლის მონაწილეც ხარ“.

თ. ბუაჩიძის ესტეების სტილი სწორედ ამ ინტიმურობითაა აღბეჭდილი. ესაა სადა, მკვირვალ საუბარი რთულ მატერიალზე. ოღონდ, არა უოველთვის. ზოგჯერ მას „ზელი გაეკცევა“, „ძველი ცოდვები“ (ზემით აღნიშნული — „პოეზია ახალგაზრდობაში“) ახსენებს თავს და ჩნდება „პოეტაზმები“, რიტმული მონოლოგები, ქაბილის ნიშნები (ამ მხრივ, განსაკუთრებით გამოირჩევა ესხეს „გუსინ, დღეს და ოდესმე“ მეორე ნაწილი, კიდევ — „ანაკო, დაო!“ (მზარამ ეს ადამიანურად გასაგებია — აქ „მასალა“ მოერია ავტორს!)

ვატუბ, „კრიტიკულად განვიწყვე“. ამ წიგნის გაცხრილვა შეიძლება. შეიძლება ზოგიერთი ესხეს საერთოდ ამოღება, ზოგიერთებისა კი — ტრავიალურ მონაზრება-დებულებათაგან გათავისუფლება. მხედველობაში შექვს, ვოქვათ, ესხე „ხავში და ხავშური“

მისი რამდენადმე მიაზიტური დამაჯიკრავინებელი შეგონებით: „წუ ჩაკლავთ ხავშში ხავშურს. მას უველაფერი მომავალში აქვს“ და ცხოვრება, ხომ იცით, ისედაც თავისთავად გაატანს...“

* * *

როგორც მოგახსენეთ, თენგიზ ბუაჩიძის ეს წიგნი საინტერესო, პოლემიკური, ფაქტების აღმძვრელი წიგნია. მასში ბევრი რამაა საკამათო და ეს მისი ღირსებაა — ესხეისტი თუ დამაფიქრებელს, საკამათოს, მზარდანაპტრსა თუ დასაპირისპირებელს არაფერს ამბობს, გამოდის, რომ ამაოდ გარჩილა.

თ. ბუაჩიძემ ახალი ესხეისტური ჩანაწერები ამ წიგნის გამოსვლის შემდეგაც გამოაქვეყნა, ცხოვრება გრძელდება და ჩვენც დაველოდოთ მწერლისა და მცენიერის ახალ ნაშრომებს. მოთმინებით და ინტერესით დაველოდოთ.

მიგრუნება წარსულისაკენ

ჩვენი საუკუნის დასაწყისში, უფრო ზუსტად, ოცნას წლებში დიდი ძალით იფეთქა კამათი ეროვნული ხასიათისა და ჩვენი ერის თვითმყოფობის შესახებ. მასში მრავალმა მწერალმა და მოღვაწემ მიიღო მონაწილეობა. ინტერესი ერის წარსულისა და ქართული ხასიათის მიმართ 20-30-იანი წლების ქართულ პროზაშიც ნათლად აისახა (მხატვრული პროზა ზომ მუდამ ირველავს ინტელექტუალური საზოგადოების ინტერესთა სფეროს).

ჩვენს დროში, სულ რამდენიმე წლის წინ, ისევ გამოცოცხლდა ერთ დროს წამოწყებული და მალევე მიწიღებულ კამათი ეროვნული ხასიათისა და მშობლიური ძირების შესახებ. საზოგადოებრივი აზრის ამ ერთგვარ გამოცოცხლებას უთუოდ შეუწყო ხელი გურამ ასათიანის წიგნის — „სათავეებთან“ — გამოცემა. ქართულ მხატვრულ საისტორიო პროზაშიც უწყვეტად აღმავლობა დაიკეთა.

როგორც ჩანს, ერის ცხოვრებაში დგება ხოლმე მომენტები, როდესაც აუცილებელია მიბრუნება წარსულისაკენ, ჩადრწევება საკუთარ თავში და მშობელი ხალხისათვის დამახასიათებელ ნიშან-თვისებათა განსჯა და ანალიზი. საკუთარი წარსულის შეფასებისაკენ ასეთ სწრაფვას, როგორც წესი, აწმუში ვარკვევს და მართებული ორიენტაციის სურვილიც განაპირობებს. სწორედ თანამედროვე ცხოვრების შეფასებისა და გააზრების დაუკლებელმა ვადებმა მამართა ვასული საუკუნის ერის სახელოვანი შვილების ყურადღება წარსულისაკენ. არც რომანტიკოსებთან და, მით უმეტეს, არც თერგდალეულებთან საქართველოს წარსული დამოუკიდებლად არ არსებობდა — იგი მუდამ თანამედროვეობასთან მჭიდრო კავშირში მოიპარებოდა.

ვასულ საუკუნეშიც და დღესაც მშობელი ქვეყნის წარსულის აღქმას მუდამ მოუღუშებელი ტკივილის განცდა ახლდა თან. საინტე-

რესო იქნებოდა იმის გარკვევა, თუ რა განაპირობებდა ამ ტკივილის გრძნობას — მხოლოდ მრავალტანჯული ერის წარსულის გახსენება თუ გარკვეულად მოწესრიგებული აწმუის შინაგანი წინააღმდეგობების მხილების სურვილი?

მრავალ ასეთ კითხვას აღჭრავს დღევანდელი ქართული ისტორიული პროზა, რომლის შექმნისათვის ნიმუშებსაც წარმოადგენს ჯემალ ქარჩხაძის ბოლო წლებში გამოქვეყნებული მოთხრობები.

ძნელაა იმის განსაზღვრა, თუ რას ისახავს უპირველეს მიზნად ეს მოთხრობები — საქართველოს წარსულის სურათების გაცოცხლებას, თუ ჩვენს თანამედროვეობაზე დაფიქრებას. ვერც ერთ მათგანზე ვერ ვიტყვით გადაჭრით, რომ სწორედ ის არის უმთავრესი თემა და მოთხრობებისთვის. ჩვენი ხალხის წარსული და აწმუი ჯემალ ქარჩხაძის პროზაში ერთად არსებობს, ერთმანეთშია გადახლართული და მათი გამოყოფა და დაყოფა შეუძლებელი ჩანს. ეს მოთხრობები ერთდროულად ეხება ჩვენს წინაპრებსაც და ჩვენს — მწერლის თანამედროვეებს, გარდასული ეპოქებისა და თანამედროვე ცხოვრების წესს. ამ თვალსაზრისით „ზეზულონის ციკლის“ ან „ანტონიო და დავითის“ ავტორი სწორედ თერგდალეულების საქმის გამგრძელებლად და ლიტერატურულ მიმკვიდრედ უნდა ჩათვალოს.

ჯემალ ქარჩხაძის საერთოდ ახასიათებს მოქმედების ვაშლისა და ლიტერატურული ხასიათების გახსნისათვის კრიზისული სიტუაციების არჩევა. ბოლო წლებში გამოქვეყნებულ მოთხრობებში მწერალს თავისი სათქმელის გადმოსაცემად უკიდურესად დაძაბული ისტორიული ვითარება აქვს ფონად გამოყენებული: ...ქვეყანა გაჩინაგდა, ხალხი შიშშია დაზაურა და იმის მაიფრად, რომ მხარში ამოუდგებს ერთმანეთს და თავი დაიცვას, კიდევ უფრო

გათიშა, სასოწარკვეთამ დაბნინა და დაფანტა, უვრელა მარტო თავის თავზე და თავის ოჯახზე წარუხვავს და როგორც მოუხერხდება, ისე გააქვს თავი. შინაწინაში სიძულვილი მოიქანა თან, გაუტანაღები და დაუნდობლები გაუხდით, ამას ადარ ვიცით და ნათესავი. ურველი კაცი იმას ფიქრობს, ოღონდ მე ვადარებ და თუნდ ქვა ქვაზე ნუ დარჩენილაო, იმას ვეღარ ვხედვით, რომ მოყვასმა თუ მოყვასი გაქარა, მალე მართლა ქვა ქვაზე არ დარჩება". — ეს მთავრის სიტყვებია მოთხრობიდან „ანტონო და დავითა“. ვინ არის ეს მთავარი, რისი მთავარია ის, ან კონკრეტულად ვა დროა ამ ისტორიულ მოთხრობაში ასახული — ამაზე ნაწარმოებში არაფერია ნათქვამი. ის, რაც ქვემოთ ქარჩხაძის ისტორიულ პროზაშია აღწერილი, არ შეიძლება კონკრეტული სპეციალად და დროით შემოვსაზღვროთ (თუმცე ვცაინ შუასაუკუნეებისათვის დამახასიათებელი ისტორიული ვითარება აშკარად იკანონება). შეიძლება ითქვას, რომ ეს მოთხრობები წოვადქართულის ძიებას წარმოადგენს და ამიტომ შეუზღუდავად არის გაფრთხილდები. სივრცეში კი წოვადად საქართველოს საზღვრებით არის შემოფარგლული და რომელი კუთხის რომელი მთავარზეა საუბარი, ამას, რასაკვირველია, არსებითი მნიშვნელობა არა აქვს. პირიქით, სწორედ ეს განწოვადებაა აწმუთა და წარსულის ურთველი კავშირის ჩვენების აუცილებელი პირობა.

გურამ ასათიანი წიგნში „სათავეებთან“ ისევ და ისევ ქართველი კაცის პოზიციიდან ეძებს შრომობიერ ლიტერატურასა და ფოლკლორში ერთს ძირითად, უზომავებს დიშან-თვისებებს. ქვემოთ ქარჩხაძის კი წოვადქართულის ძიებაში გაცილებით უფრო რთული და სახიფათო გზა აურჩევია. მისი მხატვრული მეთოდი იმაში მდგომარეობს, რომ იგი თითქოს ერთგვარად „განეყენება“ საკუთარ ხალხს და ხან უცხოელი მისიონერებს და ხან დაუძინებელი მტრის თვალით ცდილობს, ასე ეთქვას, „გარედან“ დაინახოს თავისი თავი და თავისი საშრობლოც. უადრესად დახვეწილი მხატვრული ოსტატობა იმისთვის საჭირო, რომ კეთილშობილი ბართოლომეო საკარნავალო წილად კი არ ეთქვას, არამედ გაცოცხლდეს, ხორცი შეიხსნას და ჩამოყალიბებულ ლიტერატურულ ხასიათად მოგვეცნოს. ასევე დიდი ფანტაზიაა საჭირო, რომ შრომელი ხალხი მტრის პოზიციიდან დაინახოს და დამყარობის თვალთ შეხედოს მის ხასიათს.

მოთხრობა „რამათ-ლუხუში“ მისჩნდილი და გაბოროტებული მოსულის — სულეიშანის — მონოლოგს წარმოადგენს. რამათ-ლუხუშის ბებერი გამყოფელი თურქეთში ჩასულ უცხოელს (ქართველ მოგზაურს) გულსატკბავლითა და სიძულვილით უუკება მოღალატე „გურჯერ-

ბის“ ამბავს, საკაცისა და ღურასანის „შენახეთობას“, გზად შეხვედრილი უცხოელი მღვდლის გაუგებარ თავგანწირვას.

განსაკუთრებით უჩვეულო და სახტერქონო ქართველი მკითხველისათვის მტრის თვალით დანახული ქართველები, მათ დადებისა თუ უარყოფით მხარეებზე მსჭვებოდა. მოხუცი სულეიშანი იფრინებს, როგორ გააცნოს „გურჯების“ ხასიათი მათზე უფრო გამოცდილმა და მრავლისმნახველმა ალი-მირზამ: „შურანიანთა არიანო, გვითხრა, ერთიმგორის სიყვით მოსვენების უკარგავთ და, ვინც მათ ამ თვისებას ბრძნულად გამოიყენებს, როცა დასპირდება, ერთმანეთის ოლად ვადაკიდებსო... გურჯების უფუნრობა უველაზე უკეთ მათ ამპარტახობაში ხანსო, თვითონ ურიცხვ ნაქოს ისე სასიკეთოდ მალავენ, თითქოს ერთი რამ ძვირფასი საგანჭური იყოს, უველაფერი შეიძლება გაპატონ, მაგრამ მათი ნაქლი თუ შეამჩნიე, ამას არამც და არამც არ გაპატონებენო...“

თითქოს „ზუსტად“ და „ამომწურავად“ დაუხასიათა ქართველები ალი-მირზამ თანამემამულეებს, მაგრამ მას ერთი, უადრესად მნიშვნელოვანი რამ გამოჩნდა; გამოჩნდა ის, რისი დანახვეც არ შეუძლია მტრის სიძულვილით დაბნელებულ გონებას. სწორედ ამ უგულისხმრობამ დაღუპა თურქების ქარი.

ახალციხიდან წამოსულ გზაბნეულ თურქთა ლაშქარს გზაში ქარზე ამხედრებული ქართველი მღვდელი შეეჩება. თურქები ჩქარობდნენ, რომ ღურასან მეფეს მოულოდნელად დასხმოდნენ თავს და მღვდელს საწრაფოდ უბრძანეს გზის ჩვენება. საქართველოს ისტორიამ გმირობისა და თავდადების მრავალი მაგალითი შემოგვიჩინა, — თვედორე მღვდლის თავგანწირვაც გამორჩეული ფურცელია ჩვენი ერის ცხოვრებაში. დიდა ოსტატობაა იმისთვის საჭირო, რომ მცირე ზომის მოთხრობაში ერთვნილი სახეი მატყობლდეს და მისი მხატვრული განხე შედგებოს ბეროკითა და პოტიკით არ შეიფეროს. ქვემოთ ქარჩხაძის მოთხრობაში არაფერია ნათქვამი მღვდლის სულიერ განუდებზე, მაგრამ მისი გმირობა თვით შერხაყკის შექრავს და რაღაც არჩემოსა და მარადიულს დაინახებს მის საკუთლში. „მღვდელმა ფერდობი აათვა, ქარი ზედ კლდის შირას შეაყენა, ჩამოდა და ჩვენკენ მოტრიალდა. ჩვენც შევდგეთო. ლაშქარიც შედგა. კლდე რაღაც უცხო ბრვეყილებით ირცელავდა დაცემულ სხეებს, სხვადასხვა ფერის ათინათი თვალსმომჩრეულად ირცელდა ერთმანეთში და — ო, აღაჰ! წამით მომჩვენა, თითქოს მზის მერყამულ შუქში გაბეული მღვდელი თავადაც მწვანავით აფრქვედა სხივებს...“

სწორედ ეს გამორჩაო თურქებს მხედველობიდან — ქართველებიდან უვრელა არ იყიდებოდა, ამ ხალხს კიდევ ჰქონდა შერჩენილი

თავგანწირვის უნარი. მტერი არ იცნობდა ქართველებს ნამდვილ ბუნებას და ამიტომ მღვდლის თავდადება ზორბოტი სულეიშანის თვალში სსწავული იყო: „...და იმ დროს, როცა შე კვლავ შეიკოვებ და ვინახებ მღვდლის შვესავით მოღვწეარ ხაზე, და თვალს დაეხუტებ, რათა ეს საშინელი ხილვა წედანდელივით მომეშორებინა, გვერდით ისმეილ ფაშას გაკვირვებული და ცოტა შეშინებული ზმა მომესმა: „მღვდლა ადაპსი თვალს მატყუებს, თუ ამ გურჯს თითოი ანაფორა აცვიო?!“

მღვდელი ქეშნარბატი მოწამებრბივი სიმშვიდით შეხვდა თავის აღსასრულს და ამ ბოლო წამს თითქოს მართლაც მოხდა სსწავული: „ეღვამ დაკვება და თითქოს დაავიწედა, რომ ისევ უნდა ნაშქრალყო, დიდბანს ერთი ცაზე“.

მტერი სულიერად გატყუბილი და დამარცხებული იყო. იმ ზღბთან ბრბოლა, ვსსაც ასეთი სსყვარული შეუძლია, იოლი ნამდვილად არ ჩანდა. „მოვდიოდით უკუნ დაშეში, — უვება სულეიშანი, — ლევის რისხვასავით ქუბდა და ელავდა. ცა ლამის მიწაზე ჩამოსულყო. მოვდიოდით და უკან, როგორც საკუთარი ჩრდილი, ფებდაფებ მოგვდევდა ბედისწერა — იმ წყუელი მღვდლის სული, რომელიც ვერ მოკალო...“

მართლაც რომ ჩინებულია ამ მოთბრობაში მწერლის გარდასახვის უნარი, მაგრამ რა შინაი აქვს ამ გარდასახვას? რაღა შინაცდამაინც უცხო თვალთ დანახული საქართველო უნდოდა ეჩვენებინა მწერალს? „საქმე ისა, — კეთხლობთ მოთბრობაში „ანტონიო და დავითი“, — რომ ეს ზალბე უცხოელებს რაღაც ვანსაკუთრებული მოწინებით უფურებს. ერთი უცხოელის აზრს მეტ ფასს ადებენ, ვიდრე ახი თავისიანისას, თუნდაც ასივე ბრბენი და საქმეში კარგად ჩაბდელი იყოს“.

შეიძლება ამის გამოც არის, რომ მწერალი არსად არ ჩანს ამ ნაწარმოებებში. არ გავწუხებებს და თავს არ გვახვევს თავის მსჭელობებს. ქემალ ქარჩხაძე საოცრად ენდობა შეიოხვეებს, ენდობა მის წარმოსახვასა და ფანტაზიას და ნახვეარბრონიბთ ზატავს ზებულონს, ისხარს, იოველ ბატონიშვილს.

ზებულონის გამოჩენას ქართულ მწერლობაში ახალი ლიტერატურული გმირის დაბადება მოჰყვა. ზებულონის მბატკრულ სახეში გაერთიანებულია ქართველთა ეროვნული გმირის ძლიერებაც და ცოდვით დამბინებულთ, ტყვიადებთ დაღლილთ სულის სიძაბუნით. წიგნს — „ზებულონი: შურისძიება. სსყვარული. სიკვდილი“ — კარგად მოწესრიგებული სიუჟეტი და ჩანაფიქრის საერთო მიზანდასახულობა იხე ამოლიანებს, რომ იგი დიდ ეფექტს ახდენს, როგორც ერთი მთლიანი ნაწარმოები და აუცილებელია, რომ შეიოხველმა ასეც მიიღოს — ერთ მთლიან წიგნად. ამ აუცილებლობას იხილ ვანაპარო-

ბებს, რომ წიგნის დასაწისილ და უნაღლიც, ძალზე ოსტატურად რომ კრავს მთელ ნაწარმოებს, ერთი და იგივე მისტიური სცენაა. „მრავალი წლის შემდეგ, როდესაც ნაშგარბული-ბატალია და უთვალავი ფართაკით დაღლილ-დაქანებული როგორც იქნა ვასცდა ვიწროსა და ბნელ, შშორის სუნით გაუღწეილ ზერელს და კაშკაშა სინათლენი მოხვდა, ზებულონმა დაიწახა ცისფერი სიკვდილი, რომელიც აუვავებული ნუშისა და ტყემლის თორ ტვერს გამოეყო, ტრელ მინდორაზე დაეშვა და მსკენ გამოეშურა“. ასე იწყება ზებულონის ციკლის პირველი მოთბრობა — „შურისძიება“ — და სიკვდილისა და ზებულონის შვერთების წინ, თითქოს ზებულონის თვალწინ წამის ერთ შეასედში კინოფირბივით ფართალდება და კიდევ ერთხელ გათამაშდება მთელი მისი ცხოვრბესეული დრამა.

მთელი ცხოვრბების მანძილზე ზებულონის გვერდით, თითქოს ზელის ერთ გავწედნაზე, არსებობს რაღაც ისეთი რეალობა, რაც ამ ცხოვრბების კანონებს არ ემორბილება — ეს ზდაპრის რეალობაა, ბედწიერების საუფლოა, რომელიც ისე ახლია ზებულონთან, თითქოს უოველთვის შეიძლება მასში გადახვლა. იოველ ბატონიშვილი თვითონ მობრბანდება წყარობს. თვალში, ზებულონს სხვებში გამოარბებს და თავის ტაძარში დაიბარებს. თან სახარებასაც აწუქებს. ბედწიერება ზელის ერთ გავწედნაზე.

მაგრამ, როგორც ჩანს, ეს შვეგრბნება შორენებობითა, ილუზორბულია. იმ რეალობიდან, რომელშიც ზებულონი ცხოვრობს, ვნა არც იოველ ბატონიშვილის ცოდვით განათებული ტარბსიკენ შიდის და არც იხევე ერბსთავის ამავე ქალის სსყვარულისკენ. ზებულონს ერთადერთი, ეკლიანი და დაუფახებელი გზელიის წინ, — მან ტანჯვა-წველობით უნდა იცხოვროს და უსახელო გმირად უნდა მოკვდეს. მაგრამ „უინ შესულა ისე ნათელში, რომ სატანჯველი არ გაველო — თუნბნება ისხარს იოველ ბატონიშვილი, — უნდა დავიტანწოთ, ისხარს, ძალიან უნდა დავიტანწოთ. ბედწიერ ქვეყანაში რომ ვცხოვრობდეთ, იქნებ მე და შენ ზელიც კი ჩაკვექნია და გვეტყვა: რაღა ჩვენ, სხვამ იფიქროს და სხვამ იმტვიროს თ. ვი! მაგრამ ვაი რომ ისეთ ქვეყანაში ვცხოვრობთ, უველამ თუ არ ვიფიქრეთ და უველამ თუ არ ვიზრუნეთ, მუდამ ბნელ ხაროში ვისბდებთ და შშის სინათლენზე ვერასოდებს ამოვალთ“.

შრავალმბრბივი, საქმოდ რბოული და მეტად სინტიერბოა ზებულონის სახე. იგი მამწინ შეეწახება რეალურ ცხოვრბებს, როცა დარბოშვილები მამამისს ნაწახებით აკუწავენ და ზებულონს ისღა დარბენია, რომ შურა იბიოს და შეშდეგ, საზარელი მკვეილობით დამბინებული სული მთელი ცხოვრბება აბრბის და ჩუშად

ტანჯოს. „განა ეწადა დარაშვილების დაბო-
ცვა? მაგრამ დაბოცა, ვინაიდან სოფელმა ჩუმი-
რისხეთი უბრძანა, დაბოცო“ („ზებულონის
სიკვდილი“). მან სწინელი, საზარელი მკვლე-
ლობით მოკლა დარაშვილები. თითქოს მაის
ნაქებით დაფლული სხეულის ნახვამ ზე-
ბულონის არსებაში ის მხეცი გადავიდა, რომ-
ლის არსებობაც თვით ზებულონსაც არ იცო-
და. ამას კი განსაცვიფრებელი სისასტყე და,
გარკვეული აზრით, სრულიად გაუგებარი საქ-
ციელი მოხუცა. ზებულონს შეეძლო მხოლოდ
მამამისის მკვლელები — ძმები — დაებოცა,
მაგრამ მან ეს არ იკმაობა და როცა მკვლელები
თავის ცოლშვილთან ერთად გამოქვაბულში
ემალეობდნენ მდევარს, ზებულონმა გამოქვა-
ბულის ერთადერთ გამოსასვლელს ისეთი ღო-
ბა დაუყო, რომლის ამოღებაც შეუძლებელი იყო.
შემდეგ წვიმის წყალს ჭრა გა-
ყვალა ღობით დაგმარული გამოქვაბულის
ყელისკენ და მთელი ოჯახი, ქალებიან-ბავშვე-
ბიანად ამ ხაფანგში გამოაბრკო.

ამ შემზარავმა მკვლელობამ თავისებურად
განსაზღვრა ზებულონის ცხოვრება. ეს ცოფა-
მუღამ თან სდევდა ზებულონს. თითქოს მთე-
ლი მისი შემდგომი ცხოვრება — ერთგულად
გმირის ტანჯვა-წვალებით დასერილი ჭრა —
სწორედ ამ ცოდვის მოსაწინებლად განვლო.
მან ერთხელ ისიც კი იფიქრა, „რომ საკუთარი
თავის ბატონ-პატრონი თვითონ არ იყო, რა-
ღაც უცხო ძალა განაგებდა, რაღაც უცხო ძალა
მბრძანებლობდა. შერე და შერე თითქოს იცნო
კიდევ ეს უცხო ძალა: დარაშვილები იყვნენ-
დარაშვილები უსზღდენ გულ-გაწმში და ისი-
ნი ატარებდნენ თავიანთ ნებაზე. თითქოს მას
კი არ დაუბოცავს დარაშვილები, დარაშვი-
ლებმა თავიანთი სიცოცხლის ფასად იყიდეს
იგი და ახლა მათი უმა და მონა იყო, მათ ნე-
ბას ასრულებდა, და რაც არ უნდა ჩაედინა,
ყველაფერი მათი კარნახით უნდა ჩაედინა“
 („ზებულონის სიყვარული“).

ზებულონმა მთელი სიცოცხლე ზურგით ათ-
რია იმ ღიადის სიმძიმე, რომელიც ოდესღაც
სახედისწერო გამოქვაბულს დაუყო.

მწერლის სათქმელი ზებულონის ციკლში
უარესად მძაფრი და დრამატული მოქმედე-
ბის საშუალებით იშლება.

ამ სათქმელის გამოსახატავად ჯ. ქარჩხაძე
ფორმის სფეროშიც ეძებს სიახლეებს, თუმც
ე. წ. „ტრადიციული“, „კლასიკური“ სტილს,
როგორც წესი, არ დაღატობს. უფრო მეტიც,
ჯ. ქარჩხაძის პროზა კიდევ ერთხელ ამტკი-
ვებს იმ კომპარატივებს, რომ ე. წ. კლასიკური
სტილის შესაძლებლობები ფაქტობრივად ამოუ-
წურავია და გამოსახვევს ტრადიციული ფორ-
მები ალბათ არც არაფროს დაძველებდა. ეს
კია, რომ დღეს მწერალს მართლაც რაღაც არ-
სებითი უნდა ჰქონდეს სათქმელი, რომ კლა-

სიურის მწერლობისთვის დამახასიათებელი მხა-
ტრული სისტემით აგებულმა ნაწარმოებმა
მთლიანად გაიტაცოს და ჩაიბრუნოს მკვლევარ-
ი. „ნაწარმოების საძირკვედშია ჩვენი ხატე-
ყოველთვის გარკვეულ, ცხადად გამოკვეთილ
იდეა-პრობლემას დებს. იდეა შეაკრად აწესრი-
გებს მხატვრულ სტრუქტურას, კომპოზიციას,
სტილს. მოქმედებს ზედმწივენითი მომჭარნო-
ბის, ზუსტი გათვლის, მიზანშეწონის პრინცი-
პი: არც ერთი სიტყვა, ფრაზა, შტრიხი ან პა-
საფი, რომელიც მთავარი აზრის, ძირითადი სა-
თქმელის ნათელსაყოფად არ იქნება მიმართუ-
ლი“ (თ. ვახაძე, „სახეები და პრობლემები“,
გვ. 29).

უფრო პერსონაჟი, შეიძლება ითქვას, იდეა-
ხასიათი ერთი საერთო კონცეფციის გახსნა-
კენ არის მიმართული. ამ თვალსაზრისით ზე-
ბულონის ციკლი ბევრ ამოღებურის სახის მხა-
ტვრული ფუნქციის გააზრებას ძალზე დიდი
მნიშვნელობა აქვს.

ბექას ხასიათის უშუალოდ მოქმედება და
დილოჯი კმნის საერთოდ ჯ. ქარჩხაძე თავის
პერსონაჟებს ძირითადად ამ ხერხით ხატავს.
იგი მკითხველს უშუალოდ მოქმედებაში უხ-
ნის, გარე სინამდვილესთან ურთიერთობაში
უხსნისათვის გმირს, საკუთარ შეხედულებებსა
და სიმატია-ანტიპათიებს კი მას თავს არ ახ-
ვევს.

ამოღებური ყველას იმეტებს და ყველაფერს
წირავს (მათ შორის საკუთარ სიყვარულსაც)
ერთი მიზნის მისაღწევად — ქართლის გადამ-
არჩენად. „მხოლოდ ქვეყანაზე ზრუნავდა, სხვა
ყველაფერი არაა მიანდა, და ქვეყანას რომ
დასჭირებოდა, ერთს არ შეუყოყმანებოდა, ისე
გავწირავდა დაუფიქრებლად და დაუეთხოვად,
თითქოს სიცოცხლე მისგან ვკონდა ნაბოძა-
რი“. ბექას შემუდლი უყვანდ დაიბოძა, შოლა-
ლტის ნიღაბიც მოიაროს, რადღენ მწარტე არ
უნდა იყოს იმის შეგნება, რომ ერთ მშვენიერ
დღეს შეიძლება სრულიად უსახელოდ დაიღუ-
პოს და მშობელი ქვეყნისა და ერისათვის სა-
მუღამოდ მოალატედ დაჩრქვს. ზებულონი კი
ხსნის მხოლოდ ერთ გზას იცნობს — ბრძო-
ლას. ბექა უფრო მოქნილია და შორს იყურე-
ლას: „ზოგჯერ გამკლავებაზე უფრო მეტად გა-
დარჩენაა საჭირო, — ეუბნება იგი ზებულონს,
— ქართლი განა მიწაა ქართლი ხალხია. ხალ-
ხს თუ აღარ იქნა, ცარიელ მიწას ზვალ ევბ
სარსეთიც დატრქვას. ეხლა მორჩილებაა საჭი-
რო. როდემოდ, არ ვცი“.

ეს არც თავის მართლებათა, არც ბრმა მორ-
ჩილება და არც შეგუების სამარცხენო სურ-
ვილი. ბექა ამოღებურის მორჩილება დიდი კეკა-
ქუბილის წინ ჩამოვარდნილ დუმილს წააგავს.
იგი ფრთხილად, დიდი ოსტატობით ქსოვს შე-
თქმულების ბადეს, რომელშიც ისკანდერ-ხანი
უნდა გააბას და სამშობლოს ტახტს ღირსეული

შევიკიდრე — მანუჩარ ბატონიშვილი დაუბრუნდა. ამ შეთქმულებას მომზადებას კი ბევრია რამ ეწიარება. მათ შორის ნესტანისა და ზებულონის ტრაგიკული სიუჟეტულიც. „კაცო რომ იხადება მარტო თავისთვის არ იხადება“ — ეს არის ბექას სამოქმედო პრინციპი და იგი სხვებსაც აიძულებს, რომ ამ პრინციპით იცხოვრონ. ხოლო „ზებულონი, ჩანს, მარტო სხვათათვის დაიხადა, რადგან თავისი ყველაფერი წააგო“.

უცნაურ დროში ცხოვრობენ ზებულონი და ბექა. საქართველოს ისტორიამ იყოს მავალთები, როდესაც ქართველი შეთქმულები ქვეყნის ათავისუფლებდნენ, სახალხო გმირებად ქვეყნელები კი სიკვდილით ისჯებოდნენ. ისამაინის დიდ მოედანზე მოქვეყნეს თავი ენამოსწრებულსა და პოლიტიკური ინტრიგების დიდოსტატს, ბექა ამილახვარსაც.

ამდენი რამ ეწიარება ქ. ქარჩხაძის მოთხრობებში ამ დროებით გამარჯვებებსა და საქართველოს ჩამოვარდნად დროებით ხიშვიდებს, რომ უნებლედ ეტყუა კი ჩნდება: ამართლებს თუ არა მიღწეული მიზანი ამდენ მსხვერპლებს? „დიდი ამბები დატრიალდა ქართლში. დიდი ამბები დატრიალდა ზებულონის ვულშოც და არაფერ უწყის, ამ ამბებთაგან რომელი უფრო დიდი იყო“.

ზებულონის ცუკლის („ზებულონი: შურისძიება, სიყვარული, სიკვდილი“) უდავო ღირსება იხივ, რომ იგი არა მარტო ქვეყნის, არამედ პიროვნების ათავისუფლებაც მოვლითხრობს. ქვეყნის უბედურება სწორედ იმაშია ჩანს, რომ პიროვნებას თავისუფალი არჩევანი ვერ გაუძლეობია. ზებულონს მიიღი ცხოვრება მწიგნობრობა იზიდავდა, მაგრამ ზმლის ტრიალში გალია ცხოვრება და იხე მოკვდა, რომ წერაკილხა ვერ ისწავლა.

საშინელია რეალობა, სადაც არც ერთ ოცნებას ასრულება არ უწერია. ზებულონი ერთხელ მართლაც იდგა ბედნიერების კართან, მაგრამ იგი ზღაპრის გმირი არ იყო, რომ უკუდაფერი ბედნიერი სიუჟეტულით დამთავრებულყო. მისი სიუჟეტულის ამბავი შემადარწუნებელი ტკივილით დამთავრდა. მოთხრობის — „ზებულონი სიყვარული“ — ფინალური სცენა სიკვდილად დაკონურა, მააფრი და ემპოურად დაშურტული ფრაზებით არის აგებული.

გამოქცეულმა ზებულონმა და ნესტანმა და მათ დასაბრუნებლად გამოდევნებულმა ბექამილახვარმა სადავც, დაბურულ ტყეში, მიუვალ ტაძარში უნდა გადაწყვიტონ: დაბრუნდება ნესტანი და ქართლის გამამადაინებულ მეფეს — ესკანდერ-ხანს გამოყვება ცოლად, თუ ბექა გააპარებს შეუვარებულებს და ქართლს კიდევ ერთხელ აოხრდება გამამანავარებული ესკანდერ-ხანის ბრძანებით. არჩევანის შესაძლებლობა ფაქტორად მოჩვენებითია. სამივემ კა-

რდად იყოს, რომ ქართველთა გათავისუფლებაც ვერ ააგებენ: საკუთარ ბედნიერებას (ქალკაცი ქვრ სიუჟეტულშიც არ გამოტყდომია ტომანესს).

აი, სწორედ ასეთი უაღრესად დამაბული და დრამატული სცენის დროს შედავდება ქ. ქარჩხაძის მწერლური ოსტატობა.

ბექა თავის სამქმედს რომ ეტყვის შეუვარებულებს, მერე მარტო დატოვებს მათ საყდარში. „...ახლა ისინი თვალეში უფურცდებდნენ ერთმანეთს და ნესტანმა უცერად გაიღიმა. ევრლებურად, კარგად — ჩანს, მართალია, რომ მწიგნობრები მარტო ზღაპრებში ყოფილან... მაშ, მწიფილობით, ბაუბაუდეცო.“

ნესტანი შეტრიალდა და წავიდა. ნელა მიდიოდა, მაგრამ საყდრის კარშივე შორი არ იყო. გამოაღო, გაუღა და გაქრა.

თავიდან ზებულონი არაფერს ვრძნობდა, მაგრამ მერე, როცა მის გაწაფულ უფრს ცხენების ფეხებს ხმა შემოესმა, რომელიც თანდათან მისუსტება და ბოლოს სულ მიწვდა, თითქმის კარს ღიად დარჩნულიეს, რაც კი სადმე ნადვრელი იყო, სულ მის სხეულში შემოვიდა, იქნარობა აავსო და ბოლოს, ყველში რომ ვეღარ დეტია და გაეჩხირა, მწარედ, მაღლივით აქვითანდა“.

ამგვარი დახასრული კლასიკურმა მწერლობამ შექმნა და დიდი ოსტატობა სჭირდება მწერალს, რომ ასეთი ფანტისის დროს ზომიერების ვრძნობამ არ უღალატოს. ერთი ზედმეტია ნიუანსიც კი საკმარისია, რომ სულისშემძვრელი ტრაგედია ბანალურ მელოდრამად გადაიქცეს. ამიტომ აღწერს ასე „ძუნწად“ და ოსტატურად ამ სცენას ქ. ქარჩხაძე.

„ზებულონი სიკვდილი“ კიდევ ერთხელ ჩაფიქრებს მყოფეულს პიროვნების ბედზე ართულ-ღარულ და დაქვეითების გზაზე დამდგარ ქვეყანაში, ქვეყნის სამსახურზე, დაღატაზე, თავდადებაზე და, რაც მოავარია, ისევ და ისევ წელში გატეხილი საქართველოს ბედზე.

მაგრამ მოთხრობაში სხვა რამეც არის არსებითი. ზებულონმა ქვეყნის სამსახურში თავისი, პირადული ყველაფერი დაკარგა. სამშო, ბლო კი კვლავ ახალ-ახალ სამსახურს ითხოვდა მისგან. „რა არის ასეთი ეს ქვეყანა, რომ რამდენიც არ უნდა ემსახურო, არა მყოფის და ახალა და ახალ სამსახურს ითხოვს? — ფიქრობს ზებულონი, — ქართლი ვანა მიწაო, ბექა ამილახვარმა, ქართლი ხალხია და ხალხი უნდა გადავარჩინოთ. მაშ ზებულონი ვინდა? ვანა ზებულონი კი ხალხი არაა? ვანა ზებულონი კი ქვეყნის შვილი არაა? ქვეყანამ რომ ყველა თავის შვილს ის მოთხოვოს, მსხვერპლად შემომწერიო, ვიდასთვის უნდა ასეთი შეწარულობა?“

ზებულონი ტანჯვითა და ტკივილით მიუყვება ეროვნული გმირის გზას. იგი უსახელო გმი-

რია, დაუფასებელი. ხანში შესულს მას მოღალატედ გამოაცხადებს ქართლის მეფე და გასამრჩელოს დახარბებული მისვე გარდაღები ზურგში ისრების სროლით მართლაც მოღალატესავით მოკლავენ. უცნაურ უმადურობას იჩენს ხალხი და ქვეყანა მისთვის თავგანწირული ვიჩიასდამი.

მაგრამ საუვედური მაინც არხად ჩანს. ეს მოთხრობა ერთი შეგნებით არის დაწერილი: „სატარა ქვეყანა დიდი სატყვიარია, ზღვლები რომ ვაშალო, თავ-ბოლოს მიწვედები. ასეთ ქვეყანას სხეულავით უნდა ვრძნობდე და, როცა შენს მიწაზე უცხო მოძალადე დადის, ისე უნდა გტკიოდეს, თითქოს შენს სხეულზე დადოიდე და შენს სხეულს თელავდე“.

ეს კათალიკოსის სიტყვებია. მისი სიკვდილი ერთ-ერთი უველაზე მშტად ეფემტური და შთამბეჭდავი სცენაა შთელ მოთხრობაში.

ზებულონი თავის საფარში სიმწრით თავადებს დახუტავს, რომ არ დაინახოს, როგორ გაუფრის გულში დანას მოღალატე თავადი კათალიკოსს. სწორედ ამ მოღალატე თავადის ენახობა უნდა გაიგონ ქართველმა შთქმულეებმა და კათალიკოსის თავგანწირვის ფასად ზებულონის უფრს მიწვედმა მისი სახელი:

„კათალიკოსი რამდენიმე წამს ისე იდგა, თითქოს არა მომხდარაჲს რა, მერე სუტის ხმით, მაგრამ წედანდელოვით ჰგაფიოდ თქვა:

— გარსევან ორბელიანი უოფილხარ... და ჩაიკეცა. ჩაიკეცა, გვერდზე გადავარდა და გულადმი დაიცა“.

ქ. ქარჩხაძის სტილი უადრესად ლეონორია. როგორც ეპიკოთ, მწერალი ენდობა მკითხველის ფატახას და ზედმეტად დეტალებით არ ტვირთავს მოთხრობას. ამ ეპიკოდს არ მოსდევს ზებულონის სულიერი ტკივილების აღწერა. მას თავისით უფრო ნათლად წარმოადგენს ჰეიბიველი, როდესაც ზებულონი კბილების დრქილით ამბობს: „ის ერჩივნა ვარსევან ორბელიანს, დედის მუსლიდან არ გა-მოსულეოი“ ან უღონოდ, ზურგულით რომ კოხტულობს: „ნეტა კაცი რად დალატობს, შალეც, ქვეყანას?“

„ზებულონის სიკვდილი“ — ამ ციკლის მე-სამე და უკანასკნელი მოთხრობა — მწვევე ეროვნული ტკივილებით დახერილი და მშტ-ვრულად უწადოდ შესრულებული შთამბეჭდავი ნაწარმოებია. იგი ასრულებს ზებულონის სევდიან ისტორიას და მის ფინალიში, „ხანგრძლივი ხეტიალით ამბობს: „ის ერჩივნა ვარსევან ორბელიანს, დედის მუსლიდან არ გა-მოსულეოი“ ან უღონოდ, ზურგულით რომ კოხტულობს: „ნეტა კაცი რად დალატობს, შალეც, ქვეყანას?“

ბის წინ რომ დადგა და ამ ერთ წამში ზებულონის თვალწინ კინოფირივით გაიელვა მთელი მისი დრამატული ცხოვრება. მწვევე ქველ ქარჩხაძის პროზა უაღრესად მწვევე ურია. მას ვასართობად ვერ წაიკობავ. იგი სულიერი ძალების სრულ დაშავას მოიხივებს და ამ მკითხველს, რომლისთვისაც არის იგი ვათვალისწინებული, შშიმე ტკივილს აუწენებს, ტკივილს, რომლისგანაც კათარზისი უნდა დაიწყოს...

ქვეყნის მწვევე პოლიტიკური კრიზისის დროს თამაშდება ზებულონის, ისახარის, ნესტანის, ბეკასა და ისკანდერ-ხანის ცხოვრება-სხეული დრამა. ქვეყნის პოლიტიკური კრიზისი და დამლა-დანაწევრებისაკენ მიმწრაფება კი უკადლად ვერ ჩაივლის. არ შეიძლება იგი ზნეობრივ-ეთიკურ პლანშიც არ აისახოს. და თუ მორალურ კრიზისზე ზებულონის ციკლში საგანგებოდ არ არის საუბარი, „ანტონიო და დავითი“ მთლიანად ამ პრობლემის გაშლასა და ანალიზს ეძლევენ. ერას მორალური სახე, ზნეობრივ-ეთიკურ ნორმების რევეა იმ მასშტაბის პრობლემებია, დავით გურამიშვილიცა და ილია ქუავაძის დონის მწერლები და მამულიშვილებია რომ ზედავდენენ წერას.

მაგრამ ზ. ქარჩხაძის პროზა სწორედ ამით არის ესოდენ დახანზიანებული და თანადროული მთელს მიმდინარე ლატერატურულ პროცესში, რომ იგი ქართული მწერლობის ხატეეთესო ტრადიციების უშუალო ვაგრძელებია და ვანახლებია. ჩვენს თანადროულ ხანამდვილეში სრულიად ახლებური სიმწვევე და ახლებური მდერადობა ენიჭება ერას მორალური სახისა და პრინციპების შესახებ მსჯელობა.

საკუთარი თავი რიგიტურად შეფასება აღ-ბათ შეიძლება. ამიტომ მოთხრობას „ანტონიო და დავითი“ ქვესათარად წერს. შრიფტით მომწვევია: „ნაწვეუტი წიგნიდან“ „სიტორიები და ზნე-ჩვეულებანი, ანუ ადწერა ქვეყნებისა, რომლებიც ღვთის უწვევით მშვიდობიანად მოიარა მოგზაურმა და ვაჭარმა ბართოლომეო ღინიკოზ, მოთხრობილი ხსენებული დანიის მიერ დაწერალებით და შეუღლაზიგებლად“. ეს არ არის მემორარული ენარის პაროდირება (თუმც, ცხადია, აქ არც მსუბუქი-ეუმორი უნდა გამოვრცხვოს). ეს ვაუტუბობის ის ხერხია, რომელიც შეგაძლებინებს უფრო ახლოს მიხვიდე, უცხო თვალთ დანიხო შენთვის ჩვეული და მშობლიურა. ამიტომ ზის ბართოლომეო სადღაც, ევროპის რომელიღაც შორედელ ქვეყანაში და, „როცა ქარი ქარის და წვიმა არიხად და მონოტონურად უყაუუნებს ფანჯარებს“, იკონებს კოლხეთს, დავითს და ანტონიოს...

და შეუბრატებელი, მახვილი თვლით იწყება ანალიზი საკუთარი ბედისა და უბედობის, ვატანისა და დალატის... ნაწარმოებში თი

ოქოს უკანა პლანზე გაიყვანეს ახალგაზრდა პატარა-სა-საზღვროს ხაზი, რომელიც პარტიულ-საზღვროს აგონებს „სხელ ქურდულში გამოწვევად“ ხედავს, რომელიც რა დარწმუნდა, წყნად ვერ ვარაუდებდა და შუის ვერ შეეცდებოდა, კეთილმინდობითად შეეცადა იმ გარემოს შეგუებოდა, სადაც ცხოვრება უზღვევოა, დიდხანს ფარობილია უფროსისა და ინტრიგების ქსელში და ბოლოს შემადგენელი ტრაგედიით დასრულდა სიცოცხლე“.

ქ. ქარჩხაძე იმ მწერალთა რიცხვს ეკუთვნის, ვისაც ადამიანი, უპირველეს ყოვლისა, უაღრესად დაძაბულ დაკარგულ სიტუაციაში ანტიტროპებს — იმ მომენტში, როდესაც ადამიანი ერთხანად იხსნება და თავის კენჭსავე ხატის დასახლებაში. ამ კარგისულ სიტუაციის კი მწერალი, როგორც უკვე ვთქვით, ზნობად ერის წარსულიდან იღებს.

შეუთხმევე საუბრის საქართველოს დაქვეითების ფსიქოლოგიური საფუძვლის შესახებ იკვან ქავაშიშვილი წერდა: „უიმედოდ სიცოცხლე, თუ შთაღებ შეუძლებელი არა, უხალხო ცხოველურ არსებობად იქცევა ზოლმე. ბოლო რამდენადღაც უფრო ძლიერია აზრით, იმდენადვე უფრო ძლიერია ზოლმე ამ იმედების გაკრუბით გამოწვეული სახორცეობა. დიდი, სტატიური უბედურების, ან ძლიერი მტარისაგან დამარცხების შემდეგ იხსნება და გამოხატვის უიმედობის გრძობა და შიში ზოგჯერ დამარცხებული, გაპირებულში ჩაგრული ერის წინადაცხადებს, სულერად აქნანებს და წინადაცხადებს ამახურებს ზოლმე, ასეთ მდგომარეობაში ადამიანის არსებობაში ეგონატორი გრძობა და ცხოველური თავდაცვის ადგილზე და შიშინ პირად კეთილდღეობაზე მარტოობა. პარტიულად სწავლეს ზოლმე და სახელმწიფოებრივობა და პირდაპირ ინტერესი ერისა და პირდაპირ სულსკვეთების თუ შიშის ბარბოსებს. სახელმწიფოს შემადგენელი ერთეული, თვით ერის პარტიულად უპირველესად თავისი თავის, თავისი თემის, თავისი უფლის გადაარჩინაზე იწყებს ფიქრს და სერს. თუ კეთილდღეობაზე მარტოობის მოვალეობის თავითაც მოცილებს სცდლობს. რომელიც რომელიც ფიქტური სხეული განსაცდელის დროს თავდაცვის მიზნით აკუმულირება და თავის ქვეყნი ძებნა ბოლმე, ისევე სოციალურ სხეულს ემართება და რაც სახელმწიფოს და სერსთვის ძალის უკვე იმედგადაწყვეტილობა ბოლმე ვარაუდებულ, ასეთ პარტიულში შეიძლება სახელმწიფოებრივობის დაქვეითებისა და დაშლის პარტიულ დაწესება“ (ივ. ქავაშიშვილი, თხზულებანი თორმეტ ტომად, ტ. III, თბ., 1982, გვ. 402-408).

მორალურ-ეთიკური პრინციპებისა და ინტერესი ქველ ქარჩხაძის ადრეულ ნაწარმოებებშიც შეიმჩნეოდა (განსაკუთრებით რომანო-

„მდგომარეობა“, მაგრამ „ანტონიო და დავითი“ მანაც გამოხატულია. ეს მოთხრობა არა მხოლოდ აწრობრივად, არამედ მხატვრულ-ტროპების მხრივაც უდავოდ მწიფეობისაა. შეიქმენა თანამედროვე ქართულ მწერლობაში. ამ მოთხრობის თვისებური ფორმა უკვე იმანვე მოავითითებს, რომ მწერალს რაღაც განსაკუთრებული სათქმელი აქვს. მაგრამ რა არის ის განსაკუთრებული და გამოჩინებული სათქმელი, რაც ასეთ გამოჩინებულსა და განსხვავებულ ფორმას ითხოვს? მოთხრობაში „ანტონიო და დავითი“ სხვადასხვა სახის ისტორიული და წინადაცხადების მოხდენებისა დასწრით, მაგრამ მოავარი მანაც ადამიანის ბედზე და მის დანიშნულებაზე დაუჭირებია. ეს ფიქრი მოქმედებითა და ემოციურად მათარად დაშუბტული კლიმატით არის გადმოცემული, მაგრამ ამავე დროს იგი განსჯის ფორმასაც იმარტუნებს და ეჭვსა და ტყვილსაც იტყვის.

„იქნებ ყოველივე სიცხიანის ბოდავამ? იქნებ არაფერიც არ არსებობს? იქნებ შოთლი ქვეყანა მძიმე სენითა შეპურობილი და ვეღვაფერია — ცოდავია, მაღლიც, სიცოცხლეც, სკადლიც, დეირთიც, სასარებაც, ცხადიც, სწავლიც — ვეღვაფერი მხოლოდ სწულას გონების მოღანდება?“ — ამ სიტყვებს ტრაგიკული პირადება ამბობს — დავითი — უკანალი, რომელიც ანტონიოსთან შეხვედრის შემდეგ ქრისტიანული მომანიების გზას დაადგა.

ამ ორი, ერთმანეთისაგან სრულიად განსხვავებული ხასიათების ზატვის დროს ქ. ქარჩხაძე განსაკუთრებულ მხატვრულ ოსტატობას აღწევს. ორი სხვადასხვა ქვეყნის შვილი, სხვადასხვა მორალის, ერთობისაგან რადიკალურად განსხვავებული ცხოვრების წესისა და შეგნების ადამიანი — ანტონიო და დავითი — ერთნაირად განწირულები არიან, რადგან იხიან ბრმა შემოსევამ იმ ქვეყანაში შეაგედრა ერთმანეთს, სადაც „ყავი რომ სამართლის გზას მიავრებს, მისი შველა უკვე ძალიან ძნელია“.

ანტონიოც და დავითიც ორიგინალური ხასიათებია მდიდარი ლიტერატურული ტრადიციების ქართულ მწერლობაში. ეს ლიტერატურული სახეებიც და ნაწარმოების მოავარი სცენაც — მათი შეხვედრა პირისპირ „უშეშის ციხეში“ — ასეთი მხატვრული ხერხებით არის შესრულებული, სადაც მოავარი ფუნქცია მოულოდნელობის ეფექტს ენიჭება. მოულოდნელობის ეფექტის გამომხატვლობითი საშუალებები სერსთოდ ერთ-ერთი ძირითადი კომპონენტია მთელი მოთხრობის მხატვრულ სისტემაში.

დავითის მხატვრული სახე, შეიძლება ითქვას, იუველური სიფრთხილითა და სიწესტიით არის შექმნილი. როდესაც მწერალმა ე. წ. „უარყოფითი“ გმირი უნდა დახატოს და თავის მისი ტრაგედიით უნდა შექრას და შეიძარწუნოს მკითხველი, აქ არა მარტო დახვეწილი

მხატვრული ოსტატობა, არამედ დიდი ზომიერების გრძნობაცაა საჭირო. ერთი ზედმეტი ფრაზა ან ზედმეტი სიტყვა მწერლისთვის შეიძლება საბედისწერო გამოდგეს — მკითხველის დაძაბულობა თუ მოეშვა ან თანაგანცდის გრძნობა გაფერქმართლდა, დიდი სიფრთხილით ხავები შენობა ერთხანად დაიჭრება და გაყარტვრდება.

დავითს გამოჩენას წინ საქმიად ვრცელო ინფორმაცია უძღვის, რომლებსაც კარგა ხნის მანძილზე, ნელ-ნელა, თანდათანობით იღებს მკითხველი. უჩვეულოა ყველაფერი, რაც კი საქართველოს ამ კუთხეში ზედმეტად უცხოელ მსოფრთვეს: „საერთოდ სიცოცხლე აქ, თითქოს რაღაც ძარღვი ჩასწიდობიაო, უცნაურად ჩუმად მიედინებოდა, დუნად, გაუბედავად, მჭრთხალი მოთმინებით...“ ამ უჩვეულობას თავიდან უცხოელებმა ვერც ამჩნევდნ და არც აქცევენ რაიმე უურაღებებს, მაგრამ თანდათან სასეკარალო გამოდის ის შიშო, რომელიც ამ ხალხს გულს უღრღნის და აბერვებს: „ეს ხალხი თითქოს ორმაგი შიშით იყო შეშინებული — ეშინოდა და, რომ ეშინოდა, ამისაც ეშინოდა“.

დავითი უჩადა, შეუბრალებელი და სასტიკი უჩადა. მას არაფერი სცხია ამ რომანტიკული, კეთილშობილი უჩაღებისა, რომლებიც უოველთვის ბაბლავდნენ ჩვენ ხალხს. ქართველებისთვის ხომ ერთხანად საყვარელია არსენა მარაბდელიც, დათა თუთაშაშა და შეიძლება თვით რიბს ჰქუდაც კი. მაგრამ საყვარელია სწორედ იმდრო, რომ მათ ხასიათში ძალზე ბევრია პეროიული, ამაღლებული, რომანტიკული. არაფერი ამის მსგავსი დავითს არ ახასიათებს.

დავითი კაცობრიობაზე და ცხოვრებაზე გულუერილი, გამოპოტებული ადამიანია. იგი უმოწყალოდ იტაცებს მთელ საქართველოში უმწყალო ქაღალდა და ხაუშებს და სტამბოლის ბაზარზე მონებად ჰუიღის. იმ კუთხეში კი, სადაც იგი დასახლებულია თავისი გუნდითა და ბარკსაც იღებს რეგულარულად ღაჩარი თავადისაგან — ისეთი ტროროი აქვს განადებული, რომ თვით გამოყდელ ტირანებსაც კი შემოვრდებოდათ. იმ მკითხველისთვის, ვისაც ერთხელ მაინც გულთან მიუტანია გურამიშვილის ტრაგედია და „ქართლის ჭირი“, დავითზე უფრო საშინო მტერია, ე. ი. მასზე უფრო მეტად „უარყოფითი პერსონაჟი“ ძნელი წარმოსადგენია. და სწორედ ამ პერსონაჟის სულიერმა დრამამ უნდა შეძრას და მისმა ტრაგედიამ უნდა შეაძრწუნოს მკითხველი. უთუოდ რითული ამოცანაა!

დავითის სულიერი დრამა ანტონიოს ურყევმანებაშ უნდა წარმართოს. მაგრამ თვით ანტონიოც, თავის მხრე, ერთხელ უკვე დამარცხებული ადამიანია. მის საშრობლოში წმინდა ინ-

კვიციამ ოთხ ადამიანს მიუხედავად, ანტონიო მათგან ერთ-ერთს, კერძოდ, ანტონიო მებობრებსა შეწყალბა გაუბერებს და მისთვის მოყდელ მიიღო ეს შეწყალბა. მისთვის მისი ხსმი მეგობარი და თანამოაზრე თავის რწენას შეეწია. ანტონიო ხიკედლის შიშმა დამარცხბა და სწორედ ამ შიშმა გაათავისუფლბა იგი ინკვიციისაგან დადებული საჭელი-საგან. შემდეგ მან გულწრფელად შონინა თავისი სელარჩე და შორეულ კოლბეოს უფრო იმ იმედით შიამოტა, რომ იქ ღირსებული სიკედელი ეპოვბა. მაგრამ რაღა შეუძლია ერთხელ უკვე ბატონლ და დამარცხბულ ადამიანს როგორც ჩანს, მას სასწაულის მოხდინა შეუძლია. მას შეუძლია დაღუპული ადამიანის სული გადაარჩინოს. ეტყობა, ეს ჰალა მას კენს-მარტიბა მონანიებში და გულწრფელბა სიხანდლბა მისცა. ანტონიო და ბართოლომეო თავზე-ბელაბებული, კბილებამდე შეიარაღებული ერთგული ზროვითა და ენწარბმებული, დამარბული ხალხით გარშემორტყმული უჩაღის წინამდე ამაყად დგანან, რადგან ორივეს ის რწენბა უმაგრებს ზურგს, რომ „ამ ქვეყნად იმდრო არ მოედებოტო, სანამ სიკედლი მოკველბადგეს, ჩენი უმთავრესი საზრუნავი სიკიცხლის შენარჩუნბა იყოს“.

დავითი რომ ცელესიაში ანტონიოს წინააღმდეგობას წაწყუდბა, მასში ერთხანად გაოცბებს ჩვეულებრივი ადამიანური ინტერესიცა და გაკვირვბის გრძნობაც. მისთვის ხასიალოც კია „გადამოედლებს“ გაბედულებბა და, რაც შთავარია, იმდენად უცხო და მოულოდნელია, რომ იგი, როგორც ჩანს, ჭრჭერობით მხოლოდ ინტერესის გულისთვის გადაუბეებს თავის სისხლს და სორსეი გამჭდარ ჩვეულებბს და არ მოსსობს, არ ვანადგურბეს ამ, ერთი შეხედვლით, სსრულად უსუსურსა და ხასიალოდამპკოლებბს.

ამის შემდეგ კი მოულოდნელობის ელემენტი უოველი ეპოზოდის განმსაზღვრელი მხატვრული საშუალებბ ბდება. იწყებბ ფარული და უცნაური, ენით გამოუტყმელი ბრძოლა ანტონიოსა და დავითს შორის. ეს არის ბრძოლა საკუთარი უპირატესობის, გამბედაობისა და ძლიერბების დასამტკიცებლად. უფრო სწორად, ეს არის ბრძოლა საკუთარი ცხოვრბისეული კონცეფციისა და მოულოდნედელობის მართებულიობის დასამტკიცებლად. დავითს ნებისმიერ წუთს, უოველად დაუბრკოლებლად შეუძლია ანტონიოს ფიზიკური ვანადგურბბა, მაგრამ რაღაც შინაგანი ადლოთი გრძნობბ, რომ ეს ამკარად არ იქნებბ გამარტყბბა. შემდეგ თვით დავითი ანე ახსნის თავის საკციდებს: „მას აქეთ, რაც პირველად ვნაბე ეკლესიაში, ჩემდა-წინებურად თურმე სულ იმას ვცდებოხობი, რომ გარბე შემწმენბბა, რომ შეშინებული მომყვბლა. მას კი არ ეშინოდა...“

დავითს უნდა, რომ შიშით დაჯანსონ, შიშით აჭობის ანტონიოს, რათა ასე დაუშვას (პირველ რიგში, როგორც ჩანს, საკუთარ თავს) არჩეული გზის სიხარულს და თავისი სიძლიერეს. „გადამთავრება“ რომ ასე იოლად დაუენა ექვსს ქვეშ. მათი შიშით შეხვედრა — ბართლომეოს და ანტონიოს სტუმრობა დავითის ციხეში — ისევ და ისევ ანტონიოს უძრევობა და გამბედელობაზე მეტყველებს და დავითის ციხეში თავიდანვე წერ ისევ გაკვირვება და ცნობისწამალი დაგს.

მაგრამ აი, დგება გადამწვევტი მომენტა, მოსხრობის უკმალო მეტად დამაბუღი და დრამატული ეპიზოდი. ანტონიოსა და დავითს თათქოს აღარაფერი დარჩათ გასაუფი და სალაპარაკო. მათი ერთადერთი მოლაპარაკება ასე თუ ისე მშვიდობიანად დამთავრდა: დავითმა აიღო ფული (სამა კაცის საფასური სტამბოლის ბაზრის მიხედვით) და შექარა აღარ შეასრულა (მღვდელი და ორი უმარჯული თურქეთში გაეფიქრა გადარჩა). კონფლიქტი დროებით მშვიდობიანად მოგვარდა და დავითმა მკაცრად გააფრთხილა ანტონო, „ეშქოს ციხეში“ მოსაღარ აღარ გახედო, თორემ ცოცხალი ვერ დაბრუნდებოდა. კონფლიქტის ამგვარმა „მოგვარებაში“ სინამდვილეში უფრო გადამწვევა ურთიერთობა. ვანსაყურებით მას შემდეგ, რაც დავითმა მღვდლის საფასური უკანვე დაუბრუნა და ციხეში თავი შემოუფილა მღვდლისავე პირით, უასში შეცვლი, ასეთი გაფრთხილები საქონელი გროვაც არ ღირს.

აი, სწორედ მაშინ დადგა გადამწვევტი მომენტა. ანტონიოსა და დავითის ერთ კუთხეში მშვიდობიანად თანარსებობა შეუძლებელი გახდა. შეუძლებელი გახდა იმის გაშვება, რომ ანტონიოს აღარ შეეძლო ამ დამპირებული ხელის უწყობა და სიმშვიდით გზის ატანა, როგორც ედებოდა ადამიანის სხეულში სული, თუნდაც ეს სხული უნაჩაღსა უფიქროდ. და ერთ დღესაც, გათენებელი არ იყო, რომ ანტონიო უცებ წამოიღო, მოსატა ცხენს და დავითთან მარტომარტო, ბართლომეოს გარეშე გაემართა.

როგორც ჩანს, მწერალს აღარ იყო მოთბობის ამ უკიდურესად ექსტრემული ეპიზოდისათვის ის ჩვეული მშვიდ ტონი და კლასიკური თხრობის ფორმა, რომელიც თავიდან ბოლომდე დომინირებს ამ თხზულებაში და მოქმედების გადმოცემის მეტად ორიგინალურ და საინტერესო საშუალებას მიაგნო. ამ ეპიზოდს — ანტონიოს ზღმეორედ სტუმრობას დილაუთენია დავითის ციხეში — ორივე მოქმედი გმირი ჰყვება. უფრო სწორად, ბართლომეო აღადგენს დავითის საშუაფილში გათამაშებულ სცენას მისი ორი მონაწილის მონაწირობის მიხედვით. მხატვრულ ეფექტს ერთობრად აძლიერებს ის გარემოება, რომ მკითხვე-

ლი ხან უნაჩაღს თვლით ხედავს ამ დამაბუღელ სცენას, ხან — უცხოელი მიხიერებას... დავითისა და ანტონიოს თხრობა მთავრობაში მარტომარტოდ არის გადმოცემული.

ქვემოთ ქარჩხაძის მხატვრული ოსტატობის შესწავლის თვალსაზრისით საუბრადღებოა ის გარემოება, რომ ავტორი ერთგვარ აქცენტს აკეთებს გარკვეულ მხატვრულ ნიუანსებზე.

ციხესთან მისული ანტონიო პირველად დავითის ერთგულმა მხატვრმა — ზაგმა ბებემ — შეამჩნია: „ზაგმა თქვა: ...თორე ბატონს თვალშიში სანთლები ენო და სახეზე ცეცხლი იყო...“ ამ დროს ანტონიოს გერ კიდევ არა აქვს გაცნობიერებული, რატომ ჰყოფია ამ ციხეში და რატომ გააღვიდა დილაუთენია თავის ბუნჯში მძინვარე მხეცი. „დავითმა თქვა: ანტონიო რომ დავინახე, შევკრთი: თვალში ცეცხლითი უფიქროდა და სახეზე ისეთი აღმური ასდიოდა, როგორც მარს ასდის ხოლმე ზაგხულის ზვატში...“

ქ. ქარჩხაძე უშუალოდ გმირის ფსიქიკის ბნელი ზეფილების ჩვენებას არ ედილობს; იგი სიტუაციის თავისებურად, ცალკეულ კადრებად აღწერით მკითხველის ფანტაზიას საშუალებას უტოვებს, თვითონ წარმოიდგინოს რა ხდება გმირის შინაგან სამუარში. „დავითმა თქვა: ...მე მის ზურგს მივჩერებოდი და ასე შეგონა, რაცღე მქონდა გასახსენებელი და ვერ ვიხსენებდი. ანტონიომ თქვა: დავითის მზერას ისე ვგრძნობდი, თითქოს ბებეში ისარი მქონდა გაურალი, მე კი იარაღს ვათვლიერებდი და ველოდი, ზედახლა როდის გამომელაპარაკებოდა...“

მაგრამ ეს დღეილი და ერთერთის დაზერვა დადხანს არ შეიძლებოდა გაგრძელებულიყო. საბოლოოდ უნდა გარკვეულიყო ურთიერთობები. მაშინ დავითმა ცინიკურად შესთავაზა ანტონიოს, რაკი ასეთი მამაცა უფიქროდა, შეგონდა, სანამ მოკლავდი, აირჩიო საჩუქრად ჩემი იარაღიდან რომელიც მოგწონსო. უცხოელმა ერთი ქამარ-საწალი აირჩია და დავითს უნახდა: „ჩემს ქვეყანაში რომ დავბრუნდები, ამ ხანჯალს საწოლის თეთან ჩამოვიცილებ და უველის ვტყვი, ეს უნაჩაღის მთაურმა მარჩევა, რომელმაც სული დაკარგა და კვიარ იპოვა-შეთქა“.

ამგვარად, სათქმელი ითქვა. ანტონიომ თვითონ არ იცოდა, რას ეტყოდა უნაჩაღს, ან რატომ მადიოდა მასთან, მაგრამ უკლაფერი თავისთავად მოხდა. ანტონიოს თავისი სიბარბილედ უნდა მიეტანა დავითთან და დაერწმუნებინა იგი, რომ ადამიანი სულიერი ცხოვრებისათვის ასეხდა და რომ რწმენის გარეშე სულიცხედ ცხოველური არსებობა.

მაგრამ როგორც კი სათქმელი ითქვა, მარტომ დანამ გაიზუტუნა და ანტონიოს უფრის ბიძილუსთან კედელში ჩაერტო. „დავითმა თქვა:

...უცხე სიბრალეში გამოიარა და წამით მომწვე-
და, თითქოს მთელი სიყოფილე ამ კაცის გვერ-
დით გამოქრებინოს... მე ახლა მინი მოკვლა
იოლადა აღარ შემიძღვლო." უჩაღის არსებაში
მოხდა რაღაც. აშკარად რაღაც შეიცვალა. მა-
გრამ გარდატეხა, რა თქმა უნდა, ჭერ კიდევ
შორს იყო. ის სულიერი გარდატეხა, რისთვისაც
ანტონიო იბრძოდა, ძალიან მართალ და გულ-
წრფელ სიტყვებს უნდა მოჰყოლოდა. „...შენს
არსებაში ჭერ კიდევ ფეოქავს სული და შენა
სიზმალისა და სიღატაკის ბნელ ზარბაზნში ჭერ
კიდევ ბუტავს სიმაჰაის ნაქერწყალი. ანტონი-
ონიო თქვა: დავითი აშკარად საბჭად დარჩა,
ეს რომ გაიგონა, და განცვივრებით აღმოხდა:
ჩემი სიზმალისა და სიღატაკის... რა?..."

და ანტონიომ დაიწყო... მან საოცრად გულ-
წრფელი მონოლოგი წარმოთქვა, რომელიც იქ-
ნებ არც კი იყო მხოლოდ უჩაღის ცოდვებით
დაბინდული ცნობიერებისაკენ მიმართული შე-
გონება. ეს მონოლოგი იმევე დროს საკუთარი
ცხოვრების შექამებაც იყო და იმ მოთხოვნი-
ლების დაკმაყოფილებაც, ანკვიზიციის მიერ შე-
წყადებულ ანტონიოს მოსვენებას რომ არ აძ-
ლევდა. ეს ალბათ საკუთარი თავის არსებობის
გაპარტლბება და დანიშნულების ძიების მო-
თხოვნა იყო. ამ მონოლოგის დროს ან-
ტონიოს ნიჭი, შვეტიტრეულებმა და მთელი
სულიერი ძალები ერთიანად დაძაბული და
მოხილბეზულია, რომ უჩაღი და ამაყ ავაზაკი
უჩაღური ცხოვრების უხადრუკობაში დაარ-
წმუნოს: „მოკვლა უფრო ადვილია, ვიდრე გა-
დარჩენა, გაძარცვა უფრო ადვილია, ვიდრე და-
ხმარება, წაქცევა უფრო ადვილია, ვიდრე წა-
მოყენება, სიჭულელი უფრო ადვილია, ვიდრე
სიყვარული“.

ჭეშლ ქარხნად მონოლოგის ოსტატია. დიდი
ხელოვნებაა საჭირო, რომ თანამედროვე მკით-
ხველმა მონოლოგი — კლასიკური მწერლობის
ეს „გადმოწაშითი“ — გულწრფელი წაიკითხოს
და არ მოიწყინოს გრძელი ტარადის დროს.
თანამედროვე ეპოქაში, ინფორმაციის უჩვეულო
სიუხვის ხანაში, მკითხველი, როგორც წესი,
უფრო გატაცებით ერთდება იმ ლიტერატურას,
რომელიც თითქოს ერთგვარად დაუპირისპირდა
პროზის კლასიკურ სტილს და ძირითად მხატ-
ვრულ საშუალებად „შინაგანი მონოლოგი“,
ცნობიერების ნაკადი, უფლის აბსურდულობის
ფრაგმენტული ახახვა და ფიქრებისა და ემო-
ციების „ნაწყვეტები“ აირჩია. კლასიკური მწე-
რლობა, რასაც ვერვლავ, არც ერთ ეპოქაში არ
კარგავს თავის ძალას და მხატვრული, ესთე-
ტიკური შემოქმედების უნარს, მაგრამ თანამე-
დროვე ეპოქაში კლასიკური მწერლობის ელე-
მენტების გამოყენებას უადრესად დიდი ოსტა-
ტობა სჭირდება. ძნელია დღეს მონოლოგი ისე
ააგოს მწერალმა, რომ არც ერთი წამით არ

შენელებს მკითხველის დაძაბულობა და არ
დაიკარგოს ინტერესი.

ანტონიოს მონოლოგი სწოდებოდა [ქართული ტექსტი] ო-
ეს სწორედ ის ეპილოგი, რომელიც [ქართული ტექსტი] ო-
ლი სავსებით შეიძლება დაარწმუნოს, რომ გა-
რდატეხა უჩაღის არსებაში და შემოხრუნება
სულიერი საუბრისაკენ სწორედ აქედან დაიწ-
ყება. და მართლაც, ანტონიოს მონოლოგი და-
ვითზე წარსულელ მოთბუქობებს ახდენს.
უჩაღი არ აღასრულებს თავის მუქარას და
ცოცხალს გაუშვებს დაუპატიებელ სტუმარს
თავისი ციხეში.

მაგრამ მწერლის სათქმელი არც დავითის
მონაწილეთ მოთვრება და არც ანტონიოს „სა-
კვდილოთ დასჯით. ანტონიოს სიკვდილთან ერ-
თად დავითის არსებაშიც კედება უკველეგარ-
ჩმენა და უჩაღი იმ აზრს უბრუნდება, „რომ
შურისძიება მოვალეობაა. ადამიანი ტანჯვის
ღირსი ყოფილა, თანავარძლობის დარჩი კი —
არა“.

ამდენად, მოთხრობის ტრადიციული ფინალი
ანტონიოსა და დავითის ცხოვრებისეული დრა-
მის განზოგადებას უწყობს ხელს. ავტორის სა-
თქმელი კი ერთგვარად კონტრასტულია ბარ-
თოლომეოს სიტყვებით: „ადამიანი საშუალო
პარსონიდან ამოვარდა და მარტო დარჩა.
უცხე მზავალი საუკუნეა განწირული მუცადი-
ნობით ღამობს, კვლავ იმ ბარსონიას შეუფ-
რთდეს. ადრე თუ გვიან შეუერთდება. მანამ
კი ცოდვა-მადლის ტრიალი მუდამ განუყოფა-
ობად მოგვეჩვენება“.

ჭეშლ ქარხნადის ისტორიულ პროზას თა-
ვისი კარგად გამოკვდილი, კეთილშობილი მი-
წანი აქვს. გურამ აბათიანი წერდა: „ქართულ
კაცს გამხნეება სჭირდება. მან უნდა იცოდეს
„საიდან მოვიდა“, უნდა სჭრაოდეს თავისი ამ-
ტვენიერი მწიროდებისა, უნდა სწამდეს, რომ
მის სხეულში მობრავია მამა-პაპათა უღრვე-
რული არახოდეს არ დაცხრება“.

არა მარტო ეს ისტორიული მოთხრობები,
არამედ ქ. ქარხნადის მთელი შემოქმედება თა-
ვისი ძირებით ქართული მწერლობის შინაგან
კანონზომიერებასა და ტრადიციებს უკავშირ-
დება.

ჩვენს ლიტერატურისმცოდნეობაში ამ ბოლო
ხანს ხშირად ისმის ტრადიციისა და ნოვატორ-
ობის საკითხი, მაგრამ რატომღაც უკველთვის
— თანამედროვე ქართული პროზის პრობლე-
მებზე კამათის დროს. თანამედროვე პროზის
ანალიზისას კი ამ საკითხს იშვიათად ვაჩიბ-
ლავენ. არადა, უდავოდ საინტერესოა, რამდენ-
ად ორგანულია ჩვენი ერის სულიერი წყობი-
სა და ლიტერატურული ტრადიციებისათვის
დღევანდელი ჩვენი მწერლების შემოქმედება.
თუ ჩვენს თანამედროვე მწერლობას საგან-
გებოდ შევისწავლით იმ თვალსაზრისით, რამ-
დენად აგრძელებს იგი ქართული ლიტერატურ-

რის უწყვეტ ხაზს, ამთავითვე შეიძლება ითქვას, რომ ერთ-ერთი პირველთაგანია უთუოდ ქ. ქარჩხაძე იქნება, ვინც თავისი შემოქმედებით უშუალოდ ქართულ პროზის ტრადიციებს უკავშირდება. ხოლო საუბარი ტრადიციულია და ნოვატორულის შესახებ ქ. ქარჩხაძის პროზაში ნაყოფიერი იქნება მიმდინარე ლიტერატურული პროცესების ძირეული ტენდენციების გამოვლენის თვალსაზრისით. აქვე უნდა ითქვას ისიც, რომ ქ. ქარჩხაძის პროზა თითქოს ერთგვარად განცალკევებულ ადგილს იკავებს ქართულ მწერლობაში, თუმცა ამ გამოჩენულობის შეგრძნებას ალბათ მწერლის ორიგინალურობა და თვითმყოფობა განაპირობებს.

თანამედროვე ქართულ პროზას გაკვეთული დოზით ახასიათებს მანერულობა და ხელოვნურობა, რაც, როგორც წესი, უპირველესად პერსონაჟთა მიტყვევებაში ვლინდება (და, უპირავედეს შემთხვევაში, არავითარი იდეურ-კონცეფციური გამართლება არ ეძებნება). ამ ხელოვნურობისა და მანერულობის შეტად საშინა სენს ქართულ მწერალთაგან მხოლოდ ერთეულები გადაურჩნენ. მათ შორის ერთ-ერთი უთუოდ ქ. ქარჩხაძეცაა. მისი პერსონაჟების მიტყვევება მართალი და დამაჭერებელია. არადა, საკმაოდ რთულია საუკუნეებით დაშორებული

ეპოქის ისე წარმოდგენა, რომ პერსონაჟთა მიტყვევებაში სულ მცირე დოზით მაინც არ გაერიოს უალბი ნოტი — თუნდაც დიალოგის არქაიზების დროს მაღალფარდოვნებამ და პათეტულამ არ გადასძლიოს მხატვრული სიმართლის ბუნებრიობას. მით უმეტეს, რომ ქმედ ქარჩხაძის ნაწარმოების მხატვრულ სტრუქტურაში დიალოგისა თუ მონოლოგის ექსპრესიული ძალას ხშირად წამყვანი მხატვრული ფუნქცია ენიჭება. ამის ერთ-ერთი მიზეზი, რომ მწერლის ესოდენ რთული, ფილოსოფიური განსჯისკენ მიდრეკილი ინტელექტუალური პროზა ერთი ამოსუნთქვით იკითხება (მკითხველი სანამ ბოლომდე არ ჩაათავებს, ძნელად მოწყდება ქ. ქარჩხაძის ნაწარმოებს) ისიც არის, რომ აეტორი საოცრად უშუალო და გულწრფელია. სწორედ ეს გარემოება უნდა იყოს ერთ-ერთი მიზეზი მწერლის ესოდენ დიდი წარმატებისა. მან ისე დახატა ზებუნონის, დავითისა და ანტონიოს ცხოვრებისეული დრამა, რომ ამ გარდასული ეპოქების გაცოცხლების დროს მკითხველი არა მარტო ერის წარსულში, არამედ საკუთარ თავში და საკუთარ უფაშიც ჩაახედო. ეს არის მართალი ხელოვანისა და ნამდვილი ოსტატის შემოქმედების უპირველესი აღაპრება და ლოგიური შედეგი.

როცა სიცილი მჭუსხარების თანამგზავპრია

გურამ დონანაშვილი მკითხველსა და ლიტერატურულ კრიტიკას უფურადღებოდ არ დაუტოვებია. შესაძლოა, „გადაჭარბებული“ უფურადღებობის შედეგად იყოს ორი უკიდურესი ფენისაზრების არსებობა: ერთი, რომელიც მწერალს შემოქმედებითი პოინციის სისუსტეს, ფსევდოსტილის დანერგვასა და ენობრივი ნორმების ხელუფასს საუვედურობის და მეორე, რომელიც მის შემოქმედებაში მაღალმოქალაქეობრივ იდეალებთან შეწყვეტილი სიტყვისა და აზრის გამარჯვებას ხედავს.

აზრთა ასეთი სხვადასხვაობა, თუკი იგი ჰემ-მარტივ ლიტერატურული პოლიტიკის შედეგად იწვა და არა მწერლობის ინტერესებს მღვამე არსებული მიზნებით, ხელისუფლებისათვის მხოლოდ სარგებლობის მომტანი. ასეა თუ ისე, ერთი რამ ცხადია, — გურამ დონანაშვილი ქართულ მწერლობაში საყოფიერო სათქმელითა და სიმართლით მოვიდა.

გურამ დონანაშვილი ეპოქიური გარემოსა და უჩვეულო ხასიათების მხატვარია. მკითხველს ხშირად უჭირს უცნაურად შეტყვევდეს უცნაური ქცევებისა და მისწრაფებების მქონე გმირებით დასაბულებელ სამუაროსთან კონტაქტში. ამის გამოა, რომ ავტორისეული ჩანაფიქრი ზოგიერთი მკითხველისათვის ბოლომდე მრავალუცხოვანი განტოლებად ჩრება. გაურკვეველობა, ბუნებრივია, უამრავ კითხვას ხადებს, რომელიც პასუხს მოიღებს როგორც მწერლის, ისე ლიტერატურის კრიტიკისაგან.

თანამედროვე პროზაში აშკარადაა გამოხატული ორი ურთიერთსამართისპირი ტენდენცია: ერთის მხრივ, სათქმელის ცხადად და გასაგებად გადმოცემის, მეორეს მხრივ — მხატვრულ აზრის შენიღვების, მისი გასაიდუმლოებისაკენ ღრღღის ტენდენცია. ერთს რთულის გამარტივებისაკენ მივყავართ, მეორეს — მარტივის გართულებისაკენ. სიტყვიერების ისტორიისათვის ორივე გზა წყნობია. ვგულისხმობთ

არა ლიტერატურის განვითარების აღმავალ ან დაღმავალ გზას, არამედ ამა თუ იმ კონკრეტული მწერლის შემოქმედებით არჩევანს — გზას მხატვრული მიზნიდან საშუალებამდე.

გურამ დონანაშვილი, გამაზვიებელი პოეტური ხედვის მოუხედავად, ცხოვრების სიღრმისეული შრეების მხატვარი უფროა, ვიდრე სანახაობისა. მის გმირთა რეალურ სახეებსა თუ გროტესკულ-ფარსულ ნიღბებს მიღმა ხშირად საინტერესო და იდეალურად აღზავსე სამუარო იმალება. მწერლის შემოქმედებით ძიებებსაც, საბოლოო ქაშში, შეცნიერებაში მრავალგზის ნახსრცე „გაუცხოების“ პოტიკისთან მიყვარათ.

ცნობილია, რომ ნებისმიერი მწერლის მსოფლმხედველობრივი და ესთეტიკური პრინციპების ჩამოუალიბებას ხანგრძლივი მოსამზადებელი პერიოდი უძღვის წინ. ეს ეტაპი, ბუნებრივია, გურამ დონანაშვილზეც განვლილი. ლიტერატურულ ასპარეზზე იგი 1919-იან წლებში გამოვიდა, როცა ქართველ მწერალთა დიდი ნაწილი წინა პერიოდის პროზაისტების ხელისუფლებაში დაშვებული შედეგების გამოწერობაზე ფიქრობდა. 1919-იან წლების მიწურულიდან მწერლობაში გამოჩნდნენ ე. წ. „დაგვიანებულნი“ გმირები, რომლებიც ცოცხალი წინ ფაბრიკა-ქარხნებში, საკლემურტურე ზვრებსა და მინდვრებში შრომობდნენ, ან გარეშე თუ შინაურ მტერთა ხელუფლისაგან იცავდნენ სამშობლოს. როგორც იქნა, გმირმა ინტელექტუალური ცხოვრებისა და ფიქრისთვისაც მოიყალა. ბრძოლის ველი და შრომითი ვახტი სულიერ-ინტელექტუალურმა ძიებებმა, საომარი უფინა — ჩუმმა, მაგრამ იმედი აღზავსე მოლოდინმა და შოგონებამ შეცვალა. მწერლის ლექსიკონში „საბლის“ ადგილი „ადამიანმა“ დაიკავა (აღნიშნული ისე არ უნდა გავიგოთ, თითქოს ამ ორი ცნების იზოლირება-დაპირისპირებას ვახდინდეთ).

პარველად გურამ ჩრეულშვილისა და არჩილ სულაკაურის შემოქმედებაში გაღვივა ურწული. მალე მათ მწერალთა დიდი ჯგუფი შეუერთდა და ლიტერატურული თაობის სტატუსიც მოიპოვა (თუმცა, „თაობის“ არსებობის საკითხი კრიტიკისათვის დღემდე გადაუჭრელ პრობლემად რჩება).

მართალია, გურამ დოჩანაშვილს უფრო ხშირად „სამოცდაათიანელთა“ გვერდით იხსენიებენ, მაგრამ ფაქტია, რომ მან სამოციან წლებში „აიღმა ფეხი“ და იმითათვე გამოიკვეთა მისი შემოქმედებით-მსოფლმხედველობრივ პოზიცია. ის მთავარი სათქმელი, რომელიც არჩილ სულაკაურისა და გურამ ჩრეულშვილის შემოქმედებაში ტრაგიკული პათოსითაა გაცხადებული, ნოდარ დუმბაძესთან ლაღი თუმარით, თამაშ კლიაქსთან და ედუარდ უიფინთან ერთგვარი არისტოკრატიული ესთეტიზმით, გურამ დოჩანაშვილთან ირონიული განზოგადების სახეს იღებს.

როგორც ცნობილია, ირონია ადამიანურ მანკერებათა მიხედვით ის ფეტიქტორი საშუალებაა, რომლის არადანიშნულებისამებრ ვაჟოუნების შემოსვლას შედეგი სცილდება მწერლობის წინეობრივ ამოცანას. ამიტომ გ. დოჩანაშვილი თავიდან გარკვეული სიფრთხილით ეცდებოდა ამ ენარს. ვარდა ამისა, მწერალი ქერკიდვც სრულყოფილად ვერ ფლობს ირონიული ქვეტექსტის ხელაგუნებას, რომელიც მალე მისი მსოფლმხედველობრივი და ენობრივი ორიენტაციის ბერკეტად იქცევა.

გ. დოჩანაშვილის ადრეული პერიოდის პროზა განსხვავებული ინტერესების, ფიქრებისა და ფსიქოლოგიური წყობის პერსონაჟებს აერთიანებს: ზოგიერთ მათგანს ხელაგუნება იზიდავს, ზოგსაც ხელაგუნების ქომავის პოზა; ვხვდებით ცხოვრებასთან ქაღალში დამარცხებულ, სულიერად განაირადებულ გმირებსაც, საკუთარ უშუქობას ბედის უსუღმართობით რომ ამარაღებს და ამით იშვილებენ თავს. მაგრამ ვერ შევხვდებით გაბოროტებულთ. ეს გრძნობა გ. დოჩანაშვილის გმირებისათვის უცხოა. ცხადია, მწერლის ირონიაც მოთმინებით ელის შესაფერის დროს და ქერქერობით შედარებით იოლ „სავარჯიშოებზე“ იწაფება.

გ. დოჩანაშვილის მხატვრული საშუარო მდიდარია, ერთის შეხედვით უწყინარო ადამიანებით, რომლებიც ჩვეულებრივად ცხოვრობენ, ფიქრობენ, მრავლდებიან. მხვტილი თვალთ იზიარა შეამჩნევს, რომ მათ „უწყინარ“ ცხოვრებას ხშირად კონფორმისტული უჩრუნველობისა და სოციალური აპათის დიდი აზის.

ცნობილია, რომ საზოგადოების კულტურული განვითარების ნორმალურია ჩიტრი შესამჩნევად ირდევია, როცა აქტურნი პოტენციის მქონე ადამიანები მხოლოდ „სხვისა აწინებულთ“

ლით“ ტუბოზაში პოულობენ სულიერ კანკაფილებას და არა, საკუთრივ შეტებაში. მეტოდ, ასეთ იდამიანებს ხშირად სხვათა ნადავრობით ცრუსიამების აღიზნა უჩნდებათ. ეს თქმუბები მაშინ საცნაურდება, როცა აქტური თავის გმირებს მაღალი იდეალის პოზიციოდან უპირისპირდება („ხელაგუნების კაცო“, „მიხეილი და აღქვანდრე“, „ნაბიქი“).

მოთხრობაში „ნაბიქი“ საინტერესო ფსიქოლოგიური კონცეფციაა წამოწეული. მისი მთავარი გმირი ნახავს კინოფილმს, რომელიც მიქვანაქელის ცხოვრებასა და შემოქმედებას ეტება. ზოგ რამეს გაიგებს, ზოგსაც — ვერა. მაგრამ აქ სხვა მომენტია უფრო საგულისხმო, კერძოდ, დიდი ხელაგუნების „შომაკვიდინებელი“ ძალის პირისპირ დარჩენილი ადამიანის სულიერი უშუქობა.

რაც უფრო დიდი და მიუწევდომელია საგანი, მით უფრო დამთრგუნველად მოქმედებს იგი პარაგუნების ფსიქიკაზე, ამიტომ დაუძლეველ სიმაღლესთან შეგახებისას „პატარა ადამიანის“ ცხოვრებაში მონოდრამაც პატარა თამაშდება. ტრაგიკული სიმაღლეს იგი, როგორც წესი, ვერასოდეს აღწევს, რადგან ტრაგედიის წყარო თანაზომიერ და მაღალორგანიზებულ ძალთა შეგახებაა (უშთავრესად, ადამიანთა ცნობიერებაში მომხდარი), აქ კი ძალები ურდად არათანაბრია.

„პატარა ადამიანის“ პრობლემა გურამ დოჩანაშვილის ადრეული პერიოდის პროზაში გაუნელებელი ინტერესის საგანია. რაც მთავარია, მხატვრულ ლიტერატურაში მრავალგზის ნაბიქრეა პრობლემა ჩვენს ეროვნულ ცნობიერებასთან უშუალო კავშირშია მოაზრებული.

გურამ დოჩანაშვილის ბოლო პერიოდის შემოქმედება სამოციანი წლების ლიტერატურისა და, პირველ რიგში, საკუთარი შემოქმედებითი პრინციპების გადასიწვის პროცესთანაა დაკავშირებული. მართალია, იგი თავიდანვე გაეჭინა სამოციანი წლების პროზაში გაბატონებულ ე. წ. მამტველებურ პოზიციას, რომლის შესახებ თავის დროზე ბევრი თქვა და დაიწერა, მაგრამ გამოყენა ქერკიდვც არ ნიშნავდა რადეურ დაბირისპირებას. ამგვარი დაპირისპირება მხოლოდ სამოცდაათიან წლების მწერლობაში გამოიკვეთება და აქაც უპირატესად ის ძალები დომინირებენ, რომელთაც შემოქმედებითი ცვლუტის „საწერტინელი“ ეტაპი სამოციან წლებში განვლეს.

ჩვენს კრიტიკაში არაერთხელ აღნიშნავთ, რომ სამოციანი წლების მწერლობაში გმირთა მოცუტეობრივ უცოდველობასა და წინეობრივ სიწმინდეს აკლდა ერთი მთავარი თვისება — ისინი წინეობის პასიურა მქადაგებლები უფრო იყვნენ, ვიდრე ბოროტების წინააღმდეგ აქტიური მებრძოლნი. არსებითი ცვლილებები, ძირითადად, გმირთა მეტყველებამ და მხატვრულ-

ლი სტილიტიკის სფერომ განიცადა — ცერემონიულ, ზეარულ ტონა და „მონუმენტური ისტორიის სტილი“ (ლიხაივი) ჩვეულებრივი სასაუბრო ენა შეენაცვლა, ავტორიტარიზმს — ლირიული უშუალოა. მაგრამ სტილიტიკის სფეროში მომხდარი ძვრები ჩერ კიდევ არ მტყველებს შემოქმედებით ძალთა საფუძვლიან გადაჭრუფებაზე.

ერთ, თუნდაც ორ ათეულ წელიწადში — ისტორიული დროის თვალსაზრისით ასეთ მცირე მონაკვეთში — ზელოვნების ძირეული ფერისცვალვება წარმოუდგენელია, მით უმეტეს, როცა ლიტერატურას ავტორიტატურად ამოცანებსაც უსახავენ. მოუხედავად ამისა, ჩვენი მწერლობა, რასანია, გაუიწული წერტილიდან დაიჭრა.

გადის დრო, წარსულს ბარდება ჩერ კიდევ გუშინ მარადიულობის შტაბშით აღბეჭდილი ღირებულებები, ისტორიის ავანსცენაზე იცვლება დეკორაციები. თანამედროვე მწერლობა, რომელიც ცდილობს, ფეხი უწუროს ცხოვრების ამ თავებრუდამხვევ რიტმს, ზრუნავს როგორც აწმუხზე, ისე წარსულის „ცოდვითა“ შემსუბუქებაზე.

ამ მოწოდებამ სათანადო შედეგი გამოიღო — უსაგნო ლოზუნგოზიანის, ფსევდოდეოლოგიურ კლიშეებსა და ადამიანთა ჩვეულებრივი სეპარაციის გაუმართლებელ მიპრებოლუციას მოყვინათა ობიექტური შეფასება, ფსიქოლოგიურად დამაჩერებელი ხასიათები შეენაცვლა. ცხადია, ახლისშენება გარკვეულ დამანჯრეველ სამუშაოთა შესრულებასაც მოითხოვს — ეს არის არა ისტორიის აღლოგური პარადოქსი, არამედ განახლების ის დამატეტიური პირობა, რომელსაც ვერც ერთი ნაშედეგი შემოქმედი ვერ გაქცევთ. ამ შიკრე არც ვერამ დოჩანაშვილია გამოაკლით. მისი ირონიაც საზოგადო ტიპილითა და მწუხარების გამოზნატვლია, ამიტომ იგი არასიდეგ გადადის ნიშილიზმსა და სოციალურ უზრუნველობაში.

აქედან გამომდინარე, არც მწერლის სიცილითვალისწინებს მკითხველის გართობა-გაშხიარულებას.

საკანგებო ყურადღებას იმსახურებს გურამ დოჩანაშვილის მოთხრობები, რომლებიც სამძე კეთრამეთა ცხოვრებას ეტება.

მოთხრობაში „იგი სიყვარულისთვის იყო გაჩენილი, ანუ გრიშა და შოვარა“ გმირის ხაიტერებს ფსიქოლოგიური პორტრეტია დახატული. „მინდა რომ ჩემი ზელმწეყოებით ადამიანები გახდნენ უკეთესები, ვიდრე არიან“.

შოვარი პერსონაჟის ამ ფრანზა, რომელსაც მოდის მოთხრობის აზრობრივი მახველი, უტოპიური გულბრტყვილობის იერი დაჰქრავს. მართლაც, შეუძლებელია ერთმა ადამიანმა იდვირი ამოსდოს მთელი საზოგადოების მანკიერვნებებს; იმ რთული ნაშედეგად, რომელშიც

თანამეზობლებს სიყვით და ბოროტება, განათლებ და სიხვედრე, წესრიგი და ქაობი დაკანონოს ერთი და უკუაგდოს მერტე, რე თქმა უნდა, ადამიანის, საზოგადოების ერთი ხელის მოსმით გამოსწორებას არც გ. დოჩანაშვილის გმირი ისახავს მიზნად.

ყოველი ადამიანი სულიერად მსგავსისა და თანაზიარის წინაშეა წინებრივად პასუხისმგებელი (ნიცშე) ამ განსაზღვრებით ფილოსოფოსი ცდილობდა ადამიანთა მოღვაწეობის ზღვრულ ლოკალიზაციას, მათ შესაძლებლობათა გარკვეული ნიშნით შემოფარგვლას, ვინაიდან ხედავდა, რომ ქცევის უნივერსალური წესების დადგენის ამოცანას პრაქტიკულად მანამდე ცნობილია ვერც ერთმა ფილოსოფიურ-რელიგიურმა და ესთეტიკურმა მოძღვრებამ ვერ გაართვა თავი.

ეს თვალსაზრისი ზოგიერთმა თეორეტიკოსმა მანაკალური ფსიქოზის, რასობრივი ელიტოზმისა და ბურჟუაზიული აპოლოგეტიკის წყაროდ გამოაცხადა, მაგრამ გაუფებრობის ბერუნი თანდათან იფანტება და დღეისათვის დგანდება ამ თუ ამ მწერლის შეფასების ობიექტური კრიტერიუმები.

ჩვენს შიერ ზემოაღნიშნული „უზოთერული“ ესთეტიკა არც თუ ისე დიდი ხანია, საბჭოთა ზელოვნებამოცოდნობამაც აღიარა. მაგალითად, დღეს უკვე აღარ დაობენ იმ საკითხზე, რომ ვხვდებით ისეთ ნაწარმოებებს, რომლებიც განუთვნილია საზოგადოების გარკვეული ნაწილისათვის და არა მასობრივი „მომხმარებლისათვის“.

ამ კატეგორიის ნაწარმოებთა რიცხვს განეკუთვნება, აგერცვდ, გურამ დოჩანაშვილის თხზულებათა მნიშვნელოვანი ნაწილი. ერთერთ ლიტერატურულ გმირს — გრიშა კეთრამქესაც სამოქმედო ასპარეზი ადამიანთა გარკვეული ჭგუფით შემოუფარგლავს. მისი მიზანია თავის გარშემო — შეგობართა და ახლობელთა წრეში — შეასხას ხორცი იმ ჰუმანიტურ მიზნებსა და იდეალებს, რომლებიც ადამიანს წინებრივი სრულყოფილებისაკენ გაუზნის გზას. გმირის ეს მიზანდასახულებათა ისეთ მხატვრულ ყალიბშია მოქცეული, რომელსაც ანალოგები ძნელად დაეტებნება ქართულ ლიტერატურაში. ავტორი პარადიული ზერხებით ცდილობს მოქმედების კარნავალუაციას, სადაც სიცილი გამოიადის სოციალურ მანკიერებათა აღტირნათვად და იცო ატარებს არა გამოაკლით, არამედ მწუხობრი ესთეტიკური სისტემის ხასიათს. ძმები კეთრამქეების უცნაური, ერთი შეხედვით, მანაკალური აკვაიტებებიც სხვებისაგან სულიერი გამორჩეულობის ისეთივე სიმბოლური ნიშანი, თუ პაროლია, როგორც ვთქვით, დონ-კიხოტის „სიბედით“. კრიტიკისათვის შეუშინეველი არ დარჩენილა ის ფაქტი,

რომ „შერეკილობის მოტივი“ (ი. კენჭოშვილი) საფუძვლიანად შეადგინა არა მხოლოდ ქართულ მწერლობაში, არამედ თეატრალურ და კინოხელოვნებაშიც. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ „შერეკილობაში“ ერთი უცნაური პარადოქსიც მოიტანა. რაც მოვლენათა „არასერიოზულობა“ ინტერპრეტაციამ ცხოვრების არაერთ სერიოზულ და საკარბოოტო პარობლიმაზე აუხილდა თვალს ჩვენს საზოგადოებრიობას. მაგალითად, გურამ დოჩანაშვილის გმირს — შალვა კევერაძეს („ერთი რამის სიყვარული, დავარჯა რომ სჭირდება ანუ შესაშვი მშა კევერაძე“) კრივი არ მოსწონს ის წესი, რომ სცემენ ერთს და გამარჯვებას ანიჭებენ მეორეს, რადგან დამარცხებულს ორმაგად იზავებენ — ფიზიკურად და მორალურად. მიზეზტურად ასეთი შეხედულება სრულ აბსურდზეა აგებული. მეორე მხრივ, იგი ძალმოშრობისა და ადამიანის მიერ ადამიანის ჩავერის პარადია.

მორალური ფსიქოლოგიის თვალსაზრისით, გმირის მჭვლობა სავსებით ლოგიკურია, მაგრამ მისი ლოკია ეწინააღმდეგება მეორე — უფრო ქმედით ცხოვრებისეულ ლოგიკას, რომ ძლიერი ყოველთვის იმარჯვებს სუსტზე.

გაერყვებული აზრია, რომ თავისთავად არ არსებობს მორალური მოვლენები, „არსებობს ამ მოვლენათა მორალური ინტერპრეტაციები“. ამ თვალსაზრისის მქადაგებლასათვის მორალი თითქმის ყოველთვის გამარჯვებულის მხარესაა. აბსტრაქტული მუშაინაზრისა და ცხოვრებისეული კანონების საბედისწერო შეუთავსებლობა წესიერი ადამიანისათვის ნებისმიერ დროს შეიძლება იქცეს სულიერი დრამის წყაროდ.

გურამ დოჩანაშვილის გმირთა სიტყვა და საქმე, თვით უველაზე კურიოზულ გამოვლინებებშიც კი, ადამიანთა ნამდვილ ვნებებთანაა გადაჭკვეული, ამიტომ ფსიქოლოგიურადაც დამაჩრებელია.

ა. მორთა ერთგან შენიშნავს, რომ ბალჯიკი „შემა გორის“ მხატვრულ სამუაროს იხე შთაშვებუდავად გვიხატავს, რომ იგი რეალური სამუაროსაგან მწელი გამოსარჩევი ზედმა. თანამედროვეობის ერთ-ერთ უველაზე გულწრფელ ლიტერატორს მხატვრული სამუარო და სინამდვილე ბანალური შედარების მიწნით არ დაუწყველებია. მასში ფიქიარებულია მეთხველზე ნაწარმოების ემოციური ზემოქმედების მასშტაბები. წიგნით ამ ზანათის კონტაქტს, ვარდა ნაწარმოების ხარისხისა, მნიშვნელოვად განაპირობებს მეთხველას სულიერი აღტყვილობის ხარისხიც. მაგალითად, ანატოლ ფრანსის თავის ლიტერატურულ ნაკვევებს უწოდებდა „საკუთარი სულის თავდადასავალს წიგნების სამფლობელიში“ და მტკიცედ სწამდა, რომ გონიერი ადამიანი ხელოვნების სამუაროში თავისვე ცხოვრების საკამენეტლ კიოხვებზე უნდა ეძიებდეს პასუხს.

დახლოებით ასეთივე შეგნების მატარებელია გურამ დოჩანაშვილის გმირიც, რომელსაც „ლიტერატურა ძლიერ უყვარდა“ ვე უნათლებსო ზედავს სიეთისა და ზედწინებებს ერთგულ მოყაშირებს და სჭერა, რომ „უოველი ნორმალური მოთხრობის წაკითხვის შემდეგ ზდები ოდნავ უყეთისა, ვიდრე ხარ, უფრო კვეანი, ვიდრე იყავი...“ მისი აზრით, მხოლოდ განათლების შემოტანის გზით შეიძლება უსამართლობისა და ძალადობის დამოხდა, რადგან წიგნს თავისუფლება მოაქვს, „შემართული, გამოცდილი და უოვლისშემძლე, ამამაღლებელი“ თავისუფლება.

„გარემოში გამოხრა ადამიანი“ — დოსტოვესკის შიერ დიდი ზნის წინ განცდილმა შიშმა შევნიერებისა და ტექნიკის საუყუნეში მთელი განათლებული კაცობრიობა მოიყვა. ადამიანი სათვის ნათელი ვახდა, რომ ზენობრივი თუ ერთგული სახის ვადასარჩენად აუცილებელია ქვეყნიერების მამოძრავებელი „რკინის ინტელექტისადმი“ რწმენისა და სულიერების დაპირისპირება.

გ. დოჩანაშვილის გმირიც ვარძნობს, რომ საუყუნე — მეთხიბოველი კონფორმისტული ილუზიების სანაცვლოდ ადამიანისაგან უველაზე ძვირფასს — სულს ოთხოვს ვასამარჯელოდ, ზედავს, როგორ მოაბიჭებს საშინელი სენა — ნიეთმანია, რომელიც უწურპაკიისა და ნიეთად ქვევის საფრთხით ეშუტკება საუყუნებში გამოწრთობილ სულიერ ფასეულობებსა და ზენობრივ იდეალებს.

„სუ გშურთ იმთი ნურც იშვათი სანმელსაქმელი, როცა, საფუძვლიანად დანაერებულთ, ზუნდოვანდ ხახვი და პური ენატრებათ, და ვერც კი ზედბიან; და ზენე, მეთხველებს, არც იმათი ქონებისა შევეშურდება, რადგან დონკობტორ უფრო რეალურია, ვიდრე უველა შეუთ-მათი დედაშინის უორგზე, რადგან დონკობტორ იდეალურია. იხე კი, სხვათა შორის, სიტყვამ შოიტანა და ფიზიკოსები თუ ვერასოდეს გამოიგონებენ „პეტრეტუმ-შობილეს“, ლიტერატურამ უვე შექმნა — ეს სწორედ „დონკობტორი“... იმიტომ კი არა, რომ უფრო ადვილია, არა, უბრალოდ, ლიტერატორს შესამღებლობა აქვს მტტი, ვიდრე ათასნაირ ლაბორატორიებსა და დანადგარებს“.

ადამიანს არსებობის საზრისზე, სიეთისა და ზედნიერების, სიკვდილ-სიცოცხლის პარობლებზე ზედნიერებულ უყვარ ფოტოგრაფს ავტორი უპირისპირებს სტატისტიკური დაწესებულების ზედმდვანელს, რომლის მტყველება ისეთივე ზუნდოვანია, როგორც მისი საქმიანობა. ამ ადამიანის ფრაზიორობისა და ვარეგნული რესპექტაბელურობის მდღმა სრული შენაგანი სიცარიელე იმალება. ამრიგად, ერთმანეთის პირისპირ აღმოჩნდება ორი ვანსხვეებული შეგნება. ერთს (უგუნურებას) მეორეზე

(გონიერებაზე) კონტროლისა და ზედამხედველობის პრეტენზია გააჩნია, რადგან იგი ხოლიდური დაწესებულების სავარძელშია მოკლათებული. აქვეა გამოყვანილი „ხელჩქაღანების“ ერთგული ფინია, ასევე უფოცია და გონებაშეზღუდული ობივადელი, რომლისთვისაც უწყებრივი ცენზი თავისთავად საქმარისი გარანტია პარლენებაზე წარმოდგენის შესაქმნელად.

მოთხრობის ქარბი ირონიით გაქრებული მთხილებელი მათისი ჩენი ცხოვრების ზოგერთ სფეროში ხელშეუხებლობის ეგადით შემოქრალი ბიურკრატოზისა და მორალურ ფასულობათა უფორმებულთვის საშოროგბამ წარმოშვა. პარლენმა სერიოზულია. მისი გაუთვალისწინებლობა საზოგადოებრივი ცხოვრების ნორმალურ განვითარებას პარკრუსტეს საკრეცლო ენუქრება, ვინაიდე უფიცობასთან ნაქვარი ბიურკრატოზი თავისი ბუნებით რეაქციულია და რაც უფრო მადლა მოკლათებული, მით უფრო საშინია მისი ანტისოციალური ძალა.

ბ. დოჩანაშვილის ბილიდრინდელ თხზულებებში გმირთა მოქმედების გეოგრაფიული არეული და ისტორიული დროის პარამეტრები საგრძნობლად გაფართოებულია. დროსა და სივრცეში ასეთი გადაადგილებები მოქმედების მხოლოდ გარეწული, აქსენტურული პლანია, როგორც ფონი და პირბა გმირის თვითგანმორცილებების, კაცობრიობის ეთნიური და ისტორიული გამოცდილების საკუთარ რქმენებასა და ცნობიერებაში განწენისა. ამ ხასიათის ნაწარმოებებში ისტორიულ თუ გამოკონილ გმირთა საშუარო, მათი მისწრაფებები, სულიერი გამოცდილება ავტორის ან ცენტრალური იდეის მატარებელი გმირის შეგნებაში უფოფინება, მაგრამ არავითარ შემთხვევაში არ ითქვიფება. „მე“ (ესთეტკური იდეის მატარებელს) უოველთვის უნდა მახსოვდეს, რომ დანარჩენ გმირთა საშუარო სხვისი სულიერი კუთვნილება, მაგრამ არც ის უნდა დამევიწყდეს, რომ „სხვათა“ გარემოცვაშიც შინაურად ვიგრძნო თავი, შესაბამისად, ამ ადამიანთა წარმოდგენებაც გაეფინაურო, რომლებიც აქტურად მონაწილეობენ ჩემი დაკვირვების ქვეშ მოქცეულ საშუაროს ფორმირებაში.

აი, რას წერს მ. ბახტინი ამჯვარი ესთეტიკური პოზიციის შესახებ:

«Подобно тому, как сюжет моей личной жизни создают другие люди — герои ее (только в жизни своей изложенной для другого, в его глазах и в его эмоционально-волевых тонах я становлюсь героем ее), так и эстетическое видение мира, образ мира создается лишь завершенной или завершаемой жизнью других людей, героев

его, понять этот мир, как мир других людей, свершивших в нем свою жизнь, — мир Христа, Сократа, Наполеона, Пушкина и проч., — первое условие для эстетического подхода к нему. Нужно почувствовать себя дома в мире других людей, чтобы перейти от исповеди к объективному эстетическому созерцанию... (М. М. Бахтин, Эстетика словесного творчества, М., 1978, стр. 98).

ამ სიტყვების ავტორის ესთეტკური პანთეონში საშუაროს ობიექტური სურათის აღმადგენად შწერლის მოხეტიალე სულის განთესვის მოთხოვნს განსხვავებული მსოფლმხედველობის, ინტერენებისა და ისტორიული ხედვრის ადამიანებში.

საკუთარი ესთეტკური კონცეფციის შემუშავება კაცობრიობის მიერ დაგროვილი კულტურული გამოცდილების ამ ასპექტთა გათვალისწინებით, რომელზეც მ. ბახტინი გვესაუბრება, მხოლოდ მაღალი ნიჭით დაქილავებულ შწერალს ხელწიფება, ისიც შემოქმედებითი „ხანდაზნულობის“ ასაკში. ფიქტობოტ, გურამ დოჩანაშვილს შემოქმედებითი გზის შთავარი მონაკვეთი ქტრავ გასაკვდიელი აქვს, მაგრამ მის მიერ უკვე განვლილიც საქმოდ მდიდარ მასალას იძლევა ამ პრობლემის გასაშუქებლად, რომლის შესახებაც ზევით ვქვონდა საუბარი.

გურამ დოჩანაშვილის ერთ-ერთი უკანასკნელი მოთხრობა „მიწა და ვანო და წიფელი, ზე“ სიმბოლურ-ალეგორიული სახეებით მდღეობი ნაწარმოებია. იგი ახალგაზრდა პროზაიკოსის ცხოვრებაზე, მის სულიერ საშუაროზე, ფიქრებსა და შემოქმედებით ინტერესებზე მოგვითხრობს.

თხზულების კომპოზიციური ქსოვილი ერთი კონიუნქტურული ღერძის გარშემო გაერთიანებულ პარალელურ სიუჟეტთა ორგანულ მთლიანობაზეა აგებული. გმირის კალიდოსკოპური ფანტაზიის წყალობით შეიძლება მოგზაურობს როგორც აწმშოში, ისე კაცობრიობის წარსულში — ძველი ეგვიპტის გადახრულ უღმარეობსა თუ შამ-აბას პირველის დროინდელ სპარსეთში. მის მოგზაურობათა საბოლოო მიზანი ქვეშარტების — ლოკოსის ძიებაა, რამეთუ სიტყვის დაბადების მისტერიის ღვთაებრივი არსი (სიტყვა იგი იყო ღმერთი) თავის მარადიულ ქმედებაში პოულობს უზენაეს მიზანსა და დანიშნულებას.

ბ. დოჩანაშვილის მოთხრობის გმირმა, ვანომ, ისე კარგად იცის, რომ შთაშოშვლობისათვის დასატყვებელი სიტყვა სინფოსის ლოდეა, რომელთან ქიდილი ადამიანისაგან ტანჯვის ფასად მოპოვებულ სიმტკიცეს, წარმოუდ-

გენდ სულიერ ძალისხმევასა და მოწამებრივ მოთმინებას ითხოვს.

ცხოვრებამ ვანოს ბედისწერასავით არგუნა „ზღვდა და ზიფდა, ზიფდა...“ ვინ ჩა იყოღა ქვის წიაღისა, მაგრამ კლდე შიგნით, ალბათ, თბილია, სიგრილე ისე და სხვაფერე კი, ტაჩვა, ვანოსეული, ზედა-არეული, გრაფიკული სრულდებოდა, შავი მელნით, და თუმცა არაფერია მელანზედ იაფი, რაღაც გროშებად ნებისმიერ გამწარებულ მჭაბუნელსაც კი შთელ წილწიადს თამაშად ფიფი, მაგრამ მაინც ვედრებიანი შეფრთხიეთ ხარჭვასა და წვას მოითხოვდა, მაგრამ ვერაჩა ვერ დასწავდა იმ დიად, ბოლომდე მარად ვერაუთ-ვისებულ ვასაოცრებას, წინ, მაგიდაზე, თით-რად რომ ედო, ამ, ახლდა როგორ, თუყვანის-ცემამდე, გაუნელებლად დიადი შიში, რადგან არაფერია ამა ქვეყნად ქალაღზე მეტად უძ-ლეველი, თუმცა რა არ უკადრებიათ: ტაჩვას ითხოვდა, რაღაც ორიოდ, ოღონდ ნაღდ სიტ-ყვასაც კი წვითა და დაგვით თუ შეაზავებდა, ვანოს სუთვადანვე ძალიან მოსწონდა აეს გა-მოთქმა — „წვითა და დაგვიო“, ცაშინაც კი, როდესაც ბიჭმა არც იყდა, რომ შანით მოსუსხვას, ხაბაზ მაშედეით, ნიშნავს“.

მოთბობა ლიტერატურული „მონტაჟის“ ხერხით ურთიერთდაეკაშორებული აღფეროი-ული სიუჟეტებისაგან შედგება, სადაც თითოე-ული პერსონაჟი თვითგამორკვევას სუვერენუ-ლი უფლებით არის მისილი. მხოლოდ ამის შე-მდეგ კონდენსირდება მთელი მხატვრული ინ-ფორმაცია შთავარი გმირის ცნობიერებაში და ესეიბატური ვანოზადების სახეს იძენს.

მოთბობის მთავარი გმირის, ისე როგორც მისი ძველევანბატური არქტიპის (რომელსაც ვრცელი ადგილი აქვს დათმობილი) შთაგონე-ბის წყარო სიუჟარულია. ვანოსათვის ნახევრად რეალური მაიაა „ღამაში მოკიჭული იმ ზეყა-ცისა“, პროზა რომ ჰქვია. აგი გმირის ლად ფანტაზიას სხვადასხვა სახეცვლადებებით წა-რმოუდგება — ხან ვრძნულ წინაწარმეტყვე-ლად, ხანაც სიუჟარულია და თავისუფლების ნათელ სიმბოლოდ.

მოთბობა ურთიერთგამომრაცხვავ საწყისთა ერთიანობაზე აგებულია — ყიფილისა და ბო-რატის, სინათლისა და სიბნელის, ამპლონურა-სა და დიონისურის... ამიტომ, ცხადია, დადუ-ბით პერსონაჟთა გვირდით ვჭვდებით უარყოფი-თებსაც.

თხზულებაში მნიშვნელოვანი ადგილი ეთ-მობა ირანის სისხლიანი ვანშეებლისა და საქა-რთველის დაუძინებელი მტრის — შამ-ბას პირველის ცხოვრებისეულ ეპიზოდებს.

მწერალი ერთ ასეთ ამბავს მოგვითხრობს — როცა ირანის მომავალი მმართველი რვა წლის იყო, გაქმნებული ცხენიდან გადმოყარდა და ჯაბში ჩაყარდა. ალბათ, დახიჩობოდა კიდევ,

იქვე, ხის გამოშვრილ ფესვს რომ არ ჩასქი-დებოდა. „ქობის პირას წიფდუქედგა... მორ-ჩილად ერთი, ხე, სწორად ამ ფესვიდან შე-ვდა ჩაშუაებულ სიბიხეს და მერე კი ტანჯეთ გასაველილი, სუფთა, ხისშიერი შიგანით სწმენდ-და და სწმენდდა, და ასე აწვდიდა წყალს, მა-ცოცხლებელს. შეურყვენელ ფიოლებსა და წი-წაბოს“.

ამ ხის ფესვმა იხსნა სიყვდილისაგან მომა-ვალში არნახული ვერაგობით განთქმული ტი-რანი, ცუცხლთა და მახვილით რომ უსწორ-დებოდა ათასპირგამოვლილ ხალხთა უძველეს კულტურებს.

თხზულებიდან მოტანილი მხატვრული დეტა-ლი ცხადყოფს, როგორ შეიძლება სიკეთე და მისი მაღალი დანიშნულება შემოხვევამ ბორო-ტების უნებლიე მხახურად და მოკიჭულად აქ-ციოს. ეს ნაწკეტი სიყეთის ტრადიციის აღუ-გორიანა.

გურამ დონაშვილის მოთხრობაში გაბნე-ული პოეტური ზილებები და ასოციაციური პა-რადლებები ერწყმის გონისმიერ საწყისს, რო-მელსაც, ჩვეულებაზე, დეკარტეს კარტეზიანუ-ლი მაქსიმიზმ გამოატყვენ — „ეპროვებ, შე-საბამისად, ვარსებობ“. ამდენად, თხზულება როგორც რეალურ, ისე აზროვნების ირაციო-ნალურ პლანსაც მოიცავს. ამიტომ მისი შთლი-ანად ლოგიკის ენაზე გადმოტანა შეუძლებე-ლია და არც არის საჭირო. ასეთ შემთხვევაში მწერლისეულ მხატვრულ სამყაროს ინტუიციით სწვდება ჰეიოთელების გულისხურა.

გურამ დონაშვილის მოთხრობა „ვატერ (პო) ლოო, ანუ აღდგენილი სამუშაოები“ საჯა-ნებო უურადლებასა და სჯა-ბასის საგანი გა-ხდა. ცხარე კამათი გამოიწვია როგორც თხზუ-ლების ფორმ., ისე შინაარსმა.

„ვატერ(პო)ლოო“ თანამედროვე მწერლო-ბაში გავრცელებულ მხატვრულ სქემაზეა აგე-ბული, სადაც გვირგემა არა მხოლოდ გარკვეუ-ლი ბიო-ფსიქოლოგიური ნიშნებით აღბეჭდი-ლი აღმამანაწიე არიან, არამედ — საბე-სიბბო-ლოებიც. მსგავს მხატვრულ კონსტრუქციებში გმირთა ინდივიდუალური ნიშნები უკანა პლა-ნზე გადადის და მოქმედების ლოგიკაც გარკ-ვეული ფილოსოფიური იდეის ბორცვებსმას ემსახურება.

ამ ტიპის თხზულებათა რიცხვს ეკუთვნის, მაგალითად, თომას მანის „ჰადონსური შოა“, რომლის ერთ-ერთი გმირი ნაციონტურ იდეო-ლოგიას განასახიერებს, მეორე — დემოკრა-ტიული მუშანისების იდეას, მესამე — ევრო-პის „სულს“, რომელ მოძღვრებასაც შეიხისლ-ხორცებს, იმ მითითულებით წარმართავს ად-ამიანთა მომავალ ცხოვრებას და ა. შ.

აღნიშნულმა გრაფიკულმა სქემამ იმდენად ფართო გავრცელება მპოვა თანამედროვე მწე-რლობაში, რომ მისი კონკრეტული მწერლის,

თუნდაც, ლიტერატურული „კასტის“ ან შიშ-
რთულების კუთვნილებად გამოცხადება შეუ-
ძლებელია. ამდენად, სექტაციურად განწყობილი
კრიტიკის აზრით, რომელიც გურამ დოჩანაშვი-
ლის თხზულებათა აგებულებაში დასავლური ხე-
ლოვნებისადმი ეპაგორთა მიმამყვებლობის
კვალს ხედავს, ლოგოურ საფუძველს მოკლე-
ბულია.

მოთხრობაში „ვატერ(პო)ლოკო, ანუ აღ-
დგენითი სამუშაოები“ ურთიერთგამორი-
ცხად ძალთა პოლიმიკური დაპირისპირე-
ბის ფონზე იშლება შთავარი გმირის თავ-
გადასავალი. ამ ძალებს მოხუცი მუსიკოსი
და წუალებურთის მანწალებელი განსახიერე-
ბენ. პირველი ბესამე კარგში დაიბანურ თვი-
სებათა აღზრდაზე ზრუნავს, მეორე — ფანა-
ტიკოსის კულტივირებულ ჩივის გამოყვანაზე.
ძნელია, დაეთანხმო ამ აზრს, რომ დოჩანაშვი-
ლი ცდილობს სიტყვას საერთოდ მოუხსნას
აზრობრივი ფუნქცია და არაფრის გამოშხატ-
ველად აქციოს.

მდღარ ფანტაზიას არ საჭიროებს იმის შე-
მჩნევა, რომ „თამაში“ გურამ დოჩანაშვილის
თხზულებაში მხოლოდ წუალებურთის თამაში არ
არის. თამაშის ელემენტო იგრძნობა გმირებ-
თან, მხატვრულ სამყაროსთან და, რაც შთავა-
რია, სიტყვასთან ირონიულ მიმართებაშიც.
არც ის აზრია ირიგინდური, რომ უაზ-
რობის ელემენტის შემოტანა „ახსურდის
თეატრის“ ხელოვნებაში მიზნად ისახავს სიტ-
ყვის განმსვავსებას აღსანიშნავი საფინაგან,
ლექსიკური ერთეულის „მხხერევის“ — მოვ-
დენისა თუ საგნის მნიშვნელობის გაზუნდოვ-
ნების მიზნით.

გურამ დოჩანაშვილთან კი ვხვდებით ენისა-
დმი ირონიულ-პაროდიული დამოკიდებულების
ისეთ ფორმას, სადაც სიტყვეებითა და ცნებე-
ბით ვარიანტი სულ სხვა ამოცანას ითვალისწი-
ნებს. მწერლის უცნაური შეტყველება, სიტყ-
ვათქმნადობა, ნეოლოგიზმები ენაში დაკანო-
ნებული ლექსიკური ერთეულის სემანტიკური
სექტრისათვის წიფვადმოქმედ ნიუანსთა გთ-
ვასტანინიციების, ვიზუალიზაციის ამოცანას ეშ-
სახლებს. მართალია, მკათხველი ზოგჯერ
ტყუდება, რადგან მხატვრული ეფექტო უზოთე-
რესად თამაშითა და კონტრასტული (უარყო-
ფითი) ხერხებითაა მადწეული.

თამაშის შექანოში ხელოვნებაში სხვადასხვა-
გვარაა: მგაღიითად, პიკასო საკუთარ თავს
„მოთამაშე ადამიანს“ უწოდებდა. დიდი მხატვ-
რის ირონიული თამაში მიმართული იყო იმ
აღმოჩენისმომწერებელი დილტანტი თავჯა-
ნისწყველების მიმართ, რომლებიც მის მიერ
ფანქრის წასამახვილებლად ნაქდაბნ ქაღალდის
ფურცლებზე სამყაროს მხატვრულ მოდელს
ეძებდნენ, თამაშით წყვეტენ სანჩო-გუბერნა-
ტორი და ბრეტის „კავკასიური ცარცის წრის“

გმირი სამართალს, თამაში და მოთამაშე აღ-
მანებში დევს მხატვრული „გაუცხოების“ ის
ეფექტო, რომელიც თანამედროვე ქართულ
თეატრში მიხეილ თემაშიშენდა შექმნილია.
როცა „ტინტრაკაში“ ზეჰვის პისტოლეტო შე-
იარაღებული დევის თითქოსდა უწინებელ თა-
მაში რეალური სამყაროსადმი სერიოზული
შეჭარა დინახა (თუმცა, რევისიოთა არსებოთად
მიწევისის თეატრის ესთეტიკური პრინციპებს
შეადგებებია), ირონიული თამაშის ელემენ-
ტებით ანტიილუზორული განწყობილებების
შექმნა უდევს საფუძვლად რობერტ ტურნუს
ბრწინვადე თეატრალურ ინტერპრეტაციებს.

ღვეან ბრეგამებ ამ რამდენიმე წლის წინ სა-
ინტერესო თვალსაზრისი გამოთქვა იმის შესე-
ხებ, რომ დოჩანაშვილის მოთხრობა ბ. ბრეტ-
ტისებულ „ეპიკური თეატრის“ საზრდოვო კონ-
ცეფციას ტურდნობა (ეს აზრი შეუდევაც გაი-
მეორეს, მაგრამ საფუძვლიანად არავინ ჩადრ
მავებია). ეტეც რომ არ იყოს, როცა თამაში
ელემენტზე ვსაუბრობთ ხელოვნებაში, იგი
უპირველესად უოვლინა, მახაბობის თამაშთა
და თეატრალურ სანახაობასთან ახოცირდება.

რადგან დღემდე არ მოუგონით კანონი, რომ
შელიც ხელოვნების ცალკეულ დარგებს შო-
რის ჩინური კედლის აღმართვას ითვალისწი-
ნებს, დიდ მკრებებლად არც ჩვენ ჩავვებუ-
ლებ, თუკი ლიტერატურაში მოქმედ ზოგი-
ერთ პრინციპს თეატრალური ესთეტიკის თვალ-
საზრისითაც მივუდგებით.

ცნობილია, რომ მიმეტური თეატრის კლა-
სიკურ სახეს (არსტოტელეს თეატრს) ჩერ კი-
დეუ შუა საუკუნეებში გამოეყო თეატრალიზე-
ბული სანახაობანი (წმინდანთა ცხოვრებათა და
ლეგენდების მიხედვით შექმნილი პირაკლბი-
ბიზილიურ სიუჟეტებსა და თქმულებებზე აგ-
ბული ფარსულ-კომიკური მისტრიბები), რომ-
ლებიც ცხოვრების მიბეჭვის ნაცვლად, მის
სტილიზება-მოდეფიკაციას ისახავდნენ მიზნად.
პირველში, თანამედროვე თეატრალურ ხელოვ-
ნებაში სტანისლავსკის ესთეტიკურ სისტემაში
შეოვა გაგრძელება, მეორემ — შეიერმოლდასა
და ბრეტის თეატრალურ კონცეფციებში.

როცა ვსაუბრობთ ესთეტიკური „გაუცხოე-
ბის“ ეფექტზე, ვგულისხმობთ ბ. ბრეტ-
ტის „ეპიკური თეატრის“ სახელმძღვანე-
ლო პრინციპს, რომელიც, ცხადია, განსხ-
ვადება ფილოსოფიური „გაუცხოებისაგან“.
„მნათობის“ 1982 წლის მეორემეტე ნომრში
გამოქვეყნებულ პოლიმიკურ წერილში გ. ნო-
დიამ საგანგებოდ აღნიშნა, რომ გერმანულ და
რუსულ ენებში მათ განსხვავებული ტერმინო-
ლოგიური ცნებები შეესაბამება. ადრე გუ-
რამ ასათინამ ჩამოაგდო სიტყვა ქართულ
ენაში მხატვრული „გაუცხოების“ ცნების ტე-
რმინოლოგიური დაზუსტების შესახებ (სე-
ციალიზტები ირიგინტაციას ძირითადად გერმა-

ნულ ტერმინებზე იღებენ, ვინაიდან როგორც ესთეტიკური, ისე ფილოსოფიური „გაუცხოების“ სამშობლო გერმანიაა. ეს უკანასკნელი ჰეგელმა ორმაგი მნიშვნელობით შეიტანა ფილოსოფიურ ლექსიკონში: ერთი „აბსოლუტურად სულის“ კონკრეტულ ობიექტში განფენას, მის შატერიალიზაციას გულისხმობდა, მეორე — ეპოქის სულის თვითგაუცხოებას — საზოგადოების ისეთ მდგომარეობას, სადაც ყოველად ადამიანი დანარჩენებისათვის უცხოა. სწორედ ეს მეორე მნიშვნელობა აიტანეს ფარზე სოკრატეზით ეგზისტენციალისტებმა).

ესთეტიკურ და სოციალურ „გაუცხოებას“ სორის ფილოსოფიის სხვაობა იმას როდი ნიშნავს, რომ ზელოვნების ცალკეულ დარგებში რეტორიკა და ეგზისტენციალისტიკა კონკრეტულებში თანარსებობა შეუძლებელია. მაგალითად, ზელოვნებაშიყოფნები ერთხელადაა აღიარებენ, რომ ეპიკური თეატრის შხატერული პრინციპია წარმატებით და მშვიდობიანად თანამშრომლობენ ვან ანუისა და, საერთოდ, თანამშრომელ ფრანგული ეგზისტენციალისტური თეატრის შხატერულ და მსოფლმხედველობრივ პრინციპებთან.

„გაუცხოების“ ეფექტი მხოლოდ თეატრალური ზელოვნების შონაპოვრად დასს კუთვნილებად არ უნდა ჩაითვალოს, ვინაიდან ბრებტი ჭერ მწერალი იყო, შემდეგ — რეჟისორი და „ბერლინერ-ანსამბლის“ თეატრალური დასის ზელმქვეანული შიტომ, მის შიერ ჩამოყალიბებული კანონები იტყვიერი ზელოვნების დარგებზეც ვრცელდება.

„ეპიკური თეატრის“ პოეტიაში შხატერულ რეალურ სამყაროს შორის დაბლოებით სეთივე პარობითობა დაშვებული, როგორც იმპოლიზმის პოეტიაში — სიმბოლიცა და იმპოლიზირებულ სავანს შორის, სადაც ერთი ერთის პარალილია შეტაფორაა, ოდონდ ვამეიქავი, ორინიული და ფარსულ-გროტესკული იშნებით აღბეჭდილი შეტაფორა.

გურამ დოჩანაშვილის შოთბრობაშიც ცენტრალური სიუჟეტური ზაზის პარალელურად ვხვდებით ლირიულ დოგრსიებს, სადაც აფრედორე ში ლიტერატურული გმირიაცაა და იეატრალურ ნიღაბს ამოფარებული ავტორიც. აშართლიანი აზრია, რომ ასეთი ლირიული ადახვევები შვენებულად „ეპიქტის შიწვე-ედეგობრივი შიმართლებით აგებულ ძიითად სიუჟეტურ ზაზს, არდევს ნაწარმოების ქოგაქრობას“ (ე. ჭავჭავაძე), მაგრამ იგი წამოადგენს არა აბსურდის ზელოვნების შსოფლმხედველობრივი სისტემის გამოშხატულ პოლიციას“, არამედ, „ეპიკური თეატრის“ ქიპოპიციური ჭერტის ზერსს.

აღნიშნული აზრის საილუსტრაციოდ მგა-

ლით მოვიტანო თეატრალური პრაქტიკად, როშედც უფრო საფუძლიანად ჩავვახედებს „ეპიკური თეატრის“ ესთეტიკის არსს.

„ბერლინერ ანსამბლი“ ზ. შიშინის „სპილენძის ყიდეის“ მიხედვით დაიდგა წარმოადგენა, სექტაკლი იწვებოდა შექსპირის „შამლეტის“ ფინალური სცენით. აგი დადგმული იყო ცხოვრებისეული ილუზიების თეატრის ყველა წესის დაცვით. სცენაზე იყო ელისინორას ციხე-სიმაგრე, შინს ამოსვლა, მეომართა აღმართულ ზელებზე დასვენებული შამლეტი. შუსიყა. ყოველივე ისე შთანბნედავად იყო გაკეთებული, რომ მაყურებელი ტაშისავან თავს ვერ აცხებდა. შემდეგ ფარდა იხურებოდა, იხვე იხსნებოდა, „შიცვალელები“ მაყურებლის თვალწინ დგებოდაწენ, თავს უყარებდნენ და ამის შემდეგ იწვებოდა შთავარი: შოდიოდწენ სცენის შიუშები და იწუებდწენ ილუზიების სამყაროს დაწგრეეას. დაბლა უშუებდწენ და ახვედწენ უყიდეგანო „ცას“. სადაც თეატრის შადლ თადებქვეშ აღიოდა ქვის ციხე-კოშკის კედლები, გასაოკარი სიშხუბუქით აბრუნებდწენ დანის შიფეთა შიშიე ტაბტს და მაყურებლებს უჩერებდწენ ფიცრებსა და შაიეშაშუს.

უკან, სცენის სიღრმეში იღებოდა უზარმაზარი კარი (რათა დეკორაციით თეატრის ეროში გაეტანათ) და მაყურებლები ზედადდწენ ბერლინის ქუჩას, ესშოდათ ტროლეიბუსების შმა. ილუზია ქრებოდა. გამოგონილი „განასახიერებული“ ცხოვრების ნაცვლად სცენაზე იჭრებოდა ნამდილი ცხოვრება. ჩაჩებოდა ცარიელი სცენა, როშელწუე თავს იყრიდწენ გრიშოცილებული, საუთარ ტანსაცმელში გამოწყობილი შსახიბებში. შემდეგ შოდიოდწენ თეატრის სალიტერატურო ნაწილის გაშეგ და თვით ბრებტი (შას კი შინიც შსახიბი განასახიერებდა) და იწუებოდა დისკუსია ეპიკური თეატრისა და არისტოტელეს თეატრის შესახებ.

და, როგორც ზავშეების უზარალებობა სიამოვნებით შლის ახალ სათამაშოს შიშადდწენ ნაწილებად, რათა მიხედეს, როგორ არის აგი გაკეთებული, ეპიკური თეატრაც ასევე აწარმოებს თავის თამაშს, რათა ამით ჩასწვდეს საზოგადოებაში შომხდარ ცხოვრებისეული მოვლენების არსს“ (შ. თუშინიშვილი).

უცნაური სურათია — უშუალოდ საჩვენებელი სექტაკლია დაწუებსმდე ზელება სრულიად სხვა ნაწარმოების, კერძოდ, „შამლეტის“ ფინალური სცენის დემონსტრირება — განხორციელებული მიმეტური (არისტოტელეს) თეატრის ტრადიციული კანონების დაცვით. ამას მოსდევს ილუზიათა სამყაროს წგრეეა და რეალობაში დაბრუნება, როგორც ერთგვარი ინტერლუდია ახალ შხატერულ სამყაროში შესადწევად.

ამგვარ გადახვევებს, რომლებიც „ებრძვის მიწვევადგომობრივი მიმართებებით აგებულ ძირითად სიუჟეტურ ხაზს, არღვევს ნაწარმოების ლოგიკურობას“, ესთეტიკურის გარდა, ავტორის საზოგადოებრივი პოლიტიკური განხილვაც კავს. ელისიონას ცინიკალიზაციის წარტყრა მხოლოდ არისტოტელის თეატრის მხატვრული პრინციპების წარტყვა არ არის. იგი მსოფლიო ხატობაზე შეიკრებებ ერის ილუზიათა წარტყვაა, რომელსაც ახალი სინამდვილე და ამ სინამდვილეზე აღმოცენებული ახალი მსოფლმხედველობა და ესთეტიკური კონცეფციები დაუპირისპირდა. ამ იდეის მხატვრულ კონსტრუქციას ბ. ბრეტვი გაუთავლებულად — მოქმედებაში მსახიობის სახით შემოვლანალი ორეულის დახმარებით ახორციელებს.

ანალიტიკური ლირიკული ორეული შემოქმედებს დოქანაშვილსაც „ავტორ(პო)ლოო“-ში აფერხდრის მეს სახით, რომელიც ფრანგული ლიტერატურის გმირის სახეობით სივარტის კლონზე გამოსახული ნატურალიზმზე და მატერიალურ გაკანში ვახვეული კარმენთ უპირისპირდება. დაკარგვებული თვალნი ამ დამარცხებობაში ჩვენს სოციალური არსებობის უმნიშვნელოვანეს ასპექტებსაც განკერტებს (ეფექტი ამ შემთხვევაშიც „ეპიკური თეატრის“ ესთეტიკისათვის დამახასიათებელი ირონიული თამაშის ხერხითაა მიღწეული).

გურამ დოქანაშვილი პრისპერ მერიმის თხზულებას შლის „შეზღვენილ ნაწილებად“ (შხავადად იმისა, როგორც ბრეტვი — შექსპირის პიესას). ამას თხოვს ირონიული თამაშის წესი, ამიტომ მასში კულტურული ტრადიციებისადმი ნიმილიტური დამოკიდებულება არ უნდა ვეროთ.

საკომ შემარა მწერალმა ირონიული მწერა მიიწვადამისც „კარმენე“-ი — ლოგიკური კითხვაა, რომელზეც ერთმნიშვნელოვანი და ამომწურავი პასუხის გაცემა შეუძლებელია. ჰოუხედავად ამისა, პრისპერ მერიმის თხზულებათა შესახებ ა. ლუნარსკის მიერ გამოთქმული თვალსაზრისი, ვფიქრობთ, ნაწილობრივ მაინც დაკმაყოფილებს ჩვენს ცნობისმოყვარეობას.

აი, როგორ შეფასებას აძლევს იგი პ. მერიმის:

«Во всем большом его мастерстве, авторские чувства отсутствуют или глубоко скрыты. Никакого лиризма. Основная цель — удивлять не удивляясь и волновать не волнуясь. Поэтому большое значение придается сюжету».

თუ გავთვარებთ რუსი ლიტერატორის შეხედულებას, ადვილად წარმოვიდგინებთ იმ შინაგან უთანხმოებასაც, რაც გურამ დოქანაშვილის უაღიბსა და ფსიქოლოგიური წყობის მწერალის ლოგიკურად შეიძლებოდა განსწავლა „კარმენის“ და მისი ავტორის მიმართ. მერიმეს ავტორიტარულ შეუვალობას, რომლისთვისაც

საც მოქმედება პერიოდიული სიუჟეტის თავისთავადი ღირებულებით ამოიწერება, უპირისპირდება „ავტორ(პო)ლოო“-ს ავტორის ლირიკული უშუალოება, რომელსაც „სიუჟეტი-ილუსტრაციულიაზე შეტად, მისი ფსიქოლოგიური ინტერპრეტაცია აინტერტებს».

ალბათ, ექვს არ იწვევს ის ფაქტი, რომ გ. დოქანაშვილის გმირები მუდმივად გრძობენ არა მხოლოდ მწერლის უმადლეს ზედამხედველობას, არამედ მისი ორეულის ინტოპრიახობლებსაც — დაცინვათა თუ თანადგომის მხატვრული ნაწარმოების ფუნქციას ვეგავათანხმებთ ამავე ნაწარმოების გმირი ფუნქციასთან.

კარმენი თავისუფლების იდეის მეთაფორსწორად იგი უქმნის ნათელ ფონსა და ადღერს“ გ. დოქანაშვილის მოთხრობის გმირა კარნავალურ საშუაროს.

აფრედერიკ მეს უყვარს კარმენი, რომის თავისუფლებას ვერაფრით დათრგუნავ, უგინდ სივარტის ან იაფფასიანი ოდეროლის ეტიკეტზე გამოიტანო მისი სახელი. კარმენ იმჭველ ზტოვლს მოგვაცინებს, „რომელიც იონაჩად თავისუფალია როგორც სამეფო ტიტზე, ისე ბოკალიდებგაქრალი“, ოღონდ ტოი ცხოვრების სიუვარულით აღწევს სულსამშგომარებობას, შეორტ — მისგან ამაუი გაღვგომო.

არც ის უნდა იყოს შემთხვევითი, რომ კდრში კარმენის გამოჩენისთანავე თხრობა ტტმულ პაროზში გადადის და იგი ლექსივთაეობება.

მოთხრობაში გაშლილი მთელი მოქმედება მწერლის ლირიკული ორეულის ცნობიერებს სცენაზე თამაშდება. აკეთება სინტერესო პარადიგმა: გმირი — თეატრალურ ნიღაბს ამსტარებული ავტორი. გმირისა და ავტორის იგვარი ურთიერთმიმართება „ეპიკური თეატრის“ ესთეტიკურ კონცეფციისა გაკრცილებული ანალიტიკების საძებნელად შორს არ დაგვერდება წასვლა. გავიხსენოთ ბ. კვერნაძის ოპერის (ყო მერტეხა წელსა...) სტრუქტურული ინსცენარება, რომლის ლიბრეტოს აგიოგრაფიული თხზულების ტექსტი დაედო საფუძვლად. სტეკელის ერთ-ერთი გმირი (მოხეტიალე მსახიობა დასის ხელმძღვანელი), ამასთანავე, საორო ნაწარმოების ლიტერატურული პირველწყობს ავტორიცაა (იაკობ ზუსესი).

„გაუტყობის“ ეს ბერბა, როგორც ნაწილობების, ისე ჩვენი ეროვნული ფენომენის მიგანსხვავებულ სიბრტყეზე — ისტორიულ დღეარსულ-გროტესკულ ასპექტებში გააზრების აშუალებას იძლევა. ერთ სიბრტყეზე შორან მამაპაბათა ეროვნული და წინეობრივი იდეალბი, მერორტე — ამავე იდეალბთა დღევანდელი ნაშთი და ირონიულ-პაროდიულ სამოსელში გაკვეული ნაშხვრებებს (წარსულსა და რეალურ ეროვნ

ული დრამის შორის მოციქული აქაც არაბო-
ლი თამაში და სიცილია).

რა თქმა უნდა, საოპერო დადგმის ავტორები
რ ითვალისწინებენ და ვერც შეძლებენ იურ-
ცაველის თხზულების ისტორიულ-შემდგენებით
წიშვნელობის, ან ზ. დონანაშვილი — პრასპერ
სერიმის მსოფლმხედველობრივი პრინციპების
გაუმჯობესებას.

გურამ დონანაშვილის მოთხოვნას საინტე-
რესო ფსიქოლოგიურ კვებტექსტს უქმნის ბესამე
აროსა და კარტუზო შაბილონიას ურთიერ-
ობა. მათ შორის მწკვეე უთხზობების მი-
წუად იქცევა ის, რომ ახალგაზრდა მუსი-
კას ადვილად ბეთმოვენი დაუსხავს, მასწავ-
ლებლს — ნაპოლეონი.

სეთმოვენი და ნაპოლეონი თავისუფლებისა
დ ტირანიის ცნობილი ნიშნოლებია. ბონაპარ-
ტისმის იდეის განსხვავებულ ინტერპრეტაცი-
ებ ვებდებით ქაბუა ამირჯანის, თორა ტილა-
ძის რომანებში, რომერტ სტურუას სექტატ-
დესა თუ თენგიზ აბულაძის ფილმებში. ბეთ-
მოვენი კი ადამიანთა წარმოდგენებში ნათელ-
დებურატიულ ძალებს განსახიერებს. ამიტო-
მავა, რომ სულიერი ცხოვრებას ზეგროში მო-
პოვებულ გამარჯვებებს ზნორად მის სახელსა
და შემოქმედებას უკავშირებენ.

1 ორი ტიტანის ცხოვრება ისტორიულ
დრამიკ თანხედება ერთმანეთს, ამიტომ ბო-
ნაპარტ-ბეთმოვენს შორის „განხეთქილებაში“,
ცხადია, მათვე მოღვაწეობის პერიოდში იჩი-
ნა აფი. ამის ნიშნები თავად ბეთმოვენის შე-
მოქმედებაშიც შეიქლება ვიპოვოთ. მაგალი-
თად, ცნობილია, რომ ბეთმოვენი საბრძოლო
სიფინია უძღვნა ველინგტონის გამარჯვებას
ნაპოლეონის არმიასზე.

1დეს ბეთმოვენი-ნაპოლეონის ფენომენი გა-
ნისლება რთვორც ადტერნატია, რომელიც
გარვეულ გამოძახილს პოულობს ქართულ
ლიტერატურასა და ზელოვნებაში. ამაზე მეტ-
ველებს, თუნდაც, რ. სტურუას „უვარუვარე-
სა“ ზ. თ. აბულაძის „მონაწიების“ მუსიკალურ
კვებტექსტს გამოტანილი ბეთმოვენის გიგან-
ული იმფონია. მისი ბრძოლისა და თავისუფ-
ლებიაციენ მოწოდება კონტრასტულ ეფექტსა
და იონიულ ფონს უქმნის ბონაპარტიტული
ფსიქიკით შეპერობილ გიგანთა სამყაროს.

ცხადია, სიტყვიერ ზელოვნებას მხატვრული
გამომსხველობის განსხვავებული ზერხები და
საშუალებები გააჩნია. მაგალითად „ვატერ-
(პო)ლი“-ში მუსიკალური კონტრაპუნქტის
მაგირებას სწევს სარაგონელი მუსიკოსების
მეგრ ზსრულელებული ბეთმოვენის მუსიკე სიმ-
ფონია, რომელიც ვრანდიოზულ შემოქმედებას
მოახდენ ბესამე კაროზე. გიგრი ესწრაფვის და
სულიერდაც შემწადებულა, მთელი ენერგია
მალად ბრძოდებას — ზელოვნებას შეაღოს,

მაგრამ მოულოდნელად იგი გადაინაცვლებს
სამყაროში, სადაც სიკეთის, სიღამაზისა და
თავისუფლების მაღალი იდეალები ითვლებ-
ს. ახალგაზრდა გიგრი მანკიერ წრეში, ად-
მონდება, სადაც მიწის მისაღწევად უველა სა-
შუალება გამართლებულია და უკანონობაც ოფი-
ციალური კანონის სახელით მოქმედებს. წუალ-
ბურთის მასწავლებლის — რექსანის წუალობით
ზელოვნებაზე შევეარებული შეოცნებე უმაწვი-
ლისაგან ზნეობრივი იდეალთაგან განძარცვული
მიწანთროპი ჩამოყალიბდება.

გურამ დონანაშვილი ზნორად სიტყვის ირო-
ნიული კვებტექსტით ახდენს გიგრითა პროფ-
ცირებას. მაგალითად, ამორალურ ზერცოვს
მორალესი ჰქვია, ზერცოვის გუნდრუისმკმე-
ველ უღირს კარტუზოს მოსწავლეები აღმტე-
ბითი სახელებით მიმართავენ, კავთომოწულ
რექსანს კი მოფერებით „ჩიტუნელას“ ეძახიან.

ფილისტერული გარემოს ბრონილი უარ-
ყოფა უველაფერში იჭრნობა — მოთხოვნის სტი-
ლისტურ დინამიკაში, სიტყვათა გრამატიკულ თუ
ლექსიკურ მოდფიკაციებში, უცნაური და მრ-
ავალმხრივი შინაარსით დატვირთულ კომპოზი-
ტებში, ტრაგიკულ მოვლენათა კომიკურ ინტერ-
პრეტაციებში, გიგრითა ეესტებსა და მიმიკაში.
ამიტომ ამ მოთხოვნისაგამი ფორმალისტურ-
რი ან წმინდა ენათმეცნიერული მიდგომა წარ-
მოქმნის არა მხოლოდ მწერლის სტილისტი-

კისა და პოეტური სინტაქსის, არამედ ქართუ-
ლი ენის პოტენციურ შესაძლებლობათა შეგ-
ნებული უარყოფის საფრთხესაც.

ისიც უნდა გავითვალისწინოთ, რომ მოთ-
ხოვნის კომპოზიციური აგებულება იქნება,
პოეტრია თუ სტილისტიკა, საბოლოო ქაში,
ერთ მთავარ შემოქმედებით ამოცანას ემორ-
ჩილება, რომლის „კანონიერ“ ენობრივ ნო-
რმათა ტყვეობაში მოქცევა შეუძლებელია.
„კატერ(პო)ლოს“ ავტორის ამოცანა კი სავ-
სებით ნათელია — ისეთი დუალისტური მხ-
ტვრული მოდელის შექმნა, რომელიც ორ გან-
სხვავებულ განზომილებაში დაანახებებს ად-
მინის ცხოვრებას და საუთარ თავს — რე-
ალურ მისწრაფებებსა და ზნეობრივ იდეალთან
შეპირისპირებაში.

რომანტიკული ირონიის „მესტრო“ ეან-
პოლ ადინოწავდა, რომ სამყარო მდგმივი გა-
ადამიანურების პროცესშია, ოღონდ საქმე ისაა,
უნინ ადამიანურებს მას — კატორღელთა ზე-
დამხედველისა თუ მომეროსის სული“.

გ. დონანაშვილის მხატვრული სამყაროს
ფორმირებაში ორივე მონაწილეობს, სადაც
ბეთმოვენი „მომეროსის სული“, ის უმაღლე-
სა ზნეობრივ ორიენტარი, რომელიც ბრონი-
ულ „კონტრაპუნტს“ უქმნის მორალეების, კ-
არტუზობისა და რექსანების უზნეობით მო-
წამლულ სამყაროს.

ქართული ლექსის ოსტატი

არასოდეს დაჰაიწყებდა ის ოთხი წელი (1951-1954), რომელიც აღექვანდრე აბაშელთან ერთად საქართველოს მწერალთა კავშირში გაატარა.

მწერალთა კავშირი აღ. აბაშელისათვის ილიასა და აკაკის სულთა საუფლოს, ერის სახატეს წარმოადგენდა. აქ შემოსულ ყოველ კაცს იგი კეთილი ღიმილით ჰვებობდა და მეგობრობის ბელს უწყობდა. აღ. აბაშელი ახალგაზრდა პოეტების კონსულტანტი იყო, მაგრამ მასთან რჩევისათვის, დახმარებისთვის არა მარტო ახალბედა, არამედ კვაბუა და ხანდაზმული პოეტებიც მოდიოდნენ. მასთან თითქმის ყოველდღე ნახავდით კ. ვაშაბურღიას, პ. ინგორაუას, ი. გრიშაშვილს, ლ. ქიქელის, შ. დავდიანს. სამაგალითო იყო მათი მეგობრობა. საშა—ასე მიმართავდნენ ახლო მეგობრები ამ უნაგარო კაცს, პოეტური ძმობის კეთილშეუფელს. პოეტური შურა არ მიჰქარებია მის ალად გულსა და კეთილ სულს.

საქართველოს მწერალთა კავშირში მუშაობა მას მწერლობის — ერის ამ უდიდესი ტაძრის მსახურებად მიანდა. ახალგაზრდა პოეტების კონსულტანტი ნიჭიერ ახალგაზრდას რომ აღმოჩენდა, მთელი გულით ხარობდა. ჭერ საკონსულტაციო ოთახში მართანსა და კ. ქიქინაძეს ხშირად უკითხავდა ამ ლექსებს, შემდეგ ოთახიდან ოთახში დადიოდა, ხან ერთ მდივანთან შედიოდა, ხან—მეორესთან, ჭველი მელალოების მხავებად, უღოცავდა ახალი ნიჭის გამოჩენას, უკითხავდა, აცნობდა, აქებდა უცნობი ზღაპრების ავტორს. ასე ეცებებოდა იგი ნიჭიერი ახალგაზრდებს გამოჩენას მათი ნაც, როცა თურნად „ჩვენ თაობაში“ მუშაობდა. მისგან „აღმოჩენილი“ და მის მიერ პირველად ზღადასმული ზეგრი ნიჭიერი პოეტი აშშვენიეს დღეს ქართულ მწერლობას. მხოლოდ დიდ მოქალაქეს, უხიწო, უნაგარო საზოგადო მო-

ღაწეს, პატოსანი გულის პოეტს შეეძლო ასე უშურველად მოქცეულიყო.

ართლი, წინააღმდეგობებით აღსავსე გზა განვლო აღ. აბაშელმა, მაგრამ ეს გზა მუდამ სინამდვილით, ცხოვრებითა და „ყოველის გულის პატოსანებით“ იყო დაშრბტული.

აღ. აბაშელმა პირველ წიგნს — „შპის სიცოცხლე“ მოკლე წინასიტყვაობა წარუძღვარა. არსებითად, ამ ნახევარჯვერდიან წინასიტყვაობაში, მისი პოეტური კრებოა მოცემული.

აღ. აბაშელის „შპის სიცოცხლე“, მებრძოლი პოეტური ხმა, თავისუფლების გამარჯვების რწმენა, მართალია, ზოგჯერ, ანტირეალურად გამოიქმნული, უფლებას აძლევს იმდროინდელი საქართველოს რევოლუციური განწყობილების ერთ-ერთ გამოშხატველად ითვლებოდეს. მეორე მხრივ, წიგნში დიდი ადგილი უჭირავს მელანქოლიას, სევდას, მისტიკას, შუქი ფერებითა და საღებავებით გამოშხატულ პოეტის სულიერი განწყობილებას. მაგრამ ამ სევდიან მოტივებს ყოველთვის სოციალური, საზოგადოებრივი საფუძველი აქვს, სწორედ ამით განსხვავდება აღ. აბაშელის მელანქოლია ხიზმოლესტური ლექსების ანალოგიური მოტივებისაგან, რომელთა გაუღენისაგან აღ. აბაშელი არ არის თავისუფალი.

წიგნი იხსნება პოეტის პირველი ლექსით „შვი აჩრდილი“. კაცთა სიავით გულმოკლეობა, ბედის მომღერავი პოეტი მკითხველს უხსნის მიზეზს, თუ რატომ გადაუწყვეტია დედაშინის დაშორდეს. პოეტი განმარტავს, რომ მას გულს უღაავს, სევდას ჰგვარს მშობლიური სოფლის ზეგრი, სამშობლოს ბედი. მისი სევდა — მიწიერი ცხოვრებით, სამშობლოს ბედი გამოწვეული სევდაა...

„სოფელს ეძინა, არ იხსოდა ქვითინი მწარე, ქვითინი მწარე, მიწის მეტრდით ამონაყენსი, ნახლს დაებურა მშობლიური ოხილი მხარე.“

ობოლი მხარე სისხლში ნახან ცრემლში წა-
ლესა“.

შავი აჩრდილი მოხვეწებას უკარგავს პოეტს,
„საუფუნე ჩავეს შვიდი“ გულს უღალავს კა-
ხანს: „გლოვამ მოიყვანა სოფელი, ხანმოკლე
განდილიმება“. აქ პოეტი მივითარებებს 1906
წლის რევოლუციის რემინტაჟულ დღეებზე,
რასაც მოჰყვა რეაქციის შავხნელი ეპოქა,
რომელიც „შავი შიშის შრიალს შობდა“.

აღ. აბაშელისათვის უიმედობისა და სევდის
მეზღვე დროა — რეაქციის შავი ეპოქა: „ლაფ-
ვარდად სივარცემ შვე დიარგა, ცა დაობლდა
სხივამქრალი, ღრუბლით ნაქსოვ შავ ძამაში
გატვხია მოვარე მქრალი, უხიციოსლოდ
მოფლემარ სოფელს, ჩოქობითი ეშქრება, ცო-
ცხლი ქრება“.

იგრავიერ გაისმის ადამიანთა „საზარელი სუ-
ლის კენჭის“. პოეტმა იცის, რომ ამ მდგომარეობაში
გლოვის მანჯი არ გამოდგება. ამი-
ტომ აცხადებს — „ცეცხლის მგობანს დაძა-
ხით, რომ ქვეყანას მოველინოს ბრძოლის სი-
ტუვის მოკარნაბედ“, თითონ კი სულით ურწ-
მუნო გახდარა. განჯლო დროში... „სიკვრებამ
დამისმო კარება. განჯმორდი ქვეყანას, აჩვის
ვეკარები. რაც იყო, არ შექრა, გამოქრა ყოვე-
ლი, მომავლის არა მწამს, ადარას მოვედი“. მისი
„დაუსრულებელი ბრძოლის პათოზით ან-
თებულ ქნარისთვის“ ასეთ უიადურებს უსახოვ-
ბამდე მისვლა ეპოქის რეფლექსიაა.

აღ. აბაშელის ამ პერიოდს სულიერ განწ-
ყოზილებათა პოეტური მრწამსი კარგადაა გა-
მობატული ლექსში „ორი სურათი“. პირველ
სურათში პოეტს იძლევა რეაქციის შავხნელი
ხანის დახასიათებას, „დაბის მანჭათი შეშო-
სუდარულ სოფელს“ ცხოვრების სურათს: —
„ნიავეს ფრთებით კავშანი დაქრის ტყე-ვილად,
სევდის ბიწვები დახისხნებს ურუ აჩემარებს, აქ
სიკვდილია მიმალული სიხუმის მცველად, ბო-
რობა სული დახარხარებს უბედურ მხარეს“. ამ
სევდას განწყოზილებას ცვლის მშ-
რო ოპტიმისტური და მეტროპოლი ხმა. პოე-
ტი ხედავს, როგორ იღვიძებს საოცნებო ბრძო-
ლის იდეალით ქალაქი, „უქნა გუფუნებს, ქუჩა
გმინავს, მანჭრალი სვანე“, სასტიკი ქარიშხ-
ლი აწვირთებელი მშრომელებს დარახმულან
ბოროტ სულიან შეხაბრძოლებლად. „გრადემ-
ლას ზანჯარში ხმაღსა კედენ ამქურბებულნი“.

ამგვარი ოპტიმისტური განწყობილებანი, სერ-
თოდ, დამახასიათებელია აღ. აბაშელისათვის.
მას ხწამდა, რომ „ცეცხლი არის შილიდ ერთ-
თი რდევით ძალა, რისხვას ღმერთი“. იგი შეს-
ტრფოდ—მწვან, როგორც რევოლუციის, თავი-
სუფლებს სიმბოლოს, „პრომეთეს ამონაკენსი
ცეცხლი, სიციცხლის უხვად მოესავა“ ეჩვენე-
ბოდა პოეტს და ეძახდა მომავლისაკენ.

პოეტი მუშას იუბნება: მუხუბედავად იმისა,
რომ „წუხარას წისლმა დამირდილა გზა მზის-

კენ მიმავალი, მინც: „მსურს ქარიშხლის მა-
ხარობლად მოველინო ჩემს ქვეყანას და ავ-
ხალო შავი ფარდა ბრძოლის მჭარე გამოცა-
ნას... რომ ზღვის დღევით გადმოსწრაფილი
დაუღმუბრევი გოლის წულუღო, კვლავ აფეთ-
ქდეს მწმენის ცეცხლით განთიადის სუფ-
ვარული... მე მოვძებნი ჩემს რკინის ხმაღს,
ბრძოლის ველზე მივიწყებულს, რომ მტრის
ლაშქარს შევეგებო ბოროტების დასამხოზად,
დასამხოზად!.. დასამხოზად!“

ეს ხომ დაურბდილავე საბრძოლო, სატრი-
ბუნო მოწოდებაა!

ლექსში „ჩემს მუშას“ აღ. აბაშელის ეს
მეტროპოლი განწყობილება ზენიტს აღწევს:
„შვილი მინისა ვრტავ ცის ზარსა, იმედს ვულ-
ვიეებ კირსა შეოფელსა“.

მაგრამ, როგორც ვთქვით, პოეტს ხშირად
რეაქციის გამოთვლილი სულიერი დეპრესია,
უსახობა და სევდა იმპრობდა. პოეტი საუვედუ-
რით მიმართავს ზეცაში მოხეტიალე მუშას,
მივა რად დასტოვეო: „აქ რას ეძებ, ცის წილ-
ში, ვარსკვლავთ შორის მიწის შვადი, რად
დასტოვე დედამიწა, ბრძოლის ველად გადა-
შლილი, რად გაქვებ მიწის კენჭსა, მიწის ნაღ-
ველს დაჯუბებულს? ტანჯვის ცრემლის ოკეა-
ნებს და სისხლის ღვრას აწვირთებულს?“
და დაიწვებით მოითხოვს, მიწას დაუბრუნდო.
მიწისებ დაბრუნების იდეალი პოეტმა გამოხა-
ტა მეორე ლექსშიც, რომელიც ეწოდება „სევა-
ლას მანჯო“, სადაც პირდაპირ აცხადებს: „მაგ-
რამ ბოლოს ცის სივარცეში ვერ გავუძელ მარ-
ტობას, სულს მოხწყუნდა ცაში ფრენა, ისევ
ავევებ მიწის გრძინობს, მომავონდა ცრემლის
გუბებ, მომავონდა მონის ხუნდი, და ცხოვრ-
ბით გულმანტყნი ისევ მიწას დაეუბრუნდო“.

აღ. აბაშელი პირველ წიგნში უმთავრესად
მზის კულტით გატაცებულ პოეტად წარმოგ-
ვიდგება. იგი უკვდავების, მარადიულობის
იდეას ეძებს. „მზეს არ ახსოვს შობის წამი,
მზეს სიკვდილი არა ქრება“ და „ზეციერი“. მზე
იყო რევოლუციის, თავისუფლების და,
ამავე დროს, მარადიულობის, უკვდავების სიმ-
ბოლო. აღ. აბაშელის მზის კულტით გატაცო-
ბა, მიწისაგან დაყოლების განუზომელი სურვი-
ლი სიმბოლისტების სკოლის პრაქტიკას ეხმიან-
ებოდა, მაგრამ ამ იდეაზე იგი ისევ თანმიმდევ-
რული არ ყოფილა, როგორც, ვთქვით, რუსი
სიმბოლისტი — ბაუმონტი.

სხვაგან კი მზე მარადიულობის, აბსოლუტის
ხატია. პოეტი მზის წიაღში გრძინობს უკვდავე-
ბის ძალას: „ცეცხლის ხარვეზი შევსრიალდი
ხელებგაშლილი, მარადის—... ვგრძნობ ძალა
და უკვდავება“.

მინც ვერ აუხსნია, „სული მისი რად ისწ-
რაფის მალა ცისკენ“ პოეტი ზეცაში ვერ
პოულობს იდეალს და უკმაყოფილო, კვლავ

მიწას ტბურდებდა. ჩვენი აზრით, არ არის მარ-
თალი ქართულ ლიტერატურაში გამოთქმული
აზრი, თითქმის ალ. აბაშელის „ორმაგობა“ არ
აბასიათბებებს და „პროლოგითურა პესნიმისტი“
ყურს. პირიქით, ალ. აბაშელი რეალისტია, და-
მახასიათებელი მერყეობით. ეს მერყეობა იყო
რთული და წინააღმდეგობათა შეწყვეტილი ეპო-
ქის ანარქია — რევოლუციამდელი საქართვე-
ლოს ხარკე. ამ გარემოებას თვით პოეტმა შე-
თითია პირველი წიგნის ბოლო ლექსში: „ხან
ცოცხლის ხმა ვარ, ხან — წყდოადის, მუდამ
ვაცდლები“, აცხადებს პოეტი კატეგორიულად.
ამიტომ მე ხან მწუხრის ჩრდილი შიტაცებს,
ხან კიდევ განთიადის ცეცხლიო. ჩვენ უფლვე-
ბა არა გვაქვს პოეტის ამ განცხადებას არ
დავუჭერო. ზეზავებოთაა პირველ წიგნში
წარმოდგენილი სოციალური [პოეტის, რევო-
ლუციური თემების გადაწყვეტაც. პოეტი ხე-
დავს, რომ ბოროტი სული დაძრწის უველგან
— სეკული დაძრწის, სიცოცხლეს ცდლავს. ამ
მეგობარეობაში ცის კიდეს ელვა იმედს უღ-
ვიძებს: „დედ, ბნელადებს გარშემო, სევანი,
უორანნი უოადენს, სერაბიში ნაცვლად აღქაწნი
სამოთხის ბეჭეე შკოდენს, ცის თალი ზეად
შოსალი, შოკვარჯით ვარსკვლავთ ვერსბლითა,
რწმუნეს უვაილი გავფურჩქნით, გრძნობა
ავანთო ცეცხლითა“.

პოეტს სწამს, რომ მოვა დრო და დამებს ჩას-
ძირავს შექურავარსკვლავს ციალი. იგი კვებით
მოიხსენიებს იმთ სახელს, ვინც თავი შეხწი-
რა თავისუფლებას, ვინც ჩვენთვის უმანკო
სისხლი დადვარა. პოეტი ივრწმუნს 1905 წლის
რევოლუციის დღეებს, თუ როგორ უყოადენს
მაშინ საბრძოლველად დაუნდობელ ბედისწე-
რას და ნათელი შინაიკენ როგორ მიილტვოდ-
ნენ. მაგრამ ქვეყნების საშუაროდან უცებ
ქაჩმა დაქროლა და შავმა მტკვრმა დაჩრდილა
შეუბის დილა, „წუთიერად ანათროლი,
ჩაქრა დილა, შეუბის დილა“... ეს გახლავთ
რეალობა, რომლის მოწმეც იყო პოეტი. ამიტომ
პირველი წიგნი ალ. აბაშელს გვიხატავდა, რო-
გორც იმ დროისათვის მოწინავე რეალისტ
პოეტს. თვითონ პოეტს ეს წიგნი მისი რევო-
ლუციური წარსულის უველგაე უფრო ნათელ
გამოხატულებად მაჩნდა.

ალ. აბაშელის მეორე წიგნი „ანთებული ბეი-
ვანი“ 1928 წელს გამოვიდა. წიგნში შევიდა 1914-
1917 წლებში დაწერილი ლექსები. ამ წიგნის პირ-
ველხავე ლექსში პოეტი გულწრფელად აღა-
რებდა: „მე „შინს სიცილი“ შალდი თაროდან
გადვითავთ დაკვიბელ უუთში“, ეს წიგნი ჩამქ-
რალი ლექსების ცივი ნაყარია, ამიტომაც:
„სქობა „ანთებული ბეივანის“ ნაცვლად მას
დარქმეოდა „საფერფლე ურნა“. ლექსების სა-
თარებებიდანაც ხანს, რომ წიგნში სევდიანი
კალი დომინირებს: „სული ეული“, „სულის
შეშინდვომა“, „სევდა“, „მირაიე“, „ცისფერი

უვაილი“, „საღამო“ და მისთანანი. და მანც
ამ მეორე წიგნშიც („ანთებული ბეივანი“) კი-
დეე ღვივის მოშავლის, თავისუფლებების
პოეტისა და რევოლუციის მემარჯვებებს
რწმუნეს: პოეტს სწერა, რომ „მუდამ უფ-
ლმა ეგ სოფელი ვერ იტრიალებს“. ამ
რწმუნეს უნერგავს მებრძოლი მუშათა კლასი.
იგი ხაშიყოთ აცხადებს: „სხვამ ვან ჩამვარა
ცეცხლის შანგი ჩამქრად ეგრანე? შოთ ვან
შემშობსა თქვენე დროვა ჩემს უწინარეს? „ქ
„შე“ კვლავ რევოლუციის ხამოილოა. პოეტი
სამუდამოდ აწყვავებს შვს აბსტრაქტულს და
შვს კონკრეტულს — რევოლუციის სიმბო-
ლის. ლექსი — „მუშებს“ — ოპტიმისტური
აქორდით მოავრდება:

და როცა ზეცა განთიადით შეიღებება
და თქვენი რაზმი შშის ამოსულას მიეგებება,
თქვენს სიმღერაში ჩემი ქნაროც
დაიწკრიბლებს.

ახეც მოხდა. 1917 წლის თებერვლის რევო-
ლუციას ალ. აბაშელი, გ. ქუჩიშვილსა, ნ. ჩხეი-
ვაძესა და გ. ტახიძესთან ერთად „ცეცხლის
მახალით“, „ანთებული საწილბოთ“, „სხა-
რულის ცრემლებით“ მიესალმა.

ქართულ საბჭოთა ლიტერატურაში საბჭოთა
ხელისუფლების დამუარების პირველი წლები,
ჩვენი ქვეყნის სახალხო მეურნეობის აღდგენი-
სათვის ბრძოლა (1921-25 წწ.) მწვავე კლასო-
რავ წინააღმდეგობათა გამოხატულებით აღი-
ნიშნა. ბრძოლა ლიტერატურულ ფრონტზეაც
არ წუდებოდა. ამიტომ იყო, რომ საბჭოთა ხე-
ლისუფლების დამუარების პირველ წლებში
კვლავ განავარძობდნენ ერთხანს არსებობს, ან
ახლად იქმნებოდნენ ანტირეალისტური იდე-
ბის გამოხმატვით ლიტერატურული დაწვე-
უბანი.

ანტირეალისტურ ლიტერატურულ სკოლებს
შორის გამოირჩეოდა ე. წ. აუადმიური ჩგუ-
ფი. იგი „მემარჯვენე ფრთას“ წარმოადგენდა
ჩვენს მწერლობაში. ამ ჩგუფის ერთ-ერთი აქ-
ტიური წევრი იყო ალ. აბაშელიც.

ალ. აბაშელს საბჭოთა ხელისუფლების დამ-
ყარების პირველ წლებში „ეროვნული შინი და
იჭვი“ დაეუფლა. ერთ-ერთ იმდროინდელ ლექ-
სში პოეტი „თებერვლის დღეებს“ „ცრწინის
ველზე“ დაამარცხებს აღარებს. ავტობია იგო-
ნებს ერკვლეს საქართველოს ტრაგიკულ დღე-
ებს და სავსებით შლის ზღვარს ამ სრულიად
სხვადანსვა ისტორიულ მოვლენათა შორის.
წარსულის იდეალიზაცია და კონფლიქტი თა-
ნამედროვე ცხოვრებასთან დამახასიათებელი
ადა. აბაშელის ამ პერიოდის ლექსებისათვის.
სწორედ ამ გარემოებამ „განაპირობა ალ. აბა-
შელის იდეური კავშირი „მემარჯვენე აუადმი-
ურ“ ჩგუფთან.

ალ. აბაშელი ქართული ლექსის მოდერნი-
ზაციის გზას შეგნებულად დაადგა. იგი პირი-
ქით

ტივისშისა და ენობრივი ნატურალიზმის წინააღმდეგ თანამედერულ ბრძოლას აწარმოებდა. აღ. აბაშელსაც აწვალდება ქართული პოეტურული მშეკვედლების „ევროპული რადიუსით გამართვა“. ამიტომ არ იყო შემთხვევითი, რომ პ. იაშვილმა ფრნალ „ცისფერი ყანების“ „მონაწილე პირთა შორის“ ა. აბაშელიც გამოაცხადა (ვახ. „მეგობარი“, № 100, 2 თებერვალი, 1916 წელი), მაგრამ აღ. აბაშელს ფრნალ „ცისფერ ყანებს“ ლექსი არ დაუბეჭდავს. შეტიც, ილიასა და აკაკის ეროვნული კონცეფციის ერთგული, მყარ ეროვნულ საფუძველზე მდგარი, საზოგადოდ ვაწედდა „ცისფერყანელებს“ ფრნალ „სომალდში“ (1922 წ.). „ქველდის სიმბოლიზში“ და პროლეტარულ მწერლობასაც რეალიზმის პოლიტიკიდან ებრძოდა. „ქტორიტი რეალიზმის საფუძველზე დამყარებული შემოქმედება ეს ანთოსია, რომელიც გრძნობს მიწის სიმტკიცეს, სტიმულია ქლიერების და იმედანი გაფრენის... საერთო პროცესის პრინციპია დინამიური, აქტუალურობა და ქვეშარიტი რეალიზმიც, ამში ზედავს განსალი ოპტიმიზმის გამართლებას. სულ წინ ურედლთვის ახალი პერსპექტივისათვის“ (სომალდი“, № 2, 1922 წ.). აღ. აბაშელი მოითხოვდა რეალიზმის საზღვრების გაფართოვებას ქართული ლექსის მხატვრული ინვენტარიის, პოეტურ გამოშახველობით საშუალებათა გაფართოებით და იქ იგი ანდრეი ბელის იმორწმუნდა. „ქვეშარიტი სიმბოლიზში, — ამბობს ანდრეი ბელი, — ურტირება ქვეშარიტი რეალიზმს. დიდსა და დრმა ზელოვანს უკვე ადარ შეიძლება ეწოდოს არც რეალისტი და არც სიმბოლისტი, წინანდელის მნიშვნელობით“ („სომალდი“, № 2, გვ. 4). სიმბოლისტების ვაუდენას ზელი არ შეუშლიდა აღ. აბაშელისათვის, რომ იგი რეალუციის პოეტი პოეტური სიტყვის ბრწყინვალე ოსტატი უოფილური.

ისეთ მგრძნობიარე ღირიციოს, როგორაც აღ. აბაშელი იყო, საქართველოში სოციალისტური მწერლობის წარმატებასთან ერთად, შეუძლებელია სოციალისტური საზოგადოებრივი ცხოვრების ძალა არ ეგრძნოდ და გულწრფელად არ მიედო განახლებულ და აღორძინებული საბჭოთა საქართველო. და, მართლაც, აღ. აბაშელი „გაბზარულ სარკეთში“ საუკედერიით მმართავს თავის თავს: „უაში მზე დადის, შენს თვალეში რათა დგას ჩრდილი? მუ, ლაჩარო, საკუენის არა ხარ შეილი, როგორ ვერ ზიდდროს სიმშიმე და სმჭაფრენი? მოხსენი თვალეხს სარკე ცივი და გაბზარული, რომ დანახო კლდე და ველი გადასაფრენი და სოქვი სიმღერა ეპოქისთვის თანამგზავრული“.

ეს ლექსი დაწერილია 1929 წელს. აქედან იწყება აღ. აბაშელის შემოქმედებითი ცხოვრების ახალი ეტაპი. ამავე დროს, არ შეიძლება არ აღინიშნოს, რომ სწორედ აღ. წიგ-

ნით — „გაბზარული სარკეთი“ — იწყება აღ. აბაშელის შემოქმედებაში უფრო კონკრეტული, საგნობრივი თემატიკით დაინტერესება. ცხოვრების სურათები, კონკრეტული მოვლენები, უოფითი თემატიკა, უკვე გამოჩნდნენ ამ წიგნში („მამის სიყვდილი“, „ბებიანენი“, „პაპანენი“...).

აღ. აბაშელისათვის უცხო არ გახლდათ აბსტრაქტული, განყენებული თემები — კლასიკური, ტრადიციული მოდელით, რეალისტური უოფითი ფაქტურით, ეს ახალი ლექსები კი დაზბრუნება იყო კონკრეტული, საშოქალაქო თემატიკისაგენ, რომელიც მწერალს აბლობდა ცხოვრების სინამდვილესთან და ახალ შინაარსს აბლდდა მის პოეზიას. მთუხედავად ამისა, მესამე წიგნში (1929 წ.) ჭერ კიდევ სუსტად მოიხშოდა საბჭოთა პოეტის ხმა. ამას ის გარემოებაც უწყობდა ზელს, რომ აღ. აბაშელი „რაპელების“ მიერ „გაუსწორებელ რეპკიონერ“ პოეტად იყო გამოცხადებული და მას თავგამოღებობ ებრძოდა.

სოციალისტური მშენებლობის დიდმა წარმატებებმა, ჩვენს საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მომხდარმა ისტორიულმა ძვრებმა დიდი გავლენა მოახდინეს აღ. აბაშელის პოეზიაზე. პირველი პოეტური ნაწარმოები, რომლითაც, აღ. აბაშელი საბჭოთა პოეზიის შარაგზაზე გამოვიდა, არის „ფოლაფური“. ამ ლექსით იწყება აბაშელის ახალი, მეოთხე წიგნი „მზე და საშობლო“. ლექსს ეპიგრაფად წამძლვარებული აქვს ვეას სტრიქონები: „მოგვისაღმებთ ქედებო, მომპაქებს სალამი გვიანი“. სიმბოლურია ეს ეპიგრაფი: გრძელი, სიუფეტაანი ლექსი ბუნების სურათების მტაფორული აღწერით იწყება: „ზამთარმა მთების კალთები დიდხანს აწვალა, აწუხა, კლდიანი ბევი დაქცევა, ურლით დაამარწყხა, მაგრამ მოვიდა აპრილი, სალამი გადმოაქუხა, ცაში ნახებტი ბაქაღლო ლაფრადის ქვაში ადულა, დააპიქვაჟა მიწაზე, დაუვიდა ოქროს თავთუხად. მიდი და კრიფე უპავილი ხამისათვის მზა თუ ხარ, გაუფრტია ნისლები, ფაქტებად შემოსებული, დამშვიდებული გონებობა, დაწუნარება სხეული. თოქოქი მღერინა თავისთვის ამაყად თავაწული. ურს უგდებ — მესხის ნაცნობი სიმღერა ვეასებული... მოგვისაღმებთ ქედებო, ნაყუროხო ვეას კლმიოა“.

ვებას პოეტურ საშუაროსთან ამგვარი გადაძილით პოეტი ახალი მატერიონის მშენებელ ფშავ-მესტურებთან გვაახლოებს და ჩვენი საშობლოს განახლებასა და აღორძინებას გულწრფელად ესალმება. აღ. აბაშელმა საგანგებოდ არჩია ვეა ფშაველას პოეტური საშუარო — მთა, რათა ამის მაგალითზე უკეთ ეტყვენებინა, როგორ შეიყვალა ქველი ცხოვრება.

„თქვენმა უშრეტმა სინათლემ გონება გამოხალისა, მახარებს ფერისცვალება თქვენის დე-

ვურის ძალია, თქვენს ძველ კერაზე ტრიალი ახალ ცხოვრების ძალია, მხნეობა დაუცხრომელი თქვენი ვაჟის და ქალისა, წარსულის შარავანდედი, შეგი შინაი ზეაღისა“.

პოეტმა იცის, რომ ახალ დროს მამამაჟეული ისარი ვერარ გამოადგება, ახალ მხატვრობის ახალი წესით უნდა აშენება.

ამ ლექსებს მოჰყვა ახალი ნაწარმოებები, რომლებშიც სოციალისტური მშენებლობის ფართო მხატვრული სურათებია მოცემული. მათ შორის საგანგებოდ უნდა აღვნიშნოთ ლექსი „ოქროს საწმისი“. აქ ალ. აბაშელი კონტრასტული სურათებით გვიხატავს ჩვენი ხალხის შავხელე წარსულს. „ოქროს საწმისის“ ლექსიდან მამინ წარმოიშვა, როდესაც „ბნელი იყო ცხოვრება და ბრწყინვალე ზღაპარი, როცა ფოთლის კარავში კაცო ეგლო მჭარაივით დაღაბული შრომითა, შრომა იყო ამო, გარჯა იღუპებოდა“, მაგრამ მოვიდა ახალი დრო, რომელმაც ფერა უყვალა ჩვენს ქვეყანას. კოლხეთის ვრცელი ქაობი ზღაპრად აქცია. და პოეტის ატაკებით უმღერის ამ განახლებულ ცხოვრებას. „უხედავთ, ბოლო ედება ავადობის მორიელს, შრომა ბარაკიანი ჭანსად სხეულს აკავებს. უფშური და ციება წუღებს თან გაჰყვა შორიანს, ნაღლიანი სიმღერა თან მოჰყვება ღაჭკაშებს. ათასწლოვან შტრის მამართ ბრძოლა რომ არ შენდებდეს, გულში ციცილი ამგზნები ისმის ხმა მეთაურის“.

სოციალისტური მშენებლობის კონკრეტული თემებია გამოხატული ალ. აბაშელის ცნობილ ლექსებში — „კოლხიდის კალმღერებს“, „დილა სოფლად“ და სხვ., სადაც პოეტს ადიდებს საკლემურნეო ცხოვრების შემოქმედ ძარღვ-მაგარ გლეხებს, რომლებიც ახალ ცხოვრებას აშენებენ.

აქვე უნდა მოვიხსენიოთ ლირიკული ლექსები: „ამარილი“, „ახალი სოფლის ასული“, „ქვიზ ირემი“, „ლექსის დაბადება“... ორი პუნ-ლიცისტური ლექსი — „ღენინის ზზონას“ (1938 წ.) და „ღენინის გული“ (1940 წ.) — „ეს მეთოთხმეტე წელი გავიდა — წეტვა ამ დღემდე შენ მოგყოლოდი ჩვენ შენს სიყვარულს ვიწვევთ თავიდან და შენს სახელთან ვრჩებით ბოლომდე... ისე გავეშორდი და ვაგვეყარებ, ცრემლის შემშრობა ვერ მოვანწარი, ელვით და გრვეინვით მოქროს ქვეყანა, შენ რომ ოტკომბრის დამეს დასტარი... და შენი სახე, შრომითი ღაშქარის გულისძვრასთან გაწყოფელი, მუდამ წინ ვიპოვებს, მუდამ აქ არის, ასე ძვირფასი და ახლობელი“...

ალ. აბაშელის შემოქმედებაში განსაკუთრებით ძლიერადაა წარმოდგენილი საბჭოთა პატრიოტიზმის თემა. ამ შტრიხ საინტერესოა ლექსები — „სამშობლოსადმი“, „სიმღერა სამშობლოზე“.

ალ. აბაშელის ახალი რეალისტური ლექსები

პოეტის გულწრფელი აზრისა და ფერის მაცნე — ჩვენი ხალხის აზრსა და განწყობილებას გამოხატავდა. პოეტს ამხანაგნი უნდა წიტი, ლექსებო, თქვენს უკვე მამამაჟეული გულის სიხალღეს ვხედავ“.

ალ. აბაშელის ნათელი რეალისტური პოეტური ხმა, აღორძინებული და თავისუფალი სამშობლოსათვის თავდადების იდეა ახალი ძალით ამტკვევლდა სამამულე ომის მრისხანე დღეებში.

ალ. აბაშელის პოეზია ომის მრისხანე დღეებში ჩვენს ხალხში აღვიძებდა პატრიოტული თავდადებისა და სამშობლოს დაცვის კეთილშობილურ იდეებს.

იგი მეტბრძოლ პოეტის, პატრიოტი პოეტის მგზნებარებით იბრძოდა და აღაგზნებდა ჩვენს ხალხს თავისუფლების დიადი გრძობით. განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს ალ. აბაშელის ლექსი „არ მოუშვა, დაჰკარი“. „ხედავ მტერი რას ჩადის, როგორ მოგაიხლოვდა, შენს მიწაზეც დაეგა ჩრდილი შეგი ფრთებისა, შენი კერა აქ არის, პაპაც აქვე სახლობდა, დღეს წენა ხარ დარაჯი ამ დღოცყველ მთებისა... მტერი მოდის, კიხერზე რომ უღელი დგადვას, ვაფაყურად დაუხვდი, არ მოუშვა, დაჰკარი“.

ქართველმა ხალხმა დაიცვა თავისი სამშობლო, ვერაფე მტერი დამარცხებულ იქნა. ამ ბრძოლაში ალ. აბაშელი გვერდში ედგა თავის ხალხს. იგი გულწრფელად წერდა:

მესმის მეტბრძოლი დღის მოწოდება,
ჭრიდეს კალამი, როგორც ხანჭლი.

ამ მოწოდებას შტკაცედ იცავდა ზეტო.

ალ. აბაშელი ძველი თაობის იმ საელოვანი პოეტების რიცხვს ეუფუნის, რომელიც ახალ დროში გულწრფელობით და სიუარულით ჩადგნენ მოწინავე პოეტების რიცში და სახელღვანად ეგზართ მეტბრძოლი საბჭოთა პოეტის მღალი დროშა. ამ სახელს იცავდა აბაშელი თავიზი შეხანიშნავი ლირიკული ლექსებით, რომელთა მთავარი ლირიკული გმირი ქართველი პატრიოტი ადამიანი იყო.

ომის დღეების მძიმე განსაცდელი ამტომ მიიტანა ასე ახლოს გულთან უკვეპოღრა პოეტმა. ომის დღეების მღღღვარება და ფოთიანი ცხოვრება მეომარი საბჭოთა ხალხის აისახა მის საბრძოლო ლექსებში „შივა დაწვებს ზანზარს, უღმობელ ციცილის ფრკვეთი მტერი დღეს ნახავს საზარს ჩვენი მიწნები ქვეით“.

და ჩვენმა ხალხმა ჩვენი ქვეყნის მიქების იქით ვადარეკა კარზე მომხდური მტერი და საკუთარ ბუნაგში ვანადგურა. დაშუჯდა, დაწნარდა ქვეყანა, გამარკვებული შედგა ომისაგან მიყენებული ჭრილობების მოწმებას. ჩვენი ხალხის ცხოვრების ეს ახლაქერიოდი აისახა ლექსების წიგნში, რომელსაც

პოეტმა უწოდა „ოქროს საფეხურები“, პოეტი კვლავ თავის მოწოდებად აცხადებდა: „შენც ემსახურე მშვიდობის საქმეს, ადიდე მაღლი ჩვენი შრომისა, რომ არ მოადგეს ვარდისფერ აკენებს ვულწემწარავი ჩრდილი ომისა“.

ალექსანდრე აბაშელმა, რთული შემოქმედებითი გზა გაიარა, მისი ლექსების ინტონაცია ყოველთვის რეალისტური იყო, ნათელი, გამკვირვალე, აზრობრივად თანმიმდევარი, ლოგიკური. მისი პოეტური საღებავებიც უფრო რეალიზმის პრინციპს ემორჩილებოდა, ვიდრე მოდერნიზმის ტიპურ მოდელს. ალექსანდრე აბაშელი მაღალი ინტელექტის პოეტი იყო. ალიტერაციებითა და ასონანსებით, ტრიოლეტებითა და სონეტებით მან გააფართოვა ქართული ლექსის გამომსახველობითი არე. ამავე დროს, უოველი სიტყვა, უოველი ფრაზა, უოველი მხატვრული საზე აზრობრივად მკაცრად ჩამოყალიბებულ, მკაცრი პოეტური ფორმის უალიბში ჩამოსსმულა, დადი შინაგანი აზრობრივი მთლიანობითაა შეცრული. იგი სამოქალაქო პუბლიცისტური ლირიკის ერთ-ერთი მეთაურია მე-20 საუუნის ქართულ მწერლობაში. მის მოქალაქეობივ, რევოლუციურ პათოსსა და ინტონაციას, მუდამ მოძებნილი მქონდა საინტერესო პოეტური ფორმა. ამის საუკეთესო მაგალითია ლექსი „უცნაური ამბავი“. ეს ლექსი 1926 წელს გამოქვეყნდა. იგი პირველი დადი

ელექტროსადგურის — ზამქის ამოქმედებას მიუძღვნა პოეტმა. მაგრამ ისეთი შესანიშნავი პოეტური საღებავები და ფერები მოძებნა, შედარებები და ეპითეტები შეარჩია; რომ ეს ლექსი სამოქალაქო ლირიკის შესანიშნავ ნიმუშად იქცა.

ანთებულ რკინის ისმის სპაერი,
დაირღვა ძილი და მყუდროება,
მიეცა ღამე ერთმუღს უჩვეეს,
ნადვის სვეტები თეთრ ურდოებად
შემოვსია თბილისის ქუჩებს.

ლექსი შესანიშნავი მხატვრული აკორდით მოაერდება, რომელშიც სიმბოლურადაა განზოგადებული სინათლისა და სიმწელის ბრძოლა, სინათლის ძველ სამყაროზე გამარჯვება.

ვერას გახდება — ბევრიც იბრძოლოს,
და, რომ ინათებს დილა სისხამი,
წავა და საღმე, ქალაქის ბოლოს
თავს ჩამოიხრჩობს თბილისის ღამე.

სამშობლოს წინაშე ვაღმობდილს, საქართველოს სიყვარულში დაფერფლილ პოეტს, ჩვენი ქვეყნის დიდ პატრიოტს ალექსანდრე აბაშელს არასოდეს დაივიწყებს „ვეფხისტყავედ დაფენილი მთა-ველი, აღმართ-აღმართ აღმავალი საქართველო“.

შოთა ბაღრიძე

ილია ჭავჭავაძე და პროვნული ისტორიის საკითხები

დიდი ილია ჭავჭავაძე საქართველოს წარსულს უმთავრესად პოლიტიკური და კულტურული ეტაპების მიხედვით წარმოიდგენდა.

ქართველი ხალხის ისტორიის უძველეს ეტაპად ილია ასახელებდა ძვ. წელთაღრიცხვას XIV ს., როცა წერილობით წყაროებში თავს იჩენს ქართული ტომების — თუხალების, მოსხებისა და კოლხების ზენება (ტ. 4, გვ. 46). ილიას მითითებით, ძვ. წ.ს XIII ს-ში აქ არ-გონავტებს უკვე დახვდათ კოლხები (იქვე).

ურცლად და კონკრეტულად ჰქონდა წარმოდგენილი ილიას ძველი საქართველოს მოღვაწეთა საქმიანობა და ქვეყნის პოლიტიკური თავგადასავალი.

ძველი საქართველოს ერთ-ერთ უთვისაზნა-ჩინოვს პიროვნებად, ვინც დიდი როლი შეასრულა ქართული სახელმწიფოს დადგინებაში, ილია ფარნაველს მიიჩნევდა. ილია სარწმუნოდ თვლიდა ქართულ საისტორიო ტრადიციას ფარნაველის რეალურობაზე და ლოგიკურ არათანმიმდევრობაში ამხელდა მათ, ვისაც იტყვი ეპარებოდა მის სინამდვილეში.

ტრადიციული სქემით წარმოდგინა ი. ჭავჭავაძის ანდრია მოციქულის მოღვაწეობაც საქართველოში. ილიას თქმით, ქრისტიანობამ სამცხე-ქაჯახეთში ანდრია მოციქულის მოძღვრებით მოიკიდა ფეხი, მაშინ, როდესაც ქართლ-კახეთში ჭერ კიდევ კერპთაყვანისცემა ბატონობდა. ქრისტეს შემდეგ I საუკუნეში ადგილი შეიქმნა (60 წ.) სურდა კერპთაყვანისცემის მოფენა, მაგრამ აქ ქრისტიანობა კი არ მოიხსოვრა, არამედ უფრო გავრცელდა და დამკვიდრდა კიდევაც ჭერ კიდევ წმ. ნინოს მოხელაზმედ (ტ. 4, გვ. 10).

ამ შემთხვევაში ილია არსებითად მიჰყვებო-

და თავისი ეპოქის ქართულ ისტორიოგრაფიაში (დ. ბაქრაძე) გავრცელებულ აზრს ანდრია მოციქულის საქართველოში მოღვაწეობის შესახებ.

ანდრია მოციქულის მომდევნო ეპოქის ისტორიულ პირობებთან ილია საგანგებოდ გამოპყობდა შეფუცებს — მირიანსა და ვახტანგ გორგასალს.

ილიას მითითებით, მირიანის დროს ქართლში დამყარდა ქრისტიანობა, რომლისთვისაც მთელი ათას ზუთაში წლის მანძილზე წყარს ეცვა საქართველო (ტ. 4, გვ. 68-64).

რელიგიატური შტრიხებით წარმოგვიდგინა ილიამ ვახტანგ გორგასალს, მისი სახელმწიფოებრივი პოლიტიკის საკითხიც. ვახტანგმა, ბრძანებდა ილია, ჩრდილოეთ კავკასიაში ქართველთა ბატონობა დაამყარა, ამ მხრიდან გაამაგრა საქართველო და უწინაშე ყველა, ქართულ ტყვესიას თვითმყოფობა მოაწილა, „დაიხსნა“ იგი „ანტიოქიის დამოკიდებულებისაგან“ (ტ. 4, გვ. 64).

ვახტანგ გორგასალის ისტორიის ილიასეული სქემა არსებითად ეფუძნებოდა ქართული პროფესიული ისტორიოგრაფიის (დ. ბაქრაძე) ცოდნას, რომელმაც ვახტანგ გორგასალის შეფუცებისა და პიროვნების ეტაპების გააზრება, ქართული ფეოდალური ისტორიოგრაფიისაგან განსხვავებით, წყაროების რელიგიატური მონაცემების საფუძველზე დაიწყო, რათაც ნიადაგი შეემზადა ვახტანგის ეპოქის საქართველოს ისტორიის მეცნიერულ ამტკვევლებას (წ. მარი, ივ. ჩავახიშვილი და სხვ.).

ვახტანგ გორგასალის მომდევნო ეპოქის საქართველოს პოლიტიკური ისტორიის ფაქტობრივად ი. ჭავჭავაძე საგანგებოდ გამოპყობდა ევ-

რისის დიდ ომიანობას (ეს ომი, როგორც ცნობილია, 1828-29 წწ. მიმდინარეობდა ირანსა და ბიზანტიას შორის). ილიას თქმით, ამ ომში სპარსეთი დანარცხდა, საქართველოს ზოგიერთი ნაწილი კი, მათ შორის, მესხეთის მიწები, ბიზანტიას დარჩა (ტ. 4, გვ. 10).

VI ს., ილიას თანახმად, თავი აჩინა აღმოსავლეთ საქართველოს მესხეთის მიწებთან გაერთიანების სურვილში, მაგრამ ამას წინ აღუდგა ბიზანტია, რომელმაც 588 წ. ქართველებს მართო იმისი ნება დართო, რომ შეელოდა საერო კათალიკოსი (ტ. 4, გვ. 10). ეს აზრი, დაფუძნებული „ქართლის ცხოვრების“ გვიანდელი (ბრძანებული, ფალსიფიცილიზებული, ბართაშვილისეული) ნუსხების ჩანართის საფუძველზე, ჭრ კადევ დ. ბაქრაძეს ჰქონდა გამოთქმული, საიდანაც იგი ილიამ აიღო.

VI ს. დამდეგს, შეინანებდა ილია, მოღვაწეობდა კლარჯეთისა და ქაჯახეთის მთავარი გუარამ კურაპალატი, ბაგრატიონთა გვიანის კაცი, რომელიც ბიზანტიას შემეწებით ქართლ-კახეთის მეფეც გახდა და საქართველოს დიდი ნაწილიც გაერთიანდა, თუმცა მადე ეს ერთიანობა დაირღვა, რის შემდეგაც დაიწყო არტანუჯის ბაგრატიონთა აღზევება (ტ. 4, გვ. 11).

ადრინდელი შუა საუკუნეების საქართველოს პოლიტიკური ისტორიის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს მოვლენად ილიას მიაჩნდა არაბების შემოსვლა საქართველოში, სადაც, განსაკუთრებით თბილისსა და მის გარშემო ადგილებში, ისინი თავისი არაბული წიგნების შეშეკობით მამადიანობის გავრცელებას ცდილობდნენ (იქვე).

ძველი საქართველოს გამორჩეულ პიროვნებად მიიჩნევა ილია საქართველოს გაერთიანებული სახელმწიფოს პირველ მმართველს მეფე ბაგრატ III-ს (975-1014). ილიას სიტყვებით, „ბაგრატიონთა გვიანის კაცი მეფე ბაგრატ III ვამლერდა იმდენად, რომ 1014 წ. შეერთა სრულიად საქართველო და ჩვენს ქვეყანა შეიქმნა ძლიერ და სახელგანთქანი“ (იქვე).

მაგრამ შუა საუკუნეების საქართველოს ისტორიის უკმაშე დიდ ფიგურად ი. ჰეკელიანის დათვით IV (1089-1125) აღმშენებელი ესახებოდა.

ილიას ეპოქის ქართველთა ეროვნულ-განათავისუფლებელი იდეოლოგიის პოლიტიკურ იდეებზე გამართული ქართული ისტორიოგრაფიის გამორჩეული ენტერესი დავით აღმაშენებლისადმი, გაპრობებული იყო მისი მოღვაწეობის შედეგების თავისებურია აღქმით.

დავით IV რეალზად აქცია საკუთარი ქვეყნის პოლიტიკური თავისუფლება. თავისი სახელმწიფოებრივ კურსით მან წარმატებით შესწლო ცენტრალური ხელისუფლების გაძლიერება, რაც, თავის მხრივ, ქვეყნის პოლიტი-

კურ დამოუკიდებლობასა და კულტურულ-სახელმწიფოებრივ სიძლიერეს კავებდა. დავითის დროის საქართველო დიდ ტერიტორიაზე გადაიფინა. მთლიანად შეიკავდა, მაგალითად, ისტორიულ მესხეთსა, სადაც ქართული ენა და კულტურა უკაოდა. დავითის სახელმწიფო მტკიცედ იყო დასუფლი ჩრდილოეთ კავკასიიდანაც, რომლის მკვიდრნიც ქართველებთან მეგობრულ ურთიერთობაში იმყოფებოდნენ.

მღვარი პოლიტიკური პოლიციები ჰქონდა საქართველოს ამიერკავკასიის, აღლო აღმოსავლეთის, დასავლეთ ევროპის ქვეყნებსა თუ ბიზანტიასთან ურთიერთობებშიც.

დავით აღმაშენებლის საქართველოს სახელმწიფოებრივი მოღვაწეობა ქართული ეროვნულ-განათავისუფლებელი აზრისათვის ერთგვარ იდეალს, მონავალი საქართველოს პროტოპას წარმოადგენდა. ეს აზრი იმგვარ საშობლის წარმოადგენდა, რომელიც იქნებოდა თავისუფალი და კულტურულად ავჯავებული, სწავლა-განათლებლობა და მეცნიერებით დაწინაურებელი, უკმა თავისი ისტორიული ტერიტორიის მომსველი. ასეთ საქართველოში ეროვნულ-სახელმწიფოებრივ ფუნქცია უნდა ჰქონდეთ შობლიურ ქართულ ენას და მართლმადიდებლურ ქრისტიანულ ტრადიციებს.

ამ იდეალების შექმე აფასება ი. ჰეკელიანის დავით აღმაშენებლის სახელმწიფოებრივ მოღვაწეობის!

პირველ უკლებსა, ილიას აზრით, დავითის საქმიანობის შედეგი, რითაც მას ვახვებო, ისაა, რომ მან ქართველებს თავისუფლების შენარჩუნება შეაძლებინა, აიხრებული ქვეყანა მოაშენა, მტერი გაფანტა და „დღეს თუ ჩვენ ჩვენს მიწაზე ვართ, — ეს იქნება იმისი (ე. ი. დავითის, შ. ბ.) ღვაწლი, იმისი სამახურყო უფრო იუს. დიდება სახელსა მისსა!“ (ტ. 4, გვ. 181).

საისტორიო წყაროების საფუძველზე, ილიას დავით აღმაშენებელი შუა საუკუნეთა ეპოქის ერთ-ერთ უგანათლებულეს მოღვაწედ მიაჩნდა, რასაც იგი გატაცებით აღნიშნავდა და ქართველ მეფეს ახასიათებდა მწიგნობრობის დიდ მოყვარულად, რომელიც წინასთავლიდამ არ იზორებდა მამისაც, როცა საომრად და სანადროდ დადიოდა, და ამის გამო კინაღამ საშინელ განსაცდელსაც არ შეემთხვია ტფილისის პირს, როცა არაბებს ჩუსაფრდა. კაცი, რომელმაც სომეხთა სამღვდლონი გააყვარა თავისი ცოდნითა და მწიგნობრობით, კაცი, რომელმაც ღირსშესანიშნავი ფსლამუნები დასწერა და რომელიც ქართველ ემაწილებსა მგზავნიდა სამეცნიეროდ ათონზე“ (ტ. 4, გვ. 64).

დავით აღმაშენებლის განსაკუთრებულ ღვაწლს ქართული სახელმწიფოს ისტორიაში ილია ხედავდა მეფის დიდებულებოვნებაშიც.

ერთი მხრივ, მას უყვარდა თავისი ეროვნება და მართლმადიდებლური სარწმუნოება, რომლის წარმატებისთვისაც დღენიადავ ზრუნავდა და ახასიათებდა დიდი პატივისცემით ექვეყნა სხვათა ეროვნებასა და სარწმუნოებასაც.

ი. ჭავჭავაძე აღფრთოვანებული იყო იმით, რომ დავით აღმაშენებელმა შესძლო უცხო სარწმუნოებისა და ეროვნების ხალხებთან ურთიერთობაში იმგვარი წესრიგი შეეტანა, რომ მათი დიდი პატივისცემა დაიხსატა. ილიას თქმით, „ამისთანა სხვა ერის ღირებების თაყვანისმცემელი იმ დროსა, როცა კაცს კაცს ეხსებებოდა ანა შოგავადა, ამისთანა კაცთა უყვარული პატივისცემა სხვა ეროვნებისა, სხვის სარწმუნოებისა, ნუთუ საკვირველი და საოცარი შავალით არ არის მეთორმეტე საუკუნის კაცისაგან!“

მეტი-და დიდ-ბუნებოვნება მოეთხოვება განა მეთორმეტე საუკუნის კაცს მაშინ, როცა დღეს, მეტყობამეტე საუკუნის დასასრულს, საკვირველმადა მიგვანჩია გლადსტონი, რომ ირლანდიის ეროვნებას და სარწმუნოებას ესარჩლება იმავე კაცთაუყვარებლობით, რა კაცთაუყვარებლობითაც დავით აღმაშენებელი სხვა ერს პატივს სცემდა“ (ტ. 4, გვ. 181).

დავით აღმაშენებლის საშინაო პოლიტიკის ამგვარი ნიშანტულების შემჩნევა ილიას მიერ, როგორი გათანამედროვებული სახითაც არ უნდა წარმოედგინა მას იგი, ახალ საფეხურს ქმნიდა ქართულ საისტორიო აზროვნებაში, სადაც სწორედ ილიას შემდეგ იწყება დავითის ტოლერანტული სარწმუნოებრივი და საეროვნებათაშორისი პოლიტიკის კვლევა და მასზე აქცენტობება.

ილია ვრცლად ახასიათებდა თამარის ეპოქის საქართველოს პოლიტიკურ ვითარებასაც. მან რეალისტურად გააგო ამ ეპოქის საქართველოს სახელმწიფოს საგარეო პოლიტიკის არსი. მას შემდეგ, რაც სომხეთი შეიმოსა — წერდა ილია — სამხრეთი ჩვენი ღია დარჩა მტერთათვის შესამუსსრავად. ამიტომ, უყვლა მეფე, ვინც მოწოდების სიმაღლეზე იდგა, ცდილობდა სამხრეთის საზღვრების მოწესრიგებას, მისი, რაც შეიძლება უფრო ხაზრტოში გადატანას და ამით საკუთარი ქვეყნის უშიშროების უზრუნველყოფას. უყვლა მათგანი ცდილობდა „ჩვენი მიწა სამხრეთისა საქართველოზედ შორს გაედგა მოსვენებისა და უშიშროებისათვის, ან მტრისათვის ისეთი ზარი დაეცა, რომ დიდხანს აღარა შემოებდინარა საქართველოსათვის. ეს იყო პოლიტიკური საჭიროება, რომელიც ეთავადებებოდა ჩვენს მშვიდობით ყოფნასა და არსებობას“ (ტ. 4, გვ. 87).

ილიას აზრით, ამგვარი პოლიტიკური კურსის გამომატკლებია იყო არა მარტო კარბის დაშქრობა, რომელიც 1206-8 წწ. მოეწყო ქა-

რთველთა მიერ, არამედ, შამქორის ომსაც განჭისაკენ ესევე აზრი ჰქონდა და საჭიროება, ამ მხრით ვალაშქრება და განუდგა ჩვენი — დიდი ხანია ერის უპირველესს საქმეს შეადგენდა ჩვენი ისტორიისას. განა სულელით იყვნენ დავით აღმაშენებელი და მისი შემდგომნი თამარადე და თამარის შემდეგ სხვა მეფენიც, რომ სულ აქეთ იწვედნენ საომრად? ქართველებს ამ მხრით გაზავრება რომ მოეწროთ, — ვინ იცის, — საქართველოს ბედი როგორ დატრიალებულიყო“ — (ტ. 4, გვ. 87-88).

ილიას ეს გამოხატუებები ვეჩვენებენ, რომ მას ხავხებით სწორად ესმოდა XII ს. და XIII ს. ბოლო პირველი მეოთხედების საქართველოს საგარეო ომების მნიშვნელობა, ის, რომ ამ აქტებით ხდებოდა ქვეყნის სამხრეთი და სამხრეთ-აღმოსავლეთი საზღვრების გაფართოება პოლიტიკური ჰეგემონობის დამუარების მიზნით. თანამედროვე ქართულმა ისტორიოგრაფიამ ამ ასექტს მხოლოდ ის დებულებადა შესძინა, რომ თამარის ეპოქის ქართველთა ომებში ამოიკვეთა ცენტრალური შინაარსი — ომების მიზანი იყო საქართველოს გაბატონება სამხრეთ კავკასიისა და ახლო აღმოსავლეთის სავაჭრო შავსტრატეგზე (ნ. ბერძენიშვილი, ვ. გაბაშვილი...).

დებულებათა ამავე წყებაშია ი. ჭავჭავაძის მიერ შენახული გაგებული ის აზრი, თუ რა უარყოფითი როლი შეასრულა საქართველოს პოლიტიკური ცხოვრებისათვის სომხური სახელმწიფოებრიობის მოშლამ, რაც, ცნობილია, XI ს-დან დაიწყო. ი. ჭავჭავაძე წერდა: „...წინააღმდეგ საქართველოს უძლიერება დაიწყო იმ უმედურ დღეთაგან, როცა-კი პირველი დაემხო სომხეთი — ეს ჩვენი წინააღმდეგი ზღუდე სამხრეთით. ჩვენ ჩრდილოეთით ვინახავდით სომხეთს და სომხები ჩვენ ვინახავდნენ სამხრეთით. მას აქეთ, რაც ვახტანგ გორგასლანმა ჩრდილოეთით უშიშარ და უზრუნველყო მაშინდელი საქართველო, მთელი ჩვენი ისტორია მიიშარა იმაზე, რომ სამხრეთით გაგვევაგებინა ჩვენი თავი. მანამ სომხეთი იყო, საქართველოს რომ თათრობა მოეცოდა, ქარ სომხეთი უნდა გადმოეღება. ამიტომაც ჩვენნი უდიდესნი მეფენი და სამეფოს კაცნი არაფერს არა შოგავდნენ, რომ ესეველნათ სომხეთისათვის, როცა-კი გაუქიერდებოდათ. სამწუხაროდ, ზოგიერთს ჩვენს მეფეებს არ ესმოდათ-რა დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ქართველთათვის სომხეთის არსებობას. დაეცა სომხეთი და სამხრეთის კარი ღია დარჩა საქართველოში შემოსასევად. თუმცა სომხეთის დაცემის შემდეგ მთელი თითქმის შვიდი საუკუნე კიდევ მაინც გაუძეველით ათასქერ ჩვენზე ძლიერს მტრებსა, მაგრამ მთელი ჩვენი ისტორიული დღენი მოედლებით და შევადივით სამ-

ხრეთის კარის დაკეტას და ვერა გავაწუთო-
რა“ (ტ. 8, გვ. 193-194).

XIII ს. თამარის შემდგომი ხანა, ილიას წა-
რმოადგენით, საქართველოს ისტორიის დიდი
ძნელბედობის ხანაა, ვინაიდან ამ დროს დამ-
ყარდა თათარ-მონღოლთა გამაჩანაგებელი ბა-
ტრიონობა. ქვეყანამ დაჰპარგა პოლიტიკური და-
მორუიდებლობა. იგი ეყონოშვიური და მორა-
ღური გამარტახების გზას დაადგა.

ილიას, ცხადია, უველია ქართველითა აინ-
ტერესებდა გავაზრებინა, თუ როგორ და რა
ძალით შეძლო შაინც ამ ხანებში არსებობის
შენარჩუნება დამორუიდებლობადაჰარგულმა სა-
ქართველომ, რომელიც მონღოლ დამპყრობთა
ტერორისტულ ჩაგვრებში მოიქცა.

ამ კითხვანუ თავისებური პასუხი აქვს გაცე-
მილი ილიას თავის ადრინდელ პოემაში „მეფე
დომიტრი თავდადებულნი“, რომლის სიუჟეტური
ქარაგვ ავტორმა აიღო XIV ს. ანონიმი ქართ-
ველი ავტორის, ფაშთადაშწერლის, თხზულები-
დან, სადაც ვრცელადაა გადმოცემული საქართ-
ველოს მეფის დომიტრი II (1271-1289) მოღ-
ვაწეობის და სამშობლოსათვის თავდადების ამ-
ბავი.

დომიტრი II ფრთხილ, რეალისტურ პოლი-
ტიკას ატარებდა, გარეგნულად ესაქმებოდა კი-
დედაც მონღოლებს შათი კეთილგანწყობილე-
ბას მოსპოვებლად, რათა საკუთარი ტახტისა
და ქვეყნისათვის მშვიდობა უზრუნველყო.
მაგრამ დამპყრობლის წყალობა არასოდეს მუ-
დმივი არაა და იგი პოლიტიკური ვითარების
შესაბამისად ხშირად იცვლება კიდეც. ასე
მოხდა ახლაც, 1289 წ., როცა უაღრესად
დომიტრი მეფეს დასწამა მის საწინააღმდეგო
ღალატში გარეჯა და თავის სამართლებლად
ურდოში დაიბარა.

ამასთან დაკავშირებით საქართველოს სამე-
ფო კარზე შედგა თათბირი, რომლის მონაწი-
ლეებშიც მეფეს დღეინებით ურჩიეს არ წა-
სვლიყო მონღოლებთან, მთიულეთში გახიზ-
ნულიყო და იქიდან თავდაცვითი ბრძოლა და-
ეწყო, მაგრამ მეფემ ეს წინადადება უარყო,
რადგანაც, მისი აზრით, მის ურდოში წუსუ-
ლადობას მონღოლები საქართველოში მორაიგი
შემოტრის საბაზად გამოაფენებდნენ. დომიტრი
წავიდა ურდოში, სადაც მას მონღოლები ვანუ-
კითხვად მოიქცნენ და 1289 წ. სიკვდილითაც
დასაჯეს — თავი მოჰკვეთეს.

ფაშთადაშწერელი, რომელიც ფაქტებს ქრის-
ტიანული მორალის შექმნე წარმოგვიჩენს, უდი-
დესი სიმათითაა განწყობილი ქვეყნისათვის
თავდადებული მეფისადმი, რომლის ღვაწლშობ,
პარკელ რიგში, ხედავს „საბარების“ იმ ცნო-
ბილი აზრის გამოხატულებას, რომ არაფერია
იმაზე დიდი ბედნიერება, ვიდრე თავის დადუ-
ბა მოყვასისათვის. ამასთანავე, ფაშთადაშწერე-
ლი სტრაქიონსა და სტრაქიონს შუა დღეინებით

უდილობს შეგვაგვანებინოს ის კანონწმირება,
რაც მისი კონცეფციით, მონღოლთა მიერ და-
პყრობილ ქართველებს უმძიმეს პოლიტიკურ
და მორალურ ვითარებაშიც კი აღძვებინებდა.

ისტორიკოსი ამ საკითხზე იმ აზრს გვიერ-
გავს, რომ უადრესად მძიმე, კრიტიკულ პერი-
ოდებს უფლებს იგი ეწოდება იცოცხლოს და თავიც
გაიტანოს, თუ მას ძალა შესწევს შეინარჩუნოს
მორალური სიწმინდე და თავისი წრიდან წა-
რმოშვას პარონებები, რომლებიც სულიერად
განწყმენილები დაუპირისპირდებიან უცხო,
უხეშ ძალას, და, ამგვარად, მოხარბებენ ერის
სამშვიდობოზე გაუყანას... ამ აზრით შემომ-
ყავს ფაშთადაშწერელს თავის თხზულებაში
ისეთი ისტორიული პერსონაჟები, როგორცაა
ცოტნე დადიანი და დომიტრი თავდადებული,
მორალური სიწმინდით უხვად შემკული მოღვა-
წეები, რომლებიც აღნიშნული თვისებების
წყალობით ჭირში აღდებინებენ თავის ზალს,
სიყვითთ თრგუნავენ ბოროტებას და პოლიტი-
კური ფაშთა სიავით გამოწვეულ ადამიანურ
შურსა თუ გაუტანლობას.

სავსებით ბუნებრივი იყო, რომ ი. ქვეკვაძე,
ქართველთა ეროვნულ-განმათავისუფლებელი
მოძრაობის მებრძოვე, თავისი ინტერესებიდან
გამომდინარე, გვერდს ვერ აუვლოდა დომიტრი
თავდადებულის წარმატებულ პარონებას, რომელ-
შიაც იგი ხედავდა ერისათვის თავდადებულ
გმირს, ვის მაგალითსაც მხნეობა და სულიერი
სიმტკიცე უნდა შეემატებინა ახალი საქართ-
ველოს შვილებსათვის. დომიტრი მეფის საქ-
ციულის ფაშთადაშწერლისეული გავება ერთ-
გვარად ეთხოვედა ეროვნულ გმირზე ილიას
წარმოდგენასაც, რომლის თანახმადაც, ცარიზ-
მის ბატონობის მძიმე პარობებშიც ქართველ-
ების ეროვნული გადარჩენის ერთ-ერთი მთა-
ვარი პარობა იყო ერთმანეთის გატანა და ერთ-
მანეთისათვის თავდადებაც კი, ეს აუცილებე-
ლი პარობა პატარა ერის სიცოცხლისათვის.
ილია ხომ მუდამ იმ აზრისა იყო, მცირე ერმა,
ამ შემთხვევაში ქართველობამ, საკუთარი არ-
სებობის მიზნით ეროვნული გათიშულობა კი
არ უნდა დასახოს მიზნად, არამედ ვერთიან-
ება.

ამავე თვალსაზრისის ეფუძნება ი. ქვეკვაძის
ნარკვევი ლურასაბ II-ზე (ტ. 4, გვ. 184-188),
რომლის თავგადასავალი ავტორის მიერ სამშო-
ბლოს და სარწმუნოებისათვის სანიშნო თავ-
დადებადაა მიჩნეული. ილია შენიშნავდა, რომ
„მხოლოდ დიდ-ბუნებიათა კაცთა თვისებაა
ერთხელ რწმენილი და აღიარებული გაიხადონ
თავის სიცოცხლის საგნად და მას ქვეშ დუ-
გონ თავისი ცხოვრება, და თუ საჭიროება მო-
ითხოვს, შესწირონ თავისი თავიცა ნიშნად
იმისა, რომ ქვეშარტება შეტად უღირს, ვიდ-
რე საკუთარი თავი და საკუთარი სიცოცხლე“
(იქვე, გვ. 187).

ი. ჭავჭავაძის ისტორიოგრაფიულ ნაწარვეში უკველი ადგილი უკავია მის შეხედულებებს ისტორიული საქართველოს სამხრეთი მიწების, ანუ, როგორც XIX ს-ში წერდნენ, ოსმალთა საქართველოს, წარსულზე.

სამხრეთი მიწების პრობლემა მუდამ ადელეგებდა ქართულ ერს და მისადმი ნოსტალგია არასოდეს განელებოდა.

ქართველად ამ დიდი პრობლემის — სამხრეთი მიწების ქართულ სამუაროში დაბრუნების პრაქტიკულად განხორციელება შესაძლებელია ვახ-და მხოლოდ XIX ს-ში რუსეთისა და ამიერკავკასიის ხალხთა საერთო ძალით. ჭერ 1828-1829 წწ. რუსეთ-თურქეთის ომის შედეგად რუსეთმა ოსმალეთს ჩამოართვა ახალციხის მხარე, 1877-1878 წწ. ომის შედეგად კი აჭარა, შავშეთი, კლარჯეთი, იმერბევი, კლდარ-ტანა და ოდიშისი, ოსმალთა შერ წინა საუკუნეებში მიტაცებული ქართული მიწების დიდი ნაწილი, კვლავ დანარჩენ ქართულ ტერიტორიებთან, ერთ ბედში, აღმოჩნდა. დაჩქარდა მათი დანარჩენ ქართულ სამუაროსთან შერწყმისა და განვითარების პროცესი.

ქართველთა საზოგადოებრივ-პოლიტიკური აზრი დოცხრომლად განმარტავდა ამ აქტის უდიდეს ეროვნულ მნიშვნელობას. საამისოდ თავის სიტყვას ამზობდა ქართული ისტორიოგრაფიცი, რომელიც ქართველობას განუმარტავდა ოსმალთა საქართველოს ისტორიას, მის ადგილს და როლს საქართველოს ისტორიაში.

სამხრეთ საქართველოს მიწების ისტორიის საკითხს არაერთხელ შეხებია ილია ჭავჭავაძეც. ამ მხრივ აღსანიშნავია მისი წერილი „ოსმალთა საქართველო“, რომელიც პირველად 1877 წ. „ფურციაში“ გამოქვეყნდა და რომელშიც ნათლად ექნა განხილული „ოსმალთა საქართველოს“ თავგადასავალი, მისი ადგილი ქართველი ერის საერთო კულტურულ და პოლიტიკურ ისტორიაში.

ილია აღნიშნავდა რომ, ოსმალთა საქართველოს დიდი და სახელგანთა ღვაწლი მოუძღოდა ჩვენი ერის ისტორიაში, დიდი შრომა გაუწევია, დიდი მსხვერპლი მოუტანა, მრავალი სისხლი დაუნთხევია ჩვენთან ერთად საქართველოს ერის თვით-არსებობისათვის (ტ. 4, გვ. 10-11).

ილია საგანგებოდ ჩერდებოდა ბავრაციონთა აღწევების ეპოქისდროინდელი სამხრეთის ქართული მიწების კულტურულ ვითარებაზე. იმ ეპოქიდან „უბლაც დარჩენილია მრავალი დიდ-მშვენიერი, თლილის ქვით ამოყვანილი და მხატვრობით შეწყული ცუდისებები, იმ დროს აშენებული. იმავე დროს სამცხე-კლარჯეთის ქართველი მდიოდნენ საბერძნეთს სწავლის მისაღებად, ნაწაყლნი მოდიოდნენ უკანვე და ბუნდდნენ სწავლასა საქართველოს ხალხთა შორის. იმ დროს, როდესაც თბილისსა და ვარშემო ადგილებში მამადაიანობის გავრცელებას

მეცადინეობდნენ... სამცხე-კლარჯეთის ქართველნი საღმრთო და საერო წიგნებს კრისტიალუხისას თარგმნიდნენ და კრისტიალობის განსტკიცებისათვის აწესებდნენ მონასტრებსა, რომლებშიც უმწაყლებისათვის სასწავლებელი მართავდნენ“ (იქვე, გვ. 12). ილიას მიხედვით, შუა საუკუნეების ქართული კულტურისა და მწერლობის უმთავრესი წარმომადგენლები, თვით სახელგანთი შოთა რუსთაველიც, მესხეთიდან იყვნენ. ეს მხარე ამარავებდა კულტურის მოვლადეებით დანარჩენ საქართველოს (იქვე, გვ. 11-12).

ი. ჭავჭავაძემ საგანგებოდ გადმოსცა მესხეთის მიწების პოლიტიკური თავგადასავალი საქართველოს ერთიანობის ეპოქაში, რის შემდეგაც, დაიწყო ოსმალეთის ბრძოლა სამცხე-საათაბაგოსათვის. დამპყრობელი აქტიურად ხდენიდა ქართულ კრისტიალობას და გვარტომობას. უველაფერს ამას ქართველობამ, ხანგრძლივი და შურთავარი წინაღმდეგობა გაუწია, მაგრამ 1828 წ. ბეჟა ათაბაგი იძულებული გახდა უარეყო კრისტიალობა, ქართველობა, მიიღო ორ-თუღლიანი ფარობა-ოსმალთაგან სამცხე-საათაბაგოში, და სახელად დაიარტვა საფარ-ფაშა (იქვე, გვ. 12).

ბევრი თავად-აზნაური და გლეხი გადმოიხვეწა მათ ქართლს, დანარჩენები კი აძულები-სა და დევნის ვითარებაში გამამადადნენ. მათი მამაბაქურელი კრისტიალობა დამპყრობლებმა ძალით ჩააქრეს (იქვე).

სამხრეთის ქართული მიწების ისტორიის საკითხებიდან ილიას განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევდა ამ მხარის ეთნიკური თავგადასავალი, რაც ზოგაერთთა არმენისტულ შრომაში იმთავითვე დამაბინჭებულად შექცებოდა.

ილიას ეპოქის ქართული ეროვნულ-გამანთავისუფლებელი აზრისათვის სამხრეთ საქართველოს ეთნიკური თავგადასავლის პრობლემა ცალკეული პოლიტიკური საკითხი იყო. ამიტომ, ი. ჭავჭავაძე დიდ ყურადღებას უთმობდა მას. კრიტიკულად შეაქამა რა საისტორიო წყაროების და ლიტერატურის მონაცემები, ი. ჭავჭავაძე შენიშნავდა, რომ ძველთაგანვე გოროხის ბეჟა „შეადგენდა ნაწილს შემოქართლისას, საცა ბოლო ხენებში სამცხე-საათაბაგო იყო“.

ი. ჭავჭავაძის საისტორიო ნაწარვეში სთა-ნადოდ გამოიყოფა მისი შეხედულება ფეოდალური საქართველოს ერთიანობაზე (XI-XV სს.). თავის დროს ეს ერთიანობა იყო ფეოდალურ ურთიერთობათა (სოციალური წყობის, კლასთა ბრძოლის, ეკონომიკისა და კულტურის, პოლიტიკური სტრუქტურის...) განვითარების შედეგა ამ პროცესის დასუსტებასა და მოშლას კი, XIII-XV სს. თანდათანობით მოხუცა ქვეყნის პოლიტიკური და ეკონომიკური

დაქვეითება, რამაც გამოიწვია საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული, პოლიტიკური და კულტურული დაქსქვა-დაჩინებლობა.

ფეოდალური საქართველოს დაშლის გამოწვევა მიზეზების ამგვარი გაზრება ქართულმა ისტორიოგრაფიამ მხოლოდ ჩვენ ეპოქაში შესძლო (ნ. ბერძენიშვილი).

თავის დროს ამ საკითხს ი. ჭავჭავაძეც შეეხო, რომელმაც, მისთვის დამახასიათებელი პუბლიცისტური სიღრმით, საქართველოს პოლიტიკური დაშლა XV ს-ში ქვეყნის უბედურებისა და გაპარტახების მიზეზად იიჩინა. „ჩვენი უბედურება მაშინ დაიწყო — ამობოდა ილია — როდესაც ჩვენი ქვეყანა დაირღვა და განაწილდა სამ სამეფოდ და ხუთ სამთავროდ. ამ დარღვევამ არამც თუ მარტო ერთობის კავშირი გასწვეტა ჩვენი სამეფოსა, არამედ საზოგადოებრივიცა, თვითონვე ჩვენგანი ერთმანეთს დაგვაშორა, ერთმანეთის გულის ტკივილსათვის გულთა აგვიცურა, მოგვიღა. მას დღეს აქეთ ვაიხარა ჩვენი ბედნიერების სამარგ. მას დღეს აქეთ თვითონვე დღე თითონ რასმე სკეთებს ხელიდან ვაკლდია. ეს საზარო უბედურება, რომელიც თანდათან უფრო და უფრო გვიქდებოდა სულსა და ზოგსში და გვხრწინდა თვითადი ფეხამდე, იგრძნენ მამინვე ჩვენმა მამა-პაპებმა და მათგან უკეთესებმა ზედ შეაკლეს თავი ჩვენ ქვეყანასა, რომ ერთობა ხელახლად ჩამოგვდოთ. ბევრმა სახელგანთნა შეფიც დალია ამაზედ თავისი სიცოცხლი, ბევრმა თავგამოდებულმა მამულის-ველიცა დაანთხა ისტორიის სახელი, მაგრამ ვერცა ამდრამა და შიგანი უკეთურთა ზარკამ და ლაღვამ იმოღვნა ქაფა, სისხლის ღვრა, თავგანწირვა, ამაოდ ჩაუტარეს დარღვეულობით დაუძღურებულს ქვეყანასა და ესრეთ ზურგშეიკეცულს ბედს პირი ჩვენყენ ვეღარ აქწევინეს. თუ შეერთების ყოველამბხსნელი სურვილი თუყვა ვეღარ განახორციელეს, მაგრამ ანდერძად კი მისცე შერჩათ გულში ზოგიერთს ძველიაგან შთობილსა“ (ტ. 5, გვ. 75-74).

ილიას ეს სიტყვები თავისი შინაარსით ძალიან შთაშვებდავია. მან არსებითად განმარტა, თუ რა საველელო შედეგე ჰქონდა დაშლილობას ერთნულ ძალით ერთიანობისა და კონსერვაციისათვის. ამ თვალსაზრისით ილიას დაინტერესება, უმკველია, ერთიანობაშია მის პრაქტიკულ პოლიტიკურ შეხედულებებსა და ინტერესებსთან.

ერკლად შეიზო ი. ჭავჭავაძე დაშლილობის ეპოქის საქართველოს პოლიტიკური ისტორიის საკითხებსაც.

მან ქართულ პიროვნებაში ერთ-ერთმა პირველმა გაამახვილა ყურადღება საქართველოს ისტორიის ისეთ პოპულარულ პიროვნებაზე, როგორც გიორგი სააკაძეა. სინანულით შენიშნავდა ილია, გიორგი სააკაძის პიროვნება ის-

ტორიკოსთა შიერ სათანადოდ არააო შესწავლილი და დაფასებული, ამიტომ, მისი აზრით, გიორგის პიროვნება მომავალში, პირუთქმული გამკითხველის მიერ უნდა იქნეს „სწავლულად“ (ტ. IV, გვ. 184).

ილია ეხებოდა გიორგი სააკაძის თანამედროვეებს, კერძოდ, მის ცოლისძმას, საქართველოს ისტორიაში კარგად ცნობილ ნუგზარ არაგვის ერისთავის; გიორგის დას, რომელიც ცოლად შეირთო ლუარსაბ II. ილიას აზრით, სწორედ ეს ფაქტი შეიქნა ქართლის შინაპოლიტიკური არეულობის მიზეზი, რადგანაც სააკაძეები უაზრო წარმოშობისა იყვნენ და მათი სახელშეიღის გადგომლენა გულზე ცეცხლად მოედოთ დიდებულებს. დაიწყო გიორგი სააკაძისადმი მოშურნეობა ქართლის თავადები. სა, რომელთა შორისაც გამოირჩეოდა შარაიან (ასე უწოდებენ ილია შადიშანს) ბარათაშვილი. შურმა აძულა გიორგი სააკაძე სამშობლოს გასცლოდა და შეხზინდა შაჰაბას I-ს, რომელმაც შემდეგში სახელმწიფრო როლი შეასრულა ქართლისა და კახეთის მეფეების — ლუარსაბ II-ისა და თეიმურაზ I-ის წინააღმდეგ ბრძოლაში. (იქვე, გვ. 186).

აღსანიშნავია, რომ ქართულ ისტორიოგრაფიაში გიორგი სააკაძის პიროვნების ასე გამოკვეთილად წინ წამოწევა საერთოდ ილიას ეპოქის ქართული დემოკრატიული მიმართულების მოაზროვნეთა დამახაზრებება, იმათი, ვინც ამათათვედ მოხნდნ დისახებს ხალხის წრიდან გამოსული გმირების შემოყვანა საქართველოს ისტორიულ პერსონაჟთა ვადურეაში, რათა ეწვენებინათ, რომ სწორედ ეს გმირები ქმნიდნენ პროგრესს ჩვენს ისტორიაში. ამგვარ იდეურ გარემოებაში შეიქმნა და გაერცელდა კიდევ გიორგი სააკაძის და მისი სახლის დაშლი სოციალური წარმოშობის ვერსია, რის მიხედვითაც ხსნიდნენ გიორგისა და ლუარსაბ II და თავადებს შორის წარმოშობილ კონფლიქტს, თუმცა, როგორც შემდეგში მცდნეერულმა კვლევამ აჩვენა, სინამდვილეში, თვით გიორგი და მისი სახლეკაცებო, მათი ქართლის პოლიტიკურ არნაზე აღწევების ხანაში, თვითონაც თავადები, მსხვილი ფეოდალები იყვნენ.

გიორგი სააკაძის მიმართ კეთილდამოკიდებული თვალსაზრისი ამათათვე მკვეთრად დაუპირისპირდა ფეოდალურ ქართული ისტორიოგრაფიის ტრადიციიდან მომდინარე ურყოფით შეხედულებებს ამ პიროვნებაზე.

ი. ჭავჭავაძის თვალსაზრისში გიორგი სააკაძის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ, უმკველია, სომომავლოდაც თავისებური გაყენება მოახდინა საერთოდ ქართულ საისტორიო აზრზეც, რომელმაც ეს პიროვნება ქვეყნის პროგრესისათვის თავადებულ შეზარძოლად მიიჩნია.

ილიამ ვერკლად გადმოსცა თავისი თვალსაზრისი XVIII ს. საქართველოს პოლიტიკური ისტორიის

რის, კერძოდ, ვახტანგ VI-ის ეპოქის მოვლენებზე, რომელთაგანაც პირველ რაგში შედარებით ვრცლად ვახტანგისა და პეტრე I-ის ურთიერთობები განიხილა.

ილია მითითებდა, რომ შევეცაივ გამარჯვებისა და ნიშტატის ზავის შემდეგ (1721 წ. 20 აგვისტო) პეტრე I-მა გადაწყვიტა სპარსეთზე გალაშქრება, რაშიც მას ქართველები და სომხებიც მიემხნენ. ლაშქრობის სახაზად პეტრემ გამოიყენა ლეკებისა და უაზი-ყუმუბელების თავდასხმა შამახანზე (ტ. წ. გვ. 144-145).

პეტრეს მხარეზე გამოსულ ქართველებს მეთაურობდა ვახტანგ VI. მას ჰყავდა 80 000 კაცი, რომლებიაც ლეკებზე გაილაშქრა და იბინი გააძევა, თანაც ვახტანგმა საქმე ისე მოაწყო, რომ სპარსელებმა იტყვიეს კი ვერ მიღეს მის საქციელზე და არწმუნეს, რომ იგი მხოლოდ ლეკების წინააღმდეგ იბრძოდა და არა პეტრესთან შესაერთებლად. ამის შემდეგ ვახტანგმა განაწესა დიხანაკა და ასტრახანიდან პეტრეს წამოსვლას ელოდა, მაგრამ გადაწყვიტ მომენტში პეტრე სხვა საქმიების გამო უნაწევად და იმედგაწყვეტად ვახტანგი იმდებულე ვახდა თბილისში გამობრუნებულად (იქვე, გვ. 145).

XVIII ს. საქართველოს ისტორიის ყველაზე დიდ ფაგურად ილიას მიანდა ერეკლე II, რომელმაც სახელი გაითქვა მტრებზე გამარჯვებით. მას ხარკს უბადიდენ ერევანი და ვანა, სახანოები... ერეკლემ გაერთიანა ქართლის და კახეთის სამეფოები და ისეთ აქტორ საგარეო პოლიტიკას ეწეოდა, რომ მას აგვარაშს უწყევდენ მეზობელი დიდი სახელმწიფოები — ირანი და თვით რუსეთიც კი (იქვე, გვ. 187) ამის დამაბედურებელია ის, რომ რუსეთმა ერეკლეს მოკავშირეობაც კი სთხოვა ოსმალეთის წინააღმდეგ 1705-1774 წწ. ომში (იქვე, გვ. 150). ილია ვრცლად გადმოსცემდა ამ ომში, რუსეთის გენერლის, წარმომოებით გერმანელის, ტოტლებინის ავანტიურისტულ საქმიანობას საქართველოში (იქვე, გვ. 150).

მოუხედავად ერეკლე II-ის წარმატებებისა, — ილიას წარმოდგენით — საქართველო მაინც დაცუა და ამის მიზეზი იყო შინაფეოდალური აშლილობა და საგარეო პოლიტიკური ვართულელები, განსაკუთრებით ალა მამადახანის 1795 წ. ამახრებელი შემოხვევა (იქვე, გვ. 207-209).

ზუსტად და ფართო პროფესიული ცოდნით დახასიათა ი. ჭავჭავაძემ XVIII ს. მეორე ნახევრის საქართველოს მეზობელი დიდი სახელმწიფოების — რუსეთის, ირანისა და ოსმალეთის ინტერესები კავკასიაში, უჩვენა მათი ურთიერთბრძოლის რეალური მიზეზი, ის, რომ კავკასიის მუშევრობით მათ შვირე აზიასა და მეზობელ რეგიონებში ვახატონება სურდათ (ტ. 4, გვ. 204).

ამ ვითარებაში, აღნიშნავდა ილია, საქართველოს გამუდმებით უბედობა და დაღუპვით ბრძოლა ირან-ოსმალეთთან, რომელთაშორის და დიდ დაზიანებს ჩვენი ქვეყანა, ამიტომაც ვაჩვენებთ იეს შეინარება რეული, ენა და ერკვეული მეობა და, რაცა რუსეთი ჩად, კავკასიას მოუხლოვდა, ქართველობამ მასთან დაახლოება დაიწყო (იქვე). ილიას სიტყვით, „ალა-მამადახანის მოხვევა და თავდასხმა 1795 წელს — „რუსეთთან საუბრის“ გამართვამ გამოიწვია და ოსმალეთ ამ მიზეზმაცე თავს გამოგვადენა, და ერთაც და მეორეც, თუმცა ცალ-ცალკე — კი, უფრო მეტის მჭინვარებით მოგვცნია“ (იქვე, გვ. 209).

ნათელია, რომ „რუსეთთან საუბრად“ ილია ჭავჭავაძეს მიანდა რუსეთ-საქართველოს პოლიტიკურ ურთიერთობათა გაღრმავება, 1788 წ. გეორგიევსკის ტრაქტატის დადებით რომ დასრულდა.

ერეკლე II შემდეგ, აღნიშნავდა ი. ჭავჭავაძე, ქართლ-კახეთს გააგებდა „გულყეთილი, მაგრამ სუსტი მხელ ვიარგის“ (ტ. ი. გიორგი XII), რომელმაც უაღრესად რთულ საგარეო და საშინაო ვითარებაში მოუხდა მმართველობა. ქვეყანას შიგნიდან ღრღინდა ერეკლეს ჭვივის დარქვანისა და ბატონიშვილების ტახტისათვის ბრძოლა, შვიი ჭვირის ემიდოია, ვარდდან კი სპარსეთის მმართველის ბაზა-ხანისა და ოსმალეთის არაკეთილმოსურნეობა. ასეთ ვითარებაში გიორგის წინაშე დადგა საკიობი საბოლოოდ აერჩია ან სპარსეთი ან ოსმალეთი ან რუსეთი. და აი ვიარგა XII საშველად და მფარველად ერთმორწმუნე რუსეთი აირჩია, მის მესვეურებთან გააგრძელა ერეკლე II მიერ დაწყებული საქმე. ი. ჭავჭავაძის ვრცლად ჭქონდა დახასიათებული ვარსყვან ჭავჭავაძის, რუსეთში ქართლ-კახეთის ელისი, ურთიერთობა პავლე I-თან, გიორგი XII თხოვნა რუსთხელმწიფისაჲში საშვედრო დაშვარება აღმოეჩინა მისთვის და ბოლოს რუსეთის ქარების მოხელა ტფილისში.

ი. ჭავჭავაძის საისტორიო შეხედულებათა წყებაში უაღრესად საინტერესოა საქართველოს რუსეთთან შეერთების მნიშვნელობის მისეული ინტერპრეტაცია, რომელშიც განსაკუთრებული რელიეფურობით გამოჩნდა დიდი ქართველი მოაწრვის ფართო პროგრესული პოლიტიკური და მცენაერული თვალსაწიერი.

ქართველობას დაუდგა ხანგრძლივად, საუკუნეებში ნანატრი პოლიტიკური სიმშვიდე. ქვეყანამ მოსივნა და მოშენდა. დასრულდა ირანული-ოსმალეთ-დაღესტნელია და აღმოსავლეთ ამიერკავკასიის სახანოების განუწყვეტბელი თარეში ქართველთა მიწებზე. ქართველობა დიდი ენთუზიაზმით მომარწილეობდა რუსეთ-ირანის 1828-28 და რუსეთ-თურქეთის 1828-1829 წწ. ომებში, მათში გამარჯვებებით სპ

კუთარ ისტორიულ შტრებზე ჯაყრის ამოყრას და ძველი ქართული მიწების გამოხსნას აპირებდა. ერთიც და მეორეც ნაწილობრივ რეალობად იქცა, როცა თურქეთის სამცხე-ჯავახეთის მიწები ჩამოერთვა.

ახლა რუსეთის გზით ხდებოდა შესაძლებელი ქართველთა მიერ ევროპულ ცივილიზაციასთან გაწვეტილი კონტაქტის აღდგენა.

უკვე XIX ს. შუა ხანებიდან ამ მოვლენათა ფონზე, ქართველთა შორისმეურვეტილი და ობიექტურად მოაზროვნე თავიკაციბი აშკარად დადებითად აფასებდნენ რუსეთის როლს საქართველოს ბედ-იღბლის საქიბოში და სამომავლოდაც იღებდნენ, ქართველებისთვის რუსეთის სახელმწიფოს შემადგენლობაში ყოფნა მათი არსებობის ერთადერთ ყველაზე გონიერულ ფორმად შიანდდა.

ეს იყო არა ეროვნული ინტერესების დალატზე აღმოცენებული, არამედ საკუთარი ერის პოტენციალის და გარემო პოლიტიკური ძალით განლაგების რეალისტური შეფასებაზე დაფუძნებული თვალსაზრისი.

მოვლენათა ამგვარი დაანგარიშება და შეფასება სრულიად არ გულისხმობდა რაიმე ილუზიებს ცარიზმის მიმართ, რომელსაც სუბიექტურად არავითარი პროგრესული მიზნები არ გააჩნდა კავკასიის და სხვა დაპრობილი ზღბების, კერძოდ, ქართველობის მიმართ, მაგრამ მომავალი განვითარებისთვის იმ ხანებში რომ მხოლოდ რუსეთის შემადგენლობაში ყოფნა იყო ყველაზე მეტად გამართლებული და სხვა უკეთესი ძალი რეალურად არ ჩანდა, ამას პროგრესულად მოაზროვნე ქართველები კარგად ხედებოდნენ.

ამ საფუძველზე მიიჩნია დადებით მოვლენად რუსეთის როლი ჭერ კიდევ ნ. ბარათაშვილმა. მან ყოველმხრივ გაამართლა ერეკლე II რუსეთზე აღებული პოლიტიკური ორიენტაცია, რომლის შედეგაც დაინახა მშვიდობის, ევროპული კულტურის გავრცელებაში.

ასევე დადებითად აფასებდა რუსეთის როლს საქართველოს ისტორიაში ილია ჭავჭავაძე, რომელიც გულდაჭერებით წერდა, რომ „იმ ღირსსახოვარი დღიდან (როცა ქართლ-კახეთის ქვეყანა რუსეთის იმპერიაში მოექცა, შ. ბ.) საქართველომ მშვიდობიანობა მოიპოვა. შიში მტრისა ერთმორწმუნე ერის მფარველობამ გაუფანტა. დაშვიდდა დიდი ხნის დაუშვილებელი, დაღლილი ქვეყანა, დაწუნარდა აკ-

ლებისა და აობრებისაგან, დასცხრა ოშია და ბრძოლისაგან. დადუმდა ეღერა ზღლისა და მახვილისა, მტრის ზელით მოღერებულისა. ჩვენე და ჩვენს ცოლშვილენ, ვაქარა-ცხენელ, არმელიც სწავდა და მბუგავდა ჩვენს მამა-პათა ბინას, ჩვენს საცხოვრებელს, გათავდარბევა და აკლება, მთეცა წარსულს და მარტო საშინელ და შუამარწუნებელ სახსოვრად დაგვრჩა. დაუდგა ახალი ხანა, ხანა მოსვენებულის, უშიშარის ცხოვრებისა, სახლდანთხეულ და ქრისტეს ჭერისათვის ჭვარცმულ საქართველოს... დაიდვა საზღვარი მშვიდობისმყოფელ ცხოვრებისა“ (ტ., 4, 218-217).

ეს აზრი ილიას აბერბებელ გამოუთქვამს სხვა დროსაც. თავის ნაწერებში, თუ საქარო გამოსვლებში.

საქართველოს ისტორიაში რუსეთის მფლობელობის დამყარების ისტორიული მნიშვნელობის ანალიტიკურ შეფასებას იძლეოდნენ ილიას თანამედროვე სხვა თერგდალეულებიც (ნ. ნიკოლაძე, ი. გოგებაშვილი...), მაგრამ ილიას აზრები რუსეთის როლზე საქართველოს ისტორიაში მარტო ზემონათქვამით არ ამოიწურება. სხვა თერგდალეულთა მსგავსად, ილია, რუსეთის დადებით როლთან ერთად, შეხანაშნავად ხედავდა ამ უარყოფით მოვლენებსაც, რაც ქართველთა ეროვნული განვითარებისთვის მოჰქონდა ცარიზმის პოლიტიკას. ეს პოლიტიკა დაუნდობლად სპობდა ქართველთა სახელმწიფოებრიობის ნიშნებს, ავიწროებდა მის ენას, სოციალურად და ეკონომიკურად ჩაგრავდა მას. ცარიზმის ამგვარი საქმიანობა განსაკუთრებით ვაძლიერდა XIX ს. 80-იანი წლებიდან, როცა რეაქციამ რუსეთშიაც იჩინა თავი. ილია პრინციპულად ილაშქრებდა ცარიზმის ამ საშიში კურსის წინააღმდეგ.

ქართველთა მოკავშირედ ილიას, ცხადია, რუსეთის პროგრესული საზოგადოებრიობაც მიიჩნდა, რომელიც თვითონაც ებრძოდა ცარიზმის რეაქციულ პოლიტიკას... მაგრამ ილია პრინციპულად აფრთხილებდა თანამედროვეებს, რომ არც ერთი საზოგადოებრივი იდეალი რუსული ან სხვა პოლიტიკური მოძრაობისა ბრზად არ უნდა ყოფილიყო ვადმოღებული, რომ საქარო იყო ყოველთვის იმის გათვალისწინება, თუ რას მოუტანდა ესა თუ ის მოძვერება ქართველთა ეროვნული თავისუფლებისათვის ბრძოლას...

„ნინოს ცხოვრების“ ვრცელი რედაქციის ატრიბუცია

ქართული მაგიოგრაფიული თხზულებების კვლევისას სპეციალისტები ყოველთვის ურადღებით ეყიდებიან ატრიბუციის პრობლემას, რაც საესებით გასაგებია. ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიაში ამ ძეგლებისათვის ადგილის გამოჩახვისა თუ მათი წყაროთშეცდენითი შეფასებისათვის, ავტორის ვინაობის გამორკვევას განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს.

წინამდებარე წერილში მაგიოგრაფიული თხზულების — „მოქცევა ქართლისაჲში“ წარმოდგენილი „ნინოს ცხოვრების“ ორი რედაქციიდან ერთ-ერთის, კერძოდ, ვრცელის — ატრიბუციას ისახავს მიზნად. აღნიშნული ძეგლის ავტორი უცნობია. მიუხედავად ამისა, მისი ვინაობის პრობლემა ქართველოლოგიაში სპეციალური კვლევის საგანი არ ყოფილა. ფაქტობრივად იგი არც დასმულა, რადგან, თვით თხზულების ხასიათის შეფასებიდან გამომდინარე, შეკვლევარები ძიებებს ამ მიმართულებით უბერსექტივოდ მიიჩნევენ.

საქმე ის არის, რომ ვრცელ „ნინოს ცხოვრების“ მოგონებთა კრებულის საზე აქვს. ნინოს ბოგრაფიის სხვადასხვა მომენტს იყონებენ თვით ნინო და მისი მოწაფეები თუ თანამოღვაწენი (ებრაელი ქალი სიღონა, მამამისი აბათარი, საბერძნეთიდან ჩამოსული მღვდელი იაკობი, მეფე შირიანი). სწორედ ამიტომ ჩათვალა ავტორის დასახელება ლოგიკურად შეუძლებლად: „წა ნინოს ცა უსახელო წაწარმოება: შემთხვევას სახელი აღნიშნული არ არის. შეუძლებელიც იყო, რომ ავტორი დასახელებული ყოფილიყო, რადგან თვით თხზულება წა ნინოს ანდერძია, მისივე ნაამბობი სიტყვა-სიტყვით ჩაწერილია“... (ივ. ჯავახიშვილი).

ვრცელ „ნინოს ცხოვრებაში“, როგორც წესი, ყველა ფაქტს თავისი მხოლოედი და მთხრობელი ჰყავს. ერთადერთ გამონაკლისს წარმოადგენს შესავალი, რომლითაც იხსნება კრებული. აქ აღწერილი მოვლენების გადმოშეცემა პიროვნება დასახელებული არაა.

კრებულის ვაგებობისთვის ეს ნაწილი უმნიშვნელოვანებია. სწორედ აქედან ვიცით, რომ ჩვენს ბელთ არსებული ძეგლი ქართველთა განმანათლებლის შესახებ თვითმხილველთა მოგონებების ჩანაწერების კრებულაა. ქართლის ისტორიაში ნინოს როლის დაკონურად განაზღვრის შემდეგ („წმიდამან და სანატრელმან დედუფალმან ნინო, რომელი გუეკმნა მახარებელ გულთა ჩუნთა და მღბინებელ სულთა და კორცთა ჩუნთა, ვითარ განიშორა ერთი ესე სამეფოთა ქუეყანაჲ ჩრდილოთაჲსა, მცხეთისა მეფეთა სამეფოთა, არწმუნა ყოველთა აღსარებთა მამისა და ძისა და წმიდისა სულთაჲსა, ნათლის-ღებთა მოსლეთა ქრისტესი და შობაჲ წმიდისაგან ქალწულისა. ნათლის-ღებთა და სიყვდილი ქრისტესი და აღდგომაჲ მუდგრეთით, შემდგომად სიყვდილისა უკუდავებთა და ცხორებთა, მორიდ მონსლეთა ძისა დემეტრისაჲსა ქუეყნად. მართალთა ცხოვრება და სიღვდილთა შურისგებაჲ, რამეთუ მისა არს სუფეთა უყნითი უყნისამედ და მერმეცა, ამე“...), აქ ურადღებთა აქვს მიქცეული იმ ხალხმრავალ თავურილობას, რომელიც სასიკვდილოდ დასწელებულ ნინოსთან გამოსახობურად შემდგარა დაბა ბოდში („ვითარ მოიწა ქუეყანასა ქცოეთისასა, დაბასა ბუდს, დასწეულდა სწელებითა მით, რომლითაცა მოცაკუდა. მამინ შუკრებს მეფენი ქუეყანისაჲსა და მთავარნი დედებითურთ და სიჭრავლევ ერთა ძლიერთაჲსა, რამეთუ მხედვრთა ყოველი კაცი პი-

ახა ნინოსა ვითარცა ზეცისა ანგელოზისა...
 სა. დასუეთოდეს მცირესა მას და ძუელსა ხა.
 შოსელსა მისსა მოხუფეთთა საწმუნოვებით და
 იძულებით). ამ დროს უთხოვით ნინოსათვის
 („ეტუოდეს დედოფალი სალომე უფარველი და
 პეროფავრის სიწმიელი, მათ თანა ყოველი მთა-
 ვარნი მკითხვიდეს“) მოუთხრო თავის ცხოვ-
 რების შესახებ. ნინოს ნამშობო ჩაუწერათ სა-
 ლომესა და პეროფავრს.

როგორც ვხედავთ, შესავალი კრებულის გა-
 საღებია. იგი აშკარად სხვა არაფერია თუ არა
 ავტორის მოგონება, შემდგენლის წინაშეა.
 თხულებში ავტორის წარმომადგენლობის
 («авторское присутствие», «writer intru-
 sion») მაჩვენებელია რემარკების იმის შე-
 სახებ, თუ ვინ წარმოთქვა ესა თუ ის სიტყვა,
 ან ვისი ჩანაწერია იგი („აღწერილი მისვე სა-
 ლომე უფარველისა“: „რომელი აღწერა დე-
 დაკემან ჰურიაჰან, სახელით სიდონია, ასუ-
 ლმან აზიათარ მდდელისაჰან“; თქმული მო-
 სივე“ და ა. შ.). ამგვარ მითითებებს. როგორც
 ცალკეულ თავთა სათაურებს, გზადგვა ვხედე-
 ბით თხულებში. ამგვარად, საპირისპიროდ
 გავრცელებული თვალსაზრისისა ავტორისეული
 საწუისა ვრცელ „ნინოს ცხოვრებაში“ თვალ-
 საჩინოდაა წამოწეული.

როგორც ითქვა, განსაზღვრულ ძეგლში ყო-
 ველ ფაქტს მობრობელი ჰყავს, ყველა მობრო-
 ბელის სახელი კი აღნიშნულია. ამგვარი „დო-
 კუმენტურობის“ მიზნი გასაგებია: წყაროს
 ზუსტი დასახელება ცნობებს შეტ დაშაქრებ-
 ლობას ანიჭებს. ყველაზე გადამწეუბტი მარტი-
 ცეველ სახუთთა მთელ სისტემაში არის შესა-
 ვაღში მოტანილი მასალის სანდოობის ჩვენება.
 ყველა დაწარჩენი მობრობელის ნათქვამს მკი-
 თხველი საწმუნოდ მიიჩნევს მხოლოდ მას
 შემდეგ, რაც დარწმუნდება, რომ ნინოს გა-
 მოსათხოვრად ჩატარებულ თავარილობას ნამ-
 დვილად ჰქონდა ადგილი. ამიტომ ლოგაჟურია
 დავუშვათ, რომ შესავლის მობრობელი (ე. ი.
 ვრცელი „ნინოს ცხოვრების“ ავტორი, ძეგლი-
 სავე პოზიციით, კრებულის შემდგენელი) სა-
 განგებოდ წარმოგვიდგინდა თავს თხულებების
 წინა ნაწილში, მაგრამ „მოკცევაჲ ქართლი-
 სასა“ შემწინას ვრცელი „ნინოს ცხოვრების“
 ისტორიულ ქრონიკასთან მიერთებაში გამოიწ-
 ვისა ამ დასაწყისის მოკცევა და ავტორის შე-
 სახებ პირდაპირი ცნობაც ამიტომ დაეკარგა-
 თუ მანცდამაინც მივიჩნევთ, რომ თხრობის
 დასაწყისში ავტორის მიერ ახეთი საგანგებო
 წარდგინების ტრადიციია იმ დროს, როცა ეს
 ძეგლი იქმნებოდა, არ არსებობდა, მაშინ აუ-
 ტორს თავისი სახელი გამეღვანებული უნდა
 ჰქონდეს ირავად, თეთ ტექსტის შიგნით. ამ
 აუცილებლობას წარმოშობს ზემოთ გამოჩვე-
 ული გარემოება, კერძოდ, ავტორის შემოქმე-
 დებითი აქტუობის მაჩვენებელი ფაქტები, რო-

მღებიც მოუთითებენ, რომ თხულებსა შინაგა-
 ნად ანონიმურ ნაწარმოებთა რიცხეს არ ვაწე-
 კუთვნება. მისი ანონიმურობა ან შემოთხუფეთთა
 (დაეკარგა ცნობა), ან მოჩვენებითი (აზინ
 ცნობა, მაგრამ თანამედროვე შეათხველს არ
 ესმის ძველი მწერლის ინფორმაციის კოდი) და
 არა პრინციპული.

საეცალურ ლიტერატურაში კარგა ხანია
 მიეცეა უფრადლება იმ ფაქტს, რომ ვრცელი
 „ნინოს ცხოვრების“ თავების სათაურებში ჩა-
 მწერად მხოლოდ სალომეა დასახელებული,
 პეროფავრის აღწერილები კი აღარსად ჩანს:
 „თავების ზედწარწერაში პეროფავრ სიწმიე-
 ლის სახელს ჩვენ ვერსად ვხედებით“
 (ე. კეკელიძე). ამ ფაქტს, ჩვეულებრივ, იყენე-
 ბენ „ნინოს ცხოვრების“ აღნიშნული რედაქ-
 ციის ხარვეზიანობის საჩვენებლად, მაგრამ ეს
 გაუგებრობაა, რომელიც აღმოცენებულია იმა-
 ზე, რომ წყაროს ცნობა ორი ჩამწერის შესა-
 ხებ გაგებულ იქნა, როგორც მორიგეობით წე-
 რა: „მწერალი ორი ყოფილა, აღბათ, როცა
 ერთი დაიღუბოდა, მეორე დაიწყებდა წე-
 რას“. (ივ. ჭავჭავიძე). სინამდვილეში თხუ-
 ლება მიგვიითთებს, რომ ერთდროულად იწე-
 რდნენ“ („მაშინ მოხლო-იხუნეს საწერელ-
 ნი სალომე უფარველმან და სიწმიელმან პერო-
 ფავრი. და იწუო სიტუად წმიდამან ნინო, და
 ივინი წერდეს“). და ეს სახეებით ლოგაჟურია,
 რომ ნინოს თქმულის, როგორც ისტორიული
 მნიშვნელობის სიტუის, უქსიჩრებას დიდი
 პასუხისმგებლობით მოქიდეობდნენ და რამ-
 დენიმე პარალელური ჩანაწერის გაკეთების
 საჭიროება ეგრძნოთ. ამგვარად, ავტორი ჯერ
 გვამცნობს, რომ ნინოს ნამშობო ერთდროუ-
 ლად ორმა პირმა ჩაიწერა, ხოლო შემდეგ, თა-
 ვების სათაურებში მარტოოდენ სალომეს აღ-
 ნიშნით, გვაუხსტებს თუ კონკრეტულად რო-
 მელია შემწეილი ორი ვარიანტიდან წარმოდგე-
 ნილია.

აღნიშნული ფაქტის დაზუსტება ზვენთვის
 საინტერესო იყო იმიტომ, იგი წამოჭრის მრავალ-
 მნიშვნელოვან, თავის თავში პასუხის შემე-
 ცველ კიბუხას: რა სახეუ ძველ დეი-
 ვება უპირატესობა სალომესე-
 ლ ტექსტს; ის, რომ ეს არ ჩვევანი
 არაფრით არ არის დასახუთებუ-
 ლი, ხომ არ მოუთითებს იმას,
 რომ ზვენს ხელთ არსებული კრე-
 ბული შემდგენლად სწორედ სა-
 ლომე იგულისხმებდა და ამიტომ მათა
 ასე ბუნებრივი ნინოს ნამშობო
 აღნიშნულ ძეგლში მისი ჩანაწე-
 რით იყო წარმოდგენილი?!

რომ მითითებული გარემოება სწორედ სა-
 ლომეს ავტორობას მიგვანიშნებს, ამას ცხად-
 ყოფს კრებულში შეტანილი მირიან მეფის მო-

ნათხრობის ზედწერაღი: „წიგნი, რომელი დაწერა მირიან მეფემან ქართლისამან ეპისკოპოსისა. აღწერა კელითა იაკობ მთავარებისკომისისათა და მისცა სალომეს უფარმელსა, ძის ცოლსა თესსა, რომელი მცნებელი იყო უცვლელსა ვეკუმარიატად“ (ბაზი ჩვენია, მ. ჩ.).

სალომესაგან ქართლის მოქცევის ისტორიის ასეთი განსაკუთრებული ცოდნა და, რაც მთავარია, მისთვის მირიანის მოგონების ვადაცემა, ახარაზროვნად მიუთითებს, ქართლის პირველი ქრისტიანი მეფის მირიანის ძის რვეის წიგნის აღნიშნული სკიპობებით საგანგებო დანტიკრებებაზე, იმაზე, რომ განმანათლებლის მოღვაწეობის შესახებ მასალებს აგროვებდა სალომე.

ავტორი, ყველა სხვა მთხრობელის მსგავსად, ნინოს თანამედროვე უნდა იყოს. შესავლის მიხედვით იგი ბოდში ჩატარებული გამოსათხოვარი კრების თვითმზიდველია. სალომეს კანდიდატურა ამ მოთხოვნებს აკმაყოფილებს. ამ შემთხვევაში არ უნდა დაგვივიწყოს ტექსტში სალომეს შესამე პირში მოხსენიებამ. შუა საუკუნეების მწერლობაში ავტორთა მიერ საკუთარი სახელის აღნიშვნის, თავის წარმოდგენის ამგვარი ფორმა აშუაითაა რაღაცა. საცნებო ბუნებრივად გამოიყურება ეს მომენტი დღევანდლობის პოზიციითაც.

ზემოთ დასმულ კითხვაზე დადებითი პასუხის გაცემის საფუძვლიანობაში გვარწმუნებს ვრცელი „ნინოს ცხოვრების“ სხვა ცნობების ავთენტურობაზე, რომელთა ფონზე სალომეს ავტორობა არ ჩანს მოულოდნელ, კონტრასტადან ამოვარდნილ ფაქტად. პირაქით, იგი ლოგიკურადაც კი გამოიყურება, თუ მხედველობაში შევიღებთ თხზულებაში წარმოდგენილი ქართლის მანდილოსნების რაღაც განსაკუთრებულ თავგამოდებას ახალი რწმენის დანერგვის საქმეში. გავიხსენოთ ვრცელი „ნინოს ცხოვრების“ პერსონაჟები: სიდონია, შროშანა, ანასტო, „დამოწყებულნი დედენი“, ნანა დედოფალი. რაც შეეხება თვით სალომეს, განსახილველი ძველის მიხედვით, მას ახანათებდა ერთგვარი „საღმრთო შური“ ქართლის მოქცევის ფაქტთან დაკავშირებული რელიკვიების, თუ შეიძლება ასე ითქვას, შეგროვებისადმი. მაგალითად, მირიანი იცნებს, რომ სამთავან ერთი ცვაბი მან სალომეს გაატანა: „... და შექმნენ მისგან სამნი ჭურანი: ერთი ენებ, რომელი ზეციო იყო სასწაული მისი, და ერთი აღმართე ადგილსა მას, სადა იგი მხილებამა უფლისამირი ვიხილე, მთასა ზედა თხოთისასა, ხოლო ერთი იგი ქალაქსა უფარმას, რომელი წარადო სალომე“ (ბაზი ჩვენია, მ. ჩ.).

დავუკვირდეთ: რევმა წაიღოთ კი არ ამბობს მირიანი, ახამედ სალომემო. ეს აშკარად ბაზ-

ვასმა სალომეს განსაკუთრებული მიდრეკილება გამოსულიყო ქრისტიანობის მომავლის რაღაცაზე.

თუ ზემოთ მოხსენიებულ გამოცხადებულ თავგარლობაზე შევანერებთ უფარმელსა, არ შეიძლება თვალში არ მოგვხვდეს, რომ ნინოს პირველ რიგში ეკითხება სალომე, დანარჩენები კი მის ნათქვამს იმყოფებენ. აქმენება შთაბეჭდილება, რომ კრება მას მიჰყავს, მისი ასეთი აქტიურობა კი ლოგიკურია: აღნიშნული დონისიძება ხომ უფარმელი დედოფლის სამხელობელოში — ბოდში — მიმდინარეობს. აქ უფლისწულის წიგნდება დიასახლისი, მას შეხვედრის უმასპინძლოს ქალ განმანათლებელს.

ამგვარად, ვრცელი „ნინოს ცხოვრების“ მოხივით, მისივე ავტორის საკითხში, ნათელია ყველა საფუძველი გვაქვს ვიფიქროთ, რომ ქართულთა განმანათლებლის შესახებ მოგონებთა კრებულის დაკარგულ თავფურცელზე სალომე უფარმელი უნდა ყოფილიყო წარწერა. რამდენად შესაძლებელია შევსახამებოდეს სინამდვილეს ეს ცნობა?

ქართულ მაგიოგრაფიულ თხზულებებში ხშირად ვხვდებით ავტორის შესახებ მითითებებს. სწორედ თვით ძველებსა საშუალებით ვიცით ძველი ქართული მწერლობის ისეთი ბრწყინვალე ნიმუშების ავტორთა სახელები, როგორცაა „შუშანიკის წამება“, „ახოს წამება“, „ავტოვლ ხანძთელის ცხოვრება“ და ა. შ. არავითარი ეჭვი ამ მონაცემების მიმართ სხეილადისიტებს არ გასჩენიათ. ისინი ქართველოლოგიაში უფურმანოდა ვაზარაბელი. ჩვენს შემთხვევაში ძიებანი სალომეს ავტორობის შესახებ ცნობის შესაძომებლად აუცილებელი ხდება, რადგან ქართლის პირველი ქრისტიანი მეფის ძის ცოლი IV საუკუნის მოღვაწეა, ხოლო ძველი ქართული მწერლობის სამი დიდი სპეციალისტი — ნ. მარკ, ივ. ჭავჭავაძე, კ. კეკელიძე „ნინოს ცხოვრების“ აღნიშნულ რედაქციას გვიანი ხანით ათარიღებდნენ.

ასე ეჩვენება ატრიბუციის პრობლემა დათარიღების პრობლემა და ზემოთ დასმული კითხვა; შესაბამისად, ტრადიციონირება ამავე რად: შესაძლებელია „ნინოს ცხოვრების“ ვრცელი რედაქცია იყოს IV საუკუნის ძველი?

1897 წელს ნ. მარკამ გამოაქვეყნა ნაშრომი «Хитон господен в книжных легендах армян, грузин и сирийцев», რომელშიც გამოთქვა ვარაუდი იმის შესახებ, რომ „ნინოს ცხოვრების“ ვრცელი რედაქცია არ უნდა იყოს IX ს-ზე ადრინდელი ძველი, რადგან მასში არის ფრაზა სპარსულ ენაზე არაბული სიტყვით: „...Эдва-ли ранее девятого столетия. В памятнике более ранней поры мы не встретили бы напр. целой фразы на новоперсидском языке с арабским словом“ (ბაზი ჩვენია, მ. ჩ.).

ნ. მარკ ეს არგუმენტაცია აშკარად საქარ-

სად არ ეტყვნებოდა (არც არის საქმარისი ერთი ფრაზის საფუძველზე ძველის დათარიღება, რომელიც, როგორც ქრისტიანობის ისტორიისადმი მოძღვრებას, საუკუნეთა განმავლობაში შესაძლოა არაერთი რედაქცია გაეცუდა). ეს ჩანს არა მარტო იქიდან, რომ ზემოთ მოტანილ დასკვნას ვარაუდის ფორმა აქვს, არამედ იქიდანაც, რომ 1908 წელს გამოქვეყნებულ სხვა ნაშრომში. (Деления трех святых близнецов мучеников Спеласипа, Еласипа и Меласипа) „ნინოს ცხოვრების“ ვრცელი რედაქციის თარიღთან დაკავშირებით მან მითითა არა საკუთარი ზემოთ აღნიშნული შრომა, არამედ 1906 წელს გამოხული ივ. ჭავჭავაძის „ანდრია მოციქულისა და წაწი ნინოს მოღვაწეობა საქართველოში“. 5. მარს არ ავიწყდება აღნიშნოს, რომ ივ. ჭავჭავაძის დათარიღებაც ვარაუდაც: «Поветствование это появляется в том грузинском Житии св. Нины, составление которого И. Джавахов с вероятностью относит приблизительно к VIII—IX веку», (ხაზი ჩვენია, 2. 5).

რაც შეეხება ივ. ჭავჭავაძის, მას ზემოთ დასაბუთებულ წერილში არავითარი საგანგებო მსჯელობა იმის შესახებ, თუ რატომ მიანცდამიანც აღნიშნულ საუკუნეებს უნდა ვანუთვინებოდეს ეს ძეგლი, მოცემული არა აქვს თავის „ძველ ქართულ საისტორიო მწერლობაში“ კი „ნინოს ცხოვრების“ ვრცელი რედაქციის თარიღზე საუბრისას 5. მარს ნაშრომი და ის არგუმენტი აქვს მიითვებოდა, რომელიც თავის დროზე 5. მარმა საქმარისად არ მიიჩნია და არც მოიხვედია ამის გამო.

ვრცელი „ნინოს ცხოვრების“ გვიანი ხანით დამთარიღებელ ერთ-ერთ საბუთად კ. კეკელიძის მიჩნია ის გარემოება, რომ თხზულებაში ნახმარია მარტის წელიწადი, რომელიც, მისი მითითებით, IX საუკუნის ნახევარში შემოვიდა ჩვენში (მისი, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, 1). ამ არგუმენტს გამოთქმის ადგილზეც დასაბუთება არ ახლავს. კ. კეკელიძის სხვა ნაშრომიდან კი ვიკვებ, რომ, თუ რამე, ამის გარკვევას, თუ როდის შემოვიდა ჩვენში მარტის წელიწადი, მკვლევარი ახდენს თვით ვრცელი „ნინოს ცხოვრების“ საშუალებით, იმის დაშვებით, რომ იგი IX ს-ის ძველია: „უძველესი ცნობა მარტის წლის შესახებ ჩვენში მოგვეპოვება ნინოს „ცხოვრების“ კელიშურ რედაქციაში... ამრიგად, მეცხრე საუკუნის მეორე ნახევარში, როდესაც იწერებოდა და უაღიბებოდა ნინოს „ცხოვრების“ უძველესი რედაქცია, წლის დასაწყისად ჩვენში მარტი ითვლებოდა“ (ძველი ქართული წელიწადი“).

ამგვარად, გასაგები ხდება, რომ მარტის წელიწადზე მითითება არავითარი არგუმენტი არაა. საინტერესოა, რომ მარტოაყვებულ საბუ-

თად მოტანილი ფაქტაც ზუსტი არ არის. როგორც ეს ჩანდა განხილული ციტატიდან, კ. კეკელიძის ცნობა მარტის წელიწადის შესახებ ამოღებული აქვს XIV-XV სს. დათარიღებულ „მოქცევა ქართლისას“ კელიშურა რედაქციიდან, რომელშიც მართლწერია: „რამეთუ თუე იყო მეექვსე, და დღე იყო მეექვსე თუხა მის, ვგრთოვდ ოდეს-იგი ევმანუელ თაბორს მამისა ზატი ურუნა“... ი. ი. ფერისცვალების დღე. 5 აგვისტო, აქ მიჩნეულია მეექვსე თვედ, მაშასადამე, წლის დასაწყისად ნავარაუდევია მარტი“ — მსჯელობს მეცნიერი. მაგრამ აქ ხაზგასასმელია, რომ უფრო ძველ (X ს.) შატბერდულ „მოქცევა ქართლისასში“ შეიკრებდ ის, თუ მერამდენე თვედ მიანც იგორს „მამისა ზატის რუნუნას“ თვე აღნიშნული არ არის: „რამეთუ დღე იყო მეექვსე თუხსამ მის, ოდეს-იგი ევმანუელ თაბორს მამისა ზატი ანუნა“...

ეს გასაგებია. სრულიად ალოგურად გამოიურება, რომ გამოსახოვარი კრების მოწოდებულების საერთო უფილიყო იმის განმარტება, თუ წლის რომელი თვეა აგვისტო (ავტორი თანამედროვეც რომ არ იყოს, ასეთი განმარტებით თავს არ ვასცემდა). ეს კომენტარი გვიანდელია და ეცოვრის კელიშურა „მოქცევა ქართლისას“ რედაქტორის და არა „ნინოს ცხოვრების“ ვრცელი რედაქციის პროტოგრაფის ავტორის.

Circulus vitiosus ახასიათებს აღნიშნულ საკითხში კ. კეკელიძის სხვა არგუმენტსაც. ერთი მხრე, მკვლევარი აღნიშნავს, რომ იხსენიება ნინოს შესახებ არ შეიძლება IX ს-ზე ადრინდელი იყოს, რადგან IX საუკუნის მოღვაწე არსენი საფარული ქართველთა განმანათლებლად გრიგოლ პართელს ასახლებს, ნინოს ღვაწლს ამ საქმიან ჭერ კადეე არ იცნობს; მეორე მხრე, არსენის მოღვაწეობის IX ს-ით დათარიღებისას ერთ-ერთ საბუთად იგი უთითებს ნინოს შესახებ თქმულების X საუკუნეში გავრცელებას. ეს ფაქტაც არ არის ზუსტი. არსენი, როგორც შენიშნა ჭერ კადეე ივ. ჭავჭავაძელმა, როცა თბრობას აწარმოებს საეკლესიო პარტი, გრიგოლზე უფილითვის ლაპარაკობს როგორც სომეხთა განმანათლებელზე ამასთან, გამოიკვია, რომ არსენი XI ს. შემდგომი ხანის მოღვაწეა (ზ. ალექსიძე). ამ დროს „ნინოს ცხოვრების“ არსებობაზე არავინ დაობს. ამგვარად, ნინოს შესახებ არსენის დუმალი სრულებითაც არ იხსენება იმით, რომ ამ უკანასკნელმა ქართველთა წინაშე ნინოს დამსახურების შესახებ არაერთი იყოს.

ვრცელი „ნინოს ცხოვრების“ გვიანი ხანით დამთარიღებლად სხვა არავითი არგუმენტი გამოთქმული. მთზე დაწვრილებით შეგრება წინამდებარე წერილში შეუძლებელია ვრცელად იხ. ჩვენა ობ интерпретации некоторых сче-

дений источников по истории христианизации Грузии. Источниковедческие разыскания, 1982, Т6., 1985.

ქართული ჰაგიოგრაფიის წყაროს ცოდნებითი შესწავლის პრობლემები. თბ., 1987). მაგრამ ზემოთქმული აშკარაა ზღის, რომ ქართული წყაროების მიმართ ჰაეროკრიტიკული დამოკიდებულების პარობებში „ნიმოს ცხოვრების“ ვრცელი რედაქციის გვიანი საუკუნეებით დათარიღება ზღებოდა ფაქტებზე ძალდატანებით. როგორც მსჯელობებში ლოგურსი წრის შემსწავლნი, ნ. მარსი, ივ. ჭავჭავაძის, ე. კეკელიძის მტკიცებანი არ შეიძლება მიღებულ იქნას არგუმენტად განსახილველი ძეგლის თარიღის გარკვევისას. დღეს სპეციალისტთა ნაწილის მიერ ვრცელი „ნიმოს ცხოვრების“ გვიან ხანაში შემქმნის შესახებ თვალსაზრისის გაზარება ემყარება მხოლოდ და მხოლოდ დასახელებულ მკვლევართა ავტორიტეტს და არა რაიმე მამულებზე დასაბუთებულ საბუთს.

ამგვარად, არა გვაქვს არავითარი საფუძველი არ დაუფეროთ თხზულებისადგი მიითქვამს ამის შესახებ, რომ იგი მეოთხე საუკუნის ძეგლია. აქედან გამომდინარე, სალომე უფარმელის ავტორობასაც არაფერი ეღობება წინ.

წყაროს ცოდნებში მიღებული წყაროს „უდასწავლობის პრეზუმიის“ პრინციპის თანახმად, ჩვენს ძეგლს აქ უნდა შევუდგებ: წყაროს „არ ვვალდება“ გვიმტკიცებს, რომ სწორია. თუ ვერ ვაჩვენებთ, რომ მისი მონაცემი უაღბლოა, მაშინადაც, იგი მიღებული უნდა იქნას, როგორც კრედიტის (Лурье Я. С., О так называемой «презумпции невиновности» источника).

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, „ნიმოს ცხოვრების“ ვრცელი რედაქციის ატორიტეტის პარობლებშია გადაჭრით და შეიძლება ჩაითვალოს. თხზულების ავტორია ქართლის პირველი ქრისტიანი მეფის მიხეილის ძის მეფედლე სალომე უფარმელი.

მიუხედავად განსჯის პროცესის პრინციპულად დასრულებისა, „ნიმოს ცხოვრების“ სახელით „რეაბილიტაციისთვის“ ჩვენ მივითითებთ იმ ფაქტებზეც, რომელთა გამო უნდა დაუფეროთ თხზულების მიითქვამს იმის შესახებ, რომ მისი შემქმნელია IV საუკუნეში მკობრები პარობებისა.

IV ს. II ნახევარში ბიზანტიაში იმყოფებოდა სალომეს შვილიშვილი მაშინ ჭერ კიდევ უფლისწული, შემდგომში ქართლის მეფე ბაკურ ორბელიანი ძე (ამ პარობების შესახებ იხ. ჩვენი „ფრიალად სარწმუნო ბაკური“, „მნათობა“, 1988, № 5). მან ცნობილ ბიზანტიელ ისტორიკოსებს — გელასი კესარიელსა და რუფინუსს უამბო ქართველთა გაქრისტიანების ისტორია. ეს მონათობები „ნიმოს ცხოვრების“

თავისებური მოდიფიკაციაა. მასში ქართული გაქრისტიანება ტყვე ქალის მიერ სწორედ ამ ეპიზოდების საშუალებით არის წარმოდგენილი, რომლებიც ადგილობრივი რედაქციების ხელისშეწყობით შეადგინდა. თბრობა გაფორმებულია ჰაგიოგრაფიული სტერეოტიპების გათვალისწინებით. ის ვარაუდება, რომ ბაკურის მიერ გადმოცემულ ისტორიას ლიტერატურულად დახვეწილი ფორმა აქვს, და, აგრეთვე, ის, რომ იგივე ისტორიკოსთან საუბარში მან არსებობდა ერთი და იმავეს განმეორება შეელო, მიგვაჩვენებს, ბაკურს სახელდაბელოდ კი არ შეუთხზავს იბერთა მოქცევის ისტორია, არამედ წინასწარ მოფიქრებულ, საგანგებოდ შემუშავებულ ამბავს ჰყვებოდა. ამგვარად, საძიებებში ბაკურის წერტილობითი წყარო IV ს. II ნახევარზე ადრე.

ბუნებრივია, რომ ქართველი უფლისწულის მონათობების წყარო „ნიმოს ცხოვრების“ ციკლის ადგილობრივი ვერსიის რედაქციებში ვეძებთ. ის შეიძლება იყოს მხოლოდ „მოქცევაში ქართლისაში“ წარმოდგენილი ორი რედაქციიდან ერთ-ერთი, რადგან „ნიმოს ცხოვრების“ ყველა სხვა რედაქციის გვიანდლობა და „მოქცევისეული“ რედაქციებიდან წარმოშობა იქვს არ აჩვენებს.

ბაკურის წყარო არ შეიძლება იყოს „მოქცევაში ქართლისაში“ ისტორიულ ქრონიკაში ჩართული „ნიმოს ცხოვრების“ მცირე რედაქცია. საქმე ის არის, რომ ამ უკანასკნელში გელასიის მშენებლობისა და სეტის სასწავლებლის აღმართების ეპიზოდი ორიოდე საიტევი არის გადმოცემული („მწარფელ დაღუნა გელასიამ ქუმოთა საშობებსა შინა, და სუტეი იგი იყო ძელისაჲ, რომელი თუთ აღმართა“). ბაკურის მონათობებში კი ეს ეპიზოდი დაწვრილებით არის წარმოდგენილი, ისევე, როგორც ვრცელ „ნიმოს ცხოვრებაში“.

ბაკურის წყაროს საკითხთან დაკავშირებით, იმის საჩვენებლად, რომ ეს წყარო ჩვენს მიერ ზემოთ განხილული ძეგლია, შეიძლება მოვაშველიოთ რ. საბაძის წერილს „წმინდა ნინო და „დედა-უფალი“ („მნათობა“, 1988, № 2), რომელშიც მკვლევარი სპეციალურად განიხილავს სწორედ „ნიმოს ცხოვრების“ ვრცელი რედაქციის მასალების მიხედვით ქართველთა განმართებლის კულტურულ-ისტორიულ სახეს. ეს სახე, რომელიც მისი მიითქვამს, ქართული მხატვრული აზროვნების მნიშვნელოვან პარადიგმად უნდა ჩაითვალოს, არის ვარაუდობითი წარმართულიდან ქრისტიანულიდან, ნიშნული წარმართული იდეალების ქრისტიანულად მოდიფიცირებისა. აღნიშნული გამოკვლევებიდან გამომდინარე, ვრცელ „ნიმოს ცხოვრებაში“ წარმოდგენილი, ნინოს სახის შემქმნა, სწორედ ვარაუდობითი პერიოდს უკავშირდება, როცა ქართველთა ცნობიერებაში ჭერ კიდევ ძლიერი იყო წარმართული წარმოდგენები და როცა

ხდებოდა ამ წარმოდგენების ახალი რწმენით ჩანაცვლება.

მაგრამ, რომ არ არსებობდეს არავითარი ფაქტობრივი საბუთი, ლოგიკური არგუმენტაცის სახეობით საქმარისი იქნებოდა „ნინოს ცხოვრების“ IV საუკუნეში შექმნის და, აქედან გამომდინარე, სალომეს ავტორობის შესახებ ცნობის ვასაწიარებლად. საქმე ის არის, რომ ქართლის გაქრისტიანება, როგორც ეს უკვე ნათქვამია სპეციალურ ლიტერატურაში, იყო არა სტიქიური მოვლენა, არამედ პოლიტიკური აქტი. წერიალობითი ფიქსაციის გარეშე მას არ ჰქონდა არავითარი მნიშვნელობა, შეიძლება ითქვას, რომ არც არსებობდა. ამიტომ შეუძლებელია ვადიარებდეთ იმას, რომ ქართლში ქრისტიანობის საბელწიფო რელიგიად გამოცხადებას IV საუკუნეში ჰქონდა ადგილი და ამავე დროს ვამტკიცებდეთ, რომ ცნობები ამ ფაქტის შესახებ მხოლოდ IX საუკუნეში ჩაიწერეს. ესეც რომ არა, როგორ შეიძლება წარმოვიდგინოთ, რომ V საუკუნეში, მაშინ როცა მართალია, ძალიან პოპულარულ, მაგრამ მაინც „რიგით“ წმინდანს შუშანიკს საქართველოში ეძღვნებოდა სპეციალური თხზულება,

ქართველთა განმანათლებლის „მოციქულთა-სწორი“ ნინოს ცხოვრება კი აღწერილი არ იყო!

P. S. ბიზანტიელმა ისტორიკოსებმა შესაძლებლად ჩათვალეს თავიანთ „საეკლესიო ისტორიებში“ ბაქურის მონათხრობით წარმოდგინათ ქართლის მოქცევის ისტორია. თან საგანგებოდ გახაზავენ, რომ ბაქური ამ საკითხში კომპეტენტური („ფრიალ სარწმუნო“) იყო. ბაქურის მონათხრობიდან აშკარად ჩანდა, რომ იგი აღწერილი ამბების თვითმზილველი არაა. უცხოელთათვის კომპეტენტურობა რომ დაეპტკიცებინა, ცხადია, მას უნდა დაეხაზებდებინა, დაეხაზათებინა თავისი წყარო, ეტყენებინა საკუთარი მიმართება ამ წყაროსთან. როცა ასეთი ნდობით გაეღებოდა გელასი და რუფინუსი ბაქურის ნაამბობს ქართველთა გაქრისტიანების შესახებ, ხომ არ ითვალისწინებენ იმას, რომ ქართველი უფლისწული ეზუარება, დიდების ჩანაწერს, რომელიც ქართველთა მოქცევის ისტორიის საკითხებში მართლაც „მეცნიერ იყო უკველსავე კემშარტად“, „ფრიალ სარწმუნოს“ ამიტომ ხომ არაა მათთვის ბაქური?!

მონღოლთა უღლის დასასრული საქართველოში

„ხოლო ამისთვის ეწოდა მეფესა ამას გიორგის
ბრწყინვალე... რამეთუ ვითარცა აღმაშენებე-
ლმან განავსნა და აღაშენნა ქვეყანანი, რქული
და სამოქალაქო წესნი განაბრწყინვა...“
ვახუშტი

მრავალ განსაცდელგამოვიღე საქართველოს
XIII ს-ში მონღოლთა საუკუნოვანი ბატონო-
ბა ზედა წილად.

მონღოლებამ ბევრი ახალი პრობლემა გაუ-
ჩინა ქართულ საბელმწიფოს. თუნცა ფორმა-
ლურად ქვეყანამ თავისი უწინდელი მშობვე-
ლობითი სისტემა შეინარჩუნა, მაგრამ, მონღო-
ლთა უაღრესი ნება-სურვილის გაგრძელებით, საქათ-
ველოს მეფის უოველგვარი დამოუკიდებელი
ქმედება გამოირიცხა. დამკვიდრდა მონღოლუ-
რი მრავალფეროვანი და მრავალსახოვანი გა-
დასახადები და ვალდებულებანი. აი, ზოგაერ-
თი მათგანი: ყოფნური, შალი, ბუცი, თამა,
ხარაჟი, ულანი, ნუზლი, საიამე და ა. შ. სულ
მონღოლების არსენალში, სხვადასხვა დამურო-
ბილი რეგიონის თავისებურების გათვალისწი-
ნებით, 87 გადასახადი იყო.

ეკონომიკა მოიშალა. უძრავი ქონება გაუ-
ფასურდა, ფული — გაძვირდა. ამაზე ჩივის
XIII საუკუნის დიდი ფეოდალი კახა თორე-
ლი: „სოფელი იფუად იუვას და ოქროს ძვი-
რად“.

დაიწყო ქართული მრავალსაუკუნოვანი ტრა-
დიციებისა და ეთიკური ნორმების უბეში რღვე-
ვა და მონღოლურ წესებთან მათი „შეფარ-
დება-ნისადაგება“ (გავიხსენოთ თუნდაც სახე-
ლოვანი მეფის დემეტრე II შავალითი, რო-
მელსაც სრულიად დასაშვებად მიაჩნდა მრავალ-
კლასობიანობა).

დამკვიდრდა მონღოლთა პერიოდული დამ-
სჯელ-ამაწყობებელი შემოსევები. მაგრამ ერთ-
ერთი უველაზე მძიმე ტვირთი, რაც ქართვე-

ლობას დააწვა, მონღოლთა გაუთავებელ ლაშ-
ქრობებში მონაწილეობა იყო. ამ ლაშქრობებს
უარსოდ ეწირებოდა მრავალი ქართველის სი-
ცოცხლე მონღოლებს კი, სალაშქროს და სა-
ომარს რა გამოუღევდა: ხან ეგვიპტის (მის-
რის) სულთანს ეოშებოდნენ, ხან ჩრდილო
(ოქროს) ურდოს, ხანაც საყუთარი იმპერიის
დაუმორჩილებელ ან ურჩ რეგიონებს აოხრე-
ბდნენ. და უველა ამ ლაშქრობებში „უმეტეს
სხუათა“ შემართებით ქართველები იბრძოდნენ.

მონღოლ-ილხანთა საბელმწიფოს პერმანენ-
ტული საომარი მოქმედების მიზეზ-შედეგებზე
საინტერესოდ აქვს ნათქვამი ივანე ჯავახიშვილი:
სამშედრო მოქმედებისაღმა მონღოლთა ძლიერ-
ი მიდრეკილება და წყურვილი, უკვე მოპო-
ვებული დიდი გამარჯვებითა და მთელთა ცრა-
ნისა და საქართველოს აღმოსავლეთ ნაწილის
ხელში ჩაგდებათ, ვერ იყო მოკლული და ამი-
ტომაც, მოლაშქრობა, შემდეგშიც მათ მთა-
ვარს მისწრაფებასა და მოღვაწეობას შეად-
გენდა, მითუმეტეს, რომ ახალ-ახალი ქვეყნე-
ბის ხელში ჩაგდება და ძარცვა-გლეჯიანა და
დავლა-წარტყვევის დაუნდობელი სიმკაცრით
წარმოცხდელი მონღოლური წესი, ყოველ გადა-
ჩენილ მონღოლ მეომარს დიდძალი ქონების
პატრონად ხდიდა“ (ივ. ჯავახიშვილის ეს სა-
ინტერესო აზრი, რატომღაც, მისი შრომების
არცერთ გამოცემაში არ არის შესული. იხ.
ქ. კეკელიძის სახელ. ბელანწერთა ინსტიტუ-
ტის ივ. ჯავახიშვილის ფონდი, № 261, ფურც-
2850-2851).

ასეთი იყო ვითარება საქართველოში, რო-

დესაც 1318 წელს ტახტზე ავიდა დემეტრე II თავადებულის უმცროსი ვაჟი გიორგი, უკვე მის თანამედროვეთაგან „ბრწყინვალედ“ წოდებული.

საშუალო ფაქტია, რომ გიორგი ბრწყინვალის თანამედროვე, მალაქიჭიერი მემატიანის მოსე ეპისკოპოსის მიხედვით, თხზულების ის ნაწილი, რომელიც ქვეყნის განთავისუფლებისათვის ბრძოლის აღწერას ეძღვნებოდა, უკვალოდ დაიკარგა. შესაძლოა, ის დაწვეს 1346-1348 წწ. საქართველოში შვიტის მცენარეების, შესაძლოა, თემურ-ლენგის შემოსევების ემსხვერპლა; მაგრამ გამორიცხული არ არის ისიც, რომ თხზულების ბოლო, განსაკუთრებით საუბრადღებო ნაწილის დაწერა, ეპისკოპოსმა უბრალოდ ვეღარ მოასწრო და განზრახვის განხორციელებაში მოულოდნელმა სიკვდილმა შეუშალა ხელი. მათიანის მოდერული ნაწილიდანაც აშკარად ჩანს, რომ ქართველი ისტორიკოსის მთავარ მიზანს სწორედ იმის აღწერა შეადგენდა, როგორ განთავისუფლდა საქართველო მონღოლთაგან გიორგი ბრწყინვალის დროს. ამასვე იგი აზარაზაროვნად და რამდენჯერმე მივანიშნებს, როცა ვაპირებდა გიორგის დამსახურება „ქუდუმორე სიტუამან ცხადუოსო“. გიორგის გამეფებას მემატიანე დილის ვარსკვლავის ამობრწყინებას ადარებს: „და იწყო შთიებმან აღმოსებრებად“-ო! აღწერა დაიწყო მემატიანის იგი და ამ სიტყვებზე წუდება კიდევ მისი თხრობა.*

ამგვარად, აღარ გავაჩნია თვითმზილველი ისტორიკოსის მათიანის უმნიშვნელოვანესი ნაწილი. უკიდურესად ცოტაა შემორჩენილი იმ პერიოდის სივლე-გურგების. ასე, რომ დღევანდელი ძირითადი წყარო, რომელიც გიორგი ბრწყინვალის ეპოქაზე მოგვითხრობს, ვახუშტი ბაგრატიონის თხზულებაა. უკვე ამ გარემოებაში, საქართველოს ისტორიის უცხოელ მკვლევარებში (საქმარისა და ვახუშტის დ. ლანგი) ეჭვი დაბადდა: სანდოა ვახუშტის ცნობები? ნამდვილად იყო გიორგი V — ბრწყინვალე? შესაძლოა იმ ეპოქის სურათის მეტ-ნაკლები სიხარულით აღდგენა?

უცხოელ ოპონენტთა მოსაზრებებსა და არგუმენტებს აქ არ განვიხილავთ. საქმარისია ით-

ქვას, რომ დ. ლანგის სტატია გიორგი ბრწყინვალის მეფობის შესახებ, თავის დროზე გამოცემულა გამოჩენილი ქართველი მეცნიერი ვალ. ვაბაშვილი (1960). ბოლო დროს კი, ჩვენ კრიტიკულად მიმოვიხილეთ ინგლისელი ქართველოლოგის დასაბეჭდებული შრომა.2

ამემაღ, ვერად ვაჩვენებთ ის სიტუაცია, რაც შეიქმნა საქართველოსა და საილხანოში საქართველოს მიერ დამოუკიდებლობის მოპოვების ეამს, იმ მასალის საფუძველზე, რაც სადღეისოდ გავაჩნია. ეს სიტუაცია ყველაზე ნათლად გასცემს პასუხს ზევით დასმულ კითხვებსაც.

1318-დან — 20-იანი წლების ბოლომდე გიორგი ბრწყინვალემ საქართველოში რიგი მნიშვნელოვანი ღონისძიება გაატარა. აღკვეთა ოსთა თარეში და ქ. გორი, რომელიც მათ მუარად ეყარათ ხელთ. „სამ წელ ბრძოლის“ შემდგომ დაიბრუნა. 1317/1318 და 1320 წწ. მანვე გააგზავნა ელჩები ეგვიპტეში, რომელთაც გიორგი შეუტეს ამცნეს „კლიტენი იერუსალიმისანი“ (ქრისტეს ღვგენდარული საფლავის კლიტენი გოლგოთაზე), ქართველებს დაუბრუნდათ. გიორგი V აღადგინა და, შესაძლოა, ხელახლა გამოიხსნა „ურჭმუნოთაგან“ იერუსალიმის განთქმული ჭკრის მონასტერი, რისთ. ვისაც მას ამ მონასტერში ი ალაპა ვანუჩინს. მეფემ განიშტაკა პოლიცა სამცხე-საათაბაგოშიც, სადაც კიდევ უფრო შემოიჭრა თაისი ბიძები — ჭაუღები. ქვეყანა ეკონომიურადაც მომაგრდა, რადგან აღიკვეთა მონღოლთა დამსჯელი ექსპედიციები. არაბი ისტორიკოსის აღკვალაშანდის სიტყვით, ამ პერიოდში ყენის ბრძანებები (იერალაემი) სახელმძღვანელოდ თუმც კვლავაც მოსდის ქართველთა მუტეს, მაგრამ „(სულთნის) ნაკადი (ლაშქარი) აღარ იღვრება მასში (საქართველოში) და მხედარნიც არ იჭრებიან ქვეყანაში გამაჩანაგებელი ომის საწარმოებლად“.

ასე რომ, საქართველო XIV ს. 20-იანი წლების ბოლომდე საკმაოდ მოღონიერდა: მაგრამ გიორგი ბრწყინვალე მონღოლთა წინააღმდეგ აქანუებას არ ჩქარობდა. „მეფე გარემოებას აკვირდებოდა, დროების შესაფერად იქცეოდა“ (ნიკ. ურბნელი). მალე ხელისუფელი საგარეო მომხრეც დაედა.

საილხანოში მეტად დაიძაბა ურთიერთობა უკვლისშემძლე, გიორგი V-ის მეგობარ ემირ ჩოხანსა და ყენ აბუ საიდ შორის. სრულწლოვანებას მიღწეულ ყენს უკვე ამჩიშებდა ჩოხან ნოინის შეუზღუდავი ხელისუფლება. აბუ-საიდ არ მოსწონდა, რომ სახელმწიფოს ყველა მნიშვნელოვან პოსტზე ჩოხანის შეილეები და ნათესავეები იყვნენ დანიშნული. ამას ისიც ემატებოდა, რომ სხვა ნოინებს შორდათ ჩოხანის ვაჟენისა და ხშირად ასმენდენ მას ყენის წინაშე. მაფეზე აბრუს სიტყვით, აბუ

* აქვე აღვნიშნავთ, რომ უშუალოდ ამ ფრანს მისდევს მემატიანის შემდეგი სიტყვები: „და მე ენა ვერ მიჭრავს საკვირველისა და საშინელისა თქუმალ“-ო. უნდა განიშარტოს, რომ „საშინელი“, ძველ ქართულში იზარებოდა როგორც დღევანდელი მნიშვნელობით, ასევე საოცარის, საკვირველის აღმატებითი ხარისხის გამოხატულებად. შეად. მაგ. გამოთქმა: „სატო საშინელი ანჩისა“-ო!, ან ევფხისტყაოსანში ამავე მნიშვნელობით ნახმარი: „ძღვენი სამიწენელი“.

საიღი დიდად განაწევნა იმანაც, რომ ჩოხანმა მას არ შიათხოვა თავისი ქალიშვილი ზალდად-სათუნე. მდგომარეობა ისე დაიძაბა, რომ ახუ საილსა და ჩოხანის მომხრეთა შორის შეიარაღებულმა შეტაკებებმაც იჩინა თავი. ჩოხანის ერთ-ერთი ვაჟი — ჰასანი არწმუნებდა კიდევ მაჰას, დაუოცებელი საერთო აჯანყება მოეწყურა უაინის წინააღმდეგ. ჰასანი დარწმუნებული ყოფილა, რომ, როდესაც ამ აჯანყების ამხავს მისი ძმები, რუმისა და საქართველოს გამგებლები—თიმურტაში და მამშუდი გაიგებდნენ, „ისინი ცენტრალური ხელისუფლების წინააღმდეგ აჯანყებდნენ საქართველოს და რუმის ქარბეს.“³ მაგრამ ჩოხანმა ეს წინადადება არტომდაც უკუაგდო. XIV ს. შუა ხანის მტკად საინტერესო სპარსელი ავტორის ახუ ბაქრ აღ ქუტუბი აღ ამის ცნობით, როდესაც ჩოხანმა შეიტყო, რომ ახუ საიდი მასთან შეხმას აპირებდა, განაცხადა: „მე ვიცისრე ვაღებულებმა არ აღვმართო მახვილი მულაგუს ტახტის წინააღმდეგ.“⁴ შემდეგ ჩოხანმა თავის მოკავშირე ბერათის მფლობელ ღიას აღ დინს (ზოგიერთ წყაროში ნასირ აღ დინი) შეაფარა თავი. მაგრამ მალე ღიას აღ დინმა იგი მოლაღატურად მოკლა ბერათის ციხე-სიმაგრეში. ეს მოხდა 1327 წელს. ჩოხანის თითქმის ყველა შვილმა და მახლობელმა იგივე ბედი გაიზარა. საქართველოს გამგებელი მამშუდი, მაგალითად, ოქროს ურდოს უაინთან გაიქცა, მაგრამ სიკვდილს ვერ გადაურჩა. XIV ს. უცნობი სომეხი ავტორი ამ დრამატულ ამბებს ასე გადმოგვცემს: „775/1328) წელს ბუსაიდი (ახუ საიდი, ვ. კ.) სდევნიდა ჩოხანს, რომელსაც მანამდე მთელი ქვეყნის მართვა-გამგებლობა ეყრა ხელთ. ის (ჩოხანი, ვ. კ.) გაქცევისას მოკვდა“⁵ გადვინიანი და ძლიერი პოლიტიკოსის სიკვდილმა საილხანოს დაშლა დაიჩქარა. ახუ საიდმა ედვარ შეძლო ილხანთა უზარმაზარი სახელმწიფოს დაშორილიება. ირანში არეულობა დაიწყო. ეს სიტუაცია შესანიშნავად აღის ვახუშტი ბატონიშვილი: „ხოლო შემგომად სიკვდილიან ჩოფან ნოინისა, აღლეს რაიმე ნოინთა მუხანათ-უეენისაგან, სიურმისათვის მიხან“⁶ (ე. ი. ნოინები აღარ ემორჩილებოდნენ ახუ საიდ უაინს, ვ. კ.). ვახტანგ VI-ის „სწავლულ კაცთა კომისიას“ კი, იგივე ამბავი ასე გადმოჰყუდა: „გვიორგი მეფის ფაშა, ჩინგიზ-უეენთა (ე. ი. მოღდოდებს, ვ. კ.) მტერება აღურჩნდათ და წახდნენ“⁷.

ვახუშტი ბატონიშვილი სწორად აღნიშნავს, რომ თუ ჩოხანის სიკვდილის შემდეგ ნოინები უაინს აღარ ემორჩილებოდნენ, ახუ საიდის გარდაცვალებისთანავე საილხანო დაიშალა: „განდგნენ ნოინნი თვის-თვისად და რომილთა. მე დაიპყრეს სპარსეთი, სხუამან — ზურხანნი, სხუამან — ერასუი, სხუამან — აღრასაგანი (სამხრეთ აზერბაიჯანი, ვ. კ.) და სხუათა — სა-

ბერძნეთი“⁸ (არმი, ვ. კ.) — წერს ვახუშტი. მათვე ახრუს სიტყვით, ახუ საიდი გარდაიცვალა ილხანთა ისტორიის ერთ-ერთ ქრონოლოკულ პერიოდში, როცა ჩრდილოეთის მხარეებში ჩამოშვებულმა კვლავ შემოუტია უზბეკ უაინმა. ახუ საიდს გადაწყვეტილი ჰქონია თვითონ დაეწრო მოწინააღმდეგისათვის, მაგრამ იგი მოულოდნელად გარდაიცვალა უარსაღში 1325 წლის 30 ნოემბერს. ამის შემდეგ, მათვე ახრუს მოწმობით, დიდი რაოდენობის მოქიშეთა და პრეტენდენტთა ხელში უაინის ტახტი სათამაშოდ ქცეულა.

ბრძოლა უზბეკის წინააღმდეგ აწარმოვა ახალი, ფაქტობრივად მართონტმა უაინმა არფამ. შეტაკებაში, რომელიც მდ. მტკვართან მოხდა, უზბეკმა მოულოდნელად მარცხი განიცადა და უაინ დაიბრუნდა. ახუ ბაქრ აღ ამის სიტყვით, იმ წელს ძალიან ცოტა წვიმა მოვიდა და უზბეკის უაჩავე ცხენს ბალახი არ ყოფნიდა მისაძოვად. გაბრაზებულ ჩრდილო ულუსის უაინს მდ. მტკვრისათვის მახვილი დაუკრავს და უთქვამს „(ამიტომ) ხართ თქვენ (ილხანები) გულდადა“⁹. მას განზრახული ჰქონდა კვლავ ელაშქრა ირანის მონღოლთა წინააღმდეგ, მაგრამ ეს განზრახვა ვერც განხორციელდა.

ილხანთა ტახტს მართლაც ბევრი პრეტენდენტი აღმოუჩნდა, რადგანაც ახალგაზრდა ახუ საიდი უმეშვეიეროდ გარდაიცვალა. დაძაბული ბრძოლებისა და შეხლა-შემოხლის შემდეგ, რაშიდ აღ დინის ვაჟის ღიას აღ დინ მუსამედის აქტიური მოქმედების შედეგად, 1338 წელს ილხანთა ტახტზე აღმოჩნდა არფა ხანი. იგი ჩინგიზ უაინის უმცროსი ძის შორეული ჩამომავალი იყო, მაგრამ უაინის ტახტი მუარად ვერ ეყრა ხელთ. ის, რომ ახალი უაინის მდგომარეობა და უფლებების საკმარის შეზღუდული იყო, ჩანს მისი საკუთარი სიტყვიდან, რომელიც მას გაუაინებისთანავე წარმოუთქვამს. იმ დროს, როდესაც ახუ საიდი და სხვა უაინები თავის თავს „მსოფლიო მმართველებს“ და „უდიდესისა“ და „უმაღლესის“ ემიტენტებით ამკობდნენ, არფა ხანს განუცხადებია: „მე არ მივიტყვი დიდებისაკენ, როგორც ჩემი ძლიერი წინამორბედი სულთნები. მე მინდა ოქროს ქამარი კანადო შევეცვალო, ხოლო გვირგვინის ნაცვლად მხოლოდ წითელი თავსაბურავი ვატარო“. მისი უაინობა ექვს თვეს გაგრძელდა. არფა ხანს მასწავლა აუჯანყდა ახუ საიდის ბიძა აღი ფაიდიშაი. მან მალე ჩამოაგდო ტახტიდან არფა უაინი. შემდეგშიც, მართონტი უაინები ძალიან სწრაფად იცვლებოდნენ. არფა სულ მცირე ხნით შეცვალა მუსამ; შემდეგი უაინი გახდა მულაგუს შორეული მემკვიდრე მუსამედი (1338-1338); ეს უაინისკენი სათი ბეგმა (1338-1339) (ოღაითოს ქალიშვილმა) შეცვალა. შემდეგ ტახტი დაიკავა სულთმანმა (1339-1343) და ნუსირავნამ (1343-1355). და-

მახასიათებელია, რომ ამ უკანასკნელის შესახებ აბუ ბაქრ აღ კამო დამცინავად აღნიშნავს: მელიქ აშრაფ ჩომანიანი მას ისე იწახვდა, როგორც „ჩიტს ვალიშიში“. XIV ს. 30-იანი წლების ბოლოს, ოქროს ურდოს უაღრესესი გამანადგურებელი დარტყმა მიაყენეს აღმასთანა მემკვიდრეებს და საბოლოოდ მოსახეს მათი სახელმწიფო.

30-40-იან წლებში, მარიონეტო უაენების ზურგს უკან იდგნენ და ფაქტობრივად ქვეყნას მართავდნენ მასან დიდი (ბუზურგი) ჭაღარა, შიბ მასან მყირე (ქურეცი) ჩომანიანი და მისი ძმა მელიქ აშრაფი. ეს უკანასკნელები ჩომან ნოინის შვილიშვილები იყვნენ, ამიტომაც აღმასთანა მემკვიდრე სახელმწიფო წარმონაქმნს ჩომანიანთა სახელით მოიხსენიებენ. საილხანოს ტერიტორია გაუთავებელია სიხლბისმღვრელი შინა ომების ასახრვად იქცა.

შეუძლებელია საქართველოს მეფეს გიორგი V არ ესარგებლა საილხანოში შექმნილი ამ სიტუაციით და საბოლოოდ არ აღმოედგრა მონღოლთა ბატონობა საქართველოში. ნ. ურბნელი მოსწრებულად შეინშნავს, რომ გიორგი V: „ოდესმე მრისხანე მეტოქის დასუსტება, სამშობლოს აღორძინების საქირკვლად ჩხედამ.9 ვახუშტის სიტყვით, გიორგი V მონღოლები არა მარტო საქართველოს ტერიტორიიდან განდევნა, არამედ უოფილ უმადნაფიც ქვეყნებში, რანსა და შირვანშიც ილაშქრა და ისინიც „მოხარეე ჰყვნა“. ეს ცნობა ძველი შესამოწმებელია, მაგრამ ხაინტურება, რომის ერთგვარ ჯამთხილს პოულობს კირილ დონაურის ე. წ. „ანდერჰში“. ამ დოკუმენტში ნათქვამია: „ოდეს ბრწყინვალესან მეფესან გიორგი გამარჯვა ავარიანთა ზედნა ვანძას და შირქანსან, მას ეახსა შინა ჩუნენი სამუსონი შექქურმუსხანისა ჩინებულად აბრძოდეს ძლევად მეტროსა“-ო. დოკუმენტი დათარიღებულია 1333 წლის 5 მარტით.10 საბუთის დედანი დღეს აღარ იძებნება, მაგრამ თავის დროზე იგი ნახა და აღწერა ისტორიკოსმა მ. ჯანაშვილიმა. ამ დოკუმენტის მიხედვით, თითქოს უფილოფელი ზედმა, რომ ჭარ კიდევ აბუ ხაიდის სიცოცხლეში გიორგი V რანსა (განძა) და შირვანში ულაშქრია. ცნობილია გიორგი V სხვა ბრძოლაც ვანძასთან, მაგრამ ეს ბრძოლა მოგვიანებით, დაახლოებით 1333 წლისთვის მოხდა მასან ქურუყის შემოჭრილი ულაშქრის წინააღმდეგ.11

ვახუშტისა და ბერი ეგნატაშვილის კომიხიის ცნობით, გიორგი V ამ პერიოდში, დაახლოებით 1327-1328 წწ.-ში, ჰერეთ-კახეთისა და სამხრეთის (ქვემო ქართლი) ურჩი და მონღოლთა მომხრე ერისთავებზე სიკვდილთ დაუსჯია. მეფეს ეს ფეოდალები, „რომელნიც ჩინგოთ მიუდგნენ“, კახეთის ცივის მთაზე (სადაც მისი ერთერთი რეზიდენცია აყო) თითქოს სადარ-

ბაზოდ მოუწყვეთა და უვრდა გაუწყვეთა.12 ჩენი აზრით, გიორგი V ასეთი ჰეკატი, განჩენი მან განაპრობა, რომ აღნიშნულ მხარეთ-ერისთავები მის წინააღმდეგ არაბრძოლეს გამოვიდნენ, იმ დროს, როდესაც მეფე მონღოლთან გადამწყვეტ ბრძოლას აწარმოებდა.

დ. ლანგს და ზოგიერთი სხვა შეკვლევარი, გიორგი მეხუთის ამ აქციას ათარიღებს ჩომანის „მფარველობის“ ხანით და მიანიჩა, რომ საქართველოს მეფემ ურჩი ფეოდალები ჩომანის თანადგომით დასაჯა. ასეთი დასკვნის უსაფუძვლოა ჩანს თვით წუაროს ჩვენებიდან იმის შესახებ, რომ დასჯილი ერისთავები „ჩინ. გიონა“, ე. ი. მონღოლთა მომხრენი უოფილან. ამგვარად, დ. ლანგის და სხვათა მიხედვით გამოდის, რომ გიორგი V მონღოლთა მხარდაჭერით სწის მათივე ერთგულ ფეოდალებზე მეორე მხარე, ვახუშტი ბატონიშვილი წერს, რომ მონღოლთა უღლის დასასრულამდე („ეჰამდე“) გიორგი V ურჩი ერისთავების შეცვლაც ერთ ვერ მოახერხა: „არამედ დიდებულნი ერისთავნი ვერ ცვალნა ეჰამდინ, რიდითა უენისათა“ (გვ. 256). არაბრძოლვად ამასვე აღნიშნავდა ეჰათაღმწერელიც (ქართლის ცხ., ტ. II, გვ. 256).

ვახუშტის ცნობით, XIV ს. 30-იან წლებში გიორგი V მთიულთა საქმეებაც მოაწრბოდა და სპეციალურად მათთვის შეადგინა სამართლის წინა: „განიხილა მეფესან მთიულთა და კავკასთა საქმენი, რამეთუ მრავალნი უჭერონი (ე. ი. უკანონოხანი, უსამართლობანი, ვ. კ.) იქმნებოდნენ... ვანუჩინა მთ სამართალი და წენდა და დაუსხნა წონით, რათა ჰყოფდნენ წანა მათ ეგრეთ“, გვაქვს იგი. მართლაც, ჩვენამდე მოაღწია გიორგი V სამართლის კრებულმა „ძველის დეხამ“, რომელიც სპეციალურად მთიულთათვის არის შედგენილი.

30-იანი წლების მიწურულს, ვახუშტისავე სიტყვით, გიორგი V საეკლესიო კრებაც მოუწყვეთა. მონღოლთა ხანგრძლივი ბატონობის შემდეგ ასეთი კრების მოწყვეთ მართლაც სპეცირ და აუცილებელიც იქნებოდა. ამავე წუაროს მოწმობით, კრებს ორივე კათალიკოსი (ქართლისა და აფხაზეთისა) ესწრებოდა — „შემოიკრინნა კათალიკოსნი... იფერიისანი“ (იქვე, გვ. 258). მართალია, მათი სახელები აღნიშნული არ არის, მაგრამ ცნობილია, რომ 1333 წლამდე ქართლის კათალიკოსთა ექვთიმე,13 შემდეგ კი, ბასილი (ვახუშტო, გვ. 258). რაც შეეხება დასავლეთ საქართველოს (აფხაზეთის) კათალიკოსს, მისი სახელი ამ დროს არცერთ სიგელში დასახელებული არ არის. მაგრამ ხანას მთის სულთა მატანის ერთ ჩანაწერში ვკითხვლობთ: „სულსა ქართლისა კათალიკოსისა ეფთცი)მეოზისა შეუნდვენ ღწერ. თმან“ და შემდეგ: „სულსა აფხაზეთისა კათალიკოსისა ნიკოლოზი(ი)სა შეუნდვენ ღწერო-

მან. ექვს არ იწვევს, რომ აქ ნახსენები
 ეფთვი[ვი]მეოზი, იგივე ექვთიმე კათალიკოსია
 (მის უწინარეს დასახელებულია აბრაამ კა-
 თალიკოსი, რომელიც მართლაც მასზე ადრე
 კათალიკოსობდა, XIII ს. მიწურულში). ექვთი-
 მის შემდეგ მოხსენიებული ნიკოლოზი კი
 სწორედ აფხაზეთის (დასავლეთ საქართველოს)
 კათალიკოსი უნდა იყოს ჩვენთვის საინტერეს-
 სო პერიოდში.¹⁴ ასე რომ, თუ საეკლესიო
 კრება მართლაც შედგა, მას დასწრებიან კათა-
 ლიკოსები ზახლი და, შესაძლოა, ნიკოლოზი.

XIV ს. 20-80-იან წლებში გიორგი V და
 რომის პაპს ითანე XXII შორის საერთაშორისო
 მიწერ-მოწერა სწარმოებდა. განსაკუთრებ-
 ბით აღნიშნავთ ის ფაქტი, რომ 1329 წელს
 პაპმა სმირანის (იშმირანს) კათოლიკური საეპის-
 კოპოსო კათედრა თბილისში გადმოიტანა.¹⁵
 როგორც ჩანს, პაპის ურჩაბედვ მიადრია მონ-
 გოლთა წინააღმდეგ გიორგი V ნიერ წარმო-
 ებული ბრძოლის ექონ. ვიქტორობ, სმირანის
 საეპისკოპოსო კათედრის გადმოტანა თბილისში
 1320-1380 წწ.ში შემთხვევითი არ უნდა იყოს.
 ავანთანში, რომის პაპის იფამინდედ რეზიდენ-
 ციაში, აღბათ, უკვე იყოდენ, რომ საქართველო
 ამერიიდან დამოუკიდებელ კოლტკიურ
 ერთეულს წარმოადგენდა და ასეთი ნაბიჯი
 ამიტომ გადადგეს. ითანე XXII თბილისს
 უწოდებს „განთქმულს, შესანიშნავს და შესა-
 ფერს ქალქს“. ¹⁶ 1380 წელს იგივე პაპი წერდა:
 „საქართველოს საშფოს დიდებულ ადგილს —
 თბილისს, ჩვენ ავამაღლებთ საეპისკოპოსო ქა-
 ლაქის რანგაში. და ვესურვებთ, რათა მო-
 შავალში იგი საშუდამოდ „საეპისკოპოსო ქა-
 ლქ თბილისად“ იწოდებოდეს“.¹⁷

ამგვარად, ვახუშტი ბატონიშვილისა და ბე-
 რი ეგნატაშვილის კომისიის ჩვენებით, გიორგი
 V კარგად შეაფასა საგარეო ზელსაყრელი ვი-
 თარება. ვახუშტის მიხედვით, სილხანაში არე-
 ულობის დაწვებისთანავე, ე. ი. 1327 წ. შემ-
 ფერს „იყო ესამი ბრწყინვალემაწ შეფემაწ გი-
 ორგი და განახსნა თათარნი საქართველოსაგან,
 რომელნივე გინაიერბითა, რომელნივე ბრძო-
 ლითა და ძლიერბითა და მოსპნა უკოვლინი სა-
 ზღვარითაგან თვისთა“ (ვახუშტი, გვ. 258). მო-
 კლედ მოვკიობრობს ამ მოვლენებს შესახებ
 ეგნატაშვილის კომისიაც: „ამის გიორგი წიფის
 ესამი ჩიწვიწ-ყაენთა (ე. ი. მონღოლებს) მტე-
 რობა აღუჩნდათ და წაბდნენ... და რა დრო
 დაიყო შეფე გიორგიში... იმერნი და ამერნი გა-
 იერთა და დაიპურა ნებისაებრ უკოვლინი საქა-
 რთველი“ (ქართლის ცხ., ტ. II, გვ. 825).

ამჟამად, რომ XVIII ს. I ნახევრის ქართვე-
 ლი ისტორიკოსები, იმ დროს ჭერ კიდევ არ-
 სებულ, აღწერილ მოვლენათა თანადროულ
 წყაროებს ეყრდნობოდენ.

გიორგი V მონღოლთაგან სრულ დამოუკი-
 დებლობაზე მტკუველებს, აგრეთვე, მას მიერ

მთიულთათვის შედგენილი სამართალი —
 „ძეგლის დადება“ (შედგენილია 1384-85 წწ.)
 ამ ძეგლის პრეამბულაში გიორგი ბრწყინვალე
 აცხადებს, რომ სამართალი მთიულთათვის და-
 უდვია — „უკოვლინით უკოვლობად ქონებასა
 ანა საშფოსა... და უცილობლად პურობასა
 ტახტისა და სეპტრისა“.¹⁷ ექვე შეფე დას-
 ძენს, რომ ადრე, მის სახელოვან წინაპრებს
 მთიულთათვის სამართალი ვერ დაუდვიათ
 „სხვის ესამს შემოსრულობის“ გამო. აქედა-
 ნაც ის დასკვნა გამოდინარეობს, რომ ახლა,
 მის დროს, „სხვის (უცხოელთა) ესამი“ დას-
 რულებულა და შეფემ მთიულეთის არეული
 საქმეებისათვისაც მოცალა. „ძეგლის დადე-
 ბის“ ამ ადგილს ურჩადება მიაცქია და სწო-
 რი ინტერპრეტაცია მისცა, ჭერ კიდევ 1889
 წელს ნ. ურბნელმა მ გარდა ზემოთ მოყვანი-
 ლი არგუმენტებისა, მონღოლთა უღლის გადა-
 გდებაზე თვალნათლვ მტკუველებს, აგრეთვე,
 ესამაღმწერილს, გიორგი V თანამედროვე ავ-
 ტორის შემორჩენილი ტექსტიც. როგორც აღ-
 ნიშნა, მართლაც, ამ მტკაენს თბრობა მხო-
 ლოდ 1318 წ.-შივე, გიორგი V რეალურ გამე-
 ფებაშივე აღწევს, მაგრამ თბულებს მთელი
 აღწარობა და თავშეყაეებული მენატანის მიერ
 გიორგი V აღდრთოვანებული დახასიათება —
 „ბრწყინვალე“, „სრულიელა“, „საბიძგელი და
 უჭობესი უკოვლითა კაცთა“, „ადილი“, „საჩი-
 ნო“ (ქართლის ცხოვრება, ტ. II, გვ. 255, 294,
 298, 304) — მოწმობს ამ წიფის ძალიან დიდ
 ზეწულს სამშობლოს წინაშე. გიორგი V დროს
 კი, ყველაზე მნიშვნელოვანა, რაც შეიძლება სა-
 ქართველოში მომხდარიყო, მონღოლთაგან გან-
 თავისუფლება იყო. ამასთან ერთად, თავისი
 თბულების დასაწისშივე, ესამაღმწერილი
 გვამცნობს, რომ საქართველომ მარცხი განი-
 ცადა მონღოლებთან ბრძოლაში XIII ს. 20-
 იან წლებში. ამის შემდეგ, წერს იგი — „ვი-
 თარ იქნა ცვალებმა ბედისა ქართველთა ნათე-
 ხავისა, არადა მიეცა (ქართველებს, ვ. კ.)
 ძლიეა თათართა ზედა, ვი დრე ესამთამდე
 ჩუენთა“ (ზაზი ჩვენისა, ვ. კ.), ე. ი. მენა-
 ტანის დრომდე, საქართველომ ვეღარ მოახერ-
 ხა მონღოლთა დამარცხება, მაგრამ გიორგი
 V ესამ, ქართველებმა სძლიეს მტერს. სწორედ
 ასე ეხსოვა მენატანის სიტყუები ივ: ჭავაბი-
 შვილს.¹⁹ საინტერესოა, რომ იპარინელი ქარ-
 თველოლოგის სიჩი კიტავას უამდვის ვა-
 მოკვლევის მიხედვითაც, ამ დროს საქართველო-
 ში მონღოლთა ჭარი აღარ ღვას. აღნიშნული
 მკვლევრის დასკვნით, ეს იმის მაჩვენებელია,
 რომ ამ პერიოდში საქართველომ მონღოლთა
 უღელს თავი დააღწია.²⁰

მონღოლთა უღლის გადაგდებასთან დაკავ-
 შირებით, ჩვენი აზრით, განსაკუთრებით ზახლი
 უნდა გაესვას შემდეგ გარეშობებს: გიორგი V
 რომ სახსენით მოწმადებული არ შეზუდეროდა

1827 წ. საილხანოს პირველი წინის-ჩობანის საეპიდოს, იგი თოთონაც შის ზედრს გაიზარებდა. გაიხსენით გიორგი V შამის დემეტრე II (1270-1280) მაგალითი. დემეტრე თავდადებული, როგორც ცნობილია, მხოლოდ იმტომ დასაქვს ურდოში საეპიდოთ, რომ შის უენისაგან შერისხული ზუდა ჩინგხანისა მომხრეობა დაბრალდა. ეს საკმარისი აღმოჩნდა იმისთვის, რომ დემეტრესთვის თავი მოეკეთათ. აღსანიშნავია ისიც, რომ ასეთი სიტუაცია მონღოლთა ისტორიაში გამოჩენილს არ წარმოადგენდა. ასე რომ, 1827 წელს გიორგი

V ალტრანტივა არც მქონდა. მონღოლთა წინააღმდეგ იგი ან „ქარაღმწიქს“ უნდა გამოხსულიყო, ან თქვენი მტრული პოზიციები დაეკარგა და ჩობანის ზედრის გარდუქვალ იყო. ჩობანისა და გიორგი V ურთიერთობისა და კეთილმოუვრობის ამბები რომ იმდენად გამომუშავებულა, რომ შორეული ეგვიპტის არაბი ისტორიკოსის უურამდეს მიუღწევია.²⁷ ვფიქრობთ, ეს მომენტი, რომელსაც ისტორიოგრაფიაში ნაკლები უურადლება ექცევა, გადამწყვეტ არგუმენტს წარმოადგენს საქართველოდან მონღოლთა განდევნის დასამტკიცებლად.

შენიშვნები:

1 ემთაღმწერლის ვინაობის შესახებ, ვ. კიკნაძე, ვინ არის ემთაღმწერელი? („მნათობი“, 1984, № 5, გვ. 148-157).

2 ვ. კიკნაძე, დ. ლანგის სტატიის „საქართველო გიორგი ბრწყინვალის მეფობისას“, კრტიკული მიმოხილვა, კრებ: საქართველოს ფეოდალური ხანის ისტორიის საკითხები, V, თბ. 1986 გვ. 113-130.

3 ჰაფეზე აბრუ, მონღოლ მეფეთა ქრონიკა ირანში, თარგმანი სპარსულიდან და გამოცემა ხანზაბა ბაიანისა, პარიზი 1936 (ფრანგულ ენაზე), გვ. 100-101.

4 Армянские источники о монголах, перевод и издание Галстяна А. Г., М., 1962, с. 86.

5 ვახუშტი ზაგრატიონი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, ქართლის ცხ. ტ. IV, თბ. 1973, გვ. 256.

6 ქართლის ცხოვრება, ტ. II, თბ. 1959, გვ. 305 (ვახტანგ VI კომისიის ჩანაბრ-შენიშვნა).

7 ვახუშტი, დასაბ. ნაშრომი, გვ. 256; აგრეთვე, ვ. კიკნაძე, საქართველოს და ჩობანანების ურთიერთობის ერთი ფაქტის შესახებ, საქ. სსრ მეცნ. აკად. „მოამბე“ 93/2, თბ. 1979, გვ. 501-502.

8 ჰაფეზე აბრუ, დასაბ. ნაშრომი, გვ. 112.

9 ნიკ. ურბნელი (ბიზანაშვილი), გიორგი ბრწყინვალე — მეფე საქართველოსი, ტფ., 1889, გვ. 94.

10 კირილე დონაურის ანდერძი; წიგნში: მ. ჯანაშვილი, საქართველოს ისტორია, ტფ.; 1894, გვ. 206.

11. ვ. კიკნაძე, საქართველოსა და ჩობანანების... გვ. 502-503.

12 ქართლის ცხოვრება, ტ. II, გვ. 325 (ჩანაბრ-შენიშვნა).

13 ერთერთი ბერძნული საბარების მინაწერის მოწმობით, 1334 წელს ექვთიმეს შუწი-

რულება („ველოგია“) გუგუზავნი პალესტინის ქართველი ბერებისათვის.

14 ბედიელ-ყოფილი „აფხაზეთის“ კათალიკოსი ნიკოლოზი იხსენიება იერუსალიმის კერის მონასტრის აღაპებშიც.

15 მ. თამარაშვილი, ისტორია კათოლიკობისა ქართველთა შორის, ტფ., 1902, გვ. 34-36.

16 ი. ტაბაღა, საქართველოს ევროპის არქივებსა და წიგნსაცავებში, თბ., 1984, გვ. 213.

17 ი. დოლიძე, გიორგი ბრწყინვალის სამართალი, თბ. 1957, გვ. 103.

18 ნ. ურბნელი, დასაბ. ნაშრომი, გვ. 80.

19. ივ. ჯავახიშვილი, თბუღებანი 12 ტომად, ტ. VIII, თბ. 1977, გვ. 247. ემთაღმწერლის ეს ფრაზა სხვაგვარად ესმოდა თეოდორ დანიას (ქრონიკები... ტ. III, თბ., 1967, დამატება I, გვ. 565), მაგრამ მისი მოსაზრება აშკარად მცდარი უნდა იყოს.

20 ს. კობახია, მონღოლთა არმიები შირვანსა და გურჯისტანში, კულტურის მეცნიერებათა დარგის წილოური ანგარიში, № 53 (1, 1983, ჰოკაიდოს უნივერსიტეტი, გვ. 5-6) იპონურ ენაზე, რეზიუმე ინგლისურ ენაზე).

21 ჩინგხანობა — მონღოლთა კარის უველაზე სამატიო წოდება იყო. ბუღას ამ წოდებით იხსენიებს ქართველი ემთაღმწერელიც (ქართლ. ცხ., ტ. II, გვ. 286). სამწუხაროა მხოლოდ, რომ ზოგიერთ ნუსხაში ეს სიტყვა გვიანდელ გადამწერთაგან დამახინჯებული ფორმით „ჩინგოზ-უენობის“ სახით გვხვდება, რაც იხსნის „ქართლის ცხოვრების“ გამოცემის ტექსტშიც.

22 Тизенгауен В. Г., Заметка Элькаль-кашандя о грузинах. ЗВОРАОБ, т. I, вып. 3, С/пр, 1886, с. 211.

მისიმიანთა ეთნიკური ვინაობის საკითხისათვის

ქართველი ერის ისტორიაში მისიმიანებმა სახელოვანი ფურცელი ჩაწერეს. მართალია, მათ თავიანთი ზანგრძლივი არსებობის მანძილზე მხოლოდ ერთხელ გაიღვეს ისტორიის არენაზე, მაგრამ ისეთი ძლიერი იყო ეს გაღვევა, რომ იმდროინდელი მსოფლიოს ყველაზე სახელგანთქმული ქვეყნის — ბიზანტიის ხელისუფალთა განგაში გამოიწვია.

კოდრის ზეობის მთიანეთში მცხოვრებ თავისუფლების მოყვარე მისიმიანებს ახ. წ. VI საუკუნეში ბრძოლა მოუხდათ ბიზანტიის იმპერიის მრავალრიცხოვან ქართან. მამულის შენარჩუნების წყურვილით ანთებული ღამის მთელი ტოპი ერთი კაცით შეაკვდა უზარმაზარი სახელმწიფოს ძლიერ სამხედრო ძალას. ამის უტყუო მოწმეებია მათ ნაფუძვარზე შემორჩენილი ციხე-სიმაგრეთა ნანგრევები და ძვალო-შესაღავები.

ისევ მისიმიანთა ღირსეულ შტერს უნდა ვუმადლოდეთ, რომ დაგვიტოვა ამ გვირგვინის ბრძოლების მარწყვებელი უაღრესად საგულბისმო ცნობები. სწორედ ამ უწყებებით იქცნენ მისიმიანები ისტორიის კოლენილებად. სამედიკო-სახისოცებლო ბრძოლის მისიმიანთა მცირე ნაწილი გადაურჩა, რომელმაც დამოუკიდებელი ეთნიკური სახით დღემდე ვერ მოაღწია, მაგრამ, სამაგიეროდ, ვადაარჩინეს მამული, ის მიწა-წყალი, სადაც მათი სისხლით მონათებავე ხალხის საცოცხლე დღესაც გრძელდება. ამ კუთხის დაღ-ს უწოდებენ (აღბათ, თვით მისიმიანების აქ ბინადრობის დროიდან), ხოლო იქ მცხოვრებთ სვანები დაღარ-ს (დაღლებს) ეძახიან. იქნებ მაშინაც ასე ეძახდნენ მისიმიანებს, თუმცა ბიზანტიური წერილობითი წყაროებით მათ ფუნტლებსაც უწოდებენ. დაღ და ფუნტ ღვთაებების რწმენა დღემდე შემოინახეს სვანებმა, მაგრამ

ამაზე ცოტა ქვემოთ, ახლა კი ამის შესახებ, თუ ვინ იყვნენ მისიმიანები.

აგათია სქოლასტიკოსის (VI ს.) ცნობით, მისიმიანები, ისევე როგორც აფსილები, კოლხეთის (ე. ი. ლაზეთის) შუდის ქვეშევრდომები იყვნენ, მაგრამ ამ ტომთაგან განსხვავებით სხვა ენა და ზნე-ჩვეულებები ჰქონდათ. როგორც აგათია სქოლასტიკოსი ვყავცნობებს, მათ ბიზანტიელებთან ბრძოლაში დაკარგეს მათი მამაკაცი, ამაზე მეტი ქალი და ბავშვი. მისიმიანებმა აქტიური მონაწილეობა მიიღეს VI ს. შუა წლებში ბიზანტია-ირანის, იმ დროინდელ მსოფლიოში ყველაზე უძლიერესი სახელმწიფოების ომში, რომელიც დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე მიმდინარეობდა.

მისიმიანთა აქანებია ნან წელს მოხდა. მართალია, ამ ბრძოლაში მისიმიანთა ტომის უმეტესობა გაწედა და აქანებია სასტიკად იქნა ჩახშობილი, სამაგიეროდ ბიზანტიელებმა ამის შემდეგ ვერ გახედეს მისიმიანთა სოფლებში რაზმების ჩაყენება, პირი იბრუნეს და ცენტრალურ ეგრისში დაბრუნდნენ. მისიმიანები კი კვლავ ძველებური ცხოვრების აღდგენა-განახლების შეუდგნენ (გეორგიკა, III, 1886, ქსე, ტ. 7, გვ. 13-14).

საუკუნეების განმავლობაში მისიმიანთა ვადარჩენილი ნაწილი ისტორიის ავანსცენიდან ისევ გაქრა, რომ არსად ამის შესახებ ერთი წერილობითი ცნობაც არ შემონახულა. VIII საუკუნის შემდეგ ისტორიულ წყაროებში მისიმიან-ფუნტელები არ მოიხსენიებიან. ამიტომ დღემდე დიდგვენელია თუ რა ხედი ეწია ამ ხალხს. შეიძლება დავუშვათ მხოლოდ შემდეგი ვარაუდები: ა. მისიმიანების ვადარჩენილი ნაწილი არაბთა შემოსევების დროს იქნა განადგურებული; ბ. არაა გამორიცხული მათი ვადახალხობა იმერ კავკასიაში, შეზოხება ვუ-

ბანის სათავეებში, რასაც ხელს უწყობდა ქლუბორის ადგილად გადასახლებული უღელტეხილი. ამასთან დაკავშირებით, საგულისხმოა, რომ ყუბანის სათავეებში სენათი განსახლება შუა საუკუნეებში შეესაბამებოდა დადგენილ (ლ. ლაგარკო, რ. ხარაძე, აღ. რობაქიძე, თ. მისხიანი). ნაწილიც, შესაძლოა, ზემო სვანეთის ახლო მდებარე, კუბერის ხეობაში გადასახლდა; გ. არც იმის უარყოფა შეიძლება, რომ მისიმიანებს აქტური როლი არ შეესრულებინათ აფხაზი ხალხის ფორმირების პროცესში.

მისიმიანების საკითხით არაერთი ისტორიკოსი დაინტერესებულა. უძველესი მათი ეთნოგრაფიკული ვინაობის გაგებას და გარკვეული მოსაზრება გამოთქვამს, მაგრამ იგი მკვლევრებს შორის დღემდე იწვევს აზრთა სხვადასხვაობას. მკვლევართა უმეტესობა (ხ. ყაუხჩიშვილი, გ. მელიქიშვილი და სხვ.) მისიმიანებს ერთ-ერთ სვანურ ტომად მიიჩნევენ. მეორე მოსაზრებით მისიმიანები აფხაზური ტომი უნდა იყოს (შ. ინალი-ფაა და სხვ.). მესამეთა აზრით მისიმიანები სვანურ-მეგრული ნარევი ტომია (პ. ინგოროვა). ზ. ანაბაძე 1964 წელს გამოქვეყნებულ წიგნში „ძველი აფხაზეთის ისტორია და კულტურა“ მისიმიანებს სვანურ ტომად მიიჩნევს შესაძლებლად თვლის (გვ. 158). ხოლო 1978 წელს გამოქვეყნებულ წიგნში „აფხაზი ხალხის ეთნოგრაფიკული ისტორიის ნარკვევები“ წერს, რომ მისიმიანები რომელიც ეთნოგრაფიკული არ უნდა იყოს, უარყოფს. ისინი საბოლოოდ აფხაზებში უნდა გაქვეყნდნენ (გვ. 45). გ. ა. ზ. ანაბაძე უფრო მისიმიანთა სვანურ წარმომავლობის თეორიას იზიარებდა.

მისიმიანების ეთნოგრაფიკული ვინაობის საკითხთან დაკავშირებითა გვიანდა მოსახლეობის ურთიერთგადასახლებილი ზოგიერთი ისეთი ეთნოლოგიკური მასალაზე, რომელიც შეესაბამებოდა მიმოქცევაში ან არ უფეროდა, ან კიდევ მის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას სათანადო რეაგირება არ მოჰყოლია.

დიდი ხანა გამოქვეყნდა მოსაზრება იმის თაობაზე, რომ წარსულში სვანური ტომების განსახლების არეალი ვაკცლებით შეტეტიკობის მოიცავდა. ამ მოსაზრების საფუძველს ძირითადად წერიალიებითი წყაროები აძლევს. ზოგჯერ, აღნიშნული დებულების განმტკიცების მიზნით, ტომონიმიურ მასალასაც იხვედებიან, რომელიც ამ უაღრესად საჭირო შემთხვევაში ძალად მწირადაა წარმოდგენილი. ამ დასაყვლად საკითხების ტერიტორიაზე სვანური წარმოშობის ტომონიმების შესწავლა მნიშვნელოვანია არა მარტო წარსულში სვანთა განსახლების ტერიტორიის დადგენის მიზნით, არამედ მას გარკვეული სინათლის შეტანს შეუძლია აღნიშნული რეგიონის მოსახლეობის ზოგიერთი საკითხების კვლევის საქმეშიც. ისტორიული მისიმიანები, რომლებსაც სვანე-

ბი დალ-ს ეძახიან, თანამედროვე ადმინისტრაციული დაყოფით აქარისა და ლაიის ს/საბ. კოელების ტერიტორიებს მოიცავდა. ზღმურად სვანების ამ გადმოსახლება ხდებოდა მისიმიანურ საუკუნის დასაწყისიდან. სვანებს მაშინ აქ დახვდა ისეთი სვანური წარმოშობის გეოგრაფიული სახელები, როგორცაა თვით მხარის სახელწოდება დალ. ცალკეულ ადგილთა სახელები: გენწვიშ, ლათა, ფუსტა, ლაკადა და სხვ. ამ გეოგრაფიულმა სახელებმა სხვა აფხაზურ, ენობრივ სამყაროში საუკუნეების გაძლეხს და მისიმიანების დროიდან დღემდე უმწიკვლოდ მოაღწიეს.

გინეზილით ეს ტომონიმები ცალ-ცალკე: გენწვიშ — სოფელია; აქარის ს/საბკო. ტომონიმი დაიწლება ასე: გენწვიშ. ამ გეოგრაფიულ სახელში ფუძე-სიტყვაა „გენწვი“, რომელიც „გენწვი“ სვანური სიტყვის ოდნავ სახეცვლილი ფორმაა. „გენწვი“ სვანურად ანწლს მქვია. ხოლო — ეს ცნობილი სვანური სოფელია. გენწვიში/გენწვიშ ნიშნავს ანწლიან ადგილს. სოფელ გენწვიში აწლი მართლაც გავრცელებული მცენარეა.

ხანდაზმულები ახლაც ამბობენ, სვანებმა ქურ კოდეც აქ გადმოსახლებაზე იყო აღწერილი, რომ გენწვიში უნდა დასახლებულიყვნენ.

ლათა ს/საბკოს სახელია და მდებარეობს წელბლის ზემოთ, უფრო ისტორიული მისიმიანების ტერიტორიაზე. ლათაში სვანების ჩასახლება ხდება უფრო გვიან, კერძოდ, მიმდინარე საუკუნის 30-40-იან წლებში. მათ იქ დახვდა ქართული, სომხური... მოსახლეობა. სოფელს ასეთი სახელი მქონდა სვანების იქ დასახლებაამდე. ამჟამად სვანური მოსახლეობა იქ შედარებით უკლებლად წყვეტია. ლათა სვანური წარმოშობის ტომონიმი და ნიშნავს „გასაყოფ“ ან „გაყოფ“ ადგილს, ხრული ამ სიტყვის მნიშვნელობით.

ლათას ტერიტორიაზე მდებარე ერთ სოფელს კადარ მქვია. „კადარ“ სვანურად „შრადლს“ ნიშნავს. საერთოდ ლათის ტერიტორია და, კერძოდ, კადარ მართლაც რომ გორაკებზეა და შრადლი ადგილია.

იმხევა კითხვა: ხომ არ მომდინარეობს ამ ტომონიმთან მიდრინიშ კოდორ-ი თუ გავითვალისწინებთ ამას, რომ ქართულ-სვანური ბ წანურში (მეგრულ-კანურში) ი-ე გადაღის (მაგ. ქართ. ასი, სვან. აშირ, მეგრ. ოში და სხვ.), მაშინ კოდორ-ი სვანური კადარ სიტყვის წინაშეული ფორმა შეიძლება იყოს. ისტორიული თვალსაზრისით ეს ფაქტი ანგარიშგასაწევია თუნდაც იმიტომ, რომ კოდორის ხეობაში მოსახლე აფხილები და მისიმიანები ლაიის სამეფოში შედიოდნენ.

და რ ე. ი. ადრეშენასაუკუნეების ბიზანტიურ წყაროებში, კერძოდ, მენანდრე პროკოპიორის ცნობის მიხედვით, სადაღაც მდ. ბუფისა და კოდორის სათავეებს შორის დასახლებულა

უღელტეხილი, რომელსაც დარენი ჰქვია. აღანთიდან (ე. ი. ჩრდილოეთ კავკასიიდან) მისიონარული (ე. ი. ამირ კავკასიაზე) თურქი ელჩების მოგზაურობის თაობაზე მენადრე შემდეგს წერს: „აღანიანი რომ მოვიდნენ, აღანთა წინამძღოლმა საროდში ურჩია ზემარქეს (რომელიც ბიზანტიის ელჩი იყო თურქეთში), და მის კაცებს, არ წახლდითყვენ მისი-მანთა ქვეყანაზე მიმავალი გზით, რადგან სვანეთის (ხაზგასმა ჩვენი, თ. შ.) მახლობლად სპარსელები არიან ჩახაფრებულნი“ (გეორგიკა, III, გვ. 238, 237). ამ კონტექსტში მენადრეს სიტყვები: „არ წახლდითყვენ მისი მანთა ქვეყანაზე მიმავალი გზით, რადგან სვანეთის მახლობლად სპარსელები არიან ჩახაფრებულნი“, ნიშნავს იმას, რომ მისიონარული იგივე სვანეთია. ე. ი. მისიონარული ქვეყნის ანუ იგივე სვანეთის მახლობლად სპარსელები არიან ჩახაფრებულნი, მენადრეს მოწმობით „მისიონარული“ და „სვანეთი“ ერთმანეთს სინონიმიზა. იგი ერთ შემთხვევაში მისიონარული წერს, ხოლო მეორე შემთხვევაში — სვანეთს.

რაც შეეხება დარენის გზას, მენადრე იქვე განაცხადებს: „შინ დაბრუნება უმჯობესია ევროპოდგებულ დარენის გზით... ზემარქე დარენის გზით მოვიდა აფსილიაში; მისიონართა გზა მან უარჰყო, დასტავა ის მარცხენი; ამ გზით საფიქრებელი იყო, რომ თავს დახმოდნენ სპარსელები“ (იქვე).

„მისიონართა გზა“ აღვანდელ ქალბატონის უღელტეხილს უნდა გულისხმობდეს, ხოლო დარენის გზა მის დასავლეთით მდებარე რომელიღაც გადასასვლელია.

ტოპონიმი დარენი დღემდე არ არის ახსნილი. ჩვენი აზრით იგი ძველი ქართული (სვანური) სიტყვაა და ნიშნავს საგუშაგოს. ამას შემდეგი ფარემოება გვაფიქრებინებს: სვანურში არის სიტყვა „ლადრენი“, რაც ჩახაფრებულ ადგილს აღნიშნავს. ამ სიტყვაში ლა — სვანური პარტიკლა, ქართული სახ. ბადალი. ამდენად ეს ტერმინი ასე დაიწვინა: ლადრენი, სადაც ლა — პარტიკლა, დაბოლოება ი სახელბოითი ბრუნვის ნიშანი, ხოლო ფუძე სიტყვაა „დრენი“, რომელშიაც ლა — პარტიკლას დარითვის შედეგად მოხდა დასა და რს შორის ა ხმოვის რედუქცია, შეკაცვა, თუ კ ფუძეში ამ ხმოვანს აღადგენი. გვეყვება „დარენი“. დარენი წარსულში საერთო ქართული სიტყვა უნდა ყოფილიყო. ამასთან დაკავშირებით ნიშნავდავთ, რომ შ. რუსთაველს თავის გენიალურ პოემა „ვეფხისტყაოსანში“ ერთგან გამოყენებული აქვს სიტყვა „სადარნი“. ასე მაგალითად, ქაქეთის ციხეზე იერიშის წინ ტარიელმა, ავთანდილმა და ფრიდონმა ას-ასიკაცი იახლეს:

მას ღამით უქმნეს სადარნი, უცხო, ანჩიპირნი...
სადარნი“ ამ კონტექსტშია ცხადყოფილი ადგილს ნიშნავს. სვანური ლადრენის მხაგვად სადარნი დაიწვინა ასე: სა-დარნი, სა-დაც ბარია „დარნი“, რომელშიაც სა — პარტიკლის დარითვის შედეგად რ და ნ თანხმოვნებს შორის შეეუშუღლია ე ხმოვანი.

„ვეფხისტყაოსანის“ ტექსტის მიხედვით ტარიელი, ავთანდილი და ფრიდონი მალეღად ჩახაფრდნენ, რათა მოულოდნელად მიეტანათ მტერზე იერიში. „მას ღამით უქმნეს სადარნი“ ნიშნავს, რომ მათ ღამით დასადაჩაქებელი ადგილი მონახეს, ანუ უქმნეს სადარნი, საგუშაგო პუნქტი.

ამგვარად, შ. რუსთაველის მიერ ნახშირი „სადარნი“ და სვანური „ლადრენი“ ერთმანეთს იფენტურია.

მაშხადაშე, ბიზანტიელი ავტორებს მიერ სადაც კოდორის სათავეებში უღელტეხილს სახელწოდება დარენი ქართული (სვანური) წარმოშობის უნდა იყოს და ნიშნავს სადარნი, საგუშაგოს. თუ არა ქართულ (სვანურ) ენაზე მოლაპარაკე ხალხს, სხვის ვის შეეძლო ასეთი სახელის შერქმევა ამ უღელტეხილსაოთხზე ეს ფაქტი ერთბელ კლდე მიგვანიშნებს მისიონართა სვანურენოვანობაზე. ცხადია, რომ კოდორის სათავეებში უველა უღელტეხილი მისიონართა კონტროლს ემორჩილებოდა და გეოგრაფიული სახელებიც ადგილობრივი მისახველობის მიერაა შერქმეულია.

ავთია სკოლაბატოხი (VI ს.) მისიონარული სახელებს ციხეზამარე ქახარს (О царствования Юстиниана, М., Л., 1953, с. 119). რომელსაც თავისი შეუვალობის გამო „რკინისა“ ეძახიან.

ჩვენი აზრით, აღნიშნული ტოპონიმის ბერძნულ წარმოებაში აქარად ჩანს სვანური სუფიქსი — არ, რომელიც სვანურ გეოგრაფიულ სახელებს ახლავს, ხოლო თვით ფუძე-სიტყა იმდენად დამახინჯებულიადაა [გადიკაცებულია, რომ ძნელია მისი მნიშვნელობის ქართულურად ენების მეშვეობის დადგენა. შესაძლოა „ქახარ“ის მავარად მას „ქახარ“ რქმეოდა. ქახარ ბერძნულში არ არის და ამიტომ მის ნაცვლად ახლათ ძ ბგერა იხმარეს (რუსულად წერენ: Тсахар). „ქახ“ სიტყვა სვანური ენის მისიონარული დილექტა შეიძლება იყოს (შდრ. ქართ. ქახანი, და-ქახ-ება). მაშინ „ქახარ“ ნიშნავს საბრძოლო ადგილს, სადაც მოხდა მტერთან შეჯახება. ამაზე მიგვანიშნებს — არ სუფიქსიც.

ამ ქახარ თუ ქახარ ტოპონიმიდან უნდა იყოს ნაწარმოები გეოგრაფიული სახელი ჩხალთა (სოფლის სახელია ისტორიულ მისიონარულში). ჩხალთაში ერთ კლდეზე (მდ. საყენისა და აჭარას შესართავთან) ახლაც

...თანა ჰყვა კაცი სამასი, ყველაი გმირთა დარენი,

დასაქველ ციხის ნანგრევები ჩხალთა, ამ ფორმით. აფხაზური ენის სამყაროში უნდა ჩამოკალიბებულიყო ძაბარქაბარის ნადავლები. სადაც რ შეიცვალა ლოი და სვანური — არ აფხაზურ — ადიღურთა თა—სუფუქსით.

ლაკადა ჰქვია შიხის ტყიან ზოლს. მდ. კოდორის ხეობიდან ენურამდე. ლაკადას ეძახის მის ადგილობრვით აფხაზი და შევრელი მოსახლეობა. შიხი განმარტებით „ლაკადა“ მის იმითმ ჰქვია, რომ ტყიანი მხარეა. „ლაკადა“ მართლაც არის ტყიანი მხარე და შიხი სვანური სახელწოდებაც მისი გამოშავებულია. ლაკადა სვანურად ანაქაბეს ნიშნავს. იგი ასე დაწოდებულა: ლაკადა, სადაც ლა — სვანურია მანარმოებული პრეფიქსია, ხოლო კადა სვანურად „ანაქაბ“ ჰქვია.

სქიომარის ციხე, რომელსაც მაქსიმე აღმსარებლას „ცხოვრებაში“ თეოდოს განვრცოლი (VII ს.) ასახელებს (გეორგიკა, IV, I, 33, 42), უნდა იყოს იგივე აღანეთის მახლობლად მდებარე სხეშარისი (იქვე, 33, 45, 46, 51, 54 სქოლიომ). სქიომარის და სხეშარისი ციხეები აღანეთის მეზობლად მდებარე ტყეებია. აღანეთის მეზობლად მდებარე უფრო მისიმიანეთი უნდა მივიჩნიოთ, რადგან სწორედ მისიმიანეთიდან ვადადიოდნენ ქლუბორის ხელსაურელი უღელტეხილით აღანეთში. სქიომარისი სხეშარისი მდებარეობდა ან მისიმიანეთის ტერიტორიაზე, ან უზბანის სათავეებში იმ ადგილას, სადაც ამჟამადაც ერთ აუღს ხეშარის ჰქვია (ქ. კარაჩაევსკიდან 5 კმ-ზე). ვ. ზარდალიშვილს იგი ქართულური წარმოშობისად მიაჩნია (თსუ შრომები, ტ. 86, 1949, გვ. 147-148). ლ. ლავროვი მას ზემო სვანეთის ერთ-ერთი სოფლის ცხუმარის სახელწოდებას უდარებს (КСИЭ, X, 1950, გვ. 78). აღსანიშნავია, რომ ნიკონოვის მატიანის მიხედვით 1562 წელს ზუმარის ტერიტორიაზე დასახლებულია „Мишанские и сонские кабаки, Перл, т. XIII, 2-я, с. 371). „შანსკიე“ და „სონსკიე“ ეთნიკიზების ქვეშ რუსულ წარბეზში სვანები იგულისხმებიან. პირველი მომდინარეობს სვანთა სვანური სახელწოდებისაგან — „მუშუა“ და მეორე — „სონა“ ტერმინიდან. სონას სვანებს უწოდებენ ადიღურში ტომები: ყაბარდოელები, ჭერქეზები (შტრ. А. Робакидзе, Сванети, Тб., 1984, с. 6).

როგორც ზემოთაც შევინშეთ, უზბანის სათავეებში სვანთა განსახლება ანტიკური და არარული შუა საუკუნეებიდან დასტურდება, რასაც მთლიანად ემდგენა ჰვენი მონოგრაფიული გამოკვლევა (თ. მიხჭუანი, მეგობრობის სათავეებთან, თბ., 1986). აღნიშნულ ტოპონიმზე მუშაობასას ქართველური ენების ცნობილმა მეცნიერებმა, ან განხვეწებულმა მ. კალდანიმა დაჯვადატორმა შიხი ცხუმარ სვანური სტრუქტურა წარმოშავლება. მ. კალდანის აზ-

რით, საწყისი ც ზგერა უცხო ენათა გარემოცვის შედეგადაა დაკარგული, ხოლო დაბოლოება — ისი ზერწმულის გავლენითაა გარწმული. ე. ი. ზუმარის თავდაპირველი ფორმა უნდა უფოლიყო ცხუმარ, რაც სვანურად რცხილარს ნიშნავს.

სქიომარ შეიძლება მომდინარეობდეს, აგრეთვე, მეორე სვანური სიტყვისაგან „სგი-მარ“, რაც შიგვე წლებიან ადგილს აღნიშნავს (სვან. „სგიმ“ — შიგვე წყალი, ხოლო — არ მრავლობითობა — წარმოშავლობის აღმნიშვნელი სუფიქსია). „სგიმარ“ სვანეთშიაც არაერთ ადგილს ჰქვია.

დაღ კოდორის სათავეებში მთელი ხეობის სახელწოდებაა, ე. ი. ის შიხიციხის მთლიანად ისტორიულ მისიმიანეთს. მისიმიანეთიდან ზემო სვანეთში გადასახლებულს „დალია თანალს“ (დალის უღელტეხილი) და „დალია კოქარ“ (დალის კლდეები) ეწოდება. დალი სვანურ ღვთაებათა პანთეონში ნაღბრობისა და მონადირეთა მფარველ ქალღვთაებაა ცნობილი. მეცნიერთა აზრით იგი მატრიარქატის ხანის რელიგიური კულტების რიგს განეკუთვნება. ამდენად, ამ ხეობის სახელწოდება დაღ უქველესი დროიდან უნდა მომდინარეობდეს. დალის კულტის მატარებლები არიან დღევანდელი სვანებიც.

მისიმიანეთისათვისაც რომ დალი ერთ-ერთი უმაღლესი და უშთაურესი ღვთაება უნდა უფოლიყო, ამაზე მიგვანიშნებს თვით შიხი განსახლების ტერიტორიის სახელწოდება, რომელსაც დღემდე მოაღწია.

დალი ეწოდებოდა ამ მხარეს სვანების იქ ხელმეორედ ჩასახლებამდე, ე. ი. მიმდინარე საუკუნის დასაწყისამდე. ამაზე მეტყველებს ლიულეის ცნობაც, რომელიც XIX ს. 50-იან წლებს ეუთფინს (ЗКОРГО, 1867, IV, 33-181). ლიულე ამ მხარეს დაღს უწოდებს. ამასთან დაკავშირებით შეიძლება სხვა წერილობითი ცნობების დამოწმებაც, მაგარა, ვფიქრობთ, ესეც საქმარისია იმის დასასაბუთებლად, რომ ქართული (სვანური) ღვთაების დაღის სახელს ატარებს ისტორიული მისიმიანეთი არა XX საუკუნის დასაწყისიდან, როცა იქ ხელმეორედ ჩვეუბა სვანური მოსახლეობა, არამედ უქველესი დროიდან. ამ კუთხის ასეთი სახელი მისიმიანთა სვანურობის ხელშეუვალი არგუმენტია.

ფუსტა მისიმიანეთში ადგილს ერქვა, აქედან — „ფუსტას ციხე“. ფუსტას მისიმიანეთში ასახელებს თეოდოსი განვრცოლი (გეორგიკა, IV, I, 33, 44-45). ეპოფანე კონსტანტინეპოლიელი (VIII ს.) მას კალაქს უწოდებს, ხოლო იგარო მცხოვრებლებს ფუსტაღეზის სახელით იხსენიებს (გეორგიკა, IV, I, 33, 57-58).

ამ ადგილს ამჟამადაც ფუსტა ეწოდება (აფხაზები მას აფუსტას ეძახიან). ათონსა და გუ-

დაუთან შორის ერთი მდინარე, რომელიც ხა-
მყვან ხადაც, მთების მიდამოებში იდგას,
კერძოდ ფუსტას (ანუ აფუსტას) სახელწოდებ-
ითაა ცნობილი.

ფუსტ-ს სწავურ ღვთაებათა პანთეონში
ერთ-ერთი ყველაზე საპატიო ადგილი უკავია.
კავკასიის ხალხებიდან ფუსტის სახელობის
ეკლესიები მხოლოდ სვანეთში გვხვდება, კერ-
ძოდ, მესტიის რაიონის სოფელ ღებთაგში.
უფაღში, შულაბში, ლენტეხის რაიონის სო-
ფელ ფაუში და ა. შ.

ფუსტ, სვანების გაგებით, არის უფალი, ბა-
ტონი, ქვეყნის გამგებელი, შთავარი (ხ. ჯან-
ჭია, შრომები, ტ. III, 1959, გვ. 181, 185).
სვანური ფუსტის წარმომავლობაზე საუბარი-
დან მოსაზრება გამოქვამს გ. მელიქიშვილმა.
მისი აზრით, ძვ. წ. II ათასწლეულში შვირე
აზიის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ცენტრის
(შეზღვეოში ხეთების სამეფოს დედაქალაქის)
ხატუსასის მშართველის ფუსტის სახელი ასო-
ციაციას იწვევს სვანურში ღვთაება ფუს-
ტის სახელიან (BДИ, 1985, № 1, გვ. 8-9).

აღსანიშნავია, რომ შთავარ დამეშქელიანებს
სვანები ფუსტს ეძახდნენ. მეფის, ბატონის,
შთავრის აღწიშვნელად სვანების მიერ ფუსტ
ტერმინის ხმარება შესაძლოა მართლაც მებრ-
ველებდგნ მისი ხეთურიდან მომდინარეობაზე.
ყოველი წლის მაისში ქვემო და ზემო სვა-
ნეთში ფუსტის სახელობის ეკლესიებში გვი-
ანთამდე აღნიშნავდნენ ამ ღვთაებისადმი მი-
ძღვნილ სახალხო დღესასწაულს.

მაშასადამე, მისიმიანებს გააჩნდათ ფუსტის
სახელობის ციხე-ქალაქი, ხადაც, ცხადია, ამ
ღვთაების სახელობის სამლოცველო უნდა არ-
სებულყო, ე. ი. ისინი ამ კლდეის მატარებ-
ლები იყვნენ, მხვავხად ზემო და ქვემო სვა-
ნეთის სვანებისა.

ჩვენი აზრით, ეს ფაქტი ერთბელ კიდევ ნა-
თელს ხდის მისიმიანთა ეთნიკური განაობის
საკითხს და მას ანგარიში უნდა გავიოს. სავ-
სებთ მართალია პროფ. შ. ინალი-ფა, როდ-
ესაც წერს: «Топонимы называются языком
земли». Его же можно назвать и архивом
земли» (შ. ინალიფა, აფხაზთა ეთნო-კულტუ-
რული ისტორიის საკითხები, სოხუმი, 1978,
გვ. 878).

თუ ეს ასეა, მაშინ ცხადი ხდება, რომ მისი-
მიანების ენა, ეს ის ენაა, რომელზედაც დღემ-
დე შეტყუვლებს მათი განსახლების ტერიტო-
რია.

რაც შეეხება მისიმიანთა ერთ-ერთ აფხაზურ
ტომად მიჩნევის საკითხს, საამისოდ მოშველი-
ებული არგუმენტები მეცნიერულ კრიტიკას
ვერ უძლებს. მივმართოთ ფაქტებს: აგათია
სქოლასტიკოსი ერთგან მითითებს, რომ აფ-
ხილებსა და მისიმიანებს ყოფის ერთნაირი

წინები აქვო, თუმცა კონკრეტულად არ ვიცო-
რამ აქვს მხედველობაში ბერძენ კულტურულ
ზოგადი ხასიათის ეს ცნობა მშტლებებზე უფ-
ციურ ნათესაობაზე მიუთითებს, როგორც ანას
შ. ინალი-ფა-ფიქრობს (დასახ. ნაშრ. გვ. 27).
მაშინ როგორღა ვაივოთ XVIII ს. იტალიელი
მისიონერის ალ. ლამბერტის შემდეგი სიტყვები:
«Про аланов и зихов я отдельно ничего не
скажу, потому что у них такие же обычаи
как у их соседей сванов и абхазов»
(СМОМПК, вып. 43, 1913). ე. ი. აღსანი-
ჭივებ, სვანები და აფხაზები XVIII ს. ერთი და
იგივე ხალხია? ვარდა ამისა, ბიზანტიურ წყაროებ-
ში არის მითითება იმის შესახებ, რომ მისიმიან-
ბი და აფშილები სხვადასხვა ეთნიკურ ჯგუფებს
ეკუთვნიან (შდრ. Г. А. Меликишвили, К ис-
тории древней Грузии, Тб., 1959, с. 200)
შ. ინალი-ფა გაკვირვებას გამოთქვამს იმის გა-
მო, რომ თუ მისიმიანები სვანები იყვნენ, ასე-
თი ძლიერი ხალხის აურა აფხაზებმა როგორ
შესძლესო (იქვე, გვ. 288).

ქერ ერთი — არავითარი საბუთი არ არსე-
ბობს იმის დასამტკიცებლად, რომ მისიმიანები
თავიან დედა-მუდიანად აფხაზებს აეუაროთ;
მეორე — თუ კი მისიმიანები აფხაზებმა აუა-
რეს, მაშინ ეს ისევ მათ არააფხაზურობაზე შე-
ტყუვლებს; მესამე — მისიმიანების უმეტესი
ნაწილი ბიზანტიელებმა ამოწვეიტეს, ნაწილიც,
შესაძლოა, ტოვებს შტერთა მუდმივი თავდას-
მების ადგილს. არაა გამორიცხული, შესაძლ-
ებლობა, რომ მისიმიანთა აურა საბოლოოდ არა-
ბებმა გადაწვეიტეს (შდრ. შ. ანჩაბაძე, დასახ.
ნაშრ. გვ. 50); როგორც ზემოთაც აღნიშნეთ,
შესაძლოა მისიმიანთა გარკვეული ნაწილი აფ-
ხაზებში იქნა ასიმილირებული. ამიტომ თუ კი
გვარი მარშანთა მისიმიან ტერმინიდან მომ-
დინარებობს, ეს მისიმიანთა აფხაზურობაზე კი
არა, მარშანის მისიმიანურ წარმომავლობაზე
მიგვიანიშნებს (შდრ. შ. ინალი-ფა, დასახ. ნაშ-
რომი, გვ. 288). რაც შეეხება საკითხს, თუ რა-
ტომ იწოდებოდნენ სვანები სხვადასხვა სატო-
მო სახელებით, როცა მათ სტრამონი სანებებს
უწოდებდნო (იქვე). უნდა განვმარტოთ, რომ
სტრამონის სოკან იგივე შოან, შონ, შუან-
ნიშნავს. რამდენადაც ბერძნულში შ ბგერა არ
არსებობს, ამდენად ბერძნები შ.ს მაგვირად
ხმარობდნენ ს.ს. სტრამონი ისე უწოდებს სვა-
ნების როგორც მებრებლები შონის და აფხაზე-
ბი ა-შანუას, ან თვით სვანები — შუშან-
სწორედ ამ შუშან-ის ბერძნულ ნიდავზე ოდ-
ნავ სახეცვლილი ფორმაა მიშიმიან. ან რა
გასაკერია, თუ ბერძენმა ატორებმა ქართუ-
ლი სატომო სახელის არაუსტლ ტრანსკრიპცია
მოგვეცეს? ასეთი ფაქტები განა ცოტა გაგვა-
ჩინა? ასეთ შემთხვევაში რატომ არ უნდა გა-
ვითვალისწინოთ ისიც, რომ იგივე სტრამო-

ნის (მკ. 64, აბ. წ. 24) ცნობით, კავკასიაში სვანები „თითქმის საუცუტესონი არიან ხაშა. მაცისა და ძალის მხრივ: ფლობენ ისინი ირგვლივ (უვალაფერს) და უპირაით კავკასიონის მწვერვალები, რომლებიც დიოსკურიის ზემოთ არის: შავთუ ზანდლები და საბუკ მთი მამაკაცისაგან შემდგარი, და, როგორც ამბობენ, ჰყრებენ ლაშქარს 200 000 (კაცის რაოდენობით). მართლაც მთელი ზალბი შეოპარია, შავ-რამ არა ორგანიზებული... სხვა ტომები, რომლებიც კავკასიონის მახლობლად არიან, ღარიბები და მცირე მიწის მქონენი არიან“ (თ. უაუზნიშვილი, სტრაბონის გეოგრაფია, 1957, გვ. 19).

სტრაბონის ეს ცნობა თანდათან კოულდობს გამართლებას და იგი სულაც არ არის ზღაპრული ხასიათის, როგორც ეს ზოგიერთს აქმედებდა. ყოვლად შეუძლებელია მისი მანერით არ ვიგურობდნენ სტრაბონის სიტყვებში: სვანებს „უპირაით კავკასიონის მწვერვალები, რომლებიც დიოსკურიის ზემოთ არის“.

თითქმის იგივეს წერს მენანდრე (VI ს.): „ეს (სვანეთი) ერთი იმ ტომთაგანია, რომელიც კავკასიის ვარშემო ცხოვრობს“ (გეორგია, III, გვ. 221).

რადღაც გაზვიადებულად არ უნდა გვეჩვენოს ეს ცნობები, ისინი რომელიც ისტორიულად არსებულ რეალურ სინამდვილეზე მიგვანიშნებენ, წინააღმდეგ შემთხვევაში რატომ ანალოგიურ ცნობებს არ გვაწვდიან სხვა რომელიმე ტომებზე? პირველ ბერძენი ავტორი წერს, რომ სვანებთან შედარებით „სხვა ტომები, რომლებიც კავკასიონის მახლობლად არიან, ღარიბები და მცირე მიწის მქონენი არიან“.

რაც შეეხება აფხალებისა და მისიმიანების ენას, ამის შესახებ ზემოთაღნიშნულთაგან ბერძენული წყაროს ცნობა, რომ ისინი სხვადასხვა ენაზე ლაპარაკობდნენ, მაგრამ შ. ინალიფა ამასთან დაკავშირებით შენიშნავს, რომ მაშინ ბიზანტიელები აფხალებს რატომ აგზავნიდნენ მისიმიანებთან ელჩების სახით? ვანა ელჩები მაინცდამაინც სვანები უნდა ყოფილიყვნენ? ან რატომ არ შეიძლება მისიმიანებსა და აფხალებს ერთმანეთის ენა სყოფნოდათ, ან ორივესათვის ქართული ან მეგრული ენა ყოფილიყო საერთო. ან იქნებ ბერძენულიც იყოფნენ, რომელსაც მაშინ ფართოდ რეზონანსი მქონდა. დღევანდელი სვანების დღეა ნაწილად ჩინებული იყოს მეგრული, აფხაზული მკვიდრმა ბერძნულ სვანმა — აფხაზური და ა. შ.

მატ. მეციერი წერს, რომ მისიმიანებისათვის დამახასიათებელი იყო ხის სახლები, სვანები კი ქვის სახლებში ცხოვრობდნენ (იქვე). სვანებისათვის დამახასიათებელია როგორც ქვის, ისე ხის სახლები. ამას ბუნებრივ-გეოგ-

რაფიული პირობები და ადგილმდებარეობა განაპირობებს.

იქვე შ. ინალიფა ეხება ტომთაშორის და დასძენს, რომ აღნიშნული რაიონის მთელი ტოპონიმია დაკავშირებულია აფხაზ აბორიგენებთან და არგუმენტად მოჰყავს გდმოდე-მა: „მთები ეკუთვნის მარშანებს“ (გვ. 234). იქვე შენიშნავს, რომ მართლაც ნიშნავს „შ. რშანიას შთას“, ზოლო „მისიმიანთა“ მისიმიან ტერმინთან ახლოს დგასო. სხვა საბუთი მისიმიანეთის აფხაზური წარმომავლობის ტოპონიმების შესახებ არ მოყვას.

მართლაც თუ მარშანიას შთას ნიშნავს და მისიმიანთა მისიმიან ტერმინთან მომდინარეობს, ეს აფხაზურში მისიმიანური ელემენტის არსებობაზე მიგვანიშნებს და არა მათ აფხაზურ-რომაზე.

ისტორიულ მისიმიანეთის ტოპონიმია ჩვენ სპეციალურად შევისწავლეთ, რაშიც დიდი დახმარება გაგვიწია შ. ქალდანი. აქ ათეულობით გეოგრაფიული სახელი სვანურ ენაზე ახსნას ექვემდებარება. აქედან რამდენიმე ტოპონიმზე ზემოთ გვევლინა მსგელომა და უკვე ლევე ამას აღნიშნული საკითხის მკვლევარები მომავალში, ალბათ, ანგარიშს გაუწვენ.

სხვა უვალაფერს რომ თავი ავარიდოთ, თუ მისიმიანები სვანურენოვანნი არ იყვნენ, მაშინ საიდან გაჩნდა მათი განსახლების ტერიტორიაზე ის სვანური წარმოშობის გეოგრაფიული სახელები, რომლებიც უკვე მოვიხსენიეთ?

მისიმიანთა სვანობა აშკარად ჩანს იმ წერილობით წყაროებიდანაც, რომელიც ეხება VI ს. ორან-ბიზანტიის დავას სვანეთის გამო. არა გვევლინა, ორან-ბიზანტიის ბრძოლა VI ს. უკუნეში ყოფილიყო მხოლოდ ენგურისა და ცხენისწყლის სათავეებს შორის მდებარე სვანეთისათვის. ამ სვანეთს არც ტერიტორიით და არც სტრატეგიული თვალსაზრისით არ შეიძლება მიენიჭოს ის მნიშვნელობა, რასაც იმდროინდელ სვანეთს ორან და ბიზანტია ანიჭებდნენ. ამ დიდი იმპერიების საყლოზელი უნდა ყოფილიყო ზემო და ქვემო სვანეთთან ერთად მისიმიანეთი, რომელიც წარმოადგენდა უვალაზე მნიშვნელოვან სამხედრო-სტრატეგიულ ობიექტს, რადგან ამ ტერიტორიაზე გადაი-ოდა მთავარი გზა სამხრეთიდან ჩრდილოეთისაკენ. ამიტომაც სწორედ ამ მხარისათვის ბრძოლა ღირდა თავანწირვად, რადგან მის ხელში ჩაგდებაზე დიდად იყო დამოკიდებული კავკასიაში მოქმედება ვაზატიონების შანსი.

ამგვარად, ზემოთ მოტანილ მასალას მისიმიანების ეთნიკური ვინაობის საკითხთან დაკავშირებით გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება და მისი იგნორირება ისტორიული სინამდვილის ფაქტობრივად უნდა ჩაითვალოს.

ფრანსის ოტო ვატიუნი

როგორ უკავშირდება პოეტის აზრი მსმენელის ფარმოსახვას

მუსიკალური ტემპის განცდა შემოქმედებით უნართან ერთად არის ნიჭი წარმოსახვისა.

კოლჩი

ზემოაღნიშნული შეფასება, თუ როგორ იყენებს ელიოტი მხატვრულ სახეებს და აგრეთვე, შეფასება მისი მეთოდისა, რისი მნიშვნელობაც აერთიანებს ამ სახეებს და ორგანულ სტრუქტურად აქცევს, უშუალოდ მიგვიძღვის იმ გზისაკენ, რომლის საშუალებითაც — მისი რწმენით — გადმოსცემს პოეტი თავის აზრს. თუმცა „გერონტიონიდან“ ცტირებულ სტრიქონებში სახეები, ძირითადად, ვიუჟალურია, ნაწევრები „ფერფლის ობზებათიდან“ გამოაკეთოს იმ ფაქტს, რომ ელიოტი მხოლოდ თვალთ არ აკვირდება. მას არნოლდის პოეზიაში ყველაზე ძლიერ აღნიშნებს მუსიკალური თავისებურების იშვიათობას; და იმის აღნიშნულ, რომ არნოლდი არასოდეს აძლიერებს ამგვარ თავისებურებას, როგორც ერთ-ერთ ძირეულ თვისებას პოეტური სტილისა, ელიოტი ავითარებს ყველაზე უფრო დასაბუთებულ მსჯელობას, რასაც კი ვიცნობ, და ამას „მსმენელთა წარმოსახვის“ უწოდებს:

„ბერისა და რიტმის გრძობა აღწევს ვაცილებით ღრმა შემეცნებით ფენამდე აზროვნებისა და განცდისა, აძლიერებს თვითრეულ სიტყვას; სწვდება ყველაზე უფრო პრიმიტიულსა და დავიწყებულს, უბრუნდება საწყისს და თან რაღაც მოაკვს, ეძიებს დასაწყისსა და დასასრულს. ცხადია, ის მოქმედებს აზრთან ერთად, ანუ არ მოქმედებს ჩვეულებრივ აზრის გარეშე, და ჰქვია, გაკეთილს, ბანაღურსა და თანამედროვეს ურწყავს ახალსა და გახაოცარს,

ყველაზე უძველესსა და ყველაზე ცივილიზებულ აზროვნებას. არნოლდის შეხედულება „ცხოვრებაზე“, პოეზიის თობაზე მსჯელობისას, ალბათ არც ისე ღრმაა“.

ელიოტის წარმოდგენა, რომ რიტმის გრძობა არის „აზროვნების ღრმა შემეცნებით ფენა“, ნათელს ხდის იმას, რასაც გულისხმობდა, როცა „ღვთაებრივ კომედიათან“ დაკავშირებით შენიშნავდა, „პოეზია მანამ მოდის ჩვენამდე, სანამ მას გაიგებდეთო“. ესე იგი, ის თავისი ჭადსნური სიღრმით ახდენს შემოქმედებას ჩვენს ყურზე, გვაღიზიანებს თავისი მოჭრაობით, ვიდრე ჩვენი გონება გაიგებდეს, თუ რა არის ის, რასაც ვგრძნობთ. და ელიოტისეული ჩამოთვლა ახდენი თავისებურებისა, რაც ნიშანდობლივია ბერისათვის, წარმოაჩენს, თუ რას გულისხმობს იგი, როცა ამტკიცებს, ახალი პოეტის გამოცდის საუბეთესო საშუალება ისაა, თუ რამდენად ფლობს იგი პიროვნულ რიტმსო. რადგან როგორც ღონის შემოქმედების შესწავლის შედეგად აღნიშნავს, „სტილი, რიტმი, რაც მნიშვნელოვანი უნდა იყოს და მნიშვნელოვან გონებასაც წარმოაჩენდეს, უნდა შეიქმნას ახალი შინაარსისათვის ახალი ფორმის საჭიროების გამო“. შემოთ დამოწმებული დეტალური ანალიზის დაშატებით შექმი, პოეტის რიტმი შინაშენებს აგრეთვე პოეტის განსაკუთრებულ კავშირზე წარსულსა და აწმყოსთან, ორმაგ ფლობაზე „ყველაზე უძველესი და ყველაზე ცივილიზებული აზროვნებისა“, იმაზე, რომ მან იცის ბერის პრიმიტიული ჭადსნობის არსებობა, რაც დაკავშირებულია პოეტურ იმპულსთან, თანადროული ცხოვრებიდან რომ მომდინარეობს. ამიტომ

* თანამედროვე ამერიკელი კრიტიკოსი და ლიტერატურისმცოდნე. ავტორი გახანგრებული წიგნისა „ამერიკული რენესანსი“.

მისმა რიტმმა ხორცი უნდა შესახსნ მძაფრ გრძნობას სიტყვათა მუსიკალობითაც და მათი უაღრესად მრავალფეროვანი შინაარსითაც.

ელიოტს უთქვამს, ჩემი ლექსები ხშირად ზოგადად რაიმე მოდულაციისაგან, ჩემს გონებაში რომ გაურბენიაო. ერთი უმნიშვნელო, მაგრამ აღმოჩენისმადეარო შემთხვევა გვიჩვენებს, თუ როგორ მოხდა, რომ ბევრისა და რიტმის მისეულმა განცდამ, თვით პარაზიტის თვალისმომკრებლად რომ ელვარებებს, განაპირობა მოძრაობა მისი „ტრიუმფალური მარში-სა“. ის, ერთგვარად, ვაკვირთ გვიჩვენებს ელიოტის სმენით წარმოსახვას მოქმედებაში. შარლ მორის „გონის მომავლის“ კიბოზე უფრო იმპროვიზაციულად, რომ ელიოტს ის მიანდა ერთ-ერთ სველაზე ფუნდამენტურ განმარტებად კლასიკური თვალსაზრისისა. იხსნება ირონიული მსჭედილობით, თუ როგორი პაროდიებიცა და აქლოდისმენტებით ზედებიან ქუჩებში თვით-ეულ ახალ მოხვედრებით ფურცლისტურ ტრიუმფს. გამოყვანილია საშუალო მწერალი, აღგზნებულნი რომ ლაპარაკობს.

„— შეგძლიათ მოერიდოთ? თქვა მან, ვიწროთვალეზიანმა სახელმწიფოს მეთაურმა. ჩვენ გვაქვს ნახევარი შინისტრთა საბჭო და გვუაუხრობი პრეფექტი. ამდენი გენერალი ბაიარდებთანაა ჩარები, დროშებთანა მუსიკოსები, რომ არ ჩავთვალოთ უამრავი ხელისუფლების წარმომადგენელი მოსამართლის მოსახსამებში და პროფესორები ტოკების გარეშე, რაც სამწუხაროა. — და ჭარისკაცები, ცხენებს რომ უწრტუნებენ? — დიახ, უწრტუნებენ. — და ჭარბები? — თქვენ იტყვიო. — მაგრამ რას იტყვის ხალხი? — მას არა ჭყერა ამ ასი თვალისა!“

მთელი ახზავი იმისთვის მოციხმე, რათა მკითხველმაც გაიაროს ის საგარეულო გზა, როცა ელიოტს უტრბო მოხვდა გამოთქმა *Tant de généraux* („ამდენი გენერალი“); და შეძლო ჩაწედომოდა არამარტო წყაროს, საიდანაც ისეხსა თავისი ფინალური, დამავგორგვიანებული სტრქონი: „და ჭარისკაცები ცხენებს რომ უწრტუნებენ? დიახ, უწრტუნებენ“; არამედ უფრო მნიშვნელოვანს, წყაროს, საიდანაც უფროისა გარკვეული განცდა მოძრაობისა, რაც ლექსის რიტმებად გარდაქმნა. იმის ჩამოთვლისას, თუ რა ელემენტებს ითვსებს პოეტის უტრბო თავისი შთავგონების წყარობიდან, ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ელიოტმა აქ კონტექსტი გარდაქმნა სხვებით ახალ, საკუთარ იმეულში, ოღონდ გამოიყენა ხარბის ამაო ფუსფუსის მანიშნება, როგორც კონტრასტო თავისი გმირის უფოთველობის წამიერა აღქმისა.

და კვლავ მსმენელთა წარმოსახვის მისეულ განხილვის შუქში, ახლა შეგვიძლია უფრო ღრმად ჩაწვდეთ, თუ რას გულისხმობს იგი,

როცა სუნიის ნაყლის ზოგადი მოხაზვინას აცხადებდა, რომ „...ენა ობიექტს განსაღ ურთაში წარმოგვადგენს, ისე ახლოს არის ობიექტთან, რომ ორა რამ შეინიშნება“. ეს შენიშვნა კვლავ გამოქვეყნდა განცდისა და აზროვნების კავშირს, რამაც აღმოაჩინა ელიოტს, რომ ეს სოო მეტაფორისთა უშთავრესი ღირსება. ამას ძალზე დიდი მნიშვნელობა ენიჭება, თუ აქვე დავიმრწებთ მეორე დაკვირვებას ენაზე მისი ცალკე გამოყენებულ ესეიდან:

„რა სიტყვებოც არ უნდა გამოიყენოს მწერალმა, რამდენადაც შესაძლებელია, იგი ხარგებლობს ამ სიტყვათა ისტორიის ცოდნით, იმის ცოდნით, თუ როგორ გამოიყენებიათ ეს სიტყვები. ამგვარი ცოდნა ეხმარება მის ამოცანას, მიანიჭოს სიტყვას ახალი სიკრებულე და ენას კი ახალი იდომი შემადტოს. არსებითი ტრადიცია ასეთია: მისწვდე, რამდენადაც შესაძლებელია, მთელს მნიშვნელობას ენის ისტორიისა, რაც სიტყვის უკან დგას“.

ელიოტის მხრივ, სიტყვის ასეთი გრძნობა არის ის, მას რომ ანიჭებს იმ თვისებას, რაც კლიავ ბელმა გამოარჩია — მის შეუუცდომელ ადლოს წერისას. მან იცის, რომ სიტყვა არ არის ზუსტი აღმრიცხველი, თან რომ ატაროს სხვადასხვა ფერა ყველა ადრეთად მნიშვნელობათაგან; და თუ ზუსტად რაოდენ ფერსა და ენერგიას გამოანათებს სიტყვა ელიოტის ლექსში, დამოკიდებულა იმაზე, თუ რა მახვილს დაუსხამს სიტყვას და მის ზუსტ განლაგებას კონტექსტში. მან იცოდა, ვიდრე ჩიარდენსი და ემპსონი დაიწყებდნენ ორმნიშვნელოვნობის კვლევას, რომ სიტყვა ერთდროულად შეიძლება ატარებდეს განსხვავებული მნიშვნელობის რჩდილებს, და რომ მისი დამატებითი მნიშვნელობა გაფართოებულა ან შეცვლილია მისი მიმართულების მიხედვით სხვა სიტყვათა მოძრავ პაროცესსათან, მასზე წინ რომ იყო ან მოსდებდა. ამგვარი „გერონტოინიდან“ ციტირებულ ნაწყვეტში სრული ცვლილება შემდეგი ფრაზის მნიშვნელობისა „ურჩრულს შორის“, როცა მას დავინახავთ არამარტო მანამდელი, არამედ მომდევო სტრიქონების შუქში. ფიგურალური გამოთქმაო, „სიტყვა... ვახვეული სიხნელეში“, ქრისტეს ბავშვობის სურათიც წარმოუდგება წარმოსახვას; ასევე სიტყვა *judas* — ამ კონტექსტში ის მხოლოდ აუვავებულა ხის სახელი ვერ იქნება — აღქმულა გამოცემლობის მთელი განწყობილებით და, თავის მხრივ, ამჟავრებს მას. მკითხველს ვერ უშველის იმის მოთხოვნა, რომ მას სურს სიტყვები აუვან ისეთი, როგორნიც არიან და თვითეულს, უხრალოდ, ერთი მნიშვნელობა ჰქონდეს; რადგან, ისევე, როგორც ხალხს, სიტყვებსაც არ შეუძლიათ ახლო ურთიერთობა ისე, ერთმანეთზე. რომ არ იმოქმე-

დონ. და პოეტის ნიჭის ერთ-ერთი გამოცდა არის ისიც, თუ რამდენად იცის, რა მიზანი მიანიჭა თავის სტრაქონებს, თუ რა ძალა მიანიჭა რიტმის დინებას სიტყვებს განსაზღვრულღებლად. ერთ-ერთი უველაზე ნიშანდობლივი ნიმუში ელიოტის პოეზიას სწენითი წარმოცახვის ძალიან, ბგერის მშვენიერებითაც და აზრის შთამაგონებელი სიღვებითაც, არის „კუადრატის თამაშის“ შესანიშნავი ნაწილი:

ის იქნა სკამზე, ვით ბრწყინვალე ტახტზე
მეფისა,
და ლაპლაქებდა მარმარილო, ბზინავდა
ბროლი,
მოჩითული ვაზის ფოთლებით, ოქროცურვილი
კუმიდონი იჭერიტებოდა ცალი თვალით და
(თავისსავე ფრთით დაეფარა მერე თვალ).
შეიღებოდა ალი ბრიალებდა ოქროს
შანდღოდან,
და ეფრქვეოდა შუქი მაგიდას,
და შეერთოდა ელვარება ძვირფასთა

თვალთა,
ატლასის ბუღით ამოყრილთა უხვად, უწყალოდ-
თვლითა კურკულს სპილოს ძელის თუ
ფერად შეშთათა
ამოეფრქვია სურნელება ნაირნაირი,
ნელსაქებებელთა, სუნამოთა, უცხოთ,

უცნაერთ,
გამაბრუნები, დამაბრუნებელი;
ღია სარკმლიდან შემოჭრილი ცუქი ნიაჭი
აიტაცებდა აღს სანთელთა ზეითი, ჭერამდე,
აიტაცებდა, არხვედა და აწინავებდა,
და აცეკვებდა ზეუბრთმებზე გალღებულთა,
და ვეება აქვარიუმი
შეწანედ და ყვითლად ლიციციებდა ფერად
ყენებზე,
და ფარფატებდა ბის დელფინი მღვრიე
ნათელში.*

შემთხვევითი არ არის, რომ იგი ლექსს აწყვებს შექსპირის კლეოპატრას აღუწითა, რადგან სურს ჩვენსანსის ბრწყინვალეებისა და ფუფუნების შთაბეჭდილება დაახვავოს. თანდათან უველა გრძნობა „უხვად, უწყალოდ“ ცურავს, არსებითად, ამ ნაწევრების გრძნობითი სისავსის შეფარება კიტის „ლამიანი“ სურნელებათა ადრეარასთან ელიოტის სტრაქონებს სუსტად სრულებითაც არ გამოაჩენს. აშკარად გვეუფლება დიდებულების მოღიანა განცდა: კვლავ რენესანსში ვგრძნობთ თავს; არაფერი არღვევს ჩადონსურ გარემოს სიტყვამდე synthetic, რომელიც ამ კონტექსტში ნეიტრა-

ლურია, ბუნებრიობას მოკლებული და „თანმედროვე“. ამ ადგილიდან (რადგან „სიტყვები გრძელდება ცატრებულა ნაწევრების მიწვევითა და თანდათან ნათელი ზდება ნამდვილი სიტყვითა. ეს კლეოპატრა კი არ არის, არამედ კოსმოპოლიტიური საზოგადოების წევრა ქალი, თავს ტუაღბლის მაგიდას რომ მიხედობდა. მთელი ეს ფუფუნება გარს შემორტყნია სუსტ, უაზრო არსებობას ასევე თანდათანობით ჩნდება თვით ატმოსფერო — მიმიე და დამაბრუნებელი. შეიძლება აღიძრას ნილოსში მოცურავუნავის რემინისცენცია: შეიძლება „სურნელბამა გავაბაროს“, „სის დელფინა“ „ნღვრიე ნათელში“ „ფარფატოს“; მაგრამ მთელი ეს მინიშნებანი ბოლოს და ბოლოს ამას ემსახურება, რომ გავახსენონ, ამ გადახრტულ მიწაზე მაცოცხლებელი წყალი არხად არისო.

სიტყვების რთული შეფარების ეს ცოდნა მხოლოდ ზედმიწევნითი დახვეწილობა არ გამოხლავთ. არ არსებობს განსხვავება ფრაზებს შორის, თუკი ის გრძნობათა განსხვავება არ წარმოშვა. უშთავრის მიწევი — თუ რატომ სჭერა ელიოტს, რომ პოეტისათვის მნიშვნელოვანია იმდენი იყოფეს ენაზე, რამდენიც შესაძლებელია — იქიდან მოდის, რომ მასსწამს, „უველა ცოცხალი განვითარება ენაში გრძნობების განვითარებასაც ნიშნავსო“; ხიტყვა-აზროვნება განუყოფელია; აქედან აუცილებლად გამოიძინარებობს, რომ თუკი არსინი და ბოდღერა ორი უდიდესი ფრანგი „სიტყვის ოსტატა“, ისინი „უდიდესი ფსიქოლოგებიც არიან, სულის უველაზე ბეჭითი მკვლეეპრებიო“. რადგან მხოლოდ სიტყვათა მაგიერთა შესაძლებლობების გახსნით შეიძლება პოეტი, გადმოსცეს გრძნობები, რისა მეოსებიაც ჩაწვდა „უველაზე უფრო პრიმიტიულსა და მიეწყებულს“, რითაც მისი აზროვნება და ემოციები დაუბრუნდა „საწყისს“ და უკან დაიბრუნა ცხოვრების უღრმესი შერაძენბა.

ამგვარი დაკვირვებები, ისევე, როგორც პოეზია, რასაც ეს დაკვირვებანი გამოხატავს, აფართოებს პოეტის „საკუთარი ეპოქის განცდის“ შემოტანას და იმ ვაზს, რისი შემევეობითაც ამ განცდას ამტკუველებს. ელიოტმა იცის, რომ ხელყოფნაში არცერთი ექსპერიმენტი არაფრად არ ღირს, თუკი ის ფსიქოლოგიურად სპირო არ გაბდება; რომ არცერთ დიდ ნოვატორს არ აინტერესებდა სიახლე თავისთავად, უველა დიდი ნოვატორი შექსპირივით „ნაიბნაიბე შედიოდა თავის სიახლებში შინაგანი მოთხოვნილების მეშვეობით და ფორმის სიახლე აუცილებლობამ უფრო გამოიწვია, ვიდრე გულით მოწადინებამ“. ეს ისტორიული შინაგანი მოთხოვნილება დაკვირვებულთა იმ ეპოქის ისტორიასთან, რომელშიც პოეტი ცხოვრობს, მისი აზროვნებისა და განცდის უშთავრეს მოძრაობასთან. რადგან რო-

* „კუადრატის თამაში“ „ბერწი მიწის“ ერთ-ერთი თავია. ამ და ესეის ფინალში მოხმობილ ციტატას „ბერწი მიწიდან“ ემიწეებთ ოთარ ჩხვიდისული თარგმანის მიხედვით (იხ. „ლიტერატურული საქართველო“, 1985 წ., 26 ივლისი).

გარკ ელიოტმა შენიშნა, პოეზიაში უორდსუ-
რატის მერ მოხდენილი რეკლუციის თა-
მაზე, უოველი რადიკალური ცვლილება „პოე-
ტური ფორმისა უნდა იყოს სიმპტომი რაღაც
ძალზე დრმა ცვლილებისა საზოგადოებასა და
პაროვნებაში“.

ამგვარ დაშოკებულებას მიუყვართ
თავი ელიოტის უწესრიგო ლექსის შექმნის
მიზეზად. მან იყის, რომ ახალი პოეზიის
უშთავრესი ნიშანი უოველიოვის არის ის, „თუ
როგორ აურდაურდეს კონვენციური ცნობი-
რებას“, თავზარს გვცემს „უფრო მისი სინ-
ტაქსი, ვიდრე მისი ვანქდანი“, და უფრო ზუ-
სტად რომ ვთქვათ, ვერხიოფაყია „არსებო-
თად, არის არევედარევა კონვენციური ენისა“.
ადრეული შეჩვიდმეტე საუყუნის პოეტების
კითხვისას უფრს უტბობოდა „მუდმივი გადამ-
ვევა წესრიგიდან და ამის მუდმივი აღიარება“,
დაურდობა იამბური პენტამეტრის სტრაქონ-
ზე და გამუდმებული ოსტატური გაქცევა მის-
გან. უველა საგულისხმო ლექსის არსებით
თვისებად მას მიარჩია სწორედ ეს უოშანი
წესრიგა და უწესრიგობა შორის იმ არამყარ-
ი წონისწორობის თეოქოლოგიური აღქმის
შესაბამისად, რაც ფრთ ცხოვრებას შუადგენს:
„სწორედ ეს კონტრასტი სიმყარესა და თხე-
ვადობას შორის, ეს ჩაუწვდომელი გაქცევა
მონოტონურობისაგან, არის ლექსის ცხოვრება“.
„თავისუფალი ლექსის“ ხმახალამა მოთხოვ-
ნამ, რაც ზოგიერთმა იმეისტმა იმ დროს წა-
მოიწყო, როცა ელიოტი წერას იწყებდა, მისი
სახით უველზე გამჭრიახი კრატყისი ჰპოვა.
რადგან მას თავიდანვე სწამდა, „რომ ხელოვ-
ნებაში თავისუფლება არ არსებობს“, რომ
„თავისუფლება მხოლოდ მაშინ არის ქვეშარი-
ტი, როცა ხელეწერე შეზღუდულობას უპი-
რისპირდება“.

ამასთან, იგი იშასაც აღიარებდა, რომ დევა-
ლებული იყო ვერლიბრის თეორეტყოსებისა-
გან: მათი ღირსება იყო არა ის, რომ ლექსს
ათვისუფლებდნენ, არამედ ის, რომ მიხედ-
ნენ, ლექსის დაწერა სხვანიარადაც შეიძლება,
გარდა მანამდე კონვენციური გეორგანული
ხერებისა: მათ აჩვენეს, რომ რითმის გა-
მუდმებულმა მოლოდინმა „დაამბა თანამედ-
რებე უფრო“, და უფოთად დაუმარანენ ელიოტს
მიხედრილიყო, „რითმა რომ მოსყალიდება, სი-
ტყვიდან უზვად მოედინება ზეციური მუსიკა“.
მაგრამ თუკი ისინი ამ აღმოჩენასთან შეჩერდ-
ნენ, ელიოტი უფრო შორს წავიდა და მიაკყ-
ლია, რომ „ეს გათავისუფლება რითმისაგან
რითმის გათავისუფლებასაც ნიშნავს; რადგან
როცა რითმას უკვე ისე ერთფეროვნად აღარ
ველით, ის შეიძლება გამოვიყენოთ მოლოდ-
ენით გამაფრებლათვის, დაგუბებელი მოთ-
ხოვნილებისა ან განწყობილების მყვეთრი ცვა-
ლებადობისათვის“ — ეს მიგნება უიქველად

გაძლიერა მოგვიანებით პოქანისის წაკითხვამ,
ვინც ცვალეზადი რიტმის ტექნიკაც ერთფერო-
უმითარესი აღმოჩენა გამოეყო. ურდუთოვის
პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ ელიოტმა
„ახალი პოეზიიდან“ შეისწავლა, რომ სუინენ-
რჩის „განსწავლული სირთულეების“ წინააღმ-
დეგ აღძრული რეაქტია უფრო მეტ ფორ-
მამდე მოიყვანდა და არა ნაყლებამდე. ეს
იყო ერთ-ერთი მიზეზი, რამაც უბიგა, დაწერა
რამდენიმე ლექსი თავის 1922 წლის კრებულ-
სათვის ვოტივისებური შვიდრო კატრენებით,
როგორც კორექტივი ვერლიბრის შეტისშეტი
გადამარბებისა, დაწერა კომპაქტური ლექსი,
რომელშიც აშკარად იგრძნობოდა, რომ პოეტის
გონება მოძრაობს.

ამგვარად, ელიოტის ტექნიკური ექსპერი-
მენტები არასოდეს წარმოადგენს სხვა პოეტ-
თა მიზამვას. როგორც ოსტატს, მას სჭრია,
რომ უველზე უყუთოს ლექსი, ოდესმე დაწერ-
ილი ინგლისურ ენაზე. შექსპირის გვიანდელ
პიესებსა თუ უბსტურის ტრადიციებში ხში-
რად „უხადლესი დამახულობის წამებში“ სტე-
ლდება კონვენციური თეორის ლექსის საზღ-
ვრებს, რათა მოიკვას პეტის არის მნიშვნე-
ლოვანი მხარე, და ამ გააზრებიდან მოლოდინ-
არობს ის ცოდნა, რომ „კაცი, ვინც ახალ რი-
ტმებს იგონებს, არის კაცი, ვინც აფართოებს
და ხეყწს ჩვენს გრძნობებს; და ეს მხოლოდ
ტექნიკის საქმე არ არის“. ელიოტმა იყის,
რომ არსებობს გამოუყვლევი რამ, და აღმათ
ისეთი, რისი ბოლომდე გამოკლევაც შეუძლ-
ებლია, ბოლომდე მიუწვდომელი კავშირები
პოეტის რიტმსა და იმას შორის, რასაც შეიძ-
ლება მისი ეპოქის რიტმი ვუწოდოთ. ისტო-
რისი შუქში რომ განვიხილოთ, ეს არა უბრა-
ლო დამთხვევა, რომ სანესერული სტრატეგის
შელოდირთ, ექსტრავაგანტური სიმდიდრე შე-
ქმნა როგორც ელიზაბეთის ეპოქის გამოძახი-
ლი; არც ის არის შემთხვევითი, რომ შვირე
ეპოქა ეხმარებოდა გააზრებულ წონისწორო-
ბას „სეხისა ადამიანზე“. არცერთ პოეტს ბო-
ლომდე არა აქვს გააზრებელი, თუ როგორ
ცდილობს დაამყაროს ეს კავშირები; მხოლოდ
ის იყის, რომ მისი შინაგანი სმენა ეხმინება
ბგერათა გარკვეულ ნიმუშებს, რაც ზუსტად
შეესაბამება იმას, რისი გამოხატვაც სურს. ელი-
ოტმა აღნიშნა, რომ უაზრობაა შეეცადო, იყო
თანამედროვე იმ თერნალისტური დეტალების
გადაწერით, რაც წარსულსა და აწმყოს ერთ-
მანეთისაგან მყოფს; მან იყის, რომ „თანამე-
დროვე ის კი არ არის, ვინც ბუზრის საფარე-
ზე წერს, არც არკაული ის, ვინც ორიფლა-
მაზე“ წერს“. გაკლებით შეტი წედომა საჭი-
რო; მათი ბუნება ზოგადად განზილულია მსმე-
ნელთა წარმოსახვის ელიოტისუფლ შეფასებ-
ში. შეტი აზრსა მოწველი მის შენიშვნაში,

* ძველი ფრანგული აღამი წმ. დენისისა.

რომ „აღმათ თანამედროვე ცხოვრების პირობებში (დაფიქრდით, თუ რა დიდ როლს ასრულებს ჩვენს გრძნობით საწყაროში შეიგნვის მანქანა!) შეცვალა რატომღაც ჩვენეული აღქმა“. ეს პირობები მოთავსებულია „ფეიათ, მაგრამ ეფექტურ მანქანათა მხატვრული სახეების მოდულაციების მიღმა:

ისფერ საათს, როცა თვალები და ზურგი ზეამობრუნდება საწერი მაგიდიდან, როცა აღამაინური მანქანა იცლის ტაქსივით, ღელავს მოლოდინისას,

და ამგვარ ნებაყოფლობითი მქანაწაცის მიღმა:

როცა მშვენიერი ქალი ქაბაფშეტულად მოიხრება, ევლავ ჩამოივლის თავის ოთახს, მარტოდმარტო, თმებს ილაგებს ავტომატურად და დებს ფორფიტას გრამაფონზე.*

რადგან ეს არის ნაწილი იდიომისა, რისი სტიმულიც ბოდლერისაგან აღმჩა, რათა გამოეხატა მყოფე მშვენიერების მომენტები ქალქში, მაგრამ უფრო ზნორად — უკლებლო-მცველი შეეწროება მისი ტვირთისაგან. თანამედროვე ცხოვრების პირობები არამარტო მოქმედებს მანქანურ წარმოსახვაზე; ისინი თანაზრად არაან მოთავსებულნი სინკომირებული რატმების უკან „სენი ათლეტის“ და „ფერფლის ოთხზახათის“ მიდრეული და დატვილი მუსიკისა.

და ბოდლის მსმენელთა წარმოსახვის ელიოტისეული კონცეფცია, მისეული მიხვედრა იმ ფაქტისა, რომ პოეტურ რატმს მომჭადოებელი ძალის წყალობით შეეძლია განახლოს აღამაინის გამოცდილების ერთ-ერთი უველავე უფრო პრიმიტიული ელემენტი და, ამასთან, გამოხატავს ცივილიზებული გრძნობის ბოდლომდე დახვეწილ ნათანებს, ამიტომ არის განსაკუთრებით საკულისხმო, რომ შუქსა მყენს ერთ-ერთ უველავე უფრო ღრმავაროვან განცხადებას, რაც ჭერჭერობით გამოუთქვამს ელიოტს თავისი, როგორც ზელოვანის, მიზნების შესახებ. ამგვარი განცხადებისაგან მას უბოძა ლორენსის ერთ-ერთ წერილში გამოთქმულმა აზრმა,

რომ „პოეტის არსი ამ ჩვენს გაყინულსა და უშოო რეალობის ეპოქაში არის სწორედ მარტო დაპირობა ტყულის ან საითმე! ვუღმობს მარტო დილის ვარეზე, უველაფერი შეიძლება გაქრეს, მაგრამ ეს გაყინული, შიშველი პირდაპირობა ვადმოყენისა, მხოლოდ ეს ჭმენის დღეს პოეტისა“. ამ ფრაზების გამო ელიოტი შენიშნავდა:

„ეს შეუბნება იმას, რასაც დიდი ხანია მიზნად ვისახავდი პოეტიაში; ისეთი პოეტის შექმნას, რაც არსით პოეტია იქნებოდა, მაგრამ არაფერი ეცხებოდა პოეტური, პოეტია ვაშვიველებული იდგებოდა თავის შიშველ ძალებზე, ან ისეთი გამგვირავლე პოეტისა, რომ კითხვისას პოეტია კი არ უნდა დაგვენახა, არამედ მის მიღმა გაგვენედა, ისეთი გამგვირავლე პოეტისა, რომ კითხვისას მოკლული ვყოფილიყავით იმით, რასაც ლექსი მიგვანაიშნებს და არა პოეტით, ეს ისეთი რამედ მიმჩნია, რისი ცდაც დირს. პოეტის მიღმა ვასვლა, ისევე, როგორც ბეოპოვენი თავის გვიანდელ ნაწარმოებებში ცდილობდა მუსიკის მიღმა ვასვლა. წარმტების აღმათ ვერასოდეს მივადწევთ, მაგრამ ლორენსის სიტყვები ჩემთვის ამას ნიშნავს, ჩემთვის ეს სიტყვები გამოხატავს იმას, რასაც ვუქრობ და ორმოცსა თუ ორმოცდაათ ორიგინალურ სტრიქონში, რაც დამაწერია, იმს ეცდილობ.“

ერთი ნაწევები, რაც ელიოტს მხედველობაში უნდა ჰქონდეს, როცა ამ შენიშვნებს გამოთქვამდა, არის შიშველი, მაგრამ მუსიკალური სტრიქონები „ბერწი მიწის“ ფინალური ნაწილისა, რაც აღმათ იმგვარად შეიქმნა, რომ ელიოტის გონებაში იშვა ხმა შაშვის „წულის წვეთების მსგავსი სიმღერისა“, ამით კიდევ ერთხელ შეგვანათა იმ გზა, რითაც მისი მსმენელის წარმოსახვა მოქმედებს:

და გაისმოდეს ჩხრალი წყალის არა ტიკინი ტიკინობლის არა შრიალი გამზმარ ბალახის ჩხრალი წყალის კლდეზე ჩხრალი ვით ვანდევალი შაშვი ვალობს ფიქვის ტოტემში წერ კრ ვრ კრ ვრ კრ ვრ მგვრამ წყალი აქ არსად არის.

ინგლისურიდან თარგმნეს პაბატ და არისტომ ჩხიჩივაზმა.

* ლექსებისა პუკარედები მოგვექვს.

ქართული დღაბოძის შემკულობის სიმბოლიკის პრობლემა

სარეცენზიო წიგნის ავტორის ირაკლი სურგულაძის კვლევის ქვაკუთხედა ქართული ფერომენი — ქართული დღაბოძის დღაბოძი, საუკუნეთა მანძილზე ჩვენს წინაპართ, მათ კერას, ზატივით რომ ედგა. იგი არ იყო უბრალო სამშენებლო დეტალი, არც ელტის უბრალო ობიექტი, საკრალური ძეგლი. დღაბოძი ჩვენი წინაპრების ერთგვარი კრედი იყო—მათი მრწამსის, რწმენისა და მსოფლმხედველობის გამოხატველი, აბსტრაქტული აზროვნების ხერხებით ორნამენტზე საგულდაგულოდ და სამაჩადისოდ აღბეჭდილი.

ცნობილია — სიმბოლურ ნიშანთა ამოკითხვა უცნობი დამწერლობით შესრულებული ტექსტის გამოიყვანის ტოლფასია (ზოგჯერ—უფრო რთული). დღაბოძის ორნამენტულ სიმბოლითა დადგენა, მთელი დეკორის სტრუქტურული თუ კომპოზიციური ანალიზი, გამოიყვანის პრინციპებს ემყარება. უნდა გაიკვლიდეს, ავტოკვლადეს ორნამენტის ყოველი დეტალი, უნდა დადგინდეს მათი მნიშვნელობები, მთელს კომპოზიციასში უნდა განისაზღვროს მათი როლი, მათ საფუძველზე კი უნდა იქნეს ამოკითხული მთლიანი კონტექსტი, რამაც უნდა მოგვეცეს "წინაპართა აბსტრაქტული აზროვნების" ნიმუში, მოგვიანებით უკვე წერილობით წყაროებში რომ უნდა იყოს აღბეჭდილი. მთელი ეს სირთულე დაძლეულია ნაშრომის ავტორის დიდი რუდუნების, ნიჭიერების, უცნობის ამოცნობისაკენ დიდი ღტობის წყალობით.

ირაკლი სურგულაძე დამაჩერებლად ავალიზებს დებულუბას, რომ ქვეყნიერების ოთხი მხარის იდეა დღაბოძში წარმოდგენილია ზხოვანი, ტოლმზებანი გვრით—ქვეყნიერების ოთხი კუთხის მარჯვენელი საკოორდინაციო ნიშნით, რასაც ადასტურებს პარალელური მასალა მსოფლიოს უძველესი კულტურული ხალხების, მათ შორის, ეგვიპტელთა, ტრაპოლეულთა თუ შემერტთა უოფიდან (სათანალო მასალა ავტორის იქვე აქვს მოტანილი). „ჩვენს წინაპრებს, მსგავსად თანოიანთი ისტორიული მეზობლებისა, ცა და ქვეყანა ოთხკუთხეიანი ეგონათ“, — დასძენს ავტორი (გვ. 37), რაც მართლაც მტკიცდება მხარეთა აღნიშნული ქართული ტერმინებითა თუ სხვა მრავალი მასალით. მართალია, „ისტორიული

ლი მეზობლობის“ სამაგალითოდ აქ ვერ გამოდგება ზემოაღნიშნული ძველი ხალხების ყოფიდან აღებული ნიმუშები, რადგან ეგვიპტელები, ტრიპოლიელები თუ შემერტები არასოდეს არ ყოფილან ჩვენი წინაპრების უძველესი „მეზობლები“, მაგრამ ანალოგიური მასალა ქართველურ ტომთა მართლაცდა „ისტორიული მეზობლების“ — ხეთების სამყაროდან ავტორისათვის მეტად საგულდისმყო სურათს იძლევა: ხეთების წარმოდგენით, მეფე ასრულებდა რა მზის ფუნქციას, ზათის ქვეყანაში — სამყაროს მოდელში — მოგზაურობისას იმეორებდა კოსმოსურ ძალთა მოძრაობას, რითაც იგი მაძედა მზის გადაადგილებას ცის თაღზე, რაც ხეთურ „მზის საგალობელში“ ასეა აღნიშნული: „მზის დმერთო დიდებულო! მამა ენლილმა მენ ნაგაბარა ოთხივე მხარე ქვეყნისა“, „გმირო დიდებულო, მხოო სახიგრო, მენ შენი ეტლით მიმოივლი დიდამიწის ოთხივე კიდეს“, „მაგ შენი ეტლის ოთხივე ცხენსა...“ და ა. შ. (თარგმანი ხეთურიდან ნ. ბენდუქიძისა, იხ. „არმანი“, თბ., 1982, გვ. 16-17).

როგორც ვხედავთ, მზის ღვთაება მივიღოდა ქვეყნის ოთხივე კუთხეს — სამყაროს მხარეებს (თეოთონ დედამიწა და ცის თალი ხეთებს მრგვლად ჰქონდათ წარმოდგენილი, იხ. ქვემოთაც). იგი მოგზაურობდა ოთხცხენიანი ეტლით, რასაც, აგრეთვე, კავშირი აქვს სამყაროს ოთხი მხარის მანიშნებელთან. აქვეა გასახსენებელი, აგრეთვე, მაგალითი ხეთური სამყაროდან ხეთოტოტიანი ხის შესახებ, რომლის ოთხი ტოტი სამყაროს მხარეთა მიხედვითაა ორიენტირებული და რომლებსაც, შესაძლოა, შეეფარდებოდათ ოთხი ფერი: თეთრი, შავი, წითელი, მწვანე (მხარეთა სათანადო შეფარდება ფერებთან ცერჯერობით დაუდგენელია). კერასაც ხეთებთან ოთხი კუთხე ჰქონდა (ზოგჯერ საკრთხეველსაც), რასაც ავთივებენ კოსმოსის (დედამიწის) პირიზონტულ სტრუქტურასთან („ხეთი“ ზოგჯერ განიხილებოდა ხეთებთან როგორც 4 + 1. დამწერილებით იხ. ე. გ. არძინა, რიტუალები და მითები ძველ ანატოლიაში (რუსულ ენაზე), მოსკოვი 1982, გვ. 23, 213, 215). ზხოვანი ცერების (სხვადასხვა ვარიანტით) გამოჩენა უძველესი შვირე ოზიის მატერიალური კულტურის ძეგლებზე (განსაკუთრებით, კერამიკაში) ასევე არანაკლებ საგულისხმობა დღაბოძის ცერის ორნამენტთან დამკვირბობით.

ირ. სურგულაძე, ქართული ხალხური ორნამენტის სიმბოლიკა. „მეცნიერება“, 1986.

ხაზოვანი ჯვრის გამოსახულებას დედაბოძში ავტორი (მთელ რიგ მკვლევართა მსგავსად) უკავშირებს ციფრი სხეულების (ეკრძოდ, მზის) სიმბოლოებს, ბოლო ჯვრის წვეროებზე გამოსახული ყოფილა არა ოთხი სხვადასხვა მთაობი, არამედ „ერთი ობიექტის ოთხი სხვადასხვა მდგომარეობა ქვეყნიერების ოთხ მხარესთან მიმართებაში“ (გვ. 53). მზის მოძრაობა გამოსახულია ხაზოვანი ჯვრის ბოლოებზე განლაგებული სოლარული სიმბოლოების ცალმხრივ მიდრეკის საშუალებით. ასეთი ჯვრის გვეგმით შედგენილი უძრავი სტუმების მოძრაობაში მოყვანის ცდას დასაბამი მიუტია სიმბოლოთა ახალი წყობისათვის. რომლებიც ვადმოსცემენ ბუნების მოვლენათა დინამიკას. მოკლედ, ტომობრებთან ჯვარი უდევს საფუძვლად სიმბოლოთა დიდი უმრავლესობის აგებულებასა და კომპოზიციურ სქემას. სწორედ ეს იწვევს ვაკეირებას, რომ იგი არ დადგა დეკორის ცენტრში — თავისი მოცულობითა და განლაგებით ხაზოვანი ჯვარი ხომ ავტორისავე აზრით, დეკორის „მეორეხარისხოვან“ ელემენტებს განეკუთვნება, ცენტრალურ ადგილს უთმობს რა მზეს (გვ. 35 სრულებით არ არის გამოკისხული, რომ უძველესი ხანების დღეობებში სწორედ იგი მდგარყოფ ცენტრში). შესაძლოა, იგი გამოიყვით ჯვრის საწყისი ფორმების აღმოცენებისა და ევოლუციის გზების გამოკვლევის შემდგომ, საერთოდ, ძალზე საგულისხმოა, რომ ჯვრის ფორმა დაედო საფუძვლად ქრისტიანული ჯვრის სიმბოლოსა და ქრისტის საგანს, რომელსაც თითქმის „ავ სულთაგან“ დაცვის მაგიური ძალა გაჩნდა (აქედან გამოძინარე სავარაუდოა, ასეთსავე მაგიურ ძალასაც ხო“ არ მიაჩნდნენ ჯვარს ძველთაგანვე?!. არანაკლებ საგულანხმოა რომ თვით დედაბოძს ხშირად T მსგავსი (მხრებიანი) ჯვრის ფორმა აქვს, როგორც ჩანს, ადრეული ხანის დედაბოძთაგან განსხვავებით, რომელთაც მხრები არ უნდა ჰქონოდათ (შემოიხანა კიდევ ასეთი დედაბოძების ნიმუშები).

ქართული დარბაზის დედაბოძის შემკულობაში შემოგვიანება მოძრაობის, განსაკუთრებით ბრუნვის იდეის ამახველი სიმბოლო — ე. წ. ბოლოებშეხრილი ჯვარი, სწორმხრებიანი ჯვრის გამოსახულებიდან წარმომდგარი. იგი მაჩვენებელია ადამიანის მიერ ბუნების მოვლენათა დინამიკის — უძრავი სტუმების მოძრაობაში გადაყვანის ცდას — შეცნობისა, რაც დიდ მოვლენად ითვლება კაცობრიობის განვითარების ისტორიაში. განუწყვეტელი მოძრაობისა და ცვლილებების, განახლებისა და განვითარების იდეის სიმბოლური გამოხატვა კი ვარდასულ ცივილიზაციათა ერთ-ერთი დიდი მონამოვარია. მათაოლა, ძველთაგანვე მოძრაობა სამყაროში თავისებურად ჰქონდათ წარმოდგენილი — უძრავი იყო დედამიწა, რომლის ვარშემო ბრუნავდნენ ციფრი სხეულები — მაგრამ თვით იდ-

ეა მოძრაობისა, ცვლილება-განვითარებისა. დიდი წინადადგებული ნაბიჯი იყო სამყაროს შეცნობის რთულ პროცესში (სამყაროში მოძრაობის ნამდვილი არის ვაგებენ მხრე წყურქულებზე გვიან მოხდა).

ამეამად ძნელი დასადგენია, ჩვენმა წინაპრებმა თვითონ განასზღვრეს ბოლოებშეხრილი ჯვაროვარიც ბრუნვის სიმბოლო, თუ იგი რომელიმე მეზობელი სამყაროს სინამდვილიდან ისესხეს (სარეცენზიო მონოგრაფიაში დამაჩერებლადია განხილული სათანადო პარალელური მასალა მეზობელი თუ არამეზობელი რეგიონებიდან, განსაკუთრებით ანატოლიიდან). ახლა ნათელია რომ მარადიული ბრუნვის სიმბოლო ჩვენი წინაპრებისათვის ყარგად უოფილა ცნობილი და სწორედ იგი წარმოედგენიათ დედაბოძის ორნამენტის თვალსაჩინო ადგილას.

დედაბოძის შემკულობაში გასხვიონებული მზის — კონცენტრირებული წრეებისაგან შედგენილი დისკოს ანუ ბორჯელას გამოჩენას უკუამართდ მკვლავიშნებს ჩვენს წინაპრებში ვაგარეცვლებელ მზის ექლტზე. მართალია, ასევე ბოლოებშეხრილი ჯვრისაგან განვითარებული ბორჯელა ტრიანოსა და ბრუნვის, ნათობისა და სიმბურეალის სიმბოლოდაცაა წარმოდგენილი, მაგრამ მისი ძირითადი მნიშვნელობა მაინც მზის სიმბოლური ვადმოცემაა.

ზემოაღნიშნულის კონსტატაციაც მივეანიშნებს რომ ქართველურ ტომებში უძველეს ხანებშივე მზე აღიარებული იყო ღვთაებად. მზის ღვთაებრიობა მათ გამოუფლენიათ ამ ღვთაების ერთ-ერთი „წილი“ — ბორჯელის სახით, რომელიც აღნიშნული „წილის“ გრაფიკულ გამოსახულებად, მის სიმბოლო-ნიშნად უნდა მივიჩნიოთ (ცნობილი მუხედღეება „წილად ღვთაებათა“ შესახებ სარეცენზიო შრომის ავტორი მარჯვდ და დროულად აქვს მინიშნებული) მართალია, მზის ღვთაებისათვის ზუსტი ადგილის მიჩენა ჩვენს წინაპართა პანთეონის რიგში ზემოთქმულით ვერ დადასტურდება, მაგრამ ამ პანთეონის ერთ-ერთი წევრად მზის მიჩენვა უდაყო უნდა იყოს.

ძირითად დასკვნებს მზის სიმბოლოებთან დაკავშირებით დიდ დამაჩერებლობას აძლევს ავტორის მიერ წარმოდგენილი სხვადასხვა ხასიათის მდიდარი ფაქტობრივი მასალა მსოფლიოს მრავალი რეგიონიდან. აქ შეიძლება მხოლოდ ვაგებენათ ჩვენს წინაპართა ზოგიერთი მეზობელი რეგიონის მცხოვრებთა, ეკრძოდ, ზეთების შეხედულებანი მზესთან დაკავშირებით. ჰყავდათ რა რამდენიმე მზის ღვთაება სხვადასხვა ფუნქციითა და სქესით ერთიერთისგან განსხვავებული, ზეთები მათ უძღვნიდნენ საგალობლებს, მიჩნებს, საიდანაც გამოსქვივის მზის ღვთაებათა დიდი ძალა და ცხოველყოფელობა. მზე გვევლინება, ვითარცა უოელისმხედველი და უოელი-სშემძლე, მართლმსაჯულების ქომავი, ადამიანთა მოწყალე. მათი დამცველი და ბორტებისაგან

განმწმენდი (შტრ. დედაბოძში ბორჯღალა როგორც დამკველი და განმწმენდი ნიშანი), ქვეყნის მომწესრიგებელი, ღვთაებათა შორის მბრწყინავი, მიელი ცისა და დედამიწის მანათობელი (შტრ. ბორჯღალა როგორც ნათებისა და მხურვალეების სიმბოლო), ქვეყნის მაცისკროვნებელი, ცისა და დედამიწის სიმრავლიდან გამოშვავი (შტრ. ბორჯღალა როგორც ცენტრის ირგვლივ ტრიალის, სიმრავლის განმსახიერებელი) შვეს ემონებთან ცის შეფუფნი და დედამიწის ღმერთნი. მამრული წარმოშობის მზის ღვთაების ჰიმნი მზეს ეუბნებთან: „ვარდასულ ღმერთთაუ მხოლოდ შენ ერთი დავსაზღვრავ წილს“ (იხ. ნ. ბენდუქიძის ზემოაღნიშნული სათარგმანი). ამ გამოქმნას, შესაძლოა, რაღაც საერთო ჰქონდეს სარტყენო წიგნში აღნიშნულ „წილად ღვთაებებთან“ (გვ. 75).

მზის ღვთაების სიმბოლოს ხეთებთანაც ზოგჯერ მზის დისკოთ (ხანდამან, ფრთხიანით) გამოსახავენ. ამ ღვთაების რჩეულ ცხოველთაგან განსაკუთრებით ღობი გამოირჩეოდა (შტრ. ბორჯღალასთან დაკავშირებით ღობის რელიგიურ-სიმბოლური მნიშვნელობა, რომლის შესახებ სარტყენო ნაშრომში ვერცადაა მოთხრობილი, გვ. 72 და შმდ.).

დედაბოძის ორნამენტში რადიალურად განსხვავებული დისკოს გამოჩენა საფუძველს აძლევს ი. სურგულაძეს ივარადუნის, რომ ამ დისკოს — მცირე „ვარდუნის“ სახით საქმე გვაქვს მცირე მნათობა სიმბოლიკასთან, კერძოდ, ცისკრის ვარსკვლავის — ვენერას სიმბოლისთან. ასეთი დასკვნისაკენ ავტორი მიჰყავს იმ საყოველთაოდ აღიარებულ ფაქტს, რომ ძველი სამუროს არაერთ რეგიონში, მათ შორის, ქართულურ ტომთა განსახლების მუზობლად, ჩვენთვის საინტერესო სიმბოლო დაკავშირებული იყო სწორედ ასტრალურ სიმბოლიკასთან. ერთ მეტად საგულისხმო მომენტს მიგვაჩვენებს ი. სურგულაძე: ხაზონად ან ფოთლისებურად განსხვავებულ ასეთ დისკოს ზვესურული ტერმინოლოგიით ეწოდებოდა „ხეთანი“ (ხეთი ქიშის აღნიშვნა?), ხოლო სვანებში მას პირდაპირ ვარსკვლავს ეძახდნენ — აშკაა დადასტურება მოსაზრებისა, რომლის თანახმადაც აღნიშნული სიმბოლო ცის მცირე სხეულის წარმომსახველი ყოფილა. როგორც ცალკეულ მკვლევართა მიერ არის დასაბუთებული მიუღ რაც მონაცემთა შეთვლისწინებით, იგი უკავშირდება ცისკრის ვარსკვლავს — პლანეტა ვენერას (ქართული ტერმინოლოგიით, „ასპირიზი“ ან „მთიები“, ხალხური ტერმინოლოგიით — „ხარპარია“ ან „ცისკარი“).

როგორც არაერთმა მკვლევარმა შენიშნა, იგივე სიმბოლო დიდ კავშირს აკლენს ცხოველებთან, განსაკუთრებით, ირემსა და ჭიხვთან, გველიანება რა ამ ცხოველთა ასტრალურ მფარველად. ამტომისა, რომ სარტყენო ნაშრომში გატარებულია აზრი, რომლის მიხედვით

ირემი და ჭიხვი ზებუნებრივი, ღვთაებრივი ძალის მატარებელ და ღვთაების სამყაროსთან შემაერთებელი არსებებია, ამანთსავე აღნიშნული ცხოველები ბუნების ნაქონტოვნებში ქალღური ძალების განმსახიერებელი არიან (ნაშანდობლივია, რომ ძველ მცირე აზიაში ირმის კულტს კავშირი ჰქონდა სწორედ მზის ქალღვთაების კულტთან). ყოველივე ეს ნათესადის ნადირთა მფარველი ქალღვთაების — დალის მიწვევას ასტრალურ ღვთაებად, რომელიც თავისი იპოსტაზით (ჭიხვი) რელიგიურ წარმოდგენათა ასტრალიზაციის პროცესში დუკავშირდა ცისკრის ვარსკვლავს. ამ დროიდან იჩვენებს მოქმედებას ექვივალენტური ღირებულების მქონე სიმბოლოთა მწკრივი საერთო სემანტიკური ველით (მცენარე — ცხოველი — ქალი — ვარსკვლავი), რომლებიც სოლარული წარმოდგენების წიაღში არიან აღმოცენებულნი“ (გვ. 115).

ზემოაღნიშნულ გარემოებათა გათვალისწინების შემდეგ დიდ დამაჯერებლობას იძენს პარალელები ძველი სამყაროს სხვადასხვა რელიგიებიდან, განსაკუთრებით, შუამდინარულიდან. ამ მხრივ საინტერესოა ქალღვთაება დალისა და შუამდინარულ ინანა-იშთარის ურთიერთშედარება, რაც გამოვლენილია წინამორბედ ქართულ მკვლევართა მიერაც. ძირითადად საქმე ეხება დალისა და იშთარის საერთო მინიშნებებს. ესაა: ასტრალური ღვთაებრიობა, კერძოდ, კავშირი ცისკრის ვარსკვლავთან (ვენერასთან), ზოგიერთი ერთნაირი იპოსტაზი (წმინდა ცხოველი) რაც ფუნქციონალურ მახასიათებელთა ერთობა (სიყვარულისა და ნაყოფიერების ფუნქცია). ამასთანავე, გასათვალისწინებელია, რომ ინანა-იშთარისათვის დამახასიათებელი ზოგიერთი ასპექტი სრულიად არ ემთხვევა ქართული წარმართული პანთეონის წარმომადგენელ ქალღვთაება დალის განმსახიერებელ ასპექტებს, მგალითად, ორბუნებოვნება (იშთარისა), ბრძოლის ასპექტი (ინანასი) და ა. შ.

დედაბოძე ასახულ ორწევრიან სიმბოლოთაგანი. სურგულაძე ცალკე გამოყოფს იმ სიმბოლურ წყვილს, რომელიც ორი დამატებითად განლაგებული სხვადასხვა სიმბოლური ნიშნისაგან შედგება და ურთიერთგადაწყვეთი ზოლის ორნამენტული სრულით „მ“-იანის მსგავს ფიგურას ქმნის. საქმე ეხება ასტრალურ სიმბოლოებს, ი. სურგულაძე რომ მზედ და მთიარედ მიიჩნევს. თუთა არქაულ კომპოზიციებში ვერსიებიერი სიმბოლოები გამოხატავდნენ ციურ სხეულთა მოძრაობის ზოგად პრინციპებს (ოთხ სივრცობრივ მდგომარეობაში. იხ. ზემოთაყ), ასტრალური წყვილის მიუღს კომპოზიციებში გადმოცემული ყოფილა ციურ სხეულთა მუდმივი, მარადიული მოძრაობის იდეა. ასეთ კომპოზიციის ავტორი შუა საუკუნეების პროდუქტად, „შედარებით ახალ ხანაში აღმოცენებულად“ მიიჩნევენ

(გვ. 127), მით უმეტეს, რომ „ღღემღე შემონახული დედაბოძები უახლოესი წარსლის კულტურულ დონეს ასახავს“ (გვ. 120).

მაგრამ, თუკი ზემოაღნიშნული კომპოზიცია „ძველი კონცეფციის მექანიკური გამოძახილია“ (გვ. 123), თანაც პირდაპირი მეშვიდობით მიღებული, მაშინ ამ „ძველ კონცეფციას“ რაღაცნაირად ვწვებოდა შემუშავებული ზემოაღნიშნული ასტრალური წყევლის იდეა, უძველესი დედაბოძის დეკორში რომ იქნებოდა აღბეჭდილი. აქვე დავსძენთ შემდეგვას: რაკი დედაბოძის შემკვლობაში აშკარადაა სიმბოლურად ასახული შუა და ცისკრის ვარსკვლავი, საეკვოა, რომ ამ შემკვლობაში ასევე სიმბოლურად არ ყოფილიყო წარმოდგენილი მთვარეც, რომელიც ცალკე ღვთაებად უნდა ყოფილიყო აღიარებული ჩვენი წინაპრების მიერ. ამდენად, ჩვენთვის საინტერესო შემკვლობაში საძებნია მთვარის ინდივიდუალურობის სიმბოლო-ნიშანი. ასტრალური ტრიადის (მზე-მთვარე-ვენერა) არსებობა სავსებით მოსალოდნელია ჩვენი წინაპრთა უძველეს რელიგიურ წარმოდგენებში. მართალია, ჩვენ შეგვიძლია გარკვეულ მოსაზრებათა გათვალისწინებით ეჭვი შევიტანოთ მთვარის ღვთაების უზენაესობაში (გვ. 141), მაგრამ მთვარის ღვთაების, როგორც წარმართული პანთეონის ერთ-ერთი წევრის, არსებობაში დაეჭვება ძალზე ძნელია.

უდავოდ ასტრალური ხასიათი შეინიშნება დედაბოძე შემორჩენილ ანთროპომორფულ გამოსახულებებში, რომლებიც უძველესი ხანების პირთარტაგებიდან უნდა განვითარებულიყვნენ. განსაკუთრებით საუურადღებოა განმეორადი გეომეტრიული გამოსახულებებით აჭრულებული ადამიანის ფიგურა, მნათობთა სიმბოლონი ნიშნით გამოსახული, წრისებური (ბორჯღაღას) ან რომისებური თავით. ანთროპომორფული ფიგურების სახით დედაბოძეში წარმოდგენილი უნდა იყოს მამრობითი სქესის რომელიღაც ღვთაებრივი პერსონაჟი (ზოგჯერ მკვეთრად გამოსახული სქესის ნიშნით — ფალოსით). ნაშრომში მართებულად ივარაუდება, რომ ისინი არიან ნაყოფიერების ძალების ზეციური მამრობითი განსაზღვრებანი (მიწიერი ნაყოფიერება დედური საწყისით გადმოიცემოდა). ამიტომ ისინი დასაკავშირებელია ნაყოფიერებისა და გამრავლების რიტუალებთან, კერძო ირგვლივ რომ სრულდებოდა.

ღრმად გვჭერა, ღვთაებათა ანთროპომორფულობა არ არის განსახილვევი როგორც მხოლოდ მოგვიანო ხანების დედაბოძებზე ასახულ, მათ თანადროულ რელიგიურ წარმოდგენათა სიმბოლური გადმოცემა. ძველი სამყაროს მრავალხალხთა რელიგიასთვის ღვთაებათა ანთროპომორფულობა (ზოომორფულობის გვერდით) საკმაოდ დამახასიათებელი მოვლენა იყო — წარმოდგენებში ადამიანები თავიანთ მსგავს ღვთაებებს ქმნიდნენ (მითოსში ასახული ვითარების

საპირისპიროდ, სადაც ღვთაებენმა თავიანთი მსგავსი ადამიანები შექმნეს). ამ მხრივ ძალზე „ადამიანური“ იყვნენ, მაგალითად ნუტანის ღვთაებანი: ისინი იყვნენ პირდაპირად, სქესობრივად და სიც განიცდიდნენ, შრომობდნენ, ავად ზღებოდნენ და გარდაიცვლებოდნენ (ოღონდ დროებით — მალე კვლავ ცოცხლდებოდნენ) და ა. შ. ანთროპომორფულობის გამოჩენა დედაბოძის ორნამენტში ჩვენი წინაპრების რელიგიურ წარმოდგენათა განვითარების უძველესი ეტაპის ერთი ასპექტის უტყუარი მანიშნებელი უნდა იყოს.

ორნამენტის ტერმინოლოგიისა და დედაბოძე გამოსახული ძირითადი ასტრალური (ისევე როგორც ანთროპომორფული) ნიშნების კონკრეტული სიმბოლური მნიშვნელობების დადგენამ (მათი არ აკლიათ სათანადო ღრმა მეტნეორული დასაბუთება და დამაჯერებლობა) საშუალება მისცა ავტორს განესაზღვრა დედაბოძის ადგილი ქართულთა უძველეს კოსმოგონიურ შეხედულებათა ისტემაში. დედაბოძის შემკვლობა სათანადო შინაარსის ორნამენტებით — სიმბოლური გამოსახულებებით — გარკვეულ მიზანს ემსახურებოდა: ასტრალური სიმბოლოები გადმოსცემენ დედაბოძთან დაკავშირებულ წარმოდგენებს. გენეტურად უნაყოფიერებოდა რა ხის კვლტის უძველეს ფორმებს, დედაბოძი, კერძოდ ერთად, იყო ყველაზე უფრო ინვარიანტული სიმბოლო სიცოცხლისა და ნაყოფიერების ხისა, რომელიც კოსმოგონიურ მნიშვნელობას აძლევდა საცხოვრებლის მთელ ინტერიერს. დედაბოძის მთელი კომპლექსი განიხილებოდა როგორც ოჯახის ცენტრი და გააზრებული იყო სამყაროს ცენტრის ანალოგიით, რაც გარესამყაროს მარადიულობის შეშეცნებაზე იყო დაფუძნებული.

დედაბოძის, როგორც კულტურულ-სოციალური მნიშვნელობის ძველის, ინტერპრეტაციას ამავრებს ენობრივი მასალიდან აღებული ოპოზიციური წყევლების („აჟ“-„იჟ“, „ზე“-„ქვე“, „წინა“-„უკანა“ და ა. შ.) ანალიზი. სამყაროს არქაული მოვლას ფორმირების ვხსნათ დაკავშირებით უაღრესად მნიშვნელოვანია დაკვირვება ვერტიკალურ ღეროზე განლაგებული სამყაროს სამწვერიანი მწკრივების არსებობის შესახებ: „ზეცა-კა-ქვეცა“, „უანაშუა უანა-ქვეუანა“, „ზეს-კნელ-სკნელი-ქვესკნელი“. აქ გადმოცემული უნდა იყოს რელიგიური და კოსმოგონიური წარმოდგენების განვითარების ეტაპი. როდესაც კვლტის ობიექტი ვაზდა სამყაროს სხვადასხვა მხარის გამგებელი ძალები. ყოველივე ამაში, როგორც ჩანს, ასახული უნდა იყოს ქართულთა ტრადიციული წარმოდგენები კოსმოსის მითოლოგიური სტრუქტურის — ციურ მიწიერ და მიწისქვეშა სამყაროთა არსებობის შესახებ.

ქართული ენობრივი მასალიდან გამომდინარე კოსმოსის ვერტიკალური სტრუქტურის სამწვერიანობასაც გარკვეულად ეხმებურება ტიპოლოგიური პარალელნი, მაგალითად, ხეთურ ენობ-

რები მასალიდან, რომლის მიხედვით კოსმოსის ვერტიკალური სტრუქტურა ასევე საშუალოა და უნდა ყოფილიყო, მოიცავდა რა ციურ, მიწიერ და მიწისქვეშა სამყაროებს ზეთების კოსმოლოგიურ წარმოდგენებთან მიმართებაში უფრადსადგება ის, რომ აღნიშნული ვერტიკალური სტრუქტურის სამ ნაწილს შეესაბამებოდა ცოცხალი სამყაროს სამი წარმომადგენელი: არწივი, ფუტყარი და გველი. ზეთურ მითოლოგიურ წარმოდგენებში ზესენელს (ციურ სამყაროს) შეესაბამება არწივი, შესენელს (მიწიერ სამყაროს) — ფუტყარი, ხოლო ქვესენელს (მიწისქვეშის) — გველი. ზემოთმოყვანილ სხვა მაგალითებთან ერთად, ეს მაგალითიც ადასტურებს რაოდენ ახლოს იყო ზენი წინამრბის რელიგიური წარმოდგენანი ისტორიული მეზობლებთან სათანადო წარმოდგენებთან, განსაკუთრებით, უძველესი ანატოლიის მცხოვრებლებთან.

იაკლი სერგულაძემ დედამიძი წარმოგვიდგინა როგორც მრავალმხრივი კულტურულ-სოციალური მნიშვნელობის ძეგლი. მასზე ასახულნიანთა სიმბოლია მრავლისმეტყველია, რაც აქლნათლოვ გამოჩნდა სარეცენზიო წიგნის ავ-

ტორის მიერ ჩატარებული კვლევა-ძიებით. ნაშრომში მოცემულია არაერთი საყურადღებო დაკვირვება, დასკვნა, რომელთა შესწავლა მსწავლობა ძალზე შორს წაგვიყვანდა ტექსტუალური და საზუსტებელი კვლევაზე ბევრია. ახლო მომავალში ავტორი, ალბათ, გააჩვენებს, სხვათა შორის, ასტრალურ სიმბოლიასთან რა მიმართებაში უნდა ყოფილიყვნენ სხვა სიმბოლიური გამოსახულებანი დედამიძისა, ანდა საკითხს დედამიძის არქაული ფორმის (თუ ფორმების) აღდგენის შესახებ, რომელთა შესწავლა სპეციალური კვლევის საგანია. გვეჭრა, ავტორი პირობას შეუსრულებს მკითხველს — ცალკე ნაშრომში გააანალიზებს „დამატებით ინფორმაციას“. (გვ. 7), ე. ი. ბოლო ოცი წლის მანძილზე გამოვლენილ ახალ ფაქტობრივ მონაცემებსა და ახალ: სამეცნიერო ლიტერატურის მიღწევებს (აქა-იქ ავტორმა საკუროდ ჩათვალა კიდევ ზოგიერთი უახლესი სამეცნიერო ლიტერატურის გამოყენება). ყოველივე ეს, ი. სერგულაძის სიტყვებით „ახალ პრობლემებს წამოჭრის“ (გვ. 7), რომელთა მეცნიერული შესწავლა, როგორც მიგვაჩნია, მას ფრიად ზღვენიჭება.

გრიგოლ გიორგაძე

●
რედაქციის მისამართი:

თბილისი, რუსთაველის პროსპექტი, № 12.

●
ტელეფონები: რედაქტორის — 98-55-11,
მთ. რედ. მოადგილის — 98-55-18, პ./შ. მდივ-
რის და განყოფილებების — 98-55-15; 98-55-17.

გადაეცა ასაწყობად 24. 03. 87 წ. ხელმოწერილია დასაბეჭდად 12. 05. 87 წ. ასაწყობის ზომი 7¹/₄ X 12, ქალაქის ფორმატი 70X108, ფიზიკური ნაბეჭდი ფურცელი 11, პირობითი ნაბეჭდი ფურცელი 15,5. სააღრ.-საგამომცემლო თაბაბი 16,58.

უე 09588. ტირაჟი 32.000. შეჯ. 798. საქართ-
ველოს კა ცკ-ის გამომცემლობის სტამბა.

3360 80 333.

668/94

«М Н А Т О Б И»

**ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ**

ИЗДАТЕЛЬСТВО ЦК КП ГРУЗИИ